

1929 Jan. 1.

Első hó

Irtó: Kodolányi János

— Esik a hó! Esik a hó! — kiabálták a gyerekek boldogan s összeverték a tenyerüket. Szemük csillogott, arcuk piros volt és pillanatig sem maradtak nyugton. ficáinkoltak és ugráltak.

Apjuk ott állt az ablakban s nézte az uccát. Szűk, színtelen, buta kis ucca volt, szemben két asszony lelkesen teréferélt, az ég is buta volt, szürke és színtelen. Szinte lelógott a háztetőkre.

A férfinak eszébe jutott egy nagy kert, hótól görnyedő fákat látott, távolabb dombokat s mindent belepett a hó, fehér volt minden s a kis háztetők fölött barátságosan kanyargott a füst. A férfi elszomorodott. Nézte ezt a szűk és ostoba uccát, fákat sehol nem látott, sár volt és a sárban elvesztek a hulldogáló hópelyhek. Undort, eszmört, szinte kétségbeesést érzett.

— Lehet szánkázni, lehet szánkázni, — sivalkódtak a gyermekek.

— Csak bár soha meg ne indult volna a hóesés, — mondta az apjuk és búsan szívta a cigarettáját. — A fene egye meg, miért esik ez a nyomorult hó?

Maga sem tudta, miért, de nagyon dühös volt. Kiáltani szeretett volna a hóesésnek, hogy megállítsa az időt, hogy ne lássa a havat és a sárt. Rászakadt az élete kilátástalansága, de hogy miért kilátástalan az élete, azt nem tudta, sőt gondolkodni sem mert rajta. Mint a bika, leszegezte a fejét, futni szeretett volna, ki a tágas mezőkre, a szabadba és tiporni a havat, a puha, ropogós, hűvös havat, azt a régi havat, azokon a régi és szinte elfeledett dombokon. De csak állt, homlokát nekifeszítette a hideg ablaküvegnek és nagy, szomorú tehetetlenség nyugozta le.

— De ha nem esik a hó, akkor hogyan szánkázunk? — kiáltott fel, szinte sírva a kisfiú és csodálkozva nézett fel az apjára. Csodálta, mert az apja mindig jó pajtása volt, minden gondolatát megérezte és vele örült, vele szomorkodott. Most nem érzi meg az örömet. Haragszik a hóra, arca barátságos vonásai összekúsúlódnak, szeme szomorú, mi történt vele?

— Ha nem esik a hó, akkor nem jön a Mikulás és nem lesz karácsony — sírta a kislány is.

— Kis buták, — legyintett az apjuk s mosolygott. — Azért jön a Mikulás is, a Jézuska is, ne féljetek.

— És én szeretek szánkázni, — kiáltotta a kisfiú. — Te sohase szeretted szánkázni?

— De szerettem. Azonban az már régen volt.

— S eszébe jutottak a zsvajvos szánkázások a falu meredek uccáján végig, késő alkonyatig, amikor a kis házakban már lámpák égtek s ők nem voltak sem éhesek, sem fáradtak. Úgy kellett erőszakkal bevonszolni őket a házba.

Aztán fordult az emlékezet filmje és látta magát mint lelkes, fiatal diákot a karácsonyi vakáció idején, esörgős számban nyakig bundák és lábzsákok meleg tömegében, látta a hűgát s egy kis pirosarcú, babaszemű barna lánykát is látott, első szerelmét. Szinte érezte ujjai között a feszes gyepelőt, látta a lovak szapora futását, hallotta a csengetők és a lányok nevetését, uccák elevenedtek meg és a hóban tipegő, fehérbiklás parasztasszonyok, kucsmás emberek alakjai. Befagyott tavacszkákat látott, óriási, magányos tölgyeket, amelyek még látták a török hadakat is, fülében megszólalt a varjak szomorú és rekedt káromgása... Aztán érezte a kályha duruzsoló melegét, a lányok illatát, amint frissen s kipirulva topogtak a tűz körül. S egyre szomorúbb lett.

— Bizony, szerettem szánkázni, — mondta s magához vonta a gyerekeit, leült karosszékébe s elnyomta a cigarettáját. — Az jó volt, mikor én gyerek voltam...

S lassan, egyre melegebb hangon mesélni kezdett a gyermekkoráról. Két ragyogó kék kis szem pár figyelte lelkesen, a gyermekek belefelejtkeztek apjuk arcába, hozzásimultak és olyan boldogok, olyan boldogok voltak, úgy szerették most az apjukat.

— Hát akkor most miért nem szereted, ha esik a hó? — kérdezte a kislány.

— Tudod, lám, — mondta, aztán elhallgatott. Mert úgysem mondhatta volna meg, hogy miért nem szereti, hogy minden sáros, szürke és ostoba az életében, hogy már nem is a maga életét éli, hanem azokét, akiknek enni ad, akiknek meleg szobát ad és meleg ruhát, akiknek karácsonyi örömet szerez.

Megesókolta a gyerekeket.

— No, menjetek szánkázni, — mondta s felállt, hogy munkára menjen.

Pesti Napló 1929. Jan. 1.

A. N. 10-11.

A PARASZT- ASSZONY ÉS A CSIZMA

A Vilmos császár úton megy egy parasztember és az asszonya. Az asszony lomha, lassú járással lépegetnek, amelyhez a tarló és a nedves szántó szoktatja az embert. Befelé fordított lábfejekkel, mint a természet-művek többnyire. Az emberen csizma, az asszonyon csizma. Az asszonyon azonban még vagy hatvanhat szoknya, kékezinű, alul vékony bifos csíkkal beszegve, vállán nagy kendő, fején kis kendő.

Mennek álmátagon s nem szólnak egy szót sem. Nézik a városi kirakatoikat, a városi sürgést-forgást, lát-szik, hogy lélekben milyen messze vannak az egészszől.

Most kicsi, érdekes jelenet következik. Szembejön velük egy csinos, ifjú, friss nő, téshez simuló, fekete bundában, amely azonban térdig nem ér, kackiás kalapocskában, jól beburkolóva prémjelbe, de mégis úgy, olyan egészségesen, fürgén és kedvesen, mintha talpig meztelen lenne. A lábán ragyogó, felül prémmel szegett orosz csizma, olyan, amilyen mostanában igen nagy és valljuk be: elbájosító divat. Az egész nő elragadóan élve, egészséges, vidám, a járása csupa ritmus, a szeme csupa életkedv. S először a parasztasszony áll meg, aztán az ember. Ezen az utóbbin meglátszik, hogy csak a másik kedvéért áll meg, ő ugyan édeskeveset törődik az egészszel. De az asszony csak nő, ha parasztruhában jár is, ennél fogva végtelen megbotránkozásal, lenézéssel bámul a csizmás hölgy után, amíg csak el nem vész a forgatagban. Akkor csendesen, de mérhetetlen utálkozással azt mondja:

— Na, má nem tudják, hogy mit csináljanak!

Ebben a mondásban benne van az a mérhetetlen távolság, ami az egyik osztályt a másiktól elválasztja. Benne van, hogy osztályok csakugyan vannak s osztályönerzet is van. S hogy ez sokkal több, mint gondolnánk. Mert íme, *ez a hölgy is csizmát visel, mint az a parasztasszony* s bizony vannak az országban vidékek, ahol a kackiás csizmák olyan kacéran feszülnek a lányok, menyecskék lábán, mint ezén a bundás hölgyén. Vannak vidékek, ahol a szoknyák szintúgy térdig érnek, mint a pesti nők szoknyái. S mégis, ha a parasztasszony a másik osztály nőin látja ugyanazt, amit ő évszázadok óta visel, megbotránkozik s azt mondja: nem tudják, mit csináljanak! S magában elgondolkozik az erkölcsök romlásán, a szemérmertlenségen s a végítélet közeledésén...

Éppen úgy, mint az »úriosztály« asszonya, *mikor meglátja a kalapot, a selyemharisnyát, kivágott cipőt a munkás, vagy parasztosztály asszonyán.* S megerednek a cikke, parlamenti beszédek, ankétek és pereálot kiáltanak a »divatörületre«, a »luxusra« stb. S megbotránkoznak s az erkölcsök romlását, a szemérmertlenség elharapózását emlegtik, csak éppen hogy a végítéletet nem. Minden osztály erkölestelennek bélyegzi a másikat, ha úgy mer cselekedni, ahogy ő cselekszik, úgy mer gondolkozn, ahogy ő gondolkozik. Nem komédia ez?

Annak a parasztasszonynak a megállásában, utálatában s megbotránkozásában benne van a magyarázata sok olyan jelenségnek, amia az okos emberek vagy nevetnek, vagy bosszankodnak... Kodolányi János

Magyarország 1929.
Jan. 5. 4. n. 10.

Férges a gesztenye

Sokan panaszkodnak s magam is úgy tapasztalom, hogy mifelénk a gyümölcs, akármilyen jó és előkelő boltban veszi is az ember, többnyire férges. Különösen áll ez a gesztenyére. Az már szinte dühítő, hogy a drága olasz maróni, amelyet messziről, idegen országból, csengő pengőkért, drága vasúti fuvarral, vámmal szállítanak, amelyen sok nagy- és kiskereskedő nagy pénzeket keres, annyira férges, hogy egy-egy kilónak legalább a harmadát el kell dobni.

Számítsuk csak ki, mennyi gesztenyét szállítunk mi a baráti Olaszországhól. Számítsuk ki, mennyi pénzt vágnak ezért zsebre az olasz termelők és exportőrök, számítsuk ki, mennyi pénzt keresnek rajta a vasutak, mennyit vesz be az állam a vámon, mennyit nyer nálunk a nagykereskedő, mennyi forgalmi adó terheli s mind-ezt fizetessük meg a fogyasztó közönséggel. Tapasztalatom — és mások tapasztalata — szerint a gesztenyének *majdnem húsz százaléka romlott*. És a számítás eredménye elrémítő csak ennél az egy gyümölcsnél. Mi ennek az oka? Mondják, hogy Bécsben nem ilyen silány minőségű a gyümölcs. Miért szállítanak mihozzánk annyi férges gesztenyét? Vajjon a mi kereskedőinket nem tekintik olyan komoly üzletfelekké, mint az osztrák kereskedőket? Avagy talán az az oka ennek, hogy a mi szállítóink öletszerűen vásárolják össze a gesztenyét s mert az olasz szállító majdnem bizonyos abban, hogy a jövő évben egy másik kereskedőnek adja el az árut, nem szolgálja ki olyan lelkiismeretesen, mintha a kereskedő úgyszólván törzskereskedője lenne? Az összekötések bizonytalansága, nem állandó volta okozza ezt?

Mindenestre nem vagyunk annyira gazdagok, hogy tömegesen vásárolhassuk a romlott gyümölcsöt. A mi vásárló közönségünk sem olyan szigorú, nem követeli meg úgy a jogait, mint más államokban. Ezt nagyon gyakran volt alkalmam megfigyelni. Ez még talán a háborús lelkiállapot következménye, amikor, amaz emlékezetes időkben nem lehetett válogatni és követelőzni, a közönség ehhez hozzászókkott s ma sem olyan szigorú, mint amilyennek lennie kellene.

En nem tudom, hogy s miként van ez a dolog, csak azt tudom, hogy rengeteg érték megy a szemétdombra, olyan érték, amelyért keserves munkával megdolgozunk s amelyet úgyszólván a bőrünkön vásárolunk meg.

Arról ne is beszéljek, hogy az alma, körte olyan drága, mint az új narancs, hogy az olcsóbb alma között épen egészségeset találni nem is lehet, mintha Románia ideöntené összes férges almáit, vagonzámra. Ha jó almát akar enni valaki, fizethet kilójáért két pengőt. Agrárországban, gyümölcsstermő országban.

Kodolányi János.

Pesti Napló 1929. jan. 6.

5. n. 37.

A nyúl

Írta: Kodolányi János

A gyerekek óriási zivajjal rohantak be.

— Nyulat árulnak, nyulat, vegyünk nyulat!

— Mi az ördög, — kiáltott az apa a rögtön, mint valami gyerek, futott maga is a gyerekei után. — Híjátok be a nyulas embert.

Pillanat alatt felfordult a ház. A két gyerek, mint az örült, rohant a nyulas után. Az apának szép szelíd öszök jutottak eszébe, amikor még gyermek volt s odahaza a nagy udvarba vadászat után tömegével hordták be a nyulakat. Fanyar illatokat érzett, a pác savanyú, kedves illatát, mely a szülői ház kamrájából szállongott elő, ünneplésesen és barátságosan. Jégcsapos bajszú vadörök és erdőkerülők jelentek meg előtte, eszmasan, agancsból faragott gombokkal és zergetollas kalapokkal. Puskájukat könnyed büszkeséggel hordták. Előnkén vitatkozó vadászokat látott, akik azon veszekedtek, hogy melyik lövés hogyan sikerült. Megjelentek előtte a komoly és tekintélyes vizslák, nagy fülekkel s lustán cammogtak a kályha sarkába a jól végzett munka után. S pálinkák szagát érezte, amiket a vadászok hörpöntettek fel vacsora előtt vidáman, szeges cipők kopogását hallotta s megjelent előtte gyermekkorára egész szépségében.

Igen, nyulat kell venni. Már hozta is egy sapkás ember.

Amint a tapsifülest megemelte, egyszerre elfeledkezett arról, hogy ő már nem gyerek, hogy örökre elmúltak a régi ökörnnyálás, deres, csendes falusi öszök. Kezében tartotta a nyulat és szakértő szemmel megállapította, hogy a lövés jó volt, elején találta az állatot, nem is ronesolta meg nagyon. Micsoda bajszja lehetett, hogy álltak a kutyák, hogy dörrent a puska, hogy verték vissza a lövés hangját a csendes fák köröskörül, hogy buk-fencezett fel a tapsifüles és milyen diadallal, farkesóválya vitte a vadász lábához a kutya. Meghatottságot érzett. Erdők és mezők, kékes hegyek tárultak fel a lelkében, lába alatt puha szántást érzett s a levegőben lomha varjak keringtek ijedten.

Megvette a nyulat. Megnyúzták és egy vajd-lingha tették.

Akkor kijött a hálószobából a felesége, a pongoláját kötöztette.

— Micsoda, te ezért a vacakért adtál annyi

pénzt? Tudod te azt, hogy én bent, Pesten, sokkal olcsóbban megkaptam volna? Micsoda kétbalkezes ember vagy te, úgy szóród a pénzt, mintha milliárdos lennél, de bezzeg megkeresni nem tudol ilyen könnyen, — kezdte keserűen és szép arcu elsötétült a haragtól. Dühösen, egyre dühösebben folytatta: — Mért nem bírod az ilyesmit énram, mit avatkozol te az én dolgomba? Ezen a péuzen két pár harisnyát vehettem volna a gyerekeknek. Itt a tél és kilóg a lábuk a harisnyából, mégis csak borzasztó! Ezért nem vagy te normalis ember, ezért vagy te kétbalkezes ember! Ilycukor mindig megijedek téled, ez borzasztó. Így meggyünk mi tönkre, így, ilyen haszontalanságokou. Ezt nem lehet kibírni.

A férfi szomorúan nézte a feleségét. Igen, igaz, egy percre megint gyerek volt, ez igaz, de hát olyan jó néha gyerekeknek lenni. S milyen szép emlékeket idézett lelkébe az a nyomorult nyúl, egy pillanatra örült már, hogy megint ősz van s elfelejtette, hogy őszi hideg járja, tüzelő kell, meleg ruha kell s istenem, vett egy nyulat, ötven fillerrel drágábban, mint amennyiért az asszony megtudta volna venni. Szégyelte magát. Szájában megkeseredett az életöröm, a vidám reggeli jókedv és nézte a nyúzott nyulat.

Az az érzése támadt, hogy ő fekszik ott megnyúva, véresen és halálra hajszolva s leterítve. Az ő élete ezé a nyulé.

— Miro használhatom most azt a nyulat, mi? — folytatta az asszony, elkecseredetten leült a dívánra és cigarettára gyújtott. — Mindenbe beleavatkozol. Én nem is eszem belőle szivesen, én nem is szeretem a nyulat, sohase szerettem. Mi a fenének szeded a nyakamra?

— Jól van, — mondta a férfi lemondóan és legyintett. — Igazad van. De hát én úgy örültem neki s mindig nagyon szerettem így ősszel a jó fagyos nyulat és... és hát... — érezte, hogy ezekkel az érvekkel vajmi nehezen győzheti meg az asszonyt, hát inkább lemondott mindenről.

Ha nekem olyan feleségem lenne, aki ebben a dologban az örömemet látta volna meg s nem azt az ötven fillért, amit meg lehetett volna takarítani, — gondolta szomorúan. — De hát neki igazá van. Nem kellett volna annyira megbolondulni az örömtől, szegény ember ne örüljön s főképp ne bolonduljon meg örömeiben, szegény embernek ne legyenek emlékei, mert azok is pénzbe kerülhetnek. Két pár harisnya — és sóhajtott — két pár harisnya és semmi öröm...

— Most már én is bánom, — mondta hangosan — kár volt és nem is eszem belőle jóízút...

Pesti Napló 1929. Jan. 16. 13. sz. 7.

1929. jan. 20.

Visszatérés.

— Irta Kodolányi János. —

A nap már lebukott a kertek mögött, csak izzó tüze égett még, mint a lobogó máglya. Acélkeken ragyogott az égbolt, fecskék szálltostak fönt, magasan s távolról hallatszott a csorda kolompjának egyhangu, ritmikus kongása. Köröskörül nagy-nagy csönd suttogott s a rózsák illatozva virítottak az utak mentén.

A festő széles gesztusokkal magyarázott, nyitott feje, nagy, előreálló orra élénken mozgott a lombok között, hangja csöndes volt, de szenvedélyes.

— A szintávratról írott tanulmányom hamarosan elkészül. Azt olvasd el, öregem! Olyan dolgokra jutottam, hogy... hogy az a barom, irigy Darabos Makszi hasraesik tőle! Csak várj. Most új korszak kezdődik. Különböznem kell már jönnie a reneszánsznak az egész vonalon. Az egészen! Új, puritán szellem, fog érvenyesülni a művészetben. Az irodalomban már érzik is. Te! — kiáltott föl és megállt, kezét a

barátja széles vállára tette, míg jobbszemét összehunyorítva, annak hegyes, szakállas, szelíd arcára szögezte tekintetét. — Mi a fenét akarsz itt, ezen a buta helyen? Hát nem tudod, hogy új korszak kezdődik most, nagyobb, mélyebben szántó, fenségesebb, mint akár a francia forradalom?! Széchenyi korszaka kismiska ohhoz. Most indul a megváltás az egész vonalon. Új erkölcsi élet, új társadalom, új művészet, harc az egész földért, harc az emberért! Mi az istent akarsz te itt? He?

Kérdőn meredt Balogh István mély, dió-barna szemébe. Az zsebredugta a kezét s vállat vont.

— Jó, jó. Ez így egészenesebb.

— Marha! Gyere föl. Kiállitunk. Az az irigy Darabos Makszi hasraesik. No...

— Egye fene — legyintett Balogh s tovább ödöngött az uton, míg rendkívül szép, boltozatos homlokán megcsillant a lebukó nap piros sugara. — Jobb így. Békésebb. Meguntam azt a tülekedést, ahol minden politika.

— De hát dolgozol-e? Így nem lesz belőled semmi. Pedig milyen sokra tartanak még most is. Senkinél sínes meg a kompozíciónak az a logikus, kemény zártsága, mint nálad. Gyönyörűen indultál. Emlékezhetsz, az a hülye Darabos Makszi, aki a magyar fiatalság vezéralakjának nevezi saját magát, milyen sárگا lett, valahányszor beléptél a kávéházba, akár egy kantalup dinnye... S egyszer csak eltűnsz. Nem lát senki. Fölmegek abba a poloskaszárnyába, hát azt mondja a vénasszony, elmentél feleségestől-asszonyostól, a lakást már kiadta, legalább nem bög többet a kisgyerek... Szóval, so te, se a család. Gyere föl. No!... Szerzek lakást... Kiállitunk...

Ismét megállt egy vadrozsabokor előtt s meggyőzően meredt a barátja szemébe. Nagy orra olyan kedvesen csunya volt; nagy számatott, mozgott és meredt előre, mintha teljesen különálló lény lett volna. Balogh István maga elé bámult, sokáig; egy kicsit szomorúan, aztán ismét legyintett.

— Egye fene, jobb így. Utálom azt az országot, ahol minden politika. Itt is lehet dolgozni, sokat fejlődtem... igaz, nem sokat festek... de majd. Majd azt is. Most tudja isten...

A „Nagyorru” ezalatt összecsapott szemmel nézett a sűrű gyümölcsfák alá, ahol friss, me-

leg zöld színek váltakoztak a lombok mély, lila árnyékával s ezek a dús színek szinte ragyogtak az esti égboltozat háttérében. Jobb-hüvelykujjával kis félköröket írt a levegőbe s arcán, a nagy orr körül, keményen vésődtek ki a vonások. Egész lénye elárulta az izig-ve rig harerakész, egy célra termett embert.

— Hát — szólalt meg aztán —, nem jössz Marha vagy. Kár volt megházasodnod. Ambar a feleséged igazán pompás asszony, a kis fiad... hár nekem lenne olyan kis fiacskám!...

Sokáig járkáltak gondolataikba merülve. A „Nagyorru” fiúvörészett, meg-megszagolt egy biborpiros kiféselt rózsát, a sötétülő, nyugaton halványzöld eget és a lehajló fákat, amelyek alatt perceről-percre mélyebb és sötétebb lett az árnyék. Végül megállt és fölkiáltott:

— Te kérődző marha! Gyere föl! Kiállitunk. Az a hülye Makszi hasraesik.

Most Balogh István is megállt és magyarázni kezdett.

— Nézd, komám, én megmondom: nekem elég volt. Nem bírja a gyomrom azt, ami ott megy. Politika minden. Marakodás. Utálom. Harcosnak mentem föl, éheztem, rongyos voltam, hittem és kiabrándultam. A velencei kiállítás is... Heh! — Köpött egyet. — Most mivel az apósom földjét, korán kelek, jóízűt eszem, a család is nő... sokat gondolkodom is, ambar beszélni nem szeretek, nem is tudok... nagyon sokat fejlődöm belülről, hidd el... majd egyszer festek is megint. De Pest! Nem. Elég volt. Utálom. Sok volt a politikából, így jobb...

Ismét legyintett, majd mosolyogva nézett föl az égre.

— De ideje már vacsorálni. Főnt van a vacsora-esillag.

Távol szekerek zörögtek s a bokorban mállat csipogott.

A „Nagyorru” még két napig maradt Balognál. Ez idő alatt vagy odakint esavargott vázlatkönyvével a határban, vagy inguljában, mezitláb, esetjeit az ingéhez törölve festett a tornácra és oly éktelen fiúvülést csapott, hogy visszhangzott helé a ház. Majd lecsapta a palottát s karomkodva, hosszn leptekekkel járt le föl felőráig.

Balogh rendszeren a mezei munka után járt javában arattak már s a lángolva ömlő nap

Непробе 1929. jan. 20. М.А. 2-3.

fényben dőlt az aranyárga kalász. Ebédnél aztán találkoztak, a „Nagyorru“ festékes ujjal, zöld meg piros ingben és az orra is rendezesen cifra volt; Balogh letörölte magas homlokáról az izzadtságot s komolyan ült az asztalnál. A kis szőke gyermek rendezesen anyja ölében rosszkodott, belenyúlt a pohárba, lerántotta a tányért és visitott a cseresznye után. A „Nagyorru“ ilyenkor hargosan nevetett; Balogh ellenben boszankodott:

— Hogy soha sincs tőre az embernek nyugta! A „Nagyorru“ azzal fűszerezte az ebédet, hogy pletykákat mondott el „beérkezett“ festőkről és írókról, mesélte, hogyan lett filozofia Szabó Dező, hogy házasodott ez, hogy vált el az, mindert kigunyolt, majd követelte a puritán szellemet, dühös lett, káromkodott s az asztalt verte úgy, hogy a kistiu megdöbbenve bámult rá s elfelejtette megrágni a vésztől kihuzott pipacsot. De csakhamar lehiggadt s kissé melancholikus hangon beszélt arról, hogy hogyan aludtak a Városliget padján vagy a Gellérthegy valami apró barlangjában, hogy siratt meg tökrészezen egy nyomorba rothadt fiatal író az ideálját, aki nem volt a kedvese s aztán elvette a kedvesét, aki nem volt az ideálja, de szoba-konyhás lakással rendelkezett s a közös emlékek addig nőttek, virágoztak és ragyogtak, amíg Balogh sóhajtván állt föl, szivarra gyújtott és botját, sapkáját vette.

— Njs, hát nem füstesz? — kérdezte a „Nagyorru“

— Nem érek rá, hordják a buzát — felelt Balogh és lement a lépcsőkön. A kis lécajtót gondosan betette maga után.

Harmadnap elutazott a „Nagyorru“. Festékesládáját és egyetlen ingét a hóna alá vette, festéktől maszatos ujjával maszatos cigarettát gyurt s megcsókolta a kis gyereket. A fiatal asszonytól el is felejtett bucsut venni, ellenben forróbban ölelte meg Baloghot:

— Isten áldjon, te marha! Osztan ne kérőzz itt, hanem gyere. Most pedig én megyek, a fenébe, ameddig lehet, gyalog. Szervusz.

Hosszu lépésekkel ment a poros utcán s cigarettája nagy kék felhőket eresztett a feje fölé. Balogh sóhajtván tette be a kiskaput, fölbalagott a tornácra s keserűen vágta magát egy ládszékbe. Hosszan bámulta a vadszőlőlevele-

ket, amelyek aranyoszölden libegtek a napfényen. Nagy, nagy üresség vette körül és csönd. A gyermek egy kosárban játszadozott és a macskát szerette volna fölönragadni. Ahogy Balogh szeme rávetődött, valami fájdalmas előérzet fogta torkon, olyanféle, mint amikor meghül az ember s nem tud nyelni. Fölkelt, kiment a kertbe s órákig le s föl járkált az uton.

Mogorva volt és szótlan. Vacsorát nem evett. Komoran szitta a szivarját s szüntelen az járt az eszében, hogy a „Nagyorru“ most füttyölve kutyagol az országuton vagy talán egy eperfa alatt alszik, a part oldalán, falut hagy el és faluba ér s amire Pesten megjelenik, vázlatkönyve, szive és ládája tele lesz az élet ezer formájával.

Este a hátára feküdt és bámult a sötétbe. Nagy csönd zümmögött körülötte, mint a fazék a tűzön s a család nyugodtan aludt. Arra gondolt, hogy hogyan is élt ő Pesten. Egyszer összeesett az éhségtől, két szabólegény vitte haza a harmadik emeletre. Télen is kiskabátban kutyagolt az utcán. A kávéházban hozzá hasonló szegénylegények iszonyuan dohányoztak és teóriák kék füstjét eregették. És forradalmárok voltak, mindenki máskép...

Most mindene van, a gyomra teli és kenyérgondja nincs.

Lassan fölkelt s a sötétben tapogatózva, öltözködni kezdett. Az alvók pihezték. Neki torkában vert a szive. Lázasan öltözködött. Amikor fölvette a kabátját is, átment a második szobába és gyufát gyújtott. Hóna alá kapta festékesládáját és kilépett a tornácra.

Langyos éj köszöntötte, ezer csillag ragyogott az álmodó fák fölött és illatos volt a föld. Balogh István hallgatta a levelek suttorását, tüdejét teleszívta a friss nyáreji levegővel s az égre bámult, a végtelen, néma, ezüstös égboltozatra.

Aztán eszébe jutott, hogy a „Nagyorru“ már Csányban van, nagyon megelőzte, sietnie kell s erre lábujjhegyen lement a lépcsőn, kilépett a csöndes utcán s gondosan betette maga mögött a léckaput. Odabent nyugodtan aludt a kis család, ő pedig könnyes szemmel szökött végig a falon, ládával a hóna alatt, egyetlen garas nélkül a „Nagyorru“ után.

1929. jan. 22.

Egyedül

Irta: Kodolányi János

A Dunaparton csend volt, az ég egészen leereszkedett a vízre és sötét volt, havazás készült. Csak a túlsó part lámpásai csillogtak messziről s a hidak gyöngyös ívei. Elhagyatottak voltak a raktárházak, nagy bála áruk feküdtek hosszú sorban, a daru alkamba hőkölve állott, mint valamely óriási vízimadár. Lent teherhajó közeledett, nehezen zihálva, mint a munkában kimerült állat s a sötétben feketén húzódó sávot vonszolt maga után. Fekete füst gomolygott elő a még láthatatlan kéményből s úgy elfojt, mint a kiöntött tuss.

A férfi lassan lépegetett a köveken. Néha vilámcscsilingelést hallott, mint gyermekkorából visszacsengő emlékeket, autótülkölest, amely emlékeztette a legelőn bőgő állatokra. Milyen más világ volt ez, mint gyermekora világa, milyen más ősz ez, mint a régi őszök. Valami késői bogár élesen sziszegett a közelben s ez emlékeztette a szőlőhegyekben muzsikáló őszikék kedves trilláira, de ez a hang is olyan szomorú, száraz hang volt, mint a beteg tüdő sípolása.

A férfi nagyon szomorú lehetett. Búsan lehajította a fejét s úgy látszott, mintha semmit sem látna, semmit sem hallana a körülötte léleklzó világból s egészen elmerülne abba a világba, mely örökre elmúlt s amelyet még mindig magában hordoz, kiáztatlanul. Pédig azért mindent látott és hallott. Észrevette, hogy egy sapkás munkásember siet a hátamögött s ez idegesítette. Mintha rossz fát tett volna a tűzre s az apja most sietne utána, hogy megbüntesse. Az apja... Hol van már az apja? S mégis itt volt. Elment mellette s erre megkönnyebbült. A férfinak, aki követte s akinek lépései alatt messze visszhangzott a követet, rongyos ruhában volt s éppen olyan magistermetű, soványaró ember volt, mint az apja. De hála Istennek, elment. Szúrón ránézett, mikor elloholt mellette, aztán eltűnt a sötétben.

Lám, a parlament épülete előtt sötét alakot pillantott meg. Az alak közeledtére kettévált, mint óriási sejt, amely éppen most oszlik meg. Egy kisebb és egy nagyobb alak lett belőle. A kisebb alak világos harisnyát viselt s átkarolta a férfit, mert most már látszott, hogy ezek szerelmesek, akik nézik a folyót s csokolóznak. Vajon nem múcsúzkodnak-e? Talán nem lehetnek egymásé. Mert s tudnivalóm beleszemtelenkedik a dolgukba,

talán erőszakkal választják el őket egymástól. Talán valamelyik a vízbe fogja vetni magát. Vagy talán éppen most esküsznek egymásnak örök öszszetartozást. A férfi mosolygott. Hadd csokolózzanak, Isten ments, hogy zavarjam őket. — gondolta. S lassan felment a parlament lépcsőin, a sötétben kétszeresen monumentális oszlopok alá.

Elindult az árkádok alatt. A sötét zugokból mindenünnen szerelmes párokat riasztott fel s szegyezte magát. Ő itt felesleges ember. Ő egyáltalában felesleges ember. Mit keres itt? A multat talán, amely sohasem hozható vissza? Önmagát keresi talán, akit nem találhat meg, annyira elbujt, elszőkött, hogy még ő sem találja meg? Kár ezeket a fiatalokat zavarni itt. Olyan kevés a boldogság és a csók a világon s olyan sokan ölik meg a csókot és a boldogságot. Neki nem lett volna szabad.

A túlsó lépcsők felől kis diákok közeledtek. Hangosan csevegtek, mint a verebek. Friss, vidám és lelkes hangjaik visszaverődtek a kőoszlopok között.

— Barátom, ha én akkor le nem futok, elvesztjük a meccset, — magyarázta az, aki középen ment s a társaság legtekintélyesebb tagjának látszott.

— De azt elismerheted, hogy a beadás jó volt! — kiáltotta a kisfiú s ragyogott az arca a sötétben.

A férfi sokáig hallotta még vitájukat. Lekönykölt a párkányra s nézett, nézett maga elé. Milyen messze volt most tőle a feleség, a családja, a munkája, az adósságai, az egész szédítő szerencsekerek, amelyben forgott. Néha lépések hangzottak a háta mögött és csendes szavak, párok bukkantak fel az oszlopok közül s tűntek el megint a sötétben. Itt csend volt és nyugalom.

— Nem akarok hazamenni, nem akarok, nem akarok — suttogta a férfi s öklével ütögette a kőpárkányt. — Mi közöm nekem az egész világhoz? Mit akarok itt és mit akarnak velem?!

Annyira szomorú volt, hogy majdnem kibugyngyantak a könnyei. Szerette volna az arcát beletemetni egy lány ölébe és nem szólni semmit, csak hallgatni, mint régen, fiatal korában.

A Dunaparton katonatiszt lépkedett, összefonódva egy kis lánnyal, még egészen gyermekes lánnyal. Kardja villogott a sötétben. Aztán messze elbődült egy hajó. A férfi alig bírva magával, ismét útnak indult, mint a barom, amelynek haza kell térnie az istállóba, ahol várja az iga és aztán húzni kell az ekét és szántani a földet... Miért? Mert befogták.

Elindult a város belseje felé.

Pesti Napló 1929. jan. 22. 18. sz. 6.

KEDVES NYOLCAS!

Kénytelen vagyok levelet írtetni önöz, kedves nyolcas villamos, mert a bosszúságot, amelyet nemcsak nekem, hanem velem együtt számtalan lakosnak okoz, innmár nem hallgathatom el szó nélkül.

Ön bizonyára nincsen tisztában azzal a magasrétos hivatással, amelyet befölt. Mert az ön hivatása az, hogy a Podmaniczky uccán végighaladva, üszekössé az Allatkert környékét a tözede és a Duna-part környékével. S ezt a hivatást egyedül csak ön töltheti be, mert a 46-os villamos a nyugati pályaudvartól csak a keletig közlekedik s onnét vissza. Aki tehát távolabb óhajt utazni, annak csak öntre kell várnia s bizony, ez a várakozás, főként a mostani hideg s gyakran térdig kásás időben, nem valami kellemes és élvezetes dolog.

Mert, kedves nyolcas, ha ön nem tudná — s ki látna be önként a saját hibáját? — hát megmondom önnek, hogy már két ízben is előfordult, hogy a *csak húsz percig vártam önre s val. n. együtt még egész tömeg utas.* Egy ízben félórával a vonat indulása előtt indultam a nyugati-ra, a tözdedélől s mégis csak s. már mozgó vonatra tudtam csak felkapaszkodni. Mi dofog ez, kedves nyolcas! Tudja ön azt, hogy a tözede környéke mindössze két megállónyira van a körüttől s mégis félóra kellett ennek a rövidke útnak a megtételéhez? Gyakran élnézem önt, *télvi idején is nyitott nyári pótkocsijával* s eszembejutt az a repülőgép, amely átrepült az Óceánt s amelyet látni szerencsém volt itt Pesten. Hát mondhatom, az ön

rekordját szegyenietesen elmaradnak ama repülőgép mögött! Pedig ön is a technika diadala, vagy mi az ördög s ha az Óceánt átrepülni sohasem fogja is, de az istállóját, annyit csak megtehetne, hogy az ember ne félóráig utazzon két megálló távolságra! Ne sórtódjék meg, de nekem az az érzésem, hogy ön közönséges vizesnyolcas és nem valami előkelő tramway, félóra! Több mint húsz perc ácsorgás! Hát ez időnek sok, nagyon sok, távolságnak pedig igen kicsiny.

— Azért én ajánlanám azoknak, akik önt dirigálják, hogy rendszabályozzák meg önt botrányos viselkedésért. Ha ön fél is a piszkos konkurenciától, de mégis hasznos lenne, ha megszüpörítanák az ön számával ácsokodó és szorgalmatoskodó járműveket. Higye el, azért ez önnek nem ártana olyan nagyon, mert az emberi és villamos élet légyógsőbb határáig akkor is látni fogjuk az ön nyári, nyitott pótkocsijait és rekedten zúmaöngő, kehes motorja zúgását úgyis hallani fogjuk, de mi ezt sem bánánk, ha többen lennénk egy kicsit.

Emberelje hát meg magát, kedves nyolcas, hallgasson az ön ökos szavainra és az utasok káromkodásaira. Az ön nyaka köze úgyis hlába akasztanánk oda egy jó auhogós karikásostörtnél, azt ön nem érezné. Érezze meg tehát az értémes emberi szavak igazát.

Mert ön tisztelen a múzeális értékű régiségeket s ezért szólók önöz ilyen tisztelteltteljes hangon. A pótkocsiját ön nyitva tartja, tartsa nyitva a fülét is.

Kodolányi János

Magyarország 1929. jan. 22. 18. n. 2.

Uccai idill

A Podhábiecky ucca sarkán nagy csődület. A csődület középpontjában rongyos, vastag asszony áll, némileg foghíjjas, ezt azért lehet látni, mert képéből kikelve kiabál. Szemben vele kövér úriasszony bundában, ő is foghíjjas lenne, ha nem lennének aranyfogai, amit szintén még lehet állapítani, mert ő is hasonlóképpen kiabál.

— Mi köze magának ehhez, én azt csinálom a gyerekekkel, amit akarok, akár egyon is üthetem, mert az enyém! — rikoltozza a rongyos asszony. S közben félkezével keményen fog egy ökölyi kislányt, aki nemkevesebb rongyos, mint a matyája, apró lábai negyvenes bakancsokban dideregnek, kezét kék, arca viszont paprikapiros a sapka alatt és esurognak a könnyei. Ő a jelénét szenvedő hőse, mert őt bűbölja az asszony, átlag minden szóra esik egy ütés, ami, a hőbeszédűséget tekintve, szép kis summára rúg.

— Én csak figyelmestelint akartam magadtól, hogy ne verje azt a gyereket! — válaszolja a bundás nő. Ő is pírba az izgalmától.

S körülöttük egy sereg száltató ember, sokan nevetnek, sokan a fejüket csóválják, de a legtöbbjük szórakozásból nézi a jelenetet.

A csetepaté egyre hangosabb. A rongyos asszony már öklét rázza a bundás nőre s vörbeborult szemmel felszólítja, hogy takarodjék. A bundás nő szégyenli magát. A foghíjjas asszony is alighanem érez valami szégyenfelét, mert másként nem lenne annyira dühös...

Végre abbahagyja a gyerekverést, eloldítja magát a kislányt s dohogva elindul a pályaudvar felé. A kisgyerek öklével a szemét törölgöti és keservesen bög. A bundás nő sietve elfárad.

Ekkor a tömegből egy fiatal férfi odalép a gyerekekhez s megfogja a kezét. A gyerek láthatóan megrémül, talán attól fél, hogy újra megverik. Keserves képpel néz fel a férfira.

— Mi az, hát megverték? — kérdi az idegen.

— I-igen!

— Ki vert meg?

— Az anyám!

— Miért vert meg?

— Ne-em tudom! — mondja a kislány s erre még keservesebb sírásra fakad. A nézőközönség új kíváncsiságra derül, sokan olyan közel félköznek hozzájuk, hogy majdnem elsöprik őket.

— Hát nézd, fiám, — mondja az idegen — hogy el ne feledd azt a napot, amikor idged úgy verték meg, hogy nem is tudod, miért kaptál ki, azok neked húsz fillért.

S belenyúl a zsebébe, kivessz húsz fillért, a gyermek markába nyomja s rászó: most pedig szaladj és ne sírj. A gyermek csodálkozva bámul, hol a férfi arcába, hol a pénzre, majd elmosolyodik, a szeme ragyog.

— Köszönöm! — kiáltja cérnahangon s karikázva elszalad. A többiek utána néznek s nem értik az egész jelenetből semmit.

Kadányi János

Magyarország 1929. jan. 23. 19. n. 9.

ELSŐ CSÓK

Irta: Kodolányi János

Az öreg adóhivatali tisztviselő még kihúzta a derekát, amikor végigment a főutcán és szürke keménykalapját megragyogtatta a márciusi verőfény, hátrakulcsolt kezei között is ügyesen pörgette az ezüstnyelű botot s hófehér, pikáns pofaszakálla is üdén és selymesen borzongott a tavaszi szél csókjától, szinte-szinte olybá tűnt fel a dolog, mintha az adóhivatali tisztviselő nem is az ősszel ment volna nyugdíjba, illetve végkielégítéssel béli tára s nem nyomná délceg vállát jónéhány évtized vihara s a becsületes szolgálat terhe, mintha nem repült volna el az idő fehérbeborult feje fölött s egy fia nem halt volna meg a dicsőség mezején, — mint mondani szokták — nem lenne három unokája, törzsasztala a vendéglőben s jól kiszítt barna tajtékpipája vagy tizenöt. Mintha nem lenne valamennyire kopott a fekete kabát, a szűkreszabott s talpigéző pantalló s foszlányos, hatalmas csokorba kötött nyakkendő szolid fekete szalagja. Csodálatos ereje van ennek az áldott napsugárnak... Ime, ahogy itt ment az utcán, megfigyelhette a természet kibontakozó gazdagságát, mert a fakereskedő hosszú palánkja mögött már csüngtek a mogyoróvirágok s a kis állomás orgonaszövénye halványzöld rügyeket bujtatott ki gallyai hegyén, a jegyző kertjében megduzzadtak a rózsáigak... Mint a szerelmes asszony emlőbimbói... Igen, az a fiatalságára emlékeztető hasonlat ötlött eszébe s úgy érzékenyült rajta, mintha rég elfelejtett ifjúkori kedvesének sárgult, szerelmeslevele került volna eléje valami poros fiók mélyéről... Sőhajtott s peckesen megforgatta az ezüstfejű botot a háta mögött, felbámult a halványkék égre, a kedves hófehér báránnyelűkre s a napfény küllői elvakították bágyadt szemét.

Ez a csodálatos tavaszi nap kibujtatta benne mindazt a melegséget, ábrándot, megbékélést, nyugalmat, amelyről azt hitte, már régen eltemette öreg szíve legmélyesegesebb fenekére visszahozhatatlanul. Levette keménykalapját, talán val-

lósos áhitat is volt ebben a mozdulatban, végigbizsergett rajta a tavasz hűvös, friss, illatos érintése. Hadd süsse a jó nap tar koponyája kiszikkadt ugarát! Hadd borzolja a szél avarba hulló gondolatait! Hadd remegtesse meg az illat idegei rozsdás húrjait! Hogy végigzümögjön rajtuk a tavaszi muzsika... Hiszen ki tudja, meddig élvezheti ezt a csodát?

Kedves, optimista és meglehetősen bölcs öregúr volt ez az adóhivatali tisztviselő s ahogy most öreg barátja, az orvos vasrácsos kerítésének támaszkodva rágyujtott egy illatos szivarra s mélyen leszívta a kék füstöt, szinte meg sem látzott üde, piros arcán s gavallérul kihúzott termetén. Ez a jórészben immár leőrölt sok baj, keserűség, sok napfényes vagy viharos tavasz... Itta március erős borát s megrészegetett tőle. A szép kis falu tiszta utcáján mellét kitérte a napfénynek és szélnek s meglátszott rajta, hogy régi, multszázadbeli testtel-lélekkel áldotta meg az Úristen.

— No feleség, — kiáltotta félszeg, öreges vidámsággal, amikor hazaérkezett s benyitott a konyhába, szürke kalapját finoman tartotta a mellén. Felesége homlokára tiszteletteljes, multszázadbeli csókot nyomott. — No, édesem, azt hiszem, már nyitva hagyhatjuk az ablakot éjjelre... Isteni tavasz! Áldott, jó meleg napocska! Neked sem ártana egy kis egészségügyi séta, szívem...

A néni komoly, egyszerű sötét ponyolában sürgő-forgó természetes úriasszony volt. Most pirosan állt a tűzhely mellett s kihamvadó becsületes kék szemé ragyogott az örömtől férje vidámságán. Elmosolyodott s kedvesen zsörtölődve az öregúrral, megintette aggódón, mint még harminc évvel ezelőtt. Neki most is az a vidám, erős, optimista és lelkes fiatal gyerek volt az öregúr, mint akkor, amikor először érezte friss ajkán a csókját. S úgy féltette, gondozta, ápolta most is, mint akkoriban. Dédelgette a szemével, becézte az ujjjaival, simogatta a mosolyával s féltette a sóhajtásával. Nem volt köztük

ABC Szalon 1929. jan. - febr. 1-2. 15-17.

1929. jan. - febr.

ABC • SZALON

soha egyetlen félreértés, egyetlen eltitkolt bűn, egyetlen hazugság. Igaz barátai és szeretői voltak egymásnak az élet minden derűs vagy csapásos szakában. Így hát a nyitvahagyandó ablak aggasztotta s csóválta a fejét.

— Ugyan, ugyan, apus, talán korai lesz még az ablak . . . Ne feledd ám, hogy a te korodban . . .

— Mit az én koromban! Csak nem azt akarod mondani, hogy öreg vagyok? — nevetett az öregúr fanyar jókedvvel s magamagán gúnyolódva. S ez a vonása olyan kedves volt, hogy nem lehetett ellene mondani semmit.

*

S álmodott.

Mélyen és édesen álmodott az öregúr s minden elmerült a multban, jelenné vált a mult. Repeső örömmel ott találta magát annak a hegynek a tövében, ahol gyermekkorát töltötte. Sűrű nyári pompában, dúsan zöldelő erdők borították a hegyet s valamennyi kisebb hegyet köröskörül, mint annak idején, amikor még majálisokat tartott a vén tölgyek s bükkök alatt az iskolás gyerekhad. A régi vár barna kövei tompán izzottak az alkonyati napfényben. S köröskörül bokrok, ligetek, a páfrányok méteres legyezői illatoztak, szederindák kúsztak lábajnál s arcát meglegyintették a vadrózsaszirmok. Csupa nyár, virulás és nyugalom mindenfelé a hegyen és a szakadékok között. S amint elmerengve ment céltalanul a jól ismert régi s örökké viruló erdőben, a hegyoldalból halk nótaszót hallott. Felfigyelt rá, minden szavát ismerte és értette a dalnak. De ismerte, ó nagyon, nagyon ismerte azokat is, akik daloltak. Három lány bolyongott odafent az erdőben, messze, magasan, de mégis odalátszottak hozzá, három jóbarát: a nővére, az első ideálja, meg annak a nővére. Három, körülbelül egyforma korú lány, a hangjuk is nagyjából egyforma finom, gyenge, hajlékony, friss, gyermekhang, a hűgának van legerősebb, a kisideálnak a legkomolyabb, de a nénjének legtisztább és legcsengőbb hangja. Így dalolgattak ők hármában néha óraszám nyári délutánokon és sétáik közben. Most a kedvesnek el-elakadt a

nótája, úgy látszott, másra gondolt, nem igen hederít a másik két lányra s néha-néha egész sorokat kihagyott. Így a bokrok közül jól odalátott a három lányra a fiatalemberünk. Ilonka, a kedves, kissé hátramaradt s lesütött fejjel lépkedett a magas páfrányban, Mariska, ez a nővére, karját Ilonka nénjének a karjába fűzte s ők ketten ugyancsak buzgón daloltak a visszhangot verő hatalmas tölgyesben. Ilonka barna haján csillogott a levelek között átszűrődő napfény, a másik kettővel nem törődött, nem látta a hajukat, nem látta a napfényt rajtuk, a kissé barnahajú lánykát bámulta, bámulta, amint lesütött szemmel botorkált, lézengett a fák alatt. Egyszer csak hátranézett a kislány és figyelni kezdett abba az irányba, ahonnan ő nézegette. Kutató fehér arcán látszott, hogy nem lát senkit és semmit. De végre . . . Egyszer csak összeakadt a szemük. S őt átjárta a kínos-kéjes forróság, ahogy a távoli lány fehér arcát s barna, tág gyermekszemét látta. A szíve úgy vert, hogy a kezét rá kellett nyomnia s szeme könnybelábadt. A fehér lányarc, finoman hajló nyak s a rácsillogó szempár úgy ragyogott előtte az erdő fái alatt, mint a hívőnek megjelenő Szűz Mária.

Fájdalmában összeszorította a fogát. Milyen jó volt elfelejteni ezt az első lányt, ezt a kedves és értelmetlen gyermeket, ezt a kicsiny, gyenge és babaszerű lányt, aki néha már-már meghallgatta s mégis kisiklott egy pillantással előle s elérhetlenné vált örökre. . . Meg akart fordulni. Erőszakkal tépte ki magát a szempár szelíd nyügeből, az érintetlen és érinthetetlen ajkak finom, bús mosolya alól . . . Ekkor a lány utána sietett s vállára tette a kezét. Megfordult s most szemtől-szemben álltak egymással.

— Laci, várjon! — szólt rá vidáman, de nem pajkosan Ilonka s barna szemét jelentőségteljesen merítette a fiúéba. — Haragszik? Miért kerül el?

— Sajnos, — mondta ő egy kis fanyar mosollyal — nem kerülhetem el. Nem tudom elkerülni . . . Mert utánam jön.

Mindketten reszkettek. Az énekszó egyre távolabbról csengett. Ilonka fehér, gyermekes arca elszomorodott s ajkán megvonaglott valami keserű, fájdalmas

mosoly, puha, finom és hófehér kezét Laci vállára tette.

— Elküldtem őket — suttogta. — Nem tudják, hogy maga... hogy te... itt vagy az erdőben.

Most, ha nem szólt volna Laci semmit, akkor is tudta volna, hogy mindez miért történik. De bár tiltakozott ellene az agya, kitortek a szavak minden tartózkodás nélkül, minden megfontolás és mérlegelés nélkül. Csak ketten voltak ezen a hegyen s az erdőben egészen elhalt már a két lány éneke. Laci megragadta Ilonka gyenge kezét, dadogva beszélt, gyorsan, gyorsan, hogy valami meg ne akadályozza a vallomásban, hiszen sohase mondhatta el neki, amit akart, soha nem bátorította így és soha nem mutatta, hogy meg fogja érteni.

— Szeretlek — mondta tikkadtan és szédülten s a lány úgy hallgatta, olyan komolyan, mint az ítéletet, olyan boldogan, mintha álmodna. — Szeretlek évek óta, gyermekkorom óta szeretlek, tíz éves voltam és már terólad álmodtam és téged láttalak akkor is, amikor évekig nem találkoztam veled, te érted történt minden, te akartál mindent s te szöktél előlem, ha már elértelek. Most, csak most az egyszer hallgass meg, sohasem mondtam, hogy szeretlek, de most nem várok tovább, tégy, amit akarsz...

Ekkor a kicsinyke lány szelíden és anyásan hozzásimult s lágyan megcsókolta az ajakát.

— Most már minden jól van, — mondta Ilonka — minden megtörtént... Majd

elmegyek hozzád, meglátogatlak, senki sem tudja, senki sem látja.

Összesimultak, a fiú szívébe belenyilallt valami rettentő fájdalom s karjai zsibbadtan lehulltak.

— A vonat! — kiáltotta rémulten — a vonat! Lekésem a vonatot! Isten veled. Nincs már egyetlen percem sem... — s miközben alig-alig tudta emelni bénult lábát s úgy elnehezedett a lelke, mintha mázsás követ cipelne, futni, futni kezdett, valami átkozott kötelesség vonta, űzte, sarkallta, tépte s futott le a hegyen, rohant a bokrok és vadrózsák, páfrányok között, végig a meredek utcán, a vasúti állomás felé... A vonatot már messziről látta, amint befutott a kis állomásra s ő lihegve rohant, hogy jaj, csak elérje, le ne kesse...

*

Izzadtan ébredt. A nyitott ablakon hidegen áradt be az éjszakai levegő s meglibegtette a függönyöket. Szíve még most is vert s a tüdeje kifulladt a nagy futásban. Felült az öregúr s inge ujjával megtörölte a homlokát. Valami érthetetlen szomorúság verte le. A másik ágyban egyenletesen lélezett jóságos barátja s hű szeretője, az asszony. S az álom... Hol van már a nővére? S a többiek.

Az öregúr könnyezett. Felesége átnyujtotta hozzá gömbölyű, puha kezét s megsimogatta. Szeretettel s anyáskodón.

— Mi az öregem? Látod, nem kellett volna még nyitvahagyni az ablakot... — súgta aggódón s betakargaita az öregurat a dunnával.

1929. febr. 17.

11

Este, szélben . . .

Írta Kodolányi János

Akkortájt néha kissé nehezemre esett a hazamenetel. Gyakran fáj a fejem s a villamos duruzsolásában, amint rohogott velem késő este Kelenföld felé, furesa, szomorú melódiákat hallottam. Mint valami nagy-nagy víz egyenletes hullámozása, úgy duruzsolt a villamos, a kis hullámgűrűk sűrűn és szaporán követték egymást, megnöttek, mérhetetlen módon megtagadtak és szinte elborítottak teljesen. Előfordult, hogy kabult eszméletlenségbe zuhantam s a monoton hullámok összecaptak fölöttem, de azért távolról mégis hallottam őket, mintha közvetlenül a megfulladás előtt állottam volna.

Nagy erőfeszítésre volt szükségem, hogy némiképpen férfiasan üljek a helyemen. Mintha elvágták volna a nyakizmait, fejem minduntalan a mellre bukott, bárhogy szegyeltem is a kalauz előtt. Tétován megkapaszkodtam az ablak peremében, vagy megfogtam az ajtó hideg rézfogóját, hogy mégis legyen valami reális támasztékom, amihez az életérzéseimet köthessem. Ha nem fogtam volna meg valamely kemény tárgyat, bizonyára örökre elsüllyedtem volna a duruzsoló hullámok közé. Akkortájtban gyakran az volt az impresszióm, hogy nem is az ajtó réztolóját fogom, hanem az apám messziről kinyújtott kezét, hogy ez a kéz felemel és megerősít embertelen sorsomban s ez a kéz kinyitja számomra az ajtót, amelyen túl a békesség és szelíd harmónia várakozik rám. Jó volt az ablakpárkány, még jobb az ajtókilincs, Isten látja lelkemet, azóta is szeretettel gondolok ezekre a dolgokra, különösen az ajtókilincsekre.

Az még rosszabb volt, ha egyedül ültem a villamosban. Mert ilyenkor mégsem kellett annyira szegyelnem a régi, koszlott, hínárzöld köpönyeget, amely így késő ősszel csakugyan illetlenül libegett rajtam és a térdemet se takarta be, mert még negyedikes réalista koromból származott. Nem kellett úgy szégyenkezni a kabátom ujja miatt, sem a nadrágom és cipőm kissé gyenge állapota miatt s mert nem kellett szégyenkezni, nem lévén ki előtt, jobban eleresztettem magam. Már pedig aki magát elereszti, azt az Isten eljti. Amikor így eleresztettem magam, egyszerre minden kötelék elszakadt, ami a világhoz kötött és én zuhantam, zuhantam a duruzsoló hullámok közé, nem tudtam többé a feleségemre gondolni, aki minden vágyát abban koncentráta immár,

hogy egy nagy tányér káposztástésztaát ehessen. Még a kisfiam is kiesett az eszméletemből, már pedig reggel hatkor kapott utoljára vajlevest, anyja nem táplálhatja, hiszen ő sem táplálkozik szegény s most félkilenc, késő este úgyszólván s a kicsi éhesen sir az ágyon és az öklöskéit rágesálja. Mondom, még jó volt, ha nem voltam egyedül s velem együtt esendes, álmos zöldségesasszonyok és njságot olvasó cipészek utaztak a távoli uccák felé. Mert akkor ökolbe csavartam a kezeimet, úgyhogy a körmöm belevájt a tenyereembe (különben ollóm sem volt, akkor vágtam le a körmömet, ha valahol véletlenül papírvágóollóhoz jutottam valami iroda előszobájában), ellenben a számat jól kinyitottam s mélyet, nagyon mélyet szippantottam a hűvös, késő őszi levegőből, amaz elmélet alapján, hogy a fokozott lélekzés fokozott oxigénserével jár, az oxigén pedig felpezsdíti az élő, vagy égő szervezetet, már pedig az én szervezetem nemcsak élő volt még, úgy ahogy, hanem egő is. És aztán megfogtam a jó hideg, barátságos és kemény kilincset s iparkodtam a megoldandó problémákra gondolni, lehetőleg logikusan.

Egy este különösen nehezemre esett a leszálás. A kalauzok sietnek, még le sem tette az ember a lábát a földre, már csengetnek s indul a villamos. Iparkodnak azok is a végállomáshoz, hogy egy, vagy másfél perccel tovább politizálhassanak, cigarettázhassanak, vagy spriccereshessenek a sarki kocsmában. Dühöngött a szél, nevezetes köpönyegem szárát elkapta s odasodorintotta az induló villamos rézfogójához. Egy pillanatra félkaba állapotomban azt képzeltem, hogy az a bizonyos kéz akarja lehúzni rólam még ezt a vagyunkamat is, amely inkább diákkori emlék, mint téli ruha, de aztán egyes ösztönös mozdulattal a végső percben kitéptem a ruhám csücskét. Igen ám, de nem volt valami biztos a pozícióm ezen az estén, meginogtam egy kissé, sőt el is estem, leterdeltam a puha és sáros földre. Most már alulfelül egyforma voltam, nem panaszkodhattak a lábaim alantás helyzetük miatt, mert valljuk be, a fejem is sáros lett egy kissé, mélyebben hajoltam le, mint ilyen esetben általában tanácsos, az eső meg zuhogott, jó hideg, nyúlós, őszi eső, ami még nem lett volna nagy baj, ha nem dühöngött volna a Gellérthegy ismert kegyetlen szele, amiről legendákat is beszélnek. De a szél dühöngött. Er már gyakorta megpróbáltam a gellérthegyi szél jellemzését, de máig sem sikerült. Amikor az elhagyatott háztömbök között huhog, bömböl, amikor a mindenütt jelenlévő telefondrótokat nyilasztja, amikor suhog és sziszeg a beépítetlen

Pesti Napló 1929. febr. 17. 40. n. 33-34.

mezők felett, az valami olyan pokoli dolog, mint a Walpurgis-éji boszorkányösszejövetel. Bizony nem volt szégyen térdrebukni ezen a tájékon, viharos őszi este, mert én láttam jólszituált, természetes libássonnyt is négykézláb menni a gyalogjárón és szakállas öregembert függő karikázni a kalapjával, de olyan pajzánul, hogy úgy nem karikázott még kamaszkorában sem. Színjózan családapákat láttam, amint szemérmetlenül ölelgették a hajló fákat és közben úgy sírt a szél, úgy jajgatott, mintha ezek a fák nem akarták volna megadni magukat, mindenáron el akartak volna futni az ölelő, parázna karokból. Ilyen szél volt akkor esto is, ez a szél sodort össze a kollégámmal.

Mikor óvatosan feltápáskodtam térdeltemből, azonnal egy fához óvakodtam és átöttem. Öleltem a fát s az rázza a fejét s hajladozott és nyikorgott, de én kénytelen voltam ölelgetni őt, akármennyire elutáltam is magam ezért az ölelésért. Kénytelen voltam, mert a vihar tombolt, csurgott az eső, a gellérthegyi boszorkányok nyilván el akartak áztatni teljesen, kalapomnak nyomavesztett (valahol a harmadik emelet magasságában labdáltak vele a gellérthegyiek), hínárvöld köpenyem hol itt hol amott iparkodott szabadulni tőlem. Valahogy úgy éreztem, ha most itt, helyben azonnal nem ihatok egy csésze meleg húslevest, hát, hát meghalok. Meg-ha-lok, szórul szóra. Sirtam is. Nem szomorúságból, nem haragból, bosszúból, vagy elkeseredésből, csak úgy sirtam ok nélkül, persze, ok nélkül, mi oka lehet egy férfinak sírásra? Közben eszembe jutott, hogy talán tudok még gondolkodni. Ez problematikus volt, mert hiszen a fejem úgy fáj, mintha megskalpoltak volna. Első gondolatom az volt: hogy fogok én innét hazamenni? Hogy lehet menni egyáltalán, nem ilyen viharban, nem ilyen esőben, hanem amúgy, egyáltalán, hogy mehet az ember? Hogy van ereje egyik lábát a másik elé tenni s haladni, elhagyni azt a bizonyos területet, ahol az imént állott?

Megpróbáltam, nem lehetett. Kissé el voltam gyengülve. Pedig három nap étlen, még nem is olyan nagy dolog. Hallottam eseteket, amikor valaki egy hétig, sőt negyven napig nem evett. A bibliában vannak esetek a negyvennapos böjtre. S én három napja nem ettem, még egy-két óra bűja is van. Ettől még járhatna az ember. De a szél... Mindennek oka a szél. Most éppen ott akartam hagyni a fát, mely olyan erőnyesen tiltakozott az ölelés ellen, mint valami agg kisasszony, aki minden vagyonát a kutyákra óhajtja testálni, de hát nem lehetett. A szél azonnal megragadott, hol itt, hol ott, megragadott s ha nincs a fa, hát úgy visz-

szasodort volna Pestre, vagy úgy hozzávágott volna a falhoz, hogy soha én haza nem kerültem volna. Mindegy. A fa biztos. Várom kell. De meddig? A szél egyre jobban dühöngött. Minden hangot tisztán hallottam a hangversenyben. Tavolból néha egy-egy villamoscsengetést is elsodort felelem, meg titokzatos zajokat. A kelenföldi állomárról vonatpöfögés hallatszott, néha olyan közlő, hogy attól félttem, elgázol a vonat, néha meg hirtelen olyan távolról, mintha a vonat mindenestől a levegőbe veszett volna el, olyasformán, ahogy Csaba királyfi hadserege került a Tejútra.

No mindegy. — gondoltam — ezt is ki kell bírni. Mindent ki kell bírni. Lehet, hogy a háziaszony meg fog kínálni egy kis levessel. Nagyon jó asszony, áldja meg az Isten minden lépését. Pedig szégyen proletár. Na mindegy. Csak be ne zárják a kaput, mert nincs kapupénzem. Azt kel-lene mondanom, hogy nincs nálam aprópénz, hatodszor sincs. Csak jönne erre valaki...

De senki sem járt az uccákon. Feketén tá-fengtak az uccanyilások és távolabb a szabad mező, mint valami nagy fekete zsák torka. Ha az asszony lejönne értem, jó lenne, ketten hazaván-szoroghatnánk. Vagy mit is beszéllek, hiszen ő is elgyengült egy kissé az utóbbi időben...

Ekkor megpillantottam egy fekete alakot, aki eleinte mintha a levegőben lépkedett volna, kabátja szárnyai csapkodtak s fentartották őt. A gázlángok hol sötétbe merítették, hol kiragvyog-tatták az alakját. Néha nekivágódott a házfalnak, mintha a fal mágnes lett volna, vagy mintha inkább ő lett volna valamely nagy dongó, akít alig bírnak már fáradt szárnyai ebben a hideg esőben s neki-nekimegy a falnak. De nem, az ember biz-tosan s szilárdan közeledett, ha lassan is.

Megállt velem szemben. Bámult rám. Jól szemügyre vett, hogy én is fa vagyok-e, mint a fa, melyhez szorosán hozzáöttem, vagy több (esetleg kevesebb) annál: ember. Még ember voltam, néha a könnyeim vízre öztatták a képe-met, hajam pedig esatakos volt az esőtől.

— Mit csinál itt, mi? — kérdezte az ember har-súny hangon.

— Látjal — kiáltottam én dühösen. — Haza szeretnék menni!

A dühös válasz meglepte. Elgondolkoz-tt és dörögött magában. Aztán közelebb jött, meg-fogta ő is a fát, másként nem állhatott volna meg egy helyben.

— Na és így akar hazamenni? — folytatta vi-dáman a kérdezősködést.

— De hát az-Istenbel — kiáltottam szinte zo-

kogva. — Nem látja, hogy én... hogy én... — észrevettem, hogy ezt akarom mondani: éhes vagyok, de nyeltem egyet s elhallgattam.

— Látom, látom. No, csak semmi kétségbeesés! Semmi szomorúság! Uram, semmi szomorúság. Majd hazajut így is. Ki maga, mi?

Először nem jött hang a számon, de végül gépiesen megmondtam, hogy író vagyok. Erre lekapta fejéről a kalapot s már azt vártam, hogy a levegőbe dobja, ami mégis csak kockázatos lett volna. De nemcsak hadonászott vele. Félkarral a fát ölelte, a másikkal hadonászott.

— Író! Író! Nahát, uram, édes uram, drága cimbora, édes-kedves cimbora, ez igazán derek! Ez nagyszerű! — úgy üdvözölt, mintha valami árbockosárból kiabált s iftegetett volna: föld! föld! Megrémültem. Részeg, gondoltam riadtan, hogy örülhetne egy írónak ennyire, ha csak nem részeg?

— Nincs mit örülni. — mondtam — ha én nem örülök neki, akkor mi? lármázik annyira ön? Talán ön fedezett fel?

— Az nem úgy van! — kiabált tovább lelkesen s egyre félelmesebben. — Mert én is író vagyok, kollegák vagyunk, mi, kollegák! Tudja, mi ez? Szaktársi egyetértésbe vagyok magával. Uram, én már írtam verset, regényt, most egy olyan színdarabot írok, mint az a Shakespeare, érti? Tudja maga, hogy ki az? Hogyne tudná, — nyugtatta meg magát. — Persze, hogy tudja. Író, mint maga, meg én, mi? — Félreapta fején a kalapot s legyintett. — Nehéz sor. Lám, maga sem tud hazamegni. Író! Nagy dolog. Tudja, milyen nagy dolog? Ki sem mondhatom, hivatás! Eszme, uram, eszme és ihlet! Ez az! Ezt magyarázom odahaza a feleségem... — meglint legyintett. — Nem asszonynak való ez. Na, jöjjön, én hazavezetem, na adja ide a karját, adja csak az istenit, majd viszem én, viszem!

Ekkor megragadta a karomat s a hóna alá fogta. Megszorította, mint a prés. Jó magas férfiú volt: úgy fogott, hogy jobblábam nem is érte a földet s a karom majd kiszakadt.

— Ha nem tudom, hogy író, hát biz' Isten ott hagyta volna. Ott én. De egy író, az már más. Na, gyerünk.

— De az Isten áldja meg, azt se tudja, hol lakom! — kiáltottam és végtép megrémülve.

De nem törődött vele, elindult, akkorákat lépett, mint valami óriási collstock. Kinyíltak a lábai s engem vittek, engem emelt magával, sodort és emelt az emberem, vitt, ahogy csak tőle tellett s közben folyton beszélt.

— No, mondom, az asszony.

— Megálljon, a sarkon be kell fordulni!

— Ja! Na, gyerünk! Gyerünk, rögtön otthon lesz. Mondom, az asszony. Nekem cipézműhelyem van itt a környékbe, de irogatni is szoktam. Üres óráimban. Hát író! Sok baj van az asszonyokkal, azok semmi magasabb dolgot nem szívelnek. Maga persze nőtlen?

— Nem, nős vagyok. Gyerek is van.

— No, akkor maga is! Közös sors! Hát ez nagyszerű, ez közös sors. Hány számu alatt lakik?

Megmondtam. Ma is csodálkozom, hogy meg tudtam mondani. Mert akkor már kivert a verejték, ámbár az éhségtől még nem kellett volna verejtékezniem s ilyen kis utat, akár repülve is, ki kellett volna bírnom, még a tölcsákon át is, fálnak nekicsapva is, lábamra gázolva is. Ilyen tempóban is, de ki kellett volna bírnom. Mindegy, olyan voltam, akár a rongy, csak azt vártam, mikor vágnak a falhoz, mint az ócska kocsimos rongyot a kocslok s aztán megszűnök író lenni.

De ő folyton beszélt. Elmondta egy készülő regényének a tervét. Hogy az éppen olyan lesz, mint a »Köszívű ember fia« már négy éve tervezi. Csak ennyit hallottam, mert fantáziámat lefoglalta a paradicsomos krumpli, a túróstészta, a pácolt nyúl, meg a kirántott borjúhús képe, illata, íze...

...Csak néha kiáltottam fel:

— Lassabban, az Isten áldja meg, hiszen tönkretesz!

— Nem baj! Nem baj! Csak gyerünk! Gyerünk, az istenit! Ne mondja, hogy a Karikás Jóska nem jó kollega! Hányadik emelet?

Ezt már csak úgy nyögtem. Az ajtó előtt összerogytam, föltérdre hullva kerestem a csengőgombot. Ő állt felettem és nevetett. Nagy lázas szemei csak most bontakoztak ki teljes valójukban, sárga, sovány arca fénylett a lépcsőház libegő világosságában. Uristen, ez az ember hőtrészeg, vagy örült...

Láttam, hogy örült.

— Na, kollega, most már minden rendben van.

— S kezét nyugtatt. — Örvendek, hogy segíthetem. Szaktársnak úgy illik, nem? Majd elhozom a regényemct, ha kész lesz, meglátja, micsoda remekmű, micsodára pommipás dolog! Na!

Megrázta fájó karomat s elindult a lépcsőn lefelé, nagy kabátszárnyal fantasztikusan libegtek mögötte. Feltápázkodtam, hogy elérjem a csengőt s akkor az jutott eszembe: »Vak vezet világtalant... Ő örült volt s én éheztem. — ami egyre megy...»

A BETEG VÁROS

Néhány napig betegen feküdtem. Persze, a családom is beteg volt. A gyerekek úgy köhögtek, mintha egy farka kölyök-kutya veszettül ugatott volna. Nosza, telefonáltam orvos barátomnak. Az orvos hangja helyett azonban egy bájos női hang szólt: Ki keresi? Megmondtam. Kiderült, hogy az orvosom nagy lázzal fekszik immár három napja.

Tehát még az orvos is! Pedig hát az már csak tudja a módját? De hát szegény feje, ügylátszik, sokkal rosszabb orvosnak bizonyult sajátmagával, mint másokkal szemben. Magát nem csapbatja be a nagyképűségével. Másnak még mondhatja: »Uram, a tudomány szerint ön már tökéletesen meggyógyult.« De önmagának hiába mond ilyesmit, önmagát nem szuggerálhatja...

Mint hogy a család betegsége pénzbe kerül, — még ez is! — elhatároztam, hogy pénzt szerzek. Hogy szerzek pénzt? Előleget fogok felvenni. Hol veszek előleget? Mindegy, akárhol, mindegy, akár regényre, akár darabra, akár cikkekre, vagy novellára az a fontos, hogy előleg legyen. Nosza, elmentem egy lapvállalat direktorához. Igen, a direktor beteg volt! Négy napja feküdt magas lázzal. Ő is...

Semmi baj, — vigasztaltam magam, — bemegyek a kiadóvállalathoz, most találtam ki egy jó, népszerű regénycímet, kerrek rá előleget. Fél is mentem. Persze, ő is beteg volt... Az egész előleg-probléma beteg volt. S én is belebetegedtem az ő betegségükbe.

Ebédre el akartam menni egy barátomhoz. Telefonáltam neki. Elvégre, ha már pénzt nem tudtam keríteni, legalább jó helyen ebédelek, felvidulok, felejtsem a gondjaimat. Sajnos, barátom egész családja influenzás volt. Még csak a lábamat se tehettem be hozzájuk. Így lézengtem a városban, szomorúan és sívár hangulatban, köhögő, krákogó, ugató, rücskölő emberek között, akik mind hidegvérrel köpködtek a gyalogjáróra, a villamos padlójára (titokban), mind a másik képebe köhögött és trüsszögött, azzal a bájos, gyermekes cinizmussal, amely a pesti embert jellemzi. Mint az üldözött vad, úgy keringtem a beteg városban, magamban hordva a betegség még ki nem ölt csirált. Arra gondoltam, hogy dolgozni kéne, de így dolgozni, ilyen állapotban?

Végre hazamentem. Igen, igen, két úr várt a lakásomon. Sziklaszilárdan és kitartón. Meg nem ijedve a betegen fekvő gyerekektől, az orvosságos üvegektől, teás fűdsáktól, köbögéstől, krákogástól. Egy becsüs és egy végrehajtó. Nagy örömmel fogadtak és azt mondták, hogy így sokkal jobb, legalább látom, hogy mit foglalnak le...

Ők nem voltak betegek. Egyáltalán esodálatos: sehol egy végrehajtás el nem marad, sehol az adóív nem hiányzik, az egész mammutszervezet működik és mozog... Hogy van ez? Mindenki beteg, százazrek lázasak, csak a végrehajtók és az adóközegek mentesek? Mi védi őket vajjon?

Bizonyosan az, hogy náluk nincs végrehajtás, hanem ők hajtanak végre másokat... Ezért nem betegek.

Kodolányi János

Meggyógyult 1919. febr. 23. 45. n. 5.

1929. febr. 24.

12

Nincs is hideg, bácsi...

Megyek a villamoson, elől állok, a vezető mellett. Ebben a kegyetlen hidegben senkinek sincs kedve a vezető mellett állni. De mégis. Felszáll egy kisfiú, daróckabátban, hetyke micisapkával a fején, a szeme olyan fürge és vidám, mint két kis feketerigó. Ott marad ő is mellettem. Kiskabátja kigombolva. Arca piros és ragyogó. A kezei, bizony a kezei majdnem kékek, de ő láthatóan észre sem veszi ezt.

A kalauz kopogtat az ajtón. Jegyet szerezni... Az én kis emberem odaad egy gyűrött átszállójegyet és vár. A kalauz kijön s ráfordul a mosolygó fickóra:

— Na, hát zónázni akarsz? Ez a jegy nem jó.

— Csodálom... Talán megfagyott? — kérdi nevetve a kisfiú s úgy áll szemben a szálal kalauzzal, olyan bátran és erősen, hogy az elneveti magát. Barackot nyomint a fejére.

— No, csak válts másikat. Hová még? —

— Kimegyek a Hűvösvölgybe. Viszek valamit.

Megváltja a jegyét, gondosan összehajtogatja s elteszi. Tetszik nekem, ahogy nem fázik, ahogy nevet, ahogy nem tiszteli a kalauz sapkás tekintélyét, amely pedig majdnem magának az államnak a tekintélye.

— Hány éves vagy, fiám? — kérdem.

— Hét vagyok, bácsi — mondja vidáman s egyenesen, szinte keményen a szemem közé néz s nem sűti le a szemét akkor sem, amikor én merőn fixirozom.

— Nem fázol?

— Nem fázok, hálistennek — s nevet. — Jól néznék ki, ha fáznék...

— No, te derék gyerek vagy, — dicsérem.

— Igen, mondják, az iskolában is mondják, — feleli megdöbbenő közönyösséggel s legyint.

— Na és ez nem esik jól neked?

Vállat von. Mosolyog. Olyan a mosolya, mint valami bölcs férfinak, aki élete javát valami kazán, vagy daru mellett töltötte el.

— Jól esik, de nem bánom. Nekem mindegy. Én sohase törődöm azzal, amit mondanak.

Mintha nem hétéves lenne ez a gyerek, hanem hetven. De nem fáradt, nem közönyös, nem, hanem vidám, friss, vascrős, pirospozsgás. Mi lesz ebből, ha már hétéves korában ilyen? Adok neki tíz fillért, csodálkozva rábámul, meg a pénzre. Megkérdi, hogy miért kapta?

— Azért, hogy el ne feledd: ne törödj azzal, amit mások mondanak, csak azt tedd, amit magad jónak látsz.

Látom rajta, hogy megérti. Megérti és csodálkozik. Aztán boldogan elteszi a tíz fillért kis daróckabátja zsebébe.

Kodolányi János.

Magyarország 1929. febr. 24. Y6. A. 7.

Fizetési meghagyás

Irta: Kodolányi János

1.

Megálltak egymással szemben a kör-
ton és dadogtak:

— De milyen meglepetés! Milyen vá-
rallan eset! Na, de ilyet!

— Ugyan, hogy lehet, hogy eddig nem
találkoztunk?

— Na, de ilyet! Megse ismertem volna,
ha nem szól!

— De ön is ugyancsak jó színben van
ám!

S elindultak lassan egymás mellett s
nem tudták, mit beszéljenek. Az orvos:
Khon Emil dr. fiatalember volt még, jól
öltözött borotváltképző ember és nagyon
örült a találkozásnak. A mérnök kissé
köpcös, jóindulatu ur, örült annak, hogy
igy örülnek neki.

— Itt lakom nem messze, a Dohány-
utcában, itt van a rendelőm, látogasson
meg, ajánlotta a fiatalember s olyan-
formán csoszantott kissé ludtalpu lábá-
val, mintha otthon a pult mögött szol-
gálna ki apja boltjában.

— Nem, nem, igazán nem akarom
zavarni. Ilyenkor jöhetnek a betegek és
én...

— No, de ugyan! Sajnos, a betegek
nem nagyon tolakodnak. Ki lehet birni.

Felmentek a második emeletre. Hóna-
poszobába volt a rendelő, a sarokban
ágy, az ablak előtt magas asztal,
amelyre a páciensek szoktak felfeküdni.
Nőorvos volt a szimpatikus fiatalember
és ehhez képest a rendelőben aktképek
és puha szőnyegek voltak. De egyébként
bizony meglehetősen meglátszott a ta-
kargatott szegénység. Egy szekrény te-
tején grafitlappal bemázolt gipszszobor áll-
longott és az íróasztalon kagylóból ké-
szült hamutartó

Leültek és rágyújtottak.

— Ha bármikor bármiben szolgálataira

lehetek, — rajongott a lelkes fiatalem-
ber, — a legnagyobb örömmel. Bármik-
or. Ha akár önagysága, akár ön..
ugy-e...

— A legnagyobb örömmel fogok ön-
höz folyamodni. persze, a legszigo-
rubb alapon, ridegen honorálva! Egyéb-
ként legyen szerencsém kint, egy dél-
után, ozsonnára, látogasson meg...

— Óh, kérem, boldogan! Ugyis ugy-
vágyik az ember egy kis egyszerűség,
egy kis tisztaság, egy kis vidéki nyuga-
lom után. Ebben a mi fővárosunkban
annyi az erkölcsstelenség, hogy végül ci-
nikussá és nihilistává lesz az ember
Uram, én nőorvos vagyok, én látom azt
a sivár sötétséget, amely...

— Igazán jól esik hallani a mai idők-
ben, hogy valaki ilyen becsületesen meg-
meri mondani az igazat...

2.

Az orvos nagyon meg volt elégedve
avval, amit látott: a vidék elragadó, a
keri csudálatos, a levegő pazar és a
lakás paradicsomi.

— Istenem, itt élni ebben a tisztaság-
ban, ebben a csendben és hallgatni a
csendet és békét, — sóhajtott, — mit
nem adnék, ha én is így élhetnék?

A mérnök boldog volt, hogy házi-
gazdaszerepét kedvére kiélhetti. Öröm-
mel hallgatta a fiatal és törekvő orvos
lelkességét. Egyszerre kincsnek érezte
az életét és büszkeségtől dagadt annak
az irigységnek a látlára, amit az orvos
kiöntött magából.

— Kérem, kérem, igazán... — he-
begte.

— A csokoládét szereti doktor ur,
vagy a kávé? Parancsol aludt-tejet, eset-
leg csak tejet? — sirtatta kedvesen a kis
kővér és jószívű mérnökne a kűszöbről.
— Esetleg egy kis mézet is... Vagy
mind együtt, jó?

— Óh, kérem, igazán...

S a dusan terített asztalhoz ültek. A

Magyarország 1929. február 26. 47. p. 2.

verandán ragyogott a napfény, a vad-szőlőlevelek aranyzölden ragyogtak és egy rigó pajkos lilinkója ott skálázott a bokrok között.

— Jó falusi kenyér? — kérdezte a doktor és meglapintgatta a kenyeret, mintha szöveget morzsolgatna az ujjai között.

Vajat kent rá.

— Jó falusi vaj?

Kedves volt, leereszkedő és élvezte a falusi élet örömeit.

— Jó falusi tej? Kitűnő falusi kávé?

Majd a tojás után nyult és odakocogta az asztalhoz:

— Jó falusi tojás?

— Tessék, tessék még mézet, vagy zöld hagymát.

— Parancsoljon doktor ural!

— Nem, hagymát nem Köszönöm.

S nem engedett abból, hogy uzsonna után megvizsgálja őnagyságát, ha már itt van. Diszkrétan bevonultak a hálóba s pár percnyi dűnyögés után meglehetősen jelentek meg. Mindhárman örvendeztek, hogy semmi baj, őnagysága egészséges, mint a makk. Amikor a mérnök fizetni akart, erélyes szelidséggel háritotta el a pénzt.

— Na ne, igazán, de kérem. Ugyan! Csekélység!

Nagy lármával köszöntek el egymástól. Kölcsönösen biztosították egymást örömeikről, amelyet ez a kedélyesen eltöltött délután jelentett számukra. A mérnökné megkísérelte ottmarasztani az orvost még a következő vonatig, de nem sikerült.

— Betegeim, ugy-e, nem hagyhatom őket...

— A pap meg az orvos teljesíti a legszebb hivatást, — jelentette ki a mérnök, aki kissé konzervatív ember volt s egyaránt hitt a sziv intuíciójának és a racionális észnek. — Uram, ha én alkotnék államot, az én államomban a pap és orvos...

De az orvos nem hallgathatta végig, mert indulnia kellett. A kapuban még megrázták egymás kezét, őnagyságának hódolattal és kissé hosszan kezelt csókolta a fiatalember és elcsietett. Erősen kifelé fordított lábfejjel lépkedett, am határozottan hátrányára volt.

— Kedves, szimpatikus fiatalember, — mondta őnagysága. — Milyen fiatal! S milyen lelkes és bohó!

— Igen, nagyon nagy idealista és törekvő ember. Nem akarta elfogadni a honoráriumot.

— Istenem, ő még többre becsüli a jóra való emberek melegségét, mint a pénzt. Ő még nincs elkapatva. Mint a mai doktorok, akik nem nézik az embert, csak a pénzforrást. Határozottan szimpatikus fiatalember. Remélem, meghívtad máskorra is?

3.

Tíz nap elteltével hivatalos irást hozott a postás a mérnöknek. Kibontotta és belenézett.

— Hát ez meg mi a fene?

„A mélyvölgyi kir. járáshíróság... ilyen és ilyen számú megkeresésekre... Balogh Jenő mérnököt felszólítja, hogy... Khon Emil hitelező... egymillió korona orvosi honoráriumot nyolc napon belül fizessen meg...“

— Asszony! Asszony! — ordított a mérnök szikrázó szemmel és berohant az írással a feleségéhez, — láttál már ilyen aljasságot? Ilyen pimaszságot? Hogy én fizessek egymilliót annak a... annak a...

Az asszony hebegve mondta:

— Igen, most már megmondom, egy héttel ezelőtt már jött egy ügyvédi felszólítás, hogy három napon belül fizess... De én nem adtam oda, hogy fel ne izgasd magad...

Keserű, ferde mosollyal néztek egymásra.

A SZEDEGETŐ ASSZONY

Ott láttam őt egy külvárosi uccán, a járdán szélén ácsorgott, szakadozott kendőjébe húzta a nyakát, hóna alatt zsákot szorongatott és leste a kocsintat. Vajjon mit lehet ez az asszony a majdnem harmincfokos hidegben? Metsző szél füttyörészett az elhagyatott s alacsony házakkal szegett utcákon, szél, amely a beépítetlen telkek felől jött s akadálytalanul szárnyalt, végigsöpörve a jeges úttestet.

A sarkon csikorogva fordult be egy kocsi. Magas deszkaoldalai voltak a kocsinak és a két mecklenburgi ló inaszakadtan húzta, alig-alig tudva megkapaszkodni a jeges talajban. A kocsi zsákvászába burkolózáva ült a bakon nyilván azért, hogy egy kissé felmelegedjék, szaporán csépelte a lovakat. Egy ház előtt csakhamar megálltak s ekkor a kocsi, meg egy szénhordó ember elkezdte a drága, csillogó szemet lekotorni és behordani a kocsiról.

Az én asszonyom csak állott egy helyben s összekulcsolta mellén a kezét. (Fekete, szakadozott cérnakesztyű volt rajtuk.) Állt és nézte a szenes kocsit. Nem volt türelmetlen. Nem is látszott rajta, hogy jobban fázik, mint amennyire az ilyen hidegben fázni szoktak. Tehát: nem markirozta a fűzést. Csak egy kicsit topogott, kettőt jobbra, kettőt balra, alig észrevehetően, csárdást, igen a magyar nemzeti táncot járta alig észrevehetően, aprózza. A magyar táncokat követelő fajpolitikusok szíve megrepedhetett volna az örömtől, látván ezt a szegény, külvárosi proletárasszonyt, amint csárdást táncolgat a fagyón.

Közben a lovak szőrére dér csapódott, orryukaik gőzölögtek, egész testük szinte füstölt a hidegben. Az emberek kotorták és hordták a szemet. Lapáttal jól feltisztogatták a szénhordás környékét is. Aztán feldobták a kocsira a kosarakat, a zsákokat, a lapátokat s kezeiket a lapockáikhoz csapdosták, hogy csakúgy porzott. Topogtak egy kissé, rágyújtottak valami keserűszagú cigarettára s felkaptak a bakra. Gyü! A két mecklenburgi, megrázva nagy rezveretes hámját s megcsördítve a szerszám fityegőit, elindult. A kerekek úgy csikorogtak s csengtek, mintha üvegforgáson járnának. S a kocsi elment. S csendes volt és kihalt megint az ucca...

S akkor a szegény asszony körülnézett, előhúzta a hóna alól a zsákot s gyorsan, mintha tüzes parazsat kapkodna, elkezdte felszedeketni a mogyorónyi széndarabkákat. Fekete cérnakesztyűs kezével kotorgatta a földet. S közben az orrát szivta, s körül-körül nézegetett, hogy nem szól-e rá valaki majd!

Az ucca végében vastag füstöt eregettek a gyárkémények a ragyogóan kék s dermedtben hideg égre. Az én asszonyom elégedetten vitte maroknyi zsákmányát hazafelé. **Kodolányi János**

Magyarország 1929. február 26. 47. sz. 2.

TŰZ UTÁN

Leégett a jászóvárosi pályaudvar egyik raktára. Csinos kis tűz volt s lehetett volna még nagyobb is. Elégett egy csomó áru s felrobbant néhány szén-savas és oxigén-pala. A tüzvész lezajlása után kiderült, hogy egy fiatal ember gondatlansága okozta a tüzet. Mert a raktárban állott egy kis szénkályha s ő a kályhán vacsorát melegített, a tűz kicsapott a kályhából s felrobbantotta a szén-savas palaököket...

Kiderült az is, hogy a pályaudvar vízcsapjai nem szuperáltak, mert még a télen befagytak s azóta sem javította ki őket senki.

A fiatal munkást letartóztatták, mert hiszen ő maga bevallotta, hogy a kályhával gondatlanul bánt.

No de vajjon kutadják-e azt, hogy ilyen raktárban, amely tele van az ország minden részéből összegyűlt gyulékony anyagokkal, gáztartályokkal, mit keres a primitív szénkályha? Mert ugyebár, ha a raktárban nem állott volna kályha, akkor a munkások nem melegítették volna rajta a vacsorájukat. S akkor ki sem gyulladt volna az épület. De ha már meggyulladt, még mindig könnyebb lett volna eloltani, ha a vízcsapok rendben lettek volna...

Mert ugyan mit keresnek a vasúti raktárakban ezek a primitív kis kályhák. Dátor vagyok felhívni az Államvasutak figyelmét arra, hogy ma már igen ritka, tiszta és kényelmes villamoskályhák is vannak. S a tisztelt Államvasutak jó példával kelene eljárnia abban, hogy ezeket a modern fűtőkészülékeket, amelyek nem olyan veszélyesek s nem olyan piszkosak, mint a

vaskályhácskák, a nép körében elterjedze. Egyáltalában: nem értana, ha az állam intézményei némileg modernebbül gondolkodnának s felhasználnák a technika eredményeit. Hány raktárban s hány váróteremben füstölnek, bűzölgnek s izmognak ezek a ronda, primitív kályhák! Hány helyen okoztak már tüzet!

Vagy az új, modern beruházásokra nincs pénz? A leégett épület felépítésére lesz pénz...

Akkor azt ajánlanám, hogy a munkások, portások, bakterek, fékezők stb. számára rendezzenek be ebédelő és vacsorázó helyiségeket. A vasútnál gyakran harminchatórás szolgálat van. S a munkás ételét odaviszik hazulról, de azt senki sem kívánhatja meg tőle, hogy gyomorbajt kapjon a megfagyott ebédétől, vacsorától. Mindenkit megillet a meleg étel. Hát mért kell azt az ételt egy raktár sarkában holmi kis vaskályhán melegíteni amikor közös helyiségben mindenki ehetne!

A munkás bevallotta gondatlanságát. De ki állította oda a veszélyes kis kályhát s mikor, mióta állt már ott, mióta melegítették rajta vacsorát? S kinek a kötelessége lett volna a vízcsapokat rendben tartani? Ezt is kérdezze meg a rendőrség. Mert bizony, ha a raktárban nem lett volna kályha s ha a többi raktárban nem lenne még most is, a tűzről beszélni is felesleges lenne...

Kodolányi János.

Magyarország 1929. márc. 24. 69. A. 8.

A tehén

Írta: Kodolányi János

A két fiú megint együtt lovagolt este a tanya felé. De most nem beszélgettek. Mindegyik elmerült a maga gondolataiba, még dohánynyal sem kínálták meg egymást, mintha nehezükre esett volna a közösségnek ez a csekély jele is.

Észrevehetően hamar alkonyodott s az esti szürkület sokáig megfeküdte a tájat. Tarlók terültek el mindeufelé, a tücskök muzsikáját kezdtek felváltani az őszikék, halkan ezüstösen elnyújtott hegedűjük itt-ott felsírt a földeken. Ervinnek régi őszikék, szüretnek jártak az eszébe s az volt az érzése, mintha meglepően hamar múlna el minden és az egész élet csak gyors és egyre teljesebb elszakadás-mindentől. Szomorú volt, mikor az anyja, apja, testvére sorsára gondolt, de aztán eszébe jutott, hogy milyen nagy feladatot vállalt ő magára s lerázta az őszi elmélázás bénító hangulatait.

— Ez megint ostoba líra, — mondta magában bosszúsán. Most üldözte a lírát s egyszerre kemény, határozott, céltudatos és könyörtelen emberre akart válni.

Gyurka szinte búsan ült a nyeregben. Egészen cleresztette magát. Arcéle a homályban olyan volt, mintha feketére mázolták volna a feneketlen búbanat és reménytelenség festékével. Egyik cigarettát a másik után csavarta s a cigarettásonkja az ujjaára égett. Minduntalan megráncgatta a lovat, mert olyan kínos érzés támadt benne, hogy szegény pára nem megy jól, hogy botladozik és tévelyeg. Gyakran rá is szólt:

— Ne botorlj, a Jehova verjen meg, te dög.

— Merre rángatod a pofádat, azt a németet?

— Ne aludj el jártodban, esnél a virslivágóba, nem vagy te német nevelőnő!

A nehéz lovak iránti szeretete úgylátszik végkép meggyűlöltette vele ezt a becsületes, higgadt, élete delén túlevő paripát.

A tanyán meglehetősen hűvös volt. Csípős éjszakai szél kerekedett, megborzolta a fákat és fűveket, holdvilág nem volt és sehol nem látszott egyetlen fénypont. Végzetlenül, elhagyatott, de egyben nagyszerű volt ez a csend, ez a sötétség, a suhogó szél és a sisszörgő levelek zaja.

Lenyergelték a lovakat, behordták a cökmököt, bezárták az istállót, akkor eszébe jutott Gyurkának, hogy a tehén kikötve légel a lucernás szélén s azt be kell vezetni. El is ment érte nyomban, lépéseit csakhamar elnyelte a süket csend, alakját a sötétség. Azonban hamarosan szinte valószínűleg messzeségből hallatszott a hangja:

— Gáspár! Ez a marha tehén eltűnt.

— Mi? — kiáltott vissza.

De választ nem kapott, csak valami távoli káromkodás szűrődött el hozzá s azután vad dobogást és törtetést hallott, a kukorica suhogott s ropogott a tarló valahol. Ervin fölvidulva nevette. Leült a fűbe, cigarettára gyújtott s belebámult a sötétségbe. Most a tanya mögött hallatszott olyan törtetés, mintha őskori óriásállat szabadult volna a kukoricásba, a tehén, megnöve a félhomályban, előrohant a sűrűségből, megállt, leszegte a fejét, szarvai mint valami mammut kankorodó agyara, előremeredtek, majd hirtelen megfordulva elbődült s ez a bögés olyan szilaj volt, amilyen csak kitalálható ettől az alföldi, esontos, rideg marháétól. Aztán föltúrva füvét, hirtelen irányt változtatott, fölkapta a farkát, mint valami győzelmi lobogót, elrohant s eltűnt. Nyomban utána megjelent Gyurka a legvadabb

rohanásban, fújtatott, káromkodott, lábait olyan gyorsan váltogatta, mintha pergő kerékküllök lettek volna.

— Hé, megállj, az Isten verjen meg, hé, bocikám, bocí, bocí, ne... Megsiketültél, vagy mi?! Ó, hogy a... No, bocí, bocí...

Hangja elveszett a messzeségben.

Ervin az oldalát fogta nevetésben. Eszébe jutott egy régi mese Dongóról és Mohácsiról, meg hogy miként tréfálta meg őket a szilaj tehén.

— Gyurka, Gyurka! — kiabált utána. — Hát ha lóval crednél utána?

Választ nem kapott, süket csend volt köröskörül. Majd hirtelen megjelent a tehén, szelíden, lassan lépegetve s a füvet harapdálva. Mintha semmi sem történt volna.

— Itt a tehén! — kiáltotta diadalmasan Ervin.

Gyurka előkerült. Törölgette a homlokát s vesztül káromkodott.

— Ezek a Pavlovichok sok bosszúságot okoznak nekem... — lihegett. — Nem is hiszem, hogy a tehéniket nem tanították be. Boszorkányok ezek! Na, bocí, vakulj meg, sohase láss, gyere ide, de megcsalaszottál! Gyere na, de ha most megkötlek, dohányzacskóknak szabom ki a bőrödét. Kiszabom én, meglátod, apróra! Na, bocikám, ne, ne...

Odament a tehénhez, meg akarta fogni a kötelét, de az ránézett, pofáján a legnagyobb esodálkozást lehetett látni, olyan volt, mint egy öreg postáskisasszony, aki férfiatlanul sínylődött egész életében s most valami hallatlanul nagy dolgot mondtak volna neki, például azt, hogy a waleszi herceg feleségül akarja venni. Aztán elbődült. Mintha nevetésre fakadt volna. Keserű, gúnyos, ordító nevetésre, telve lemondással és felháborodással. S aztán nekivetette magát a rohanásnak megint, pillanat alatt eltűnt a kukoricásban, mint akinek semmi veszténivalója nincs immán, megtagadott a társadalommal s a renndel minden közösséget, s saját feje szerint halad s mindenkit legazol; aki a kötelességeiről mer' azután beszélni. Gyurka ettől a viselkedéstől valóságos olámult. Jó félperceig bámult a tehén után, aztán vad rikkantással utánaszökött, mintha gumilabda lett volna. A káromkodás újból valóságos zuhatagként indult meg, sehol úgy nem tudnak káromkodni, mint Baranyában s Gyurka ott tanult meg káromkodni. A tehén, mint származása ellenére s életmódjauak éppen nem megfelelően jöbön megrémült s felháborodott volna. Lehet, hogy a lelke mélyén tetszettek neki a vad, bárdolatlan kifejezések, de az erkölcesit menteni akarta. Gyurka utána. Hol eltűntek, hol megjelentek ismét a sötétben. Valahányszor előbukkantak, megismétlődött az előbbi jelenet: a tehén esodálkozva bámult, elbődült. Gyurka pedig édesgette, csalogatta, becéző szókat s gorombaságokat mondogatva neki. Az egész hajszában volt valami tragikomikus, valami bosszantóan dühítő, visszás és gőresösen neveltető.

Jól benne voltak az éjszakában, amikor végre a tehén magától behallagott a helyére a szin alá s odaállván a takarmány elé, szelíden ropogtatni kezdte a bükkönycsomókat. Gyurka kimerülten állt a tanya előtt, inge ujjával a verejtéket törölgette, majd odament Ervinhez s megállt ott, mint a cövek.

— Te kiröhögsz engem! — kérdezte olyan hau-

Vasárnap (Pesti Napló 1929. márc. 27. 69 n.) 19

gon, hogy Ervin elharapta a nevetést, mintha bűnös lett volna valamiben ezzel a fiúval szemben.

— De édes komám, ne haragudj, hiszen én nem rajtad nevetek... — dadogta szinte megdöbbenve, felállt s barátja vállára tette a kezét.

— Hazudsz, — vágta oda még gorombábban Gyurka, arca egészen elsötétült s ökölbe facsarta a kezét. — Jól láttam én, hogy már egy órája engem röhögsz. Jól tudem én, nincs is mit tagadni rajta, hogy titokban egészen mást gondolsz rólam, mint amit mulatsz. Valami van a füled mögött, engem nem lehet becsapni. Egy követ fujsz te is a rokonsággal. Most már tisztában vagyok veled. Kiradirozlak az életből, már mint az én életemből és kész. Végeztünk.

Azzal megfordult és dühös, gyors léptekkel bement a tanyába. Ervin úgy bámult utána, mint akit hipnotizáltak. Először azt hitte, rossz tréfa az egész, aztán megrémült. Tanácstalanul bámult utána a sötétbe. Torkát megszorította a keserűség, mintha megverték volna. Egy pillanatig sem támadt fel benne a megalázottság dühe, egy pillanatig sem gondolt arra, hogy most csak egy teendő van: öklével Gyurka képébe kell ütni, vagy valamilyen módon úgy meg kell alázni, hogy egész életében emlékezék rá. Rövid gondolkozás után arra is rájött, hogy miért nem akár bosszút állni barátján, ezekért a váratlan és olyannyira megdöbbentő szavakért. Tudniillik csakugyan bűnösnek érezte magát Gyurkával szemben, mert valóban rajta nevetett, valóban jól esett neki az, hogy a barátja olyan tragikomikus helyzetbe keveredett azzal a tehénnel, hogy szívében magasztos érzelmekkel, romantikával, szerelemmel eltelve s arra a leányra gondolva, aki titokban már neki ígérte magát, neki, Ervinnek, lóhalálában nyargalt tarlón, kukoricáson, tüskön és bokron át, hogy kezekeverítsen egy ostoba szarvasmarhát. Csakugyan valami titkos kéj lappangott a fiúban, amikor látta, hogy a másik hogyan izzad, ugrál, rohan, káromkodik, édesget, meg-megáll, megtorpan s újra a lelkét adja ki a futásban, csakugyan tettségű ez neki, maga sem tudta, hogy miért, s maga is csak most jött rá, hogy így volt. Elszégyelte magát, de aztán felülkerekedett benne a dac. Messze elhajította a cigarettáját s bement ő is a házba.

Gyurka az asztalnál ült és maga elé bámult. Ervin szó nélkül vetkőzni kezdett, mintha egyedül volna, de titokban mégis oda-odapillantott a barátjára, aki olyan sötéten bámult, mintha megörült volna. Arca most egészen kedvés és csinos volt s valami gyermekes ártatlanság és fájdalom tükröződött rajta. Ekkor kegyetlenül elkezdte sajnálni. Szerette volna megsimogatni s azt mondani neki: Nézd, komám, ne szomorkodj, az életet mindig újra lehet kezdeni, te erős vagy, haza fogsz menni, ott a jó föld, beleakasztod az ékét s néhány hónap múlva mindent elfelejtesz...

De bebújt az ágyba s hallgatott.

Kodolányi János:

Két leányarc

Egy hosszabb és egy rövidebb elbeszélést fogott össze ezzel a címmel *Kodolányi* ebben az új kötetében, amely most jelent meg az *Athenaeum* kiadásában. *Kékhegy* az egyik, *Terike, a csábító*, a másik. Egy-egy lányról szól mindegyik, egy-egy lány arcáról, életben való elhelyezéséről, furcsa, különös és viharzó lelki struktúrájáról.

Milyen egy nő azokban az években, amikor a fiúgyermek még kamaszpattanásokkal, most mélyülő hanggal bámul szét a szeme előtt lassan felnyitódzó világban? Milyen egy nő a lányság és az asszonyáérés küszöbén? Milyen az út a szerelem után bekövetkező elveszettséghez, milyen az út a mindent feláldozáshoz? Milyen egy lány arca abban a kétségkívül sorsdöntő pillanatban, amikor a hús és a vér ősi hangja mindent túlsíkolt, s az érzékek dühörgő szimfóniája elnyom, elhalkít minden más józanság-hangot? A *két leányarc*-ban ezt a leányarcot akarja megrajzolni *Kodolányi János*.

Az Ormánságban indul el mindkét története. Itt van a *Kékhegy*, a maga borhangulatos, meggy pálinkát reggeliző, faluratévedt bohémjeivel, akik mind egy lány körül tolonganak szerelmükkel. A lány, bár meztelenre vetkőzik a keramikuszobrász előtt modelálláshoz, makulátlanabb egy zárdában nevelkedettnél. És jön a pesti ősjogász ficsúr, aki vakmerő hazugsággal ragadja meg az olcsó regénnyel és néhány Ady-verssel szaturált és mégis titokredős leányelket s a lány, aki megszűri magasságokba burkolódzva, tért ki az eddigi félenk, néha csábító, vagy erőszakos hódolások előtt, hirtelen lehull mint egy érett gyümölcs, a sáros, piszkos földre.

Pont. Mi történik azután vele, azt ránk bízva az író. (Pedig érdekes feladatnak kínálkozik tovább követni a megingott lelket az élet második fejezetében, sorsának határkövei között.) De, ami lényeges, az arc rajza, a döntő pillanatban, sikerült.

A másik, a kötet rövidebb elbeszélése, vérszegényebb történet. De a Terikeről kapott remekül exponált portré, — Terike, akit hat, tíz, vagy tizennyolc esztendősnak vélhetünk a gyermekkorba még néha visszaintegető arcának változása szerint — még érdekesebb, részletesebb és mélyebb, mint a *kékhegy* Idájának kontúrban is élő szénvázlata. Az elbeszélés szavainak, mondatainak reflektorozó fénye is erősebb, ahogy megvilágítja ennek a rózsaszínű grenadinruhába öltözött bakfisnak hol gyermeki, hol teljesen asszonyi mozdulatait, ahogy röntgenképét nyújtja a leánylélek megokoltan hisztériás és félelmetes villódzásainak.

Kodolányi ellen azt hozzák fel néha, hogy *Móricz-epigon*. Nos, aki ezt a két elbeszélést elolvassa, nem fogja ezt többé vádolni emelni. A *Két leányarc*-ot független író írta, akinek figyelő szeme a titokba is belenéz.

Bodó Béla

Pesti Napló 1929. márc. 29.

F. N. M.

1929. ápr. 4.

EZ AZ ASSZONY!

A Rákóczi út és a Körút sarkán nem lehet átmenni, mert zöldet mutat a jelzőlámpa. Mindenki respektálja ezt, egyrészt mert a nagyváros rendje és az emberek biztonsága így kívánja, másrészt mert ott áll a derék rendőr. Egy hölgy azonban, nagyon elegáns hölgy, remek bundában, szívet csiklandó fekete, prémes lakkkelcizmában és pirosan virító kalapban, olyan büszke, mint a páva, lehet is, mert fiatal és szép, nyilván országosan sürgős ügyei miatt nem respektálja millió ember rendjét. Hogy is respektálná, hiszen nő s a rendet a férfiak csimálták, hogy is respektálná, hiszen neki valahol látogatást kell tennie, vagy hasznát kell vásárolnia, hogy is respektálná, hiszen neki hamar telefonálnia kell a Fifi-nek vagy Prutyinak, hogy délután ott legyen a bridszpartin, hogy is respektálná, hiszen ő olyan fiatal és szép és büszke! Nyilvánvaló, hogy már kislány korában megvorték, ha a rendhez, a társadalmi rendjéhez, a férfiak rendjéhez alkalmazkodott!

A rendőr háta mögött átmegy az uccán, autók és társzekerok között, feleségesen, mint egy maharadsza felesége, mint egy szultána. Összefogott kezekkel, felvett fejjel, nem nézve se jobbra, se balra, nem nézve az egész ostoba világra, amely a hölgyektől a Körútig mindenütt rendben folyik.

A rendőr megfordul és észreveszi.

— Tessék visszamenni! — kiált rá szigorúan.

A hölgy rá se hederít, hogy is hederítene, hiszen ő fiatal és szép és elegáns, a rendőr pedig csak amolyan közönséges

férfi, akinek minden gondja az ucca ostoba rendje. Megy tovább, mint a süket, de gyönyörű fajdmadár.

— Tessék azonnal visszafordulni, — feleltatja harsányan a rendőr. No, hisz harsánykodhat, egy hölgy, pesti szép asszony, hogy is hallaná meg, pont az uccán, pont a rendőr kiáltásait! Megy tovább, már át is ért a túlsó sorra.

A rendőr utána ord. Üldözi a hölgyet. Kiabál, hogy álljon meg. Elképzzelhetetlen lenne, ha ez a hölgy itt megállna. Mikor ő most homokba dugta a fejét, se lát, se hall, mikor ő most megy telefonálni vagy vásárolni. A rendőr kénytelen elkapni a bundája csücskét s megállítani erőszakkal.

A hölgy hátat fordít neki. Megáll, mert az erőszaknak néha még ő is enged, de hátat fordít. A rendőr kikérdezi a személyi adatait, mert ebből büntetés lesz, az ostoba férfiak ilyen szigorúak, hiába szép ő és fiatal és hiába csiklandó a csizmája. Halkan mondja a nevét, meg a lakása címét, de egyre hátat fordítva a rendőrnek. Csak úgy a háta mögé dobálja a szavakat. Aztán éppen olyan gögösen, fiatalon, de kissé bosszúsán megy tovább, míg a rendőr elteszi a kiskönyvét.

Hát nem bosszantó, hogy a hölgyeket ilyen apróságokkal moleztálják, mikor nekik telefonálni kell, vásárolni kell, annyi fontos dolguk van s különben is olyan szépek, fiatalok s olyan gyönyörű a csizmájuk! Nem rettentő szörzálhasogatás ez a férfiak részéről! Millió ember él Pesten s pont őt, a szép hölgyet nem engedik át az uccán, pont őt írják fel, pedig ő úgy tett, mintha semmit sem látna az egészről, mintha valahol messze, magasan élne a földi népvaj fölött.

Közönséges

Magyarországi 1929. ápr. 4. 75. 4. 2.

Az író mint pártember

Nem indulnék ki a magam ügyéből, ha nem érezném, hogy mindenkit érdekel s nemcsak a saját ügyem, hanem mindenkié. Nemrégiben a magyar könyv válságáról ankétet tartottak írók és kritikusok egy társadalmi szervezet helyiségében. Ezen az ankéten valaki szövéttette, hogy én a legkülönbözőbb pártállású lapokba, folyóiratokba írok s fel is olvasta egy novellám egyes részleteit, amely valamelyik nagyobb reggeli, nacionalista-nagybirtokos újságban jelent meg s állítólag antiszemita vonásokat árul el. Ugyanakkor hangoztatta ez a kollégám, hogy a munkások egyik orgánumban »tőkeellenes« tendenciájú műveket közölnek tőlem, míg a három Est-lapban megjelenő írásaim »parasztgyűlöletet« árulnak el stb.

Mindebben pedig igen érdekes dolgok vannak elásva. Próbáljuk kicsontozni őket!

A vád, ami az írók éri: *különböző pártállású lapokba dolgozik*. Hát ez is csak Magyarországon lehet csodáltnivaló és meghökkennivaló. Mert a világ minden kultúrországaiban oda ír az író, ahová akar s ahol közölnek tőle anélkül, hogy bárkinek eszébe jutna ezen csodálkozni. Minden kultúrországra megértik azt, hogy az író sem csahosa, sem szolgálja, sem bábja a különböző klikk- és pártérdekeknek, s az író nem is lehet kíváncsi arra, hogy egy lap miféle politikai világmegváltást hirdet. Vannak kultúrországok, amelyekben az író a nemzet büszkesége akkor is, ha politikai nézete véletlenül nem azonos az éppen hatalmon levő pártok politikai programjával. A végtelenségig lehetne neveket felsorolnom itten. Elég egy-néhányat kiragadnom. G. B. Shaw például homlokegyenest más véleményen van sok dologban, mint Baldwin. De Chesterton is, akiről mindenki tudja, hogy ortodox katolikus. Mégis, az angol ember egyaránt büszke mind a kettőjükre. Sőt történetek már olyan abszurdumok is, hogy a rádióban Shaw és Chesterton vitát rendeztek s ezt a vitát igen nagy élvezettel hallgatta egész Európa minden pártállású polgára. Itt van Gerhard Hauptmann, a szocialista író. Erre az emberre méltán voltak büszkék a németek már akkor, amikor Vilmos császár diktálta a német életet. S ne is beszéljünk Maxim Gorkijról, akit a cári rezsim száműzetésbe kényszerített s akinek írásait az egész ország lelkesen olvasta. De nem is tudom én megérteni, hogy egy szocialista miért ne olvashatná örömmel s igazi elmélyedéssel Chesterton-t?! S miért ne olvashatná egy nem szocialista Shaw-t?! Jack London-tól, aki szocialista volt, egyaránt közöltek írásokat a legkülönbözőbb lapok. S közöltek ugyanakkor homlokegyenest más pártállású íróktól is.

Magyarországon azonban másként van. Itt az írótól elsősorban megkívánják, hogy *hősse magát egy bizonyos politikai irány mellé*, de legalább is mindhalálig. Azután megkövetelik tőle, hogy más lapba, mint amely éppen azt az irányt képviseli, *be ne merészelje tenni a lábát*. Ha beteszi, akkor nem becsületes ember, de nem becsületes író sem.

Holott mondanom sem kellene, ha nem lenne ez a dolog annyira ostoba és bornirt, hogy az író szemében az ember dönt és nem a program. Egy író előtt ember a katolikus is, meg a zsidó is, a paraszt is, de a miniszter is, az író annyira demokrata, hogy az ő szemében meg a gróf is ember. Az író tudja, hogy a kapitalista éppen úgy sír és éppen úgy nevet, mint a szocialista. A magyar éppen úgy, mint a norvég. S ha az író ír, akkor mindenkinek ír, mert sajátmagának ír. S ha az, amit ír, önmaga előtt igaz, akkor igaz mindenki számára, aki az ő igazát fel tudja fogni és

at tudja élni. A legveszedelmesebb, mert legostobább nézet az olyan, amely az írók partikuláris érdekei szolgálatába akarja kényszeríteni s amely úgy mérlegeli az író becsületességét, hogy a »keresztény« lapokba is ír-e, vagy a munkások lapjába is?

Én szakítottam azzal a babonával, hogy az író egyszersmind annak a politikának is híve, amely politika az újság vonalfeletti részében megnyilvánul. En megcsináltam azt, hogy minden lapba írok, amelynek olvasói vannak s a legszívesebben olyan lapba, amelynek a legtöbb olvasója van. Mert én az emberek legnagyobb tömegeihez iparkodom szólni s az aztán teljesen mindegy, hogy ki vezet el ehhez a tömeghez. Aki elvezet hozzá, annak köszönetet mondok, magának az olvasónak pedig elmesélem az én privát élményeimet és igazságaimat, ő pedig dönt, hogy elfogadja-e, vagy átéli-e.

Nálunk nem adhatták elő Szomorú Dezső darabját a Nemzeti Színházban. *A Vigaszínházban már előadhatták*. Nálunk nem lehet előadni Ernst Toller egyetlen darabját sem, Németországban elő lehet adni s ugyanakkor adják Molnár Ferenc, meg Fodor László darabjait is. Nálunk többnyire nem lehet előadni egyetlen, igazán jó orosz filmet. Külföldön elő lehet adni a »Magyar rapszódia«-t is. Attilát is előadnák, ha megcsinálták volna. Mert nálunk nem a munka belső értéke, hanem a politikai program külső formája a döntő s ha valaki ezen túl meri tenni magát, akkor az nem lehet becsületes ember...

A kérdés mulatságosabb oldala a következő: Egy baloldali folyóiratban több cikkem jelent meg a modern nevelésről. Ugyanaz a folyóirat támadást intézett ellenem, mondván, hogy nem vagyok baloldali, mert egy jobboldali lapban regényem jelent meg. S aki a támadást írta, *belső munkatársa egy reakciós, Habsburg-párti újságnak*.

Egy még baloldalibb lapban cikkeim jelentek meg szociálpolitikai kérdésekről. Ugyanabban a lapban megtámadtak azon a címen, hogy a munkások lapjába regényt írtam s máshová is regényt írtam. Aki megtámadott, *belső munkatársa egy erősen konzervatív lapnak*...

S most végülis megtámadtak azért, mert *mindena lapba dolgozom, ha lehet... Nem kómiikus?* Nem. Szomorú. A kritika nálunk még ma is itt tart. S ez a kritika neveli a közönséget a magyar könyv szeretetére. Még pedig úgy, hogy amikor az egyik fajta könyv szeretetére buzdít, ugyanakkor kiátkozza a másik fajta könyvet. S

fordítva. Egyik a másikat ebrudalja a politikum dorongjával. A magyar könyv válságban van, — mondja. De az istenért, ne olvassátok ezt a gazembert azért, azt meg azért, mert ez a gazember baloldali, az a gazember meg jobboldali... — teszi hozzá. Ahelyett hogy azt hirdetné: a magyar író akkor is magyar, ha katolikus, akkor is, ha szocialista. A magyar író egy nemzet kultúrájának kifejezője, mint ahogy az angol az angol kultúrának, a német a németnek stb. Tehát igenis: babona és ostobaság egy író bármely politikai klikk rubrikájába írni, akkor is, ha ő maga oda írta magát! Hauptmann is, Gorkij is mindenkié, én is mindenkié vagyok — és senkié sem vagyok, csak magamé.

Kodolányi János

Pesti Napló 1929.
ápr. 6. 77. sz. 9.

Két leányarc

Kodolányi János könyve
Athenaeum-kiadás

Biztos kézzel megformált két leányalak bontakozik ki Kodolányi János legújabb könyvéből. Nemesak az arcuk, hanem a hangjuk, a járásuk, a mozgásuk, a testük minden rezzenése, a lelkük minden titkos megmozgása életre kel a könyv lapjain. A két leányarc különálló és mégis egymáshoz tartozó. Közös finomságokat és közös titkokat érzékeltet Kodolányi annak a két leánynak az arcán és életén át, akik külön-külön életet élnek, nem is ismerik egymást, létszólag semmi közük sincs egymáshoz, mégis vérrokonok, mert rokonságukat megpecsételte a mélységükbe látó és a tökéletes megfigyelő írónak alkotó tehetsége.

Az egyik leány Kékhegyen él, egy Isten háta mögött levő faluban. Gyári munkásleány, akit csak az különböztet meg társaitól, hogy szópólya titokzatosan kifinomult s gondolatai és vágyai valami távoli tökéletesedés felé hívják. A diák, aki véletlenül Kékhegyre vetődik, megdöbben ezen a testi és lelki finomságon és egy nagy hazugság árán megkapja a leányt — egyetlen egyszer. Ez a hazugság pedig az, hogy költőnek mondja magát s Vörösmarty és Csokonay verseit szavalja a leánynak, mint saját költeményeit. A leányt a lopott költészet, a nagy ismeretlen titok ejti meg és a diák felrettenve a hazugsággal szerzett mámor valóságából örökre elmegy s maga mögött hagyja Kékhegyet és a csodálatos leányt.

A másik egy vidéki pályaudvar várótermében ül az anyjával és a fiatalember is várja a csatlakozást. Terike, aki félig még gyerek, sétálni megy a fiatalemberrel a vagonok homályos sora felé. És a nevető gyermekleányban ott, a kis állomás sínparjai és váltói között felébred a nő, felkavarog benne a még nem is sejtett érzékiség. A leányarc most először titkos lázról pirosan tüze, de a csók elmarad... A fiatalember zavartan áll az ébredő nőiséggel szemben s észbe jut, hogy neki otthon felesége s gyereke van, ő már nem is olyan fiatalember, akinek joga volna ahhoz, hogy továbbszítsa a fellobbantott tüzet. S jön a vonat. Pesten kiszáll a fiatalember és nem néz vissza a leányra, akinek nővé lett vékony kis alakját elnyeli a tömeg.

Mind a két leányarc felmerül a homályból, hogy ismét elmősödjön. Nem tudjuk, honnan jöttek igazában és hová mennek, de amíg előttiünk ének, beszélnek és a szerelem érintésére megborzonganak, amíg Kodolányi foglalkozik velük s megmutatja őket, addig tisztán ragyog ez a két leányarc. Kodolányi legújabb könyvében, amelyet az Athenaeum adott ki, főképp a nőiség misztériumának igaz és mélyseges megérzése és a fellobbogó érzékiség szuggesztív ábrázolása lép meg. Ugy látszik, Kodolányi lélekrajzoló talentuma egyre tisztább finomságokat tár fel.

Bab Gusztáv.

Mr Est 1929.

ápr. 7. 8. 7. 6.

Kodolányi János: Két leányarc

Az új magyar novellisták és regényírók között néhány év alatt súlyt szerzett a nevének Kodolányi János, ez a földdel s a kisváros életével erős kapcsolatokat tartó fiatal író, aki most újabb kötettel lépett az olvasóközönség elé. Új kötetében egy kis regényt, „A Kékhegy”-et és a „Terike, a csábító” című hosszabb elbeszélést foglalja egybe a „Két leányarc” gyűjtőcíme alatt.

Erső karakterizáló vonásokkal, élénk naturalista színekkel, széles és bátor ecsetkezeléssel festi meg Kodolányi két leányarc portréját. Mint kitűnő megfigyelő, igen jól látja a jellemző vonásokat és így plasztikusan megformáltak az alakjai. Naturalizmusa azonban nem hideg felülemelkedés a témáján. Lára fűti át a sorait, az emberszeretet ritmusai ölelkeznek a szavai mögött és szintetikusán tudja megéreztetni azt a mély összefüggést, amellyel a természet egybefonódik a földön megnyilvánuló minden élettel és azt a tragikusan emberi keserőséget, enyhe csömört, mely ott leselkedik minden örömek másnapjának a küszöbén.

Az első leányarc, mely *Kékhegy*-ben bontakozik ki, egy kis gyári munkáslány. Bimbózó lélek, mely olyan talajra kerül, ahol halálra van ítélve minden álmom. Ez a kis gyári lány pedig álmódó szemmel nézi az életet és megrészegült Ady Endre versének mélyről felhangzó zenéjétől. Tisztaságának öntudatlan bátorságával, nyílt, csodálkozó gyerek szemmel nézi és fogadja a törpe életű kis vidéki város férfainak érte folytatott éhes tülekedését. De a sűrűvágyak tüzeiben sem perzselődik meg. Tiszta marad, mert rímektől bódult szíve megóvja az elmerüléstől. Így azonban még csábítóbbnak találják, szinte rejtélyesnek és az akaratlan titokzatossága szerzi meg neki azt a hírelt, hogy körmonfont kis bestia, aki nagyon is ismeri hamvas flatalságának a nagy értékét. Zsamboky Gézá, a fővárosból Kékhegyre került fiatal ügyvédjelöltet is megszállja a kisváros

szerelmi pszichózisa. O is beáll abba a lihegő férfifalkába, mely halálos halálra vágyva, üldözi a lányt. Költőnek mondja magát a rímekbe szerelmes lány előtt és magáénak hazudott Csokonay-versekkel ejti meg. Később ráriad, hogy milyen gonosz és könyörtelen játékot űzött a lánnyal, hogyan fosztotta ki a szegény lelkes kis teremest. Megrendült szégyenkezéssel bevallja neki, hogy ő is csak vergődő, szürke életű, rőfotba kényszerült ember és csak azért hazudta magát neves költőnek, hogy szákmányul ejthesse.

A másik leányarc: „*Terike, a csábító*”. Ezt a nőalakot mintha még több szeretettel mintázta volna meg Kodolányi, mint a kis gyári lány figuráját. A rózsaszínruhás, fűrtös hajú, vézna és bakfis-álmait élő lányt pompás tollú flamingónak látja, aki korcs egzotikumnak tévedt ide délről a sáros ugarok, süppedő barázdák közé. Mellette az édesanyja olyan, mint „űzött, kopott, ázott és fagyos csóka”, tört, tőpördött szegény özvegy, a magyar ugar ősi madara.

A „flamingo”-nak tudatalatt lappangó álmait felgyújtja egy vicinális utazás, életének nagy eseménye. Férfiszájából eddig még soha nem hallott szavakat hall és e zavar szédületében szárnyat bont a szomjas kis lelke és már látni véli a sárga pusztaból felmagasodó piramisokat, a világítóan kék eget, meg az évezredek paloták büszke torzóit. Álmaitól és a szavak lázától megtermékenyülve, öntudatlan csábítással kínálja fel magát. Aztán jön a vígasztalan epilógus: a hangulatok clair obscure-jében flamingóvá színesedett lányalakot elnyeli a fővárosi pályaudvar zajos szürkesége. A flamingo tollkontóse lehull és egy vézna, színtelen leány elindul az életől kifosztott, siránkozó édesanyjával a nagyváros embercsatorná felé.

Kodolányi János két leányarcról frott portréjával teljes portréját adja a tehetségének is és megerősíti annak az elismerésnek a jogosságát, melyben eddigi munkássága részesült.

Várkonyi Titusz

Magyar Hírlap 1929. ápr. 7. Jk. 23.

Panasz — mások nevében

Két egyszerű napszámosember keresett fel. Az egyik idősebb már, arcán, kezén meglátszik, hogy nehéz munkában süttötte a nap heve, csípte a tél hidege, a másik még fiatal, de már gondbamerült az ő arca is és a szeme rosszkedvűen csillan.

Két isaszegi ember. Az öregebbnek kilenc családja van odahaza, a másik még csak huszonnégy éves, de már házas az is, sőt gyermeke is van.

Nagy a panaszuk. Az öregebbik meséli:

— Nagycsütörtökön az egész családommal a teplomba rőtünk, csak a lányom maradt odahaza. Egyszerre csak együtt a végrehajtó, meg a csendőr. Aszongya a végrehajtó: *rögtön akarja a piát, de rögtön, mert ha nem, két ü foglal.* Hiába mondta a lányom, hogy a templomba vagyunk, csak addig várjon, amíg a misének vége lesz, nem hallgatott rá. *Elvitték az ágyból a vánkost, elvitték a község-házára, onnant az mondták, addig nem aggyák vissza, míg a négy pengőt ki nem fizetem, de ha nem fizetem ki, hát elárverezik.*

— *Nekem meg a nadrágomat vitték el zálogba, — meséli a fiatalabb. — Igaz, hogy már huszonnégy éves vagyok, családos ember, magam keresem a kenyeremet, de azért leventeköteles vagyok. De uram, egész héten napszámába dolgozni, az ember fáradt, össze van törődve a munkától, vasárnap pihenni szeretne. Hát így maradtam el a gyakorlatról, megbüntettek négy pengőre s mert nem tudtam kifizetni, elvitték a nadrágomat...*

Így beszél, panaszkodik a két szegény, foltosruhájú, elnyűttizmú isaszegi parasztember: *Szabolcsa József és Kurucz Mihály.* Megkérdezem tőlük: *vajjon fizetési meghagyást kaptak-e?* Hogy mikor kell fizetni és miért és mennyit és milyen feltétellel, stb. A fejüket rázzák. Ők semmiféle írást nem kaptak.

— Nem kapnak nálunk írást, csak gyűn a végrehajtó, onnant viszik kinek a vánkost, kinek a nadrágját, kinek a zsebóráját. Akár odahaza van valaki, akár nincsen.

— Sok eset van a faluban!

Legyintenek, söhástanak. Elsorolnak uccánként vagy tizenöt házat, ahonnan órák, nadrágok, vánkost, minden elképzelhető ingóságot és ruhát vittek el a község-házára.

— Vót úgy, kérem, hogy *koztval vitték!* — mondják.

S én most a két derék, egyszerű és szegény ember esetét továbbadom és nagyon szerényen, — Isten meents, hogy bármi fel-forgató szándék legyen is bennem, nem, csupán egyszerű részvétet érzek a szegény emberek iránt, magyarok iránt, — uagyon halkán megkérdezem azoktól, akik a népet védik, vezetik, adminisztrálják: *vajjon helyesen van ez így? Szabad-e és lehet-e egy idős ember vánkost elvinni (s pláne, mikor a család a templomban van) olyan emberét, aki reggeltől napestig túrja a földet s kilenc embert tart el és nevelt? S ha már egy huszonnégy éves férfi, akinek felesége, gyermeke van, leventeköteles is, vajjon helyes-e elvinni a nadrágját zálogba? A ruháját szegénynek, az egy szál nadrágját? S a másiknak a zsebóráját, ócska nikkelt, semmitértő, kedves zsebóráját? Muszáj ezt így csinálni, kérdem tisztelettel, belügyminiszter úr, pénzügyminiszter úr és többi miniszter urak? Ne haragudjék rám senki, de én el tudom képzelni a leventegyakorlatokat is, a végrehajtást is, a büntetést is másként, én nem akarok okosabb lenni senkinél, de el tudom képzelni úgy is, hogy aki két keze sovány munkájából gyermeket nevel és asszonyt tart, azt néha meentsék fel a gyakorlat alól, hogy vasárnap kipihenhesse magát és azt a másikat is, akinek kilenc családja van, hagyják békén aludni a vánkosán, ne húzzák ki a feje alól s a harmadikat, huszadikat, századikat, akinek két napig kell dolgoznia azért a négy pengőért, ne búsítsák már tovább s ne vegyék el a kis örömeiket, ami olyan keservesen adódik meg nekik: hogy van vánkosuk, órájuk és nadrágjuk.*

Kérem, én úgy gondolom, — lehet, hogy rettentően tévedek ebben — talán több szeretet kéne ide, egyáltalában, az egész országba, több szeretet a nép iránt, szeretet, amely nem frázisokban nyilvánul, hanem cselekedetekben, intézményekben, bűnsmódban, az egész diktatóriális szervezetet dihaló főségekben és szelidségben...

De mondom, lehet, hogy mindenkinek igazga van, aki azt állítja, hogy ennek így kell lennie és úgy van jól, ahogy van. Akkor bocsánat. — nem történt semmi...
Kodolányi János

Magyarország 1929. ápr. 16. 85. n. 2.

A SORS

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Finoman, nyirkos szemekben csapódott a november-éji eső a mozdony kerek kémlelőablakaira. Néha metsző szél hasított keresztül a nyitott fűtőház mellvédjén, tomboló rohamokkal verte be az esőt, aztán ismét a sötétbe mult. Ilyenkor hallani lehetett a harsogást, mellyel a hatalmas fekete, izzadt gép átszelte a viharhullámokat s két éles, rőt fénynyalábot vetve az éjszakába, csattogó futással vitte a kivilágított, ringó, meleg kocsisort.

A mozdonyvezető görnyedten huzódott meg a sarokban, egy, a szűk feljáró és a forró tüzsze krény közt levő kis faládán. Hegyes álla makacsul előreszegült a sápadt olajméc világánál, sovány, borotvált arcából hideg, kéken ragyogó szempár meredt a bakancsok orrára. Sapkáját a homlokába huzta s így, maga elé meredve, sokáig didergőn cigarettázott. Aztán rövid mozdulattal kihajította a parázsló csonkot s kemény, fakó hangon szólt:

— Na, hát mi az? Hogy állunk?

Erre a fűtő befordult a mellvédről, csontos arcát, törzonborz, csapzott bajuszát megtörölte kérges kezefejjével s a tüzsze krényhez lépett.

— Nem állunk, — mondta barátságos bosszus hangon s a libegő világosság ráhullt mosolytól ráncos arcára. — Nem biza, gépész ur. — Letörölte a manométer izzadt, kerek üveglapját s a nyugtalanul remegő mutatót nézte. — Jól van, gőzbe nincs hiány. Vizünk is van. Teljes sebesség, he-he-he! Pontosan beérünk.

A gépész új cigaretta gyújtott.

— Az, fene egye meg, pontosan — szólt keserűen. — Ez a mi dolgunk: percre berozhanni egyik helyről a másikra, hogy azok ott hátul — s hüvelykével a csattogó kocsi felé bökött — egy fillért se veszítsenek.

Köpött, aztán mélyet huzott a füstből. A hosszú, csontos fűtő lassan babrált a csepögő csapok, csövek, karo- és rudak közt, aztán kinyitotta a tüzsze krény kerek vasajtáját s most egyszerre dübörgő hőség s az izzó szén vakító fehérsége csapott ki a két olajos-kormos emberre. A fűtő hosszú árnyéka óriásivá nőtt, ráfeküdt a szerkocsi szénhalmazára

s a kalauzköcsi felső, vizes peremére. Ő a kotrókampó után nyult s a hosszú vas csörömpölve szaladt most a harapós torokba. Aztán előkapta a lapátot, hosszú, széles mozdulatokkal szenet hajított a tüzre, becsapkodta az ajtót s kkor megint hideg sötétség terült a szűk helyre.

— Hát az igaz, — felelt lassan s meghuzgálta a sapkáját, — ilyen időben nem valami kellemes a gépen lenni. De hát ezt hozta a sors.

Ő is leült egy tuskóra, a tulsó fal mellett. A gépész megvető pillantást vetett rá. — Füstölt.

— A sors — huzta el gunyosan, — az állított minket ide, mi! Szamárság. A gyávaságunk állított ide, tudja, a gyávaságunk! Azok ott hátul elég bátrak voltak hagyni minden becsületes gürcölést a fenébe s mertek gazemberek lenni. De mi!... — legyintett. — A lelkiismeret... a munka... a pontosság... a szent kérges tenyér...

A fűtő bagót nyomott a foga mögé s csendesesen bólintott.

— Hát, hm... van benne valami...

Uj, dermesztő szél-roham süvített keresztül a gépen. A két ember összeborzongott, nyakukat behuzzták a kék ruha ráncaiba, csak a szemük csillogott, meg a gépész cigarettája. A mozdony hidon vágatott át, egy pillanatra a följáró résén megcsillant az opálos vizhát. Aztán egyhangu csattogással robogtak ismét a nyirkos, csöverte éjszakában, fekete akáchlottetek szillettjei között.

— De, lám, élni csak köll, — ejtette a szavakat lassan a fűtő. — Asszony, gyerekek... itt legalább szenet kap az ember... az is sokat ér...

A gépész fölcattant.

— Marhaság! — kiáltotta az ő szintelen hangján s hátralökte a sapkáját, hogy széles, értelmes homloka szabadon barnállott. — Ilyen gyávák miatt didergünk mi itten, mint maga. Hát azok ott hátul tán fűtésért kapják a milliókat? Azok ott gépet vezetnek, váltót állítanak, fékeznek, oszt azért kapnak szenet, mi? Azok?!... Azok ott ujságot olvasnak, manikűröznek, udvarolnak, esznek, puha ülésen ringatóznak, e-

A pozsonyi társaságból. K. Nemrava Jolly.
(Horn felvétele, Pozsony.)

gyik üzletet kötött Bécsben, a másik itt köt, a harmadik örökölt, a negyedik... a negyedik... — és undorral köpött megint.

A fütő alázatosan nézte. Lelógó bajsza tisztelettől remegett.

— Hát... hm... van benne igazság... — dörmögte lassan. — De lám, olyiknak földje is van, olyiknak meg nincs...

— He-he-he! — kacagott gunyosan a gépész. — Ki osztotta el? Mi? A sors?

— Hát... hm... a sors. Persze.

— Nyavalyát! Hogy maguk nem tudnak gondolkodni... A gyávaság miatt van így ni, megint a gyávaság miatt! Nézze csak, — s fölemelt karjával kimutatott a sötét, vigasztalan éjszakába, — ott kint vannak a fődek... száz, meg ezer, meg millió hold... ki ezé, ki azé... és most, míg itt bennünket a fene majd megész, míg a szél tombol, az eső ver, míg sokan az árokszélen huzzák meg magukat, azok... azok ott döglenek a dunyha alatt, a hályhában ég a tűz, bevilágítja a szobát s ők alusznak, alusznak nyugodtan... Mért? Mert ők a bátrak s mi vagyunk a gyávák...

Lebámult maga elé, állta néha idegesen megrezent, szeme hideg volt, keserű. A fütő is szótlán ült most, a bagót rágta és elmélázott. A gépész erőszakos jelleme ráncbaszta s nem tudta, szóljon-e. Nem mert.

Hosszu hallgatás közben rohant, csattogott, száguldott a gép a meg-megharsanó szélben. Néha magas, fekete fák suhantak el odakint, néha csendes, álmodó, didergő tanyák. A végtelen, barna síkság komoran terült bele a sötétbe.

— Percre érkezünk, — kezdte megint a gépész, elővonta nagy, nehéz óráját. — A társaságot nem éri baj. Nem éri kár. Akinek a nagyanya haldoklik, odaér az öröme pontosan. Aki a bőrzén spekulál, odaér. De hát, — kérdezte, kezében az órával, — hogy is lenne, ha egy nap mi sem törődnénk tovább az idővel? Ha nem lennénk gyávák és földhöz mernénk vágni az óráinkat? Mi, hová lenne minden gyorsvonat, tehervonat, hajó, meg a többi rabóság? Ha csak egyszer lenne bátor az ember?...

A fütő tisztelettel csóválta a fejét, vastag bajsza nyugtalanul mozgott.

— Furcsákat gondol a gépész ur... — dörmögte lassan. — Ebbe a ronda időbe minden eszibe jut... De má ez nem jó lenne... Csak tréfaság...

— Az. Tréfaság. Ha valaki a maga bátorságát emlegeti, csak tréfál — szólt keserűen.

A Dolly sisters méltó utódjai. A G... testvérek, akik táncművészetükkel Páris, Londont és egész Európát elbájolták.

1929. 2/26. 21
beszélgetés el-
akadt. Unalmas rohanásban lassan vánszorgtak a percek. Néha-néha vetett egy szót egymásnak a két ember. És a nagy gép pontos, ritmikus gördülése egyenletesen szakította meg az esős, szeles éjszakát.

— Hétkor kilépek — mondta a fütő, — meleg szobával vár az asszony. Hörpintek féldecit, aztán lefelek alunni!...

— Állati sor, — szólt megvetően a gépész. — Nekem nincsen családom. Református pap volt az atyám, én má kécsusztam... Csak a gondolatot ne örököltem volna. Magánuk jobb.

Fölállt, dermedt tagjait nyújtóztatta, hogy szinte ropogtak. Cigaretta volt elő, rágyújtott s széles melle möhön szívta be a maró füstöt.

Hajnalodott. Alig észrevehető derengés terült a földre. Most még sivárabb, hidegebb, elhagyottabb volt a tájék, mint sötétben. Mindenféle árva, szélverte akácok, néma tanyák, kurgémekek rémlettek elő a derengő homályból.

Eddig apró állomásokon haladtak át megállás nélkül, folyton előre, tovább, tovább a város felé. Szürkén mentek egymás után hátrafelé a néma telegráfoszlopok. A gép lihegett, csattogott, fáradtság nélkül rohant, gyöngyöző teste feketén nyomult előre.

A gépész is, a fütő is gyűrött, piszkos, sárga arccal meredt maga elé a hideg hajnalban. Az előbbi mogorva volt, sötét keserűség lapult meg a szája szögletében, vékony szemöldöke dacosan lehuzódott hideg szemére. Könyökével támaszkodott a vasfalnak, térdait összeszorította, úgy állott. A másik görnyedten ült a tuskón s kedvetlenül rágta a bagót. Sűrűn köpködött.

Elöl, kissé jobbra a látóhatár szélén villogó, reszkető fénypontok tűntek fel. Milliós színes csillag a földön. El-el-tűntek, előbukkantak, közeledtek, lassan-lassan szaporodtak a csillagok, átjárók alatt csattogott el a vonat, hidon dübörgött át... furcsa dombok, tornyok, kémények mutatták a közeledő várost...

A gépész jobbról, a fütő balról hajolt ki a metsző szélbe.

És a mozdony két rőt fénynyalábja rásuhan a vizes sinre, lent a töltés alatt vadvizek csillogtak, fák rázták ágaikat... elől pedig feltűnt a szemafor tiltó karja.

A fütő behajolt s a fék vaskarjához nyult. De ugyanakkor behajolt a gépész is, hidegen ránézett, fölemelte tiltó tenyerét és így szólt:

— Hagyja. Tovább megyünk.

A szlovenszkói társaságból. Jobbról: Friedmann Árnoldné, gyógyszerész neje, Igló. — Balról: Fülöp Gizi Rimaszombat. (Korányi felv.)

A fűtő rámeredt. Bajsza rángolt.

— Mi? Tiloson áll!...

— Bemegyünk — hangzott nyugodtan. S odaállt a tüzsze krény elé, vértelen ajkait összeszorította, két kormos kezét ökölbe gyűrte. A fűtő dermedten nézte. Aztán kihajolt a mellvéden. Köröskörül lámpák ragyogtak az esőfátyolon át. A szemafor karja lehajlott, piros lámpa himbálózott rajta a szélben s a pályatesten is, alig észrevehetően, a város lámpatengere előtt, ott égett egy finom, vérvörös pont, a pályán veszteglő vonat lámpája.

A fűtő egész testében remegett. Fogai összeverődtek. És csak nézte, nézte kimeredt szemmel azt a rettenetes, vérvörös foltot, ezt a vértengert, mozdulni se tudott. De a gép, a ringó kocsisorok rohantak tovább.

Aztán világosság gyult benne. Beugrott, a vaskarhoz akart lépni. Arca eltorzult, szája odvasan mozgott... De a gépész sápadtan, hidegen, gunyosan meredt rá.

— No, gyáva! — szólt kegyetlenül. — A sors!... A sors állított ide... Mi?...

A fűtő kétségbeesve akart a torkának esni. Aztán megfordult, kihajolt a gépen. Egy pillanat volt már csak az összeütközésig, lent rohant a töltés. Most, most kellett volna azt az embert leütni, lelökni innen! De nem volt ereje hozzá. Nagy lélekzetet vett s elálló szívvel nézett le a töltésre. Nem mert leugrani. Fagyottan állt...

Még látta a rettenetes véres csillagot, a megvillanó lámpasorokat, a gépészt, aztán esett, esett a végtelenségbe és szemei előtt sötétbe fordult az összeszakadó világ.

1929. ápr. 23.

Kodolányi János:**Ma sem tud megbocsátani**

Mentem az utcán, ragyogó tavaszi napsütésben és elábrándoztam ifjuságom verőfényes emlékein. Közvetlenül mellettem ballagott egy kopottkabátú, vastag cipőtálcu, kissé hajlott uriember, akinek mord fekete ábrázatán bizonytalanul csillogott az örök cyikker. Milyen különös, ez az ember, matematikatanárom, olyan elevenen jelenik meg itt, mintha csakugyan a gyalogjárón lépegetne s mintha csak a kezemet kellene kinyujtanom, hogy megfoghassam libegő kabátja szárnyát. Jobban megnézem: megöregedett. De hát ha nem valóban ő lenne, hogyan öregedhetett volna meg? Hiszen az emlékezetben megmaradtak állandóan ugyanazokat a ráncokat hurcolták vagy ugyanaz az úde simaság kacag rajtuk!

Ez az uriember itt mellettem nem emlékszem. Ném is pusztán hasonlatosság csupán. Ez az uriember, kétségtelen, maga az elfelejtett számtanprofesszor!

Első pillanatban rémület szállt meg: rémület, mint akkor, sok, sok évvel ezelőtt, amikor ez a mord fekete ember elővette a noteszét s a nevem körül legerősebben. Mintha dermesztő fagy kérge szorult volna a szívemre. Első pillanatra vad matematikai képletek rohantak, kavargtak át agyamon, négyzetgyökök és differenciál-hányadások, geometriai ábrák, szögfüggvények, táncol-

tak, pörögtek és rajzoltak, mint a darazsak s menekülni akartam tőlük, hogy agyon ne szurkáljanak fullánkjaikkal. De aztán előmlött rajtam a boldog megnyugvás melegsége. Tul vagyunk ezeken a dolgokon is, nincs hatalom, amely engem kiszólíthatna s felelősségre vonhatna algebrai tudományom felől! A notesz nem lebeghet fölöttem! A matura elbukató barrikádjai nem meredhetnek felém dróttüskéikkel ennek a békés, vastagtálcu urnak a zord szeméből! S legott nagy szeretettel tettem el a nagyon-nagyon rég nem látott ember iránt, szemembe boldog könnyek szöktek s kalapomat mélyen megemelve, boldogan felkiáltottam:

— Tanár ur! Tanár ur! Jónapot!

A görnyedező uriember megállt s kinézett szemöldöke tüskéi közül. Arcán csodálatos, tétovázás tükröződött. Bizonytalanul nyult az örökké reszkető, de soha le nem pottyánó cyikkerhez.

— Csakugyan, — mondta halkán és könnyezettető szerénységgel, — tanár vagyok.

— Nem ismer, tanár ur? Nem emlékszik rám? — kiáltottam, megragadva a kezét s szinte kétségbeesve, hogy így eltüntem az emlékében száz és száz diák tolongó ábrázata között.

— Nem, nincs szerencsém, — felelte bocsánatkérően s egyre nézett.

Ekkor megmondtam, hogy ki vagyok.

— Áá, igen, — villant meg arcán az emlékezés egy halvány sugara s zord,

Híradó 1929. ápr. 23. M.A. n. 23.

34

fekete vonásain kiragyogott az öröm napfénye. — Persze, persze. Tanítványom volt!

Ott álltunk a sokadalomban a nem tudtunk szólni. Egyre kétségbeesettebben éreztem, hogy mondani kellene valamit, valami meleg, szívből jövő kérdést, valamit, amiben benne van a szürke iskola minden családiassága, a tanterem pországa, az ablakon besütő első tavaszi nap poézise, a kis utca csendje, a zizegő könyvek melódiája, a nagy, fekete tábla megengesztelődött szigora, minden, minden, még az ideálok könnyű szoknyácskája és friss gyermekarca is! S ő is csak bámult rám, nézte az arcomat, kérdezni akarhatott ő is valamit, de nem szólt semmit, akárcsak én.

Sokáig álltunk így.

— Velem jön egy darabon? — kérdezte aztán. — Nekem sietnem kell.

— Ha megengedi, a legnagyobb örömmel! — S máris elindultunk egymás mellett, mi, akik éveken át csak egymással szemben állottunk.

— Hát mit csinál? — kérdezte.

— Dolgozom, nagyon sokat dolgozom, — mondtam büszkén.

— Ugy? No, ez derék. Aztán mit? Hiánytalba jár?

— Nem, csak írással foglalkozom, Irodalommal.

Féldalról csodálkozva meredt rám. Megigazította a cvikkerét.

— Irodalommal? — a lemondóan le-

gyintett. — Az más. Nem lehet hallani magáról semmit. Egészen eltűnt. Azért nem is emlékeztem első pillanatra.

— De drága tanár ur! — kiáltottam fel büszkén is, szomorúan is, — hiszen négy könyvem jelent már meg és sűrűn irtak rólam lapok, folyóiratok!...

— Csodálom, — mondta még nagyobb lemondással a hangjában. — Pedig figyelemmel kísérem az irodalmat. Aztán mondja csak, kikkel járt maga együtt? Hátha akkor jobban visszatudok emlékezni magára.

— Jó matematikusokat fogok mondani, hogy biztosan emlékezzék rám tanár ur, — válaszoltam most már következetesen oldva meg a feladatomat.

— Köhler Ervin...

— Áááá, igen, igen! Tudom már! Remek fiu volt, kisujjában volt a matematika! A bankigazgató fia volt!

— Aztán meg Baktay:

— Igen, igen, lám, lám, persze! Az ezredes fia!

— Azonban én arról voltam emlékezetes, — folytattam szomorú mosollyal, — hogy nem versenyezhettem ezekkel a fiukkal.

— No, és hogy él? Miből él? Otthon lakik a családjánál?

Elmondtam neki, hogy már magamnak is családom van. Két szőke kis gyermekem, felelősség, munka, örök kötelességteljesítés az életem... S megmutattam a gyermekeim fényképét. S a fe-

1929, ápr. 23.

leségemét. Sokáig nézte, elmerengett, sóhajtott.

— Bizony, — mondta aztán, — hogy szalad az idő... No és mondja, hogy is volt azzal a matematikával? Mit akart mondani az előbb?

Kedvesen megfogta két ujjával az arcomat, mint a gyereket szokás. Szemből meleg szeretet sugárzott felém. Öröm, amilyen azelőtt sohasem, amikor még a ceruzája mocsanását lestem.

— Bizony az úgy volt, — ma varáztam szégyenkezve, — de hiszen most már ugys mindegy, hiszen a magam embere vagyok és a magam felelősségére harcolok az életben... Úgy volt, hogy nálam rosszabb matematikus az egész városban nem akadt!

— No, no! távozzate fel a szemöldökét megrökönyödve.

— Nekem egy évben husz-huszonöt négyesen volt, nem számítva a dolgozókat, amelyeknek kivétel nélkül csak a címük volt meg... Emlékszek, tanár ur, hogy soha négyesnél egyebem nem volt számtanból? Én kevertem össze a diofantosi egyenletet a természetes szám sorral és ma sem tudom, mi az egy ismeretlenel bíró elsőfokú egyenlet. Emlékszik még tanár ur, hogy már a differenciál számításnál tartottunk, illetve tartottak, amikor én azt mondtam, hogy háromszög szögeinek összege van feladva

Még folytattam volna, ha canárom

ábrázata meg nem döbbsent. Egyre nagyobb szomorúsággal mandhatnám, kinnal hallgatta szavaimat. Fejét lehorgaszította, mintha láthatatlan noteszben kutatna az osztályzataim között, megígárgatta cvikkerét s bajuszán végigrangott az a jól ismert fanyar mosoly, mely lemondást jelentett, mindenkiről már elve való lemondást és a változhatatlanban való keserü megnyugvást. Aztán rájn emelte a szomét s legnagyobb réműletemre felfedeztem a régi idők áttörhetetlen háromszög-barrikádjait, a gyökjelek sövényét s az ikszek spanyolbakait. Pillantása rideg volt, mint régen, a lenkettedik szekunda előtt, kézmozdulata, ahogy legyintett, mintha mondta volna:

— Mehetsz a pokolba...

— No, Isten vele, nagyon örültem, most sietek, — mondta gyorsan, egyvég-tibe, szinte oda sem gondolva arra, amit mond. Két ujját nyujtotta, biccentett s hátra sem nézte, vastag cipőtalpain elbalagott.

Mint régen, a kisvárosi utca torkolatában... Amikor a hála olyan volt, mint a fekete tábla, teleírva titokzatos és megijehetetlen matematikai képletekkel.

— A-négyzet plusz b négyzet plusz... hogy is van csak... — hadartam magamban kinosan s nagyon fájt a szívem meg is szerettem volna megölelni, de messze volt.

„Csak diszkréten, kedves kollégám...”

Néhány apróság Cholnoky Lászlóról

Nem írhatom le, mit éreztem akkor, amikor egy reggeli újságban megpillantottam Cholnoky László öngyilkosságának a híret. Ez a hír éppen olyan valószínűtlen volt, mint maga Cholnoky. Hiszen róla a felületes szemlélő könnyen feltételezhető, hogy a nyomorúság eltemette már minden érzékenységet, hogy a szegénység tulajdonképpen nem is bántja annyira, mint ahogy bántana valamely hajdan gazdag, de aztán hirtelen tönkrement polgárt. Aki itt-ott találkozott vele uccán, szerkesztőségi folyosón, ahol óraszám ácsorgott kéziratral a zsebében, a klubban, ahol csendesen cigarettázva itta a borát és ragyogó elevenséggel csatázott velünk, fiatalabbakkal minden elképzelhető és elképzelhetetlen kérdésről, örökké valamely libegő, villogó humor lidércfényében csillogva, mindent inkább elképzelt volna, csak azt nem, hogy ez a hallatlanul ruganyos, szikár, szívós férfi önmaga dobja el az életét.

Halála előtt néhány nappal együtt vacsoráztam vele egy klubban. Ő hűvösen s mégis hallatlanul kedvesen, mosolyogva szólt bele a beszélgetésünkbe. Persze a nyomorról beszéltünk. Arról, hogy ez ellen hadakozni semmiképpen sem lehet, mert a munka nem segít...

— Engem holnap kitesznek az uccára, — mondta Cholnoky mosolyogva s elegánsan. — A napokban fentjártam X. Y.-nál — s itt megnevezett egy közismert urat, akihez mostanában igen gyakran járnak nyomorúságukban szalmaszálat gerendának néző írók: — Megmutattam neki az írásokat. Látja, mondom neki, itt a bizonyíték, én nem akarom magam kedvezőbb színben feltüntetni, én igazolom magam. Én nem dicsekszem a bajaimmal, én igazolok mindent. Persze, van nálam egy kiló írás, árverési hirdetés, foglalási jegyzőkönyv, intés, felszólítás...

S nevetett. Mondott valami kerek gorombaságot arra az úrra, akinél hiába járt s akinek kötelessége számontartani az írók nyomorúságát.

— Laci bátyám, — mondtam én évődve, (hányszor évődünk így mostanában s hányszor nevetünk így, mintha kinunkban nevetnünk már csak!) — ajánlhatnál nekem valami jó öngyilkossági módot.

Ő kissé keszegen mosolygott, szelíd, gúnyos szemeit megcsillogtatta s felhorgadt benne valami pokoli, fantasztikus, maró jókedv.

— Egyet ajánlhatok, de el ne mondd senkinek, mert akkor mindenki azt csinálja. Köss a derekadra két súlyzót és éjjel, mikor senki sem látja, ugorj az összekötőhidról a Dunába. Ez a legerészségesebb öngyilkossági mód.

Nevettem persze.

Most már nem nevetek.

*

Hogy senkise lássa.

Mikor sötét ruhájában, fantasztikusan vékony, nemes, arisztokratikusan finom alakja szinte végigsiklott a szerkesztőség homályos, keskeny folyosóján, az embernek az volt az érzése, hogy ő most vigyáz, hogy senki se lássa. Diszkréten odahajolt valakihez, akinél pénzt sejtett, vagy aki pénzeket kezelt s úgy sügta:

— Mondja kérem, mi volna a módja annak, hogy én némi anyagi javakhoz jussak?

Vagy:

— Mondja kérem, hogy bocsátották el hazulról?

S ha kilatástalan volt a kérdés, nyomban meglehetősen tette utána:

— No, az egészen más, akkor természetesen nem szóltam semmit, köztünk marad... Felpatanok az elektrotechnika csodájára és távozom. Ruganyos léptekkel távozom...

Nem volt ő részeg, csak ivott. Adok magamnak egy kis beöntést, — mondta gúnyosan. Allandó, valószínűtlen izzásban élt. Micsoda belső konfliktusai lehettek, hogy csak így, az alkohol szüntelen segítségével tudta őket fékentartani, pszichoanalitikus számára izgató probléma. Sőt nem is olyan nagy probléma. Csak el kell olvasni a Bertalan éjszakája című novelláját, amelyben az öngyilkosságát pontosan megírta. Most persze azt írják és mondják szüntelen, hogy az alkoholo-

Pesti Napló 1929.

ápr. 27. 95. sz. 9.

lizmus pusztította el. De miért kellett neki az alkoholhoz folyamodnia?

Veszedelmes, úri alkoholista volt. Nem olyan ember, aki leissza magát, tivornyázik s aztán ki-alussza a mámort, mint ahogy gőzfürdő után alszik az ember mélyen, hanem olyan, aki orvos-ságként, szinte cseppekben szitta a bort, hogy állandóan, éjjel és nappal, éveken és évtizedeken át egy feszültségi fokon tartsa lelki energiáit, mert ha a feszültség csökken, elborítja őt azonnal a halál. Így libegett ő »ruganyos léptekkel« ezen a hajszálkeskeny ösvényen, józanság és mámor között, soha nem részegen és soha nem józanon. En nem azt mondom, hogy öngyilkossága az »alkohol következménye«. En bizonyos vagyok abban, hogy éppen valami borzalmas józanság következménye ez. Őt az alkohol ötvenéves koráig megtartotta s akkor megölte az ő belső konfliktusa, amit nagyon józanul szemlélt. En mondom: ha Cholnokyal akkor találkozom ott a hídon s azt mondom neki, gyere, Laci bátyám, igyunk meg egy pohárka bort, reggel pedig kifizetjük a lakbért, meg a boltosokat, Cholnokya megint beleutazott volna az ő fantasztikus alkoholos állapotába és nem halt volna meg. Ambár... ambár talán már akkor a borban sem hitt...

*

Ő, aki a világon mindenkinek tartozott s akinek, bizony, most oly sokan tartoznak, még pedig felelősséggel, mert vakon, süketen, gyáván, sőt cinikusan nézték őt, ezt a valóban igen nemes magyar embert, derekára kötötte a súlyzókat, amelyeket nekem tanácsolt. Azonban tudok valakit, egy embert, egyetlenegyét, aki pénzzel tartozott neki. Negyven fillérrel. Kedves fiatal kollégánk az illető, nem tudta kifizetni a klubban igen szerény vacsoráját. Cholnokya egy pillanatra eltűnt az asztal mellől s csakhamar ragyogó arccal s »ruganyos léptekkel« közeledett. Odahajolt a fiatal íróhoz, akinek piros volt az arca a szégyentől s papírbacsomagolt pénzeket dugott a zsebébe.

— Csak így diszkréten, kedves kollégám, mert hiszen úriemberek vagyunk, — suttogta kesernyésen. Két darab húszfilléres volt.

Most annak a fiatalembernek bizonyára kétségei vannak: nem kellene azt a negyven fillért is ahhoz a hetven fillér »vagyonhoz« csatolnia, amit Cholnokya a Baumgarten-alapítványra hagyományozott?... Ez megfelelné szegény Laci bácsi intencióinak és szellemének...

Mert a negyven fillér, amit diszkréten adott akkor este, tulajdonképpen a hagyatéka egy vagyontárgya, követelés. És annyian vannak, akik jobban rászorultak az alapítvány segítségére, mint Cholnokya, aki még hozzá iszik is...

*

Azért mégis kegyetlenül furcsa, hogy ez a kitűnő művész itt futkoshatott, imbolyoghatott és csatázhatott éveken át a nagy magyar reneszánsz korszakában az aszfalton, fantasztikus, mefisztói kísérőjével: a nyomorúsággal, büszkén, megaláztatottan, gúnyosan, kedvesen és mindig szelíden és soha-soha nem léphette át egy szanatórium csendes küszöbét, egy virágos park sötétjait soha nem hallgathatta a falevelek suttogását, soha nem érezhette baráti kezek simogatását és segítségét, úgy kellett elégnie az alkohol imbolygó lajcsájában örökre. Hogy nem volt semmi mód, vagy kísérlet arra, hogy a számláit kifizessék, ruháit a zálogból kiváltsák, gyermekét nyaraltassák, őt magát gyógyítsák...

Mint táltos paripa, vágatott egész nap, éveken át kis pénzek után, fehér fejével, sovány piros ábrázatával és a maró gúny osztorával hajszolta önmagát tovább és tovább, míg össze nem esett. Pedig hogy tudott örülni és hogy tudott szeretni szegény. Egy nap elém állt:

— Szagold csak meg, kérlek a ruhámat! Szagold csak meg! No, mit érzel? — kérdezte dia!ulmasan.

— Semmit, tobákszagot.

— Á, hiszen jó orrod. Fenyőillatot, barátom. Fenyő Miksa pénzeket folyósított nekem, abból vettem ezt a ruhát. No, mit szólsz hozzá, mi? Megvettem a ruhát és ruganyos léptekkel távoztam. Most felpattanok az elektrotechnika csodájára és kis családomhoz sietek, hogy ők is gyönyörködheszenek dadiás megjelenésemben! (Igy beszélt, túlozva az »irodalmi művek« síma stílusát.)

S valóban olyan ruganyosan lépkedett, — ahogy Krudy mondja »kakasléptekkel« — mintha megoldotta volna azt, amit megoldania csak az összekötő vasúti hídon lehetett.

Két csillag kísérte egész útján, minden bukácsolásában, két csillag csalta a Dunába is, mint ahogy megírta: az anyja szemei.

Kodolányi János

A kötelességteljesítés áldozata

Budapest egyik állomásán történt...

Előrebocsátom a tudnivalókat: ha a vonatot elindították, senkinek sem szabad rá felugrani. Magán a vonaton a kalauzok vigyáznak erre, ott állván a lépcsőkön, lent a perrónon meg a rendőrök. Mert mindig akadnak későnjövők, főként asszonyok, akiknek az a betegségük, hogy minden vonatról lekésnek. Csak az a furcsa, hogy magán a vonaton hogyan akadályozhatja meg a kalauz a felugrást? Lelőki talán azt, aki mégis csak felkapott! Isten tudja.

No, mindegy. Mikor a vonat elindult, lélekszakadva rohant be a csarnokba egy fiatal asszony. Kísfiát a karján cipelte. Kiabált az asszony, hogy álljanak meg, de a vonat csodálatosképpen nem hallotta meg, lassan mozgott tovább. Az asszony futott mellette a kísfiút feltette a kocsi perronjára. Ott állt valaki a megfogta, nem is volt semmi baj. Az a valaki kezét nyújtotta az asszonynak is, aki kétségbe volt esve. Miért kétségbe? Hiszen félóra mulva indult másik vonat is, sőt már be is állították, ott gözölgött a másik sínparon! Is a gyerekeknek se lett volna semmi baja. Sőt gyerekestül felszállhatott volna mindegyik a később induló vonatra... Isten tudja, ennek az asszonynak pont akkor kellett felszállania, amikor a vonat már elindult, pont ez kellett neki!

Felugrott ő maga is, megfogták a kezét.

S ekkor észrevette mindent a rendőr. S látta, hogy szabálytalanság történik, hogy itt egy rejtendő bűnös ember vergődik a lépcsőn. Hogy itt rendet kell teremteni. S elindult ő is a futó vonat után.

— Szálljon le! Azonnal szálljon le! — kiabálta fontos hivatáshoz mért erős hangon. A vonat ment tovább, a rendőr utána.

— Nem hallotta, hogy azonnal szálljon le! — folytatta a rendőr. S neki igaza volt, mert a szabály az, hogy nem szabad felugrani a mozgó vonatra. De az asszony már kapaszkodott följebb.

S ekkor a rendőr elkapta az asszonyt. Főnt húzták fölfelé, lent húzta a rendőr lefelé. Nagy sikoltozás, kiabálás kerekedett. S az asszony lezuhant és átment a lábán a kerék...

Két nap mulva hallottam, hogy az asszony életveszélyes állapotban van s ha életben marad is, egyik lábát le kell vágni. Huszonnégyéves az asszony. Csinos és egészséges...

A rendőr ellen megindult a vizsgálat... Szegény rendőr, ő a kötelességét teljesítette. Ha kiteszik az állásából, a kötelességteljesítés áldozata lesz...

Kodolányi János

Meggyaritság 1929.
ápr. 28. 96.7.9.

Emlék

Írta: Kodolányi János

Abban az időben, amikor ez az eset történt velem, csodálatosan kilátástalan volt az életem. Ahogy ott ültem a dombovári állomás zsúfolt várótermében és reménytelenül bámultam a kor-mos lámpába, mely halottian sápadt fényt hintett az utasokra, nézegettem a lármás, tolongó sokaságot, a parasztasszonyokat, amint puftadó batyuikra telepedve, szüntelenül trécseltek, mint az ölban álomra készülődő baromfiak, a férfiakat, hogy nagy csizmáikkal lépegettek s vállukon hol jobbra, hol balra taszigálták a tarisznyát, a vasutasokat, amint ki-s berohangáltak az ajtókon, abban a fensőbbeséges tudatban, hogy nélkülük nem lenne vasút a világon, nagy fáradtság ömlött el rajtam. Egész testem borzongott az álmatlanságtól s a kezem ragadt. Leghőbb vágyam az volt, hogy egy hatalmas kád melegvízbe beüljek s ott elaludjam, mint valamikor, kisgyermek koromban, az anyám puha s meleg ölén.

Meglehetősen szűken állottam pénz dolgában. A zsebemben jóformán semmi sem volt néhány koronán, meg a szerb útlevélen kívül, amellyel átléptem a határt. Istenem, a határon túl még tele voltam vidámsággal, fütyürésztem és dudogattam magamban s elképzelttem, hogy most nekivágok a világnak, szétnézek a fővárosban, munkát keresek, élek függetlenül és büszkén, mint férfiúhoz illik... De amint multak az órák, amint félholtra taszigáltak a katonák és a fináncok és teleordították a füleket vezényszavakkal és szerb káromkodásokkal, amint jó néhány órán át ácsorogtattak egy helyben, nyitott csomagjaim mellett, amelyet szuronyhegygel böködtek keresztül, amint nőtt az éhségem és fáradtságom s ereszkedett az alkonyat, úgy párolgott el belőlem a nagyfene bizakodás. Otthonomat a hátam mögött hagytam, túl a határon és előttem állt és zúgott egy új világ, amelyet akkor még nem is ismertem, a váróterem ablakai előtt vasúti kocsikat tologattak hangos sípszó kíséretében s ezek a kocsik még magukon hordták a háború és a forradalom minden bélyegét, ablakaik töröttek voltak, a falaik piszkosak, mint a disznóól s tapétájuk úgy lógott ki belőlük, mint a szétaposott rovarok belei... Lehangelő s kétségbeejtő volt ez a kép, ez az új világ, amelybe éppen most beléptem.

Az órák keservesen multak. Egyre zsongítóbb s mámorítóbb, butítóbb volt a tömeg tereferéje és hullámzása, behúzódtam egy pad sarkába s lemondtam minden mozgásról. Megpróbáltam konkrét dolgokba kapaszkodni, megkíséreltem valamilyen rendszerbe foglalni a terveimet, de mind-

untalan csak arra lyukadtam ki, hogy most ott-hon, a határon túl, békés lámpafény mellett ül a család, apám cigarettát sodor, a húgom elmeséli a ház körül esett újdonságokat s az öcsém édesdeden alussza ki a Feketefűz partján üzött játékok fáradalmait, csendes az egész ház, a falu pihen, illatosak a földek az éjszakában és fehérre meszelt szobám falán szomorúan bámulnak a képek a semmibe. Mégis csak örülség volt elmenni, örülség volt, így, minden nélkül, karakánul nekivágni a világnak, semmihez sem érteve, néhány verssel, egy-két koronával s egy útlevéllal a zsebemben...

Az álom ránehezedett a szememre. De nem tudtam aludni. Nagy vágyam támadt, hogy csokoládét egyem, meg kiflit, zsemlyét, mindazt a jót, amiben nem volt részem a zavaros időkben olyan sokáig. Vettem is egy szelet csokoládét egy árustól, aki gyanus kincesit a nyakában hordozta kosárban s nagyon örvendeztem rajta. Ez lesz a vacsorám, ezzel kihúzom reggelig...

Végre be kellett szállnom a vonatba. Elhelyezkedtem az ajtó közelében a sarokban, mellem valami terebélyes néber került, aki hevesen s szinte érthetetlenül beszélt, beszélt a velo szemben ülő parasztnak mindennapos dolgokat. Beszélt a lisztárakról, amelyek az én, dinárokhoz szokott fülemnek furcsán hangzóttak, beszélt a jóléti boltokról, amelyek még a kommünből maradtak meg, zsír- és húskiosztásról beszélt s a falu minden érdekes dolgáról. De most semmi sem érdekelt. Teljesen belezuhantam az apátiába, fáradtan lehajtottam a fejemet s míg a vonat futott és csattogott velem, az emberek beszéde összefolyt az agyamban s valami furcsa, ködös és ringató világba buktam...

Amint lassan-lassan elvesztettem az öntudatomat, valami csodálatos, lebegő és színes világba jutottam. Tágas mezőn mentem, meztláb, mint gyerekkoromban, a fű hűvös simogatása csiklandozta talpaimat, előttem ott folyt a víz csillogón a napsütésben és olyan könnyűnek s boldognak éreztem magam, amilyen talán soha életemben, de még álomban sem voltam. Leültem a folyó partjára és horgászni kezdtem. Alig ültem ott néhány percig, megjelent a fűben szlütén meztláb lépkedve az a lány, akiért esztendőnkön át egyre fáj a szívem, s aki soha sem kóstoltatta meg velem az ajkát. A lány lábacskái csodálatosan fehérek s gömbölyűek voltak, mint a piskóták, úgy lépegetett, néha fel-felnevetve, mintha csiklandoznák, talpacskái alig érintették a fűvet.

— Hát te itt vagy? — kérdezte s leült mellem, olyan egyszerűen s kedvesen, mintha a testvérem lenne. — Tudtam, hogy idejöttél, láttalak a kertünkből, azért jöttem ide én is... Itt olyan jó, ugye! — s megfogta a kezemet és én megcsókoltam és az ajkára tettem az ujjamat, hogy csendesen beszéljen, mert elriasztja a halakat a horogról.

Pesti Napló 1929. máj. 9. 104. sz. 8.

40

— Ha most sikerül fognom egy-két halat, akkor elmegyek Pestre és csinállok valamit. — suttogtam én is halkán s vigyáztam a horgot. — Elvégre nem mehetek csak úgy, üres kézzel, mi? — s nevettem. — A paraszt kenyeret, meg szalonnát tesz a tarisznyájába, én halat. S majd meglátod, mit fogok én művelni odafent! Nagy ember leszek, gazdag és híres ember s akkor eljövök ide vissza s feleségül veszek s itt élünk a faluban, egy kis házban, a kert idenyúlik a folyóra s olyan jól s olyan boldogan érezzük magunkat, mint az állatok...

— Megvárlok, biztos, hogy úgy lesz, — mondta a kislány s megcsókolt s aztán csendesen s nem is püsszelve lestük a horgot együtt, lélekzetünket visszafojtva s egymást félkarral átfonva, olyan emelkedett boldogságban, mintha nem is a földön lettünk volna. Van az úgy néha, hogy az ember egészen egyszerű s mindennapos boldogságot álmodik s az egésznek a mélyén olyan élmény lapang, mi csodálatosan mélyé s jelentőségteljessé teszi az álmot. S néha pillanatnyi álom egész éjjel eltart és sugározza a lélekbe égi ragyogását s néha hosszú bonyodalmak elvillannak egy-két pillanat alatt.

Mikor felébredtem, világos reggel volt. A vonat ott járt velünk már Budapest határában, már gyárkémények látszóttak. — most, ezekben a zavaras időkben hideg s füstöt nem lengető kőművek, már autók szaladoztak az utakon és halról csillogott a Duna vize a kelő nap ragyogásában. Először nem tudtam, hol vagyok. Az utasok bóbiskoltak, vagy beszélgettek s vágnivaló komisz füst gomolygott a kocsiban. A helyzetemen csodálkoztam legjobban. Frissnek és jókedvűnek éreztem magam s nem sajgott a tagjaimban fáradtság s fájdalom. Lelkemről eltűntek a kilátástalan jövő felhői, mintha a kelő nap felszívta volna őket.

S ekkor hirtelen észbekaptam s felültem, szememet dörzsölve. Most láttam csak, hogy egész éjjel édesen feküdtem a mellettem ülő asszonyom terebélyes és olyan puha ölében s aludtam, aludtam, mintha ágyban feküdtem volna. Ő még fel is támasztotta hatalmas, gömbölyő karjával a fejeimet, hogy kényelmesen alhassam.

— Szent Isten! — kiáltottam fel s szegycemben elvörösödtem. — Bocsásson meg, asszonyom! Miért nem ébresztett fel?

— Olyan jól aludt, — mosolygott a hatalmas nő és zsíros arcán előmlött a szeretet, hogy nem volt szívem bántani... Olyan fiatal és olyan sápadt!

S én dadogtam s nem tudtam szólni, nem tudtam elmondani, hogy mit jelentett most nekem ez a friss álom s hogy vidáman lépek Budapest aszfaltjára... Így mondom el most, visszaemlékezve egy ismeretlen nőre, aki jó volt és szelíd, mint az anyám...

1929. máj. 17.

Zápor

Alig néhány hete, hogy kiláboltunk a kegyetlen s hosszú télből. Májusi nap süt a pesti uccán. A nők frissen varratott, alakított és festett ruháikban libegnek és kigyóznak, arcukon, testükön vibrál a tavaszi életöröm. A férfiak, azok csak úgy baktatnak, mint akár télen, keserű képpel, elnyúzva, kedvetlenül, legfeljebb olcsó mosolyokra pazarolva egy kis figyelmet.

S íme, a Rákóczi út végén, valahol a keleti pályaudvar felett megjelenik egy fekete felhődarab. Ezek a városi emberek talán észre sem veszik. Ők nem tudják, mit jelent a nyomott forróság, az álló levegő, a fátyolszerű felhőzet, ők nem érzik, hogy félóra múlva dőlni fog az eső. Istenem, olyan hamar elfelejtették ők a falut, a szelek járásának, a levegő természetének változatait, az idő ismeretét. De én állok a sarkon és türelmesen várom, hogy mi lesz itt.

S csakhamar előnti a felhő az egész várost. Most már gyanus a dolog. De még nem esik, senki sem gondol az esernyőre. A nők nem sietnek. A férfiak nem gondolnak az otthonhagyott kalapra. S ekkor megdördül az ég. Jó erősen, hangosan, bő torokkal, egészségesen. Istenem, rég nem hallott hangok! Isteni nyár! Férfiak, bátor mennydörgés! Az ucca végén esüstátyolban ereszkedik már a zápor. Itt, ahol én állok, még port kerget a hirtelen feltámadt forgószél. Foltó pesti port, korom és szemét keveréket. Felkapja a szoknyákat, elgurít néhány kalapot. Sikoltózás, mint a barátságban, ha lecsap a hétéjj. A nők futásnak erednek. De rohan a zápor, végig a hosszú uccán. Seper és paskol, mint nagy öntözőkocsi, amely láthatatlanul dühörög végig az égbolton. Friss, erős esőillat esap le hűvösen a városra, most már kővér cseppekben megérkezik az eső első hirtétke, aztán dől a víz. Csurognak a villamosok. Az autók kerekai ezüsthöz gázolnak. Ragyog az aszfalt, a házak visszatükröződnek rajta, mint az üvegen. Zúg és sühog a víz, csillognak a háztetők. S lám, az ucca percek alatt ki-

tűrt. Nem látni senkit, csak a rendőr áll ott közönyösen a tér közepén sapkájáról, mundérrjáról csorog a víz, ő forgatja a villanylámpa rúdját, hol zöldet, hol pirosat jelezve a villamosoknak. Néha egy nő sikoltozva, nevetve s hosszúsan átszalad az uccán, összehúzza a vállait, hóna alatt tartja a kalpját, szép lábszárjai villognak az esőfüggöny mögött. Egy villamos megáll, leugrálnak az emberek a pillanatok alatt eltűnnek, mintha egérlyukakba bújnának el. Mások előbúznak, isten tudja: honnét, egérlyukakból talán. S megint üres az ucca a következő villamosig...

Hová lesz ilyenkor az a tolongó, tengernyi nép, amely még az imént hullámmozott az uccákon? Hová tűntek el, mi nyelte el őket? Szép és érdekes a zápor a pesti uccán, az erős illat és a tiszta víz tisztító zuhogása...

Csak egy zöldeselyembe öltözött, vékony, ideges hölgy áll a szakadó esőben, a mennydörgés láthatatlan vaslemezei alatt és kiabál, sikoltozik és hadonász:

— Taxi! Taxi! Taxi!

De senki sem törődik vele, az égi öntözőkocsi dörögve rohan és ontja a vizet s a néptelen uccában elnyeli az ideges hölgy hangját...

Kodolányi János.

Meggyarország 1929.
máj. 17. No. 2. 2.

— (Kodolányi János új regénye.) *Kodolányi* János egy pár évvel ezelőtt tűnt föl naturalista regényeivel. A magyar paraszt életét és lelki-világát rajzolta bennük, tagadhatatlanul bizonyos erővel, de sőtét, sivár képeiben olyan nyersen rakta föl a durva színeket, hogy inkább megdöbbentett, mint megráztott s mivel a jellemzőit a rikkítóban kereste, éppen azt hasznította meg, amire törekedett, a valóságot. Egy csak irányával, a szeretlen, tulzó naturalizmussal vonta magára a figyelmet, nem pedig regényeinek értékével. Legújabb kötete, a *Két leányarc* (Bpest, Athenaeum, 131 l.) az eddigi után kellemes meglepetés. Vajon forduló-pontot jelent-e költői pályáján, nem tudjuk, de irányváltást mindenesetre. Az a két hosszabb elbeszélés, amelyet *Két leányarc* címmel foglalt össze, nem parasztok, hanem urak között játszik le s ebben a megváltozott milióban esuttal másnemű költői földatot old meg — s más eszközökkel is. A föladat is, eszközei is tisztábbak és érdekesebbek, mint korábban.

A kötet kifejező címe rávillant a lelki problémára: két fiatalember előtt föl villan egy leányarc — milyen hatással van rájuk az a leány, akit egy pillanatra utjukba sodor s véletlen? A helyzet nagyjából ugyanez a *Kék hegyben* is, a *Terikében* is s rokonságukat még fokozza az író asszal, hogy mindkét kaland hőse intelligenciában is, műveltségben is jóval a lány fölött áll. Ez azonban nem szellemi szegénység jele, ellenkezőleg, Kodolányi afféle próba-elő állítja önmagát s igazolja, hogy a hasonló viszonyoktól egészen eltérő szabású történetet tud kifejleszteni. A két leány ugyanis más-más típus. A *Kékhegy* hősnője vidéki munkáslány. Vonzó egyéniség s annak a varázsnak, mely belőle árad, forrása nemcsak a báj, hanem a lelki finomság is s az az erő, amellyel ellen tud állni a férfiak kísérésének.

A közelébe került pesti flu öntudatlanul éppen ezen a ponton támadja meg: gyöngéd és kedves vele s megigézve a leány bájától egy délielöttön át földre varázsolja számára azt az ábrándvilágot, amelyben a leány él, úgy hogy az karjaiba szédül. Az a vívódás, amely mindkettejük lelkét szalomban tartja, a novella centrális része finoman, meggyőző erővel van rajzolva, — kár, hogy az író nem tudja elfojtani régi hajlamát a tulzásra s a leányt mértéken és szükségén fölül idealizálja. (Hogy ez a munkáslány meg tud különbözteni egy Csokonai-verset egy Farkas Imre-versétől, azt még elhiszük, de hogy megérsd a köztük lévő értékkülönbséget, abban már Tamások vagyunk!) A másik kaland egyszerűbb, kisebb igényű, de valószínűbb a beállítása és rendszerűbb a mesevezetése. Itt egy kis tisztviselő-leány lelkében kolnok életre az elfojtott vágyak és a szunnyadó ábrándok, mikor a vasuton egy szépen beszélő uri emberrel találkozik. A vonat egy pillanatra megáll, a leány kiszáll öreg édesanyjával és az ifju számára örökre eltűnik. Vége az idillnek. Az ifju abban a pillanatban elfelejtette a szürke kis leányt — mint reosz tovább a leány lelkében a nagy élmény, annak elképzelését már reánk bízza az író. Kár, hogy esuttal is vegyít a képbe a leány lelkéből idegen színt, s most egy csipetnyi aljasságot.

Szeretném hinni, hogy nem pusztán az új milió hozta magával ezokbe az újabb elbeszélés-kötetekbe a nemesebb föl fogást és a művészebb ábrázolást, hanem volt része a változásban annak is, hogy Kodolányi írói valójában megindult a tisztulás folyamata. Abból következtetem, hogy érzéki jeleneteket itt kevésbé éles ki, sőt helyenként tompítja is — olyan nehéz lenne egészen elvetni magától a hatáskeletének azt az olcsó és közönséges eszköz?

E. P.

Új Művezetők 1929. máj. 17. 110. sz. b.

[Csámpai Elemér]

Emlékek

Irtá: Kodolányi János

Ott ült a szőnyegen s előtte, körülötte nyitott fiókok, ládák és dobozok heverték. Turkált bennük. Emlékeit tartalmazták ezek a nagy íráshalmok, leveleket, szelvényeket, képeket. S most, hogy az öregség már a vállára telepedett, mint valami vén boszorkány és lovagolt rajta, sarkantyúzta, döfködte és szidta őt, mintegy búcsuzásképpen turkált a fiókokban.

— Lám, most eszembe jut az a szép nyári délután, mikor megszóktette Lillát... — sóhajtottá elmerengve. — Huszonkétéves voltam és mennyi reménnyel mentem neki az életnek! A rajtunk levő ruhán kívül nem volt semmiünk, levest vacsoráztunk a pályaudvaron a harmadosztályú étteremben és amikor a vonat átment a Tisza hídján, ott szorongtunk az ablakban és leuészünk a mélybe s összeért a testünk és olyanok voltunk, mint a táltosok, reszkettünk a felhabzó tüzeltől...

Az írás, amely ezt az emléket felébresztette benne, hivatali pecséttel ellátott levél volt, egy bizonyos falu csendőrsége írta, mert akkoriban a lány szülei jelentést tettek a csendőrségen a szöktetés miatt...

— O, boldog idők, — folytatta a férfi könnyezve — a fészekalapítás, az első otthon...

Es sokáig forgatta annak a lakásközvetítő irodának a számláját, amely akkoriban olyan dísznómód megnyúzta, utolsó filléreiből kivétköztette őt, holott csak egy kis poloskás lyukat tudott szerezni az ifjú párnak...

Aztán nagy paksaméták következtek...

— No, lám, mégis csak ügyes fickó voltam én és mennyit küzdöttem, verekedtem, — mondta továbbhad a férfi s bele-belekükkantott a perirattokba, mert periratok voltak a paksaméták. Tulnyomó részét ő maga fogalmazta, hogy annál alaposabb és sikeresebb legyen a per.

— Több, mint két esztendeig jártam a bíróságok nyakára, amíg Lillám hozományát kikaparthattam a hamuból... Nem beszélve az én anyai örökségemről, amelyet rokonaim körmei közül kellett ügyszólván, cefatokban kitepni, — merengett a férfiu s édes emlékek szálltak meg.

De ime, egyre-másra következtek a fiatalság többi poétikus emlékei. Egy házra vonatkozó adásvételi szerződés, azután ugyanannak a háznak az eladására vonatkozó iratok. Rohamosan élűszött a kis ház, négették az ügyvédek és adósságok!... O, boldog idők, mennyi válto van itt, mennyi foglalatási jegyzőkönyv, végrehajtás, árverési hirdetmény... Milyen szép idők is voltak azok, milyen boldogok voltak! Lám, amikor végül a házat eladták, nem maradt egy garasuk sem és szegény Lillaeskat emésztették a gondok... Na, most már mindegy...

Hát ez mi? Ja, igen, eszébe jutott ez is. Egy ügyvéd levele, valami úrhölgy nevében követel tőle ennyit és ennyit. Hogy is volt? Igen, a hölgybe halálosan belelést, azután meguntá, szakított vele, orre a hölgy bosszút akart állani rajta és új szeretőjével, egy ügyvéddel levelet íratott neki, s úgy tüntette fel őt, mint valami selyemfiút, akit ő pénzelt s most a neki adott összegeket követeli tőle vissza. Lám, az ifjúság, hogy elrohan, ezt ő már egészen el is felejtette, pedig milyen szép volt az a szerelem s milyen boldog órákat töltöttek együtt!

Es az adóívek, amelyek azt bizonyították, hogy a férfi intenzív részt vett a társadalom életében, a termelésben, a nemzeti javak növelésé-

ben. Soha ki nem fizetett könyvszámlák, amelyek arra vallottak, hogy emberünk kultúrferfi volt már kora ifjúságától kezdve. Felszólítások bizonyították, hogy egyházi adóját éppen úgy nem fizette ki, mint az ebadó, de ennek ellenére belartozott egy bizonyos egyház kebelébe, ami természetes is, mert hisz emberek vagyunk és a vallás legalább olyan fontos dolog, mint a ruha. Viszont az ebadó megfizetésére vonatkozó iratok azt mutatták, hogy az állatokat erején felül is szerette.

Csupa pecsételés írás, ügyvédi címkevel ellátott levél és boríték, csupa olyan papír, amelyben pénz és pénz említettik, követelés, csupa követelés...

— S vajjon ezzel a sok követeléssel szemben mi követeléseim lenne énnékem? — merengett el az öregedő férfiu. — Semmi. Én mindent megkaptam, amit akartam s amit kerestem. Nem volt soha semmim és mégis mindenem volt. Sokat csalódtam, de vajjon ez a rengeteg írás itt nem arról beszél-e, hogy bennem is sokan csalódtak, az államtól kezdve, a városon, egyházon folytatva, a nőkön végezve? Tehát kvittek vagyunk!

S nyalabra fogta az írásokat, a kályhához vitte őket s belegyömöszölte a tűzbe. Sok esztendő száz és száz avult emléke lobogva szelt el s ő nézte és mosolygott.

— Szerelmeslevél nincs közte egy sem, — mondta cinikusan. S úgy látszott, meg volt elégedve magával...

Vasárnap (Pesti Napló)

1929. máj. 19. 112. sz.) 5.

Tűnő ifjúság

Irla: Kodolányi János

A fiatalember összehúzta mellén a kabátot s fejét lehajtva bújt be az ajtón, meg is botlott a küszöbön s általában úgy mozgott, olyan ferdén s otrombán, mint a felszegűző hal. Meghajtotta magát s haja a homlokába hullt, erre balkezevel a kényelmetlen szöke fürdőkhöz kapott, de a hóna alatt szorongatott füzetek kihullottak s szanaszét repültek a földön.

— Oppardon! . . . Akáoszolgája . . . Izé . . . bocsánat . . . — hebegte a fiatalember s zavarában fülíg elpirult, miközben iparkodott a szétszórt füzeteket összekapkodni, de köszönni is s ebből a kétféle akaratból valami groteszk és ferde hajbókolás származott. Az író mosolyogva nézte s nem szólt semmit. Előrehajolt a széles íróasztal mögül, melyet könyvek s csillogó bronzfigurák vettek körül s az ablak mellett egy kicsiny, fényes írógép is mosolygott.

— Végre, talán izé . . . — hebegte a fiatalember és hóna alá gyűrte az íróasztal elé s még egyszer meghajtotta magát. Szemeiben büszkeség s bizonyos rettegés is csillogott, amint remegő térdekkel állott a híres író előtt. Bemutatkozott: — Kovács vagyok, Másodéves joghallgató. Ne méltóztassék . . . ne tessék . . . — javította ki magát, minthogy az előbbi kifejezés kissé szolgál volt, de a kijavítás éppen elrontott mindent. Erre elhallgatott s elkezdett köhögni.

— Örvendek. — mondta kissé gúnyos jóindulattal az író s fűrkésző szeme élesen vizsgálta a fiút. — Tessék, üljön le. Dohányzik? Gyújtson rá, S ne feszélyezze magát. Mi járattában van?

Jól tudta ugyan, hogy mit akar a fiatalember: elhozta *válogatott műveit* s szeretné kikérni az író véleményét róluk, itthagyná a kéziratot, de neki is egy példánya van csupán, azért legjobb lenne talán, ha fölolvassná. stb. Mindegyik ezt mondta, akivel eddig összeakadt. S ő is ezt mondta akkor, amikor még huszonegyéves korában rogygató

térdekkel köszönt be valami nagy lap szerkesztőségébe, vagy talán valami egészen kis lapéba? Elmúlt . . . S a gúnyos jóindulat akkor is ott mosolygott a szája szögletén, amikor az ifjú csakugyan olyasmit mondott iszonyú hebegéssel, a szék osúcskére ülve:

— Mester, rögtön látogatásom tulajdonképpeni tárgyára . . . izé, céljára térek, amiért fölkerestem, mert a legutóbbi cikke óta . . . Izé, én is azt mondom Arany Jánossal, hogy: költő hazudj, de rajt' ne kapjamak . . . S az én cikke, természetesen, nem vonatkozott erre, illőtőleg az nem vonatkozott Arany Jánosra, de azonban . . .

Torkát köszörülte. Belesült a jól kiesztelt mondókába. Kínosan várta, hogy az író kiegészítse néhány szeretetteljes biztatással, kérdésrel, azonban a gúnyos arc mosolyogva szemléte vergődését s az író meg se mukkant.

— Igazán, mester, — kezdte újból — én író vagyok, azaz csak szeretnék lenni jobbadán, távol áll tőlem, hogy arra, a nolera helyezzem magam, ahol ön áll, de az ihlet, amely önt is elfogja, a költői ihlet . . .

Az író kacagott. Szívából nevette ezt a fiatal, vidéki, szöke, meghihletett jogászt. Kegyetlenül kacagott.

— Ihlet? Az ihlet, édes uram? Miféle ihletről beszél?

— Hát az ihletről, amely elfogja önt, amikor alkot . . . — hüledezett az ifjú.

— Hja, édes uram, hát maga azt hiszi, hogy én valami ihletett állapotban alkotok? Maga natv ember! Nagyszorú. Szinte újja születtem a szavaitól. Hát maga, talán ihleni is szokott? Hogyan ihlik, édes barátom, mondja meg nekem? Hogy oslnália?

Előrodott a szűrés, gúnyos szeméit rámeresztette a fiúra s mosolygott.

— De . . . de kérém! — csattant föl Kovács szinte védekezően. — Csak nem ismeri be mester, hogy . . . hogy ön pénzért ír?

Borzalommal ejtette ki ezt a kérdést. Már eleve is visszautasítón.

Magyarország 1929. jún. 2. 12. 7. 13.

— És ha azért írnék? De nem erről van szó. Nézze, én füttyülök az ihletre. Füttyülök...

— De hát az alkotás! — kiáltott rémülten a fiatalember.

— Alkotás? — húzta el gúnyosan az író s látta, hogy valóságos szentségtörést visz végbe ennek az ifjúnak a lelkében. — Alkotás? Micsoda nagy szavak! Hát édes uram, én füttyülök az alkotásra. — Nevetett a szeme. — Ugyan, ugyan. Írok, mert valamit csak kell csinálnom. Ha máshoz értenék, hát csinálnék valami mást. De én...

— De az emberiség... A kultúra előbre vitele... — dadogta a fiú.

— Ugyan, ugyan, édes uram, — legyintett ismét nevető szemmel. — Ezek csak olyan kereskedősegédi frázisok. Füttyülök rá. Írok, mert nem értek semmihez. Nem vagyok alkalmas semmire. Ostoba vagyok és egyoldalú. Bolondokházát látok a körülöttem zajló életben. Embereknek észreveszem a titkolt állati arcát. Ez minden. Ihlet? Alkotás? Ugyan kérem. Hagyjuk a nagrképu szavakat.

Halálos csend dermedt rájuk s az író gyönyörködött ebben a csendben. Végre a fiatalember szinte fulladozva kezdett új támadást a maga igazolásáért.

— De hát elvégre is... az a magasabb esztétikát rend... a szépség... Ami a műveiben benne van... megnyilatkozik... Az esztétikai átélés...

Az író most már nem nevetett. Ingerülten csapott az asztalra s hangja élesen fölesattant.

— Semmiféle esztétika nincs az én műveimben. Semmiféle szépség. Utálok az esztétikát, a szépet, üldözöm. kiirtom, ahol csak érem, nem kell a szép, nincs létjogosultsága...

— A művészi munka alapja! — kiáltotta közbe fölháborodva a fiatalember s arca kipirult az ellentmondás merészségétől s minden tagja remegett. — A művészet!...

De hangját elnyomta az író megint gúnyos s szinte hahotázó kacagása, ahogy megint helyreállt nyugalma s inkább jóindulatú fölényel, mint az érzésében résztvevőn szemlélte a lelke fenekéig fölháborított ifjút.

— Művészet! Teremtés! Műalkotás... füttyülök rá, édes uram. A művészet meghalt, nincs művészet,

nincs ihlet, nincs többé szépség, nincs esztétikai átélés, aki ezeken lovagol, az szószátyár és lelkiismeretlen csalo. Csak igazságok vannak. Vélemény az emberekről és az emberek életéről. Minden melléktekinetet nélkül. Nincs asszonyos könnyhullatás. Nincs piperészkedés. Nincs bakfisok számára kitalált ihlet. Logika van, ész van, megfigyelt tények vannak és világos, áttekinthető, puritán és tiszta formák vannak... A többi gatszág és hazugság.

Amikor elhallgatott, a fiatalember görnyedten bámult maga elé a szőnyegre s az előbbi pirosság helyett sápadt komorság vonaglott az arcán. Az író sokáig nézte s egy kicsit meg is sajnálta volna az ifjút, ha nem tartotta volna károsnak a sajnálkozást. Nem szólt. Forgatott egy ceruzát s hátradólt a székeben. Mosolygott.

— Akkor — mondta nagyon halkán az ifjú ember s csoszogott a lábával — talán nem is érdeklik önt az én válogatott műveim... izé... talán nem is merem fölolvadni a műveimet... Csak egy példányban vannak...

— Nem muszáj, kedves uram, — legyintett az író kegyetlen hidegen — ajánlom így látatlanban, hogy ölje bátran valamennyi művét a tűzbe. Aztán hajítsa utána az esztétikát. Az ihleteket. A fontoskodást. A bájoskodó szépségeket, igen, minden szépséget, egytől-egyig, irtsa becsületesen. S ha azután a fölégetés után is marad még mondani-valója, akkor beszéljen. Marad még írni valója, akkor írjon. Marad még írni valója, ami magát, már nem is érdekli, azt se tudja, hogy van, akkor használja. Ha marad még kedve és szűkségét érzi, hogy ihletés nélkül is írjon: csak rajta! Akkor szívesen látom a válogatott műveket.

Fölkelt és jóindulatú mosolyában most nem volt gúny. Kezet nyújtott az ifjú embernek s amikor az kiholtott a küszöbön, még az ablakból is utána nézett s ajkai körül szomorúság vonaglott.

Mintha önmagát látta volna görnyedten és kifosztva elsuhanni az ablak alatt, ki a nyüzsgő világba, szívében az első hideg, üres nihil. S kívánta, bár megmaradnának neki a szent ihletek, ha az igazság rovására is.

A szegény liba

Ott ült a szegény liba a Nemzetközi Vásáron le-
szijazva egy asztalra. Ült és körülötte sűrűleg-förög-
tak a kíváncsiak csapatai. Mert a liba valóban nagy
szenzáció középpontja volt. Csodálatos is, hogy azok
akik nem feledkeztek el a gépckről, a konyhadények-
ről, az inggombokról, a cipőkrémekről s még más ezer
csodájáról a technika diadalának, szóval nem említették
meg a libát, illetve a technikának azt a diadalát, amely
a libán mulattatott be.

Mert a liba mellett állt egy férfiú és ötpercenként a
markába csapott (a saját markába és nem a libáéba),
harsányan kiáltván:

— Tisztelt közönség, bemutatom önöknek a legújabb
találmányt, a libatömő készüléket, csodálatos gyorsan
és biztosan töm, nagy gazdaságokban éppen úgy nél-
külözhetetlen, mint a kicsinyekben. Tessenek figyelni!

Erre kinyitotta a szegény liba csőrét, valami töl-
cesért dugott a torkába (a libáéba és nem a saját tor-
kába), könnyedén, szinte játékosan működésbe hozott
egy rúgós szerkezetet és ime, percek alatt megtömődött
a liba. Meg az. Akárki ellenőrizhette, megtapogathatta
a begyét. Meg is tapogatta. Szakemberek nyújtogatták
a nyakukat (olyasformán, ahogy a szegény liba nyújtog-
gatta), ámulnak s bámultak, semmi kétség, a technika
diadala teljes elismerést aratott.

S most következett az, amit én nem tudtam kinos
nevetés, görcsös nevetés nélkül megállni, de ami sem-
miféle különösebb emóciót nem keltett a tömegben. A
férfiú egy csövet dugott a libába, aztán valami sziv-
vattyúféle szerkezetet indított el s kellemetlen, szuty-
tyogó hang kíséretében a libába tömött egész kukorica-
tömeget visszaszippantotta. A liba cikákoltt, sárgótt,
rázta a farkát, forgatta a nyakát, szemel kidülledtek,
egészben vége kissé kellemetlenül érezhette magát, ez
látszott rajta, noha iparkodott titkolni. De hát az Is-
tenért, ha nem szippantották volna ki belőle a kukorica-
t, vajjon hogy mutatták volna be a libatömő kör-
szakalkotó találmányt! Akkor minden produkeióhoz új
liba kellett volna s így mégis csak praktikusabb.
Ugyanazon a kísérleti alanyon mutatták be úgy a tömő,
mint a kiszippolyozó gépet.

S öt perc múlva megint tenyerébe csapott a férfiú
s megint kiáltani kezdett:

— Tisztelt közönség, itt látható stb...

A liba már tudta, mi következik. Rémulten nézett
körül, vajjon nem lát-e a közönség sorában vaakit,
aki tagja az Állatvédő Egyesületnek, aki szót emel az
ő érdekében s a libatömés ellen, sárgótt, rázta a far-
kát, iparkodott nagyon kedves lenni... De torkába dug-
ták a tölcesért, megtömtek, megtapogatták, aztán —
suuutty! — megint kiszippantották belőle az édes ku-
koricát...

Ez olyan szomorú volt, hogy muszáj volt rajta ke-
servesen nevetni.

Kodolányi János

Vasárnap (Pesti Napló)

1929. jún. 2. (M. sz.) 5.

Magy

1929 jún. 8.

77

Kamaszok a tavaszban

Írta: Kodolányi János

Még reggeli hét óra sem volt, amikor a két fiu kiért a faluból. Ugy lépkedtek, mint a vadászatra induló felnőttek. Sapkájukat szigorúan az arcukra húzták, harisnyájukat legyűrték a térdükön, flóbertpuskájukat csővével előre a vállukra vetették s nagyokat léptek.

A harmatos reggel olyanná tette a poros utat, mintha megfűrésztötte volna valami jóságos anya. Az ut mellett elterülő szántóföldeken bujaragyogás csillogott a búzán. Távolabb egy ember szántott s a lovak bólogatva s egyenletesen lépegettek. S hátuk mögött a falu, sötét fáival és virágbokrétás kertjeivel, mint nagy virágkirakat, hullámoztatta illatait. Gyümölcsfák virágoztak itt-ott a réteken is, a nyárfák magasan felszurkáltak a sötétkék égre s keleten, a falu tulsó sarka mögül izzó ragyogással emelkedett a nap.

Sokáig lépkedett a két kamasz diák az uton szóllanul. Egy tölgyfánál megálltak és rágyujtottak. Minden idegükön végigbizsergett a kora reggeli levegő édessége s a dohány mámora. Aztán tovább indultak.

— Most találkoznék valami szép kis lánnyal — mondta az egyik fiu a kamaszok rekedt hangján és szatírszerűen mosolygott. Serkedő bajusza idegesen rángott vékony szája fölött s hosszú sovány lábszárait fantasztikusan rakosgatta egymás elé. A térde fekete volt.

A másik, alacsony, kissé cingár, sovány emberke, legyintett.

— Milyen tiszta reggel — mondta. — Az ember úgy érzi, jó lenne beleugrani a kék levegőbe és látogva szívni, mint ahogy a halak szívják a vizet, szívni ezt

a pokoli édes szagot, tudod, hogy átjárja az ember egész testét s aztán megint kibocsátani a fülünkön, újra magunkba ömlesztetni... S uszni, beleuszni a messzeségbe.

— Marha. Ugy beszélsz, mintha verset faragnál.

Az alacsonyabbik furcsán elmosolyodott.

— Az ember olyan könnyűnek érzi a testét, mégis úgy ránehezedik valami olyan borzasztóan szépek a fák, az ég, a szántó lova s olyan rettenetes a virágok szaga...

Szóllanul handukoltak. A nap emelkedett, pacsirták szálltak a magasba, mint csillogó ezüsfonálon felkuszó pókok, két gólya kelepelt egyenletes köreit írva a kékségen, csillogtak a szellőben lelkendező fák. Már látszott a kis tó csillogása s a fűzfák zömök törzsei beledőltek a vízbe.

— Mára tojásokat is szedhetünk — kuncogott a hosszú kamasz. — Az anyarucák rajtülnek a tojásokon. Már láttam olyan zsombékot is, amelyikben husz tojás volt.

— Na, na, husz...

— Isten bizony. Hej, csak lenne itt valaki lányféle, elvinnénk a csónakon s ott a csózháznál, tudod...

— Barátom, a szerelem rettenetes — mondta megint nagyon komolyan a kisebb. — Gyakran érzem, hogy nem is lenne szabad az embernek megnőni, hanem olyan kisgyerekeknek kellene maradni, mint a háromévesek... Olyan izének... Tudod, hogy az ember...

Nem fejezhette be, mert a tóhoz értek. Nád borította a sekélyes vizet, nád erdő, amelyet csak egy csónaknak való keskeny ösvény vágott keresztül. A csónak ott hevert félig a parton. Balról

Megvárás 1929. jún. 8. 127. n. 1.

sűrű cserjés terült el s messze körös-körül nagy csend és elhagyatottság ringatózott. Fent ijedten röpdösött egy bibic. A fiuk csónakba ültek, megragadták a hosszú rudakat s elindultak a szűk csatornák labirintusába. Csakhamar nem lehetett egyebet látni, mint a tó sásrengetegét, a cserjék titokzatos zeg-zugait, a csatornák csillogását s fent a végtelen eget. Hegyek kékeltek a távolban.

— A szerelem, barátom — kezdte megint a kisebb s egyenletesen lökdöste előre a csónakot — valami nagyon tiszta és szent dolog, olyan, mint a virágzó fák. De éppen az a baj, hogy rettenetes posvány is a szerelem. Mi hát tulajdonképpen? Te folyton azt hajtod, hogy milyen jó lenne egy kislánnyal találkozni és elvinni csónakon, meg mi... — elvörösödött. — De én... én mindig azokra a fákra gondolok, amik a kertben virágzanak... Eh, barátom, borzasztó dolog ez...

Durrogtak és csettegetek a kis kék-csővü Mauser-puskák s a csatorna vizén véres vadkacsák vergődtek. Egy bibic holtteste kinyújtózva, szétroncsolt fejjel himbálózott a vizen. A hosszú kamasz indiánordítást hallatott, valahányszor sikerült összeronesolnia a kacsák rémült csapataiból egyet-egyét s minthogy jó szeme volt és biztos keze, a csónakban szaporodott a zsákmány. Keze véres volt, arca sáros, ruhája tépett. A másik fiu inkább csak a csónakkal bibelődött. Valahányszor vadkacsa rebhent fel a vizről, arca feszülten utánafordult s leste, hogy sikerül-e a menekvés. Barátja vadul ordított rá, ő lött és célt tévesztett. Ha pedig a madár véresen s rekedt hápogással zuhant a vízbe,

mintha undorodott volna valamitől.

— Mamlasz! Marhal — ordított a másik. Elkapta a rudat és nekinyomta a fenéknek. — Minden kacsát elszalasztasz!

— Barátom, ha elgondolom, hogy ezek a madarak itt... — legyintett és kiköpött a vízbe. — Mindig az jut eszembe, hogy kegyetlen dolog a szerelem, a vér, de még a fák virágzása is. Nekem ez olyan nehéz gondolat, te nem érezted még? Milyen jó lenne belecsúzni a messzeségbe, szinte érzem, hogyan tágul a mellem s hogyan marad el a rét, a fák, a víz, a halott madarak... Barátom, nekem nagyon nehéz a szívem, nem tehetek rája. Rosszul érzem magamat, szédülök...

Sáppadt volt. A másik bosszusan fordította a ladikot a partnak

— Kiteszlek. Legalább nem zavarsz. Csak az ebédből hagyj nekem is.

Halkan suhantak a sás között.

— A rucákat rádbizom, vigyázz rájuk. Most elmegyek a sűrű felé. — S már lendült is vissza a csónakkal egyedül s nyomta a rudat, hátán az ing izzadt volt s a fegyvere villogott.

A kisebbik mosolyogva integetett utána s ottmaradt a kidobált zsákmánnyal s a hátizsákkal a parton.

S csend volt, végtelen csend, messziről sulyos virágillatot hengergetett a szél, báránnyfelhők usztak a magasban és a nád csendesesen suttogott.

Mire a csónak visszatért, a kis kamasz ott feküdt arccal a fűben, a madarak mellett és szájából szívárgott a vér. Kislött Mausere hidegen csillogott a fűben. Köröskörül csend, illat, kékség, a nád susogott, zizegett s melegen sült a tavaszi nap.

Búta fiatalember

Irtá: Kodolányi János

Sokan gyűltek össze a folyosó végében, a széken fekete télikabátban, sziliszkin gallérral egy fiatalember ült. ügyvéd, a többiek körülállták és erősen dohányoztak. Volt még ott azonban egy vékony, magas, kissé alacsonyhomlokú ifjú ember is, talán huszonöt éves, kék zakkója kopott volt, a haja minduntalan behullott az arcába és legfeltűnőbb a két vékony csuklója volt, mindegyikén vékony piros sávval, mintha piros selymet kötött volna rájuk.

— Ön nem rokona annak a Kenesseynek, aki nemrégiben öngyilkos akart lenni? — kérdezte a fiatal ügyvéd a széken s érdeklődve vizsgálta az ideges fiatalembert.

— Dehogynem! Sőt! Magam vagyok az illető! — kiáltotta lelkesen az ifjú.

— Hát most már letett a szándékáról?

A sovány ember beletúrt a hajába, úgy tett, mintha valami örökérvényű és nagyjelentőségű dolgot akarna mondani, de a szerénysége tiltaná.

— Négyyszer próbáltam meg. Sohasem sikerült, — mondta végül vállat vonogatva.

— Négyyszer! Abazardum! Nem értem, hogy nem gyógyult ki mingyárt az első kísérletnél ebből a kamaszságból!

— Kigyógyulni! — S legyintett. — Ha nekem olyan szerencsém lehetne, hogy már az első alkalommal meghaltam volna... Mert az élet fürtelem. Mindenütt nyomor, kétségbeesés, az embernek nincs pénze, nincs munkája...

— Hány éves Ön?

— Huszonöt, — mondta, ismét azzal a gyerekes büszkeséggel, mintha valami hallatlan dolgot nyilatkozhatna ki. — Huszonöt! Amikor a Rókusban feküdtem, ez először volt, bejött hozzám egy dúsgazdag elvált asszony és felajánlotta a tiszobás lakása legszebb részét s azt is megígérte, hogy...

— Na és? Ha már arról van szó, hogy az ember a pusztá életét megmentse, meg kellett volna ragadni ezt az alkalmat...

— Nem, nem, szégyeltem. Nem volt szép dolog. Noha bizonyosan önzetlen volt az a nő. De csak nem fogadhattam el!

— Marhaság!

— Akkor már a lapok is kezdték pertraktálni az esetet, nagyon szégyeltem magam. Hát nem lett belőle semmi. Aztán történt, egy hét múlva, hogy morfiummal megmérgeztem magamat.

— En kamaszkoromban mellbe akartam löni magamat, de kigyógyultam ebből a kamasz betegségből, — jegyezte meg egy sápadt és eszenes úriember.

— Természetesen.

— Elég az hozzá, hogy akkor megint a Rókusba vittek, — folytatta Kenessey. Megjelentek a riporterek, már tudták, hogy ki vagyok. Elhátrózták, hogy gyűjtést indítanak. De...

— Mi az, ember, maga talán!...

— Hát persze, — vonogatta a vállát az ifjú.

Ronda dolog az a gyűjtés. Csak nem fogadok el alamizsnát?

— De az életéről volt szó, ember! A pusztá létéről!

— Mindegy, azért nagyon ronda ügy lett volna. Megkértem őket, hogy ne írjanak az öngyilkosságomról, meg is tették. Nagyon szégyeltem, hogy nem sikerült. Már másodszor nem.

— Hallatlan, micsoda otromba kamasz maga?...

— Harmadszor aztán igen kényelmetlen volt a dolog: felakasztottam magam a konyhában, ahol lakom. Bevittek a Rókusba. Erre aztán már nem is lett semmi szenzáció, alig keresett valaki. Csöndesen kiláboltam a hajból, aztán még a szabadulásom estéjén felvagdaltam az ereimet. Akkor persze megint nagy hűhó támadt, csődület, autó, ott feküdtem a kapu aljában s már majdnem elvéreztem. De bevittek a Rókusba s akkor ígérték meg ezt a kis foglalkozást itt. Így aztán megint talpra álltam s most itt vagyok. De nagyon ronda az élet, utálok és unom, nem segít itt sem filozófia, sem holmi öröminjekciók. Megette a fene. Nem is nyugszom addig, amíg meg nem ölöm magamat.

Az egész elbeszélés nem hatott olyan szomorúan, mint ahogy a tárgyánál fogva hihetné az ember. Mindenki nevetett és az ifjú vállát csapkodták, szójátékokat mondva és öngyilkossági módokat ajánlva.

— Na és most mit csinál? — kérdezte tovább a prémgalléros úr.

— Mit? Uram, adjon tanácsot, hol adnák ki a verseimet...

Falrengető kacagás támadt erre. Az ifjú maga is nevetett, otrombán és büszkén, mintha ő lenne az ország közepe. Aztán továbbment a folyosón és ujjaiival csattintgatott járás közben, a vállalai idegesen himbáltak.

— Kellemetlenül buta ez a kölyök, — jegyezte meg valaki.

Na és ha végül mégis meghal, ki a hibás a halála miatt? A társadalom? Nem, csak a saját butasága. Kellemetlenül buta ember.

Aztán kinyílt a tárgyalóterem ajtaja és mindnyájan bementek.

Vasárnap (Pesti Napló)

1929. jún. 16. 134. sz.) 3

Csavargók

Knut Hamsun új regénye

Ez a regény bizonytalannal egyike a legnagyobb eseményeknek, egy, az élete alkonyán álló bölcs, nagyszívű, hatalmas tudású, minden titokkal megismerkedett férfi halhatatlan eszelekedete. Olyan esemény, amelyhez foghatót hamarjában nem is tudunk. Knut Hamsun ma kétségtelenül a legnagyobb emberkutató, a legegységesebb filozófus és egyben a legtisztább lírikus is Európában s igazi európai is, akit csak Európa tradíciói, mély és ellenléteket magába olvasztó kultúrája adhatott az emberiségnek. Igazi szintetikus elme, aki szinte természettudományos módszerekkel, analitikusan dolgozik, szabad, minden gátlástól mentes lélek, amely a mindenre egyformán ragyogó szeretet büszke alázatával közeledik a világ minden rendű és rangú jelenségéhez, entellektüel, aki azonban elszakíthatatlan szorosságban él együtt a természettel, a földdel, egész ember, a modern európai lélek tisztán kikristályosodott, fenséges méretű típusa.

A „Csavargók“ ugyszólván egész élete eredményét adja szemléletének végtelen egyszerűségében s világosságában, humorának selymesen fénylő szövevényében, szinte dermesztő nyugalmanak tragikus ragyogásában, jóságának mindent megbocsátó, halk gesztusában, kompozíciójának töretlen ívelésében. Ebben a regényben még az a pesszimizmus is teljesen feloldódott, amely „Az utolsó fejezet“ lapjait olyan sivárrá s könyörtelenné tette. „Az anyaföld áldása“ az a műve, amely közel jár ennek a regényének férfias, a természet törvényeit szelíden elfogadó s azokban feltétlenül megnyugvó higgadtságához. Ha „Az utolsó fejezet“ lázadás volt a sors, a predesztináltság vaserejű kényszere ellen. kétségbeesett, tragikus kiáltás a mélységből, ahová az embert és minden teremtett lényt a külső erők s a belső adottságok bármikor menthetetlenül taszithatják, akkor a „Csavargók“ biztos nyugalma, feltétlen alázata

nem más, mint „Az anyaföld áldása“ paraszthőséhez való derűs visszatérés: mindnyájan ugyanannak az életakarathoz megnyilvánulásai vagyunk, elemek, növények, állatok, emberek, események s mindnyájan egyek vagyunk az életakarathoz egyetemes, kozmikus megtestesülésében. Ez Knut Hamsunnál nem gyengességének a felismerése, sőt, ellenkezőleg, annak a hallatlan erőnek a revelálása, amelyet a természettel való szoros egység a léleknek ad. A parasztember és minden primitív természetnép emberének nyugalma ez és semmi köze az enervált idegember impotens kétségbeeséséhez s megalkuvásához, aki csak azért nem lázad, mert nincs ereje lázadni s akinek a lázadása is hisztérikus görcs inkább, mint heroikus szembeszállás a törvényekkel. A parasztember bölcs ereje ez a megnyugvás, mindent, életet, halált, vigszágot és vért, éhséget és tobzódást egyforma nyugalommal szemlélő primitív magától-értetődés, a gyermek s a természet töretlen őszintesége s naivitása. Hogy Knut Hamsun élete alkonyán ezzel a bölcseséggel tudott bennünket megajándékozni, annak ellenére, hogy ő izzig-vérig entellektüel, hogy ehhez a természettudományhoz ugyanazokon a buktatókkal leselkedő kanyarodásokon, kátyukon, idegaberrációkon, a nihilizmusnak ugyanazon a sivatagán vergődött keresztül, amikben a modern ember ma nagyrészt végkép elbukik, csak az ő kivételes nagyságát s törhetetlen erejét bizonyítja. Egy ok ez arra, hogy őt ma a káoszról való kibontakozás utmutatójává tekintsük.

S milyen igénytelen maga a történet, — ha ugyan ennek a regénynek van története — milyen egyszerűek az eszközei, a szavai, mondatai milyen kristálytisza primitívességgel rakódnak össze. S milyen misztikus mélységeibe látunk a Lofot-szigetek egyszerű embe-reinek — halászaiknak, boltosainak, hajósainak, asszonyainak — lelkébe. A gesztusoknak, kiszólásoknak, apró tetteknek, kised érdekszálaknak felbontásával hány réteget tár fel a lélekelemzés módszerével az ember-

Megj. 1929. jún. 16. 134 m. 28.

ről, mily bonyolultságokat mutat meg akár egy gyermek életében is, egy pipázó matróz, egy öreg kis órászidó életében is és milyen egymarkolással fogja ismét egybe az analizált életeket, sorsokat, milyen biztossággal állapítja meg minden ember, állat helyét a természetben s a társadalom kereteiben. Vannak jelenetei, amelyekhez csak a görög sorstragédiák fenségessége fogható, de azok koturnusdübörgése nélkül. Ha *Szofoklész* koturnusra állította alakjait, hogy azok félisteni nagyságuk legyenek, *Hamsun* leszülyesztí őket a mindennapi élet mély völgyeibe, ahol egészen kicsinyeknek s ezért még tragikusabbnak és sajnálatra, szeretetre méltóbbaknak látszanak. De teszi ezt úgy, hogy ő maga nem áll fel a mindent lenézés havas csúcsaira, ott van velük és közöttük s önmagát éppen olyan kicsinynek látja, mint kicsinységükben megmutatott embereit.

A kis dolgokkal való biztos jellemzés meseteri teljességét kapjuk ebben a műben. A váltig hazudó s minden fonákságot hazugsággal feloldó csavargó matróz aranyfoga, Pabst bácsi, az órás zsidó fityegő úraláncai szimbólumokká válnak. Lovise-Malgrete, a szegény doppeni fiatalasszony úgy várja haza férjét a börtönből, mint Penelopeia: szőnyegetek sző s mikor Amerikából visszatér, egyszerre ostobáknak, szinteleneknek és szánalmasaknak látja a régi szőnyegetek, a doppeni kis ház külön életet él, bukdácsoló gazdái életét, egy elajándékozott gyürü emberek sorsába világít, ahogy egy megesett lány tüzet rak a hajón, hogy régi kedvesének vacsorát főzhessen, abban benne van az ő egész élete. A vegegyész lombikokban, kémcsövekben éjjel-nappal ernyedetlen objektív türelemmel bont szét, analizál vegyületeket, feljegyzí a reakciók eredményét, képleteit s közben egy pillanatra sem tévesztí szeme elől a végső célt, amit el akar érni, így dolgozik *Hamsun* a lélekelemzés tudományos eszközeivel, lépésről-lépésre, soha nem muló energiával, a célba vetett bizalom őszinteségével, a „Csavargók” pedig ennek az analízisnek végső

eredménye, életlátásának igazolása, figurái pontos képletek, reakciói az emberi lélek minden elemét kimutatják és elkülönítik. Mi, az olvasók, lépésről-lépésre követjük munkájában, segítünk neki, *magunk is analízisen esünk át* s mikor a könyvet letezzük, előttünk áll a saját életünk, apróra szétszedve, elemeire bontva, misztikus gyökeréig felárva, formába öntve s megrögzítve és egy hatalmas szív intuitív biztosságával végül is megint egységbe foglalva. Magunk is átmentünk a katarzisen, a dolgok megnyilatkoztak előttünk az apróra történő felfejtésben úgy, ahogy azok valóban vannak, kívül, a minket körülvevő világban éppen úgy, mint bennünk, énünk minden rétegének legmélyéig. A szintézia, melyet a regény elolvasása után kaptunk, más, mint amivel nekiültünk az olvasásnak, — nem: átélésnek! — Ráismerünk a zavarosságokra, melyek a dolgokat elferdítették körülöttünk, a konfliktusokra, amelyek mélyen bennünk lappanganak és surlódásaikkal felörölik a természettől belénkoltott jóságot, szeretetet és békét, a mindent egyszerre s egyaránt mozgató univerzális Világakarát harmonikus részecskéivé válunk, önként megállapítjuk s elfoglaljuk helyünket a végtelen világmozaikban s megnyugszunk. Úgy érezzük, hogy a harmoniához vezető utat megtettük s ez az ut nem más, mint *Hamsun* az útja, aki az „Éhség” individuális fogcsikorgatásától, a „Pan” gyilkos nihilizmusától, az „Utolsó fejezet” kilátástalan lázadásán keresztül végleg eljutott „Az anyaföld áldása” parasztjának áldott, csendes és hatalmas nyugalmaig, a természethez tartozás bölcs és mindeneget szerető tisztaságáig a „Csavargók”-ban. Ez a harmónia pedig nem más, mint amiről Krisztus beszélt: „Az atya napja egyaránt süt a jókra és a gonoszokra” s amely felismeri, hogy a rossz csak szerencsétlenség, még pedig magára a „bűnös”-re leginkább. S ezt az utat a modern pszichológia szigorúan tudományos eszközeivel járja végig.

Kodolányi János

12

(Kodolányi János: „Két lányarc.“ — Regény. — Athenaeum-kiadás.) Két hosszabb elbeszélés, egészen pontosan két női portré. Örömmel olvastam el eddig Kodolányinak majd minden munkáját, amelyekben a magyar földet, a magyar paraszti életet ábrázolta és írói éleslátása, drámai ábrázolókézsége a modern magyar irodalom egyik legtehetségesebb kép-

viselőjét láttatták benne. Így megmagyarázható érdeklődéssel vettem a kezembe ezt a legújabb munkáját. Rögtön meg kell jegyezni, hogy Kodolányi írói vonásai ebben a kötetében sem lettek gyöngébbek, sőt, talán eddigi írásaihoz mérten, bizonyos foku haladást is mutatnak, ezért más okai vannak, hogy a „Két lányarc“ egyáltalában nem elégitett ki és első elbeszélését határozottan elhibázottnak és gyöngének tartom. Az író kispolgári és munkáskörnyezetbe vezet ebben az elbeszélésében. Vidéki kerámiai gyárat hoz elénk, elegáns igazgatójával, elégedetlen művészekkel, robotos mérnökkel és munkásleánnyal együtt. A gyár egyik munkáslánya nem mindennapi teremtés, szépsége, testének formái, de méginkább egész magatartása valóssággal megbolondítják a gyár férfinéjét. A munkásleányt azonban hiába próbálják az igazgatójától kezdve a művészekig megejtetni, mert tisztességes maradt. Modellt áll akt-szoborhoz az egyik szobrásznak, de közeledni senkinek sem lehet hozzá. Özvegy édesanyját tartja és menyasszonya egy derék iparosembernek, közben pedig Ady költeményeit olvassa és szerelmese a kulturának és a művészetnek. Ide, ebbe a környezetbe csöppen bele a Pestről leérkezett ügyvédjelölt és ami nem sikerült a vidéknek, az sikerül a városi embernek. Udvarolni kezd a leánynak, költőnek hazudja magát előtte és Csokonai egyik versével sikerül elcsábítania. A kifejlés azután már magától értetődik. Az alköltő komolyan megszereti a leányt, bevallja neki tettét, amire a leány összezuzott illuziókkal elmenekül előle és az ifju csábító megtört lélekkel visszajön az ügyvédi irodába, Budapestre. — Szándékosan mondtam el bővebben a mesét, amelyhez alig kell hozzátennem valamit. Régi írói szabály, amely ma sem vesztette el érvényét: az írónak valószínű történetet kell adnia, ez pedig teljesen valószínűtlen. A második elbeszélés egy vasuti utazás története, jobb mint az első, de csak egy hosszúra nyújtott leírás. Figyelemmel várom az író újabb kötetét. (Dr. B. S.)

Népszava 1929. jún. 21.
138. sz. 6.

Irtá: Kodolányi János

Minden ember tudataiatti énjében vannak konfliktusok, amelyeket kora gyermekiségéből hoz magával s amelyek gyakran elkísérik élete alkotmányáig. Hiszen már a csecsemő is, kikerülve az anya dédelgető, tápláló, biztonságos testéből, konfliktusba kerül a külvilággal, amikor kívülről kell magához vennie a táplálékot s lélekeznie kell. Sírással jövünk a világra s ez a sírás, különböző formában, egész életünkben hangzik. Néha kivettjük magunkból a lelkünk mélyét háborgató s természetes békéjét feldúló sűrűlódásokat, ösztönelfojtásokat, néha önmagunkban birkózunk velük s talán csak álmaik színes fantáziaképeiben gyötörnek vagy burkolódnak el. Néha vágyfantáziákban éljük ki őket s ilyenkor abban az illúzióban ringatózunk, hogy konfliktusaink elcsitulnak, feszültségeink megszűntek s ideig-óráig a harmónia isténi muzsikája zenél bennünk.

A művész konfliktusai műalkotásokban szublimálódnak. A művészt alkotásra kényszeríti az a legyőzhetetlen vágya, hogy meghasonlásait kézzelfogható anyagba sűrítse, kiegyensúlyozott formában állítsa maga elé, hogy így hatalmába kerítve azokat, megszabaduljon a feszültség, okozta kimerzésekől. Ősi szublimálódási folyamat ez. Ahogy a primitív ember félelmei tárgyát kifaragta fából, kőből, ahogy a gyermek az élet különböző jelenségeit megjátssza, ahogy a színész a lelkiállapotokat már a legprimitívebb társadalmi fokokon is alakítja a saját szeméjében, mint anyagban, ugyanazt a célt szolgálja ezer és ezer alakban és hol tökéletesebb, hol egyszerűbb formában: hatalmába akarja keríteni a feszültséget okozó külső vagy belső gátlásokat. Az őseMBER, a néger, a papua istenképe ugyanazért jött létre, amiért a művész alkotása: uralkodni akar félelme tárgyán, kedvében akar járni, áldozatot akar bemutatni neki, nehogy bosszút álljon rajta és fájdalmat okozzon neki.

A művész célja tehát a harmónia, a nyugalom, a feloldottság.

De mindazok a konfliktusok, amelyek a művészen megvannak, ugyanúgy élnek minden emberben. Csak nem fejeződnek ki valamennyinél művészi formában. Itt van a kapcsolat a művész és közönsége között. Mert a mű nézője, olvasója, hallgatója átéli mindazt, amit a művész átélt s a műalkotáson keresztül jut el logikusan a feloldottság, a harmónia, a kiegyensúlyozottság érzéséhez. Ezt az érzést a görögök katharzisznak, megtisztulásnak nevezték s valóban megtisztulás ez, hiszen a lélek megszabadul a feszültség kínzó érzéseitől, tudatos és tudattalan énrétegei, amelyek az emberi élet ezer és ezer természetellenes, kényszerű gátlása folytán szembekerültek egymással, most megnyugszanak és egymásra találhatnak. Visszatérés ez az ősi állapothoz, amelyben az ember valaha élt s amelyben születése előtt is ringott. Felszabadulás ez, belső felszabadulás és abba az illúzióba ringat, hogy ime, ismét szabad és ösztönösen élő részei lettünk a természetnek...

Van egy indián törzs, amely betegeit művészi homokrajzok készítésével gyógyítja. A pap, aki orvos és művész egyszemélyben, maga köré gyűjti a betegeket s színes homokból dekoratív szimbolikus ábrákat perget a földre. Közben kedvesen s vidáman beszél, nevet és tréfálgat, vigasztal. *A betegek pedig nézik a készülő rajtot, átélik a szépség vonalait, színeit, formai és színharmóniáit s megkönnyebbülnek, talán... talán meg is gyógyulnak.* Primitív természetnépek ma is közel érzik egymáshoz a művészet lelki feszültséget fel-

oldó hatását a testi bajokhoz, ők még nem kúroték el egymástól az élet fizikai s szellemi formáját egymástól, mint mi, úgynevezett modern emberek. S hogy nekik igazuk van, azt bizonyítja az új lélekkutatás és maga a művészet is.

Ilyen többé-kevésbé beteg emberek vagyunk mindnyájan, akik *egy-egy művész köré odaülünk, hallgatjuk a szavait, nézzük a kezét, amelyből harmóniák törvénye szerint hullanak a színes homokszemek, gyönyörködünk annak dekoratív kiegyensúlyozottságában, szimbólumainak rejtett élménytartalmában és meggyógyulunk, legalább is annyira, hogy az életet szebbnek, örömtelibbnek, tisztábbnak, edesebbnek érezzük.*

Ma pedig társadalmi, politikai, gazdasági elnyomottságunkban, egy erőszakosan rabszolgaságba kényszerítő civilizáció idején, megcsontítva és mindenféle szabadságunktól megfosztva háláosan kell tekintenünk azokra a művészekre, akik kezeikben tartják a színes homokot, ajkukról a szeretet, megértés, világosság szavai hullanak s akik magukban hordják mindazt a rengeteg feszültségű konfliktust, amely bennünket egyenként és külön-külön, más és más formában bánt.

*

Móricz Zsigmond konfliktusa az élettel kettős: *szociális és szexuális konfliktus feszül benne és műveiben.*

Ezt a kettős meghasonlást faragja ő anyagba éveken át és évtizedeken át s műveiből pregnánsan kitűnik az az igazság, hogy a művész egész életében ugyanazt a »tárgyat« dolgozza fel. *Móricz Zsigmond »tárgya«* — amint még a régi, iskolás esztétikusok mondják s valóban egy külső tárgyra gondolnak mindig, amit az író tetszése szerint »választ avagy vesz« — *az ember szembenállása a közösséggel s az ember, mint szexuális lény.*

Nagyobb műveinek — regényeinek, elbeszéléseinek, drámáinak — túlnyomó részében egyesítette ezt a kettős konfliktust. Már első nagy regényében, a *Sáraryanban* szembenáll a főalak Turi Dani az egész faluval, mint szociális közösséggel s annak morális, gazdasági, politikai káosztörvényeit próbálja megbontani. Rabnak, lefojtott életének érzi magát ebben a rendszerben, amelyben minden ki van pécézve, meg van határozva, mindennek a helye ki van számítva és el van rendezve. Mert az emberi közösség öncélú valami, csakúgy, mint a méhek, hangyák közössége s ez az öncélú szervezet a maga fennállása érdekében kénytelen megtörni az egyént és megszabadulni annak természetes szabadságától. A kényszerű elfojtások organikus szabadságával történik ez a megtörés. De Móricz hőse — s nemcsak Turi Danija, hanem a *Fáklya* papja is, a *Tündérvért Báthory* Gábora is, az *Uri muri* öngyilkos földbirtokosa is és a többi más is — nem tud, nem akar belesimulni a kényszerű elfojtások organizációjába. Egy, vagy más formában felveszik vele a harcot, vagy még gyakrabban fel sem veszik, hanem elpusztulnak felületlen energiáik, borzalmas ösztönelfojtásaik konfliktusában. Mondom, már az első nagy regényben benne van ez a kettős konfliktus. *Turi Dani*ban a szexuális élet aberrált túlsága és a faluval szemben való állásfoglalása *egy lélek síkján* fejlődik ki. Turi Dani szettőri a családi élet kereteit. — pedig szereti a feleségét s a »pulyát« — gyilkol, végül esendörkézre kerül s a társadalmi és morális rend szuronyos szimbólumai fogják közre. *Báthory* Gábor szertelen konfliktusait szeretkezések máncrában iparkodik elpihentetni, a frandi szertelen szerelmeit tanácsa várt...

Vasárnap (Pesti Napló 1929. jún. 29. 145. n.) 13-14.

ennek a lépesőnek minden foka egy-egy asszony-
test. Borral hűsíti belső lázongásai tüzeit. Hábo-
rúba keveredik s a háború diplomáciai pókháló-
szálai fonják körül tehetetlenségében s nincs
benné annyi akcióképesség, hogy a pókhálókat
széttépje még akkor, amikor hézagosak. Minden
energiája felőrlik a szociális és szexuális kon-
fliktusok vívódásában. Amikor megölik, akkor ő
már halott ember — belül. Az *Uri muri* hőse
ugyanazt az utat járja meg: tehetetlen ember, aki
nem tudja elfogadni a szociális közösség kereteit
s a családi élet keretein belül simán és izgalom-
mentesen lezajló szexualitást. Ez a kettős —
alapjában azonban csak egy — harc felőrlé minden
cselekvőképességét, alkotni képtelen, eladós-
odik, tragikus kapcsolatba kerül egy izgató és
infantil parasztlánnyal, felbomlik egész élete s
végül megöli magát.

Ezt a sort folytathatnánk még oldalakon ke-
resztül s felsorolhatnánk a nőalakokat is. Néhol
tisztán és drámai élel rajzolódna elénk a kon-
fliktusok, néha elburkolva, a mosoly finom redői
alá rejtve, vagy nevetésben feloldva, néha tisztán
szexuális beállítottságba kihelyezve, mint az
Agytakaró-kötet asztalosánál vagy ama rettenetes
sorsú katoná eseténél, aki a háborúból hazaérkez-
ve, kiirtja egész családját. Ebben az esetben a sza-
dizmus, mint a szexualitás egyik formája, nyomul
előtérbe, az asztalosnál viszont a sadizmus egyi-
valens ellenkezője: a mazochizmus. Van egy pá-
ratlanul briliáns novellája *Móricznak*, abban egy
szegény szellőember életében egyszer akarván
jőllakni, a lakodalomban halálra zabálja magát.
Ime, klasszikus példája annak, hogy az író mi-
lyen tiszta látással s ösztönösen tudja megállá-
pítani azt a kapcsolatot, amely az elnyomott sze-
xualitás és a gyomorra áttett szexualitás között
van!

Vannak azután írásai, amelyek nem a tragi-
kum erejével állítják elénk a kettős konfliktus va-
riációit és permutációit, de ezeknek az írásoknak:
kis novelláknak, jeleneteknek, vígjátékoknak, a
nagyja szintén visszavezethető a lélek tudattalan-
jában lejátszódó konfliktusok eme két formájára.
De a feszültségeket nemcsak a tragikum kiélés-
ében lehet feloldani és kiegyensúlyozni, feloldási
mód a humor is. Valóban, semmi sem áll olyan
közel egymáshoz, mint a tragikum és a humor,
mert hiszen ez a kettő ugyanaz, csak hogy egyazon
feszültséget kétféleképp old fel. S *Móricz Zsig-
mond*ban, mint minden olyan emberben, akinek
tragikus élményei s feszültségei vannak, bőven
buzog a nevetés és nevetetés szelid ézsthangja
is. Oly lehetségesnek vonásokat tud felvetni egy-
egy arcra, egy-egy mezdulatban a humor annyi
csillanását láttatja, egy-egy helyzetképben, figu-
rában, eseményben annyi napsütéses derűt úraszt,
mint kevesen írónk közül. *Mikszáth* humora nem
igazi humor, fanyar az, mint amilyen a szíve mé-
lyén kiábrándult és feszültségeket leplező ember
humora, nem is humor, hanem csipős és gyakran
maró elfrieskázása magának a konfliktusnak. *Jó-
kainak* van üdött, tiszta humora. De *Jóka*té in-
kább külsőségekben pattan el, *Móriczé*, mint feu-
tebb vázoltuk, lehatol a lélek tudatos és tudatlan
rétegének határára s az ott felhalmozódó
energiafeszültségeket robbantja szét egyetlen
finom és halk érintéssel. Frissítő, üdítő és meg-
tisztító nevetés az, amit *Móricz* humora kelt, erő-
sebb lesz utána az ember, optimizmusa nő, tett-
vágya megduzzad. — *Mikszáth*, ha nevetett, a
szád íze fanyarabb lesz, az optimizmus lehiggad,
kiábrándultságod nő, fáradt vagy és szomorú. Ez
a *küröröm* humora s abból fakad, hogy lám, má-
sok is olyan nyomorúságosak, mint miink, — amaz,
a *Móriczé*, ősi és egészséges humor, amelyben a te
saját kimerésed szabadul fel, még pedig úgy, hogy
a te saját ellentéteid oldódnak meg, egyensúlyo-
zódnak ki. Ennek magyarázata azonban túlságo-
san is lélektan területre vezetne.

Soha író aktuálisabb nem volt, mint amilyen
Móricz Zsigmond.

Ma nagy tömegek szociális konfliktusa éle-
dőtt ki, ma időszerű az a szembeállítás a társadalom
észszerűtlen és természetellenes organizációval,
amely *Móricz* hőseiben reyelálódik. A természet-
tudományos kutatások, a modern pszichológia
eredményei revízióra kényszerítik a társadalom
gazdasági, politikai, morális stb. rendszerét. Ez-
zel a revízióval jár azután a szexuális életről yat-
lott felfogásunk egész területének revíziója is.
*Mind a két átértékelődési folyamatnak éppen a
kellős közepén vagyunk.* Az ember mégis csak
nőtt, fejlődött valamennyit, a természet törvényei-
nek analitikus vizsgálata sok olyan intézményt,
elvet, célkitűzést tarthatatlanná tett, amelyek
még egy-két esztendővel ezelőtt, jobb híjján, meg-
feleltek úgy, ahogy. A mammutléptekkel növekedő
technikai civilizáció, a közlekedés gyökeres meg-
változása szükségessé tette, hogy a termelés racion-
álisabb módjával szabadabba tegyük az embert,
aki *maholnap teljesen elvész a szédületes civi-
lización-piramis alatt.* Elérkezett annak az ideje,
hogy emberi szabadságunkat, egészséges cselekvő-
képességünket és természetes harmóniánkat meg-
mentsük és biztosítsuk. Gyökeres átalakuláson
megy keresztül a morálról, esztétikáról, vallásról,
szexualitásról, munkáról stb. vallott nézetünk. E
visszatérés a természethez, mégpedig a modern
tudományok felhasználásával, — ez napjaink
nagy és ellenállhatatlan világáramlata.

Ki ne érezné ebben a zűrzavaros korban a ter-
mészetes életszemlélet szükségességét, a realitások
felismerésének tisztító erejét, a szociális konfliktusok
kielevezését, a szexuális élet rendezetlen
zsákutcáinak lélekszorító levegőjét? *Móricz Zsig-
mond* kettős konfliktusa *tömegek konfliktusa* ma.
Az ő megoldásai, harmóniára törekvő alkotásai
valamennyiünk lelkében végbemennek, s ez az az
eltéphetetlen kapcsolat, amely őt a magyarsághoz
s azon túl a modern európai emberhez köti, ez az,
ami benne igazán modern, s őt így kell értékel-
nünk, ha azt nem akarjuk, hogy a »naturalizmus«,
a »paraszt-tárgy«, a »sűrűvérű erotika«, vagy
pláne az »erkölcs« iskolás doktrínái között elsülly-
lyesszék a hivatalos esztétikusok, egy halott kor
halott síremlékeit.

Ambár hiszen ettől csak az félhet joggal, aki
nem érti s nem érzi *Móricz* művészetének valódi
lényegét. Ilyenek pedig, egy bizonyos mentalitás-
beli nivón felül, ma már alig vannak.

1929. júl.

A magyar ifjúság tükre.

A *Bartha Miklós Társaság* „Új Magyar Föld“ című röpirata összefoglaló képet ad a társaságban tömörült fiatal entellektüellek társadalomszemléletéről, életprogramjáról.

A röpirat tükör, noha nem annak készült. Közös szemléleti alapot, közös programot akar adni és hiszi is, hogy ad. Pedig annyiféle ember, annyiféle szempont szerepel benne, ahány cikk. S ámbár *Fábián* Dániel, a mozgalom vezetője s a röpirat összeállítója az előszóban leszögezi, hogy: „Nem közös életévek, generációsolidaritások, hanem a magyar sorsnak, a társadalomnak közös szemlélete, közös ideológiai egysége kovácsol bennünket a magyar jövő harcosaivá“, mégis, ha generációbeli közösség nem lenne a röpirat írói között, az ideológiai zavar és kevertség semmiképpen nem tarthatná össze ezt a csoportot.

Első pillantásra is látszik, hogy a röpiratban ketten próbáltak programot adni: *Szigethy* Endre és *Fábián* Dániel. *Szigethy* inkább szellemtörténeti szempontból vizsgálja a magyar kultúra természetét és az egyetemes európai kultúrához való viszonyát, *Fábián* politikai koncepcióját akarja körvonalazni úgy az előszóban, mint a „turáni-szláv parasztállam“-ról szóló nagyobb tanulmányában. Így ez a két tanulmány tekintendő a röpirat két sarkának, amelyeken belül a legkülönbélebb változatát találjuk a politikai, gazdasági, kulturális, szellemtörténeti szémszögből való vizsgálódásoknak, ismételt fogalom- és szempontkeveredésekkel. A lényegbeli ellentmondások láttán méltán kelhet az az impresszió, hogy a röpirat szerzői előtt nem lebeg világos végcél. Mintha forradalmárokkal állanánk szemben, akik következetesen megtorpannak a gondolatok végiggondolása előtt, minduntalan megrettennek a jelenségek igazságától. Valamennyit jellemzi a messiánizmus, vagyis az a fanatikus meggyőződés, hogy a „beteg európai kultúrát csak a magyar messiánista lélek teremtheti újjá“. (*Fábián* D.: Magyar jövő.), továbbá: „ha a magyar lélek nem volna, kétségbe kellene esnünk az európai kultúra sorsán“ (*Szigethy*: Magyar lélek és magyar gondolat) és „ennek a mozgalomnak fel kell szabadítani az orosz parasztot a proletár hetyke és romboló diktatúrája alól, de épügy fel kell szabadítani a tót, horvát, román stb. parasztot akkor, amikor önmaga felszabadítására elindul“ (*Fábián*: Európa jövője és a magyar paraszt.) De még ez a lelkes, kissé pimitív messiánizmus is szükségképpen csődöt mond, mert hiszen alapfogalmazásban és alapértékelésben is annyiféle, ahány írója van a röpiratnak.

Lássuk először a kultúrprogramot.

„Nem állapíthatjuk meg egyetlen fajról sem, hogy mi az, amit a világnak adott s hogy mi volt a szerepe, avagy milyen szerepe lesz a világtörténelem s a kultúrhistoria kialakításában“ — szögezi le *Szigethy* Endre. Ebben igaza van. De később kijelenti, hogy: „új stílust, új kultúrát csak új faj adhat a világnak s ez az új faj a magyarság“. Egyik apodiktikus kijelentés a másik után s csak a meggondolatlanságban múlják felül egymást. Ha nem lehet megállapítani egyetlen fajról sem, hogy mit ad a világnak, hogyan állapíttja meg a magyarról, hogy mit kell adnia és mit is fog adni? Maga *Szigethy* érzi kijelentése sántaságát, mert hosszan bizonyítgatja, hogy a magyarság „kultúrbiológiailag“ fajnak tekintendő, ha antropológiailag nem is az, továbbá, minthogy a magyarság kultúrát még „nem alkotott“, tehát új faj is Európában. Ha pedig ez a két tétel áll, akkor, szerinte, áll az is, hogy új stílust és új kultúrát fog adni Európának.

De vajjon igaza van-e *Szigethynek* abban, hogy „magyar kultúra nem volt, magyar kultúra csak lesz“, vajjon nem volt-e s nincs-e magyar kultúra? „Magyar kultúráról olyan értelemben, mint ahogyan orosz, francia vagy német kultúráról beszélünk, nem eshet szó“ — mondja *Szigethy*. Első pillantásra is felismerhető az itt idézettek belső ellentmondásának alapoka:

Szerkesztve 1929. júl., 7. sz. 462-467.

Szigethy, mint ennek a röpiratnak majdnem minden írója, következetesen osztálykultúrát nevez kultúrának. Minthogy a francia, német, orosz hűbéri (később kapitalista) osztályállam uralkodó s hatalmat gyakoroló rétegei valóban felszívták, kisajátították a nép kultúrájának némely területét, *Szigethy*, aki csak ezt a kultúréletet figyeli s az államot minduntalan azonosnak tartja a népközösséggel, lát francia, német stb. kultúrát. Észreveszi ugyan, hogy a magyarság esetében a néprétegekbe visszafajtott kultúráról van szó, de már ebből tovább következtetni nem tud, minthogy a magyar osztályállam kisajátított kultúrája nem magyar népi kultúra, tehát magyar kultúra az ő szemében nincs is. Hogy legyen, ahhoz az kell *Szigethy* szerint, hogy az uralkodó osztályok kisajátítsák és „intézményesítsék“. Ez erős rövidlátás.

Ami már most a szellemtörténeti beállítást illeti, ismételtelen fogalomzavarokkal találkozunk *Szigethynél*. Azt állítja például, hogy a magyar zsenik mindig közelebb voltak Párizshoz, mint a magyar néphez. „Ez a tragikus összeütközése a zseninek és a magyarságnak“ — mondja. A zavar oka szintén az, amit fentebb jeleztünk: azonosítja a nemzet közösségét az osztályállammal, az a meggyőződése, hogy a nemzet az államban alkotja meg sajátos életformáját. A röpirat íróit az a szentimentális, itt-ott gyermekes ragaszkodás befolyásolja, amely őket az osztályállamhoz s egyáltalán az államhoz s annak tradícióihoz fűzi. A magyar zseni nem Párizshoz állt közel, hanem a magyar hűbéri (vagy kapitalista) osztályállamtól s általában az Államtól állott messze s a nyugati államorganizációkban csak a több szabadságot és több fejlődési lehetőséget kereste. De a népkultúrához igenis közel állott s azzal igenis egy volt. Avagy Balassi, Berzsenyi, Csokonai, Petőfi, Ady, Móricz közelebb van Párizshoz, mint a magyar népkultúrához?! Igenis, közelebb van a nyugati államok több szabadságához s az élet tágabb formáihoz, de azonos a népkultúrával! Hogy pedig „*Egressy, Erkel, Lavotta* stb. magyarosságai semmivel sem magyarabbak, mint *Berlioz, Brahms* vagy bármely más idegen muzsikusk magyar egzotikumot feldolgozó zenéje“, annak oka csupán az, hogy zenében a legújabb időkig nem voltak olyan nagyméretű alkotóink, mint irodalomban.

A legkifogásolhatóbb bizonytalanságba azonban akkor esik *Szigethy*, amikor leszögezi, hogy: „Az európai népek építőművészete, festészete, szobrászata, iparművészete, költészete és zenéje jóformán az utolsó cseppig kimerítette és felhasználta a népi motívumok gazdag tömegét, ugy, hogy ma már ebből a tengernyi értékből semmit sem használhat fel“. Hát ha már kimerítette, akkor hol a „tengernyi“ érték? De egyáltalán lehet-e valamely kultúrát kimeríteni? A kultúra állandóan fejlődő, alakuló szublimálódási folyamat. Ki lehet azt „meríteni“? S vajjon a gótika, a reneszansz, a barokk, ampír stb. építészet hol és mikor merítette ki az európai népek kultúrájának tengerét „az utolsó cseppig“? Ne nézzük azt most, hogy lehet-e, sőt szabad-e így egy rakásra dobálni építészetet, szobrászatot, zenét, irodalmat stb., csak vessünk egy pillantást a reneszansz-szobrászatra. Vajjon nem a gótika s a gótikában kifejeződő nyugatrómai keresztény hűbéri állam formáiból való felszabadulás volt-e a reneszansz, amikor felbontotta annak formai zártságát és a görög szellem szabad formáihoz tért vissza? Hol vannak itt a népi motívumok? *Michelangelonál*? S akik őt a felbontásban megelőzték, hol használták fel az olasz népi motívumokat? *Donatello* használta fel talán? Felületesség ez s nem csodáljuk, hogy a következtetések sem állják meg a helyüket: „Átfogó, kozmikus világszemlélet híjján nem menekülhet az európai művész a népi mélységek ösztönös világába s nem hozhat fel olyan értékeket, amelyek minden emberi lélekkel kapcsolatban lennének“. Ebből az következnek — ha igaz lenne —, hogy más művész menekülhet, csak az európai nem. De meg: mi az az „átfogó, kozmikus világszemlélet“?

Szóhalmaz. Ilyet csak az mondhat, akinek nincs tiszta fogalma a népművészet keletkezésének törvényeiről.

A kiforrotlan kiindulási pontokból való következtetések sem lehetnek helytállóak. Így pl. *Bartók*, *Kodály* népdalgyűjtéseiről megállapítja, hogy a dallamok motívumai, a skála „matematikailag, grafikonokban“ bizonyítja a magyar zene ősi magyar voltát. Holott éppen ez a két művész mutatta meg, hogy népzeneink milyen szerves összenövéséből keletkezett a környező motívumoknak s hogy milyen belső rokonságban van a minket környező népek zenei gondolkodásformája!

Nyelvlélektani területre is elkalandozik *Szigethy*. Kijelenti, hogy a magyar nyelv szubjektív teremtő nyelv, szemben más népek nyelvének objektív szellemével. Látnivaló, hogy itt a tetszetős „teremtő“ szó vesztegette meg, mert egyébként állítását semmiképp sem tudja bizonyítani.

S végül, mint célt, leszögezi *Szigethy*: „A modern magyarság hivatása, hogy a magyar gondolatot belegyökereztesse a valóság földjébe“. De vajjon nem gyökeredik-e minden gondolat a valóságban?

A fogalmak tisztázatlansága mondatja a lelkes *Pintér* Ferenczel azt, hogy Európa döglődő kultúráját a magyar népkultúrának kell feltámasztania (itt nem akarjuk untig ismételni, hogy nem Európa kultúrájáról van szó, hanem a feudális-kapitalista Államról!). De később szükségesnek látja, hogy „ittthon ébresszék és tanítsák a magyarságot“. Ám így nem látjuk világosan, hogy miként újul meg az „európai kultúra“? S miként érthetjük meg azt, hogy „a világon bárhol élő magyarok között kulturális összeköttetést kell teremteni. Térben elszakadhatunk egymástól, de lélekben, érzésben, szándékban soha!“. Térben elszakadhatunk egymástól? Ahelyett, hogy a magyar osztályállam megszüntetésével a magyar népi közösséget megteremténék, el lehet szakadnunk egy más osztályállam területére s ugyanakkor egyek maradhatunk lélekben, érzésben, szándékban? (*Pintér*: Gondolatok a magyar gondolatról.) *Pintér* három kultúrkövetelést állít fel: 1. Független magyar kritikai napilap, 2. független magyar kiadványt, 3. független magyar színpad. Mitől független? — mert itt a „független“-en van a hangsúly. Az osztályállamtól független? Lehetséges a függetlenség?

*

A kultúrprogramm téhat ez lenne. Ez az ellentmondásokat tartalmazó, tisztázatlan fogalmakkal dolgozó, romantikus érzelmekkel szaturált s gyakran felületes gondolatok. Lássuk a szociálpolitikai és politikai programot.

Ezt *Fábián* Dániel két cikkén keresztül lehet vizsgálnunk. Már az előszóban leszögezi: szocializmus és agrárdemokrácia. Ahelyett, hogy ezt a két fogalmat tisztázná s összekapcsolásukat megmagyarázná, a kettőt együtt akarja kifejtetni: „A magyar demokrácia nem jelent osztályuralmat, ám az igazi magyarság uralmát: a parasztság, munkásság s a dolgozó középosztály szerves demokráciáját. Élesen szemben állunk minden osztálydiktatúra-kísérlettel, bármilyen mély lelki szolidaritás fűz is bennünket az ötmillió magyar paraszt sorsához, mégis igazságtalannak és végzetesnek tartanánk egyoldalú uralmát, mint végzetesnek a munkásságát... Azt akarjuk, hogy a magyar demokrácia jelentsen nagyobb szociális védelmet minden dolgozónak, orvost a falunak, kultúrát, utat a tanyáknak, gazdasági szakképzettséget a parasztságnak, a rettentő külvárosok helyett hatalmas kertvárosok szabadlevegőjű emberi életét, a munka teljes értékelését és szabadságának biztosítását. Egy nagyvonalú szociális átalakulás eredménye a szociális magyar állam, a mi küzdelmünk célja.“

Elemezzük ezeket egy kissé.

„Szocializmus és agrárdemokrácia.“ Mi a szocializmus? Az emberi szükségletek kielégítése társadalmi termelés és elosztás útján, az ember szabadságának biztosítása, az állam lebontása és közösségek szervezése. Miért az

állam lebontása? Mert az állam az osztálykülönbségek fentartására s az osztályúrlódások elfojtására alakult organizmus. Mi az agrárdemokrácia? A földdel, mint temelőeszközzel rendelkező agrárosztály állama, amely állam a maga számára kisajátítja az ipari termelőeszközöket is. A szocializmus tehát az állam megszüntetését jelenti, az agrárdemokrácia viszont az agrárosztály államát. Hogy az agrárállam megvalósuljon, ahhoz az agrárosztály diktatúrája szükséges, a diktatúrát addig, amíg az államot kisajátítja, az ipari kapitalizmus ellen szegezi, azután pedig az ipari munkás ellen. Agrárdemokrácia az agrárosztály egymásközi demokráciáját jelenti, tehát osztálydemokráciát, mint ahogy a kapitalista demokrácia a kapitalista állam uralkodó osztályainak demokráciája. Hogy illik ez a szocializmushoz?! Agrárdemokrácia volt a spártai görög állam, de abból ki volt rekesztve a rabszolga. A római demokráciában a rabszolga a jog szerint „tárgy“. Tehát *Fábián* agrárállama ugyanolyan demokráciát valósítana meg, mint amelyet a görög, római stb. állam. Csak kissé modernebb formában. S hol lesz itt helye a szocializmusnak? S hogyan nem jelent ez osztályuralmat? *Fábián* megmagyarázza, hogy miképpen képzei ő a szocializmust: orvost a falunak, útat a tanyának, szakképzettséget a parasztnak, külvárosok helyett kertvárosokat stb. De hiszen ezt a kapitalizmus is megcsinálhatja s még ettől remek kapitalizmus maradhat! (Lásd az Egyesült-Államok kapitalizmusát.) Ez még messze van a szocializmustól! Ez még csak a munkás szociális védelmét jelenti, de nem az államnélküli közösséget, az osztályok megszüntetését! S ha nem jelenti az osztályok megszüntetését, hogy képzelhető el minden osztály egyforma demokráciája? *Fábián* erre is megfelel: „Ez nem akadályozza meg a kapitalizálódást, sőt annak talán egyetlen útja.“ Ez az! Ez a kapitalizálódás s így a kapitalista állam egyetlen útja. De nem szocializmus, nem demokratikus népközösség, egyáltalában nem demokrácia, hanem az Állam, jobb utakkal, iskolával, orvossal, kapitalizálódással: tehát bérmunkással; az, ami van s ami volt. Ez fasizmus: nem szünteti meg az osztályt, nem teremt gazdasági és kulturális közösséget, hanem államot teremt, amely jobb-rosszabb eszközökkel csak elnyomja az osztályok úrlódását.

De *Fábián* „agrárállama“ megszüntetné a bankokat: „A paraszti társadalmi rend a demokrácián, a paraszti birtokon és speciális szervezethezű parasztgazdasági és kulturális organizációkon alapszik. Ez megszervezett társadalmi forma, mely a paraszti individuális termelését a megfelelő gazdasági szervezeteken keresztül egy kollektív egységbe foglalja. Vagyis olyan társadalom, melyből kizáratik a szabadkereskedelem és a bank stb.“ Hogy ez milyen demokrácia, azt már mondtuk. De hogy miként záratik ki ebből a szabadkereskedelem, amely a kapitalizmus függvénye s a bank, amely nélkül kapitalizálódás el sem képzelhető, az problematikus. Ugyanolyan fogalomzavar ez, mint amelyet fentebb már szóvátettünk. Hogy a gyökerét megérthessük, idéznünk kell *Pintér* jelzett cikkéből: „A jövedelemmegosztás igazságtalansága és a nyomában fellépő elszegényedés növeli a bajokat és propagandát csinál a szociális bajok nemzetellenes megoldásának.“ A hangsúly a „nemzetellenesen“ van. *Fábián* is azért facsarja ki a szocializmust, mert „nem akarja odaadni a magyarságát“. De ő sem látja, hogy a szociális bajok „megoldása“ nem lehet nemzetellenes, mert ha nemzetellenes, akkor nem megoldás és ha megoldás, akkor nem nemzetellenes! Ez a fogalomzavar és az osztályállam ideológiájához való ragaszkodás mondatja egy másik cikkben *Békássy Sándorral*: „A szocializmus a teljes fegyelem alapján, parancsszóra fogaskerekezett állam, a fasizmus a teljes magántulajdon alapján áll, még a közüzemeket is a szabadversenybe dobja, de munkabíróságok, felmondási idő és egyéb korlátok kényszerítik a tőkét a közérdek irányába.“ A szocializmus azonban nem állam, sőt az állam tagadása s tagadása éppen azért, hogy az ember ne legyen parancsszóra fogaskerekezett gép, hanem szabadon fejlődő egyén. Ellenben igenis állam a fasizmus és ha *Fábián* szo-

1929. júl.

59

cializmust követel, *Békéssy* meg fasizmust, a kettő ellentmondása csak úgy válik illuzóriussá, ha megértjük, hogy mindketten a fasizmussal rokon-szenveznek.

De folytassuk a *Fábián*-féle szocializmus analizisét. Valóban, érdekel bennünket, miként képzei el ő a Keleteurópai Agrárdemokráciák Szövetségét.

Először ismerteti *Coudenhove-Kalergi* Páneurópa-konceptióját. Ez a koncepció nem más, mint a kapitalista államok politikai és gazdasági szövetsége a Szovjetunióval szemben. Lényegében tehát a mai Népszövetség kiterjesztése a politikai határok megszüntetésével. *Fimmen* igen pontosan *Európa Részvénytársaság*-nak nevezi ezt a formációt s valóban nem is lenne egyéb, mint az európai tőke mammutállama. *Kalergi* azért tartja szükségesnek megvalósítását, mert úgy látja, hogy nélküle „Európa elvész”. Abból az azonosításból származik ez a nézet, amelyre már rámutattunk: az államot a nép életformájának tekinti s az állam gyengülésével, vagy bomlásával a népek, sőt kulturák bomlását egyesíti. Koncepciója nem más, mint az USA-mammut-részvénytársasággal szemben egy Európa-mammutrészvénytársaság felállítása. Hogy célját elfogadhatóvá tegye, belekeveri gondolatmenetébe a kultur-köröket, a népek szellemi életét összeveti az állam politikai, gazdasági és fegyveres organizációjával stb. *Fábián* ezt a koncepciót kivihetetlennek tartja, mert „túlságosan ideális és nincs megfelelőleg néptömegek és pártok érdekszférájába beépítve.

Fábián hosszan fejtegeti *Jászi* Oszkár federációs tervét, amely *Kossuth* eszméin alapszik. Ez most bennünket nem érdekel. *Fábián* gondolata érdekel s ha szem előtt tartjuk az ő agrárdemokrata államának alapelveit és formáját, megérthetjük, hogy a Keleteurópai Agrárdemokráciák Szövetsége lényegében nem lehet más, mint kapitalizálódott agrárállamok részvénytársasága, a munkás szociális védelmével! Bár *Fábián* tiltakozik ellene, mégis egyetért *Coudenhove-Kalergivel*, kiindulási pontjuk is azonos: „Európa világhatalmi pozícióját elvesztette, de hogy hogyan nyerje vissza, ez a kérdés igazi lényege” — mondja *Fábián*. Valóban ez lenne a kérdés lényege? Világhatalmi pozíció? Hisz ez ugyanaz az ideológia, amely a mai államok létét alátámasztja, ez nem népközösség, hanem világhatalmi pozícióra törő organizáció! Logikusan vezet ide *Fábián* gondolkozása, azaz inkább ösztönös érzése, mert az ő fasizmusának valóban ez a kiszélesítés felel meg nemzetközi relációban. Ez azonban nem szocializmus, bárhogy hangsúlyozza is *Fábián* és nem demokrácia. Immár nem csodálkozhatunk rajta, hogy ő az orosz forradalmat is teljesen a megszokott ideológián át szemléli, az állam felbomlásával Európa felbomlását azonosítja s ezt a felbomlást is teljesen *Kalergi* módján képzei el: „Ha egyszer az orosz forradalomból kinő egy *Napoleon*, aki létrehozza a keleteurópai kisállamok szövetségét, azok segítségével a halálos dőfést adja meg Európának” — mondja *Kalergi* s ebben az egyenletben a kapitalista állam = Európával, az állam felbomlása = Európa halálával, s a kultúra halálával is persze. Arról nem beszélünk, hogy az orosz forradalomból sohasem „nöhet ki egy *Napoleon*”, ennek a forradalomnak a természete, célkitűzése és organizációja következtében.

Nem két kultúra ütközik meg Európában: a nyugati és az euróázsiai. Kulturák soha nem ütköznek meg, ilyet csak az mondhat, aki a kulturát azonosítja az állammal. Termelési formák ütköznek meg, osztályok hatalmi tendenciája ütközik meg, érdekek hatalmi organizációja ütközik csak meg.

*

Fábián egyik-másik munkatársa ismételtlen szembekerül vele magával; némelyiket felületesség jellemzi.

Erdődi Lajos kis cikkében a kiindulási pont helyes: „A közigazgatás tartalma a szociális kérdések gyökeres megoldása legyen, törvények nélkül. Szabatosan meghatározni a szociális közigazgatás feladatát nem szükséges”

—, de már botlás az a meggyőződése, hogy az állam feladata a nép jólétét előmozdítani. Aki tisztában van az állam fogalmával, az ilyesmit attól nem is vár. *Erdődi* helyesen látja a törvénytőlküli közigazgatás szükségességét, a bürokrácia lerombolását, de ehhez az előfeltételek megvalósítása szükséges: az osztályok megszüntetése, a népközösség megvalósítása, ide azonban a harcok, erőfeszítések, kudarcok és próbálkozások hosszú sora vezet még.

A röpiratot bővebben bíráltuk, mert dokumentálni akartuk fontosságát. S ne vélje senki, hogy mert néhány valóban tiszta, egyenesvonalú és logikus cikket — amilyen például *Szabó Bertalané*, *Mester Miklósné*, *Abaffy Béláné* — nem emelünk ki külön és részletesen, most már azokat nem tartjuk legalább olyan fontosaknak, mint amilyeneknek a megbírált cikkeket tartottuk. Azonban, ha egyetértünk valamivel, elegendőnek tartjuk a puszta regisztrálást s ott bontjuk ki részletesebben véleményünket, ahol a vita provokálja.

Fontos ez a megmozdulás, mert mutatja, hogy a magyar ifjúság értékes rétegeiben lassú, de mélyreható erjedés megy végbe. Hogy hová vezet ez az erjedés, amely a fogalmak átértékelésével jár, ma még nem lehet tudni. Hogy a röpirat írói egymással néha ellentétben állanak s agyonütik azt, amit teljes bátorsággal kimondanak egymás tudtán kívül, csak jó jel. A szolgálattelkéség hiányára utal ez. S egymással súrlódva csiszolódnak, alakulnak, rendeződnek a dolgok.

Kodolányi János.

Megjegyzés «A magyar ifjúság tükre» cikkhez.

Válasz Kodolányi Jánosnak.

Kodolányi János a Bartha Miklós Társaság röpiratát a Századunk szeptemberi számában alaposnak látszó, valójában nem kevés tévedést rejtő kritikában részesítette. A kritikának természetesen örülünk, mégha erőszakoltan és önmaga előtt is hihetetlen eredményt, t. i. a fasizmus vádját akarja bizonyítani ránk Kodolányi. Ez annál meglepőbb dolog, mert eddig azt hittük, hogy személyem és a Bartha Miklós Társaság egész munkája volt az első komoly kiállítás a magyar ifjúság fasiszta gondolkozása ellen egy nagyvonalú magyar evolúcióért. Hogy ebben a kultúrharcban annyira eltévelyedtünk, hogy mi is a fasizmus szolgálatába állottunk volna, egy kicsit különös dolog. Különös annál is inkább, mert ebbe a fasiszta írásba, az „Uj Magyar Föld”-be Kodolányi is írt. Igaz, hogy Kodolányi mindenhova ír, tehát nem tartozik sehova sem. Legalább is nehezen tudná megmondani, hogy hova? Talán önmagához.

Ami pedig a messiánizmust illeti, az nem lehet primitív mert a lelki értékeket ilyen sablonos kategóriákkal elintézni mégis fehéletes dolog. Ha egy magyar író nem hisz a magyar kultúra öncéluságában és magyrahivatottságában, ez lehet helyes leszámolás önmagával, különösen ha egy olyan határtalan individualitásról van szó, mint Kodolányi. De ha saját értékkategóriájával önmaga előtt a magyar faj kultúrhivatottságát is le akarja zárni, ezt mi semmi körülmények között sem fogadhatjuk el. A Szigethy ért támadások lényegére nem akarok válaszolni, csupán arra a képtelen állításra szeretnék rámutatni, hogy Szigethy „az államot minduntalan azonosnak tartja a népközösséggel. Észreveszi ugyan, hogy a magyarság esetében a néprétegekbe visszafajított kultúráról van szó, de már ebből továbbkövetkeztetni nem tud, minthogy a magyar osztályállam kisajátított kultúrája nem népi kultúra, tehát magyar kultúra az ő szemében nincs is. Hogy legyen, ahhoz az kell Szigethy szerint, hogy az uralkodó osztályok kisajátítsák és intézményesítsék”. Bár ez a fogalmazás túlságosan idegen fülemnek, mégis hagyjuk, feleljünk meg Szigethynek mondásával. „Egyetemes világnézet abroncsa nem köti össze ma az írókat az olvasóval, a képzőművészt a szemlélővel s a muzsikust a hallgatóval s a vérben hordott faji világnézet azonossága sem. Ebben a két hatalmas kapcsolat hiányában rejlik a modern művészet érthetlensége. Ennek a két kapcsolathoz a hiányán még az osztályművészet próbálkozásai sem lehet segíteni mindaddig, amíg valamely társadalmi osztály teljesen magához nem ragadja a politikai, gazdasági és kulturális hatalmat s amíg valamely osztály nem tud egyetemes emberi világnézetet kitermelni. Egyetemes emberi világnézet megalkotására azonban társadalmi osztályok sohasem lesznek képesek. Új világnézetet, új Istent csak új faj adhat a világnak.” Mi ez? Ha nem az osztályművészet és lényegében az osztályállam tagadása. Más útról elindulva a szocializmus osztály nélküli társadalmi ideálja, a Szigethy által kifejezett „kultur-faj” fogalom. Azt lehetett volna szemére vetni Szigethynek, hogy individuál-marxista füleknél nem magyarázta meg elég érthetően ezen állítását, de hogy az osztályállam sajátítsa ki a népkultúrát, azt az állítást ebből kibogozni mégis csak lehetetlen. A többi „ellentmondásra” válaszoljon majd Szigethy.

Kodolányi azt állítja, hogy én nem vagyok tisztában a szocializmus és az agrárdemokrácia fogalmával. Előljáróban ki kell jelentenem, nem ez volt tanulmányom tárgya, hanem a mostani Európa helyzete és jövőbeli alakulása a parasztság érdekéből nézve. A szocializmus szerinte: „Az emberi szükségletek kielégítése társadalmi termelés és elosztás útján, az ember szabadságának biztosítása, az állam lebontása és közösségek szervezése.” Ez a meghatározás tetszetős és első pillanatra igaznak is látszik, pedig okvetlenül téves. Mert a szocializmus a termelés társadalmi szervezését és elosztását jelenti, de az állam megszűnése nem a szocializmus lényege, hanem megvalósulásának a következménye. A szocializmus természetesen a munkásosztály politikai hatalomra jutásával, vagyis az állam átvételével való-

Héradunk 1929. aug., 8. n.

530 - 532.

62

szulhat meg. De megteremtheti a munkásság a maga osztályállamát, mint tette ezt Oroszországban, ez nem jelenti egyben a szocializmus megvalósulását, hisz Leninnek, Sztalinnek számtalan kijelentésével igazolhatom, nyersen kimondották, hogy a proletárdiktatúra csak az állam hatalombavevését, az osztályharc további folytatását jelenti nagyobb felkészültséggel, de a szocializmushoz még hosszú az út. Tehát a szocializmus fogalmába nem tartozik bele az állam leépítése, mert hiszen az állam közömbösítésével is elérhető a szocializmus megvalósulása, ami a demokráciában történik. Tehát valaki épügy lehet szocialista, aki a demokrácián keresztül akarja kiharcolni a társadalmi termelést, mint aki társadalmi forradalom útján. Mert nem a taktikai mód, hanem a társadalmi termelésnek és elosztásnak az igénylése a szocialista fogalom lényege. Agrárdemokrácia Kodolányi szerint: „A földdel, mint termelő eszközzel rendelkező osztály állama, amely állam a maga számára kisajátítja az ipari termelőeszközöket is. A szocializmus tehát az állam megszüntetését jelenti, az agrárdemokrácia viszont az agrárosztály államát.” Mi csoda frivol és felelőtlen játék a szavakkal! Mondja meg nekem Kodolányi, hogy hol és mikor jelenti a szocializmus az állam megszüntetését és az agrárdemokrácia pedig az agrárosztály államát? Hol és hogyan tudja akár magának is logikusan elképzelni, hogy van egy olyan szocializmus egy percig is a földön, mely az állam megszüntetésével kezdheti? Ez konfuzió. És miért jelent az agrárdemokrácia szükségképpen osztályállamot? Ma Oroszországban agrárdemokrácia van, pedig a legkéjezettebb proletárosztályállam uralkodik. Az agrárdemokrácia a föld arányos osztását jelenti, nem pedig az állam mibenlétét. Lehet agrárdemokrácia a legegyszerűbb kapitalista osztályállamban is. Az állam mibenléte egymagában nem jelenti a termelés szervezésének és a termelőeszközök elosztásának lényegét, *legalább nem elméletileg*. Ez a szimultánista gondolkodás pedig a diktatúrista gondolkodóknak akar mindenáron igazat adni: „Az agrárállam megvalósulásához pedig az agrárosztály diktatúrája szükséges”. Mondja meg nekem, miért? Egy pilanatra sem tudja elképzelni, hogy diktatúra nélkül is meg tudja szervezni egy osztály a maga államát? Miért jelentené az agrárállam szükségképpen a munkásság elnyomását? Hiszen a proletárosztályállam legalább elméletben a parasztságot „tartalékseregének, szövetségeseinek” tekinti. Miért nem tekinthetné a parasztság becsületes küzdőtársának az ipari munkásságot és ha magát felszabadítja, miért jelentené ez a munkásság elnyomását, ha egyszer az osztálydiktatúra jogosságát a legelősebben elfeltéte?

Az általam kifejtett agrárdemokrácia a kisbirtokrendszeren alapszik. Igenis állítom, hogy ez nem jelenti a kapitalizálódás megakadályozását. A kapitalizálódás folyamata pedig az ipari termelés nagyüzemi formájának kiterjesztését jelenti, tekintet nélkül arra, hogy az üzem állami (államkapitalizmus), községi (községi kapitalizmus) avagy magántulajdon (magánkapitalizmus). A szocializmus nem szociálpolitikát jelent, azt minden olvasó ember tudja, nincs szükség Kodolányi kioktatására. A paraszttársadalmi rend természetesen nem képzelhető el államkapitalizmus nélkül, mert igaza van abban Kodolányinak, hogy a bank- és a szabadkereskedelem nélkül kapitalizálódás el nem képzelhető. Már pedig ha ez utóbbit ki akarjuk zárni, az csak államkapitalizmus révén lehetséges. Tehát mik lennének az alaptényei az én általam tervezett agrártársadalmi rendnek: demokrácia, államkapitalizmus, szövetkezeti hitel- és kereskedelmi rendszer, kisbirtokrendszer. Miért demokrácia? Mert csak az állam demokratikus közömbösítésével akadályozhatja meg a parasztság más osztály esetleges diktatúráját. Mert a diktatúrával járó centralizáció ellensége a parasztság decentralisztikus gazdasági és kulturális törekvéseinek. Mert a demokrácia lehet csak a munkásságnak egyenrangú szövetségese, ha valamelyik osztály egyeduralomra tör, a parasztságot egzisztenciálsan veszélyeztetheti. A szocializmus nem jelenti a parasztságnak az állam megszüntetését, mert egyelőre elképzelhetetlen, csak anarchoszocialista ideológiások agyszüleménye lehet, de igenis jelenti a demokrácia a népközösség proporcionális hatalmi, gazdasági és kulturális szervezőjének. Aki ezt tagadja, az nem lehet tisztában a társadalom fejlődési lehetőségeivel. Ha már most a paraszttársadalmi rend egy demokratikus népközösséget jelent az osztályuralom kizárásával, a fentemlített principiumok alapján, akkor ebből az is következik, hogy Közép-Európa és a magyar társadalom jövőbeli kialakításánál nem az ipari munkásság jelenti a döntő szerepű társadalmi réteget, hanem a parasztság. Mivel Közép-Európa államai abszolút agrárjellegűek és az itt élő fajok lényegükben antikapitalisták, vagyis a polgári civilizációra csekély lelki beidegzettséggel rendelkezők, ebből következik, hogy

itt az ipari termelésnek, minden marxista teória-termelés dacára is, más formája fog kialakulni, mihelyt e népek saját maguk lesznek sorsuk intézői és felszabadulnak az idegen uralmat jelentő kapitalista és polgári nyomás alól. Közép-Európának nem lehet más társadalmi és gazdasági cementje, mely a faji imperializmusok lebontásával a középeurópai népek békés társulását, közös, népek feletti államorganizációját létrehozza, mint az agrárérdek. Erre nézve meggyőzhette volna Kodolányit az a Kodolányi János, aki az „Új Magyarország” című cikksorozatában maga írta le: Magyarországon, mivel agrárállam, nem lehet más, mint agrárszocializmus. Természetesen én nem tudhatom, hogy mit jelent Kodolányi „agrárszocializmusa”. Amint láttuk, túlságosan egyéni színeket kapnak nála a fogalmak. De mégis közeledik az igazsághoz. Európa kétségtelenül elvesztette világhatalmi pozícióját. De tanulmányomnak nem az volt a lényege, hogy hogyan nyerheti azt vissza hanem a szétszórt, gazdaságilag legyengült és pusztulásra szánt Európa problémáival foglalkoztam, hogy mennyire akut a kérdés, azt az immár egy évvel ezelőtt tartott előadás óta eltelt idő megmutatta. A kérdés lényegileg nem is a kapitalizmus problémája, hanem az európai gazdasági életé és ez probléma volna, ha Kodolányi „államnélküli” államaiból állana Európa. Mert a termelés és a gazdasági élet főkérdései nem változnak az osztályuralom változásával. Azt is szememre veti Kodolányi, hogy én a szokásos módon intézem el a bolsevizmust. Bevallom, nem vagyok a bolsevizmus szakértője, ebbeli ismereteimet túlságosan hiányosnak tartom. Bár igen nagyjelentőségű dolognak tartom a mostani oroszországi kísérletet és nem szégyelleném ismeretét, mert ha valaki megfelelő kritikával nézi az ottani eseményeket, nem pedig belopott, tendenciózus könyveken keresztül, akkor kevésbé tévedhet ítéletében. Az állam távolról sem bomlott fel Oroszországban, ilyen álmomban sem állíthatnák, sőt a világon a legerősebb és legerőszakosabb állam. Ha a proletariátus szervezné meg Európát, kétségtelenül nem pusztulna el, élne olyan formában, ahogy ma Oroszország. De elpusztulhatnának azok a kincsek, amelyeket mi a magyar és általában a középeurópai parasztságban feltaláltunk és helyette egy gyökértelen, idegen réteg lenne államalkotó, melynek kulturális és államalkotó képességeihez, ha igazán objektív akar lenni az ember, nagyon sok szó fér. Már pedig mi nem a „Kapital”-on keresztül, hanem fajtánk rajongó szeretetén keresztül jutottunk el a parasztideológiához, épúgy, mint a szocializmushoz. A parasztság öncélú fejlődése szempontjából nem fogadhatunk el olyan kísérletet, amely annak lehetőségeit szinte teljesen illuzióriussá teszi. Ami természetesen távolról sem érinti a munkásosztállyal való együttműködés szükségességét és lehetőségét. Ha az én elgondolásom fasizmus, hát akkor jöjjön már egyszer egy olyan fasizmus, amelyből a paraszt- és munkásmilióknak is jó dolguk lesz.

Fábián Dániel.

1929. júl. 1-15.

65

BÖBÉK SAMU BÚCSUJA.

AMIKOR a szürke, lompos felhők kezdtek fölhasadozni nyugaton a torony kék orma mögött s a szelíd április-délutáni nap visszamosolygott a sárral borított utcára, Bőbék Samu a kapu felé sántikált. Hatvanötvestendős feje minden lépésre biccentett, ahogy gutaütött ballábát előre dobta, jobbkezevel görcsös botjára nehezedett s vörös bakkancsa meg-megcuppant a bő sárban. Nemez-sapka fődte ezt a szürke fejet s Bőbék Samu ráncos, sovány és szigorú arca konok merevséggel tekintett alóla a földre.

A kapuban megállt, körülnézett. Nagy csend ült az utcán. Végig esővíz húzódott a keréknyomon s a halványzöld rügyekkel borított eperfák tövén lomha kacsák bogarásztak a tócsákban. Egy-egy ház előtt az emberek csoportosan várták a hazatérő jószágokat s politikáról tereferéltek. De Bőbék Samu most nem ment oda közéjük. Fáradt mozdulattal ereszkedett a kis padra, lábát elnyújtotta, hátát a ház falának vetette s hideg, apró kék szemével a bomladozó felhőket kezdte vizsgálgatni. Hiába, nagyon kegyetlen tavasz volt ez a mostani. Hűvös szél hasogatta a csontjait s bár béna, szélütött balkezére gondosan ráhuzogatta a rongyos, fekete pamutkeztyűt, mégis mintha le akart volna fagyni. A nap aranyárga fénye zsugori volt és hideg. Bőbék Samu didergett. Mint öreg, kopott keselyű, úgy gubbasztott a nedves padon s szemezgette a felhőket, melyek szürkén, nagy hullámokban gomolyogtak az alacsony égen s elfődtek néha még azt a kevés napfényt is, amire az öreg testelke már hónapok óta úgy áhítozott.

Most egyszerre megélnékült az utca. Nagy lármával jöttek a lovak s csattogó patájuk szanaszét fröcskölte a híg sarat. Ordítózó gyerekhad utánuk. Bőszülten ugattak a kutyák, a megriasztott csikókat bekeríteni akaró parasztok káromkodtak. Bőbék Samu szolgálja lelkendezve iparkodott ki a kapun s hosszú öreg, lábait hasztalan kényszerítette futásra, a nehéz bakkancsok megkötötték a mély sárban, így hát karjait lengette a nyerítő pej csikók elé s hangos szavakkal próbálta kiválasztani őket a csapatból.

— Hóha! Mucikám! Ne-ne! Rohasszon el a Jehova! Ne-ne-ne! Ett a kapu, rosseb egye ki, nem látó! Céda ne-ne! Vakuj meg!

Bőbék Samut elfutotta a harag.

— Hon a gyerök? — csattant fel. — Há vitte az Isten? Soh'sincs ett, amikor szükség volna rá!

Napkelet 1929. júl. 1-15. 13-14. n. 1-20.

És fölemelte a botját, hadonászott a csikók felé ő is. Azoknak volt eszük, bekanyarodtak az udvarra s hangos nyerítéssel, lobogó sörénnyel és farokkal tüntek el a házsaroknál.

— Mindég így van — mondta az öreg Kerekes, a szolga. — Megriaszti őket az a sok bitang kölök, osztán majd a lábikat törik, annyira futnak. No, csakogy ett vannak, — tette hozzá, két újjával odvas szájába nyúlt, megigazította benne a bagót és köpött egyet. — Igaz, hogy a János jobban való má az ugra-bugrára, mint én, de hát nem baj má no. Etthon vannak. Most csak a borgyúval ne legyön baj. — Kis szünetet tartott, megfordult s ballagtában mondta: — Békötöm hát őket.

— Há ment a gyerök? — kiáltott utána Bőbék.

— Ki tuggya? Tán a Bóbáékhon. Megnízi a disznókat.

— Mámeg! Osztán ki bírta meg vele?

— Mit tok én belé? Nem az én dógom. Neköm má csak a lovak után kee futosgánom, az a dógom. — Dörmögte méltatlankodva s megint köpött. — Osztán a bérömet se adik ki levonás nékü.

Bőbék Samu ezt nem hallotta. Mindamellet dühös pillantást vetett Kerekesre a sipka alól s tovább zsörtölődött:

— Ett a sok föld. Mind én szöröztem. Ett a sok szép jószág, mind én szöröztem. Dógoztam egész életömbe, kijártam az élet oskoláját... Mégse tuggyak fögondóni, mi az. Sasincs ett, mikor gyünnek a jószágok. Sasincs ett! Kujtorog. Rosseb a kujtorgó lábát!

Dühösen rángatta fagyadozó kezére a rongyos kesztyűt. Nagyot sóhajtott, felnézett az égre, aztán maga elé a földre s mintegy saját magának mondta:

— Nem ezöknek való a vagyon. Inkább fön kéne gyutani, mint-hogy ezök húzzák-vonják az enyémet!

Az öreg Kerekes bement. Bőbék Samu pedig botjával némán szurkálta a földet s elgondolkodott. Ősz bajusza alatt vékonyan, szigorúan huzódott a szája, mint valami keskeny, titokzatos acélzár, szemesarkában összebokrosodtak a ráncok, sapkája szélé alatt hosszú barázdák hasadtak a homlokán. Most a borjúk jöttek, lassan meg-megállva s az öreg fölvetette a fejét. A három tinót kereste a csordában. S ahogy megpillantotta őket, arca még szigorúbb kifejezést öltött. Ott ment a három fehérszőrű tinó egymásután, rövid szarvakkal ékes fejükkel minden lépésnél bölintgattak, sovány oldaluk sáros volt s a farkuk csatagos. Az egyik megállt, visszafordult s hosszan elbőgte magát, aztán iparkodó léptekkel mentek be a kapun. Bőbék Samu hirtelen fölállt s utánuk ment. Végigsántikált az udvaron, félszemmel a tornácra pillantott, ahol a menyecske mosta a fejőket s mogorván hebotlott az istállóba. Kerekes a tinókat kötözgette s hirtelen hátat fordított az ajtónak. De Bőbék Samu már elkezdte a rendes estéli mondókát:

— Minek annyi széna azoknak a borgyúknak? Alig termött, osztán mégis folyik a pazalás!

— E csak nem sok? — kurjantott vissza a szolga. — Ni mejen az

ódalik. Maj bédül, olyan sovány. Ni ett is a csipöle hogy kiáll, kalapot lehetne rájuk akasztani.

— Akkor hát há lesz aza sok széna, he? Ki visse el azt a sok szénát?

— Ki esze meg? Tán én?

— Lopók! — lármázott Böbék. — Lopók közt kee éni! Minap níztem még a baglyát, hát má alig van belüle. A marhák meg soványok. Lopók!

Kifordult az ajtón, megállt s úgy pörölt, mintha valamilyen ellenséges hatalommal szállott volna harcba. Néha föl-fölkapta a botját s egy-egy szónál nyomatékul a földre ütött vele. A tyukok riadtan menekültek közeléből, a kapun beforduló tehenek bambán meredtek rá. Böbék Samu pedig rekedten kiabált:

— Tisztára kifosztik az embört! Fizetöm a sok pézt, aztán mégis meglopnak. Tolvajok vesznek körü, széthuzik-vonyik mindönömet. Hess ee, tik! — ordított a tyúkra, mely az istállóba akart beóvakodni. — Dögőj meg! Szétpeperi a szénát. Törjön le a peperő lábad! Ezt a sok tikot is haszontalanu etetik. Tisztára kifosztik az embört.

A pitvar felé sántikált, felkiabált a menyecskének:

— Juli! Máme ott vannak a galambok. A falu minnyá galambját én etetöm. Három méter búzát hurcótak ee a pallásru.

— Mér nem röpü kee utánuk, osztán hajti el ennen? Nem csőszködhetök a háztetön! — feleselt Juli ingerülten s kilottyantotta a vizet. a fejkéből.

— Hát! Megenni a sok szép kenyeret, azt tuggyátok! De bezög neköm kee megőrizni. Ett tartlak bennetöket rakásra. Sömmit se tesztökl! Minnyát én etetöm. Osztán mahónap má a galambok túrnak ki a sajátombú. Dögönétek meg rakásra.

— Dögőne ám kee!

— Fönn kéne gyutani mindönt, nem ám nektök hagyni! — ordított most már olyan hangon, hogy messze elhallatszott s az utcán kíváncsi asszonyok és gyerekek kezdtek gyülekezni a kapuval szemben. — Mahónap nem mehetök bé a sajátomba se. Kilopik a szömöm világát fényös nappal. Megvert engöm az Isten, aki ilyen tolvaj népet rakott a nyakamra! Dögőjetekek rakásra! — S a szitok és káromkodások leírhatatlan özönét zúdította ki a száján, hogy szinte sistergett benne a düh, a tehetetlen rombolási vágy s a keserűség, hogy egyszer meg fog halni s ezek a tolvajok lesznek urak az övében.

A szomszéd kerítéseken fejek ágaskodtak át, a kapuban bámész arckok vigyorogtak. Egy kutya megállt Böbék Samuval szemben s tehetetlen haraggal ugatta. Hátán kefeszerűen állt az ordas szőr, szeme gyűlölettől forgott. A szomszéd kutyája volt. Kölcsönösen utálták és ismerték egymást. Böbék egyszer beszorította az ebet az istállóba s ostorral addig verte, míg bele nem fáradt a kegyetlen munkába s kóválygó fejjel és véreeres szemmel kellett leülnie egy fejtőszékre. Nem szenvedhette a kutyákat. Azóta a bundás messziről megismerte halálos ellenségét a sán-

tikáló lépésekről s ha botja ütemes koppanásait hallotta a gyalogjárón kirohant, szembefordult vele s addig ugatta, míg be nem rekedt. Bőbék Samu most a botjával hadakozott ellene. Szitkokkal halmozta el.

— Dögőj meg! — ordította magánkívül. — Döglesztene meg az Isten! Rosseb egye ki a nyelved koporcát. Gyüj csak az istállóba, agyonverlek te dög. Juli! Mér nem hajtítok el ennen! Nem hallítok?

— Csak hadd ugasson! — kiáltott vissza Juli. — Ugassanak ketten.

— Rágyütt az öregre! — vihogott kívül az asszony nép.

— Megen sokat ivott.

— No, szegén Mária nene. Van mit hagatni megen az öregtű.

Mári néni, Bőbék Samu felesége, jött már kifelé a zajra. A pitvarban megállt. Ősz haja kibomlott a fekete kendő alól, riadt szeme szomorúan tekintett ki szenvedő arca sok-sok ránca közül. Valamikor kövér lehetett, mert arccsontján petyhüdt redőkben torlódott meg a bőr. Jobbkezét rongyokba bugyolálta, mert rosszindulatú kelevény kínoztta már hónapok óta, biklája piszkos volt, egész lénye fáradt, szenvedő, igénytelen. Megállt a pitvar boltíves árkádja alatt s lenézett az udvarra. Szikkadt kezét maga elé nyújtotta, miközben beteg jobbát úgy tartotta félig behajtott karral, mintha oltáriszenség lett volna, oly gyámoltalanul, oly tisztelettel és félelemmel.

— Hát embör! — szólalt meg dorgáló hangon. — Ejjen csodát kee tenni? Igy csúffá kee ténni magadat? Az egész falu előtt? Mi talát megen, he?

— Mi hát! Nem láti, hogy részög? — kérdezte a menyecske.

— Nem igaz. Nem vagyok részög. Egy csöppet se ittam még máma.

— Hej-hej, hát ejent kee tenni? Mikor gyün meg az esződ, hallod-e?

— A bor bánti, meg a fösvenység. Az vessze ee az eszét — nyelvelt Juli a pitvarban. — Igy men ez mindön nap. Csak má lehetne megsza-
badulni tüle!

— Má az istállóba kezdte — jött elő Kerekes egy vasvillával. — Hogy há teszöm a szénáját, minnyát ellopom, osztán a morhák meg fönfordunak éhön. Még hogy én vónék a lopó! Hogy alig van má széna, aszondi, a morhák meg rosszak. De ú sohse adi ki a béröm levonás nélkül. Osztán én vagyok a lopó! Hát a Kántorék szénáját ki lopi? Nem tennap-
előtt este huzogáta ú maga? Tán ott is én vagyok a lopó?

Mári néni gyámoltalanul csóváltgatta a fejét.

— Hej-hej, mit cseleködött, má! Ejent beszéni?

— Osztán a galambok! — kerepelt Juli. — Hogy három méter búzáját ették meg a galambok a palláson! Meg a tikok! Meg hogy dögő-
jünk meg rakásra, aszondi, mind az üet pusztétsuk... De dögjön ám meg ú, a vén lafanc! Ejjen embörrel egy földél alatt lakni, rosszabb a meg-
csunyálásnál! Meguni az embör az életöt is emellett a vén kutya mellett!

Mári néni hasztalan iparkodott békességet teremteni. A lárma, káromkodás nőttön-nőtt. A kutya ugatott és ínyét mutogatta. Bőbék Samu állta a pört. Az összegyűlt nép között hadonászott, éles, rekedt hangja

túlharsogta az össze-vissza kiabálást, ugatást, röhögést s annak tudatában, hogy a maga örökségén áll, a saját háza előtt ezek mind jövevények, a készből falók és a készre várók, elhatározta, hogy mindenkivel leszámol. Szikár teste előregörnyedt és reszketett, béna karja meg-megrándult, hideg kék szemét néha vér futotta el s idegesen táncolt a bajusza.

— Minnyát kiveröm ennen! Ezt a tolvaj szógát is, meg tégöd is! — suhintott Juli felé. — Jó vótam, tartottalak bennetöket, büdös kudusok, de tovább má nem tartlak!

— Adja ki a bérömet! — kiáltott oda Kerekes és a vasvillát a földbe szúrta. — Ede a bérömet! Úgyis csak kötélrevalót adott.

— Eemék örömet! — lármázott Juli s a fejkét kihajította az udvar közepére. — Ett a rongya! Úgyis megbántam, hogy edegyüttem. Nem leszek a kee kapcarongya, tuggya!

— Hagassatok hát! Hallitok-e? Mire való ez?

— Kiét hajgáloed te?! Takarodj ennen. Ki a házambul!

— Ki is!

— El ennen!

— El is!

A bámész nép röhögött. Gyerekek a kutyát kapatták ugatásra. De Böbék Samu nem engedett.

— Várjatok csak... — és mocskos szavakat kurjantott a menyecske felé. — Nem esztök ti az enyémbü... Jába gyütté ede te is, te... nem lakó te az én házamba soha többet... Maj megmutatom én... Nem fejed te az én tehenemet... Nem ölod le az én tikomat... Nem zabáloed az én búzámat... Maj megmutasztom én, megájatok... Mindég jó vótam, akár a falat kenyér. A vérömön étetök, azon híztatok. De mast leszök rossz. Maj megbánitok ti még ezt, csak várjatok.

— Mi az mámeg?! — csattant fel a kapuban s egy fiatal paraszt tört utat a báméskodó embergyűrűn.

— Vinnak apádék — szolt egy öreg ember.

— Mulat az öreg.

Böbék János betörtetett az udvarra. Hegyes barna bajusza indulatosan rángott, arcát vörösen futotta el a szégyen. Megállt szétvetett csizmákkal, mogorván körülnézett. A kutya egyszerre odább sompolygott, leült a fal mellé, várt. Mindenki elhallgatott, fojtott némaság terült az udvarra. Kocsi zörgött el a kapu előtt, majd a gyerekek lökdösték egymást. Böbék János ökölboszoritott kézzel nézett végig az arcokon, majd apjára tekintett.

— Menjen bé, osztán fekügyön le — mondta erőszakolt nyugalommal.

— Kinek parancsosz te? Hon parancsosz te?

— Jó, jó. Ez nem ede tartozik. Menjen bé...

— Kinek parancsosz te? Kinek a házába vagy te úr? Kinek a kenyérét...

— Menjen bé! — szolt nyomatékkal Böbék János és összeszorított fogai szinte csillogtak. — Engöm ne tegyön kee csúffá.

Böbék Samu kiegyenesedett, farkaszemet nézett a fiával, botját lassan fölemelte s minden szót lassan hangsúlyozva, nagy hangon beszélt:

— Az a szöméj, a feleségöd — s a pitvarra mutatott — mindönnek emondott. Peg ojan vótam, akár a falat kenyér. Hát én mast má nem türök meg tovább a házamná ejen népségöt, mint amejenök tik vattok. Ett a kapu — bökött az utca felé — osztán méhettök ennen.

Az ember csak állt egy helyben, aztán legyintett s most már türelmetlenül mondta :

— Aszontam, vén bolond, menjen bé ! Maj elintézzük ott. Nem az uccára tartozik.

— Tom mit akartok ! — ordított az öreg. — De mast nem ! És eztán se ! Ha meghalok, akkor se ! Soase ! Föngyutom, de nem lesz a tiétök sömmi ! Inkább föngyutom, de nem adom nektök ! . .

Megindult kifelé. A lézengők csoportokra bomlottak. Böbék Samu keményen fogta a botot, makacsul biccentett minden lépésnél, ahogy béna lábát előredobta, majd maga után rántotta. A kapuban megfordult :

— Kihajtik az embört . . . Szökni kee ! . . . De maj nem így lesz eztán . . . Mire meggyüök, ne lássak ett sönkit ! Mer bizon-bizon rátok gyutom a tetöt ! . . .

— Menjön a kocsmába ! — süvöltötte utána Juli.

Ez a hang mindig felkavarta a vérét. Móst is megrebbeant a szeme dühében. Fölemelte a botot. Valami nagy mondás kívánczozott ki a száján. Ki is nyitotta, de csak levegő után kapkodott vele. Megtámolyodott, szigorú arcán rémület felhözött. Rá akart támaszkodni a botra, hanem a karja könyökben megbicsaklott s hiába kapott markával a híg levegőbe. Elvágódott a sárba. Nagyot csattant a nehéz test, ahogy bután elfeküdt szétgórált végtagokkal, messze gurítva a zsiros nemezsapkát s megmártva a deres, kemény fejet a mocsokban. Kezével fölmarkolta a földet s vetett egyet magán, mint a féreg, de nem tudta acéllá erőszakolni bomló inait. Megfeküdt hanyatt, nyögött egyet, zavaros szemével a sötétülő égboltra meredt, majd felhúzta térdben a jobb lábát, amíg a másik úgy hevert odább, mint valami kidőlt szüette tönk.

Egyszerre élénk riadalom támadt. A gyerekhad szétrebbeant. Itt-ott egy asszony felkiáltott. A kutya felugrott ültéből s megint ugatni kezdte a heverő vén embert. Majd mikor látták, hogy «elesett ám az öreg», odatódultak köréje és nézegették.

— Búcsúzik a Böbék Samu — mondta egy kékkötényes, hosszú férfi. Halkan vihogtak.

— Segétsetök hát !

— Segét a rosseb. Ű se segétött sönkin.

De akkor Mári néni tipegett le a pitvar lépcsőjén s bebugyolált kezét maga elé tartva lelkendezett a nagy sietségben.

— Jajj, jaj ! Mi van evvee az embörree ! Hadd mennyek hát oda . . . Eresszetök ! . . . Jaj, jaj, mejen csapás ez megen . . . Juli, gyüjj hát, lányom, segéts . . .

1929. júl. 1-15.

Odament, körüljárta, zokogott. Tipegett a nagy test körül jobbra-balra, beteg kezét szüntelen maga előtt tartotta, míg a másikkal megmelegadta az embere ruháját.

— Jaj, segéjtek hát, bé kee vinni . . . Jaj neköm, ett hal meg ni a sárba, ha bé nem vigyünk . . . János, Juli, gyüjjetök hát, nem bírom magam. Juli, gyüjj, édös lányom . . . Ne níz, hogy mejen vót . . .

De a menyecske nem mozdult. Böbék János lenézett az apjára s ennyit mondott :

— Hadd legyön ett. — Azzal elballagott odább, zsebetett kézzel nézte a csoportosulást.

Senki se nyujtotta ki a kezét, hogy segítsen. A férfiak rászóltak az asszonyokra :

— Eregy fejni ! Nem érünk rá a báméskodásra.

Ők meg csoportokban ballagtak át a túlsó utcasorra. Ott pipáztak.

A szegény öreg asszony meg zokogott, jajgatott s félkézzel cibálta emberét. Messzire elhallatszott a jajgatása, ahogy segítségért könyörgött fiának, menyének, a szolganak s Isten büntetését látta ebben a sok pörpatvarért.

— Jaj, minek veszeködtetek mindég ! — jajongott a nagy csendben. — Soa sincs annak jó vége ! Minek ittá mindég ! Jaj, Istenöm, Istenöm, há legyek én szegény gyámótan? Hogy vigyem bé ezt a nagy, nehéz embört?

Végre egy öreg nazarénus ember jött a feleségével. Mária néni nazarénus volt, hát eljöttek segíteni. Nagy sajnálkozások közt, öreg karjaik minden erejét összeszedve sikerült fölemelniök a félholt Böbék Samut s bebotorkáltak vele a házba.

Kerekes hazament, a kutya elkullogott s üres és néma lett az udvar. Besötétedett, a kertek alatt ritmikus zenébe fogtak a békák s messze a kenderáztatóknál kurrogott a vizityúk. A házban halványan sárgállott a mécses.

* * *

Másnap reggel Kerekes nem ment az istállóba, hogy ellássa a jószágot. Böbék János meg a menyecske végezett el mindent. Ellenben amikor a kanász is elhajtott s odabent leültek reggelizni, megjelent az öreg szolga, gondosan zsírozott bakkancsban, tiszta kék köténnyel, szürke szemöldökére nyomott birkabőr sapkával. Lábaik megfontolt nyugalommal rakta a szikkadtabb helyekre, meg-megállt, bagót igazgatott a foga alá, majd hosszan bámult a ház végében álló barackfára. Az ég sötétkék volt s a hosszú esőzés után forrón ragyogott a nap. A föld gőzölgött, mintha főzték volna alulról. Itt-ott elfeküdtek a napon sütkérező tyukok, galambok búgtak a tetőn, fecskék suhantak hasító repüléssel a szőlőindás eresz alá. És a kis barackfa ágain duzzadtak a bimbók, mint fiatal leány mellbimbói, pirosan s még nedvesen az esőtől.

Kerekes megilletődve nézte a fácskát. Még egészen zsenge vessző

volt csak, amikor ő már régi szolga volt ebben az udvarban. Szeme előtt növekedett, borult virágba tavasszal, lombosodott nyáron, ő vigyáztatta gömbölyű, aranyárga gyümölcseit ős elején, hogy a gyerekek el ne hordják. Most látta csak igazán, mennyit nőtt, terebélyesedett, most, amikor utoljára simogatta végig öreg, barna szemével.

Mert erős elhatározás duzzasztotta Kerekes mellét. Ő már nem gondolja tovább a vén Böbék lovait, marhát, nem söpri az udvarát, nem kaszálja a réjtét, nem tisztogatja a gyümölcsfáját. Elég volt. Az ő becsületét ne cibálja többet. Azért most fölveszi a járandóságát s búcsút mond ennek a háznak, kap ő szolgálatot máshol is.

Megindult a pitvar felé, lassan, maga elé nézve, kérges kezét összekulcsolva hátul. Néha megállt, az égre nézett összehunyorított szemmel, vizsgálta, hogy lesz-e eső. A lépcsőnél ismét megállapodott, leporol-gatta tiszta kötényét, bakkancsát a lépcső éléhez fente, köpött és felment a pitvarba. Bekopogott az üveges ajtón, lehúzta kopaszodó fejéről a sapkát, torkát megköszörülgette s lassan benyitott a konyhába.

Kerek asztal mellett ült János meg Juli. Sült szalonnát ettek, vöröshagymát ropogtattak hozzá. Két ágy is állt ott kétfelől, egyikben vöröscsíkos párnák között mélyen besüppedt fejfelé, húnym szemmel feküdt Böbék Samu. A dunya állig betakarta sovány testét, nyitott szája feketén odvasodott a mennyezetre. Homlokát vizes ruha borította vastagon. Mária néni búsan görnyedezett az ágy szélén, beteg kezét maga elé tartotta a rácsavart sok-sok ronggyal, fekete kendőjét könnyes barna szemére húzta, hogy árnyék borította ráncos, komoly arcát. Tányérok fénylettek a falon festett rózsakoszorúkkal, piros és kék lábasok, fazekak a polcokon, hátul még vékonyan füstölt és világított a nyitott tűzhely parazsa a kémény fekete öble alatt.

Kerekes köszönt. Azok fogadták. Megállt csöndesen az ajtóban, jobb lábát előretolta, szemével sűrűn pislogott, mert nem igen látott a homályban. Juli felugrott, megtörölt egy szalmaszékét a kötényével s elébe tette.

— Üljön hát le, Kerekes bácsi.

— Köszönöm — felelt tisztelettel — nem igön érök rá.

Böbék János csodálkozva nézett rá Kerekesre.

— Hogy-hogy ?

— Hát vóna helyem Ligetön az uraságná . . . Má szótak egynehány-szor . . . Osztan oda mennék. — Zavartan köszörülte a torkát, lábat cserélt, nem ült le.

Nagy csend támadt. Szótlánul eszegettek, csak a vöröshagyma ropogott frissen a foguk alatt. Az ágyban Böbék Samu nyögött olykor. Mária néni sóhajtott.

— Hát csak eemen, halli-e? — mondta. — Etthagy bennünket. Peeg nem érdömös, halli-e keed.

— Nem ám — szólt János is és kését letette. — Azé a kis haszon-talanságér nem érdömös. Keedöt megböcsüli ett mindönki. Tülünk min-dég kijárt a tisztelet keenek.

Kerekes megint lábat változtatott.

— Igaz, való igaz — bólogatott rá és a sapkáját forgatta — rátok nem is mondhatok sömmit . . . hazunni meg nem akarok . . . De hát a Samu — szólt az ágyra sandítva — megen csúffá tevött tennap . . . Osztán hát meguntam. Én nem hagatom el a piszkálódását, mondok. Böcsületbe megöregedtem, engöm ne nevezjön lopónak sönki . . . Mondok . . . kapok én ejen szógálatot máshon is, ahon még meg is süvegöl a gazdám. Osztán hát így lett e.

Mári néni békéltette :

— Hát mejen dolog má ez. Ett vót kee hét esztendőné is tovább, én, a fiam is megtettünk keenek a kedvére mindönt. Minek így eveszeszteni a békességöt?

— Igaz, való igaz — bólintott ismét — de lá eztán még rosszabb lesz a Samu . . .

Böbék János nevetett.

— Ugyan, öreg, soase lesz má az embör ebbe az életbe. — S vidáman, megkönnyebbülten legyintett. — Soase ! Dögrováson van amamá !

Kerekes hosszan mustrálgatta gazdája ráncos, élettelen arcát, odvas meg-megremegő száját és ziháló lélekzetét figyelte. Aztán elmosolyodott.

— Ez? Túlél ez még minnyánkat. Olyan ez mast is, akár a vén tófa. Belévágott ugyan a ménkü, de azér tovább hajt . . . Hát, — tette hozzá komolyan — mer hogy ú fölé, osztán még nagyobb úr lesz mi fölöttünk, mint amelen eddig vót, én meg nem piszkótatom magamat tovább úáltala . . . azér hát, mondok belépök, osztán megmondom : aggyátok ki, ami kis járandóságom van, mer bucsut veszök tületök . . .

Megcsuklott a hangja, kétszer is lábat változtatott, forgatta a sapkáját. Mindnyájan nagyon megilletődtek. Kerekes néha-néha nyelt, úgy mondta :

— A jószágok rönbbe vannak . . . tán jobb húsba lesznek eztán . . . A kis üszöt nem kell kihajtani, maj ha eemulati a sántétást . . . A címör mast folytat, főnirtam egy krétával a dátumját az ajtóra . . . A loakkal nincsen sömmit . . . Maj csak meglesznek eztán is . . . — Itt egészen elfogta a szomorúság, elnémult, kitekintett az udvarra. Könnybelábadt szemén megtört a napsütés, mint a gyémántokon, egyetlen jutalmán a sokévi szolgálatnak. Aztán erőt vett magán. — Hát mondok régi ismerősik, ápolójik vagyok a jószágoknak, tudom, nincs bennük hiba . . . Nem is szeretöm etthanni úket, ejen gondviselójik úgyse lesz több . . . De hát nagy úr a muszaj . . .

— Osztán van szíve etthanni a jószágot? Halli-e? Nem báni úket? — próbálta megszeliidíteni Mári néni, nagyon elfogódott, remegő hangon.

Az öreg szolgálta nagyot sóhajtott.

— Szívem? Nem lehet az embörnek mindég a szívét követni . . . Sajnálak biz én titöket is, meg a jószágot is . . . Ejen öreg, ahon megszokik, nem men onnan szívesen. De hát má csak jobb lesz ez így . . .

— Keserves a hordózkodás is — mondta János.

— Nem tehesünk rólla. Így van, oszt nincs másképp. Maj megsegét az Isten . . . — felelt makacsul. János fölállt.

— Ilyenformán nem tehesünk sömmit. Peg sajnájuk a dógot. Juli — fordult a menyecskéhez — van péz valamennyi?

A menyecske ijedten nézett rá :

— Hacsak tenálad nincs? . . .

— Mast adott el apátok hat méter búzát ni . . . — ütődött meg Mári néni. — Száznyócvan pengőt kapott érte . . .

Kerekes nyugodtan várt az ajtóban. De amazok megriadtak. János a szobába ment, aprópénzt kutatott a bögrében. Mári néni az ura feje alatt turkált.

— Ett szokott lenni a kucs a feje alatt ni . . . Jaj, hát vaj há tette? . . . Nincs a vánkosa alatt . . .

— Hogy a rosseb a vén zsugorit enné meg! — káromkodott benn János. — Ergye, Juli, níz meg a kamarába a gerenda alatt, hátha ott van?

Juli ugrott, nyitott a kamrába. Visszakiáltott, hogy nincs. Akkor tanácstalan szégyennel álltak a konyha közepén.

— Vaj há dugta hát?

— Tennap óvasta a pézt, osztán elkullogott a kocsmába.

— Rohassza el az a fölséges Úristen.

— Ejen szégyön. Hogy fizessünk ki ezt a szegént?

— Juli, ergye édös lányom, szaladj át a Bencze nénédhön, maj ád annyit kölcsön. Ergye.

De Kerekes csöndesen elállta az ajtót.

— Jól van — nyugtatta meg őket — maj lesz, ahogy lesz. Sohase kérjetök, maj ha gyün pár pöngő valahonnan, maj megaditok. Engöm megtaláltok eztán is.

Majd, hogy ne legyen terhükre, sorra kezét nyujtott nekik.

— Isten áldja meg. Isten veled, János. Isten áldjon meg, Julisom . . . Kívánok jó erőt, egészségöt minnyátoknak . . . Tartson meg benneteket az Isten, tiktöket is, meg a jószágjaitokat is . . . Isten veletök.

Szorongatták kérges, bütykös kezét

— Isten áldja, Jóska bácsi. Jóegességöt magának is. Osztán gyüj-jön el olykor mihozzánk, ha erre jár . . .

— Elgyüök, fiaim, elgyüök . . .

Kikísérték. Feltette a birkabőr sipkát, ismét bagót igazított a foga alá, köpött, felnézett az égre. A nap már jó magasan állt, ragyogó báránny-felhők bodrosodtak a háztető mögül, füstölt a föld, lármáztak a verebek, csicseregtek a fecskék. Kerekes lassan indult kifelé. A szíve nehéz volt, nem a pénz bántotta, de úgy érezte, most már elpusztul ez a ház, elpusztulnak a jószágok, mert ő elmegy.

Az is nagyon-nagyon fájt, hogy azok még az ő pár pengőjét sem tudták megfizetni neki, akit öregségére hajtott el házatól Bőbék Samu.

* * *

A fiatalok bent aludtak a felsőházban. János mély, egészséges, hosszú hortyogása egyenletes ütemekben hallatszott át a függönyös üvegajtón, melyre vibráló fény- és árny-nyalábokat vetett a konyhasztalon pislogó mécs.

Mári néni álmosan üldögélt Böbék Samu ágyán. A sápadt világosságban megmélyültek sötét ráncai, bánatos szeme az ura arcán nyugodott. Balkeze fáradt nyugalommal pihent az ölében, pergamenszerű fényes, barna bőre szárazon csillogott. Jobbját most is maga elé tartotta a rácsavart rongycsomóval. Böbék Samu szeme pedig kéken, hidegen villogott, mint a tű hegye, ajkát szorosan összezárta. Homlokáról hiányzott a vizes ruha, szabadon, barnán domborodott a vánkások között s gyér haja kuszáltan hintette körül az öregség derével.

Mélységes csend volt, ritmikusan hullámzott a hortyogás és finoman szűrődött be az éjszaka ezer hangja. Távol zengtek a békák. Tompa kutyaugatás hallatszott, valahonnan egy másik felelt rá mélyen és kimérten. Majd a szomszédban elbődült egy álmos borjú unottan s megelégedetten. Minden aludt, pihent köröskörül, csupán a tányérok és fazekak árnyékai libegtek a polcokon s finom szél susogott a nyitott kémény fekete öblében.

Az asztalon mosatlan edények és zöld hagymaszárok heverték, a mécs libegő fényében egymás árnyékába húzódva.

Mári néni egyre az urát nézte s nagyon lassú szótagolással suttozott. Mintha valaki súgta volna az éj csendjében, hogy mit mondjon, olyan magárafigyeléssel beszélt.

— ... mer látod, embör, mast má ett az idő, hogy magadba fordulj te is — suttozta kenetteljesen. — Nem tudhati sönki, mikor éri el az ítélet keze. Főkép ha úgy van valaki, mint má te vagy. Mit ér má a te életöd, még egészségös emböré is csak árnyék ezön a velágon: meglippen, oszt elmul. Hát akkor a tied. Lá, ugy-e, nem mozdéthatod a tagodat?

— De mozdéthatnám — dörmögte makacsul Böbék Samu.

— Hát akkor csak mozdésd — hagyta rá dühösen Mári néni, mintha belekotnyeleskedtek volna az ő gondolatmenetébe. — Én nem bánom. Mamá mozdéthatod, hónap nem mozdéthatod. Mindön az Úr kezében van. Lehet, hogy főnész, lehet, hogy megnyugoszol. Ki tudhati? De akár főnész, akár nem, meg kell máséttanod a gondolatodat.

— Mindég jó vótam mindönkihön — ágaskodott Böbék s a szeme gyűlölettel villogott. — Nem mondhat rám sönki sömmit!

— Hej, embör, hát vaj melyik mondhati ezt magáról? Ejent má csak ne beszéj, hallod-e. Nem vagytok minnyájan tiszták, mondta az Úr. És te má elfeledted, hogy az apád is a te kezedtül mult el?

— Nem igaz! — vágott közbe Böbék Samu. — Hazudol! Úgy esött le a kocsirul kint a mezön ...

— Úgy ám, mer te a lovak közé csaptál, osztán a feje meg beléakadt a fa ágába. Tudtad te, mit kell tenni, hogy beléjuss az örökségbe ...!

— Hazudol! — hánykolódott Bőbék riadtan. — Nem úgy vót. Hallgass má!

— Hát ara emlékszől-e — beszélt nyugodtan s félelmetesen az öregasszony — hánszor rűgtál meg, mikor viselős vótam? Emlékszől-e, hogy mivé tetted az életömet? Hogy két órát futtam esőbe tűskőnbokron, te meg maradtál a hegyön a kocsiyal, osztán hóttra ittad magad? Emlékszől-e, hogy szó nélkül dógoztam a mezőn, te meg a kocsmába ittál?

— Hallgass! Hallgatol-e hát?

— Meg kell látanod ezt a sok rosszat, amit egész életödön át cseleködtél — folytatta Mária néni kéjes hangon. — Nem tudhatod, mi lesz a sorsod. Én eltúrtem mindönt szó nélkül, tettem a kedvedre mindönt. De most má bé kell látanod, hogy a te életöd nagyon sántétott. Ett az istenverése is a nyakadon. Ha fön élsz, még újra kezdhetöl jót is, rosszat is. Kezddhetöd megen a fukarkodást is. Hanem gondód meg, embör, hogy a föld alá csak a testödet vihetöd magaddal, a pénz is, a vagyon is, a cseleködet is itt marad.

Mária néni nagyot sóhajtott. Bús csend terült rájuk, a mécs fűstölt, Bőbék Samu komoran bámulta a mennyezetgerendákat.

— Ett marad — nyögte aztán kínosan. — Nem viszők velem sömmit. Azér nem kell annyit papóni ett, te bolond. Legalább hadd döögőnék meg nyugodtan.

— Kínlódtam veled egész életömön. Nem vót hozzád soha egy rossz szavam, pedig lehetött vóna. Hát mamá meg kell gondónod, hogy ett vagy ám a végén, osztán mahónap kukacok esszék a tetemödet, a lelködön meg ítéletet tesznek. Nincsen sömmi olyan elrejtött dolog, amelyiknek meg nem kell jelöntetni. Te peg sokat cseleködtél, amiér nem áhatsz jót. Apádat megöted titkon a vagyonér... feleségödnék, gyerökidnek soha nem adtál sömmit. A másét elszántottad...

— Nem igaz! — hánykolódott dühösen Bőbék. — Hazudol!

— A szóga bérít levontad...

— Nem igaz! Meglopott a zshivány, azt vontam le!

— Megloptad a szomszédot.

— Nem igaz, nem igaz! — dühöngött Bőbék Samu, felémelte a fejét, villogó szeme vérben forgott, jobbkezével a cifra dunyhát markolászta. — Pusztulj ennen! Ergye alunni! Mit akarsz ett?!

Mária néni meg se mozdult.

— Nem akarom, nem kell a te beszédöd, pusztulj ennen!

— Csak várgy egy kicsit. Elhajtottad a szögát.

— Minek ment el ennen?!

— Még csak a bérét se tudtunk neki meganni. Úgy ment el kifizetetlenül. Hát van tebenned emberség? Nem bánt az tégöd, hogy az a magadforma öreg úgy ment el ennen, akár a varázsló-cigány? Bizony megver érte az Úr.

— Megvert, amikor elvettelek tégöd.

— Vót egy lányod — folytatta Mária néni s érzékenyen szífogott. — Férhön addad egy krajcár nekün. Hattad, hogy nyomorogjon, gyárba dógozzon, te meg ettél-ittál etthon. Mikor könyörögtem, hogy segítjünk rajtuk, azt mondtad, hogy az ura dóga, nem a tied. Te meg a kulcson háltál, mindönnap a pézödet számótad, kocsmáztál... Szegén Márikám... — s bebugyolált jobbkeze rongyaiba törölte az orrát. — Mejen sokat szenvedtem... Mejen sokat könyörögtem, sápodtam...

Csöndesen sirdogált. Böbék Samu dühösen nézte.

— Nem érdemöt mást. Elment ahhon a naplopó bitanghon, akinek még kenyere se vót. Nem is ment férhön, mer csak összeát vele!

— Szerették egymást.

— Éjének meg belöle. Nekem nem gyerököm.

— Ejent kell mondani, embör? — jaidult fel az öregasszony. — Szegén lán, vaj látom-e még ebbe az életbe?

— Én meg az olyan erköcstelennek nem adok. Jó vótam, mint amejen apának csak kell lenni. De nem ismeröm lányomnak. Azér ne beszéd má ezöket a dógokat. Ergye alunni.

— Nem segétt maj rajtad sönki.

— Nem is kell. Egész életömön mindönkin segétöttem — nyögte büszkén — de rajtam nem kell segétteni.

— Mindönkiön kell. Mindönki rá van szorétva a segétségre.

— Én nem. Azér hallgass má. Megen bolond vagy. Csak már szabadulnék meg túled. Mindég papósz, osztán nem dógozol sömmit.

Mária néni hallgatott. Szomorúan, görnyedten. Fáradt szemében szünt a könny. Csak a hortyogás hallatszott a szobából egyenletesen. Kint messze gyors ütemben zenéltek a békák, a mécs álmosan füstölt. Mária néni feje mind mélyebben hanyatlott a mellére, beteg kezét az ölébe nyugtatta. Csöndes sírását nyugodt lélekezés váltotta fel s az öregasszony félig a dunyhára dölve elaludt.

Böbék Samu szeme nyugtalanul villogott fel a gerendára. Nagyon töprengett valamin. Kint pedig megszólaltak a harsány kakasok.

* * *

Nagyon sokáig repdesett a vén ember nyugtalan pillantása ide-oda s nem állapodott meg sehol. Jobbkeze öntudatlanul gyúrte a csíkos dunyhát, mintha tenyerét valami nagy cselekvési vágy csiklandozta volna. És finoman reszketett a vékony szájára boruló deres bajusz.

Percek, negyedórák multak. Mindenki aludt, a mécs is elalvással küzdött, csupán Böbék Samut kerülte el a tiszta álom.

Végre nagy elhatározással, összeszorítva sertével borított állkapcsait, jobbkönyökére emelkedett. Béna balkezevel nagynehezen lecibálta magáról a dunyhát, felült az ágyban. Keserves dolog volt, de úr akart maradni egykor engedelmeskedő izmain. S mert nagyon akarta, sikerült is valahogy: apró megpihenésekkel, mély, elkeseredett nyögések között lassan-lassan kihúzta lábát az ágyból s a hideg téglára tette. Sovány,

aszott teste didergett az ingben. Szőrrel borított széles lábikrái esetlenül lógtak elő. Feje reszketett. Úgy ült ott, komoran bámult a mécs fogyasztó világába, háta mögött óriás fekete árnyék rémlett fel a meszelt falon. Mári néni mélyen aludt a behorpadt dunyhán.

Aztán erőt vett magán Bőbék Samu s előregörnyedve nehezedett szívós jobblábára. Felállt, remegve kapaszkodott az asztalba, melyen megcsörrentek a nyugalomból felvert edények. Béna ballába maradozott alatta, de ellenállásra kényszerítette s egészen kiegyenesedett. Most, ahogy így végignézett magán : a nyitott ingből kibukkanó esett, bozontos mellén, hosszú s lötyögő lábszárain, egész romladozó testén, hideg szemére árnyék húzódott. Fekete gonddal meredt maga elé, mintha mélységes üreg nyilott volna meg előtte. Köröskörül zengett az alvók lélekzete, fáradhatatlanul muzsikáltak a békák s el-elvétve ismét megszólaltak a kakasok bús trombitái.

Bőbék Samu lassan, görnyedten, kinyújtott tétova jobbkezevel mindenbe kapaszkodva, megindult a kamra felé. Jobblábát előredobta, balját maga után húzta s ment, ment tengő-lengő járással, mint a meglékelt hajó. Elérte a kamrát, lenyomta a vaskilincset s óvatosan visszanezett az ágyra. Mári néni nyitott szájjal aludt. Nem riadt fel az ajtó halk nyikorgására sem. Bőbék Samu újult erővel nyomult be a sötét kamrába, ahol gabonatartó nagy hombárok húzódtak meg a homályban, sonkák függtek a gerendán, mint alvó denevérek. Régi lószerszám szíjjai, mint lusta kígyók lógtak a falon s egy szúr akasztott ember módjára élettelenül lógatta rojtos karjait két teli zsák felett. A mécses alig-alig küzdött meg a sötétséggel s az ajtóval szemben levő kis rácsos ablakon bevillogtak a hideg csillagok.

Az öreg nyögve leült egy zsákra. S míg folyvást kitekintgetett a nyitott ajtón, idegesen figyelt a sarokban zörgő egerekre. A nyitott ablakon friss, éles tavaszi levegő áradt a dohos zúgba s a didergés arra kényszerítette Bőbék Samut, hogy megint talpra álljon s ne nyujtsa hosszúra a pihenőt. Felerölködött hát, a szúr bekötött ujjába nyúlt s pálinkásüveget húzott ki onnan. Remegve kortyintott az üvegből. Mohón, kiégett szomjúsággal, hosszan ivott, hogy könnybelábadt a szeme. Majd visszadugta az üveget s újságpapírba csomagolt krakóit megkenyért vett elő. A kenyér kemény volt már, de ízét megadta az, hogy titokban, egyedül ehetik belőle. Megnyomkodta a krakóit, jóféle hentesáru volt, néhány napos ugyan, de illata ingerlő, színe pompás, formája hibátlan. Fogával nyitotta ki a bicskát, most már nem didergett, a pálinka forrón járta át ereit. Befalta az első falatot, a többit a szemével ette. Néhány nap óta nem volt már része ebben az élvezetben, most gyönyörrel evett. A magáét, az egyedül övét, amit nem evett a többi soha . . . Nyelte a gyorsan rágott ételt. Ki-kinézett az alvó asszonyra. Aztán megint ráhúzott a forró, tiszta szilvóriumból. S közben egészen felvidult.

Egyszer azonban megállt az evésben, mintha torkán akadt volna a falat. Arca elkomorodott megint, nagyokat nyelt. Szédült. A krakói

elvesztette az ízt. Összeborzongott. Ivott a pálinkából, de az sem segített, szájában keserű nyál futott össze. Valami olyan érzés fogta el, hogy egyszerre megint nagyon veszendőnek látta magát. A függő sonkák, a tetemes hombárok, a szíjjak, a sok heverő lim-lom, az ablak hideg, kék négyszöge olyan idegenül vették körül ebben a homályos zúgban, mint furcsa, eltűnő álomképek. A sírbolt nem lehetett volna sivárabb és vigasztalanabb.

Nyögve dugott vissza mindent. Még a kulcsot vette csak elő, az ócska almáriom kulcsát. Nehezen találta meg a kulcslyukat a régi, kidobott bútoron, de mikor kihúzta a fiókot, mohón dugta a kezét a zörgő papirpénzek közé. Számlálni szeretne volna, hogy megvan-e mind, de sötét volt. Így meglegedett azzal, hogy hosszan turkált a bankókban. Keserűen tapogatta őket, alájuk nyomta a kezét, levelezgetett a halomban, míg bele nem fáradt. Akkor bezárta a fiókot s kezében a kulccsal, megint leült a zsákra. Most már nyugodtabb volt. Arcán, melyre rávetődött a mécsvilág, elszánt akarat tükröződött, Szeme hideg fénnel meredt a lábaújjaira.

Nagyon fáradt volt. Elaludt a zsákon csendesen.

Mikor az ólomszínű hajnal bederengett a rácsok között, ébredezni kezdtek a madarak, Mári néni arra ébredt, hogy nagyon fázik és megfájdult a nyaka. Akkor találta meg a dermedt embert a zsákon, nyitott szájjal horkolt s kezében a kulcsot szorongatta. A mécses még pislogott az asztalon.

* * *

A következő napokban csodálatosan csendes volt Bőbék Samu.

Szívós szervezete annyira legyőzte az újabb csapást, hogy bár lassan és csak erőlködve tudott jární, mégis elhagyta az ágyat. Meleg kötött inget vett a posztóruha alá s bárányszőrrel melles takarta örökké didergő testét. Kezére rongyos keztyűt húzott megint s a meleg déli órákban kiült a napra a pitvarban. Nem veszekedett. Szótlanul elmerengett ott a napfényen, vagy a bakkanca orrát bámulta komoran, vagy az udvaron té-tova lézengő tyukokat nézegette. Nem követelte a bort sem. Asztalnál némán szűrölte a forró levest, nem talált kivetnivalót semmiben. Elkérdezte, hogy gyógyul-e már a kis üsző lába, esznek-e jól a disznók, metszi-e Dombi a szőlőt s mikor készül el vele. Röviden és kelletlenül feleltek a fiatalok, mert gyanítottak valamit. Csak a felesége volt boldog nagyon.

— Látitok-e, mejen más az apátok — mondta az öreg háta mögött — mejen csodát tevött vele az Úr... Hogy megmásult a gondolatja is...

De ha valaki beszélt hozzá valamit, mintha nem hallotta volna. Csak gondolkodott, töprengett. Nem vágott közbe, ha a kelevényes kéz újabb furcsaságait magyarázgatta előtte Mári néni. Pedig azelőtt menten kifakadt, most hallgatott. Csak emberkerülő vadsága maradt

a régi. Bizalmatlanul villogott a szeme, ha elment mellette valaki, ha szólt hozzá, vagy ha ránéztek.

Egyszer, épen kiscsirkéket rakott ki a menyecske a kötényéből, megkérdezte tőle az öreg :

— Mast lesz a lőrinci vásár, he?

— Mast az ugyan — felelt Juli.

Böbék Samu hallgatott. Botjával a pitvar tégláit piszkálta.

— Mér akari tunni? — firtatta a menyecske.

De az öreg rá sem hederített.

Később a kamarában kotorászott. Mikor kijött, mogorván megkérdezte a feleségétől :

— Te, a Kerekest kifizettétök má?

— Nem azt ugyan. Mibül? Nálad a pénz.

— Hát akkor — mondta Böbék nagyon komolyan s a zsebéből pénzt ráncigált elő — ett a bére... Aggyátok neki... Nem vontam le sömmit — folytatta felemelt hangon — mint csupán a széna árának felét, akit ellopott...

Azzal megfordult s cseppet sem törődve az öregasszony kiáltásával, kibotorkált a konyhából.

A következő napon megint esőre fordult az idő s Böbék Samu a tűzhely mellett fagyadozott egész nap. Mint öreg, kuszált tollú sas, úgy gunnyasztott a szalmaszéken. Csak villogó, hideg kék szeme mutatta, hogy él, olyan mozdulatlan volt.

— Nem ér má az én életöm sömmit — motyogta egyszerre s a pillantása szomorúra vált. — Sase tudhatom, vaj főnkölök-e reggel. Amim van is, nem élvezhetöm. Csak az maradt meg, hogy mindönkivel jót tettem, aki megérdömötte...

Este csendesen verte a háztetőt az eső, az eresz csurgóján csobogott a víz. Böbék a tűz mellett ült, az öregasszony bibliát olvasott a mécs mellett, fia szótlanul szívta a pipát. Csak a menyecske dudolgatott magában valami egyhangú dalt, amint fűrgén mosogatta a zörgő edényeket. Egyszerre felemelte a fejét Böbék Samu.:

— Ti! — szólt vontatottan. — Hát mast lesz a lőrinci vásár?

— Mast. Szerdán. — vetette oda János.

Böbék kis szünetet tartott. Barna homlokát ráncok barázdálták, bajusza lelógott, valami nagy gondolat hánykolódott az agyában.

— Nem kéne valami a feleségödnök, János? — mondta szeliden.

— Kellene ám — heveskedett Juli. — De nagyon is. Csak nincs mibül.

— Mit akar ked? — fordult oda János.

— Gyerökeim — mondta Böbék s a hangja remegett — tik mindég kedves gyerökim vótatok. Ede hallgassatok. En már nem sokáig viszöm az élet körösztjét... — elakadt, torkát köszörülte, köpött, szeméből kibuggyant a könny. — Má nem is ehetök jóízűt. Etthag yok mindönt, érzöm mindön tagomba a halált...

Mári néni is elérzékenyedve emelte fel a fejét a Bibliáról.

— Dehogyan leszel, embőr, má csak ne beszélj ejent. Lá, hogy meg-erősödtél. Olyan leszel, akár a makk. Csak bízni kell az Úr akaratába. Böbék Samu legyintett.

— Azt én tom jobban, nem te. Én érzöm. Ez a hideg, aki énbenem bujkál, a halál hidegje . . .

Nagyot sóhajtott s iparkodott erőt venni magán.

— Hát én tudom, hogy etthagynok mindönt hama . . . Nektök gyütöttem, értetök dógoztam, fáradtam, hát nem sajnálom. Azt is tudom, hogy sönki rosszat rám nem mondhat, mer én iparkodtam mindönkiön segétteni . . .

— Osztán mit akar evvel? — türelmetlenkedett gyanakodva János. — Ezt má elégször hallottuk.

— Ne parancsógass te az enyémbe! — tört ki Böbék felgyulladó szemmel. De legyőzte indulatát s éneklő hangsúlyozással folytatta: — Hát csak aszondom, ott az ómárjom kulcsa, mast kielégétek bennetöket. — Bütykös ujjaiival előkotorta zsebéből a fiók kulcsát s reszkető kézzel, reszkető ajkakkal nyujtotta Jánosnak.

— Úgy, úgy, embőr — helyeselt az öregasszony. — Ezt má régön kellött vóna . . . Űk a fiatalok, hát hadd virgódjanak űk, hadd gazdálkodjanak űk . . .

János nem akarta elvenni a kulcsot.

— Csak pör lesz ebbül. Veszeködés.

— Jó van, bolond! — lármázott Juli s nagy csörömpölve rakta egymásra a tányérokat. — De én nem futosgálok eztán mindön garasér!

Erre János mégis csak elfogadta.

— Nem kell pörlekedni — folytatta Böbék. — A békesség áldás a házon. Sase vijjatok egymással. Hát csak annyit akarok mondani, fiaim, hogy neköm juttassatok annyikát, amennyi a hátralevő napjaimra kell . . . Nem tart soká, fiaim — s megint könny lepte el a szemét. — Hama etthagynok mindönt, ami mast még az enyém. Egykét nap talán az egész életöm . . .

Ismét reszelte a torkát, köpködött, kezefejével a szemét törölgette. Senki sem beszélt, hallgatták az esővíz csobogását.

— Csak ezt a jót akartam még tenni nektök — nyögte aztán remegő szájjal. — Ne mondhasátok, hogy rossz vótam. Osztán ha nem lenne akkor eső, elmehettök a lőrinci vásárba, venni egyetmást magatoknak. Legalább neköm is hoztok egy pár kesztyút, ez má nem melegít sömmit . . .

Juli kapott a gondolaton.

— Úgyis kell sok mindön! Mast legalább vehessünk. Sase hittem vóna, hogy megéröm ezt a napot.

S vidáman dudolgatott tovább. Böbék Samu pedig maga elé meredt s nem szölt többet egy szöt sem.

* * *

Szerdán reggel János felkészült a feleségével s bár szomorú, ködös volt az ég, a hajnali vonattal elutaztak a lőrinci vásárra.

A jószágot a rongyos Dombi látta el helyettük egy liter nagypénteki babért s ugyancsak egy liter tejért. Így is drága volt, mert a többbit hozzálopta. Bár tudta ezt Böhék Samu, most mégse veszekedett érte. Korán felkelt s té-tova bicegett a házban szótlanul. Gyakran benyitott a kamrába s ott motoszkált a szűr körül. Mint a vesztét érző vad, ahogy bokorról-bokorra jár, úgy lézengett ő is mogorván szobába-kamrába. Majd az istállóba nyitott be s nézegette a jószágot. A lovak visszaröhögtek rá az unalmas, felleges csendben, a borjak kibámultak az ajtón és bögték. A tehenek álmosan heverték az almon s kérőztek. Böhék Samu közéjük bukdácsolt, megnézte, hogy jól megkötötték-e őket. A kapáló pejcsikók és kövér muraközi lovak kötőfékét is megvizsgálta. Az öregasszony csodálkozva kérdezte többször is :

— Mi van veled, embör? Mit tengő-lengő mamá?

De Böhék nem hallotta a kérdést.

Ebédre tojást főzött a felesége, de hozzá sem nyúlt. Kerülte az asszony pillantását is. Lement a pajtába, ott vizsgálódott, szuszakolt, kukoricaszárat huzigált rakásra a pajta közepén, kotorgatta a földet takaró széna- és szalmatöredéket, bámulta a csupaszon meredező fedélgerendákat, melyek közt lármás verébcapat tanyázott. A szecs kavágót is megtapogatta, a vesszőkosarakat felforgatta, nyugvás nélkül motoszkált, sántikált mindenfelé. A rongyos Dombi utána óvakodott, megállván a nyitott pajtakapuban, nézegette Böhék forgolódását.

— Na, mégse ázott el a lőrinci vásár — mondta.

De az ember mogorván nézett rá.

— Micsinász ett? — kiáltott rá Dombira. — Nincs neköd ett sömmit keresetöd!

— Hát csak ett vagyok ni. Nem kell még itatni, osztán azt várom ni.

— Ne várgy te sömmit. Nem kell itatni. Maj itat a János, ha meggyün. Ergye haza.

— De mikor gyün még a János! Este — csodálkozott Dombi.

Böhék Samu vérekes szemmel ripakodott rá.

— Hát osztán mi közöd hozzá? Ergye haza, azt mondtam!

Amaz dűnnyögve ment a házba s megkérte a nagypénteki babot. Aztán elment. Az öregasszony nem tudta megmagyarázni ezt a rendelkezést s lecsoszogott az ura után.

— Hát embör! — szólt belépve a pajtába. — Mér kütted el a Dombit, he? Ki itasson? Lá, én tehetetlen vagyok — s bizonyságul felemelte bebugyolált kezét. — Mit kutuszol te ett? Mit huzod-vonyod ezt a sok szuszékot?

— Ergye ennen! — ordította Böhék vadul. — Mit sunnyogol té utánam?!

Mári néni elrémülve bámult az urára. Ilyennek még sohasem látta. Szörnyű erőben állott az összehordott száraz törek, kukoricaszár és

venyige mellett, véres volt a szeme, keskeny ajka és deres bajusza reszketett. S egyenesen állt, mint valami szikár facsonk.

— Ergye ennen! — ordította. — Ergye, mer megbánod! Agyonváglak, ha bé nem mégy! Döglesszön meg a Jehova!

— Embör! — riadozott az öregasszony holtápadtan. — Mi van veled, he!

De már zúgva repült felé az elhajított bot és szétütött az udvaron bogarászó tyúkok között.

— Agyoncsaplak! — ordította Böbék. — Pusztulj ennen!

Már felkapta a száraz galyakon heverő fejszét. Mári néni sikoltozva menekült s öreg lába minden inát megfeszítette. Kendője lehullott, ősz haját szanaszét szórta a hűvös alkonyati szél, beteg kezét magasra emelte s úgy bukdácsolt a sáron át.

— Agyonváglak! Agyonváglak, ha kigyüssz! Maj rëndöt teremtek én itt! — lihegve állt s úgy fenyegette a vénasszonyt. — Mamá leszámolok veletök, zsványok. Ki ne gyere, mer kettőbe hasétlak!

Alkonyodott. Az éles levegő körülsimogatta forró fejét. Reszketett. Mári néni bement a házba, onnét kihallatszott jajgató zokogása. Köröskörül a csapatokba verődött baromfiak tekintettek nagy kerek, ijedt szemükkel. Böbék Samu ledobta a fejszét, bement az istállóba. Leráncigálta a súlyos szerszámokat s görnyedve, egyenként cipelte a lovak közé. Eloldozta a röhögő lovakat, nyakukba kanyarította a hámot, nyögve s izzadva húzta szorosra a haslót. Meg-megállt, izzadt homlokát törölgette, majd újult erővel bujtatta a lovak fejét a kantárba. Aztán megfogta félkézzel a zablakarikát, az egyiket kivezette, a másik utána ballagott.

Mári néni rémülten nézte az ablakból, de kimenni nem mert. Imádkozott.

Böbék pedig a nyitott színben álló szekérhez vezette a lovakat. Ügyetlenül fordította őket a rúd mellé. Elkeseredett erővel rakta fel az istrángokat, bibelődött a gyepelővel, feltette az ülésdeszkát. Szinte elfulladt a nehéz, szokatlan munkában. Könyökét, fejét összeverte a löcs, a lovak ide-oda kapkodó orra, de nem érezte. Körme visszahajlott a vastag szíjjakon, csattokon, de nem bánta. Elvégezte, amit akart.

Közben lassan-lassan sötétedett. Az utcán várni kezdték a jószágot. Böbék Samu pihent volna, de sietni kellett. Bekötözte az istállóajtót, majd a pajtába ment.

Hallgatózott. Senki. Gyufát vett elő, szalmacsutakot csavart, meggyújtotta. Óvatosan a máglya alá dugta. Vékony füst csavarodott a félhomályban s lomhán, kéken terült rongyokba a gerendák közt. Apró lángok ropogatták a kukoricaszárat és rőzsét, vibráló sárga fény táncolt a kosarakon, szecs kavágón, megvilágította Böbéket, amint előrehajolva bámult. Vékony tűzcsíkok szaladtak szerteszét a földön s bujtak a zugokba. Sűrű füst verte ki fészkeikből a rémült verebeket s most élesen csiripelve röpdöstek odafent. Böbék arca sötét mosolyra torzult, reszketett minden tagjában, mert most a máglya csúcsán pattogó lobbal

kanyarult fel a tűz. De szemét marni kezdte a sűrű füst s kint a tűz szagára nyerítettek a lovak. Így hamar kiment. Becsapta s reszketegen betámasztotta a pajtakaput.

Most a lovakhoz!

A pajta eresze alól már mindenütt szivárgott a füst s keserű szaga megtöltötte az épület környékét. Böbék Samu rikoltozni, tombolni szeretett volna, mint legénykorában, a hajnalba nyúló dáridókon. Rekedten csillapítgatta a lovakat, mellét döngette a szíve, fejét izgalom nyomta s zúgott a vére. Megragadta a gyeplőt, hamar a kocsira vergődött.

Ekkor lobbant ki a zsuptető közepén magasan és vörösen a tűz. Körül a szomszédoknál kiáltások verték fel a csendet, de mindez csak távolról rémlett neki most, mint valami nehéz, borzalmas álom. Megrántotta a gyeplőt s nyaktörő fordulattal rohant a kocsi keresztül az udvaron. Hová? — nem tudta. Fogai csikorogtak, szeme elborult, ahogy a nagy muraközi lovak bomlottan ragadták ki az ősi örökségből. Egy pillanatra látta a felesége alakját, amint kezét tördelve vonaglott a pítvarajtó mögött s nem tudott szólni, kiáltani sem, lépni sem, csak beteg kezét tartotta maga elé s nyitott szájjal kapkodta a levegőt. Ekkor még hallotta Böbék a borjúk s tehenek rémült bőgését, a csikók tombolását. De mindez csak egy pillanatig tartott. Aztán eltűnt mögötte az udvar, minden eltűnt, kint volt az utca fehér házsorai között, melyeket már bevilágított a hatalmasan felkelő tűz fénye.

Kiáltozó emberek hadonásztak a mindjobban megvaduló lovak előtt, karjaikat lengetve. A legelőről hazatérő állatok felemelt farokkal nyargalásztak a füstös utcán szanaszét. Ugattak a kutya, rohanó aszszonyok tűntek el a kocsi mellett, mely hánykódva, siketítő dübörgéssel táncoltatta Böbék Samut. Percek alatt kiért a faluból és a sarat fecskelő lovak most vitték, ragadták a csendes és egyenes, sötétbenyúló úton előre. A bíborfény hosszú sávokat vetett a barna nyárfák szemközti rohanó soraira. Böbék torkát most marokra szorította a rémület. Rekedten hörgött, fel akart állni, de a bősült lovak lobogó sörénnyel, lobogó farokkal ragadták tovább, arcát, szemét sárral dobálták tele.

Időtlen rohanás volt ez, a fénynyalábok egyre halványodtak az úton, de a kocsi csak rohant s dübörgött tovább. Már nagyon távolról hallatszott a harangkongás is. A nyárfasor fekete glédája megszűnt, szanaszét alvó fák guggoltak a legelőn s a dülőút végén finom, ezüstös csillogással bukkant fel a Dráva. Ott a lejárát a révhez.

Böbék Samu elvesztette a gyeplőt. Gépiesen kapaszkodott a löcsbe. Előremeredt a folyóra, a sötét partra s egyszerre visszanyerte öntudatát, szinte nyugodt lett s elszánt. Megtörölte sáros arcát, meztelen fejét s utoljára nézett vissza a vörösen lobogó égre.

Kék szemén megcsillant a tűzfény, amint utoljára nézett vissza az éjszakába zuhanó tájra.

Kodolányi János.

1929. júl. 5. 86

Tanulmányút

Egy leányiskola igazgatója panaszolta ezt. De szigorúan megkért, hogy sem az iskola nevét, sem az ő nevét valahogy ki ne írjam a lapban, mert akkor neki kellemetlenségei lehetnek. Mert nálunk ez már így van: ha valami nincsen rendben, ha valamit ügyetlenül rendeztek el s valaki fel meri panaszolni, hát nem az elügyetlenkedett dolgokat változtatják meg, nem a helyes utasításokat adják ki, nem a bajokat iparkodnak orvosolni, hanem kellemetlenkednek annak, aki panaszkodik. S még csodálkozzék valaki, hogy az emberek csak egymás között békétlenkednek s ebből a békétlenségéből semmi haszna nincsen a köznek...

A szóbanforgó igazgató elhatározta, hogy növendékeit elviszi Egerbe. Hadd ismerjék meg hazájuk egyik igen érdekes, történelmi jelentőségű városát. De ha nem lenne Eger történelmi múltja igen érdekes és tanulságos, akkor is pedagógiai szükségesség, hogy a fővárosi lányok hazájuk egy-két részecskéjét lássák.

Nos, ilyen csoportos utazásnál a vasút féljegyet szokott adni. Minthogy azonban Eger elég távol van, az igazgató gyorsvonaton akarta utaztatni a lánykákat. Így elég kényelmesen lebonyolíthatták volna az utazást. Igen ám, de gyorsvonaton csak százhatvan kilométeren túl ad a vasút féljegyet. S azt kérni kell a kereskedelmi minisztertől. De ha az utazást júniusban akarják megtenni, akkor a kérvényt ajánlatos már két hónappal előbb beadni, tudjuk, miért... Elvégre szép, hogy ilyen rövid idő alatt is elintézik. Két hónap — mi az az örökkévalósághoz képest? Mi az a világegyetemben? Porszem. Már pedig a mi büroóink az örökkévalóság számára dolgoznak. Legalábbis.

Hát így aztán a lányok nem mehettek Egerbe. Nem láthatták az egri várat. Dobó Katica városát. Minden más országban, ha lehet, ingyen is küldik a gyermekeket, hogy lássák, élvezzék hazájuk vidékeit. Hogy tanuljanak. A mi lánykáink kénytelenek lemondani a vidám tanulmányútról. Mert félárú gyorsvonati jegyet csak százhatvan kilométeren túl adnak s a kérvényt a kereskedelmi miniszterhez kell intézni, legalább két hónappal az utazás előtt...

Hogy is éreznél jól magát a mi kitűnő bürokráciánk, ha az iskolásgyermek nem valamely hosszújaratú személyvonat harmadik osztályában bumliznána egyik-két napig, hanem a kényelmes, fürge gyorsvonatban robognának vidáman a magyar vidékre? Nem, így jobb, valamely érthetetlen rendszer következtében, így helyesebb, mert hiszen az élélmény, a pihenés is meg van nehezítve. És mindenesetre fárasztóbb is. No meg kevesebb időt is tölthet a tanuló egyik vagy másik városban...

Hát én ezt szíves figyelmébe ajánlom tanügyi köröknek. A vasút vezetőségének is. Minden ópgondolkodást szülök is. Gondolkodjanak egy kissé a dolgon, ezen a szomorúan nevetséges kis ügyön, ami oly jellemző. De gondolkozzanak azon is, hogy mért nem meri ezt felpanaszolni az iskola igazgatója maga, egyszerűen és nyíltan, mért kell neki attól félnie, hogyha nyíltan kiáll a panasszal, neki *kellemetlensége lehet?* S mért tartanak ettől a független magyar állampolgárok?

Kodolányi János

Pesti Napló 1929
júl. 5. H.G.A. 6.

Vasárnap (Pesti Napló
1929. júl. 7. 151. n.) 4.

Szigeten

Írta: Kodolányi János

A fiúk — három fiatal festő és egy újságíró — kipakolták a csónakból, egy hatalmas fűzfa alatt esomóba rakták az elemőzsiát, elhelyezték a borosüveget s aztán egy-kettőre levelőztek.

— Hurrá! — ordították tele torokból.

Aztán kitárt karokkal elkezdtek futni a fűben, kergették egymást, mint a esikók, sivalkodtak, összekapaszkodtak és birkóztak, barna bőrükön ragyogott a napfény.

Majd elkezdtek a fákra mászkálni, mint a majmok, dörmögve, nyögve s makogva húzódtak az ágakon, gallyakkal hajigálták egymást. Végül valamennyien fent ültek az ágak között s onnét nézték a folyam túlsó partján elterülő város kupoláit és tornyait.

— Nézzetek, gyerekek, milyen szép színek! — kiabolta az egyik festő. — Micsoda világítás. Okker, kólaró, ultramarin... Csupa elegáns szín.

— Formában is jó. — felelte a másik.

— Miker jön a model?

Egyikük megnézte a karkötőoráját.

— Már itt kellene neki lenni. Aha, már láték is amott egy esónakot, biztosan jön is már.

A esónak gyorsan közeledett s csakhamar tisztán látható volt benne a model: hosszúhajú oláheirány, mint valami vad benszülött, erősesontú és keményarébú fickó, gyönyörű alak, esupa erő és ruganyosság. Meztelen karjain duzzadtak az izmok.

— Remek aktja van!

— Jó pofa. Nézzetek, milyen fej!

A cigány kikötött. Lomhán lépkedett felfelé a parton s kereste az urakat, akik iderendelték, hogy lefessék, óránként ötven fillér tiszteletdíjért. Csodálkozott rajta, hogy nem valami szép, fiatal leányt akarnak festeni, akinek drága ruhái is vannak, hanem éppen őt, a rongyos, hosszúhajú szegény cigányt, de a fizetésért megboesátotta érthetlenségüket. Most mindenfelé kereste őket s elbámult, mikor a faágak közül hullottak le a fűre, szinte gyümölcsökként s teljesen meztelenül.

— Felsiges úristen, — dadogta megrökönyödvé.

De azok vidáman nevettek s azonnal hozzáfogtak az állványok felállításához. A cigány gyanakodva bámulta őket.

— No, atyafi, — szolt most hozzá egy herkulési természetű festő, aki a legnagyobb marhaságokat is halálos komolysággal mondta s mozdulatai olyanok voltak, mintha dróton rángatott fabáb lenne — vetközni.

Harsány nevetés fogadta a cigány megbotránkozott ijedelmét.

— Vetközz le. Nohát! Mit bámulsz? Le a ruhákkal, aztán állj oda a fa alá ni. Rólad festjük meg a faunt, nem érted? Vetközz le, egy-kettő!

S a cigány forgatta a szemét, vastag barna arebőre elvörösödött. Rázta a haját.

— Micsoda, hogy in levetközzsek? Azt má ne kívánják tőlem...

— Nem látod, hogy mink is levetköztünk? Mi vagy te, szégyenlős szüzlány? Na, fogj hozzá.

De a cigány egyre rémültebben hátrált. Szorosan összefogta magán a rongyos mellényt és az inget. Dadogott.

— Nem lehet, nágyaságos uraim, nem tehetem. No kívánják egy felnétt embertől, hogy levetközzsik finyos nappal. Inkább vessen a pizs, meg a fáradság, de in elmegyek innen...

Kórusban nevettek. Az újságíró még fent a fán kiabált:

— Ime, a természet hamisítatlan gyermeke!

A cigány azonban végkép megharagudott. Kiabált és káromkodott.

— Aztst pedig ne várják tőlem! Ha így akarnak festeni, inkább ne fessenek! Rajtam nem lehet ilyen sígyent tenni!

Azzal két hatalmas ugrással bent termott a esónakban, elrúgta a parttól, dühösen s elkeseredetten bele nyomta evezőit a vízbe s menekülő rángásokkal, mint valami nagy, menekülő bogár, melyet neki nem való szárazföldre dobtak, elindult a város felé.

Hosszú hullámék és esodálkozó kacagás kísérte a ragyogó napfényben.

1929. júl. 7.

24

Nemzetiségi kérdés

Nemrégiben eszembe jutott egy kis vidéki város. Annyira megkívántam a látását, hogy nyomban vonatra ültem s másfél óra múlva már ott ültem egy pohár sör mellett a kisváros egyik kocsmájában, melynek teraszát a Duna locogó hullámai nyaldosták.

Már alkonyodott, a leghalványabb lilától a legfíborabb vörösig minden szín ott villogott és rezketett az égen, a fűfákkal borított szigetek mögött s a vizen. Harangkondulások hallatszottak a templomtornyokból. S a vendéglő fedett táncpavillonjában muzsikált a cigány. Legények ittak ott, legények, akik a vizen túl fekvő faluba iparkodtak, de erőt vett rajtuk a bánat és a jókedv s itt állomásoztak egy kicsit. A tulajdonos álmosan, szórakozottan vitte a bort, vidéki nyugalom lútszett az arcán és a mozdulatain, az asztal alatt veréb csipegette a morzsákat s nem rebbent el, amikor valaki elment mellette a csikorgó homokon, egy kékkötényes ember széket tett egy asztalra, felállt rá s a lámpát tisztogatta, miközben pipája mellől oda-odaszólt hol a cigányoknak, hol a legényeknek.

A hangulat meglehetősen magas volt.

— No, most azt danójuk el, amék az anyám kedves nótája vót, amig nem nem halt, ezerkilenoszázhuszonhatba! — kiáltotta az egyik ember, lekönnyökölt az asztalra s keservesen rákezdte.

Szép tót népdal volt. A banda gyönyörű effektusokat keresett a cimbalmon, a bőgőn, olyan volt ez a nóta, mint valami gyászinduló. Soha ilyen szép szláv nótát életemben nem hallottam. De lám, a leg-

szomorúbb, legbúsongóbb részébe belevágott a legvadabb, legpogányabb ritmus és olyan ropogós, tomboló táncdal kerekedett belőle, hogy nagy vágyat éreztem magam is egy pohár jóféle homoki borra. S a társaság együtt dalolt a bandával, szép, lágy tót szavakat fújtak, terceltek is, majd alaposan megdöngöfték az asztalt és tenyerüket a fejükre nyomták.

Mikor vége lett, az egyik elkiáltotta magát:

— Sztoj! Ismeritek-e azt a nótát, améket én a cigányoktól tanultam, hogy aszongya... — s rákezdve egy cigánynótára, keservesen rezgettette a hangját. Csak egy sort dalolt el szólóba, azután már belevágott a banda, belevágott a többi legény is, szabatosan daloltak cigányul, a pajtás kedvéért, aki nyilván oláh-cigány volt, látzott a képén. Ide is csak olyan muzsikust való, akinek kisujjában van az egész ország népdalkincse!

Azután német dal következett, majd tót, végül rázúdultak egy pajkos magyar dalra, amely a »reverenda alatt csutorát szorongató barátokról« szólt. Betetőzte az egészset az »én vagyok a falu rossza« egyedül kezdettű nóta. Valamennyi hibátlan, valamennyi szép és valamennyi egyformán a lélkükből zengett.

Közben a nap lenyugodott, beötétedett, a vep-fák között békésen suttegott az esti szél s a vidék csendes békéje ráterítette meleg palástját a dalolókra. Akik egy banda mellett, egy asztalnál daloltak tót, német, cigány, magyar dalokat s egyformán gondoltak meghalt anyjukra, édes-szájú szeretőjükre s egyformán tréfálkoztak tótul, magyarul, cigányul...

Kodolányi János

Magyarország 1929. júl. 7. 151. sz. 12.

Az eladott férfi

Irtá: Kodolányi János

A nagy, szélesmellű férfi izzadtan dobta magát egy székre a terített asztal mellett. Nagyon kimerítette a bolond júniusi meleg, az utazás a túlhevült vonaton s a szolgálat is. Megtörülte izzadságcseppepes homlokát. Aztán a kabátjával kezdett vesződni, levetette s odahajította a dívánra. Fűt.

— Levelet kaptam az... az asszonytól... — mondta mintegy tapogatózva, rekedt hangon s apró felszeméivel a feleségére pislogott. — Írja, hogy...

Elhallgatott.

Ez a postai ellenőr alapjában véve nagyon szelíd, jóindulatú és korlátolt ember volt. Talán ez volt az oka, hogy elvált az első feleségétől s tetéjébe másodszor is megnősült. Isten tudja, valamire, valakihez csak kellett tájékozódnia s jobban érezte a maga életét, ha másval kötötte össze. Így kommandáltak neki, hogy házasodjék meg, tudnak egy jó lányt, nem szép ugyan, vénecske is már bizony, de apja nincs, csupán egy szál öreg anyja, az is beteges, összeszáradt, hamarosan meghal, de van a lány nevén ötven hold föld, igaz, a haszonélveszet az öregasszonyé, de hát jut azért a fiataloknak is onnét hol egy kis liszt, hol egy kis zsír, sonka, szalonma, annyival tisztességesebb lesz a konyha s igazán csak ruhára, sóra kell a kereset... Már ami megmarad belőle, mert az elvált asszonynak is kell fizetnie havonta tartásdíjat s a gyereket neveltetni kell.

Körtésy lustán maga elé bámult, kissé vastag ajkai kicsucorodtak s várta a feleségé haragját.

Az asszony egy narancsvörös pon-

gyolában ott gubbasztott vele szemben, mint valami különös, hosszú nyakú madár. Gyér kontyát fehér kendővel kötötte be hátul, az igaz, hogy nagyon rendes, tiszta asszony, de a szeme... a szeme úgy kidülledt, mintha belülről dagasztaná valami, mintha éleszítőt evett volna s most a belseje kel, duzzad, kidől s kipuffad a szemén, szinte nem volt jó nézni. Az orra vékonyan, kissé horgadtan nyúlt ki az arcából s ámbár rettenetesen sovány volt az asszony, olyan sovány, hogy szinte nem is volt görbült csontjain, lapos mellén semmi, mégis a tokája olyan jól ki volt fejlődve, mint egy nyocvankilós postamesternének. Ez a toka és a kidülledő szem tette különössé s idegenné az asszonyt. Hogy az ördögbe lehet tokája, lefityedő, bő, szinte begyhez hasonló tokája valakinek, ha olyan sovány, mint ez az asszony? Vagy talán fiatal korában, lánykorában kövér volt, szép volt, puha és kerek a, aztán, hogy évekig hiába leste a férjet, a kéroket, elepedt, leszikkadt s nem maradt rajta egyéb, csak a toka. Ebben most az álla is elvész, olyan, mintha semmi álla nem lenne, sem homloka, csak orra, kidől szeme és szája. Meg az a hosszú, vékony nyaka. Mint valami gyümölcs kocsánya, amely a súly alatt félrehajlik s ide-oda leng.

Igy nézegette Körtésy az asszonyt s elfelejtett a leveshez nyulni. Nagyon nehéz volt a szíve. Szüntelen azt a levelet érezte a zsebében, amelyben az első asszony pénzt kér, csak négy pengőt kér, mert a kisfiú elvesztette a vasuti igazolványát.

— Igen, hát megint írt, valami kék

Magyarország 1929. júl. 14. 157. n. 11-12.

1929. júl. 14.

22

neki, — vágott gondolataiba az asszony azon az ő különös, édes, alföldi csepegő nyelvén, amely mart és csipett, mint a lág, noha méznek látszott. — Mi kék mán megint?

— Izé... azt írja, hogy a fiú elvesztette az igazolványát s hát legyenek olyan jó, küldjem meg az árát, hogy másikat válthasson... Tudod hiszen, hogy...

— Tudom, tudom. — bölintott a naranccsruhás nő fehér bőbitájával, — de én mán tudom azt is, hogy mire kék neki a pénz. Annak a csirkefogónak. Tudom én, mire vannak azok a négy pengők. Mindent tudok.

Úgy hallgatott el, mintha a tokájába vissza akarná fojtani mindazt, ami megkeseríti az életét. S a tokája csakugyan meg is duzzadt. Lenyomult a nyakára s egészen elnyelte az állát. Körtéssy belenyomta kanálát a levesbe s magába erőszakolta az ételt. Nem akart látni semmit.

— Végre is... igazán kevés a pénz... Nem érdemes érte szólni... — dörögte. — Mennyi is! Négy kiló cseresnye. Nem sok.

— Annak nem sok, nekem sok, — vágta ki a felesége, szemét elfutotta a düh és gyűlölet könnye. Mikor itt volt nálunk a kölyök, akkor is maga ráakasztott vón mindent, nekem meg küldje anyám a szükségessét! Akkor osztán, hogy nem akartam a fia mellett nevelőnő lenni, nem akartam lomposkodni a maga úrigyereke mellett, anyámén, hát így szeretné maga, meg az a... Hogy elveszíti az igazolványát. A csirkefogó. A bitang.

Kegyetlenül sértette az urát, sértette neki is, mint ahogy neki fáj.

— Megmondtam mán, hogy nem azért tartom magát, hogy maga ahhoz húzzon, — sísteregte kegyetlenül. Az ura behúta vastag nyakát, felpuffasztotta képét s hallgatott. — Meg-

mondtam mán gyakran, hogy ne közősködjék velök. Igen, mikor a házasságot elhatároztuk, anyám megmondta, hogy jó, ő segít magán, de maga... maga... Ó, hogy a fene egye meg, — fakadt ki dühödten. — Hát mi közöm nekem ahhoz? Mi közöm?! Mi közöm?! — reszketett egész testében s képe eltorzult, kivörösödött, szeme könnyben úszott, szinte már rikácsolt, de visszafojtotta a hangját, hogy mások ne hallják meg, ne tudják meg, hogy milyen boldogtalan asszony ő, hadd higye mindenki, ők az urával úgy élnek, mint két galamb, hadd sáppadjon mindenki az irigységtől. De mennél inkább visszazonította indulatait, annál erősebbnek és süvöltőbbnek hatott. — Mi közöm hozzájuk? Kik ők, hogy akárhova lépnek, mindig útban vannak, akadályozzanak, beléjük botoljak, hát mi közöm nekem hozzájuk? Én magához mentem feleségül, én nem veszem tudomásul őket, felőlem járhatnak akár darócdarabba is. Mit bánom én, mit törődöm velök? Nekem idegenek. S azt a levelet... Azt a levelet... — reszketett s alig tudta a szókat Kigyömöszölni a begyéből — vissza fogja küldeni, érti s nem felel nekik, érti? Nem osztozom a magaméból senkivel. Megvettem magát ötven hold földért, megvettem magát azon a pénzen, amit minden hónapban elküld, azt akarom, hogy maga itt legyen, hogy én legyek a maga gondja s ne osztozzék az enyémen. Járjanak darócba! Kik ők nekem? Miért kerülnek az utamba?

— De hát a fiú... a fiám... — dörögte a férfi bolteápadtan s mereven bámult maga elé, a kanalat még fogta vastag ujjai között s oly szánalmas volt így, ilyen bambán, ilyen tehetetlenül és széthullón. — A fiám... De hát nekem nem lesz gyerekem, nem

lehet s én mégis csak az apja va-
gyok...

— Maga az én férjem, az én férjem!
Nem veszem tudomásul, hogy maga
apja valakinek. Előttem nincs senki.
Az nem az én gyermekem és nem is-
merem el én magához mentem és...
és...

Nagy, rettentő csend zuhant rájuk.
A szoba kinyitott ajtaján beomlott a
nyári napfény, a fák zöldje s az erő
cseresznyék pirosa s az asszony vörös
pongyolája vakító reflexet vetett a
fehér abroszra. A férfi toroka össze-
szorult, csak tartotta tovább a kana-
lat, anélkül, hogy tudta volna. Aztán
evett. Nem tudott szólni semmit.

Az asszony nem nyult az ebédhez.
Pél volt dulva s remegett. Hisztéri-
kusan, felháborodottan, kiforgatot-
tan. Az ő kemény, nyakára minduntal-
an hálót vet az a másik asszony. Pe-
dig ő úgy vette az urát, »kossen-
dált» hányta ez az ura az ő tulajdo-
na, lehetne boldog, ha gyereket adna
az Isten, lehetne boldog, ötven hold
földet. Sok jó hazai ruha és cipők, az
ember is kedvére való volna, csak
azok... Az a másik asszony! Annak
a fia az ereje, az öt évvel fogja le-
győzni ezét a fiút.

Hogy szepeti ezt a csirkefogót az
apja. Amikor itt volt nálunk... Nem
tudta néni, nem bírta s egy hó-
napos kislánya után a gyerek megint
visszatért az anyjához. Pedig jobb
lett volna, ha itt marad, mert legalább
ne gondolta az ura másfelé.

Felkelt az asztaltól s keményen, ri-
degen a gyermektelen asszony hideg
cintimánzával, siteregte ki magából
a szokat, mint a parancsokat:

— Nem akarok rólok tudni, érti?
Nem akarok rólok hallani sem. Maga
minden hónapban elküldi a százhat-
van pénzt, éljenek belőle. De én...
én nem osztózok abból, ami az enyém.
Egy fillér se. Semmi közöm hozzájuk.

Ha élnek, ha halnak, nekem semmi.

Most aztán megmondta. Most győ-
zött. Mert övé a föld. A liszt, a zsír,
a hús és a jövendő. Ha nincs gyereke,
ha nem is lesz soha, neki ötven hold
földje van a déprezeni határban,
nagygazda, nagygazda...

Kemény, himbáló alföldi járásal
kiment a konyhába.

A férfi magára maradt a hőségben
és ürességben.

Nagy, nehéz fejét lehorgasztotta és
forgott vele az élete. Nagyon kemény
asszony ez, gögös, szívtelen, hideg.
Nem lett volna szabad olyat monda-
nia, elvégre, ha gazdag is, nélküle
soha férjhez nem ment volna, ha
»kossendált» házasság is, ő meg-
mondta, hogy fia van s elvált ember.
Apa és... s annak is férje volt, hiába.

Majd elküldi azért azt a kis pénzt
valahogy az asszony tudna nélkül,
noha ez igen nehéz lesz.

A konyhában hirtelen felvonított a
feleesége danája. Különös, vonító orr-
hangon énekel, szöveg nélkül, ha na-
gyon fel volt indulva s így akarta
magát csillapítani s az urának a ke-
ményességét megmutatni. Nyugtalanító
vinnnyogás volt ez, óraszerű amugyanaz
a dallam, ugyanúgy elnyújtva, kifif-
rázva, tartalom nélkül. A férfi egy-
szerre megmeredt, mintha tűz csapott
volna bele. Igen, kimeelgedett s futni
futni tudott volna, ki a szabad me-
zőre. Valahová el innen. Mert ez a
hang olyan konok volt, olyan rideg,
olyan sivár, egyhangú, keserves, min-
den volt inkább mint nóta. Mintha
untalan azt énekelte volna: »Járja-
nak darócba... Járjanak darócba...
Nem osztózom senkivel...»

A férj két öklét az asztalra lökte
s belebámult a tányérjába. Rászakadt
a sivár magány s ebben a sivár ma-
gányban körülfonta fojtogatta s hul-
lámolta, ömlötte a rideg, orrhangú s
mérges vinnnyogás teljes áradása.

Vasuti kaland.

Irtó: Kodolányi János.

Lassen. álmosan halad a vicinális az őszi délután ereszkedő homályában. Kint csendesesen esett az eső. Finom, vékony fátyol borult a síkságra, tejszínű köd takarta a lombjavesztett, elszórt vadkörte és tölgyfákat, amelyek magányos bánattal gyászolták a nyár elmúlását. Messze-messze kék erdők vonala ködlött át a vizgyöngyös ablakablakon. Egyhangu ütemben ringott a szűk vagon, át ezen a vadvízes, sáros, szintelen és már-már sötétbevesző tájon. Az ég is egyhangu, végtelen, esőkkel terhes szürkesség volt csupán.

Bent a kocsi fapadján sároscsizmájú, vizeskabátú parasztnok és vastag pamutkendőbe burkolt asszonyok ültek. Maró pipafüst, azotti birkabőr és foghagymaszag töltötte be az alacsony helyet, fullasztó hőség vont hályogot az ablaküvegekre, amelyek a ritmikus dőcögésben meg-megzörrentek. De a hőség ellenére sem vetette le senki kabátját, sem a kendőjét, sőt a fehér lenvászon áll- és homlokkendő is ott simult két öreg, ráncosarcú szüle ezer ránca körül. Mindenki beszélt, a sok rekedt, kiabáló, éneklőn hangszolyozott mondat zagyva zugássá olvadt össze. Néha egy-egy káromkodás, harsogó röhej, szenvedélyes ellentmondás bukkant fel érthetően a zürzavarból s ilyenkor egy kampós bot is le-lekoppant a padlóra. De aztán folyton hullámzó folyammmá vált ismét a beszélgetés, a vonat dőcögése, az eső egyhangu kopogása álmos morajt vegyített közös az est lassan-lassan ráterült a torzonborz bajszokra, bárányüvegekre, kendőkre és ölbentartott kosarakra.

Nyílt az ajtó s hímabáló sárgafényű lámpással a kalauz lépett be rajta. A kocsi közepére ment, meggyújtotta a mennyezeten levő kerek olajmécsesét és most egyszerre derengő, finom sápadt fény vonta be az embereket, a kosarakat s a hályogos ablakot. Egyszerre elült a zaj. Mindenki a hosszú, sovány, mosolygós kalauz felé fordult.

— Edeje vót má, kalóz ur. — kiáltotta egy deresbajszú, süveges férfi. — Ha má fizessünk, lássunk is értel

Egy öreg szüle a kendővel bekötött kosarába nézett.

— Ejnye kalóz ur, de meleg van ettl — szólt reszkető hangon. Mire Pécsre érgyünk, megtunak a tikjaim.

— Má meleg. Nem jába csak sok a péri az álamnak. Fűt is barözg.

— Rosseb egye meg. Van a mi bőrünkön. Furt emelk a törífát.

Méltatlankodás futott végig az embereken.

— Az én...
— Az én...
— Az én...

A kalauz letette a lámpát, cigarettát csavart. — Hja, bizony, így van. Drága mamá mindön. — Szólt nyugodtan.

— Má az — mondta egy fiatal férfi. — Az én lányom is, a Juli, addig szekérozott egy nyaklancér. míg a mult héton nem vettem egyet Pécsön. Tudjátok, mit adtam érte? Száz pöngőt. Azt.

Az asszonyok sopánkodtak.

— Hej, hej! Százat! Még ejent!

— Maguk tehetik. — szólt a kalauz s meggyújtotta a cigarettáját. — Mert lám, ha drága a ruhaféle, drágán adják a buzát. A buza...

Egyszerre éktelen láрма támadt. A férfiak hadonásztak. Az asszonyok a fejüket ingatták.

— Hát persze! Mindig azt verik a pógár fejéhon!

— Csak a pógár, mindég a pógár!

A fiatal férfi föluggott. Öklével hadonászott a füstben haragja szenvedélyesen rikácsolt:

— A buza! Mindön a buza miatt drágul. Hát a posta? Hát a vonat? Hát az adó? Az sömmit? Mindég csak a pógár, a buta paraszt? Vaj ki eteti azt a sok ingyenelő városi népet? Ki szánt, ki vet, arat, kapál az ti hasukér? A hasik istenét! De a roseb egye meg a hasikat. gyünne csak kapálni egy is, tudom elhanná az uri formája.

— Azt! Mikor nagy munkatévő idő van.

Az öregasszony reszkető, kikló hangon beszélt:

— Lá a petrójom is melyen drága, meg a só is hogy fönment, sase hittem vóna, hogy ejent érgyünk.

— Mút hétfön Vajszlóba egy kis portékát néztem az Adlerná, — mondta sábesen egy menyecske, — osztán biza nem adta husz pöngön alul. Hát akkor hugyan adhassunk mink egy tojást két krajcárér annak a lafancos városi nagyságának?

A kalauz csak mosolygott és szivta a cigarettáját.

— Senki se hibás. Senki se oka. Mink meg éhen-döglünk.

— Hát aki ett éhen döglük, az csak döglön is, — kiabált ismét a férfi. — Menjön mindönki szántani, vetni, dógozni, majnem döglük éhön. De lá, csak a pógárt akari nyuzni minnyá. Hohó, azt nem lehet. Mamá nem!

— Mi van a kosárba anyám. — kérdezte a kalauz az öregasszonyt.

Az dióbarna szemével ismét a kosárba tekintett a kendő alá.

— Tikot vigyünk, kalóz ur, tikot. Lá mondtam a menyemnek, — a ráncos arcát a széles menyecske felé fordította. Gyűjj be, Máriaám, mondok osztán vigyünk be Pécsre egy-két tikot, tojást, egy kis vajat, turót, kapnak azok rajta, meg osztán meg is fizessék. Hát osztán így kinölggyünk ni, peeg igön-igön keserves evvel a sok kosárral bajmolónni, de lá, azért csak megéri. Mer ha drága is a vonat, de megvesszék az ejent áráér... Hej, biza, biza, én má bizon csak jobban elünék otthon ni, ejen törödött magamfajta...

Gyerőke sincs a menyemnek... Az uram...

A vonat hirtelen zökkenéssel megállt, úgyhogy az emberek a falnak vágódtak. A kalauz az ajtókat esett, a kosarak majdnem lehullottak a polcra. Mindenki felugrált, bambán meredtek egymásra.

— Mi az? Mi történt? Há értünk? — kérdezték össze-vissza. — Jaj neköm, talán katasztrófa! — siránkozott a menyecske.

Kint sötét volt. Esett. Az ablakok alatt emberek futkostak s a kalauzok sápadt lámpája megvillant elmenőben. A kalauz felkapta a lámpát s ajtót nyitott.

— Megnézem, — szolt. — Még nem lehetünk Okorágon...

A fiatal férfi utána. A nyitott ajtón hűvös, nedves levegő áramlott be s felkavarta a füstöt.

— Nyit pályán vagyunk, — szolt az öreg paraszt a pipája mögül.

— Vaj' mi lötte a gőzöt?

— Mekkora zökkent...

Kínos várakozásban teltek a percek. Kimeredtek az ablakokon, de semmit se láttak. Végre bejött a férfi, csizmájáról letoppantotta a sarat, kabátjáról lerázta a vizet s az ajtót becsapva szolt:

— I. Atatok má ejent? Az okorági Sánta Zsuzska elgázlatta magát.

— Hőjnyel Ne beszélj!

— Az. Má későn vették észre. Ott feküdt a síngön. Osztán így járt e.

Léült.

Mély csend borult rájuk egy darabig. Azután megszólalt az öregasszony:

— Aaa, aaa, hát osztán az zökkent vóna... Vaj' mér tevött az ejent? Egyes lán vót, az apja cipőt, láncot...

— Aszondik, az uraság kocsisát szerette, — szolt a menyecske lassan.

— A bolond.

— Hát rosszab a bolondját! — mondta a fiatal férfi. — Mast ett van. Három fertájjal ne szeresse a kocsisat

— Mindőne megvót.

— Meg annak.

Sipolás hallatszott, a vonat lassan elindult ismét. Azután egyenletes dőcögéssel sietett az okorági állomás felé. Bent a kocsiiban megint megszólalt az öregasszony:

— Meg kell itatni a tikot. Tisztára elpillenek. Embörök, keetök szoktak egy kis italt vinni utra, üvegbe, adhatná valamék... Hadd itatnám meg a tikomat...

— Nem horgyunk mink vizet! — nevetett az öregember lassan.

— Nem ámi! — kiáltott a fiatal. — Adjatok bort neki, hadd rugjon bé! Van még bor a hegyön elég.

Hangosan, jóízűen nevetett rá mindenkire. S a vonat Okorágra ért.

1929. júl. 17.

22

Szabadság

Írta: Kodolányi János

Az asszony makacsul hallgatott. A férfi faggatta.

— Dehát mondd meg, hogy mi bajod? Mi bánt? Talán megsértettek?

De az asszony makacssága nem engedett. Ez dühbe hozta a férfit. Megalázottnak érezte magát, valahányszor nem feleltek a kérdéseire. Most úgy érezte, legjobb lenne alaposan elnászpángolni a feleséget, miut valami durcás gyereket. De nyugalmat erőszakolt magára s tovább faggatózott.

— Mi bajod, mért nem felelsz? Micsoda dolog az, hogy egyszerűen nem felelsz a kérdéseimre?

Ekkor az asszony végre sírvafakadt. Ez is felelet volt, de néma felelet, nem lehet belőle kihámozni semmi konkrétumot. S ezenkívül még elkeserítette is a férfit, mint a legtöbb ilyen eset a férfiakat. Különös cinizmus kell ahhoz, hogy valaki ne nézze felháborodás, sőt mardosó büntudat nélkül az asszonyi könnyeket. A férfi megrémült.

— No, az istenért, ez igazán érthetetlen, — dadogta nem valami szellemesen s úgy nézte az asszony könnyes arcát, mintha meghülyült volna.

De az asszony most már fuldokolva s egyre megrázóbban zokogott.

Hosszas könyörgés, fenyegetés után végre sikerült kihúzni belőle néhány elharapott szót.

— Egyik barátod azt mondta nekem ma, hogy te szerelmes vagy a Mártába...

A férfi elhült. Ő Mártába, ebbe a kissé fonyadó, exaltált lányba nem volt szerelmes, csupán a lába tetszett neki s erről a karcsú s izgató lábról beszélt kissé lelkesen egyik közös barátjuknak, de ki az ördög hitte volna, hogy ennyire

beleszimatolnak legtermészetesebb érzéseibe! Egy pillanattal még bárgyúbban nézte a feleséget s torkában felgyülemlött a keserűség.

— Ki volt az a marha, aki ezzel a plotykával traktált téged? — tört ki végre belőle.

— Megigérttem az illetőnek, hogy nem mondom meg neked, — szepegte az asszony s könnyei folytak. — Ne kívánd, hogy a szavamot megszegjem. Nem is mondom meg. Elég az, hogy ő figyelmeztetett, mint jóakaróm, hogy te viszonyt akarsz kezdeni a Mártával s el is akarsz tőlem válni... Azt is mondtad, hogy én nem való vagyok tehozzád...

A férfi összeszorította a fogait, hogy ne káromkodjék, mint egy kocsis. Világosan tudta, hogy melyik barátja bősítette fel az asszonyt, azt is tudta, hogy miért: közös titkot akart teremteni az asszonnyal. Ez egészen természetes volt, férfi a férfinak ellensége, szintúgy asszony az asszonynak. De ami elszomorította, sőt lassanként kétségbeejtette, az az volt, hogy mások számon tartják legkisebb érzéseit is, azt is, ha megtetszik neki valakinek a lába. Úgy érezte, mintha rendőri felügyelet alá helyezték volna. Vajjon nem természetes-e, hogy egy férfinak megtetszik egy szép láb? Vajjon nem az lenne éppen a sajnálatos, a beteges benne, ha nem tetszene meg? S ez a kis halvány tetszés vajjon már bele-sodorná őt a válásba, abba, hogy gyermekei anyját, éveken keresztül segítőtársát és barátját elhagyja?

Feküdt az ágyban és bámulta a plafont. Gondolkozott s a szájaíze megkeseredett. Úgy érezte, elmegy a kedve mindentől. Munkájára akart gondolni, de irtózat és undor fogta el. Gyermekeire gondolt s elöntötte a szánalom. Barátjára gondolt, akit csak segített eddig s akivel megosztotta a kenyerét s a csömör a torkát fojtogatta. Mardosta a keserűség, mert az asszony ígéretet tett egy pletykáló férfinak, hogy nem

Pesti Napló 1929. júl. 17. 159. A. 2.

31

árulja el s ezt az ígéretet meg is akarta tartani, vele, a férjével szemben...

Most érezte, hogy pákhálóba keveredett. Most vágyakozott vissza egykori diákszobájába, ahol teljesen egyedül volt, ahol nem lesték a legkisebb ösztönmegnyilvánulásait is. Ahol lehetett természetes, őszinte ember s természetességével nem sértett senkit.

Hosszú hallgatás után végre elcsitult az asszony sírása s hirtelen szenvedéllyel átölelte a férjét.

— Tudom, hogy mi nem fogunk sokáig együtt élni, — mondta panaszosan. — Én erre már elkészültem...

A férfi pedig nem tudott szólni semmit. Képzetben elintézte a válást, gondoskodott a család megélhetéséről, számokat csoportosított, pénzeket adott össze és osztott szét, összeeszmagolta a ruháit, kibérelte a hónapcs szobát, előfizetett ebédre a kiskocsmában és lehorgasztott fejfel járt a pesti uccákon, melyeket nem szeretett.

— Ne haragudj, — suttogta az asszony s könnyes arcát az övéhez szorította. — Én azért mégse hittem a pletykának. De azt éreztem, hogy te szabadulni akarsz tőlem...

A férfi megsimogatta az asszonyát, megeskolkolta szelíden s azt mondta:

— Nem érdemes beszélni az egészről. Holnap kidobom a fiút...

— Ne, azt ne tedd, — könyörgött az asszony. — Akkor megtudja, hogy én elmondtam neked a dolgot!

— Rendben van, nem dobom ki. — felelte mosolyogva, de belül sírt. — Hisz úgyis mindegy.

S falnak fordult és úgy tett, mintha aludnék, de nem aludt, hanem reggelig rázta, rázta a láthatatlan bilincseket, amelyek észrevétlenül ráfonódtak s megakadályozták abban, hogy őszinte, természetes és tiszta ember legyen.

1929. júl. 21.

93

Édes bürokrácia

Egy vidéki kisvárosban betértem a postahivatalba. Telefonálni akartam valamelyik barátomnak, aki abban a városban lakik. Szándékomat bejelentettem a hivatalnoknak s letettem a hús fillért. Be akartam menni a fiúkébe, mert hiszen logikusan az következett volna, hogy a pénz leszúrása után telefonáljak. De a hivatalnok utánam szólt:

— Mi a neve?

Elbámultam. Mi a nevem? Hogy jut ilyen kérdés az eszébe ennek az úriembernek? Mi köze a telefonálásnak a nevemhez?

— Hogy hívják?! — tette fel újból a kérdést, most már nyomatékosan, nyilván azt gondolva, hogy nem tudok magyarul, vagy hogy hülye vagyok.

— Bocsánat, — válaszoltam — miért érdekli ez önt? Én telefonálni szeretnék.

— Szóval nem mondja meg a nevét. Akkor nem kapcsolok! — mondta mérgesen s be akarta csapni az ablakot.

Ennek fele sem tréfa, — gondoltam. Itt én megint összetűzőzésbe kerültem a hivatali ésszel s a vége az lesz, hogy csakugyan nem telefonálhatok. Pillanatok alatt végigcikázott agyamon minden lehető és lehetetlen ok, amiért a nevemet kérdezik. Talán hasophilok valakihez, akit sikkasztásért köröznék? Talán hamis volt a húsfilléres! Talán váratlanul leleplezték egy országos kémkedést? Talán... talán ez a derék úr összevétette a telefónt a távíróval? Avagy valahol találkoztunk már s most az emlékezetét akarta felfrissíteni, meg akar hívni vaosorára? Örvendeni akar a szerencsének?

De hiába. Magyarázni kezdtem neki, hogy nem értem, miért kíváncsi a nevemre. Én csak telefonálni óhajtok, nem is valami más városba, hanem ide, helybe s a hús fillér ott van, tessék...

Erre aztán egész hivatali tekintélyét lathavetve, kissé hangosan követelte, hogy mondjam meg a nevemet. Másként nem kapcsol. De hát a nevemnek semmi köze a telefónhoz. Én havonként, évtizedek óta, százszor is telefonálok, trafikból is, szerkesztőségből is, postáról is, olyan telefónnal is, amelybe beledobja az ember a pénzt, igen szellemes találmány... Végül felvilágosított, hogy igenis, a nevet be kell írni.

Ezután egy budapesti postán megkérdeztem a telefonkezelő kedves, idős hölgyet, miként áll a dolog.

— Csakugyan, be kell írni a nevet, de csak azért, hogy a rovat ki legyen töltve. Mi meg se szoktuk kérdezni, csak beírjuk, hogy Halász, meg Molnár, vagy, ami éppen eszünkbe jut...

Kedves Postaigazgatóság, én ezt megint nem értem. Minek a rubrika? Mit és kit és miért őriznek ellen? Talán azon a felismerésen alapul az állampolgárok teferéinek ellenőrzése, hogy vidéken nehéz hamis nevet bemondani, mert ott mindenkit ismernek, akinek telefonja van? Talán... az állam... hatályosabb... Nem, ezt nem akarom s nem tudom elhinni. Mondják rá, hogy »copf«, abban mindenki megnyugszik, azzal mindenki beéri...

Kodolányi János

Pesti Napló 1929.
júl. 21. 163. n. 10.

Kivetem a szerencsését ...

Az utóbbi időben Budapest környékén rettenetesen elszaporodtak a cigányasszonyok. Férfit sohasem látok ebből a fajtából, mindig és mindenütt csak asszonyt. És csodálatos, azt írják róluk, hogy kivészen vannak, holott itt a főváros orra alatt hemzsegnek s minden cigányasszony karján ott gubbaszt szundikálva egy gyerek. Nem vették még észre, hogy a cigánygyerek ritkán sír? Valahogy megtanulja, hogy az anyja üzletét nem szabad rontania s mikor az megszólal valamelyik konyhaajtóban, hogy »kivetem a szerencsését, a jevejét«, hát szépen meglapul s alszik, vagy apró fekete szemecskéjével nyugodtan bámulja a láncos bőmből kutyát.

S a cigányasszony letlepszik a küszöbre, bő, széles, rosszságú ruhája festői redőkben omlik el körülötte, zsebeiben turkál s hadar, hadar a nyelve, pillanatig sem hagy szóhoz jutni mást. Az ő üzletfelei az asszonyok. Kis pestkörnyéki házakban a tűzhely körül forgolódo, szatyorban kutató, gyermekkel vesződő, munkától elterpedt, szépséget, vidámságot elhessegető asszonyok, akik mindeuról lemondtak már s akiknek a lelke legmélyén még ott pirlákol a vágy Isten tudja mi után, akik álmukban fiatal lányoknak érzik magukat és sűrű erdőkben sétálgatnak, virágot tépegetnek s álmukat reggelre valamennyien elfelejtik... A férfit nem szereti a cigányasszony. Messziről elkerüli. Mert a férfi a fizikai realitások embere, a munkájával, pénzével, politikájával, gazdasági helyzetével törődik, benne nem vernék gyökeret kis titkosan bujtogató vágyfantáziák.

De az asszony nép szeretné tudni, mit tartogatnak számára a végzet törvényei, a véletlenek szabályai, valami láthatatlant és kifürkészhetlent akar látni és kifürkészni, azt akarja hallani valakinek a szájából hókuszpókuszok kíséretében, amit már régen, talán gyermekkorában tudatalatti énjébe visszafoltott s ami ott kísért, kísért szüntelenül és nyugtalanítóan. S a cigányasszony ezt intuitíve tudja, érzi. Pompás pszichológus. Amikor Moravcsik professzor még ott tartott, hogy a lelki bajokat szépen gombostűre szúrva boskatulyázta és preparálta szép latin nevek tudományzagú levébe, a cigányasszony már ezer év óta sok-sok pénzt, ruhát, ennivalót vágott zsebre a gyakorlati lélektan alkalmazásával...

Most sereggestül vonulnak a cigányasszonyok a kis házak kapuja felé. Csunya szavakat vetnek a kutyának, amely nem tűri a szagukat. S kerepelnek s magyaráznak és bízelegnek és jósolnak a konyhák küszöbén s nincs asszony, aki el merné kergetni őket onnét. Mert vajjon mikor kellett annyira lemondani a szépségről, a vidámságról, a hiúságról, a vágyak teljességéről a nőnek, mint ma?! Nos, nem azokról a nőkről beszélek én, akikről az újságok asszonyrovatai szólnak s a kozmetikusok receptjei nem hatolnak el ebbe a rétegbe. Itt a mindennapos szatyor, a hat-hét gyerek, a gyárkürt rekedthangú üvöltése, a hetibér és a munkakönyv jellemzi az életet... S a cigányasszony, elmaradhatatlan gyerekével a karján vándorol a kis házak között és jósol, szerencsét vet, vágyfantáziák teljességére esküszik. És ő a nyertes.

Ha valahol férfihang csendül, sebesen összekapkodja kártyáit, ölbeveszi a gyermeket, — aki ilyenkor talán gombnyomásra keservesen sírni kezd — és siet, fut ki a házból, amíg kedves az élete!

Kodolányi János.

Pesti Napló 1929.
júli 28. 169. 7. 35.

Igy is lehet . . .

Irta: Kodolányi János

A vasúti kocsiban többen ültünk rokonok és ismerősök, közöttünk több asszony és egy fiatal-ember, akit mindenki úgynevezett jó pofának ismert. Kelenföldhöz közeledtünk és a vonat már bent járt a pályaudvaron, amikor Géza, a jó pofa kipillantott az ablakon:

— Ejnye, az árgyelusát, de gyönyörű kis lány áll ott a perrónon! — kiáltott fel és csettintett az ujjával. — Kedvem lenne megcsókolni.

— Nem szégyeled magad? — ripakodott rá nevetve az egyik néni.

— Sőt meg is csókolom. Fogadjunk, hogy megcsókolom, — erősködött Géza s már kapkodta a kalapját.

Általános nevetés, kiabálás támadt.

— Csak nem bolondultál meg?

— De Géza, az istenért...

— Annyit mondok, botrányt ne csinálj, mert kettéhasítalak.

— Hát mibe fogadjunk, hogy megcsókolom?

A lebeszélés, úgy látszott, eredménytelen. Géza villogó szemmel, izgatottan állt a fülke ajtajában s eleven arcán jókedv és huszáros elszántság ficáncolt. De azért senki sem vette komolyan, néhányan fogadást kötöttek szivarba és csokoládéba, kapzsian számítgatván, hogy jó lesz hozzájutni ezekhez a dolgokhoz, ha már itt az alkalom.

Mikor a vonat megállt, mindnyájan az ablakhoz szorongtunk. Valóban ott állt a bájos kislány, rózsaszínű nyári ruhában, kis selyemkalappal a fején, elragadón bájos, mosolygó és friss angyalka! De mellette ott állt a természetes és szigorúarcú mama, hollőfekete selyemben, úti-köponnyeggel a vállán és kis táskával a kezében. Ha másért nem, ezért az akadályért is érdemes volt fogadni, hisz nem akadhatott józan férfi, aki

a mama jelenlétében bármit is meg merjen kocsáztatni.

De Géza, ez a karcsú, csupa mozgás ifjú, ez a csupa vér és pogány jókedvember, minden volt, csak józan nem. S bennünk elhült a vér, amikor az éppen fékező vonatról, mint a nyíl pattant le, átrohant a síneken s kitárt karokkal egyenesen nekiszaladt a mit sem sejtő bájos leánynak.

— Drága Babikám, hát itt vagy, de régen nem láttalak! Szervusz, szervusz!

Mindenki a lelkendező ifjút bámulta. Ennyi szív, ennyi boldogság még nem volt emberben, mint most Gézában. S a kislánynak ideje sem volt a felocsudásra s máris ott vergődött az erős férfi karjai között. Géza pedig magához szorította a derekát, átkarolta, mint a vaskapocs, csókolta, ahol érte, a szemét, arcát, száját, nyakát, fullasztón.

Bennünk megfagyott a vér. A kislány menekülni szeretett volna, de csak vergődött, mint a csapdába került galamb. Püfölte az ifjút, karmolta, taszította, rúgta és tépte, ahogy bírta. Nem nagyon bírta. De a mama annál inkább! Megragadta az ismeretlen ifjú kabátját, agyba-főbe verte Gézát, kalapját a homokba taszította és közben visított, mint a vércse. Csinos botrány kerekedett.

Mikor Géza már nem adhatta tovább a jó rokont, hiszen az őt ért támadásokról tudomást kellett vennie, két lépést hátralepett s a világ legnaívabb pofájával dadogni kezdett:

— Micsoda... micsoda tévedés!... Borzalmas... Hölgyeim, az istenért, bocsássanak meg... Hígyjék el, vigasztalhatatlan vagyok. Tatal Géza vagyok, kérjenek tőlem elégtételül bármit, én természetesen... De ilyen borzalmas tévedés! Azt hittem, hogy a Mariska!

Mondjam, ne mondjam, a mama is, de meg a kislány is, lassan lecsillapodtak, mintán beláták, hogy az életben adódnak fatális tévedések,

— Ez rendben van, ha megnyerte is a fogadásokat, de elvesztette a szabadságot, — mondta valaki.

Pesti Napló 1929. júl. 31. 171. n. 2.

A falu szociális viszonyai.

* A falu szociális viszonyairól beszélni úgy, hogy mikor az ember szigorúan ragaszkodik a való tényekhez, ugyanakkor azok megítélésében teljesen objektív is maradjon, kissé nehéz. Különösen nehéz feladat ez egy írónak, aki több ízben keserű hangot ütött meg, ha még olyan halk és lefojtott volt is a hang, az írónak, aki természeténél fogva hajlamos a szubjektív érzések kifejezésére, hiszen ez a szó, hogy „falu“, nem statisztikai adatokat, nem kereskedelmi viszonylatokat, nem a termelés és áruértékesítés bonyolult számadatait jelenti csupán, hanem az élmények rengeteg tömegét, szép és kínos emlékek egész bányáját, a gyermekkor, az ifjúság és a férfikorbalépés minden ambícióját és nagyotakarását, sikereket és sikertelenségeket, emberek hosszú sorát, akikhez valamikor a szeretet, vagy gyűlölet érzése kötötte. Mégis, megkíséreltem vázlatosan olyan képét adni a falunak, amelyben a lehető legkevesebb szubjektív elem van, néha inkább személyes tapasztalataimra, élményeimre fogok támaszkodni s kerülöm még csak a látását is annak, hogy tudományoskodni óhajtanék.

Lássuk a falu szociális keresztmetszetét.

A falu az ország minden részében más és más. Azok, akik faluról beszélnek, gyakran valami ideálisan elképzelt, iskolás faluképre gondolnak, az Alföld nagy pusztaságain kiemelkedő fehér toronnyal, a csendesen ballagó tehenekkel, a pacsirtaszó mellett énekelve szántogató paraszttal, akihez kacér rokoltyában jön ki a menyecske, vagy édesbús mosollyal a többgyermekes feleség, karján lóbálva az elemózsiáskosarat... S rögtön hallják a falu harangjának édes-bús kondulását, látják, amint a feltétlenül nagyon vallásos magyar paraszt családjával együtt hangosan imádkozik, aztán megszegi a kenyeret, látja a falu népét ünneplőben vonulni a templom felé, s ez az ünneplő egytől-egyig a magyar népművészet remeke. Az út porában édesdeden játszanak a gyermekek, míg a bölcs férfiak és a jóságos asszonyok, piros-pozsgás lányok tereferélnek s iparkodnak minél pontosabban megfelelni ennek az iskolakönyvből kivágott képnek.

* A B. M. T. március 13-iki vitaestjén tartott előadás.

Új Magyar Föld 1929. júl.-sept.

1. sz. 32-41.

Más azonban a dunántúli falu, más a nógrádi és nagyon más az alföldi. Nemcsak a karaktere más a különböző vidékek falvainak, aszerint, hogy milyen keveredésű emberek lakják, hanem az élete is rendkívül különböző. Más az olyan falu szociális rétegződése például, amelyet nagybirtokok vesznek körül és halálos ölelésükkel fojtják meg az életakaratot benne s más az olyané, amely valami gyárváros tövébe telepedett s a nagyipar érdekszférájában él. Más az olyan hegyvidéki falu, amelyet erdőségek és papi földek vesznek körül, más az olyané, amely a határok közelében jobban belesik a kereskedelmi ütőerek lüktetésébe. A közmondás szerint: ahány ház, annyi szokás és ez érvényes a falu szociális viszonyaira is, ahány falu, annyiféle rétegződés, annyiféle életforma, annyiféle jellemvonás.

Mégis megszerkeszthetjük a falu szociális rétegződésének sematikus képét, ha az osztálytagozódás minkéntjét figyeljük. Hiszen a legtöbb faluban van egy gazdagabb parasztréteg, van egy tönpebirtokos réteg, van iparos, kereskedő, van proletáriátus és van egy úgynevezett intelligens réteg, amely többnyire a közigazgatás embereiből tevődik össze s magához vonzza még a tanítót, papot, a földbirtokost stb.

Első pillanatra is látszik, hogy a földbirtokost nem lehet a tulajdonképeni faluhoz számítani, ámbár foglalkozásánál fogva logikusan oda tartozik, hiszen termelőeszköze épen úgy a föld, termelvénye épen úgy a föld terméke, mint a paraszté. Ennek oka az, hogy még a feudális társadalmi rendben a földesurat s a paraszti jobbágyot egy világ választotta el egymástól, egyrészt a földesur osztályhelyzete, másrészt érzelmi világa. A feudalizmus megdőltével is fennmaradt azonban egyrészt az osztálykülönülés, másrészt a külön érzelmi világ, úgy, hogy a nagybirtokosokat ma is nemeseknek lehetne nevezni, szemben a kisbirtokos parasztsággal. Ezért a falunak ezt az egyébként igen vékony rétegét ne is vegyük most figyelembe.

A parasztok arisztokráciája, a külön paraszt-arisztokrácia a nagy-paraszti réteg. Ennek a rétegnek annyi föld van a kezén, hogy a család megélhetését kényelmesen biztosíthatja, anélkül, hogy a családfőnek, vagy a család bármelyik tagjának bér munkát is kellene végeznie. Ennek a rétegnek a proletáriátus felé semmiféle kapcsolata sincsen, osztályhelyzete függetlenné s különállóvá teszi s ehhez képest más az érzelmi világa is, mások az érdekei, más a gondolkozása. Ez a paraszt-arisztokrata réteg igen öntudatos, mert hiszen anyagi bázisa van, igen fontos anyagi bázisa: földje s ebből is annyi, amennyi neki elegendő. Ehhez képest ő igazán úr, senkire nem szorult a két keze munkáján kívül, nem kell másoktól függenie a mindennapi kenyérért, minden értékét megtarthatja magának s ha lemond valamiről, annak az árát többnyire ő maga szabhatja meg. Megvanak a kiépített szervezetei, amelyek érdekeit képviselik, az országgyűlési választásokban mint fontos elem vesz részt s részben az ő szájaíze szerint alakulnak a programok. Bármennyire kevesen legyenek is ők, sajnos, az ország lakosságának bármilyen kicsiny hányada éljen is a paraszt-arisztokrata színvonalon s ez a kis hányad is bármennyire fogyjon napról-napra, mégis ez a réteg a falu lakosságának legsúlyosabb rétege, épen azért, mert az osztályhelyzete súlyossá teszi. Ő viszi a falu belső életének irányítását, az ő vállain nyugszik a döntés feladata minden olyan kérdésben, amely

a falu életében fontos. Ő adja a falunak a bírót, az ő szava esik súlyosan a latba tanító, pap, vagy jegyzőválasztáskor. *Még az ország mai lehetetlen gazdasági és szociális berendezése mellett is ez a réteg tartotta meg legjobban a vitalitását, életkedvét, támadó erejét és védekező okosságát.*

Egészen más a helyzet a törpebirtokos parasztságnál. Ez alatt az olyan parasztot értem, akinek van ugyan földje, de nem annyi, hogy teljes mértékben biztosítaná a család fenntartását, a szabad mozgás lehetőségét, az élet akaratának teljes mértékű kifejlődését. Ez a fajta paraszt az év bizonyos szakaiban kénytelen áruba bocsátani a munkaerejét is, tehát részben bérmunkássá válik. Míg egyfelől van magántulajdonban bizonyos mennyiségű termelőeszköze, másfelől kénytelen időről-időre maga is azok sorába állani, akik semmiféle termelőeszközzel nem rendelkeznek, tehát időről-időre proletárrá válni. Az effajta paraszt jellemvonásai is ehhez képest mások. Bizonyos távolság választja el a tehetős arisztokrata-parasztól, sőt attól részben függ is, mert aratás, kapálás, szénahordás stb. idején el kell mennie ahhoz és munkát kell vállalnia, még pedig nem is azon az áron, amit ő maga szab meg a munkájáért, hanem úgy, ahogy az a jobban megszervezett és önállóbb nagyparasztság hallgatólagos megegyezése szerint kialakul. Ez a réteg jóformán alig rendelkezik valami érdekvédő szervezettel. Átmeneti osztály lévén a tehetős paraszt és a teljesen földnélküli proletár között, egyikhez sem tartozik igazán, hiszen a napszámos-nép őt nem tekintheti magával egyivásúnak, de nem tekinti a nagyparaszt sem. Egyik oldalon irigység, osztálygyűlölet, a másikon lenézés, osztálygóg a része. Sőt a tulajdonképeni proletár még a saját munkabéréinek a megrontóját is látja benne, mert az, akinek van valamennyi földje, olcsóbb bérért is vállalhat munkát, hiszen a munkabér számára csak olyan pótlás, amely a kis föld hozamát elégségesé teszi a megélhetésre. Ez a parasztréteg nem lehet olyan nyílt, öntudatos és büszke, mert hiszen ezer és egy oka van rá, hogy megalkuvó legyen. Nincs abban a helyzetben sem, hogy természetadta képességeit szabadon kifejtthesse, minduntalan elnyomás, elfojtás éri a lelki életét. Az ő bázisa szűkebb, ennél fogva bizonytalanabb az egész élete s ez a bizonytalanság befolyásolja a lelkivilágát is.

Itt van azután a teljesen földnélküli paraszt. Ez a falu tulajdonképeni nagy és kompakt tömege, egymaga többet tesz ki majdnem az országban, mint a másik kettő együttvéve. Ide tartozik a napszámos, a kubikos, az erdőmunkás, de ide tartozik a nagybirtokok, uradalmak cselédsége is. Ennek a tömegnek az élete ma fokozott figyelmet érdemel. A faluban elfoglalt helyzete a következő: létfenntartásának legszükségesebb eszközeit a puszta két keze munkájával szerzi meg. Munkája bérét nem állapíthatja meg ő maga, mert semmiféle érdekvédő szervezete a munkáltatókkal szemben nincsen, sőt nem is lehet, mert ez érzékenyen érintené a munkáltatókat úgy a faluban, mint a városok ipartelepein, ahová a munkát kereső, letöredezett proletárcsoportok orientálódnak. Az úgynevezett munkapiacra az a helyzet, hogy a munkáltató-érdekeltségek maguk is arra törekcsenek, hogy a teljesen földnélküli parasztmunkás mennél nagyobb tömegekben kínálják munkaerejét, mert hiszen így válik elérhetővé a munkabérek automatikus le-

morzsolása. A földnélkülinek a tulajdon falujában semmi beleszólása nincsen a közügyekbe. Választásoknál az ő szava nem dönt, sőt ki sem kéri a véleményét. Minden létező osztály csak felette állhat, ezért a legnagyobb elfojtásoknak van alávetve a lelkiélete is. Minthogy életvágját, tetterejét szabadon nem élheti ki, áldozatul esik a különböző lelki bajoknak, amelyeknek egyik fontos aliatószerke az alkohol. Egész élete rettenetes megalkuvások, vágyelfojtások sorozata, az emberi, szabad élethez az ő életének semmi köze. Miután kénytelen elfelejteni emberi méltóságát, hogy ne fájjon neki, ha megalázzák, gerinctelenné válik, filozófiája sötét és pesszimista, valami kétségbeejtő belenyugvás a megváltozhatatlan sorsha. Ő mindig csak azt hallja, hogy „az ember kevés-sel beéri, vágyait ha kevesebbre méri“, az ő számára nincsenek kultureredmények, őrá nem vonatkozik az orvostudomány megállapítása, hogy a szervezet fenntartásához ennyi és ennyi kalóriára van szükség, az ő számára a civilizáció rengeteg eredménye nem jelent semmiféle könnyebbséget, semmiféle színvonal-emelkedést. Az élet esztétikai szépsége és élvezete számára ismeretlen terület. Egész életében munkában görnyedve s filléres gondokkal sújtva, családjával szegény-letes kuckóban élve s szegénytelenül öltözködve és táplálkozva, éli keserű életét, szüntelen harcban állva azokkal az osztályokkal, amelyek munkaerejét kibérik, amelyek az ő megkérdezése nélkül őt kormányozzák, amelyek beleszólnak az életébe és ha kell, könyörtelen módszerekkel bémítják meg szabad mozgásában, ha a mozgást csak meg is kíséri. Némely vidéken a napszámosember emellett még közmegvetés tárgya is. „Senki kudus“ — mondják rá. „Nyomorult patkány.“ stb. Számára csak két módja van az élet tűrhetővé tételének, az egyiket már említettük, ez az alkohol. Alkohol nélkül nem tudná elviselni azokat az ösztön-elfojtásokat, azokat a borzalmas korlátozásokat, életének azokat a kíméletlen megcsönkítésait, amelyek elkísérik kis gyermek korától késő vénységéig. Nem bírná elviselni az állandó bizonytalanságot, a mindennapi kenyér megszerzésének nehézségeit, családja nyomorúságát, betegségeit, az egész nem is emberi élet kilátástalanságát. A másik módja az élet elviselésének a vallás igen intenzív átélése. Minthogy a falusi proletáriátusnak főként a férfirésze folyamodhat az alkoholhoz, hiszen nála van a kereket, őt menti fel a részegségért a közvélemény, míg az asszony tőle függ és a részeg nőt az erkölcsi megítélés igen szigorúan sújtja, a nő hódol legfőként a vallási szertartásoknak, a nő éli ki természetes felszabadulási vágyait, esztétikai kívánságait, elfojtott nemiségét a vallásos gyakorlatokban, az ő szeme csügg legjobban a túlvilági békeesség és boldogság ragyogó képein. Általában minden osztályban inkább a nő hajlamos a vallásban való elmerülésre, mert hiszen a nőt szorongatják azok az erkölcsi gátlások leginkább, amelyek a vallási rendszerekből folynak. Ellenben a férfi mozgása az erkölcsök szerint is sokkal szabadabb s tágabb lévén, az más irányba terelődik.

A falu keresztmetszetében tehát láthatjuk az egész állam keresztmetszetét kicsiben. Az osztályok helyzetét és egymásra való hatását épen úgy, mint sűrűlódásait, harcát, érdekeinek védelmét stb. A faluban a közhatalom tehát a nagyparaszti kezében van legfőként, utána következik a félig paraszti, félig proletár törpebirtokos, még ennek is van beleszólása az ügyek vitelébe, mert hiszen ezt a beleszólási jogot a vagyon

mértékéhez kötötték. A napszámos, földmunkás, akinek semmije sincsen, nem is rendelkezik semmiféle hatalommal s meg kell adnia magát sorsának, amelyet a reánehazodó osztályok számára szabnak. Jóllehet, az állam rendeltetése természettől fogva az és így is kell az első államalakulásokat magyaráznunk, hogy a nép egyenként gyenge tagjait a közösség szervezeti erejével támogassa, az államban tömörült individuumok lehető legnagyobb boldogságát, szabadságát és életerejét biztosítsa, ennek az ősi és természetes elvnek az érvényesülését ma már alig találjuk meg. Hogy a „társadalmi szerződés“ alapelvei ide satnyultak, annak okai nem tartoznak a mi tanulmányunk keretébe.

Vannak azonban a falu szociális rétegződésében még olyan elemek is, amelyek tulajdonképpen nem is függnék a földtől, mint termelőszekőztől és a terménytől, nem függnék, mert a termelésben részt nem vesznek. Ez a réteg egyrészt a kereskedő, másrészt az úgynevezett intelligencia.

A kereskedő kisebb-nagyobb tőkével áruraktárat halmoz fel s ezt az árukészletet magasabb áron bocsátja a fogyasztó rendelkezésére, mint amilyen áron ő szerezte. Ha az árura nagy szükség van, akkor az árat felemeli, ha az áru senkinek sem kell, akkor az árat leszállítja, homlokegyenest ellentétben azzal a józan logikával, amelynek érvényesülése a természetben mindenütt meglátszik. A kereskedő ezenkívül összevásárolja a föld terményeit is és azt magasabb áron adja tovább a gabonakereskedőnek. Ha a parasztnak nincsen pénze, akkor a kereskedő ad neki kölcsönt s fedezetül lefoglalja a paraszt terményeit, előre kialakított áron. A kereskedő tehát gyakran olyan funkciókat végez a faluban, amelyek a bank feladatai lennének. Így ezer és ezer érdekszál köti össze a falu lakosságával, anélkül, hogy a termelésben résztvenne s így szervesen kapcsolódnék bele a falu termelőmunkájába.

A paraszt a maga természetes, józan eszével világosan látja ezt és érzi visszásságait a kereskedő létalapjában. A paraszt nem a hivatalos, iskolás közgazdaságtan szabályai szerint ítéli meg a dolgokat, hanem azok szerint az elvek szerint, amelyek az ő életét s munkáját irányítják. *Ezért a kereskedőt nem is szereti, szíve szerint nem forr vele össze, elkerülhetetlen rossznak érzi a kereskedő létét s ebben a megítélésben nem kis szerepe jut annak a felismerésnek, amit különben a világ minden primitív emberénél megtalálhatunk, hogy tudniillik a pénzzel manipuláló ember nem lehet teljes értékű ember.* Gyakran kerül összeütközésbe a kereskedővel a különböző kínos pénzműveletek révén. Ezért a kereskedő erősen elszigetelt ember s csak a vele hasonlószerűekkel érzi magát egynek, mintegy külön osztályt alkotva a falu osztályai között. Ennek a különállásnak csak igen kis részben oka az antiszemitizmus, az is főként a sváb falvakban. De sem a dunántúli, sem az alföldi magyar faluban a paraszt nem ellenségeskedik a kereskedővel vallási okokból, a maga fajtáját, a maga vallását annyira másnak s különállónak érzi belső, lelki okokból, hogy a zsidóság ellen nem is tartja érdemesnek faji alapon szövetkezni. Más a sváb lakosság, a sváb maga is igen hajlamos azokra a pénzmanipulációkra, amelyeket a zsidó kereskedő végez a falu életében s őt a versenytárs ellen való gyűlölet vezeti az antiszemitizmusban. Bizonyosság erre az, hogy sváb falvakban a kereskedők maguk is svábok, a zsidót egyszerűen kifüstölik, kipusztítják.

1929. júl. - rept.

104

Itt van még egy másik osztály a falu életében, úgynevezett falusi intelligencia. Ezt az osztályt igen erős, elpusztíthatatlan öntudat fűzi az állami mammutbürokrácia hivatalnok-osztályához s mélységes szakadék választja el a paraszttól. Ez képviseli az államhatalmat s az államhatalomnak mindenüvé elnyúló s gyakran rideg, a paraszt józan érdekeivel ellentétben álló külön érdekeit. Az intelligencia túlnyomóan a régi nemességből és főnemességből származik, ezért már származásánál fogva bizonyos történelmi tudat él benne, a feudalizmus összeomlott gazdasági és társadalmi rendjén túl is élő kemény s elpusztíthatatlan osztályöntudat. A múlt század végén a kormányok mindent elkövettek, hogy a forradalom és a kiegyezés után tönkrement nemesi osztálynak új létalapot teremtsenek. Ekkor kreáltak új hivatalokat, ekkor ültették be a nemességet az új s modern alapokra helyezett állami közigazgatás íróasztalai mellé, ahelyett, hogy kitzásították volna a nép közé s a pusztá tehetségére és életerejére bízták volna az érvényesülését. Így a hivatalnokság megmaradt ugyanolyan különálló nemesi osztálynak, amilyen a hűbériség idejében volt, az osztálygóg és osztályönzés minden attributumával. Így alakult ki egy olyan különálló és a falu életére szervesen rá nem épített bürokrata-réteg, amely önmagát tekinti államnak és a maga létével azonosnak látja az állam létét. Csatlakozott a kapitalizmus kifejlődésével megerősödött burzsoáziához s a paraszttal szemben megőrizte különállását, ami érthető és természetes is. Nehéz időkben, mint amilyen a háború s az azt követő forradalom is volt, tünt ki csak igazán, hogy ennek az osztálynak mennyire mesterséges injekciókkal kell az életerejét táplálni, milyen kevés benne a vitalitás, mennyire ná van utalva az államban uralkodó osztályok jóindulatára és támogatására. S nemcsak a gazdaságpolitika erősíti egyre jobban a bürokrata-osztály hatalmát, hanem a kulturpolitika egyoldalúsága is. Elegendő arra utalnom, hogy az úgynevezett középosztálybeli tanuló az ösztöndíjkiosztásnál különös elbánásban részesül, a paraszt vagy pláne proletár-sorból származó tanuló rovására. S ami a kulturprogramban ilyenformán országos jelentőségű, az a faluban mint cseppben, szintén kis helyi jelentőségű tényekben tükröződik, úgy például, hogy az iskolában egészen más elbánásban részesül a parasztyerek és másban az úgynevezett urigyerek.

A falusi bürokrata lélekben a földesúrhoz áll legközelebb, ami szintén arra vall, hogy az évezredes osztályszolidaritás nem vész el nyomtalanul akkor sem, ha az osztály bizonyos része elvesztette önállóságát. A földbirtokos a bürokratában nem olyan munkást lát, aki tudását, munkaerejét az államnak adta bérbe, hanem elszegényedett nemest, s a bürokrata a földesúrban magához testben-lélekben hasonlót fedez fel, azal a különbséggel, hogy a földesúr, meglévén a földje, nem kénytelen az állam szolgálatába állani. Így a földesúrak rétegével, mint neki rokon társadalmi osztállyal, lélekben eggyé válva, tulajdonképen szemben áll a paraszttal s a földesúron keresztül szoros lelki kapcsolatok fűzik a kapitalizmushoz, noha gyakran emlegeti is a „zsidó tőkéseket, akik fosztogatják az országot.“ stb. De a tőkével való szembenállása mindössze annyi, hogy a zsidó tőkést elítéli s a tőke felhalmozódását keresztény kapitálisták kezében szeretné látni, ám sohasem a földtelen proletáréban, hanem a saját osztályában.

Ennyiféle osztály él tehát a faluban s ezek az osztályok bizony súlyos belső ellentéteket hordoznak. A paraszt-arisztokrata szemben áll a kisparasztal, mind a kettő a földnélkülivel, a földnélküli szembenállása valamennyivel, kézenfekvő. Gazdasági kényszerűségek okozzák ezeket a szembenállásokat, azok a különböző érdekek, életformák, lelki jellemvonások, amelyek a jelzett osztálykülönülést létrehozták. Naiv dolog tehát olyasmit mondani hogy: az osztálykülönbségeket el kell ismerni, de nem lehet elismerni az osztályok közötti surlódásokat. Aki egy pillantást vet arra a képre, amely a falu szociális szerkezetét ábrázolja, rögtön tisztában lehet vele, hogy miként surlódnak ezek az osztályok s miként iparkodnak a maguk számára részint megszerezni, részint monopolisztikusan megtartani olyan előnyöket, amelyek a szabad életet és a biztos kenyeret jelentik.

Persze, ez a kép változik aszerint, amint valamely faluban több a nagybirtok és több a földnélküli, amint a falu lakossága valamely ipari város közelében az ipari kaptalizmus szférájába került stb. A legideálisabb természetesen az olyan falu, ahol a lakosság szinte egyenlő arányban birtokolja a földet és pedig akkora parcellákban, amekkorák a család eltartásához elegendők. Az ilyen faluban proletár alig van, a lakosság erős és büszke, önálló, életakarattól duzzadó, az ifjak hajlamosak a civilizációra. Így van ez Cegléden például. De már a dunántuli nagybirtokok közé beékelte falvak élete nem ilyen biztató: Fejér, Somogy, Zala megyék sok falvában a mások földjén bérért robotoló paraszt apatikus, aláztos és mindenbe beletörődő. Az előbbi paraszt-lélekben közelebb áll a pogánysághoz s ennek megfelelően többnyire kálvinista, amely vallás sokkal többet hagy meg az öntudatból és a büszkeségből, sokkal több szabadságot enged az egyénnek, az utóbbi viszont rendszeren katolikus, ennek a vallásnak több esztétikai kiélést nyújtó ceremóniáját vakbuzgón követi s aláztosságában teljesen megtörik a sors ránehezülő súlya alatt.

Mondottuk, hogy a földnélküli paraszt szolgáltatja az ipari termelés proletárságát. Ezek a letöredezett csoportok, mint a vándormadarak, húzódnak a városok közelébe, letelepszene a külvárosok mérhetetlen sötétséget, szenvedést, szolgaságot és nyomort rejtegető uccáiban és szaporítják azoknak a számát, akik a munkaerőjüket az ipari kapitalizmusnak adják bérbe. Mennél több a kínálkozó munkáskéz, annál alacsonyabbak a bérek s a proletárságnak ezeket a rétegeit semmiféle szervezettel megvédelmezni nem lehet, mert ők még nem annyira osztálytudatosak, mint az iparban már régebben, esetleg generációk során át dolgozó városi proletárság. Csapatostul lézengenek az építkezések körül, vállukon a tarisznyával, fedél nélkül és tűzhely nélkül is hajlandók munkát vállalni, nem törődve saját osztályuk érdekeivel, csak a maguk szűköss táplálásával. Vagy a vidéki városok szövőgyáraiban próbálnak elhelyezkedni óránként husz-huszonnégy filléres bérére. Nagyrésztük megint visszamegy a faluba és itt is, ott is megpróbál valami keresethez jutni. Így a földnélküli parasztnak nemcsak a paraszt-arisztokráciával és a nagybirtokossággal, hanem távolabb még az ipari kapitalizmussal is szemben kell állania, ami a többi osztályról nem mondható el. S épen ez az az osztály a falunak, amelynek az érdekei szorosan egybeesnek a

1929. júl. - megrág.

városi munkásság érdekeivel, itt az a pont, ahol a város és a falu gazdasági kényszerűséggel kapcsolódik.

Milyen már most az így felvázolt szerkezetű falu kulturális élete?

Azt mondják, hogy a falu kulturrétege tulajdonképpen az intelligencia. Ha hivatalos és megrágott, iskolás kultúrát gondolunk, akkor ez csakugyan így is van. Mi azonban kultúra alatt a nemzet sajátos faj *jellegének kollektív esztétikai formában való megnyilatkozását értjük, s ilyenformán a falu intelligenciája rettenetesen távol áll a falu kulturéletétől.* A magyar intelligenciát a népi kultúrához jóformán nem fűzi semmi. Az úgynevezett intelligens ember a különböző fokozatú iskolákban jól megrágott s megemésztett kulturgombócokat kap s azokat egész életén át újrakérödz*i.* Esztétikai sémákat, agyontaglatt művészetet, irodalmat kap, rettenetesen nagyképü s az élettel semmiféle kapcsolatban nem álló szempontokat gyur bele ebbe a förtelmes anyagba s ahelyett, hogy a kultúra alkotásaiban a folyton újakezdő és újrateemtő intuitív életakarát megnyilatkozását látná, elképzeli a kultúrát valami olyan szecsxadombnak, amelyen rágódó nyárspolgárok és öreg kisasszonyok impotens unalmukban babrálgatnak. *De a mi egész úgynevezett intelligens, kulturközéposztályunk tömegében alig van néhány olyan egyén, aki tudná, hogy mi a szép a népművészetben, egy szürben, egy kendőben, egy faragott kulacsban, egy festett tányérban, egy finoman formált kőkorsóban, egy népdalban, egy képben. A falusi intelligencia egészen másként látja a kultúrát, mint ami az a valóságban!*

Hanem igenis, kulturéletet él a jómódú paraszt, még akkor is, ha nem kapkod valami nagyon a remekbekészült Decobra, vagy Wallace-regények után. Ha nem jár is színházba, ha nem tudja is könyv nélkül a Toldi három első énekét. Mert ezeknek az embereknek az asszonyai kézimunkáznak, ezek az emberek táncolnak és dalolnak, ezek néhol még maguk fonnak és szönek. Kulturéletet él a szegény paraszt is, amikor dalaiban panaszkodik a sorsáról, kulturéletet, ha még olyan vékonyat, él a földnélküli proletár is; elegendő arra utalnom, hogy népzeneink tele van a szegény nincstelen ember kesergésével, vagy szomorú humorával, hogy igen szegény falvakban gyakran csodálatos pompájú szötteket, faragásokat találhatunk. Elmondhatjuk tehát, hogy abban az értelmezésben, ahogy mi a kultúra szót használjuk, a faluban mindenki él többé-kevésbé intenzív kulturéletet, csak éppen az a réteg nem, amely magát mint kultuurembert emlegeti. Persze, ha azt mondjuk, hogy a kultúra azonos a fogmosással, a fürdéssel, a nadrágtartóval, a villanykörtevel s hogy kultuurember csak az lehet, aki nagyon hasonlít az európai fehér ember iskolakönyvbeli képéhez, akkor a falu kulturélete kissé silány. A paraszt lakása gyakran nem sokban különbözik a cigány viskójától, főként a szegény paraszté. Vannak az országban vidékek, amelyeken úgy élnek az emberek, mint a rókák, földbefurt lyukakban s egymás hegyén-hátán. Ezek mind a saját édes magyar törzsünkből való emberek és ha valaki azt mondaná, hogy csupa élvezetből élnek így, mert hiszen ki korán kel, aranyat lel s különben is a munka meghozza gyümölcsét, az téved. *Bizony, kulturéletről az ilyen falvakban nem lehet szó. Még abban az értelemben sem, ahogy mi a kultúra szót használjuk, mert hiszen ehhez is csak kell bizonyos fokú, ha még olyan minimális anyagi színvonal s nemcsak az éhes ember, de az éhezö állat*

is megkoszosodik, szép szőre kihull, vidám életkedve megtörik és csillogó szemében tanyát üt a lemondás és az alázat . . .

De beszéljünk hát a kulturáról más értelmezésben.

Így elsősorban kellenek a közlekedési eszközök. Utak, vasutak, hajók. Azután az kell, hogy az embereket az egészséges élet alapelemeire megtanítsák, tehát arra is, hogy mekkorának kell lennie a ház ablakának, az egy emberre számítandó lakóterületnek stb. Azután az kéne, hogy a falu népét rá is vezessék az egészséges civilizáció útjaira. Igen, de mindennek az alapja az, hogy a falu minden egyes lakosának elegendő földje legyen, ne legyen kénytelen bér munkát végezni, teljes beleszólása legyen minden közérdekű dologba, műhelyt nagykorú, akár férfi, akár nő. Egyszóval: *ehhez az kellene, hogy a faluban egymást emésztő s egymás ellen küzdő osztályok eltűnjenek, a falu teljes egészében legyen homogén parasztság, annak a termelőmunkának megfelelően, ami a falun folyik. Mert a mai állapotok mellett, semmiféle komoly fellendülését sem a civilizációnak, sem az újabb nemzeti kultúrának nem várhatjuk.* A civilizált életmódhoz más gazdasági és társadalmi feltételek kellenek. A paraszt-arisztokrata él civilizált életet, mert megteheti s meg kell nézni, hogy a ceglédi parasztcsaládok gyermekei hogyan nevelődnek, hogy hány házban van zongora s vannak könyvek, s én nem egy debreceni parasztot ismertem, aki a kollégiumban elvégezte a tanulmányait s láttam katonatisztek között borjúszerű ingben billiárdozni egy legényt a Bikában s ez a legény volt olyan civilizált úr, mint a kávéházban akárki. Ezen múlik tehát minden.

A faluban is folynak oktató előadások a belterjesebb gazdálkodásról, *de ezzel csak egy máris jómódú parasztréteg jólétét gyarapíthatjuk, ellentben semmivel sem emelhetjük magasabb életszínvonalra a földnélküli parasztot. Azután meg a termény értékesítése nincsen a parasztság kezében. A kereskedelem kezében van. Ahelyett, hogy az ország népét maga az ország termelő lakossága látná el, ezt az ellátást, valamint a feleslegek értékesítését egy külön osztály végzi, a saját érdekeinek megfelelően s a termelő osztályok kárára. Mindenütt, ahol a parasztság igazán civilizált életet él, ez a két fontos feltétel van megvalósítva: 1. A föld, mint termelőeszköz, lehetőleg egyenlő részben a termeléssel foglalkozók kezében van; 2. a termelvényt maga a termelő értékesíti szövetkezetek, vagy egyéb szervek útján, a szükségletnek megfelelően s csak a valóban felesleges terményt értékesíti, külföldön. Így van ez Dániában, a legideálisabb s legcivilizáltabb parasztállamban is.*

Most, hogy a falu élete megelevenedik előttem, eszembe jut egy nagy alföldi falunak a harangszava. Szinte hallom a kondulását. Ez a harang minden áldott nap temetésre kondult és minden másnap tüdővészben holtat temettek. A harang szava szinte őrjítő volt, ahogy órákon át zúgott, bongott, mint hatalmas, fekete hullám, körülzuhogva az agyvelőt s megbénítva a gondolkozást. S eszembe jutnak azok a plakátok is, amelyeket ugyanannak a falunak a községházán láttam. Ez a plakát arról világosította fel az embereket, hogy a tüdőbaj ragadós, hogy a tüdőbaj bő táplálkozással és nyugalommal gyógyítható, hogy ha valaki köhög, azonnal menjen orvoshoz, stb. S ugyanakkor láttam, hogy a fiatal munkáslányok a cséplőgép mellett holdvilágos éjjel még éjjel után két órákor is ott dolgoztak, borzalmas porban, szemétkben s egész napi

1929. júl. -sept.

105

táplálékuk egy kis ciberelevés, meg egy darab avas szalonna volt. Ha valaki azt mondaná nekem, hogy ezek a fiatal leányok nem is akartak talán aludni, hogy milyen szép a romantikus telihold, az Alföld végtelen síkján duruzsoló cséplőgép, hogy ezek a munkásleányok esküdt ellenségei a nyolc órai munkaidőnek, hogy a szentnek se ették volna meg a sült malachust, vagy kirántott csirkét salátával, akkor én csak annyit mondok: meg kell próbálni. Vagy itt van a szomszédban egy kis vidéki parasztváros, a földnélküli népréteg egy szövőgyárban dolgozik, napi tizenkét órát, kap huszonnégy fillér órabért, s a por, amelyben dolgozik, akkora, hogy a munkások nagy része tüdővész. De próbáljon csak valaki nyolcórás munkaidőről és emberséges bérről beszélni! Azonnal ki-repül, mint a parancsolat. Mert az állam *nem tekinti politikai kérdésnek a trösztök és kartellek szervezeteinek megalakulását és működését, ellenben politikai kérdésnek tekinti a földnélküli emberek létérdekeinek legcsekélyebb védelmét is szervezeti úton.* Elgondolhatjuk, hogy milyen egynemű falu tüdővész-statisztikája s elgondolhatjuk azt is, hogy a puszta szóbeli felvilágosítás itt semmit sem használ.

S hányszor folytak már megbeszélések és hosszú cikkek az egyke kérdéséről? Amikor kiderült, hogy az egyke főként gazdasági kérdés, mélységes csend borult az egész kérdésre. Egy közismert politikus, aki professzionistavészharang-kongató, elzúgta szép mondatait a család szétzülléséről, a selyemharisnya terjedéséről, a modern táncórületről, a vallási érzés hanyatlásáról a felsőházban, figyelmen kívül hagyva azt a tényt, hogy a szegénység növekedésével az embereket amúgyis komikus dolog takarékosagra és aszkézisre inteni, hogy a selyem semmivel sem rosszabb ruházati anyag a pamutnál, hogy tánc mindig volt és mindig lesz, amíg nemcsak az ember, de az állat is ritmikus mozgásokban szublimálja erotikus ösztöneit, s hogy a háború befejezése óta egyedül Budapesten tizennégy új templomot emeltek és emelnek, nem beszélve az erősen fellendült vallási mozgalmakról. Az egyke kérdéséről egyébként annyit írtam már, hogy a róla vallott felfogásom a tisztelt olvasók előtt amúgy is ismeretes. „*A hazugság öl*“ című röpiratomban összefoglaltam a falusi egyke kérdéséről szükséges tudnivalókat és szempontokat.

A falu szociális viszonyai tehát szomorúak, ha eltekintünk egy-két osztály életviszonyaitól s csupán azoknak az osztályoknak a helyzetét vizsgáljuk, amelyek nem rendelkeznek megfelelő életbázissal, amelyek bérmunkát végeznek, amelyek nem tudják létérdekeiket megfelelően kiépített szervezetekkel megvédelmezni s amelyek a közösség életének irányításában nem vehetnek részt s így meg vannak fosztva a szabadságtól úgy gazdaságilag, mint gondolkozásukban s a gondolatok kinyilvánításában. Amint látjuk, a falu szociális szerkezetének vizsgálata rávezet bennünket arra a megdöbbentő felismerésre, hogy ma az államban nem minden ember találhatja meg érvényesülésének s boldogulásának területét s hogy mindaddig, amíg az állam fogalmát másként nem lehet értelmezni, a magyar nép testi-lelki energiái lefojtva, megcsontkítva, elkorcsosítva beteges irányban fejlődnek és nem működhetnek a harmonikus egyéni és közélet megvalósításában, sőt osztállysurlódásokban fecsérlődnek el.

Kodolányi János.

AZ EURÓPAI ÉLET ÉS KNUT HAMSUN.

I.

AZ EMBER harmóniára törekszik. Azért törekszik a harmóniára, mert sem benne, sem körülötte sincs harmónia. A feszültségek, amelyek az európai lélekben immár elviselhetetlenül kínzóakká váltak, a civilizáció emberellenes fejlődési tendenciájából származnak legfőképp. Egyre jobban és jobban eltávolodtunk s eltávolodunk a természettől, modern civilizációnk a kultúra álöltözetében építi rettenetes bábeli tornyát s a nyelvzavart úgy igyekszik megszüntetni, hogy a száz és ezer külön jajgató, lázadó hangot elnémítja s ezzel a torony felépítését tovább folytatja az abszurdumig s rabszolgaságba süllyeszti az embert.

Rousseau volt az első, aki jóval a nagy francia forradalom kitörése előtt meglátta a civilizációnak ezt a tendenciáját és a «retournons à la nature» kimondásával megtagadott minden közösséget a civilizációval. Pedig az ő idejében még úgyszólván gyermekcipőkben tipegett a technika s alig volt olyan eredménye, amely komolyan veszélyeztette az ember harmóniáját. Igaz, hogy a feudális hűbéri társadalmi rend rabszolgaságba görnyesztette az embert, ez a rabszolgaság azonban mégis csak meghagyta természetes, ősi környezetében, a jobbágy élete a szántóföldeken, erdők között, folyók és tengerpartok mentén folydogált s így a feudalizmus civilizációja nem kényszerített az emberek olyan nagy tömegeire akkora ösztönelfojtásokat, mint amilyenek sorvasztó súlya alatt vergődik a kapitalista civilizáció géprabszolgasága. S mégis, Rousseau már ezt a relatíve egészséges civilizációt is megtagadta, mert az ember harmóniáját, tehát boldogságát veszélyeztette. Rousseau meglátását igazolták a francia jobbágytömegek, amelyek megcsinálták a világ legmonumentálisabb szabadságmozgalmát, összetörték az államot, a hűbéri civilizáció emez organizmusát s hozzáláttak, hogy megvalósítsák az államnélküli közösséget, a szabad, harmonikus és természetes emberek közösségét. Minthogy azonban a francia forradalom a polgárság osztályuralmának biztosításával s így a polgári kapitalista civilizáció megalapításával végződött, a feudalizmus civilizációjának szerepét átvette a kapitalizmus civilizációja s megindult az a mértéktelen toronyépítés, amely mai válságába sodorta az európai embert.

A természettudományok rohamosan fejlődtek, az empiria eszközei egyre tökéletesebbek és finomabbak lettek, az analízis, amely az emberen kívüli életet boncolta s alkotórészeire tökéletesen szétszedte, kézzelfogható, reális eredményeket ért el. A gőzgép s az elektromosság olyan arányú központi erőtelepek felépítését tette lehetővé, amelyekről sem az ókori rabszolgaállam, sem a hűbéri állam nem is álmodott. Minthogy a francia forradalom következtében hatalomra jutott polgárság kisajátította a természettudományok által felfedezett eredményeket, az elnyomás és ösztönelfojtás még inkább fokozódott s a gépi termelés, a közlekedés eszközeinek hallatlan tökéletesedése még sokkal inkább kiemelte az embert természetes környezetéből, az őstermelés miliójéből

Napkelet 1929. aug. 1-15. 15-16. n.
143 - 157.

és munkafolyamatából, mint amennyire azt a földgazdálkodáson — tehát őstermelésen — alapuló feudális civilizáció tette. A francia forradalom s az azután lezajló forradalmak eredménytelensége végkép megölte a romantikát, mert hiszen a romantika nem egyéb, mint az elnyomott ember szabadságvágyának megnyilvánulása. A kapitalizmus tudományos racionalizmusa nem szolgálhatta a természettől jónak és szabadnak, tehát harmonikusnak, született embert, hanem ellenkezőleg: a kapitalista civilizáció *öncéluságát*, s ennek az öncéluságnak az érdekében egyre jobban és jobban megfosztotta az embert szabadságától, természetességétől és harmóniájától. A filozófiában uralkodó elvvé vált a pragmatizmus, a gazdasági életben a tőkecsoportok közötti szabadverseny, a politikában a piacok felkutatása, megszerzése és kihasználása, az irodalomban a művészetben a naturalizmus s még később az impresszionizmus. Az európai ember szkeptikussá vált és ez a szkepszis öltött testet Dubois Reymond híres «ignorabimus»-ában.

Az ember szabadságvágya azonban azonos az ember életakaratóval s így azt kiölni belőle nem lehet. Mennél erőszakosabban és alaposabban nyomják el benne az élet akaratót, tehát a szabadságra való törekvését, mennél jobban eltávolítják a természettől, annál rettenetesebb erővel tör fel belőle az elfojtott élniakarás. Néha kerülő utakon, néha tudatosan egy célra törve. Így az új civilizáció tendenciájával szemben már korán kiütözköznek a szocializmus legelső csirái, a naturalizmus fanyar szkepszisén áttör *Zola romantikája*, az impresszionizmus stílusát megbontotta Cézanne. De valami furcsa változást vehetünk észre ezen a romantikán! A modern ember romantikája volt ez, azé az emberé, aki szabad akart ugyan lenni, vissza akart ugyan térni a természethez, — ahogy Rousseau követelte, — de viszont nem volt hajlandó feláldozni azokat az eredményeket sem, amelyeket a természettudományok felmutattak. Nem a civilizáció megtagadása volt ez többé, hanem *egy bizonyos tendenciájú civilizációnak* a megtagadása csupán. Nem vetette el a gépeket, a közlekedési eszközöket, sőt azokat az ember kényelmének, jólétének és szabadságának szolgálatába akarta állítani. Azt mondhatnók, hogy a természettudományos romantika volt ez, mely követelte a civilizációt, de az ember szabadságának, természetes életlehetőségeinek, individuális értékeinek az érdekében!

Nietzsche ennek az új romantikának legfulminánsabb kifejezője. De ő még, ideológiájával, benne áll egy kissé a feudalizmust leromboló romantikában, ő a felszabadulást a görög pogányságon keresztül szeretné elérni s ebben inkább humanista, mint a racionális természettudományok s az empiria alkalmazója. Mindamellett az ő módján is lehetett volna eredményeket elérni, ha nem esik abba a súlyos optikai csalódásba, hogy a kereszténységet mereven szembehelyezi a görög szellemmel. Ennek a csalódásnak az az oka, hogy a babiloniaszír-zsidó «eredendő bűn»-fogalmat a krisztusi kereszténységnek tulajdonítja s a görög szellemet, mint az «eredendő bűn» büntudatával szemben érvényesülő természetes szabadságot s harmóniát fogja fel. Pedig a büntudatnak hallatlan kimélyítése semmiképen sem a kereszténység szelleméből fakad. Jézus épen a zsidó életben rettentő, bénító teherként elterpeszkedő általános büntudatot oldotta fel, a bosszúálló Jehova istenképét a jóságos Atya képével helyettesítette, ő maga a bűnösök, elesettek, megvetettek között járt, gyógyításai, vigasztalásai kivétel nélkül azon fordulnak meg, hogy «megbocsáttatnak a te bűneid». Ez pedig nyilvánvalóan homlokegyenest ellenkezője a zsidóság mérhetetlen büntudatának, amely oda fajult, hogy a népet ostorozó, a vétkeket büntetésekkel, ítélettel, jehovai bosszúállással fenyegető próféták végül is

elsenyvesztették a zsidóság akcióképességét, megbénították akarátát, a cselekedetek morális mérlegelésébe ölték bele magát a cselekedetet s *kitenyészítették a meddő és egészségtelen zsidó filozófia szörszálhasogató skolasztikáját*. Jézus tanítása ennek igenis épen az ellenkezője volt, a felszabadulást hozta a sorvasztó büntudat alól s az az ember életét az egészséges, harmonikus és szabad, büntudattól mentes közösségre építette fel. Szent Pál vezette vissza a keresztény közösségek szellemét a zsidó büntudathoz s a szellem történetének ez a rendkívül fontos és izgató területe még alapos kutatómunkát igényel. Itt csak jelezni kívánjuk, hogy a büntudat, amelyet Nietzsche a kereszténységnek tulajdonított, nem jézusi eredetű s nem teszi a jézusi kereszténység magvát. Sőt ennek épen az ellenkezője igaz. Nietzsche tehát tökéletesen haszontalanul tette meg magát Antikrisztusnak s a «győztél Galilei» felkiáltás tulajdonképpen az ő súlyos büntudatának, de nem kereszténységének győzelmét jelenti s nem a «Galilei» győzelme!

Az ellentétek zavarosságában vergődő európai ember, hogy tisztázhassa legalább az alapfogalmakat s végre is a forrón áhított megnyugvás állapotába jusson, két út kínálkozását vélte látni: 1. vagy elfogadja a katolikus kereszténység morális rendszerét, szellemét, ideológiáját, vagy 2. elhatározóan a racionális analízis útjára lép, megvalósítja Nietzsche követelését s «újraértékeli a fogalmakat» s az eredményt a jövőre bízva.

Hogy ez az alternatíva valóban fennállt, arra bizonyíték a múlt század végén meghasonlott filozófia (Haeckel térhódítása az egyik oldalon, Bergson fellépése az intuitív filozófiával a másikon), de méginkább a Nietzschével szemben kiméretlenül kiálló Dosztojevszkij.

II.

Európa harmóniája tehát két sarokpont között kereste a megvalósulását. Nietzsche volt az egyik, Dosztojevszkij a másik sarok. Két hatalmas, messze kiemelkedő csúcsa az európai lélek kettészakadt s egymást megközelíteni nem tudó rétegének.

Mind a ketten a büntudatot tekintették a kereszténység alapprincipiumának s ebben a tekintetben mind a ketten egyformán súlyosan tévedtek. A kiindulási pontjuk tehát azonos volt. De míg Nietzsche a felszabadult embert követelte, akinek akcióképességét nem gátolják a büntudat gátlásai s a szabad ember típusát a görög pogányban találta meg, addig Dosztojevszkij épen ezt a büntudatot tette meg az emberi lélek legfőbb értékének, elfogadta, mint a jézusi kereszténység kritériumát s a harmóniát a vezeklés kálváriájának megjárásában kereste. Nietzsche a felszabadulást abban látta, hogy élesen szembe helyezkedett a szerinte keresztényi büntudat-komplexummal, Dosztojevszkij abban, hogy ezt a szerinte keresztényi principiumot elfogadjuk, nemcsak a magunk, hanem minden embertársunk, az egész emberiség nevében és megváltásáért s minden létező rossznak: konfliktusnak, tragédiának, meghasonlásnak okát elsősorban a saját bűnösségünkben keressük, még akkor is, ha közvetlenül nem vagyunk részesek benne. Nietzsche követeli, hogy számoljunk le végre a szerinte: jézusi morállal, Dosztojevszkij hirdeti, hogy fogadjuk el azt, mint Istentől Jézus és a kereszténység által kinyilatkoztatott legfelsőbb világtörvényt, mert ez az, ami minket, embereket, *a büntudat nélkül harmonikusan vegetáló növényi és állati létformától gyökeresen megkülönböztet*. Vállaljuk magunkra a bűnhődést még a mások bűnéért is, szenvedjünk minden szenvedő

embertársunk nevében s ha kell, helyette, cselekedjünk úgy, ahogy az orosz muzsik mondja: «vegyük magunkra a szenvedést». A büntudatnak ebben a közös és egyetemes átélésében juthatunk egymáshoz igazán közel, mert ez a szeretetnek a közössége.

Láthatjuk, hogy az, amit úgy Nietzsche, mint Dosztojevszkij jézusi principiumnak tekint, tulajdonképpen szentpáli principium. S míg Nietzsche kategórikusan elveti s megtagadja, addig Dosztojevszkij alázatosan elfogadja.

Érdekes azonban, hogy Nietzsche, mint már jeleztük, inkább a reneszansz humanistáinak eszközeivel közeledik a problémához, ellenben Dosztojevszkij már a természettudományos módszer analitikus és empirikus módszereit alkalmazza, s ebben a tekintetben modern ember.

Az európai lélek tehát eljutott a legborzalmasabb zürzavarok, ellentétek állapotába. Az európai ember óriási messzeségbe sodródott el immár a természettől, elnyomottságában behullott a konfliktusok forgószelebe és tájékozatlanul forog benne. Szabad közösségek helyett az embereket elnyomó s harmóniájukkal mit sem törődő osztályok, gazdasági erőcsoportok uralma alá került, államorganizációk fojtják el benne gazdasági, politikai, fegyveres, morális eszközökkel a szabad akciók erőforrásait, egész életében megnyomorítva, rabszolgaságba süllyesztve részint a szkepszis fanyarságába, a pesszimizmus lemondásába, részint a nihilizmus narkótikumhajszolásába, vagy meddő rombolásába kergetve. Európa képe minden vonatkozásában a szolgaság, szenvedés, tájékozatlanság, iránytalanság, kapkodás, kegyetlenség vonásait hordja magán.

Nietzsche nem tudta megragadni ezeknek a zavaroknak a gyökerét. Ahhoz, hogy ez sikerüljön neki, öneki magának is felszabadult embernek kellett volna lennie. Minthogy azonban magában hordta mindazokat a súlyos gátlásokat, amelyek ellen harcot hirdetett, el kellett buknia s a pusztá vágynál nem jutott tovább. Élete végén összetörve, úgyszólván ifjan, betegen a belső marcangolástól, az egyensúly haszontalan erőszakolásától, örültként halt meg s végső szavaival megerősítette elbukását. S Dosztojevszkij?

Ő az analízis módszerével megához az emberi lélekhez közeledett. Megelőzve tehát a modern pszichológiát, akkor, amikor a lélektan a fizikai, kémiai, biológiai és sok egyéb tudományok óriási fejlődése már korszakalkotó eredményeket hozott, még ott tartott, hogy különböző lelki jelenségek tüneteit írta le és látta el a skatulyázás tudományoskodó címkéivel, úgyszólván kísérleti úton kutatta az emberi lélekműködés törvényeit s nem maradt meg a folyamatok külső leírásánál, hanem azok indító rúgóit, jelentkezési okait s törvényeit kutatta. Ezen a területen tehát Dosztojevszkij megelőzte azokat a természettudósokat, akik vizsgálódásuk tárgyát nem csupán az embert körülvevő dolgokban, hanem magában az emberben keresték s találták meg. Dosztojevszkij, mint látjuk, igen fontos lépést tett a megoldások irányába: magára az emberi lélekre alkalmazta a természettudományos kutatás módszereit.

Abból indult ki, hogy a büntudat az embernek isteni akaratból beléoltott tulajdonsága és attól elválaszthatatlan. Fel sem vetette a gondolatot, hogy vajjon nem lelki zavarok következménye-e a büntudat? Tulajdonságnak tekintette és nem a megbomlott harmónia következtében beálló sajátságos kingerzésnek. Dosztojevszkij felfogásában, — aki azt hirdeti a keresztény egyházak morálja szerint, hogy valamennyien, kivétel nélkül bűnösök vagyunk —, épen a büntudat érzése emel bennünket emberekké s értékesekké, mert amilyen mértékben megvan bennünk, olyan mértékben vagyunk képesek szenvedni,

tehát szeretni is. Nietzsche még elfogadja az elvet, hogy az ember természettől fogva jónak születik, Dosztojevszkij már nem, ő szerinte mindnyájan bűnösöknek születtünk s a szenvedés isteni adománya hozza meg számunkra a harmóniát. Épen ezért vizsgálódásaiban azok felé fordul, akik valamely bűnt követtek el, valami szerencsétlenségbe keveredtek s a szenvedés különböző formáit, fokozatait, feszültségeit analizálja. Végső konklúziójában a bűnös ember teljesen megalázkodik a szenvedésben, egyéniségét úgyszólván megsemmisíti s szenvedését a másokkal való együttérzésben oldja fel.

Látnivaló, hogy ez nem lehet megoldás. Az alázatban, az egyéniség megsemmisítésében, az összetörtségben úgyszólván megcsontított ember nem lehet szabad s nem lehet harmónikus sem, ha a szenvedés önkínzása mégannyira feloldja is konfliktusait. Nem lehet megoldás, mert Dosztojevszkijnek csak az eszközei azonosak a természettudományok analitikus realizmusával, a kiindulási pontja már eleve adva van az «eredendő bűn» babilonai-asszír-zsidó feltételezésében. Dosztojevszkij alkalmazta a tudományos kutatást, de kiindulási pontul metafizikai tételt választ, még hozzá olyat, amely már meg is szűnt metafizikai tétel lenni s alapjában véve lélektani probléma. Nem kutatta az «eredendő bűn» mibenlétét, hanem általánosította azt, mint az ember szükségyszerű, sőt centrális tulajdonságát s erre építette fel következtetéseit.

Szükséges volt ezeket ilyen részletesen kifejtenünk, mert Knut Hamsun munkáinak lényegét aligha értenők meg pontosan s aligha méltathatnók Hamsunt érdeme szerint enélkül.

El kellett jönnie a modern szellemnek, amely ezeket a gyökerükben összekuszált problémákat szétválassa és a fogalmakat tisztázva, megmutassa a kibontakozás útját. Ennek a szellemnek nem lehetett elvetnie a civilizációt, mint ahogy elvetette Rousseau, nem lehetett beleesnie abba a tévedésbe, amibe Nietzsche esett, amikor a bűntudatot mint a jézusi kereszténység alapp princípiumát fogta fel s a felszabadulás útját a görög pogányságban jelölte meg. De nem volt szabad Dosztojevszkij felfogásának korlátoltságát sem elfogadnia, fel kellett ismernie, hogy az ember jónak, szabadnak és harmonikusnak teremtődött, a bűntudat pedig nem tulajdonság, hanem következmény. Módszereiben a legszigorúbb természettudományos analízist, az empiriát kellett alkalmaznia s kutatásainak súlypontját természetesen magába az emberbe kellett helyeznie s nem az emberen kívül eső világba. Ez a szellem Knut Hamsun.

III.

Hosszú és zezugos utat járt meg, amíg a maga hibátlan, logikus teljességét elérte s ezen a hosszú úton mindazt a meghasonlást elszenvedte, amely az európai lélekben megvan. Tökéletesen a mi korunk embere, azé a koré, amely a materialista szkepszisben keresett apatikus megnyugvást, amely a gigászivá nőtt kapitalista civilizáció Bábeltornyához némán hordta a köveket, amely ideológiájában összekeveri a középkori feudálizmus katolicizmusát, a francia forradalom romantikus racionalizmusát, amely tömegeket fog össze a szocializmusban és tömegeket tart fegyverben a nacionalizmus jelszavaival, amely a tőke nemzetközi szervezeteit kiépítette s ugyanakkor mozaikká darabolta fel egész Európát, amelyben egymás mellett megtaláljuk a legszélsőségesebb individualizmust a legszélsőségesebb kollektívizmus mellett. Minden konfliktusa, tragédiája, elzüllöttsége, vergődése ennek az európai léleknek megvan Knut Hamsunban. Származására nézvést paraszt, lelki alkatára pedig igazi

európai intellektüel, ennek a típusnak minden enerváltságával, érzékenységével, idegaberrációjával, vergődő tehetetlenségével. Foglalkozására nézvést kétkézi munkás is, akár a legrongyosabb proletár, aki néhány garasért bérbeadja munkaerejét, falusi tanító, csavargó, ács, favágó, lakásfestő, kútásó, cikkiró, esztétikus, költő és politikus. A legterhesebb fizikai munkától a legdifferenciáltabb szellemi munkáig mindent megpróbált és mindent megcsinált. S minden foglalkozás egyaránt hivatása volt, vagy nem volt hivatása.

Mikor favágó, minden szombaton együtt táncol a kis norvég falvak s tanyák cselédlányaival harmonikaszóra és senki sem tételezi fel róla, hogy nem igazi napszámos. Mikor csavargó, a legmegrögzöttebb országúti vándormadarak is testvérüket látják benne. Amikor pedig bemegy a városba és helyet foglal a kávéházi asztalnál, minden idegével városi ember.

Tehát már élete külsőségei is a legellentétesebb nívón mozognak. Ennek az embernek a lelkiélete szintúgy magába olvasztja mindazt az ellentétet, amelyet külön-külön találunk meg az emberekből.

Milyen fejlődési fázisokon ment keresztül Knut Hamsun, amíg eljutott a tökéletes felszabadulásig és a részletkonfliktusok szintétikus megoldásáig? Izgató kérdés ez, érdemes miatta közelebbről tanulmányoznunk Hamsun írásait.

Legelső regénye, amelyet komoly elismerés fogadott s amelyben már megtaláljuk mindazt, ami Hamsunra jellemző, az *Éhség* (1890). Ekkor már megfordult Amerikában, megpróbálkozott egy sereg mesterséggel s olyan tragikus élményekkel gazdagodott, amelyeknek párját a ma élő reprezentatív európai írók között csak Maxim Gorkijnál találjuk. Az *Éhség* Hamsunja tipikus képét mutatja a múlt századvég mindenből kiábrándult, mindentől megcsömörlött, elhelyezkedését sehol meg nem találó európai fiatalembernek. Már ekkor teljes fegyverzetel fog hozzá az emberi lélek tudatalatti funkcióinak vizsgálatához s ebben a vizsgálatban a legmodernebb pszichoanalitikus eszközöket alkalmazza. Ebben a tekintetben tehát abszolút természettudományos módszere van. Magát az embert sem a közösséghez való viszonyában ragadja meg, mint például Gorkij, hanem konfliktusainak feltárásában Dosztojevszkij nyomdokait követi. Individualista regény ez s nyersen és gyónásszerűen, első személyben adja a saját elkallódásának, elzüllésének elemzését, a rajta kívül élő személyek egyelőre csak mint véletlenül útjába sodródott epizódfigurák érdeklik. Félénk, tehetetlen, gyámoltalan, akcióra képtelen és betegesen érzékeny lélek az *Éhség* írója. Túlságbavitt narcizmusa kiszakítja a társadalomból, egyedül kallódik és ténfereg a nagyvárosban és sehol nem tudja megtalálni a munkaterületét. Irogat, de az írásban is bizonytalan még, hol a magabizás havas ormain tetszeleg, hol a kétségbeesés mélységébe zuhan, úgyszólván egyik pillanatról a másikra. Semminek a jóságáról, helyességéről és bizonyosságáról nincsen meggyőződve, vallásos élményei nincsenek, filozófiai rendszerekben nem hisz, vagy talán nem is gondolt még rá, hogy ellentétes világérzéseit megkísérelje kiegyensúlyozni akármilyen rendszerben. Az emberek közösségébe meg sem próbál beilleszkedni, elvadulva él kis szobájában, a legborzalmasabb nyomorban, mert semmi reális érzéke és cselekvőképessége nincsen. Furcsa beteges viszonyban van a pénzzel, amelyet megvet s amelytől a megváltását várja. Nagy, sivár magányában találkozik egy nővel, az érdeklődik iránta, de Hamsun a végső lépéstől visszariad és úgyszólván a kezeiből ejti ki ezt a hozzá-simuló lelket. Tehát még a nőn keresztül sem tud szervesen hozzákapcsolódni a másik emberi lényhez.

Hol sadista, hol mazochista helyzetekben mutatja meg a perverzítások bámulatos variációját, amelyben az emberek vergődnek. A későbbi perverz regényalakoknak: Glan hadnagynak, Mack kereskedőnek, Edvardának, a kapitány feleségének s még másoknak a csiráit megtaláljuk az *Éhség*-ben. Az aberrált emberi lélek minden árnyalatát, minden variációját a szigorú, objektív tudományossággal boncolja, amely későbbi műveiben bámulatos tökéletességre emeli a hamsuni pszichológiát. S már az *Éhség*-nek ezek az alakjai elárulják, hogy Hamsun a szexualitást tulajdonképpen magának az élet akaratának tekinti s ugyanezt az életakaratot találja meg a szervetlen, vagy szerves dolgok életében, más és más formában. Ugyanezt az életakaratot leplezi le nemcsak a hímnek nővel szemben elfoglalt viszonylatában, hanem az élet más területein is, csak hogy néhol mint primér szexualitást, néhol mint annak más és más szublimált alakját. Ebben is tökéletesen megegyezik az első igazi tudományos lélekkutatóval: Dosztojevszkij-vel, de míg Dosztojevszkij a szexualitást mint az emberi lélek állati rétegét fogja fel, addig Hamsun azonosítja a minden dologban megnyilvánuló létakarattal és óvakodik attól, hogy olyasmit, amit a természet spontán akarata formált, állatnak, emberinek, avagy isteni-nek nevezzen s a jó vagy rossz morális mérlegelése alá vonjon. Tudomásul veszi, mint kozmikus erőt, mint a létezés kritériumát s ebben a tekintetben felfogása talán hasonlít Schopenhaueréhoz, aki a világot, tehát a létezést mint akaratot fogta fel. Ez az akarat Hamsunnál a szexualitás.

Hamsun láthatóan megdöbben, amikor az *Éhség*-ben először veszi komolyan szemügyre ezt a problémát. Ideges, sőt neuraszténias, narcisztikus, tehetetlen lénye velejéig megdöbben és borzadva áll a világmisztérium előtt. Ez minden mondatán, minden szaván megérzik, valahányszor nőakkal foglalkozik, vagy nőnek férfihoz való viszonya bármilyen vonatkozásban a szeme elé kerül. Az *Éhség* Hamsunja a fiatal felfedező lázával bámul erre a problémára és úgy érzi, hogy az egyénnek el kell törpülnie, el kell vesznie ez előtt a világerő előtt. Itt szenved először istenigazában csorbát Hamsun narcizmusa és individualizmusa. Az *Éhség* felveti ezt a konfliktust, de látni fogjuk, hogy még sok-sok esztendőnek és tépelődésnek kell elmulnia, amíg Hamsun a konfliktust meg is tudja oldani.

Ebből a néhány szóból is világosan kitűnik, hogy Hamsun az *Éhség*-gel milyen választakra került mindjárt az elején s milyen új meglátást is hozott. Felismerte a szexualitást s azt teljesen úgy fogta fel, mint a modern pszichoanalízis eredményein felépült lélektan. Hamsun a bűntudat legcsekélyebb jelét sem mutatja ezeknek a kérdéseknek felvetésénél s a következtetések levonásánál, sem morális, sem esztétikai, sem ideológiai ellenkezés nincs benne, csupán megdöbbenés, a gyenge és efemer életű lény megdöbbenése a nála mérhetetlenül nagyobb erő előtt, amely erőnek ő is csupán egy része s amelyet egyelőre, minthogy a természetét még nem ismeri teljesen, semmiféle megtélésnek nem vet alá és el sem nevezi állati, vagy isteni erőnek. Már itt kitetszik a gyökeres ellentét Hamsun és Dosztojevszkij között.

Az *Éhség* bebizonyította Hamsun számára, hogy módszerei megbízhatók s máris meglepő eredményeket hoznak. Igaz, hogy ezzel az eredménnyel még nem tud kezdeni semmit, de a létezés gyökerét sikerült megragadnia s többé el sem ereszti.

A szenvedések okait még nem kutatja. Nem figyel arra a kérdésre, hogy miért szűnt meg az ember harmonikus természeti lény lenni, miféle külső s belső meghasonlások okozzák szenvedéseit, szolgásgát, meghasonlásainak

melyek az okai. Ő maga sem a társadalmat, sem önmagát nem teszi bűnössé, vagy felelőssé sem a maga éhségéért, szexuális nyomorúságaiért, elzüllesztésért és embertelen szolgaságáért, sem a máséért. Nem óhajtja «magára venni» mások bűneit s nem tekinti bűnösnek önmagát egy pillanatig sem.

Itt volt tehát a schopenhaueri világszemlélettel megegyező felfedezés, mellyel Hamsun semmit sem tudott kezdeni. Másik fontos regényében, a *Pan*-ban megpróbálja továbbvizsgálni a problémát.

A *Pan* hőse kint él Északnorrvégia erdeiben, vadászattal keresi meg az élelmet, egyetlen társa egy kutya, barátai a fák, füvek, rovarok. Hallgatja a végtelen világos éjtszakák csendjét, a fák suttogását, a legyek zümmögését s úgy érzi, megtalálta a harmóniát a természetben. Semmi más ez, mint a rousseau-i elv keresztülvitele, elmerülés valami végtelenül finom és impulzív természetérzésben. Hamsun úgy látja, hogy a növényi és állati világ, annak ellenére, hogy mindkettőt érhetik kívülről jött katasztrófák, harmonikus világ. Immár felismerte az életakarotnak azt az irányzatát, amely egy bizonyos törvényszerű úton viszi az organizmust örökké változó formákon át a halál felé, illetve az organikus létezésből az anorganikus létezésbe. Hamsun, azaz Glan hadnagy megnyugszik ebben a felismerésben. De ez a megnyugvás ismét csak addig tart, amíg szembe nem kerül a saját szexualitásának a problémájával. Edvarda, ez a félig még gyermeklány, akiben most ébrednek s most válnak tudatosá vágyai s aki elfojtott vágyainak szadizmusában Glan meghódítására és teljes leigázására tör, megzavarja ezt a harmóniát. Egyszerre összekuszálódik minden és Hamsun ott áll megint a káosz előtt: a férfinak a nővel szemben elfoglalt helyzete s a nőnek a férfi meghódítására s megkínzására irányuló vágya elindítja a konfliktusokat. Edvarda — aki később egy regényben már mint kétgyermekes asszony bukkan fel — szeretné megadni magát, de ugyancsak szeretné tökéletesen leigázni Glant. Glan szerelmes és szerelmében szenved, a lány finom és perverz kínzásait fájó kéjjel fogadja és ugyancsak kínzással válaszol a fájdalmakra. Egyik sem tudja megközelíteni a másikat. Miért? Micsoda természetellenes gátlás akadályozza meg Edvardát, hogy Glané legyen? S micsoda rettenetes, leküzdhetetlen gátlás kényszeríti Glant — Hamsunt — arra, hogy a végső cselekedet előtt visszatörpödjön, mindig újra és újra kezdve ezt a rettenetes, beteg játékot s mindig visszataszítva a lányt a beteljesülés előtt? Nyilvánvaló, hogy itt az ösztön olyan működésével állunk szemben, amely nincs meg a növényi, vagy állati világban. S az is nyilvánvaló, hogy az állat, vagy növény azért nem okoz szenvedést társainak, mert semmiféle természetellenes gátlás nem akadályozza meg ösztönéletének harmonikus kielégülését. Hamsun a végsőkig feszíti ezt a húrt, ezt a macskagégér játékot. Végül a feldúlt és megalázott Glan s a nemkevésbé feldúlt s megalázott Edvarda elszakad egymástól, anélkül, hogy vágyaik beteljesedtek volna. Glan Afrikába vándorol, ahol egy férfi, féltékenységből, egy néger nő miatt, agyonlövi.

Ez a puskalövés nem oldott meg semmit Hamsun életében. S ha megfigyeljük, hogy a még *Pan* előtt írott *Misztériumok* című regényben miként fejti ki a morális relativizmust, hogy miként kergetőznek a pokoli véletlenek a *Misztériumok* alakjainak életében, hogy a testiség erőszakosan elfojtott folyamatai milyen örvénylését kavarnak fel a látszatoknak, miként válik minden hazugság igazgá s minden igaznak látszó dolog hazuggá ebben a természetellenes szerelmi életben, a tehetetlenségnek, aberráltságnak, perverzitásnak, szadizmusnak, önkínzásnak ebben a feneketlen poklában, megérthetjük Hamsun kétségbe-

esését, amely a *Misztériumok* gyilkosságában s öngyilkosságában, a *Pan* mindent erőszakosan lezáró puskaelövésében testesül meg. Az emberi élet zavaros, ostoba, félelmetes és veszedelmes titkos vermekkel van teli, a világot új és új alakban előrekergető s fenntartó életakarát az emberben valamely megmagyarázhatatlan öknél fogva romboló erővé válik, bomlasztó tendenciává, amely felbontja a szociális kapcsolatokat, amely arra kényszeríti az embert, hogy szenvedést okozzon és szenvedést vállaljon s megöli a természetes élet minden szépségét, sőt a lehetőségét is ennek az életnek. Itt már meglátszik, hogy Hamsun egészen másutt keresi a szenvedés vállalásának és okozásának a rugóit, mint Dosztojevszkij. A *Misztériumok*-ban lépésről-lépésre végletekig analizálja az erkölcs relativitását s rájön, hogy ösztönéletünk kialakulásától függenek az erkölcsi jó és rossz megítélésének kategóriái. Maga a természet azonban nem ismeri sem a jó, sem a rossz fogalmát s őt pusztán a létezés akarata vezeti, az a kettős tendencia, amely az élet a halálba, az organikus az anorganikusba kényszeríti, egy előre megszabott módon és úton. De ha így van, mi akkor mégis a jó és mi a rossz, számunkra, emberek számára és pedig valamennyiünkre kiterjedő érvennyel?! Hiszen a rossz, amit egymásnak okozunk — még pedig nem gazdasági kényszerűségből, hanem élvezetből és haszontalanul! — vagy a rossz, amit vállalunk, mindez a szadisztikus, vagy mazochisztikus formája a szenvedésnek, látszólag éppen ellenkezője a természetben megnyilvánuló örömeik érvényesülésének! Hamsun nem is gondol arra, hogy a szenvedést jónak, felemelőnek, értéknek tekintse, ez már kiindulási pontjánál sem szerepelt, mint ahogy Dosztojevszkij ebből indult ki — majd meglátjuk, miért. Nem, Hamsun fellázad a szenvedés ellen, mert természetellenesnek érzi, de megmagyarázni egyelőre nem tudja.

Igy hát a rousseaui elv sem hozott harmóniát. A természethez visszatérni oly harmonikus életet élni, amelyet él a növény, vagy az állat, többé nem lehet. És Hamsun most megpróbálja, hogy beleolvadván az emberi közösségbe és részt kérve abból, aktív életet, hasznos életet éljen s így találja meg a harmóniát. Nem más ez, mint a természetből immár visszafordíthatatlan módon kiszakadt ember ösztönkonfliktusainak egy bizonyos módon való szublimálása. Belekapcsolódni a civilizációba, — ez talán megoldása a problémának.

Megírja irányregényeit. Hőse most néptanító, belevegyül a városi tömegbe, vitázik az írakkal, kereskedőkkel, felvonul az utcán, amikor a tömeg követeli a svédektől való elszakadást, kokárdát tűz a gomblyukába, avagy leleplezi a kised norvégiai sajtópanamákat, purifikál és hirdeti a nemzeti közösségben való elhelyezkedés fontosságát. Norvégia vidéki ország. Legnagyobb városai vidéki városok. Sajtóorgánumai a legjobb esetben megfelelnek egy-egy magyar vidéki világlap méreteinek, nivójának, politikai problémáik egy vidéki magyar nagyváros pártoskodó nyelvöltögetésének. Norvégia társadalmi berendezkedése rendkívül különbözik Európa akármelyik államának berendezkedésétől. A kapitalista osztálynyomás jóformán alig érezhető, az állam nem testesül meg olyan kegyetlen és kiméretlen bürokráciában, mint akárhány más államban. Semmiféle nép nem érzi magát annyira otthon a hazájában, mint a norvég. Ha egy részeg ember lármát csap az utcán, az másnap szenzáció a lapokban. A társadalmi rétegződés nem oly éles, mint máshol, ahol a vezető osztályok mérhetetlen távolságban vannak a nép vágyaitól, kultúrájától és életformáitól. A nivellálódás sokkal tökéletesebb, a századosné beleszeret a napszámosba, a polgármester lánya cselédnek megy a tanyára, a falusi bíró tekintély, de a hajóskapitány is az és ha valakinek van egy gyűrűje, azt már megcsodálják.

Nem is lehet ez másként olyan országban, ahol a nép nagy tömege kétkézi munkával keresi meg a kenyerét, ahol nincsenek nagybirtokok, ahol a tőkefelhalmozódás nem megy olyan kiméletlen módon és a nép szabad beleszólása a közéletbe általános életelv. S a norvég nép már a földrajzi viszonyok miatt is puritánabb, kicsinyesebb, igénytelenebb, mint akárhány más nép, a félévig tartó éjtszaka, a félévig tartó világosság a maga különös vérpiros, rótfényű napkorongjával, amely nem akar lenyugodni, közelebb kényszeríti egymáshoz az embereket. Ugyan hol nyílik itt terület olyan ember számára, aki igen nagy és tragikus konfliktusokat akar szublimálni a társadalmi életben? Ennek a vidéki életű országnak a közléte is vidéki, itt ugyan nem lehet hatalmas és eget-földet megrázó cselekedeteket véghezvinni, a szociális konfliktusok nem olyan kiélezettek, mint amilyenek voltak például Dosztojevszkij hazájában, Oroszországban. Hiszen ha egy kereskedő Krisztiniában behajóz néhány vagón halat és elszállítja Angliába, az már cselekedet. És ha valaki megír egy vezércikket valamely norvég «világlap»-ban, arról mindenki beszél! Hiszen ott mindenki ismeri honfitársa családi- és pénzügyeit, mindenki egy kávéházba jár és a legnagyobb nemzeti esemény a lofot-, vagy heringhalászat eredménye! Hamsunnak nem is lehet belekapcsolódnia ezekbe a méretekbe, Hamsun nem úszhat ebben a csendes vízben, amelyet teljesen kiszorítana medréből egyéniségével. Hamsun irányregényei rosszul sikerült, kényszerű próbálkozások, Hamsunnak szociális konfliktusa nincsen és nem is lehet ebben az országban, neki vissza kell térnie ismét a magányba s tovább kell kutatnia a meghasonlott lélek nyugalmának útjait, módjait, természetét *önmagában*. Dosztojevszkij a megölt vénasszony esetéből megkonstruálhatta a leghatalmasabb szociális problémát, arra Oroszország gazdasági, politikai viszonyai s az elnyomott orosz nép egyetemes büntudata megfelelő bázisul kinálkozott, Dosztojevszkij felnagyíthatta a maga összeütközéseit egyetemes társadalmi összeütközésekké. Hamsun csak individualista lehetett abban az egyhangú, békés szürkeségben, amelyben alig voltak elnyomók és alig akadtak rabszolgák.

Hamsun tehát elindult újra és ismét a természethez. Megfigyelte, hogy a földművelő embernek nincsen szüksége kultúrára, művészetre, valószínű tehát, hogy a harmonikus élet egyetlen formája az őstermelés. Megírja leghatalmasabb regényét, *Az anyaföld áldása* címűt (1917). Ekkor már tapasztalatokban annyira gazdagodott, az európai élet annyira elérkezett a végső csődhez, olyan rettenetes szakadékok tátongtak eszmék és eszmék, emberek és emberek, közösségek és közösségek, államok s államok között, annyira nyilvánvaló volt a kapitalista civilizáció és állam természetellenes túldimenzionáltsága szerte Európában, hogy minden áron meg kellett találni a kivezető utat a káoszából. Az *Utolsó fejezet* borzalmas freskójában Hamsun megfestette a civilizáció betegeinek egész galériáját, a kapitalista civilizáció pusztulását. Mielőtt az *Anyaföld áldásával* foglalkoznánk, szükséges egy kissé részletesebben vizsgálnunk *Az utolsó fejezet* című művét, hogy világosabban láthassuk a hamsuni életutat.

Egy tőkécsoport szanatóriumot épít Norvégia egyik szép vidékén. Ez a szanatórium mintegy megtestesülése annak a tevékenységnek, amelyet a tőke profit szerzésére folytat. A nyereség nem lesz megvetendő, hiszen tele van az ország beteg, meghasonlott emberekkel. S valóban, a szanatórium csakhamar benépesül. A nagyvárosok rulettförgása kiveti magából ezeket a kis golyókat, amelyek nem estek semmiféle nyerőszámra, kirepülnek és összegyűlnek a szanatóriumban. Ezeknek az alakoknak a megvizsgálása megerősít bennünket véleményünkben, hogy Hamsun az ember szabadsága ellen irányuló

civilizációt szíve szerint épen úgy elveti, akár Rousseau, noha megsemmisíteni nem tudja. Itt van a vénlány, aki állandóan csavargatja a zsebkendőjét, a kétes származású francia kisasszony, aki minden asztalon, széken tüntetően elhagy egy francia könyvet, az «öngyilkos», akit megcsalt a felesége s most felejteni akar, de nem tud, mert szereti az asszonyt, öngyilkos szeretne lenni; itt van a városi, jobban mondva utcai szerelem betege, a megvakulás előtt álló szerencsétlen; itt van azután a szürkeség, a polgári nyugalom egészséges betege: az iskolaigazgató, aki minden jobban tud, mint más, akinek csak apodiktikus kijelentései vannak, a társadalmi morál automatája, a szabályok kvintesszenciája, egy élő közhely. S a szanatórium szomszédságában él az egyszerű tanyai paraszt, tehenei, kecskéi és zabtáblái között, megingathatatlanul állva a földön, melyet arca verejtékével öntöz. Az *Utolsó fejezet* figurái mind abban a gyökerükben vannak megfogva, amelyre már az *Éhség* tárgyalásakor felhívtuk a figyelmet: ösztönéletük gátlásmentes, vagy gátlásos lepergésében. Ezek a szanatóriumi civilizáltak, noha a hiúságnak, a felsőbbrendűség-érzésnek, a kulturált-ságnak glóriáját hordozzák a fejük körül, tudatos életük csak igen-igen gyenge és ingatag tákolmány elfojtott ösztönéletük végtelen sötét tengere fölött. Minden szavuk, minden gesztusuk egy-egy reflektorszerűen éles fénycsóva a gátlások területére, szimbolum, amelyben benne van kibicsaklott életük tragédiája, de ezt ők maguk sem értik. Hamsun itt folytatja vizsgálódásait a már régen, az *Éhség*-ben felvetett probléma megoldása céljából: világos, hogy az ember épen olyan természeti lény, mint minden más organikus szülőtte a Földnek, az ember tulajdonképeni élete mélyen elrejtve tudatalatti énjébe, az ösztönfolyamatok területén zajlik le, a tudat csak képződmény, valamely titokzatos összeütközés eredménye s roppant ingatag, megbízhatatlan, szivárványszerűen változó s hamar összeroskadó valami. Hogy az ember szabad lehessen, ahhoz az kellene, hogy ösztönfunkciói gátlásmentesen menjenek végbe, de a tudat síkján minduntalan gátlások érik ezeket a funkciókat. Lehetőséges vajjon a civilizációban végkép megromlott embernek, a természettől végkép elszakadt léleknek a civilizáció továbbnövelése útján való felszabadítása, kiegyensúlyozása, boldoggá tétele? Nem, mondja Hamsun. Ez a civilizáció ki fog gyulladni, össze fog dőlni, maga alá temetvén beteg felépítőinek üszkös holttesteit, a szanatórium kigyúl és tövig leég, a pusztulásban egyenlővé téve a sikkasztót, a vérbajost, a vénlányt, az «öngyilkos» kibékülni óhajtó feleségét, csak épen az az egy menekül meg, aki azért ment a szanatóriumba, hogy ott, elvonulva a várostól, öngyilkos legyen. Ez az ember pedig, amikor a tűzvész után, félig örülten a kétségbeeséstől, hogy felesége, aki neki csak szenvedést okozott, bennégett a szanatóriumba, kimegy az erdőbe, hogy felakassza magát, képtelen végrehajtani szándékát, mert ott van a városban a kislánya, akit őneki fel kell nevelnie. A szegény francia kisasszonyt is a gyermek menti meg a pusztulástól, a törvénytelen gyermek, akinek apja egy sikkasztó álbáró: ravaszul férjhezmegy a tanyai paraszthoz s ott helyezi el a kakukfiókat. *A gyermek, az utód, a kihalhatatlan élet továbbfolytatása* — ez téteti le az «öngyilkossal» a kötelet, amikor valóban nincs már mit keresnie az életben s a francia kisasszonnyal a műveltség, a rátartóság, a hiúság, az előkelőség pávatollait. Az európai kapitalista civilizáció tehát, emberellenes irányzata miatt össze fog dőlni, le fog rombolódni, az emberek, akik saját hibájukon kívül benne élnek, elpusztulnak, de azért az életet tovább kell folytatni, lemondva hiúságainkról s büszke öntudat-tömjénezésünkről, a gyermekeinkért, tovább és tovább, mert az élet kontinuitása és az élet akarata természeti törvény, énünk tudat-

alatti mélységeinek legyőzhetetlen erőműködése, ez maga a természet s következésépp maga az ember. Hamsun egy cseppet sem sajnálja a lángban álló kapitalista civilizációt, rettenetes tárgyilagossággal, az elfogulatlan szemkönyörtelenségével analizálja a jelenségeket s a következtetés levonásában semmiféle érzélgés, visszaemlékezés, erkölcsi szempont, vagy nihilista káröröm nem gátolja. Nem tesz meg bűnössé senkit, nem vállal felelősséget, vagy bűnösséget ő maga sem, természeti erők működésére épít és ezekkel az erőkkel szemben fel sem vetheti a morál, lelkiismeret, vagy büntudat lehetőségét.

Egy út marad tehát s ez az út az egyetlen az anyaföld áldása felé. Az öszszes problémák feloldása az *Anyaföld áldása* című regény, amelyet az *Utolsó fejezet* megfigyelése után immár roppant könnyen megérthetünk. A primitív, szabadnak és egészségesnek született norvég paraszt biblikus erejű, fenséges nyugalomú, minden részletében tökéletesen vezetett és megoldott életszemlélete ez a remekmű. Benne Hamsun annyi tétovázás, csavargás, aberráció, kiábrándultság és kétségbeesés után visszatért saját gyermekkorába, az anyaföldhöz, amelyből szülei és ősei két kezük verejtékes munkájával merítették az életet. Hamsun visszatérése az egyetlen lehetséges lépés volt. Minthogy elfogadta a rousseau-i tételt, amely — egybehangzóan a modern pszichológiával — azt hirdeti, hogy az ember természettől fogva jónak s az életre alkalmasnak, szabadnak születik, visszakanyarodott saját elindulásának kezdetéhez, a saját gyermekségéhez. Hőse a paraszt. A földművelő primitív ember, aki jónak, szabadnak és harmonikusnak születik. Kimegy a kietlen pusztaságba egyetlen kecskével, faágakból ver magának kunyhót, hozzálát a munkához, napról-napra csendesen, erőfeszítéssel törí az ugart, irtja az erdőt, hordja a vízmosta köveket. Kis házat épít — ahol együtt lakik a kecskével — vet, fej, fárad egész nap. Mikor munkájának már van valami látszata, cselédet fogad. A szexuális élete is olyan állatian természetes, egyszerű és tiszta, mint egész lénye. Gyermekük születik s most már kettőzött erővel folyik a munka. Szaporodnak a kecskék, már van tehén is, majd egy lovacska, növekszik a ház, növekszik a bevetett föld, egyre több kalászt ringat a szántó, egyre vidámabban hangzik a kolomp a legelőről, a gyermek erősödik. Majd bajok következnek, az asszony nem bír magával, hisztériás lesz, de Izsák, a férfi, ezen is segít : megfogja az asszonyt, megemeli, kissé megrázza, aztán alaposan visszaállítja a talpára s ezzel a dolog el is van intézve. De később újabb bajok : az asszony gyermekgyilkosságba esik. Úgy látszik megtévedt valahol és most baj van. Elviszik a városba, börtönbe csukják. Izsák életét ez nem rendíti meg. Ő nagyon jól tudja, hogy a bűnök szerencsétlen körülmények eredményei, dolgozik tovább. Mikor az asszony hazakerül a börtönből, már útközben az erdőszélen úgy veszi őt, mint ahogy legelőszőr talált rá, akkor éjjel, amikor mint cseléd pihent le Izsák egyszerű ágyára. Még haszna is van a fogságnak : az asszony megtanult varrni s most a környék minden lányának ő varrja meg a ruháját. Az élet folyik tovább, az új nemzedék felnő, folytatja a megkezdett munkát s mire Izsák haja összecsavarodik, az egykori sziklás, kietlen, elhagyatott, terméketlen pusztaságon hatalmas gabonatóblák ringanak, a legelőkön állatok tarkállnak, nagy, kényelmes és szépen kifestett épületek virulnak s Izsák még most is hatalmasan, nyugodtan, egészségesen lépked a felszántott földön és szórja, szórja a magot.

Itt van tehát a probléma megoldása : vissza a földhöz, nem az erdőbe és nem a barlangba, hanem a szántóföldre. A munka, ha mindenki legjobb tudása szerint résztvesz benne, szublimálja ösztönéletünk feszültségeit, a természetes, egészséges szexuális élet pedig a legfőbb öröm- és erőforrás. Az emberek szociális

viszonyának szabályozója vagy inkább alapja a szabadon, ösztönösen végzett munka, egyéni nyugalmanak és tisztaságának alapja az egészséges és szabad kapcsolódás, a másnemű embertársához és az utódokban való továbbfolytatódás. Ime, ez az anyaföld áldása. Itt megszűnt a szexualitás romboló erő lenni, mint a *Misztériumok*-ban, a *Pan*-ban, itt az anyaföld egyetemes törvényei szerint vezetődnek le az ösztönfeszültségek, folynak le a lélek funkciói, itt nincs elnyomított élet és mellékutakra kényszerített szexualitás. Igaz, hogy nincsen művészet, irodalom sem, csak valami halvány díszítőelemei a művészetnek és a rigófüttyhöz, széldudoláshoz, galambturbékoláshoz hasonló dal és vidám tánc legfeljebb, de hát vajjon a művészeté a tökéletes ember kritériuma? ! Vajjon igaz-e, hogy a művészen belül kell lenni valamely önkényesen és romantikusan elgondolt «isteni szikrának»? Hamsun szerint az «isteni szikra» maga az életakarát, ennek érvényesülését kell biztosítanunk, mint ahogy minden szervezetünk ezt biztosítja, hogy ennek az életakarátnak továbbműködése az élet folytonossága s mindehhez a művészetnek, civilizációnak semmi köze, mert szerinte ezek, részint az életfenntartás, részint a fajfenntartás funkcióival szemben előálló gátlások eredményei.

Igy Hamsun az *Anyaföld áldása* című műben szöges ellentétbe jutott Dosztojevszkij-vel és tulajdonképpen Spinoza panteizmusának lényegéhez, valamint Schopenhauer világakaratelvéhez érkezett el, még pedig ugyanazokkal az analitikus, természettudományos eszközökkel, amelyeket Dosztojevszkij is alkalmazott. Ez nem is lehet másként, mert hiszen láttuk, hogy kiindulási pontjuk gyökeresen más. Dosztojevszkij kinyilatkoztatott keresztényi princípiumnak fogadta el az «eredendő bűn» fogalmát, Hamsun ezzel szakított. Dosztojevszkij csak a misztikus vallási szublimálódásban kereshette a harmóniát, Hamsun magában a természetes és szabad ösztönéletben, Dosztojevszkij a bűntudatot isteni eredetű, értékes tulajdonságnak tekintette, Hamsun következménynek.

A *Csavarók* már tulajdonképpen csak végleges megfogalmazása a hamsuni világérzésnek. Ebben a műben már sehol nincsenek megoldatlan problémák, természettudományos tárgyilagossága és analitikus módszere végig következetesen érvényesül és összes alakjainak minden cselekedetét, vágyát, érzését, kisiklását, tragédiáját kristálytisztán indokolja. A természettel való feltétlen s boldog egybeolvadás öröme árad ebből a műből, Hamsun elérkezett a végső harmóniához, mindent megértett és mindenben túl van, minden csak efemer jelentőségű már az ő szemében, amely az élet örökévalóságát, tisztaságát, nyugalomát és szépségét látja minden múlt forma mögött. Az ő szemléletében immár csakugyan «egyformán süt az Isten napja a jókra és gonoszokra», minthogy gonoszok előtte nincsenek is, csak természetes folyamatok vannak és természetellenes, tehát tragikus folyamatok. Örül, ha két ember ösztönös jóssággal egymásra talál, ha egy gyermek tapsol a vízésésnek, ha egy kis órárszidó addig-addig mesterkedik, amíg két tallért keres a vásáron, szájalommal tekint az asszonyra, aki aberráltságában a posványba fullaszt egy hajókormányost, de sajnálja azt is, aki a posványba belehalt. Megsimogatja az állatokat, lehajol a szorgalmas méhecskéhez, hallgatja a fák zúgását, boldog, ha egy halász hálói rognak a hering súlya alatt és szánakozik a partrahúzott halakon is. Mert nincsen jó és nincsen rossz a természetben, élet van, amely önmagát védelmezi és önmagának örül s amelynek legfőbb boldogsága, hogy azon az úton mehet a halál felé, amely számára ki van jelölve ösztönéletében.

Hol van itt a korábbi megdöbbenés, mellyel Hamsun az ösztönök végte-

1929. aug. 1-15.

lenségét látta? Hol van a maga kicsinysége ellen való hisztérikus lázadás? Hol a *Pan* befejezésének kétségbeesése? Hol van a perverz szadizmus, amellyel valamikor még a tüzes tallérral megkínzott gyermeket figyelte? Hol van a vándorlások nyugalomkeresése, kuszáltsága, kiábrándultsága? Nyugalom van itt már csak, szabadság és megrendíthetetlen hit azokban az erőkben, amelyek az életet akarják, fenntartják és alakítják.

IV.

Hamsun kritikáival, darabjaival és verseivel szándékosan nem foglalkozunk, mert az itt érintett művek tökéletesen elegendők megértéséhez. Azonkívül kihagytunk néhány segelfossi regényt, továbbá olyan csodálatosan költői alkotásokat, mint amilyen a *Halk húrokat penget a vándor*, avagy az *Őszi csillagok*. Tartalmi és formai ismertetésnek nincsen semmi értelme, mert mi az európai lelket keressük Hamsunban és nem esztétikai boncolást végzünk.

De éppen ezért szükséges, hogy még egy pillanatra visszatérjünk Dosztojevszkijhez. Meg kell kockáztatnunk azt a véleményt, hogy Dosztojevszkij erkölcsi szemléletét túlbecsülik, bizonyos nem idetartozó okokból. Dosztojevszkij, minthogy a bűnt és bűnhődést tette meg az emberi élet centrális problémájává, továbbá, mert a bűnhődésben isteni kegyelmet látott s azon keresztül látta megvalósulni a szeretet legtökéletesebb formáját, keresztény gondolkodónak nevezik. Holott jeleztük, hogy a jézusi kereszténység alapprincipiuma éppen a bűntudat alól való feloldás, tehát a bűntudatgátlások megszüntetése volt. Hogy Dosztojevszkij miért indult ki éppen a bűntudatból, annak igen sok fontos oka van. Az orosz államorganizáció úgyszólván egyedül állt a világon a szabadság korlátozásának következetes érvényesítésében. A néptömegekbe sikerült oly mélyen belenevelni a társadalmi bűntudatot s a vezeklés vágyát, hogy a legfantasztikusabb szekták alakultak úgyszólván gombamódra s még öncsonkítók is voltak közöttük. Ez tehát úgyszólván tipikus orosz tulajdonság s ugyancsak nem egyéb az orosz messiánizmus sem: az emberiség egyetemének megváltása az orosz nép által. A nagy orosz forradalom sem öltött volna olyan óriási méreteket, ha nem sikerült volna a tömegeket a bűnvállalás évszázados mazochizmusából a felszabadulás ellenkező végleteibe ragadni. S Dosztojevszkij mintha egész életében bűnösnek érezte volna magát azért az egyetlen hatalmas pillanatért, amikor a kivégzés színhelyén kegyelmet kapott és örülni mert az életének. Tudjuk, hogy megvesszőzték s a megvesszőzés traumája következtében esett először epileptikus ájulásba. Ez végigvonul életén, minden művén és egész életszemléletén. Az a kegyetlen, szadisztikus tömegmozgalom, amely a bolsevizmust fűtötte, ellenkező előjellel, tehát mint szánalom, sajnálat, részvét, bűnvállalás és vezeklés fűti Dosztojevszkij lelkét. Valójában kegyetlen, mint minden elnyomott és testi-lelki életében megcsontított ember, ám kegyetlenségét az ellenkező formában, de valójában ugyanazzal az élménykomplexummal vetíti ki. Szükségtelen Raszkolnyikov példájára hivatkoznunk, álmára, melyet a gyilkosság előtt lát s melyben egy lovat agyonvernek a parasztok, a megvert s megkínzott gyermekekre, a testi-lelki szenvedésnek és szenvedetésnek arra a szörnyű sorozatára, amely Dosztojevszkijnél szerepel. Ez nem is lehet másként: Dosztojevszkij orosz volt, halálraítelt volt, epileptikus volt, katorgás volt Szibériában s az ortodox misztikum levegője vette körül gyermekségétől haláláig.

Hamsunban is találunk kegyetlenségeket, főként korábbi műveiben.

Hamsun is hajlamos a szadizmusra. De ő nem a büntudat érzésével áll szemben az élet kegyetlen jelenségeivel, hanem tudományos tárgyilagossággal analizálja azokat. Még önmagával szemben is megőrzi teljes hidegvérét, személytelen megfigyelő, aki soha az erkölcs mérlegét nem alkalmazza a jelenségekre.

Hamsun a szenvedés és kínzás jelenségét úgyszólván mint biológiai funkciót figyeli. Minden kertelés, moralizálás vagy misztikus szépítés nélkül ki mondja, hogy a szenvedésben is az egyetemes örömeelv érvényesül, csakhogy kerülő úton oldja fel az ösztönfeszültségeket. S így elfogadja a szenvedést, mint természeti jelenséget, mint a lélek egyik működési folyamatát s hátborzongatóan hideg tud maradni azok leírásánál.

V.

Nem Tolsztoj és Dosztojevszkij tehát az «örök útítársak», mint ahogy azt nagyon szellemesen, megtévesztően, de minden komoly alap nélkül el akarja velünk hitetni Mereskovszkij, nem — az «örök útítársak» Dosztojevszkij és Hamsun. Nem Dosztojevszkij a jézusian keresztény és Tolsztoj a pogány, hanem Tolsztoj és Hamsun a jézusian keresztény, büntudattól felszabadult ember és Dosztojevszkij a zsidókeresztény ember. Nem Dosztojevszkij találja meg a felszabadulás útját, hanem Hamsun, aki egy pillanattal sem esik abba a tévedésbe, hogy humanista-esztétikai alapon a görögségben keresse a szabadságot, vagy azonosítsa a jézusi tanítást a büntudat filozófiájával. A szenvedés, megaláztatás, lemondás nem jelenthet szabadságot, hanem csupán az elfojtások végtelenségig, egészen a természetes élet megszüntetéséig fokozott növelését. Eredménye az életakarat kegyetlen s romboló kirobbanása. Szabadságot csupán az élet, a természet realitásainak elfogadása hozhat, ehhez pedig az kell, hogy a természettudományos analízis elfogulatlan eszközeivel megismerjük a realitásokat úgy az emberen kívül, mint magában az emberben. Ez Hamsun modern európai problémalátásának szintézise s ebben a szintézisben benne van a szabad ember életöröme, optimizmusa, munkálkodása, szerelmi élete, jósága, szociális rendezettsége, benne van a szabad individuum és a szabad közösség.

Semmi szükség tehát arra, hogy Nietzscheként a görögséget kívánjuk fel-támasztani rabszolgatartó államával, semmi szükség, hogy Mereskovszkijként egy «harmadik szövetség»-ről esztétizáljunk, amely a kereszténység és görög pogányság összeforrasztásából állana, egyenes vonalban kell követnünk a tudományosan megismert természeti törvényeket, de nem kategorikus imperatívusként, hanem átélve azokat s átömlesztve a magunk lelkén, szabadon, belső életakaratunk s az egyetemes életakarat ösztönzésére. Hamsun nem választja ketté az embert állati és isteni részre, a tudatalatti lélek nála az alap, a tudat csak arra való, hogy annak funkcióit, követelését, működését megértsük s cselekedeteinket azzal harmóniába hozzuk. Hamsun szemléletében minden, ami van : isteni s a legfőbb jó és a legfőbb öröm maga a létezés.

Kodolányi János.

Gyilkosság

Irta: Kodolányi János

A mama is elment hazulról s hárman maradtak: Gyurika, Ilonka és a cseléd. Gyurika leült a szőnyegre a hálószobában, kikotorta a kályhalyukból a hamut és szorgalmasan töltögette egy kis lábasba. Alig volt két és félesztendő Gyurika, de már nagyon értelmesek voltak a szemei s agyacsakája szüntelen új és új tennivalókon motoszkált. Hosszu szőke haja a vállát verte, kis vaskos láb-szárain sárga harisnya feszült, kék ruhácskája foltos volt a hamutól. Egy konyhakéssel turkálta a hamut s töltögette a lábasba. Máskor ez tilos játék lett volna, de most a mama nem látta s a cseléd odakint a másik szobában ablakot pucolt s éktelenül dalolt hozzá magas, erőltetett visító hangon. Gyurika tehát kihasználta az alkalmat s boldogan játszott a szeméttel.

A kislány alig volt még értelmes ember. Zöld bársonyruhácskában tipegett ide-oda, kanállal hordta a hamut s nagyon fontoskodott, nagyon elmerült a munkában. Ilonka még csupán néhány szót tudott mindössze s ezeket a szavakat használta mindig, ha valamit közölni akart kis bátyjával. Nagyon imponált neki a flucska gyors, erős és biztos mozgása, értelmessége s a játékban való fölénye. Beszélt is neki folyton, csacsogott, be nem állt a szája s szünet nélkül tipegett s forgott körülötte, néha-néha letottyant s ilyenkor nyugodtan megállapította, hogy: hoppá.

Gyurika folyton beszélt.

— Tati megöli cocát, megesszük cocát, mama megsüti... Tati megöli...

Az a bizonyos coca, amelyről szó volt, már nem volt az árnyékvilágon. Ujévre vette a mama a kofától, éktelenül visitott s nagy szenzációt keltett a gyermeki szivekben. Aztán a cseléd kivitte az udvarra, lábaközé fogta a szoknyáját, hogy véres ne legyen s megragadta a malacot, torkába mártotta a konyhakést. A malac sokáig hörgött, vonított, vére sötét sugárban omlott a földre s aztán elnyult szegény pára, megnémult, ott feküdt behunyt szemmel, mintha aludnék.

— Látod, Gyurika, — mondta a mama — most meghalt a coca. Megsütjük és megesszük ebédre.

Gyurika látta. Nagyon is látta. A gyermekek megdöbbenő tisztánlátásával figyelte meg apróra a cseléd munkáját, a malac mozdulatait, hangját s elnyulását a földön. Tetszett neki a pirosan buggyanó vér is. Aztán, amikor az állat már kiszenvedett, odament, bedöfte kis ujjával a szemét, de a malac nem ébredt föl.

— Alszit — mondta komolyan.

S a pecsenye nagyon izlet neki. Tetszett is, amint ott hasalt a nagy tálon látott szájjal, pirosra-ropogósra sülvé és diót szorongatott a szájában.

Ez volt az a coca, amely azóta nem ment ki Gyurika fejéből.

Amikor a lábas megtelt hamuval, a kisfiu megragadta Ilonka kezét s odahuzta maga mellé a szőnyegre. A hucoska leült s nevetett.

— Gyuita megöli Icát, megöli, megesszük ebédre, Icából sütünk cocahust... — beszélt lelkesen s a kislány nevetett, csacsogott a bátyjának.

Gyurika pedig, annak módja szerint, hozzáfogott a malacöléshez, Rendkívül

Megjegyzés 1929. aug. 3. 174. n. 2.

komolyan megtörölgette a kést s kabát-
kája csücskét begyűrte a térde közé.
Lenyomta a kislányt, kerek, kopaszra
nyirt fejcskáját odakoppantotta a padló-
hoz, de Icu nem sirt, megszokta már az
ilyen játékot, feje is naponta százszor
verődött butorokba, ajtófélfába, padlóba,
a kisfiu markolászása csiklandozta a
hasacskáját s visitva kacagott. Föl akart
ugyan kelni, de Gyurika fogta ám s
ráripakodott az ünneprontóra:

— Icu! Nem tabad! Te vagy most
cocal

Megfogta erősen a konyhakést s a
puha, fehér torokra tette. Ilonka visitott.
Gyurika nevetett. Aha, már visit a coca.
Lesz malachus, a mama is eszik belőle,
a papa is. Csakhogy az a buta kislány
nem akarta engedni s mindenképpen
kapálózott ellene. Nem tudta megérteni,
hogy a malacölés valami nagyon fontos
és komoly dolog, hiszen a cseléd is. a
mama is roppant komolyan cselekedték,
meg is magyarázták neki. Icu visitott.
torkaszakadtából visitott, jobban, mint a
malac; a cseléd éppen akkor belszélge-
tett az ablakban egy legénnyel, aki a
falujából érkezett. Hát nem igen hallotta.
A játék pompás volt. Icu összeszedte
minden erejét s forgott Gyurika térde
között. Gyurika szilárdan fogta a nya-
kát, szoritotta a derekát s ügyetlenül, de
lelkiismeretesen iparkodott a késsel oda-
szurni, ahol a malac torkát látta. A kés
nagy volt, alig érte át a keze a nyelét,
de Gyurika komolysága győzött. Végre
sikerült a kés hegyét Ica torkára he-
lyezni, a munka sikerült, belenyomta s
várta a pirosan buggyanó vért. Közben
folyton magyarázott a kislánynak:

— Icu! Nem tabad! Megöljük cocát,
megsütjük ebédre, mamának is adunk,

papának is adunk... Icuból lesz coca-
hus!

A kislány iszonyuan ordított, vergő-
dött a földön s omló vére összemocskolta
a szőnyeget. Fehér combocskáival rug-
dalt, de nem állhatott föl. Hentergett és
vonaglott a padlón. Gyurika körülötte
forgolódott a nagykéssel. Hamut is hin-
tett a haldokló malacra. Ugy, mint azt
újévkor látta. S a cseléd akkor vihogott
a legényre:

— Ha ölik egymást, hadd ölje!

Végre is Iluska kitűnően játszotta a
malac szerepét ebben a játékban. Han-
gocskája folyton gyöngébb és halkabb
lett, hörgött, szeme kifordult a fehérjére,
ökleivel csapkodott s a ruháját tépte.
Nagyokat sóhajtott. Kinyújtózott a vér-
lőcsában s szájacskája finom mosolyra
huzódott. Behunyta kék szemeit. Vérrrel
bekevert szőke fejét félrefordította s
nem mukkaant többet.

Gyurika lázas munkába fogott. A
munka nagyja csak most következett
még: alaposan behinteni a malacot ha-
muval, hogy lejjön róla a sörte. Aztán
le is kell forrázni. Diót kell tenni a
szájába.

Folyton magyarázta a hugocskájának,
hogy mit is kell még tenni.

Éppen nagy hűhóval ment ki a konyha
felé, hogy diót szerezzen a cselédétől,
amikor szembetalálkozott a mamával.

— Gyuita megölte cocát, megsütjük
cocát, megesszük ebédre, mama is eszik,
papa is eszik... Hozoty diót, betesszük
szájába, megsütjüty...

Véres kezecskéivel gesztikulált, bele-
törölte a ruhájába s tág, tiszta, csodála-
tosan kék szemeit az anyjára meresztette,
amikor az a küszöbön hangtalanul össze-
rogyott.

A teherhordó automata élete

A teherhordó automata sokban különbözött azoktól az úgynevezett robotosoktól, amelyeket *Capék* állított színpadra. Nagy hűstömeg volt, olyan, mint egy húszéves tagbaszakadt legény. Kicsiny koponyáján még kisebb fekete sapka ült, lapátszerű kezei lecsüngtek, rongyos ruhája alig takarta el szinte emberietlenül vastag és nehéz tagjait. Rámmeresztette vizes, szelíd szemeit s dádógvá kért egy kis helyet a villamoson. Összehúzódtunk egy kicsit, amennyire a zsúfolt villamoson lehetett s ő ledobta nehéz testét a padra.

— Ügyis eleget dolgoztam náma, — mondta barátságosan, vizes vigyorgással a jobboldali szömszédjának; egy borvörös ruházatú, vékony és finom lánynak. Aztán felém fordította nagy, húsos arcát s olyan szelíden mosolygott rám, mint egy fáradt komondor.

— A Haller piacon hordom a csomagokat, — mondta közlékenyen.

De már a másik percben hátraejtette súlyos fejét, száját kitátotta, tokája piszkos gallérjára gyűrődött. Hatalmas fekete mancsai lelógtak a térdéről s ő mély álomba merült.

A villamos robogott, az utások olvastak, tereferéltek és bólogattak, mint a dróton mozgatott marionettek, kint sötétbevező gyárak és háztömbök göngyölödtek fel mellettünk, egy gyárkélmény tetején vörös tüzfény lobogott, mint hatalmas fáklya s szórta a szípkákákat.

Az automata jobbra-balra dülöngött a kocsi rázása következtében. Lassanként egészen rámbólt, fejét a vállamra fektette és én közvetlen közelből vizsgálhattam. Szája a fülembe szuszogott. Csodálatos automata ez, — gondoltam — ilyen kicsi koponyát életemben nem láttam. S ekkora arcot sem, ekkora borostás, kulaacszerű arcot. Az arca olyan lapos és széles, amilyen az orangutáné. A lezárt szemei szinte belesüppedtek a húsba. A szuszogása mély, békés, szelíd és a himbálózása olyan, mint a rézgecké. De ilyen súlyos fejet nem láttam még, lenyomja a vállamat, olyan, mint egy zsák kő. Mégis furcsa, hogy a legkisebb koponyák a legsúlyosabbak.

Hebegni kezdett melletttem. S arcán megint előmlött az a jószágos, minden indulatot nélkülöző mosoly, amely csak az automatákon látható. Furcsa, értelmetlen zaggyvaságokat hallok s megpróbáltatani magam, eszembe jut egy újságíró kollégám, aki úgy halandsázik néha, mintha beszélne,

de egyetlen érthető szót nem mond. Arra is ilyen értelmetlenül bámulhattam, amíg nem ismerem ki a tréfáját, mint most erre itt. Tessék? Mit mond? — Kérdezem egyre. — S ő csak mosolyog és beszél. Végre megértem, miről van szó:

— Messze vagyunk még a végállomástól:

— Még messze vagyunk. — s mire kimondom, feje már ismét a vállamra bukik s tátva felejtett száján édes szuszogás bizsereg a fülembé. Mosolyog álmában.

— Maga egy kicsit nehéz!

Két-három utas nevet. Nem baj, gondolom, csak hadd aludjék ez a szegény automata.

— Nagyon elfáradtam, — mondja hirtelen olyan mosollyal, mintha az anyjának mondana, hogy adjon egy karéj lekvároskenyeret. Egyik pillanatról a másikra ébred fel és beszél hol érthetően, hol gurgulázó halandsanyelven.

— Mit csinált egész nap?

— Hát... hordtam a csomagokat. Töltöttem a tragacsot. Vittem a zsákokat... — s nevet. — Hol vagyunk?

— A Rákospataknál.

Jóízűen mosolyog.

— Nagyon álmos vagyok. Elfáradtam. — S megint a vállamon a feje. Alszik.

A kocsi megáll, egy munkásforma fiatalember odalép az automatához és keményen megérinti a vállát. Az fölugrik, előkotorja csomagjait a pad alól, szemét dörzsöli az öklével, mint az álmos emberek szokták s két-három lépést támogat a hústorony-testével a kocsiban. Kinéz az ablakon. Nevet.

— Még nem a végállomás... he-he-he... Végállomás... leülök... — így bukkan fel a zaggyva hangáradatból egy-két érthető szó, rám mosolyog s visszaül és vállamra fekteti a fejét. Alszik.

Még nem is érünk a végállomásra, csak közelünk hozzá s hirtelen talpon van. Az automata most nem álmos és nem dülöng. Nagy komolyság tükröződik széles ábrázatán. Hóna alá kapja a csomagokat és amikor a villamos megáll, könnyű ugrással a földön terem. Egy percig még látom, amint a sötét külvárosi utcán egy lámpa alatt feltűnik hatalmas alakja, himbálva megy, feje előrebukik és lapátszerű keze tetlenül lelog.

Elindul a vacok felé, reggel ötig halálos-öntudatlan álmokra. S elnyeli a keskeny ucca a teherhordó automatát.

Összesen tán két mondatot mondott — s mégis láttam, hogy más, mint a robotosok. Mert tud aludni és örül annak, hogy alhat...

Kodolányi János

Vasárnap (Pesti Napló 1929. aug. 11. 181. sz.) 14,

Jószívű ember

Irta: Kodolányi János

A könyvelő igen jóra való, becsületes, szorgalmas és takarékos ember volt, de megvolt az a baja, ami ma holnap egyetemes baja lesz minden becsületes embernek: nem volt egy fillérje sem. Szomorúan ballagott a belváros valamelyik kicsiny, intim uccáján s alig-alig vette észre a körülötte hemzsegő asszonyok suhogó selymeit, az autók süroló suhanását s más szomorú jelenségeket. Ballagott mélységes gondokba elmerülten, ha elmerülve ballagni egyáltalán lehet. Mert a könyvelő már teljesen elmerült. Balog Jánosnak hívták, egy fertőtlenítőgyárban volt alkalmazva, havonta megkeresett annyit, hogy nem fizetett rá a villamosra, hanem most a gondok nem a megszokott s egészségéhez már félig-meddig hozzátartozó mindennapi aggodásai voltak, hanem az a szomorú dilemma, hogy felesége sürgős operációjához vagy kerít pénzt, vagy nem kerít... Ha tud keríteni: akkor nem lesz többé Balog János, hanem mondjuk: Fortunátus Imre minor. Ez pedig lehetetlen lévén, valószínűleg pénzt sem fog keríteni...

Tehát a szegény asszonyt nem lehet megoperáltatni, ami igen súlyos következményekkel járhat, esetleg élettársa halálával is, márpedig inkább ő pusztuljon el, mint az asszony, egyetlen igaz barátja, élettársa, párja és vigasza a viaszatlan életben.

Balog a törzskávéház felé tartott s felleges gondolatai akkor sem szakadoztak, amikor a Délibáb kávéház teraszán ülve s limonádé mellett újságot böngészve felragyogtak előtte a pesti polgárság legszívvidítőbb példányai. A gondoktól megkopaszodott kerek koponyák, a nyírott bajuszok és a széketorlódtok pocakok, a fülek és cvikerek... Balog János ugyanarra gondolt egy pillanatra, hogy akad itt olyan ismerőse, aki kölcsönadná számára az operációhoz szükséges ószszegecskét, hiszen elvégre van szívük ezeknek is, az ő esete különben is egészen más eset, egészen rendkívüli, egészen szokatlan, elvégre valakinek a feleségét csak nem lehet betegen hevertetni hitvány anyagiak hiánya miatt. Elvégre neki is joga van az élethez, ha már a világon van, joga van az orvosi tudomány demokratikus vívmányaihoz,

ha Balognak hívják is a felesége urát, amiről szegény asszony nem tehet. Istenem, gondolta Balog, miért teszik a gyógyítást a pénztől függővé, hiszen a gazdagság és egészség nem szükségképpen egyazon érem két oldala s joga van hozzá a szegénynek is, hogy egészséges legyen...

Belőpett a kávéházba, mert ilyen állapotban nem tudatosan, hanem csak ösztönei parancsára cselekszik az ember. Fáradtan keresett magának üres asztalt s minthogy egy ismerőse, Bedő doktor ügyvéd úr igen inlegetett feléje, nyilván mert régen nem volt szerencséje hozzá s meg akarta kérdezni, hogy mi újság, hát odaült hozzá s barátságosan megszorongatta az ügyvéd páruas kezét. Letette kopott keménykalapját s megtörölgette öszülő haját is.

— Ááá, ááá, nos hogy van, hogy van, ezer éve nem láttam, — lelkendezett a barátságos jószívű ügyvéd.

Balog legyintett.

— Hagyjuk. Ne is beszéljünk róla, — mondta fakón s az elősiető pincértől sötét kapucinert rendelt langyosan, szürve, három cukorral. — Ne is kérdezze doktor úr, azt se tudom, hol a fejem. Rettenetes ez az élet, kérem, beteg az asszony, sürgős művi beavatkozás szükséges, de hiába, hiába...

— Ugyan! Ej, ej! De milyen csapás. Reméljük, az operáció sikerült és önagsága ismét a régi egészségnek örveud.

— Hiszen a siker, a siker, természetesen... De mondja már, doktor úr, milyen embertelen társadalmi berendezkedés az, hogy a szegény nem fordíthatja hasznára az orvosi tudomány demokratikus vívmányait, hogy úgy mondjam: a szegénység és ép test két különböző anyaméhben született, mert például...

Szerényen és szégyenlősen elhallgatott, csak az ügyvédre vetett szomorú, kissé vizes pillantás beszélt helyette éktelenül. Az ügyvéd elbámult a kék füstbe és szivarját laesan forgatta szívás közben.

— Miért, valami baj van, igen? Csak szóljon, kérem, úgy-e, én bármiben, ha tudok, a legnagyobb örömmel, úgy-e, hiszen elvégre úgy-e...

Ennyi jóakarató szó már nem maradt jó hatás nélkül a megértés esőjére szomjazó szikes lélekben. Balogból kiáradt a panaszkok burjánja. Mindent elmondott. S azzal végezte, hogy ő ezt nem bírja tovább, elvégre neki is vannak idegei,

Pesti Napló 1929. aug. 13. 182 m. 1-5.

1929. aug. 13.

115

ha a magyar középosztályhoz tartozik is, a Dunába veszejt magát, mert ez már mégis csak sok s a gyerekei felnőhetnek nélküle éppen úgy, mint vele, hiszen a jó Isten tudja csak, miből növekednek szegények...

Bedő doktor elnyult orral, elnyult képpel hallgatta barátját. Ő nem is tudta, hogy ilyen bajok tornyosultak az árva fejére. Igazán rémes. Ezek a viszonyok. Semmi kilátás. Minden pang. Rettenetes.

— Nézze kérem, én a legnagyobb örömmel, ügye, amennyiben szüksége van valamilyen összegre, ügye, b-o-oldogan, ügye, hiszen emberek vagyunk... Telefónos! Telefónos! Hívja fel kérem a tizenhárom—hetvenháromat... igen. Van nekem ugyanis egy testi-lelki jó komám, akinek én rengeteg szívességet tettem, elvégre az embernek szíve van, tesz néha megdölgöttségűt s én ilyen vagyok, hát szóval, ez az ember tartozik nekem százötven pengővel és ma délutánra ígérte, éppen ma délutánra... Nos kérem, én ezt az összeget, amennyiben ügye, természetesen...

Balog a hetedik mennyben úszott. Eltűntek felleges gondolatai. Arca ragyogott. Hála neked, ó gondviselő atya! Hát mégis van segítség a bajban. Ime, ez az ügyvéd olyan izé... Nem tudta eltalálni, olyan visszariasztónak látszott, nem, nem, igazságtalan hozzá, olyan szimpatikus volt mindig, olyan egyenes, olyan nett, olyan stramm ember, igazi úriember, szíve van és intelligens is...

Boldogan hajította fel a kapucinert.

A telefónos jött éppen, hogy a keresett szám nem jelentkezik.

— No jó, — legyintett hanyagul az ügyvéd s kialudt szivarját dörzsölgette a hamutartó szélehez. — Majd később. Ez egy biztos ügy.

Egymásra bámultak. Most, hogy a feszültség engedett, nem volt mit mondaniuk egymásnak. Bután mosolyogtak s nézték a sürgő pincéreket.

— Most ismét telefonáltak, — jegyezte meg a doktor úr — most már egészen biztos, hogy bent van a boltban. Igen nagy szívességet tettem neki, lehetetlen, hogy a megbeszélést egyszerűen, úgy-e. Na, hívja fel újra, telefónos, ugyanaz. Igen. Okvetlen jelentkeznie kell. Mert van szíve, van még tisztesség. Tudom én azt nagyon jól, mit jelent, ha valaki minden remény es segítség nélkül kering a városban, amely úgy-e, egy cseppet sem hajlamos az emberszeretetre. Ez a komám, akitől

most a pénzt megkapom, régi kebelbarátom, megállapodtunk, hogy pont felőtör felhívom a telefonon s akkor idejön a pénzzel, egyszerűen átkapcsolom az összeget magának. Igen.

A telefónos jelentette, hogy a szám nem válaszol.

— Hívja, azt a keservit, úgy-e, ez mégis egy kis ó, úgy-e, nem tudom megmagyarázni magamnak, hiszen úgy-e az ember tesz szívességet, azonban most már elvárom, hogy ő is rendszeresen befartsa, úgy-e, noha én nem hiszem, hogy egyszerűen letagadtatja magát... Korrekt emberek vagyunk, vagy mi?

Balog szorongva lesté az ügyvéd szándékait. Nyilvánvaló volt, hogy a doktor roppant haragszik. Kis ideig ott ültek némán. Bedő az órára pillantgatott s topogott a lábával. Immár harmadszor aludt el a szivarja.

Majd harmadszor telefonáltatott — eredménytelenül.

Ez már sok volt. Az ügyvéd felugrott, kapkodta a kalapját, betjárt s dühtől reszkető kezét Balognak nyújtotta.

— Odamegyek a fráter odujába. Most már tudom, hogy ott ül és röhög. Majd megmondom én neki. Fülönfogom. Elvégre, úgy-e az ember rem hagyhatja magát. Ez volt az utolsó esetem vele. Csafédtam benne. Soha én egy falból vele nem cserényezek. Maga azonban legyen nyugodt: egy óra belül itt leszek a pénzzel, kikapárom belőle s magának adom, nem tűrhetem, hogy amiatt a fráter miatt a maga felesége egy percig is, úgy-e, elyegre nekem is van szívem es úgy-e... Tehát egy óra belül itt, ennél az asztalnál. Okvetlen. Mindencetre idejövök. A viszontlátásra. Pá.

Elrohant. Széles gumitalpú cipői csikorogtak az olajjal szagtalanított padlón.

Balog ottmaradt. Elképzelte a barátját, amint villamosra száll. Most herohan az üzletbe az adóshoz. Izgatott szóváltás. Az ügyvéd hivatkozik arra, hogy egy szegény úrnak súlyos beteg a felesége. Most felveszi a pénzt. Köszönés nélkül távozik. Újra villamos. Már leszáll. Már jön. Már itt van...

De nem volt ott. Egy óra múlva sem volt. Késő estig várta Balog, de késő estig se volt ott. Talán elűtötte a nagy emberbaráti igyekezetben egy autót. Talán a szóváltás hevében megölték. Talán...

Talán csak jónak akart látszani, ami szintén egy fokozata a minduntalan kifosztott jóságnak.

Vidéki csend

Irtó: Kodolányi János

Milyen jó a főváros robogásából, dübörgéséből, fullasztó levegőjéből s bűzéből kimenekedni egy kicsit a környék hegyei közé. Ahítozza a lélek a csendet, melynek olyan a hullása, mint a harmaté. Vagy mint a gubó selyme talán: úgy veszi körül a fáradt embert, derengő homályával és puhaságával.

Hát azért megvan a vidéknek is a maga kellemetlen lármája. De az hozzá tartozik s nem lenne stílusos nélküle a vidéki csend. Kora hajnalban elkezd a kaeskarings trombitálását a csordás. Milyen különös, álmatag s mégis szilaj melódiát fűjogot ki a kürtből, mint bíborvörös szalagok, úgy kanyarognak a kora hajnali csendességben ezek a melódiák. No és a legelőre vonuló csorda bögése. Ettől még jobban lehet aludni. Az ember elképzei, hogy valami primitív kibitka ringatja távoli mezőségeken, a kibitkába ökör van fogva s még hosszú sorban más kibitkák is bailagnak a síkságon. S az ember fekszik a ponyva alatt, vagy a bór alatt inkább s szelíd álomba ringatja az egyhangúan zötyögő jármű. Lám, már el is aludt, már fel is ébred, süt a nap és frissen fütyörésznek a kertben a rigók!

Hogy ne is beszéljek a cséplőgép zummogásáról. Erről a hol fel-, hol meg leszálló, áradó, csendes dünyögésről, mintha óriási kaptár szorgalmas méhei gyűjtögetnék a mézet körülötte. Ez még csak az áldott, békességes hang a vidéki csendben.

De azután....

Azután megjelennek az első autók és motoklik. Rettenetes ropogással, éktelen gyorsan, port xerve rohannak végig az uccán s vége a vidéki csendnek és hangjainak. S jönnek egyre többen s egyre szaporábban. Vége a paraszti nyugalomnak, vége a békés harmóniának, vége a falu arcának. Egész nap, késő estig egyre jönnek, másodpercenként jönnek s rohaanak tovább a gépkocsik.

S a rendőr áll az ucca közepén s elmereng a nappan. Vidéki rendőr, tájszólással beszél, ha beszél, megkérdi a járókelőktől, hogy mi ujság. De arról, hogy mi az a »nyitott kipuffogó«, fogalma sincsen. Valahány motorkerékpár átrobog a vidéken, az mind nyitott kipuffogót használ. El tudják képzelni, hogy mi csoda rettenetes, pokoli lárma az? Hát még amikor motorbicikli-verseny van! Mert van, hála istennek. Akkor nem tanákosos kimeenni az uccára. S a lárma elképzelhetetlen. Csodáljuk, hogy a paraszt nehezen tud megbarátkozni az autóval, motoklikvel? Nos, én csöppet sem csodálom, mert a kiméletlenség,

amivel ezek a járművek tönkreteszik a paraszti nyugalalmát, bámulatos.

A multkor temettek. A református templomban szóltak a harangok, a gyászház udvarán énekelt a nép. S a ház előtt vágattak, robogtak, dörmöböltek és bögtek a kerékpárok és autók s szörnyű, állati hangú túlkeikkel befeordítottak a rokonok sírásába és a halottas ének szomorú zengésébe...

Vasárnap (Pesti Napló
1929. aug. 25. 191. m.) 5.

1929 aug. 25. 127

A teherautó automata élete

A teherhordó automata sokban különbözött az ugynevezett robotosoktól, amilyeneket Capek állított színpadra. Nagy hústömeg volt, olyan, mint egy huszvéves tagbaszakadt legény. Kácsiny koponyáján még kicsobb fekete sapka ült, lapátszerű kezei lecsüngtek, rongyos ruhája alig takarta el, szinte emberietlenül vastag és nehéz tagjait. Rámmeresztette vizes, szelíd szeméit. Összeluzódunk egy kicsit, amennyire a zsufolt vilámoson lehetett s ő ledobta nehéz testét a padra.

— Ugyis eleget dolgoztam máma, — mondta barátságosan, vizes vigyorgással a jobboldali szomszédjának, egy borvörös ruházatu, vékony és finom lánynak. Aztán felém fordította nagy, hucos arcát s olyan szelíden mosolygott rám, mint egy fáradt komondor.

— A Hailer piacon hordom a csomagokat, — mondta közlékenyen.

De már a másik percben hátraejtette súlyos fejét, száját kitévte, tokája piszkos gallérrára gyűrődött. Hatalmas fekete mancsai lelógtak a térdéről s ő mély álomba merült.

A villamos robogott, az utasok olvastak, terefejtettek és bólogattak, mint dróton mozgatott marionettek, kint sötétbevező gyárak és háztömbök göngyöldöttek fel mellettünk, egy gyárikémény tetején vörös tüzfény lobogott, mint a hatalmas fákllya s szórta a sziporkákat.

Az automata jobbra-balra dülöngött a kocsi rázása következtében. Lassanként egészen rámdőlt, fejét a vállamra fektette és én közvetlen közelből vizsgálhat-

tam. Szája a fülembe szuszogott. Csodálatos automata ez, — gondoltam — ilyen kicsi koponyát életemben nem láttam. S ekkora arcot sem, ekkora borostás, kulacszerű arcot. Az orra olyan lapos és széles, amilyen az orangutáné. S lezárt szeméi szinte belesüppedtek a húsba. A szuszogása mély, békés, szelíd és a himbálózása olyan, mint a részegeké. De ilyen súlyos fejet sem láttam még, lenyomja a vállamat, olyan mint egy zsákkő. Mégis furcsa, hogy a legkisebb koponyák a legsúlyosabbak.

Hebegni kezdett mellettem. S arcán megint előmlött az a jószágos, minden indulatot nélkülöző mosoly, amely csak az automatákon látható. Furcsa, értelmetlen zagyvaságokat hallok s megerőltetem magam, eszembe jut egy újságíró kollégám, aki ugy halandászik néha, mintha beszélne, de egyetlen érthető szót nem mond. Arra is ilyen értelmetlenül bámullhattam, amíg nem ismertem ki a tréfáját, mint most erre itt. Tessék? Mit mond? — kérdeztem egyre. — S ő csak mosolyog és beszél. Végre megértem, miről van szó:

— Messze vagyunk még a végállomástól?

— Még messze vagyunk, — s mire ki mondom, feje már ismét a vállamra bukik s tátva felejtett száján édes szuszogás bizsereg a fülembe. Mosolyog álomban.

— Maga egy kicsit nehéz!

Két három utas nevet. Nem baj, gondolom, csak hadi aludjék ez a szegény automata.

— Nagyon elfáradtam, — mondja hirtelen, olyan mosollyal, mintha az anyjának mondaná, hogy adjon egy karéj lekvároskenyeret. Egyik pillanatról a másikra ébred fel és beszél hol érthetően, hol gurgulázó halandásnyelven.

— Mit csinált egész nap?

— Hát... hordtam a csomagokat. Totlam a tragacsot. Vittem a zsákokat... — s nevet. — Hol vagyunk.

— A Rákospatakmál.

Jóízűen mosolyog.

— Nagyon álmos vagyok. Elfáradtam. — S megint a vállamon a feje. Alszik.

A kocsi megáll, egy munkásforma fiatalember odalép az automatához és keményen megrázza a vállát. Az fölugrik, előkotorja csomagjait a pad alól, szemét dörzsöli az öklével, mint az álmos emberek szokták s két három lépést támozog husterony-testével a kocsiban. Kinéz az ablakon. Nevet.

— Még nem a végállomás... he-he-he.. Végállomás... leülök. — így bukkant fel a zagyva hangáradatiból egy-két érthető szó, rámmosolyog s visszaül és vállamra fekteti a fejét. Alszik.

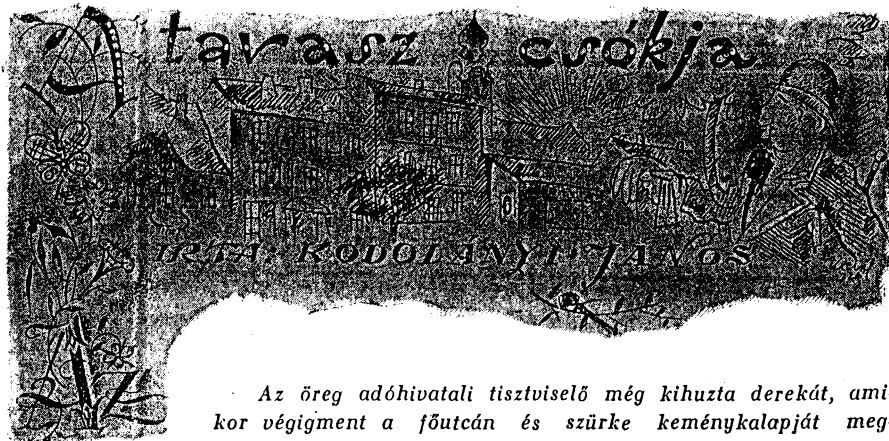
Még nem érünk a végállomásra, csak közeledünk hozzá s hirtelen talpon van. Az automata most nem álmos és nem dülöng. Nagy komolyság tükröződik széles ábrázatán. Hóna alá kapja a csomagokat és amikor a villamos megáll, könnyű ugrással a földön terem. Egy percig még látom, amint a sötét külvárosi utcán egy lámpa alatt feltűnik hatalmas alakja, himbálva megy, feje előrebukik és lapátszerű keze tétlenül lelóg.

Elindul a vacok felé, reggel ötig halálos-öntudatlan álomra. S elnyeli a keskeny ucca a teherhordó automatát.

Összesen tán két mondatot mondott — s mégis láttam, hogy más, mint a robotosok. Mert tud aludni és örül annak, hogy alhat...

Kodolányi János.

Képes Hét 1929. aug. 25. 34. n. 820.
(Prága)

Az öreg adóhivatali tisztviselő még kihuzta derekát, amikor végigment a főutcán és szürke keménykalapját megragyogtatta a márciusi verőfény, hátrakulcsolt kezei között is ügyesen pörgette az ezüstnyelű botot s hófehér, kedves pofaszakállja is üdén és selymesen borzongott a tavaszi szél csókja alatt, szinte-szinte olybá tünt fel a dolog, mintha az adóhivatali tisztviselő nem is az ősszel ment volna nyugdíjba, illetve végkielégítéssel bélistára s nem nyomná délceg vállát jónéhány évtized vihara s a becsületes szolgálat terhe, mintha nem repült volna el az idő fehérbe borult feje fölött s egy fia nem halt volna meg a dicsőség mezején, — mint mondani szokták, — nem lenne három unokája, törzsasztala a vendéglőben s jól kiszitt barna tajtékpipája vagy tizenöt. Mintha nem lenne valamennyire kopott a fekete kabát, a szűkreszabott s talpigérő pantalló s foszlányos a hatalmas csokorba varrott nyakkendő szolid, fekete szalagja. Csodálatos ereje van ennek az áldott napsugárnak... Ime, ahogy itt ment az utcán, megfigyelhette a természet kibontakozó gazdagságát, mert a fakereskedő hosszú palánkja mögött már csüngtek a mogyoróvirágok, a kis állomás orgonasövénye halványzöld rügyeket bujtatott ki gallyai hegyén, a jegyző kertjében megduzzadtak a rózsáinak... mint a szerelmes asszony emléi. Igen, ez a fiatalágára emlékeztető hasonlat jutott eszébe s úgy elérzékenyült rajta, mintha a rég elfelejtett ifjúkori kedvesének sárgult szerelmes levele került volna eléje valami poros fiók mélyéről... Sőhajtott s peckesen megforgatva az ezüstfejú botot a háta mögött, felbámolt a halványkék égre, a kedves, hófehér bárányszőkekre s a napfény küllői elvakították bágyadt szemét.

Ez a csodálatos tavaszi nap kibujtatta benne mindazt a melegséget, ábrándot, megbékélést s nyugalmat, amelyről azt hitte, már régen eltemette öreg szíve legmélységesebb fenekére visszahozhatatlanul. Levette keménykalapját, talán vallásos áhitat is volt ebben a mozdulatban s végigbizsergett rajta a tavasz hűvös, friss, illatos érintése. Hát süsse a jó nap tar koponyája kiszikkadt ugarát! Hadd borzolja a szél avarba hulló gondolatait! Hadd remegtesse meg az illat idegei rozsdásodó hurjait, hogy végigzummögjön rajtuk a tavaszi muzsikal... Hiszen ki tudja, meddig élvezheti ezt a sok csodát?

Kedves, optimista és meglehetősen bölcs öregúr volt az adóhivatali tisztviselő s ahogy most öreg barátja, az orvos vásrácsos kerítésének támaszkodva rágyújtott egy illatos szivarra s mélyen leszívta a kék füstöt, szinte meg se látszott üde piros arcán s gavallérul kihuzott természetén az a jórészben immár leörölt sok baj, keserűség, a sok napfényes, vagy viharos tavasz... Itta március erős borát a szép kis falu tiszta utcáján, mellét kítárva a napfénynek és szélnek s meglátszott rajta, hogy régi, multszázadbeli testtel-lélekkel áldotta meg az uristen...

— No, feleség, — kiáltotta félszeg, öreges vidámsággal, amikor hazaérkezett s benyitott a konyhába, szürke kalapját finoman tartotta a mellén s felesége homlokára

Sinlieri Élet 1929. aug. 25/31. 35. sz.
126-128.

ártana egy kis egészségügyi séta, szívem...

A néni komoly, egyszerű sötét pongyolában sürgő-forgó termetes uriasszony volt, most pirosan állt a tűzhely mellett s kihamvadó, becsületes kék szeme ragyogott az örömtől férje vidámságán. Elmosolyodott s kedvesen zsörtölődve az öregural, aggódó szeretettel megintette, mint még harminc évvel ezelőtt. Neki most is az a vidám, erős, optimista és lelkes fiatal gyerek volt az öregur, mint akkor, amikor először érezte friss ajkán a csókját. S úgy féltette, gondozta, ápolta most is, mint akkoriban. Dédelgette a szemével, becézte az ujjával, simogatta mosolyával s féltette a sóhajtsáival. Nem volt köztük soha egyetlen félreértés, egyetlen eltitkolt bűn, egyetlen hazugság. Igaz barátai és szeretői voltak egymásnak az élet minden derűs, vagy csapásos szakában. Így hát a nyitvahagyandó ablak aggasztotta s csóválta a fejét.

— Ugyan, ugyan apus, talán korai tesz még az az ablak. Ne feledd ám, hogy a te korodban...

— Mit az én koromban! Csak nem azt akarod mondani, hogy öreg vagyok? — nevetett az öregur fanyar jókedvvel s maga-magán gunyolódva. S ez a vonása olyan kedves volt, hogy nem lehetett ellentmondani semmit.

*

S álmodott. Mélyen és édesen álmodott az öregur. S minden elmerült a múltban s jelenné vált a múlt. Repeső örömmel ott találta magát annak a hegynek a tövében, ahol gyermekkorát töltötte. Sűrű nyári pompában dusan zöldelő erdők borították a hegyet s valamennyi kisebb hegyet köröskörül, mint annakidején, amikor még majálisokat tartott a vén tölgyek s bükkök alatt az iskolás gyerekhad. A régi vár barna kövei tompán izzottak az alkonyati napfényben s köröskörül bokrok, ligetek s a páfrányok méteres legyezői illatoztak. Szederindák kusztak lábainál s arcát meglegyintették a vadrózsák szirmjai. Csupa nyár, virulás és nyugalom mindenfelé a hegyen és a szakadékok között. S amint elmerengve ment céltalanul a jólismert régi s örökké viruló erdőben, a hegyoldalban halk nótaszót hallott. Felfigyelt rá, minden szavát ismerte és értette a dalnak. De ismerte ő, nagyon-nagyon ismerte azokat is, akik daloltak. Három lány bolyongott odafent az erdőben, messze-magasan, de mégis odalátzottak hozzá, három a nővére, az első ideálja, meg annak a nővére. Három, körülbelül egyforma koru lány, a hangjuk is nagyjából egyforma finom, gyenge, hajlékony, friss gyermekhang, a hugának van legerősebb, a kis ideálnak legkomolyabb, de a nőjének legtisztább s legcsengőbb hangja. Így dalolgattak ők hármában néha óraszám nyári délutánokon és sétáik közben. Most a kedvesnek el-elakadt a nótája, úgy látszott, másra gondol, nem igen hederít a másik két lányra s néha-néha egész sorokat kihagyott. Így a bokrok közül jól odalátott a három lányra a fiatalember. Ilonka a kedves, kissé hátra maradt s lesütött fejjel lépkedett a magas páfrányban, Mariska, ez a nővére, karját Ilonka néni karjába fűzte s ők ketten ugyancsak buzgón daloltak a visszhangot verő hatalmas tölgyesben. Ilonka barna haján csillogott a levelek között átszűrődő napfény, a másik kettővel nem törődött, nem látta a hajukat, nem látta a napfényt rajtuk, csak a kicsiny barnahaju lánykát bámulta, amint lesütött szemmel botorkált, lézengett a fák alatt.

Egyszer csak hátranézett a kislány s figyelni kezdett abba az irányba, ahonnan ő nézegette. Kutató fehér arcán látszott, hogy nem lát senkit és semmit. De végre... Egyszer csak összeakadt a szemük. S őt átjárta a kínos-kéjes forróság, ahogy a távoli lány fehér arcát s barna, tág gyermekszemét látta. A szíve úgy vert, úgy vonaglott, hogy kezét rá kellett nyomnia s szeme könnybelábadt. A fehér lányarc, a finoman hajló nyak s a rácsillogó szempár úgy ragyogott előtte az erdő fái alatt, mint a hívőnek megjelenő Szűzmária.

Fájdalmában összeszorította a fogát. Milyen jó volt elfelejteni ezt az első lányt,

ezt a kedves és értelmetlen gyermeket, ezt a kicsiny, gyenge és babaszerű leányt, aki néha már-már meghallgatta s végül mégis kisiklott egy pillantással előle s elérhetlenné vált örökre... Meg akart fordulni. Erőszakkal tépte ki magát a szempár szelíd nyugébből, az érintetlen s érinthetetlen ajkak finom, bus mosolya alól... Ekkor a lány utána sietett s vállára tette a kezét. Megfordult s most szemtől-szembe állottak egymással.

— Laci, várjoni! — szólt rá vidáman, de nem pajkosan Ilonka. S barna szemét jelentőségteljesen merítette a fuéba. — Haragszik? Miért kerül el?

— Sajnos, — mondta ő egy kis fanyar mosollyal, — nem kerülhetem el. Nem tudom elkérülni... Mert utánam jön...

Mindketten reszkettek. Az énekszó mind távolabbról csengett. Ilonka fehér gyermekes arca elszomorodott s ajkán megvonaglott valami keserü, fájdalmas mosoly. Puha, finom és hófehér kezét Laci vállára tette, most már gyöngédebben.

— Elküldtem őket... — suttogta. — Nem tudják, hogy maga... Hogy te... itt vagy az erdőben.

Most, ha nem szólt volna Laci semmit, akkor is tudta volna, hogy minden miért történik. De bár tiltakozott ellene az agya, kitörtek a szavak, minden tartózkodás nélkül, minden megfontolás és mérlegelés nélkül, csak ketten voltak ezen a hegyen s az erdőben egészen elhalt már a két lány éneke. Laci megragadta Ilonka gyenge kezét, dadogva beszélt, gyorsan, gyorsan, hogy valami meg ne akadályozza a vállomásban. Eddig sohasem mondhatta el neki, amit akart, soha nem bátorította így és soha nem mutatta, hogy meg fogja érteni...

— Szeretlek, — mondta tikkadtan és szédülten s a lány úgy hallgatta, olyan komolyan, mint az ítéletet s olyan boldogan, mintha álmodnék. — Szeretlek, évek óta, gyermekkorom óta szeretlek. Tíz éves voltam és már terólad álmodtam s téged láttalak akkor is, amikor évekig nem találkoztam veled, teérted történt minden, te akartál mindent s te szóktél előlem, ha már elértelek... Most, csak most az egyszer hallgass meg, sohasé mondtam, hogy szeretlek, de most nem várok tovább, tégy, amit akarsz...

Ekkor a kicsinyke lány szelíden és anyásan hozzásimult s lágyan megcsókolta az ajkát.

— Most már minden jól van, — mondta Ilonka, — minden megtörtént... Majd elmegyek hozzád s meglátogatlak, senkisé tudja, senkisé látja...

Összesimultak, de a fiu szívébe benyilallott a rettentő fájdalom s a karjai zsibbadtan lehulltak.

— A vonat! — kiáltotta rémülten. — A vonat! Lékésem a vonatot! Isten veled... Nincs már egyetlen percem se...

S miközben alig-alig tudta emelni bénuló lábát s úgy elnehezedett a lelke, mintha mázsás köveket cipelne, futni-futni kezdett, valami átkozott kötelesség vonta, üzte, sarkantyuzta, tépte s futott le a hegyen, rohant a bokrok s vadrózsák, páfrányok között, végig, a meredek utcán a vasuti állomás felé... S a vonatot már messziről látta, amint befutott a kis állomásra s ő lihegve rohant, hogy jaj, csak elérje, le ne kesse...

Izzadtan ébredt. A nyitott ablakon hidegen áradt be az éjszakai levegő s meglibbentette a függönyöket. Szíve még most is vert s a tüdeje kifulladt a nagy futásban. Felült az öregur s inge ujjával megtörölte homlokát...

Valami érthetetlen szomorúság verte le. A másik ágyban egyenletesen lélekzett jó-ságos barátja s hü szeretője: az asszony. S az álom... Hol van már a nővére? ... Sztéomlott a temetőben. S Ilonka, a kicsike, barna, szépszemü, első ideál? Haja régen levált már s szép, barna szeme besüppedt, fehér arca már nem érzi a tavaszi szél csókját...

Az öregur könnyezett. Felesége átnyujtotta hozzá gömbölyü, puha kezét s meg-sinogatta homlokát.

— Mi az, öregem? Látod, nem kellett volna még nyitvahagyni az ablakot...

1929. aug. 27.

Botrány

Irta: Kodolányi János

A falu fel volt háborodva. Mi történt?

Az történt, hogy az író, akit farsangkor a mérnökék vendégül láttak, regényt írt, regényt s a regény megjelent egy folyóiratban s a regényben egy éppen olyan szőke asszony szerepelt, amilyen a mérnök felesége s egy éppen olyan úriember, amilyen a mérnökné férje. De ez még semmi. A regényben a szőke asszony vacsora alatt megnyomogatta a hősnőnek, egy fiatalembernek a lábát. Már most mindenki azt fogja hinni az egész faluban, de még Pesten is, de az egész országban, sőt ha a regényt lefordítják, hát egész Európában, hogy a mérnökné csakugyan megnyomogatta az író lábát vacsora közben az asztal alatt, holott az igazság az... nos az igazság az, hogy tényleg és valósággal megnyomogatta!

A mérnökné is, a mérnök is fel volt háborodva. Beszáguldozták az egész falut.

— Rólam ilyesmit írt a gazember, rólam! Hát ki vagyok én? Mi vagyok? Be fogom perelni rágalmozás címén. Pimasz, azesz pőnem!

A mérnök tajtékzott.

— Milyen szívesen láttuk vendégül, hogy kiszolgáltuk, milyen jól érezte magát nálunk s ez a hála! Ez a köszönet! Bepörölöm!

Egy nap mulva csakugyan tudta mindenki, hogy a mérnöknet kiírták. Egy hét mulva a pesti rokonok és ismerősök is. S mindenki azt mondta: ez csakugyan disznóság, hiszen senki sem tételezte fel a szőke asszonyról, hogy valakinek megnyomogassa a lábát, csak az a jött-ment író...

Valójában mindenki röhögött.

Igy érkezett el a tárgyalás napja.

Az érdekes pör fellármázta a riporterteket s a kíváncsiakat. Telve volt a tárgyalóterem, főként asszonyokkal.

— Tessék elkoboztatni a regényt! — kiabált a szőke asszony könnyezve. — Rólam írta, hogy megnyomkodtam a lábát vacsora

közben, oda van a jóhírnevem, a tisztességem. Mindenki tudja, hogy engem írt meg, az egész ország, nem, Európa megvetésének tett ki.

— Ezer emberrel találkozik az író az életben, — védekezett a regényíró — akiket felhasznál modelül. De ezek a modellek nem fotografiák. Van bennük egyikből is, másikkól is valami. Ezért nyugodtan állíthatom, hogy a nagyságos asszony nem szerepel a regényben, legfeljebb egyes olyan jellemvonásai, amelyek minden asszonyban megvannak. Ilyen jellemvonás az is, hogy állítólag megnyomkodta a hősnő lábát. A hősnő én vagyok. Nem is hasonlít hozzám. Tehát a regényben nem is az én lábamat nyomkodta meg.

— Általános jellemvonás? Hát maga tényleg feltételezi rólam, hogy megnyomkodtam a lábát?

— Nagyon örülnék neki, asszonyom, ha így volna, nagyon szívesen venném.

A híroság elítélte az író. Könyvét nem kobozták el, két nap mulva megérte második kiadását. Mindenki azt hitte, hogy valami istentelen botrány van benne.

Egy hét mulva megjelent a harmadik kiadás. Az emberek elfelejtették minden bajukat s csak a mérnökné dolgát tárgyalták.

Egy hónap mulva megjelent a könyv németül, aztán franciául.

— Hát most mondd meg igaz lelkedre, — kérdezte feleségét a mérnök s szemei a féltékenység zöld paraszában égtek — valóban megnyomkodtad te az ő lábát az asztal alatt?

— Esküszöm, hogy nem! — kiáltotta az asszony felháborodva, de látta, hogy az ura a lelke mélyén kételkedik benne.

Aztán bement a szobájába, leült a tükör elé s gyönyörűséggel nézegette magát.

— Híres asszony lettem, — suttogta s megcsókolta a saját tükörképét. — Mindenki rólam beszél, mindenki azt hiszi, hogy rólam írták azt a vacak regényt. Drága író! Híres asszony lettem. Most már senki se mossa le rólam, hogy az ő lábát megnyomkodtam s beletáncoltam a regényébe!

S kinyújtózva felkacagott a tükör előtt.

Pesti Napló 1929. aug. 27. 192. m. 2.

Ady Endrét kitömik

Irta: Kodolányi János (Budapest) [

Egész Magyarország ugynevezett kulturélete hangos az Ady-reviziótól. Napilapokban, folyóiratokban, heti riportpápirosokban, jobboldaltól a baloldalig, — már amennyiben van egyáltalában ilyen oldal, — férfiak és nők nyilatkoznak, véleményt nyilvánítanak. Kritikai álláspontra helyezkednek, szóval: szerepelnek. Nézzünk egy kissé a mélyére ennek a dolognak, próbáljunk eligazodni ebben a nyüzseésben. De Ady-revizióról szó sem lehet! Ez épen olyan felesleges, mint amilyen ártalmas. Ugyanolyan hibbant mint amilyen elegáns dolog.

Egy heti lap fölvetette az Adv-problémát. A második közlemény, Kosztolányi híressé vált vitáirata, telitalálat volt. De miért izgatja ma annyira a tömegeket Ady ügye? Miért probléma számukra egy olyan dolog, ami egyáltalában nem is probléma? Erre a kérdésre csak úgy válaszolhatunk, ha megvizsgáljuk a magyar közéletet.

Komoly és lényegbevágó kritika a napi sajtóban nincs. Az egész magyar élet területére egyaránt kiterjeszkedő objektív híradás, a szükségletek feltárása, a bajok gyökerének megvilágítása nem feladata többé a sajtónak. A közönség pedig vergődik és vérzik a mindennapi élet borzalmas nyomorúságában, szétépettségében s merri kritikai érzékét immár régen megölték, elfojtották és elsikkasztották. Impotensen várja az olyan pletykákat, híreket, leírásokat, amelyek részint szadizmusát, részint erotikus kíváncsiságát kielégítik. Amikor komoly és lényegbemenő szabad kritika nincs, ez a két területe virul a közéletnek, illetve erre a szűk területre zsugorodik össze a közélet.

De az ember életakarata tiltakozik az ellen, hogy a szabad, egészséges és friss élet lehetőségeit megneveljék s az egyre szűkülő határok közé beleszorítsák. Szimbólumokat keres, amelyekben kiélheti mérlegelő, kutató, bíráló és szabad választásra alkotott, a dolog okait kereső, a kinérezéseket megszüntető, a harmóniát követelő egészséges ösztönéletét. Ezek a szimbólumok magukban hordják mindazt a vágyfantáziát, mindazt az ítéletet, amelyet a tömegek nem tudnak elnyomni magukban. Ilyen szimbólum Ady is.

Mert Ady a tömegek alaktalan vágyfantáziáinak

hordozója: felszabadulást jelent ő a beteg, tehetetlen, szolgai, ferdült, pesszimista magyar élet kötöttségeiből.

Meri mondani a szavakat és meri vállalni a cselekedeteket. Ady ezenfelül épen olyan meghasonlott nolgári ideológiát képvisel, még hozzá a meghasonlottságnak egész a kétségbeesésig kiélezett fokán, amelyben a magyar közélet vesződik. Ady bírálat is: minden magyar nyomorúság kategórikus és meghamisíthatatlan ítélete. Ezenfelül már meg is halt, tehát nyugodtan elfogadható szimbólumnak. Távól is áll a pillanatnyilag aktuális gazdasági, politikai, társadalmi feszültségektől, valahogy klasszikussá magasodott, bátran lehet közösséget vállalni vele a személetes bátorság egészen minimális mértékével is. Mindenképen megfelel tehát a feminin, hunyászokodó, felelősséget másra háritó, aktuális bajok firtatásától irtózó, általánosságokba menekülő s a nolgári szempontokhoz görcsösen ragaszkodó, új ideológiát kialakítani nem tudó közélet szellemének.

Kétségtelen tehát, hogy Ady pompás vizválasztó a magyar közéletben.

Most tehát jött a kisujja hegyéig esztéta Kosztolányi és belekötött ebbe a szimbólumba. Miért kötött bele, — ez az ő dolga s nem is titkolja. Egyenes és bátor. Igaz, hogy addig, amíg Ady szabadon irt gyengét és nagy-szerűt a Nyugatba ugyanazokon a hasábokon, amelyekben Kosztolányi csipkeszerű, misztikus, pihegő, pelyhes költeményei, ezek a borzongások, illatok, színes tinták megjelentek, Kosztolányi türt és hallgatott. Kosztolányi verset irt Ady halálára, átvergődött a kommünön, helyet foglalt a nemzeti-keresztény lakomák terített asztalánál s csak most, tiz esztendő után, állott elő kegyetlen, igaz, ám a legnagyobb mértékben igazságtalan írásával.

Erre aztán megindult a kavarodás. A fiatal generáció s mindenki, aki lélekben megmaradt fiatalnak, harcosnak, remélőnek és várónak, felhördült. Olyan, aki megkérdezte volna, hogy miért hát ez az egész, pont most aktuális tohuvaobu, alig akadt egy-kettő. Olyan is, aki a saját élményein keresztül világitotta volna meg Ady alakját, csak itt-ott lézengett. MórícZ Zsigmond fogta meg a dolog velejét, mikor azt fejtegette, hogy mit jelentett számára Ady, hogy miként

Uj Szó (Pozsony) 1929. sept. 1. n. 4-5.

szabadította fel őt, miként ébresztette saját egyéniségének szuverénitására. Szabó Dezső igen helyesen elítéli az egész vitát. De a baloldali tanár urak például, első sorban Szász Zoltán, megragadták az alkalmat, hogy Kosztolányi bátorságához kössék hitvallásukat a közép-szer, a temperáltság, az óvatosság, a hozzá nem értés, a komolykodás jegyében. Klasszikus cikk Szász Zoltáné. A vélemény szabadságnak ez a makacs, terrorisztikus szellemü védelmezője, a kételkedésnek ez a csalhatatlan, apodiktikus pápája, a természettudományos „világ-nézetnek” ez a mult századból itt rekedt harcosa, kellő objektivitással kifejtette, hogy Ady nem nagy, de nem is kicsiny és hogy Petőfi sem olyan nagy, mint amilyenek gondolják, hogy az „Én a halál rokona vagyok” kezdetű vers, — éppen ez a szentimentális, enervált, pózos költemény — „igen szép vers” és hogy Adyban vannak holmi baudelair-i és verla'n-i szimbolikus ködösségek, amelyeket nem lehet megérteni. Cikkét felhasználja arra is, hogy mérték, valamely „Mérték” után vágyakozzék, amely nélkül nem lehet tudni ki a nagy költő és ki a kókler! Mérték kell, mérték! A biztos mérték, amely csalhatatlanul vállal felelősséget, bátorságot is! Még Szász Zoltánnál is csalhatatlanabb mérték! Platinából való és pincében őrzött Mérték!

Ilyen szempontok vezették az Ady-revizio revizórait. Az egyik azt mondta, hogy a költőt a forma teszi, politikai verset pedig ne írjon igazi költő. A másik azt feszegette, hogy Ady politikai versei az „igaziak” s a káromkodásban nagy. Senkinek sem jutott eszébe, hogy kifejtse: egy költő úgy egész és úgy az, ami, ahogy van. Hogy nem lehet egy költőt, aki egész és teljes ember, feldarabolni, részeit kivágni, kényes orral szagolgatni, oleve készítartott dogmák kampószögeire felakasztani, epéjét a kutyának vetvén, minden szervétől megfosztani. Hogy a költő élmény s a kinek nem élménye, ne vegye magára. Hogy a költő a szegény, elkorcsosult, visszafaított ösztönélet szabadságának harcosa, a felszabadulás utjának megjelölője, a konfliktusok feloldásának rendezésének önboncolója! Hogy a költő, a nagy költő az az ember, aki szabadnak, jónak, harmonikusnak születik s ezt a szabadságot és harmóniát revelálja vergődéseiben, harcain, formáján és tartalmán keresztül az én

számomra, aki nem vagyok költő, a te számodra, aki hivatalnok vagy, az ő számára, aki suszter és valamenynyünk számára, akik a költő élményein keresztül próbálunk felszabadulni az emberi élet ezer rabságának gyötrelméből, bajából... Ezt senki sem mondta!

Itt senki sem kereste Ady hallatlan nagyságának s hatásának titkát. Itt nem tapogatózott az esztétikusok, író és költő urak közül senki. Mert itt valóban csődöt mond a babonás erejű imaszija „szép az, ami érdek nélkül tetszik” felirással és mindenféle mérték, akár platinából, akár dogmából van is. Ennek a megértéséhez élmény kell, belső élmény, olyan, amilyen Saulusból Paulust csinált, olyan, amilyen minden gyermek szívében kikél s minden olyan emberben, aki ösztönéletet is él, nemcsak elefántcsonttoronyra és hiúság tornyává duzzasztott, egyoldalú „intellektuális életet”. Szabó Dezsővel szólván: cerebrális anket volt ez és nem teljes ítélet.

Ezért Ady-probléma nincsen is. Eev költő, egy festő, egy szobrász, vagy muzsikus nem probléma, hanem élmény. Vagy élmény, vagy nem élmény. S ha egyiknek az, a másiknak nem az, akkor hol itt a probléma? Hogy Ady miért olyan sokaknak élmény, tudjuk. Csak egyet nem értünk: miért olyan rettenetesen büszkék azok, akiknek nem élmény Ady, erre a negatív tulajdonságukra? Talán csak nem azért, mert ime ők most már nem tartoznak a tömeghez, amelyről illik kimondani, hogy „utálom” — Horácius és a latin kultúra előkelő szellemében?! S vajjon nem itt kell-e keresnünk a nagy hiányt: Ady élményé válásának hiányát, ebben a gögben, ebben az elkülön-zöttségben, ebben a képtelen narcizmusban, ebben a hihetetlen cezáromániában?!... Az alázatnak, a spontánságnak, a naivitásnak, a frissességnek ebben a kirekesztettségében?...

Akik az „Ady-reviziót” megrendezték, megtalálták a számadásukat. Akik a reviziót végrehajtották, immár nyugodtan befejezhetik a munkát: ki is tömhetik Ady Endrét. Racionálisan, következetesen, tudományosan, hidegvérrel, büszkén, aminé az észművészekhez és esz-kritikusokhoz illik.

Kodolányi új regénye

Futótűz, regény, Széchenyi könyvkereskedés, Budapest.

Tíz esztendővel a háboru után, amikor szünni kezd a mámor, mulik a k'ábrándultság, hegednek a sebek, kialudtak a reflektorok, amikor már kezdjük feledni a szívenlőttek, véres ábrázatát, döglődő lovakat, a halálfélelmet, a kétségbeesést, új műfaj bontakozik diadalmasan: a háborus regény. Mert mindenki érzi, hogy a szimpla feledés nem feledés, nem oldja meg a kérdéseket, nem szünteti meg a kétségeket, önnön legbensőbb életünk jól-rosszul eltakargatott feszültségeit. Az írónak, akik mindenki helyett beszélnek, most beszélniök kell, és beszélniük, kiállanak. S ebben a félelmetes kiállásban, ebben a döbbenetes

vallomásban, egymásra ismert az író és a közönség. Valami kollektív bünludal avatja örök művekké a háboru utáni vallomásokat

Talán egy kor írója sem dolgozott annyira a lömegek számára, mindenki számára, nemzeteken, fajokon, osztályokon túl az egyetemes emberiség minden tagja számára, mint a mai koré. Különösen érvényes ez Kodolányi Jánosra, aki „Futótűz” című regényében a háboru befejezésének anarchiáját, az állami, gazdasági, társadalmi organizáció megbomlását analizálja és az emberi cselekedetek rúgóit legrejtettebb, tudattalan mélységeiben keresi. Regénye ugynevezett háborús regény, anélkül, hogy a tulajdonképpeni háború egy pillanatra is szerepelne benne.

20

1929 szeptember

Megdöbbenően igaz irás. Nem azt teszi, hogy a háború lömegmozgalmainak drámái, bár külső kavargását állítja élénk. Ez a regény a háboru Hinterland-jának a regénye. Meséje nincs. Egy darabot mets: ki a forradalom előtti hónapok életéből, de kompozíciója ennek ellenére annyira zárt és egységes, amennyire egységes és zárt, szigorú okozati örvényeken elrendeződő magának a való életnek bár még olyan kicsi része is. Eldobja a regényírásnak ugyszólván minden kötelező attributumát és semmi egyéb nem lörekszik, csak arra, ami a legfontosabb: pontos, hű és minden ízében igaz akar lenni. A legnehezebb feladatra vállalkozik, ami igazi írói csak lelkesíthet: embereket akar adni, egy egységük zárttságában, mint egymáshoz való viszonyok állalánosságában. Megvizsgálja, hogy milyen ösztönfunkciókban gyökerezik az erkölcs, a beteg, vagy egészséges szerelem, a szolgaság türe és a lázadás vágya.

A „Futótűz” minden lapján ott érződik a háborus terror szerelme, családi együttérzést, alkotókedvet, életörömet, röviden: az egész egészséges emberi életet eltipró súlya, anélkül, hogy magáról a háboruról jóformán egy mondat is esnék. Minden fajta osztályhelyzetű, vagyoni állapotú, mentalitású és műveltségű ember hétköznapjairól ír Kodolányi, de úgy, hogy embereinek minden izét, cselekedeteinek minden részletét ízi, végig maga a háború és a forradalom elviselhetetlen feszültsége itatja át. Bemutatja azt a felbomlást, mely végül a forradalom felszabaduló örömebe, a kétségbeejtő sors komorságának kollektív megérzésébe, az államorganizáció felbomlásába, meggyökeresedett erkölcsi keretek széltörbbanasába torkol.

Az analízis eszközeivel lelke legmélyéig tár fel minden emberi, megszerkesztli a lélek legrejtettebb zugainak kiméleltenül tárgyilagos térképét s ezen a térképen szigorúan determinálja figuráinak minden mozdulatát. Beteg társadalom, beteg erkölcsi élet és beteg gazdasági rend züllő emheret ezek. Egy magasrangú állami tisztviselő figurájában az egész középosztály hű rajzát adja, egy tehetetlen asszonyokból álló geniri-család sorsával mindazt a fölszines gögőt, urhatnámságot, irrealis képzelgést, télen várakozást öszesűrti, amely ezt az osztályt végső és uri pusztulásba kergette. Elénk állítja a gazdag parasztot, akit felmentettek, a napszámost, akit mindenéből kiforgattak. S mindenkit pontos megfigyeléssel úgyszólván a gyökerében ragad meg, hogy determinált egyéniségükben is típusokká válnak.

Egész sorát látjuk itt a bámulatos intuációval és tudományos tárgyilagossággal megrajzolt nőalakoknak, akikben irodalmunk meglehetősen hiányos. Bűnokról, gaz és cinikus cselekedetekről beszél és amikor lerántja róluk a leplet, látjuk, hogy nem is bűnök, nem is cinikus és gaz cselekedek azok,

hanem csupán sajnálatos, bár ma még elkertülhetetlen defektusok megnyilvánulásai. És bár ez a regény a maga egészében könyörtelen és részrehajlatlan bíráló, bár sehol még véletlenül sem hagy figyelmen kívül semmit, ami beteg, fonák, visszataszító és természetellenes, mégsem ítélet, mindenkit megéri, mindent szükségszerűnek lát és mindenkit feloldoz. Izgalmas, mint egy súlyos operáció, amikor még kétséges a múlté eredménye. Megérjük, hogy mi az ember, mi a háború és mi a forradalom.

Kodolányi nem tartozik azok az írók közé, akik a jelenségek tendenciózus kiélezésével, az olvasó szájába rágják a megoldások receptjét. Semmisem áll tőle távolabb, mint az, hogy propagandáiró legyen. De, mert mindig szigoruan ragaszkodik az élet realitásaihoz és az ember cselekedetének okait a pszichoanalízis tudományos eszközeivel tárja fel, a valóságok felismerésére kényszerít és mindenkit átvezet az átélésnek azon a folyamatain, amely a tisztulás felé visz. Hiszen, ha mindent megértünk, — állítja Kodolányi, — akkor nemcsak mindent megbocsátunk, amit már a régiek is tudtak, de birtokába juthatunk az ember felszabadulásához vezető eszközöknek: Minihogybemutatja nemcsak azt, ami természetellenes, de az erőket is, amelyek természetellenességre kényszerítenek, szuggérálja azt az érzést, hogy ezeken az erőknél urrá is válhatunk. És ezért regénye sokkal több precíz fotografiánál, felszines és impresszionisztikus képek sorozatánál: Irányt jelent az újabb magyar irodalomban és tul-lépést a nagy magyar realista regényírók: Tolnay Lajos, Mikszáth, Moricz Zsigmond működésén.

Nem akarok bővebben kilérni a regénynek azokra a részleteire, amelyek nemcsak Kodolányi, de a magyar írásművészet legsikerültebb alkotásai közé tartoznak: Csak utalok egy lósorozás leírására, melyben az államhatalom terrorja alá vetett állatok ugyszólván emberekként vonulnak fel előtük, mintegy szimbolizálva, hogy miként válnak az emberek maguk is állatokká. Vagy a lovát kegyellenül verő parasztra, aki minden elnyomottságát, dühét és bosszúját a gebéjén lölti ki. Külön tanulmányt lehetne írni arról a kocsmái jelenetről, amely a forradalom kilérését megelőző éjszakán játszódik le, vagy akár a forradalom fosztogatásba hajló mámoros jeleneteiről, a tomboló, éneklő, ölelkező, részeg faluról, egy pártában maradt hisztériás urilányról, aki a forradalom éjszakáján megőrül, a frappáns, finom és mesleri részletek egész soráról. Ez azonban tulságosan messzire vezetne.

A „Futótűz” az írástucók árulásának virágzó idején föltűnően bátor, becsületes és egész munka.

SZEPESI ZOLTÁN (Budapest)

Új Szó (Pozsony) 1929. sept. 1. 7. 19-20.

A kisebbségi magyarok harca

Irta: Kodolányi János

Amikor Pozsonyba jöttem, nagy meglepetéssel és megütközéssel láttam, hogy bizonyos oldalról a szlovenszói magyar ifjúság törekvéseit nemcsak idegenkedéssel nézik, hanem támadják is. A Sarlóban tömörült ifjúság olyan hatalmas, önfeláldozó és koncepciózus munkát végzett már eddig is, amelyhez hasonlót nem látunk sem az erdélyi, sem a vajdasági ifjúsági egyesületekben, sőt messze megelőzte minden tekintetben a magyarországiakat is és utat mutatott a helyes összefogás kiépítéséhez. Ha magyarázni akarom az idegenkedés okát, akkor csak arra gondolhatok, hogy a támadók és idegenkedők nem nézik helyes szempontból a dolgokat és nem tisztázták eléggé a fogalmakat.

A Prágai Magyar Hírlap egyik augusztusi számában olyan cikket olvastam, amely feltevésemet a legnagyobb mértékben megerősíti. Két mondatban foglalható össze a helyzetet megvilágító cikk értelme. Egyik mondat rezignáltan hangzik és kifejezi azt a szomorúságot, amely az idegenkedőket elfogta az ifjúság merész és szigorú munkájának láttára: „Hiszen ugyanazt akarjuk mind a ketten, magyarságunk megtartását.” A másik mondat már támadó él: „Mi nem akarunk osztályharcot, mi magyarok akarunk lenni.” Ebből a két mondatból megvilágosodik a helyzet pontos képe.

Amint látjuk, az aggodalom oka az, hogy az ifjúság orientálódását a magyar fajiságra veszedelmesnek tartják. Ebben az aggodalomban kétségkívül a fajisághoz való ragaszkodás dominál. De hátha aggodalomra nincs is semmi ok?! Vajjon a szlovenszói ifjúság minden lépését nem ugyanúgy épen a magyarság megtartásának akarata diktálja-e, mint azokét, akik őt nem értik? Itt azonban épen a megtartás módszereiről van szó s mert az ifjúság módszere és programja gyökeresen más, mint azoké, akik őt megtámadják s rá minduntalan pereatot kiáltanak, komoly és egyelőre áthidalhatatlan konfliktusról van itt szó.

Mi a támadók módszere, programja? Szabotálni az új körülmények és követelmények diktálta együttműködést, sőt együttélést az új állam kereteiben. Megtartani azt a szellemet, amely a történelmi Magyarország összeomlásával csödbe került és megvédelmezni azt az ideológiát, amely a történelmi változások előtt Magyarországot gazda-

sági, politikai, kulturális életét áthatotta. Ragaszkodást jelent ez olyan életformákhoz, amelyeket a történelem könyörtelen keze lerombolt és csak romjaiban hagyott meg még itt-ott.

Ez a ragaszkodás azonban igen érthető és így meg is bocsátható. Hiszen nemcsak reális keretekről van itt szó, amelyek összetörtek, hanem ideológiai organizmusról is, erkölcsi világról is, nevelésről, megszokásról, az ember életének minden külső-belső összetevőjéről s ezek az összetevők bizony azonosak az emberrel. Nem intelligencia kérdése csupán, hogy valaki mennyire képes levetközni ezeket a gátlásokat. Hiszen tudjuk, hogy gyakran, ha levetközi is, belül, lelke tudatalatti rétegeiben továbbhatnak és meghatározzák cselekedeteit is. Én tehát cseppet sem csodálkozom az idegenkedésen, amikor azok, akik egy egészen más világban nőttek fel, most magyarságuk megtartását azonosítják a régi ideológiai, a régi társadalmi és gazdasági rend megtartásával. Ők meg vannak rémülve és magyarságukat csak abban a formában tudják melengetni és védelmezni, amely formával az valaha összeforrt.

És ime, most jött az ifjúság. Ő már nem szabotálhat! Már beleszületett azokba a keretekbe, amelyeket a történelem megszabott neki, hiszen ezek a keretek megmásíthatatlan valóságok. Ez az ifjúság az összedőlt világból már csak igen halvány emlékeket hordoz magában, lelke mélyén csak igen-igen elhaló visszhangjai szálldosnak már a régi harsogó életnek. De megszületett ez az ifjúság és élni akar. S mert magyarnak született, magyarként akar élni. De magyar fajiságát nem azonosítja és nem is azonosíthatja azzal az ideológiával s azokkal az életkeretekkel, amelyek az őt támadók számára még a magyar fajiságot jelentik. Az ifjúság a magyarságát magától értetődő, természetes adottságnak érzi és fogja fel, s annak megjelenési formáját elsősorban a sajátos faji kultúrában látja. Fajiságának kiépítését tehát elsősorban a kultúra területeire helyezi. Világosan megérti, hogy az állam és a benne élő nép nem azonosítható. Mert az állam osztályokon felépülő s egy bizonyos társadalmi és gazdasági rend megvédésére alakított organizáció, míg a nép fogalma magában foglalja az egész dolgozó lakosságot és annak kultúráját. A nép fajiságának megtartása tehát tisztára a nép kultúrájának megtartásában képzelhető el,

Vetés

1929 szeptember . 1-1.

mint egyetlen általános és változatlan, kollektív formában. A szlovenszkói ifjúság eme felismerése a legszigorúbb társadalomtudomány mértékével mérve is pontos és következetes.

De ez az ifjúság osztályharcot akar, — hangzik a vád. Meg kell tehát vizsgálnunk, hogy valóban van-e szükség az ifjúság mozgalmában osztályharcra s ha van, jelenti-e ez a fajiság megtartását is, amelyre az ifjúság törekszik?

A csehszlovák köztársaság kapitalista organizáció, ami annvit jelent, hogy a termelőeszközök és a termelvények bizonyos osztályok birtokában vannak. De jelenti azt is, hogy nem csupán egy osztály, hanem egyszersmind az állam uralkoló nemzetéhez tartozó osztály birtokában is vannak. Mint tudjuk, a magyar kisebbség harca nemcsak a kultúra területén folvik a megmaradásért, hanem a kapitalista államélet területén is. De vajon azért induljon ez a harc, hogy a termelőeszközöket most már a magyarság sajátítsa ki? Nem, ez cbszurd harc lenne. A kisajátítás elnyomást eredményez s mint ahogy a magyarság fajiságának védelmében kénytelen mindennemű gazdasági és osztályelvnyomás megszüntetését kívánni, úgy ő maga sem használhatja fel az elnyomás eszközeit más nemzetekkel, fajokkal szemben. Az elnroletárizálódott magyarságnak a megmaradásért folyó harcban a proletáriátus eszközeit kell használnia.

Itt tehát szükségszerűen adódik az osztályelnyomás megszüntetésének követelménye, mert ez az egyetlen lehetőség arra, hogy az itt egymás mellett, vagy összekeverve élő fajták békén s egymás kultúrális fejlődését nem akadályozva virágozzanak, hogy az elnyomás eszközeinek hiányában ne is nyomhassák el egymást és egvszer s mindenkorra végét vessenek a fajok bitorogatott súrlódásának. Mert csak gazdasági érdekeiket védő s azokat kiterjeszteni óhajtó organizációk súrlódhatnak s ütközhetnek egymással, kultúrák nem. Demokrácia nem képzelhető el a termelőeszközök demokratizálása nélkül s mindaddig, amig azok

bizonyos osztályok monopolisztikus tulajdonai lesznek, lesz elnyomás és lesz élet-halál harc a fajok között is.

Szlovenszkón tehát igenis fokozottan a magyarság védelmét jelenti az osztályok megszüntetésére irányuló mozgalom s mert ez az az egyetlen pont, amelyben minden nép életérdekei, — a csehé, a szlováké, a németé, a magyaré — egyaránt találkoznak, létjogosultságát, sőt szükségességét el kell ismerniök azoknak is, akik az osztályok megszüntetésére irányuló munkától a magyar fajiság megmaradását féltik.

Egyenesen csodálatraméltó, sőt történelmi jelentőségű, hogy a szlovenszkói ifjúság az itt vázolt szükségszerűségeket felismerte s ez épen magyar fajiságuk hallatlan életerejét bizonyítja. Annak az ifjúságnak, amely a mostani nehéz viszonyok közepette világosan látó teoretikusokat, a magyar szellemre annyira jellemző realitással dolgozó s mérlegelő szervezőket s annvira önfeláldozó és tisztaszívű, a népet — minden népet — egyaránt szerető vezetőket választott ki magából s ezeknek a munkáját irigylésreméltóan támogatja, minden elismerést meg kell adnunk. Ez az ifjúság kovász lesz, ha ugyan máris nem az, egykor majd együtt dolgozik a szlovák és cseh értelmiséggel s megértvén azt, magamagát is megértteti. Ez a vitalitás kell, hogy megnyugtasson mindenkit, akiknek a magyarság fennmaradásával szemben agyalvai vannak. S ezt a munkát támogatni és nem hátráltatni kell. Fölébe emelkedve mulandó dolgoknak s az örökké azonos és örökké fejlődő magyar kultúra szolgálatának örömeivel. Mert az időkkel váloznak az élet külső formái és változnak az ideológiák is, egyik helyébe jön más, de az élet örök és a kultúra is örök s aki él, annak az életet akkor is kell akarnia, amikor nem olyan, amilyennek pillanatnyi vágyfantáziák követelik. A mult bennünk van, de a jövő is, arra kell törekedni, hogy ennek a kettőnek a konfliktusa meg ne öröljön minden energiát, fel ne emésszen minden szabad akciót.

TUKA HIDEG ÉS NYUGODT...

Kis képek a nagy perről

Pozsony, augusztus 31.

A törvényszék épülete előtt már reggel hat órákor száz és száz ember tolong. A rendőrök gumibottal teremtenek rendet. Nyolc órára a tömeg még nő. Mindenki jegyet akar szerezni, pedig az érdeklődés olyan nagy, hogy a hétfői tárgyalásra szóló jegyeket már szombaton mind kiadták. Nekem szerencsém van, mert *Terebessy* elnök figyelméből jutottam jegyhez.

Nem is csodálatos ez a nagy érdeklődés. Egész Szlovenszko közvéleménye várakozó izgalommal fordul a nagy per felé, amely a *centralisztikus berendezettségű csehszlovák köztársaság államszervezetének póre a decentralizmusra törekvő autonómista mozgalommal*. Ezt a mai tárgyaláson *Hlinka* csodálatos világossággal és nyíltsággal meg is mondta. A tárgyalóterem természetesen zsúfolásig megtelt. Padokban, padok mögött és padok tetején szorong a hallgatóság s első pillantásra furcsának látszik, hogy egy ilyen nagy-jelentőségű és bonyolult kémkedési pert a legnagyobb nyilvánosság előtt tárgyalnak. El kell ismerni, hogy minden *kallatlanul demokratikusan, nyíltan és leplezetlenül folyik*. A közönség soraiban a legkülönbözőbb társadalmi helyzetű, vagyoni állapotú, műveltségű embereket lehet látni. Majdnem annyi a nő, mint a férfi, sőt fiatal lányokat is látunk, akik megfeszített figyelemmel lesik a lágyan és zeneien pergő szlovák monda-

tokat s egyetlen szót, egyetlen hangsúlyt, gesztust el nem eresztenek. Messze a Kárpátok zugaiból érkezett tót parasztok állanak itt, kopaszra nyírt fejjel, nyugodt, szelíd pillantásukról első látásra felismerhetők. Vezérük, a rajongásig szeretett *Hlinka* szerepel ma egész nap és ók nagy figyelemmel csüggenek az ajkán. Az újságírók padjában ember ember hátán szorong. Meglepően nagy számmal ülnek itt nők, az embernek az az érzése, hogy egyre többen cserélik fel a szerkesztőségi írógépet a riporter ceruzával. Majdnem mind olyan kövérek, hogy két újságírót tesznek ki személynként. Ha a munkájuk is arányban áll terjedelmükkel, akkor ez a foglalkozás komoly veszedelemben forog a férfiak számára!

A bírák *bilaszegélyes* talárban, az ügyész vörösben, az ügyvédek is talárban, mintha református papok gyűlésén elnökölnének. Az asztalon magasra felszűrődő feszület és annyi irat és jegyzet, hogy székereket lehetne velük megrakni. Vezérkari tisztok ülnek az asztallal szemben, ők a kémkedési per katonai szakértői. A vádlottak külön asztalnál foglalnak helyet, középen *Tuka*.

*

Sovány, gyenge fizikamú ember, arcán nincsen semmiféle érzelem jele. Szinte askéta szigorúságú ez az arc, sápadt, az őszülő, romantikusan lengő hosszú haj azonban vadul lengi körül magas homlokát, mintha állandóan érezhetően szél borzolná. Kissé előre hajolva ül és figyel.

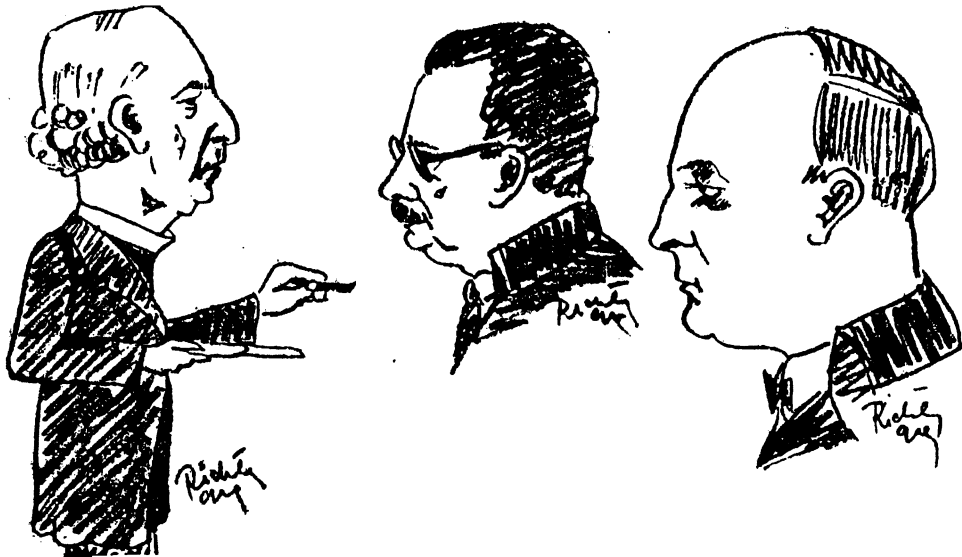
Pesti Napló 1929.

sept. 1. 1929. 8.

Tuka

mintha vizsgáztatna valakit nemzetközi jogból az egyetemen, egy izma sem rándul, nagy, erős szemüvegei mögött az asztalban feszülten, élesen szórón, mindenbe belehatolóan csillognak a szemei. Egyik öklét előrenyújtja az asztalon és a tárgya-

Balról jobbra: Hlinka; Terebessy, a tárgyalás elnöke; Borický ügyész
(Richter rajzai)

lás egész ideje alatt így fekszik ott ez a fehér és csontos kéz, mintha márványból mintázott levélnehézék lenne. Csodálatos ez a nyugalom, idegesíti az embert, már várja, szinte hangtalan könyörgéssel kéri, hogy mozduljon már meg, vegye elő a zsebkendőjét s törölje meg világosan csillogó homlokát, mert a túlszűfolt teremben fülledt a levegő, vagy írjon fel egy szót, legyintsen, mosolyogjon, csak ne lássuk tovább ezt a kínosan szoborszerű és zárkózott kemény nyugalmat. De Tuka csak ül hidegen, ökle előrenyújtva, szeme a beszélőn és meg sem moccan.

Hallatlanul koncentrált figyelemre, feszült-ségre vall ez a nyugalom s csak kegyetlenül elnyomott belső felkészültségének, izgalmának leplezésére szolgál...

Hlinka igazi tót pap, joviális, kedves, szelíd és tisztaszívú. De emellett igazi fanatikus népvészér is. Nyugodt, de nem hideg. Szenzibilis. Szimpatikus ősz fejéhez illik a fekete, nyakig begombolt polgári ruha. Gesztikulálva beszél, néha kissé hátralép, néha a közönség felé fordul, szavai szélesen, hosszan és megakadás nélkül folynak, nem bötlik, nagy rutinja van a beszédhez. A népszónok minduntalan kiütözik belőle, olykor szelíd humorral beszél, s ilyenkor a közönségen végigmorajlik a spontán, halk nevetés. De néha keményen megnyomja a szavakat, már amennyire a szlovák szavakat keményen meg lehet nyomni s ilyenkor áttüzesedik a hangja, arca kissé kigyúl. Úgy beszél a szlovák népről s annak kívánságairól, törekvéseiről, mintha a tulajdon édes gyerme-

keiről lenne szó. Az ember érzi a havasok éles, tiszta levegőjét, hallja a birkanyájak kolompszavát s látja a derék, nyugodt és igénytelen emberek kis falvait. Úgy beszél, hogy meg lehet érezni: *ez az ember az életét tette fel a szlovák nép jólétéért s meggyőződését már a börtön levegője is megedzette...* A nép »Hlinka tatieskák«-nak, *Hlinka atyuskának* nevezi.

Néha kissé erős kifejezéseket használ. A vád koronatanujáról például kijelenti, hogy jelleme nincsen. Egy emberről azt mondja, hogy *szamár* lett volna, ha nem tett volna meg valamilyet. S nem figyelmezteti senki, nem szól közbe senki, egyetlenegyszer sem akasztja meg senki. Órákon és órákon keresztül beszél, mindent részletesen elmond, mindenre kiterjeszkedik. Amikor azt fejtegeti, hogy *az autonomista mozgalom célja egy olyan államalakulás megteremtése, amelyben a svájci kantonokhoz hasonlóan rendeződnének el a népek*, — ami pedig nyilvánvaló megtagadása a csehszlovák állam mai alapjainak, egy szem sem rebben. Feltárja azokat a terveket, amelyek a legkülönbözőbb pártokkal való együttműködés felvételére vonatkoznak, beszél a proletáriátusról, a magyar pátról, a kommunista pátról s mindent a legtökéletesebb szabadsággal. A külföldi újságírók el is ismerik, hogy *Terebessy* elnök páratlan tárgyilagossággal is szinte személytelenül irányítja ezt a bonyolult pert, amelynek ezer olyan szála van, amit nem bogoztak ki és talán soha ki sem bogyozhatnak.

*

Egyáltalában: *fejességnek úgyszólván nyoma sincs*. Mintha kongresszuson ülne az ember, ahol mindenki elmondja, amit csak akar és úgy mondja el, ahogy helyesnek és igaznak látja mondani valóját. Semmi idegeskedés, semmi gyűlölködés, semmi korlátozás. Nyugalom és okos törekvés a tények megvilágítására.

Kint a rendőrök beszélgetnek a kintrekedt vagy levegőzni kijövő közönséggel. A büféslány sűrög-forog, fogynak a vajaskenyerek, zöldpaprikák és virslik. S mindenütt csobog és árad a szlovák mondatok lágy, széles muzsikája, a sarokban *szakállas öreg koldussal beszélget egy tisztviselő*, egy kisgyerek üvegrevolvert fog az embe-
rekre, míg odabent továbbfolynak *Hlinka* szép, kerek, áradó mondatai arról, hogy *egy népgyűlésen revolverrel löttek rá s ezért kellett megszervezni a Rodobranát. »Ityen célra a szlovák néppártnak mindig volt, van és lesz pénze, mert pénzt ad a nép!«* — hallatszik keményebben.

Egy rendőrtől megkérdezem, hogy *szabad-e dohányozni. »Természetesen, hiszen nyitva van az ablak«* — mondja és látom, hogy a gyufáját keresi.

Kint szelid napfényben úsznak a ragyogóan tiszta, barátságos uccák, évszázados szürke házak mellett kevélyen fénylenek az új, modern épületek, magyar, német, szlovák és cseh beszélgetések keverednek össze s a virágos ablakokból zongoraszó patakzik. Kár, hogy egy cseh újságíró a legdurvább módon ki akart kergetni a padból, minthogy budapesti író vagyok. Mert semmiféle nyelven nem tudott, valaki az ökle megmutatásával győzte meg jogaimról. *Olyan furcsa és értelmetlen dolog volt ez az otthoniasságnak, közvetlenségnek ebben a városában, hogy még most is csodálkozom rajta..*

Kodolányi János

Kodolányi János:

Boitrány

A falu fel volt háborodva. Mi történt?

Az történt, hogy az író, akit farsangkor a mérnökek vendégül láttak, regényt írt, regényt s a regény megjelent egy folyóiratban s a regényben egy épen olyan szőke asszony szerepelt, amilyen a mérnök felesége s egy éppen olyan úriember, amilyen a mérnökné férje. De ez még semmi. A regényben a szőke asszony vacsora alatt megnyomogatta a hősnek, egy fiatalembernek a lábát. Már most mindenki azt fogja hinni az egész faluban, de még Pesten is, de az egész országban, sőt ha a regényt lefordítják, hát egész Európában, hogy a mérnökné csakugyan megnyomogatta az író lábát vacsora közben az asztal alatt, holott az igazság az... nos az igazság az, hogy tényleg és valóssággal megnyomogatta!

A mérnökné is, a mérnök is fel volt háborodva. Beszáguldozták az egész falut.

— Rólam ilyesmit írt a gazember, rólam! Hát ki vagyok én? Mi vagyok? Be fogom perelni rágalmazás címén. Pimasz, azesz pónem!

A mérnök tajtékozott.

— Milyen szívesen láttuk vendégül, hogy kiszolgáltuk, milyen jól érezte magát nálunk s ez a hála! Ez a köszönet! Bepörölöm!

Egy nap mulva csakugyan tudta mindenki, hogy a mérnöknét kiírták. Egy hét mulva a pesti rokonok és ismerősök is. S mindenki azt mondta: ez csakugyan dicsőség, hiszen senki sem tételezte fel a szőke asszonyról, hogy valakinek megnyomogassa a lábát, csak az a jött-ment író...

Valójában mindenki röhögött.

Igy érkezett el a tárgyalás napja.

Az érdekes pör fellármázta a riportereket s a kíváncsiakat. Telve volt a tárgyalóterem, főként asszonyokkal.

— Tessék elkoboztatni a regényt! — kiabált a szőke asszony könnyezve. — Rólam írta, hogy megnyomkodtam a lábát vacsora közben, oda van a jó hírnevem, a tisztességem. Mindenki tudja, hogy engem írt meg, az egész ország, nem, Európa megvetésének tett ki.

— Ezer emberrel találkozik az író az életben, — védekezett a regényíró — akiket felhasznál modellül. De ezek a modellek nem fotografiák. Van bennük egyikből is, másiból is valami. Ezért nyugodtan állíthatom, hogy a nagyságos asszony nem szerepel a regényben, legfeljebb egyes olyan jellemvonásai, amelyek minden asszonyban megvannak. Ilyen jellemvonás az is, hogy állítólag megnyomkodta a hősöm lábát. A hős sem én vagyok. Nem is hasonlít hozzám. Tehát a regényben nem is az én lábamat nyomkodta meg.

— Általános jellemvonás? Hát maga

Hírke 1929. sept. 2. 236. sz. 2.

tényleg feltételezi rólam, hogy megnyomkodnám a lábát?

— Nagyon örülnék neki, asszonyom, ha így volna, nagyon szívesen venném.

A bíróság elítélte az író. Könyvét nem kobozták el, két nap múlva megérte második kiadását. Mindenki azt hitte, hogy valami istentelen botrány van benne.

Egy hét múlva megjelent a harmadik kiadás. Az emberek elfelejtették minden bajukat s csak a mérnökné dolgát tárgyalták.

Egy hónap múlva megjelent a könyv németül, aztán franciául.

— Hát most mondd meg igaz lelkedre, — kérdezte feleségét a mérnök s szemel a féltékenység zöld paraszában égtek — valóban megnyomkodtad te az ő lábát az asztal alatt?

— Esküszöm, hogy nem! — kiáltotta az asszony felháborodva, de látta, hogy az ura a lelke mélyén kételkedik benne.

Aztán bement a szobájába, leült a tükör elé s gyönyörűséggel nézegette magát.

— Hires asszony lettem, — suttozta s megcsókolta a saját tükörképét. — Mindenki rólam beszél, mindenki azt hiszi, hogy rólam írták azt a vacak regényt. Drága író! Hires asszony lettem. Most már senki se mossa le rólam, hogy az ő lábát megnyomkodtam s beletáncoltam a regényébe!

S kinyújtózva felkacagott a tükör előtt.

Asszonyok . . .

Irta: Kodolányi János

Egy nap az asszony elhatározta, hogy új életet kezd. Végigjárta a szobákat s megvizsgálta minden bútort, minden szőnyeget, hogy jól takarítottak-e. Valóban, kint a folyosó egyik zugában sikerült felfedeznie egy szál pókhálót. Mint a cérnaszál, úgy függött le a mennyezetről s a langyos nyári légáramlat csendesen lengette a homályban.

Egyszerre úgy érezte, ezzel a pókhálós-kával megnyerte a csatáját. Azonnal a legmagasabb hangon kezdte.

— Kati! Gyere csak ide!

A sváb lány lomhán, kihívó vigyorgással cammogott elő a konyhából.

— Mi ez itt? Micsoda rend van itt? Érzitek, úgy-e, hogy nem volt rajtatok a szemem? De már ezután nem így lesz. Nem azért tartunk itt egy sereg léhűtőt, hogy csak ne is takarítsatok . . .

S így tovább. Ahogy az asszonyok szokták. A sváb bután vigyorgott, mint aki tudja, hogy hiábavaló ez a nagy hang és bátorság.

— Ne vigyorogj itt a képembe, mert felpofozlak. Hozd a seprőt és szedd le ezt a szemetet.

Erre előállt a folyosó végében a házvezetőnő egész nagyságában. Övén csörögtek a kulcsok. Az asszony már valósággal bőrtönörét látta benne. Egyszerre előtötte a vér, halántéka lüktetett és vékony ajka reszketett.

— Nagysád, mért nem ügyel jobban a cselédre? Megeszi a piszok az embert ebben a házban.

— Micsoda? Még azt meri mondani? Az én házamban?

— Hogy a maga háza? Nem szégyenli

magát? Ki itt az úr tulajdonképpen, maga, vagy én?

— Tudja meg a tekintetes asszony, hogy én inkább vagyok itt úr, mint maga. Mert itt én csinálom mindent, a tekintetes asszony meg csak a napot lopja. Jól nézne itt ki minden, ha én nem lennék.

— Még maga mer így beszélni, maga, aki ide betolakodott?

— Én itt dolgozom azért a rongyos bérért, amit maguk fizetnek. És aki azt meri mondani az én munkám után, hogy megeszi a piszok, az bolond. Igenis, kimondom, ahogy a szívemen van, bolond, bolond! Az én munkámmal még idáig mindenütt meg voltak elégedve, még a Hunyady-grófnál is, nem egy ilyen családnál, ahol az asszony semmit sem tud és semmit sem ért. Kimondom áper-tén, ahogy van. Csak azt a szegény tekintetes urat sajnálom, aki nem érdemelte meg ezt az életet . . .

Az asszony előtt már lángolt a világ. Annyira előtötte a vér, hogy semmit sem tudott többé megfontolni, mérlegelni, csak ezeket a késpengeszzerű szavakat hallotta akkor is, amikor már elhangzottak. Hogy gyűlölte ezt az asszonyt s a cselédet is. Minden apróság eszébe jutott s könyörtelenül kapcsolódott logikusan összefüggő lánczá, tervszerű üldözéssé.

Legjobb lenne megölni ezt a boszorkányt . . .

Ezalatt a másik asszony torkaszakadtából kiabált, kövér arcán grimaszokba rándultak a ráncok. A fiatalasszony könnyei eleredtek, arca eltorzult, mintha tüzes vasra állították volna. De nem tudta már, mit is mond, csak egy arcot látott maga előtt s ezt az arcot szerette volna széttiporni.

A folyosó végén pedig bután vigyorgott a sváb cseléd.

Pesti Napló 1929. szept. 4. 199. sz. 2.

Pillanatképek a mai Pozsonyról

Írta: Kodolányi János

Pozsony jellege ma is körülbelül az, ami évtizedekkel ezelőtt volt: az emberek többnyire németül beszélnek. Az őslakosság megőrizte a nyelvét, ezt a felismerhető pozsonyi dialektust, amely nem mondható szépnek, zeneinek, hajlékonyak. *De most már majdnem mindenki tud szlovákul is és a szlovákok, csehek közül nagyon sokan beszélnek magyarul.* A hivatalokban a közönséggel való érintkezésben a két elismert kisebbségnek a nyelve használatos. De gyakran megtörténik a következő eset:

Bemegy valaki a városházára, a hivatalnok magyar származású ember, aki természetesen tud németül, de csehül alig. Az ember németül kérdez valamit, mire a hivatalnok ráripakodik: nem tud maga csehüi? — Nem, — válaszolja az illető magyarul. — S erre magyarul folytatják a beszélgetést.

Az új generáció már mindenütt egyaránt beszél magyarul, németül, szlovákul és csehül. De nem szabad azt hinnünk, hogy a csehek, szlovákok asszimilálják magukhoz a magyar ifjúságot. Legalább ugyanolyan asszimilálódás folyik a cseh, szlovák ifjúság körében is. Rendkívül izgatja s öröklői őket a magyar kultúra, amelyről eleddig úgyszólván alig tudtak valamit. S most itt élnek együtt egy nemzettel, amelynek évezredek mély kultúrélete van, gyönyörű népdalai, népművészete, tánc, nyelve, hatalmas irodalma, nagyvonalú történelmi szerepe. S a szláv igen könnyen megtanul magyarul, sokkal könnyebben, mint a germán. S a magyar is úgyszólván játszva megtanulja a szláv nyelvet, amely lágy, hajlékony, zenei és rendkívül költői. Így az egymáshozsimulás folyamata megindul, az egyetemen, főként mióta az ifjúság elérte, hogy a pozsonyi *Komensky-egyetemen* magyar tanszéket állítottak fel, barátságosan, nemzetiségi harcok nélkül folyik a munka, a magyarok, szlovákok, csehek dolgoznak együtt sűrűlőds nélkül. Eleinte ugyan voltak a mi bajtársi mozgalmainkhoz hasonló erőszakosságok: *ahogy mindálunk a zsidókat, úgy akarták eltávolítani a pozsonyi egyetemről a magyarokat*, de ez sem volt komoly mozgalom. A szláv diákság igen hamar belátta, hogy a magyar kultúra értékeit egyszerűen kitagadni nem lehet s létrejött a harmónia.

Igy most Pozsonyban nagyjelentőségű munka folyik. Minthogy ez a kétszeresére nőtt város a főváros fontosságára emelkedett, dunai fekvésénél fogva hallatlanul fontos kereskedelmi és stratégiai ponttá nőtt, a népek érintkezési vonalában úgyszólván *elektromos gyűjtőjévé vált különböző kultúrhatásoknak*, leydeni palaacká, amelyben ellentétes feszültségek halmozódtak fel. Ez a pozíció érezhetően komollyá teszi Pozsony szerepét. S valóban, itt futnak össze azok a szálak, amelyek a város ősi magyar politikai szerepéből, a németiség építő munkájából, a szlo-

vákság évezredek tradícióiból és a csehek racionális tevékenységéből erednek.

A cseh szellem és tevékenység merőben elüt a három másik nemzet szellemétől és életformájától. Szerepe kissé hasonlít a rómaiak szerepéhez, csak hát persze nem világtörténelmi méretekben. Ropant racionális, a gazdasági életben helyét szívósan kereső, megtaláló és védelmező nép, mely meglehetősen át van itatva a modern német szellemmel. Nem sokat hederít arra, hogy a köztársaság kereteiben összezsúfolt nemzetek milyen érzelmi és politikai életet élnek, senkinek a véleménye, meggyőződése, elve nem hozza ki a sodrából. Nagyon jól tudja, hogy a gazdasági szervezettség a fontosabb, a cseh gyárak, kereskedelmi vállalatok életképessége fontos s ha ezt sikerült kiépíteni, akkor az *állampolgárok hadd beszéljenek, amit akarnak s hadd írjanak, ami nekik tetszik.*

*

A várost egészen új villanegyedek veszik körül. S bent a város belsejében is szinte léptenyomon emelkednek új épületek. Említettük már, hogy Pozsony lakossága megkétszereződött. Rengeteg lakásra volt tehát szükség. S minthogy a szlovenszki gazdasági élet Pozsonyon ömlik keresztül, egymásután emelkedtek az új bankok, raktárházak, irodaépületek. S ezeken az új épületeken erősen érezhető a modern német szellemmel átítatott cseh racionalizmus bélyege. Síma falak, nagy s világos ablakok, abszolút racionális megoldás formában és anyagban egyaránt. *Hódít a vasvázas építkezés, amelyet Budapesten még csak most akarnak bevezetni.* Mindenütt állványok emelkednek ki a szürke, évszázados házak közül, s egyre jobban elmerül a régi Pozsony spiszé jellege a multba. Nem sok idő múlva már csak a templomok, eldugott uccák, klastromok és a hegytetőn emelkedő várfalak mutatják Pozsony, csendes, egyhangú, harmonikus multját, míg a »Bauhaus-stílusban« épített hatalmas háztömbök, márványszerűen ragyogó, világos tömegeikkel a XX. század kőbemerévített melódiáit harsogják. Eppen most épül két hatalmas méretű bérház. Ez a két épület Budapestnek határozottan díszre válnék s a mi malterdíszeink, hibrid stílusalanságunk virágzó idején, méltán hirdethetné az új építészeti győzelmét. Ahogy elnéztem a nyugodt, monumentális, egyszerű vonalakat, a tér minden részét kihasználó tömegeket, a lapos tetők síma s komoly méltóságát, fájt a szívem, amért nem tolhatok kereket a házak alá s nem guríthatom ide mihozzánk őket...

Igen, el kell ismerni minden belőnknevelt szentimentalizmus ellenére is: a csehek tudnak építeni és építenek is, sokban megelőzve bennünket. Van akaraterejük és van a követelmények felismeréséhez kitünő érzékük...

Vasárnap (Pesti Napló 1929. sept. 8. 203. n.) 9-10.

A kávéház...
100

Vadonai új épületben van, tulajdonosa cseh légionárius. A személyzet cseh. Ez az elegáns, tiszta, kényelmes kávéház annak a negyven ezer csehnek a találkozóhelye, akit Pozsonyba telepítettek. Egész kolónia. De a kávéház csendes, a csehek nem igen élnek kávéházi életet, legalább olyan mértékben nem, mint mi budapestiek (akik számára a kávéház gyakran úgyszólván existenciát jelent).

A város legszebb, legragyozóbb s legkedvesebb kávéháza azonban a terre nyíló zöld teraszával a magyarok találkozóhelye. Itt magyar vitatkozásokat, magyar tréfákat, magyar kacagásokat hallani és a cigány magyar nótákat játszik, olykor-olykor rázendítve egy-egy édesbús szlovák népdalra is. Mindazok a dalok, amelyekkel együtt nőttünk fel s amelyek számunkra a magyar földet, magyar égboltot, magyar multat jelentik, itt sírnak a cigány hegedűjén vagy pattogva, ragyogva, mint a szikrák, itt esattannak ki a kisvárosi térségre, a sétáló fiatalok közé. Mi különbözteti meg ezt a friss zöld teraszt valamelyik szép budai kioszktól? Semmi. Itt a Rakóczi-indulót is hallhatja az ember s hallhat szenvedélyes vitákat politikai kérdésekről, Tuka-perről, üzletről, könyvről, íróról... Csak valahogy a hang egy kissé merészebb, egy kissé leplezetlenebb s egy kissé szenvedélyesebb...

No és a kis lebuji?

Már messziről hallatszik a cigányzene. *Nagyabonyban csak két torony látszik...* — sirja a hegedű s valaki érces, bánatos hangon énekel. Igazi magyar mulatásnak lehetünk tanúi, akár minden este. A cimbalom mellett magányosan ül az elbúsult magyar, kalapját a szemére csapja, mutatoujjával dirigálja a primást és a cigány, Miska nevezetű, odahajol hozzá, szemébe mosolyog, lesi a mulató érzéseit és kezében sír a hegedű. A banda kitesz magaért, a cimbalmos keze táncolnak a húrok fölött. *Egyik magyar nóta a másik után.* Most gyors csárdás zendül, a magyar kiugrik a kocsmá közepére, illegeti magát, kezét a tarkójára csapja, derékra ragad egy piroskalapos lányt, aki csak szlovákul tud ugyan, de a csárdást annál rendezebben járja. Magyar mulatság ez, a Hortobágyon mutogatni lehetne az angoloknak, olyan rendez, csendes, igazi magyar mulatság. *A cigány minden porcióját magyar, a vonója minden ritmusa az.*

S amikor később katonák telepednek egy másik asztalhoz, kettéoszlik a banda. Egyik része cseh és szlovák dalokat húz, a másik része magyar nótát. Miska mellénk ül s valahány régi-régi nóta eszünkbe jut, mind tudja. Csillog a szeme, kedvesen int és elismerően, a cigány tiszteli az olyan embert, aki ért a népdalhoz és utálja a gicceset. *Aztán körénk gyülekeznek a katonák is, a pincér bólogat, mindenki hallgatja a különböző béres- és kánásznótákat, csillognak a szemek és a poharak...*

Pozsonyban vagyunk? Egy tizesztendőös község területén? Új világban, idegenben? Ott hon vagyunk, mert magyarul dalolunk, mint ahogy otthon van az a halász, akit reggel négy

órakor láttam a Dunán, talán ugyanabban a csónakban, amellyel honfoglaló ősel jártak s ugyanazzal a primitív halászeszközzel, amellyel azok fogdosták ki a hatalmas folyam csillogó halait.

*

El kell mesélnem két kis epizódot, amely a rendőrrel kapcsolatban jut eszembe most.

Éjjel nagy lármával vonul az utcán egy csapat magyar diák. Magyarul beszélnek, magyarul énekelnek s botjaikkal a boltredőnyökön nagybögöznek hozzá. Jön a rendőr, hátamögött tartja gumibotját, léptei szigorúak és peckesek. Rákiált az ifjakra csehül:

— Micsoda láрма ez? Menjenek haza, mert bekísérem magukat!

Ekkor az egyik fiatalember, tiszta prágai dialektusban, ráripakodik a rendőrrre:

— *Maga csak azért okvetetlenkedik itten, mert meghallotta, hogy magyarul beszélünk.* Kikérjük magunknak, hogy ezért bekísérjen, megértette?

A rendőr tiltakozik, a fiatalok erősködnek. Végül a rendőr megúnja a vitát, legyint egyet és elindul:

— Felőlem beszélhetnek, ahogy akarnak, ée ha már azt hiszik, hogy a nyelvük miatt belekötöttem magukba, menjenek.

S otthagyja őket.

Két ember összeveszik egy térségen. Csakhamar egész tömeg veszi körül őket. Csehül folyik a nézeteltérés közöttük. A tömeg egyre nő, mert kezd a dolog paprikássá válni. Három rendőr balag a tömeghez s mikor jön egy villamoskocsi, figyelmezteti a sínen állókat, hogy vigyázzanak. A perpatvar folyik tovább. A tömeg leskelődik és nevet. A három rendőr vigyáz a sínekre és hátán összefogja a gumibotot, mint unatkozó polgár a sétatálcáját. Mi ez, mondom magamban, hát a rendőrök szótlanul nézik a közszendhaborítást? Csakugyan. Szótlanul nézik.

De abban a pillanatban, amint elesattan egy jól irányzott pofon, a rendőrök benyomulnak a tömegbe és hangos szóval szétválasztják a perlekedőket.

Ennyi hidegvért valóban nem vártam volna tőlük! S a tömeg lassan szétoszlik és elszéled a dolgára, élénk nevetgélés közepette...

BEKÜLDÖTT KÖNYVEK

Divéky Adorján: A Lengyelországnak elzálogosított XVI szepesi város visszacsatolása 1770-ben. (A Magyar Tudományos Akadémia Légrády-díjával jutalmazott pályamű, kiadta a M. T. A. támogatásával a Szepesi Szövetség, Budapest, 1929.)

Kétségtelenül komoly nyeresége a szakirodalomnak Divéky Adorján most megjelent történeti munkája, melyben az író lelkiismeretes forráskutatás alapján ismerteti a szepesi városok elzálogosítását s a történelem folyamán meg-megújuló, sikertelen visszasserzési kísérleteket s a szaktudós alapossgával és fáradhatatlanságával összegyűjtött anyag gondos mérlegelésével bebizonyítja, hogy a Zsigmond által elzálogosított tizenhat szepesi város — az eddig uralkodó felfogással szemben — már 1770-ben visszacsatoltatott az ország testéhez.

Szerző megállapítása szerint a bécsi udvarnak e politikai sakkhúzását az 1768-ban kitört orosz-török háború bonyodalmai tették lehetővé. Amikor ugyanis a háború nyomán kitört a pestis, a vészes ragály elől a bécsi kormány sietve elzárta a határokat olyformán, hogy a szepesi városok a kordonon belülré kerültek. Nem sokkal utóbb a lengyel nemzeti szövetség tagjai, a *bari konfederáltak* az oroszok üldözése elől az elzárt területre menekültek. Az orosz katonaság a lengyel menekülőket a szepesi városok területére is követte, mire a bécsi kormány formális, katonai megszállással felelt. Annak ellenére, hogy II. Frigyes és Katalin cárnő féltékeny szemmel nézték Ausztria erőszakos lépését, a megszállás egészen 1772-ig — Lengyelország felosztásáig — tartott, amikor is e városok végleg hazánk testéhez csatoltattak. Ilyenformán a bécsi udvar e megszállással — akaratan kívül is — siettette Lengyelország felosztását, aminek keresztülvitelére Németország és a cári birodalom egyaránt nehezen várták az alkalmat.

Ez röviden Divéky értékes könyvének gondolatmagja. A mű a szakemberek számára becses forrás, a művelt olvasó számára pedig élvezetes olvasmány s mindezen túl — jelen szomorú állapotunkban — vigasztaló okulás, mely kettőt bizonyít: hogy a nemzetek sorsának nagy fordulatait gyakran jelentéktelen vagy velük csak távoli kapcsolatban álló események indítják meg s hogy a történelem igazságosító ereje — mint a tizenhat szepesi város sorsa is mutatja — előbb-utóbb győzedelmeskedik a nemzetek életében. *Berényi László*

Kodolányi János: Szakadékok. Regény. Athenaeum. Bp. — A tárgy örök és kimeríthetetlen: egy kis fiú a városba jut diáknak, valami vonzódás fejlődik ki közte s egy kislány között. A mese semmi, de nem is fontos; a lélek — és a helyzetrajz volna a fő. Az újságírók kollégájuknak testvériesen megadták a tapintatos, többnyire semmitmondó kritikákat. De Kodolányi többet érdemel, mert érző és tehetséges ember. Tavalyi regénye felhárította „naturalizmusával”, vagyis durva torzításával problémát vetett fel: hogyan

mos tisztára a parasztönézet egy piszkos embert. Az elgondolás jó volt, de a kivitel gyenge. Parasztjait álatoknak festette, túlozta. Az ember úgy érezte, hogy egy kitagadott mézáróslégény baltával megy fősvény. Apjára és családjára. Néhány lapja hatalmas volt. (Sajnos, a legjobb, a bírósági tárgyalás, francia remiszcencia.) De vak! Az író nem tudott objektíválni, hőseit nem vetítette maga elé az élet színpadára. Szubjektíve dühöngött, vagy ami nem fűtötte, azt elnagyolta. — Uj regényében van valami fejlődés, de visszaesés is. Fejlődés, hogy a durva vagdalkozásból kigyógyult: érzi a „naturalizmus” régi csödjét. Ezért választott szelíd tárgyat, mely önmagában megható. Csakhogy: ezt is mai szemével nézi. Nem jellemzi a tizenégyéves fiút. Ez a gyerek több helyen annyi idős, mint a szerző. Vagyis: most sem objektíválja magát. Apját, anyját, hugát kilencven százalékig irodalmi patronnal festette. Viszont a környezete egy részét, pl. a diákokat és a spizpurgerokat eltalálta. Helyzetrajzai sikerültek, de a lélekrajzok csak részben. Stílusa még mindig igen gyenge. A tizenhatsoros mondatokról leszokott, de keservesen küzködik a nyelvel: néhol egy-egy rövidebb kijelentésben is 4–5 „volna” (6. lap) és „volt” (49. lap) akad. *Pp.*

*Utyeszenics bibornok. Irta és kiadta Cselötei Lajos dr. Bp. — A szerző drámának mondja ezt a furcsa operettet, melyben a nagy Fráter György hengegő, fecsegő, hiú majom, Izabella, a királynő pedig szobalányba oltott demimonda. — Nem, ilyen dolgokat még a szerző költségén sem illik kiadni. *Pp.**

*Palasovszky Béla: A szolgáló éneke. — Szentes. — A szerző érdekes egyéniségének a művészet útján egy kis állomása ez a füzet. Azt a sok hatást, melyet jó szeme és kultúrsumja önmagába gyűjt, könnyedén szűri át a lelkén. Stílusát most a délfraancia troubadour líra ihlette meg. A lírai darabokat adott helyzetből fűzi romantikus, novellisztikus csokorba. A részek egyvégtében, szimbolikus egészben csendítik ki a szerelmes férfi vágyakozását, — de a szokásos novellistabefejezés elhessegeti a szimbolista ködöt. A lágy, csillogó tónusok érzelmes első személye az irodalmi reminiscenciák között is leköt, együttérzésre hangol, mert az író önmagát adja. *P.**

Az utolsó Abbeville. (Dunántúl kiadása, Pécs.)

Buzsa Viktor S. J. iskolai és műkedvelő színpadok számára dolgozta fel az Abbeville-család véresen romantikus történetét. A protestáns apa elveszett, de megkerült egyetlen fiát, mert az katolikus vallását nem hagyja el, megöleti és megőrül. Az Erzsébet angol királynő idejéből való történelmi esemény dramatizálásával a szerző az egyházhoz való hűséget óhajtja dicsőíteni. *I.*

*P. Bartal Ince: Máriabesnyő története. Esztergom, 1929. A híres búcsújáráhely történetét s jelenét adja az ügyesen s alapos történelmi készültséggel megírt könyvecske, mely a csodák egész sorozatával is megismertet. A pompás monografiát nagy lelki épüléssel forgathatják a kegyhely zarándokai, de a magyar múlt iránt érdeklődők is hasznos gyönyörűséget találnak benne. *T.**

Felelős szerkesztő:
ALSZEGHY ZSOLT

Felelős kiadó:
KRYWALD OTTÓ

Kiadótulajdonos:

„ÉLET” IRODALMI ÉS NYOMDA RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

Élet 1929. sept. 15. 18. sz. 372.

Érettségi tételek

Szlovenszói utazásom idején érdeklődtem, hogy milyen a magyar gimnazisták helyzete az új viszonyok között. S igen érdekes dolgokat tudtam meg.

Az idén például az érettségi tételek között ilyen dolgok szerepeltek: *Ady Endre és a modern magyar líra. Móricz Zsigmond és Herczeg Ferenc. Szabó Dezső. A háború utáni magyar irodalom.*

S aztán kezembe került egy ifjúsági folyóirat. Ezt a csinos, kedves lapot tízéves kortól tizenhétévesig olvassák a diákok, fiúk, lányok egyaránt. A lap egyik rovatában az ifjú emberek beszámolnak olvasmányaikról. A beszámolóikban hallatlanul intelligens, komoly s mélyenjáró fejtegetéseket olvashattam ötödikes, hatodikos diákok tollából *Móriczról, Adyról...*

Egészen modern, gátlásmentes szempontokkal ismerkedtem meg, szabad hangot hallottam, friss véleményeket. S nagyon elgondolkoztatott ez a dolog. Eszembe jutott, hogy nálunk van egy hivatalos irodalom s van egy olyan, amelyet szürökkel és rostákkal tálnak a fejlődő gyermeki lélek elé. Hogy a mi érettségi tételeink még ma is megmaradnak a »Széchenyi és a reformkor, Fáy András, vagy Czuczor Gergely ezerszer elnyúzott, bebiflázott, halott, formassággá süllyedt ódonosságainál s ha valahol valamelyik tanár érinti is az újabb kor mesgyéjét, akkor az már forradalomszámba megy, akkor a tanár urat úgy emlegetik, mint valami merész és esodálnivaló újítót. A mi diákjaink csak »mód-

jával» tapogatózhatnak az új szellem alkotásai körül, kötött marsrutával és kötött lélekkel. Amikor odaát magyar véreink számára megtartó és életető, termékenyítő nyári eső az új irodalom, ugyanakkor itthon, a hazában, legfeljebb meleg-házi öntözésben részesül a lélek. Amikor odaát a valóságos reális élet burjánzik mindenfelé, akkor idehaza megnyesegetett, megkarózott, szálmába csavart és földbe bujtott lelkecskék hasztalanul vágyakoznak a megerősítő és edző szelek, viharok éles üdéségre...

Egészen más ifjúság nő fel odaát, mint itt. S egyre jobban eltávolodik egymástól az ottani és az idevaló generáció. Ott szemináriumokat tartanak egykéről, földkérdésről, népművészetről, modern irodalomról a gimnazisták, nálunk irodalomtörténeti kivonatokat magolnak és boldogok, ha a végigásitózott órák után rohanhatnak a futballpályára s elfelejthetik a spirituszba áztatott ócskaságok terhét.

Nagy baj lesz ebből. Akik a reális életre készülnek fel, sokkal erősebbek, mint azok, akik tanfériak által kipreparált s ostyában adagolt tudományt kapnak csupán. *Még tíz esztendő s a csőd egészen nyilvánvalóvá lesz. Azok a fiúk erősek, kemények, öntudatosak és megtörhetetlenek lesznek majd...*

És ezek itt, a mieink, férfikorukban is gyenge gyermekek, *elnyomott s elnyomható tömegelemek,* akiket áthalad az idő anélkül, hogy életet jelentene számukra...
Kodolányi János

Vasárnap (Pesti Napló 1929. sept. 29. 221. n.) 12.

111

By plou' 60 62

A MI LAPUNK

Köszöntöm a testvért.

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Amikor Budapestről Pozsony felé utazván, kora hajnalban kiültem a hajó fedélzetére s a felkelő nap fényében megláttam a didergő erdőket, a reszkető partokat s az elhagyott s néma vidék felett úszó szakadozott felhőket, megtelt a szívem áhítattal és hálával. Az volt az érzésem, hogy elhagyatott, embernemlátta földrészen úszik a dohogó hajó. A füst messze elterült befelé, az erdő felé, az ólomszínű víztükör felkavart hullámain sirályok ringatóztak és a magasban rémült vadkacsák repültek. S én vártam, vártam, hogy valahol majd kibukkan a végeérhetetlen erdőkből egy néger, ártatlan meztelenségben és nyilát a menekülő madarak után pattantja.

Hogy a csillogó áradások nádjai között fújva s barna hátát legyezve előkullog a víziló, hogy a part mentén hosszú sorban menekülnek a zsiráfok. Olyan vad, szépségesen szűzi volt körülöttem a természet.

S ahogy a nap egyre magasabbra emelkedett s kibontotta fátylait, a víz áttetsző kékre vált, a szél nem volt már olyan metsző, hanem simogatóvá vált, egyszerre lassan, békésen kisiklott a parti áradások útvesztőjéből egy hosszú s hegyes ladik. S a ladik végében felbukkant egy rúd s a rúdról leereszkedett a kerek meritőháló. S ime a ladik végében a háló kötelét szikár férfi fogta, pipa a szájában, szemérevágott kalap a fején. Messziről is jól láttam őt. Egyedül állott a ladik végében, egyedül az erdők s nádasok világában, a csendben, kis pont a végtelen égbolt alatt . . . S akkor bizony nagyon megmelegedett a szívem, mert az a halász magyar ember volt, testvérem volt, egyszerre megnőttek a karjaim s kitértam felé s megöleltem, őt, aki ezer éve meríti hálóját az örök vizekbe s él abból a néhány halból, amit ősei ugyanúgy fogtak, ugyanolyan némán s ugyanolyan egyedül.

1929. okt. 8. 173.

1929. okt.

KODOLÁNYI JÁNOS ÚJ REGÉNYE

(„FUTÓTÚZ”, BERNÁT TIBOR KIADÁSA)

Kodolányi János írói egyénisége egyike a legellentmondóbbaknak az új magyar irodalomban. Amióta elhagyta a háború utáni zsíros parasztság pesszimista-naturalista ábrázolását, amióta „világnézeti” összefüggéseket keres parasztság és intelligencia között és a háború utáni intelligencia sorsát is meg akarja írni, kormány nélkül hánykolódik a fasizmus felé vivő áradatban. Mert, hogy a fiatal írónemzedék „paraszti orientációja” a fasizmus útján halad azt nemcsak mi mutattuk ki (l. II. év 6. és 8. sz.), hanem felismerte maga Kodolányi is. A „Századunk” szeptemberi számában igen érdekes bírálatot írt a Bartha Miklós társaság által kiadott „Új magyar föld” című röpiratról. Itt egész világosan kifejti, hogy az „agrárdemokrácia osztálydiktatúrát jelent. „Agrárdemokrácia volt a spártai görög állam, de abból ki volt rekesztve a rabszolga . . . Agrárdemokrácia az agrárosztály egymásközötti demokráciáját jelenti, tehát osztálydemokráciát, mint ahogy a kapitalista demokrácia a kapitalista állam uralkodó osztályainak demokráciája.” (Eltekintünk most az „agrárosztály” egészen zavaros fogalmától, ami persze nem véletlen, sőt a legszorosabban összefügg Kodolányi osztályhelyzetével.) És a következőkben szintén világosan felismeri, hogy mindaz, amit az „Új magyar föld” akar, lényegében „fasizmus: nem szünteti meg az osztályt, nem teremt gazdasági és kulturális közösséget, hanem államot teremt, amely jobbrosszabb eszközökkel csak elnyomja az osztályok surlódását.”

Persze ezekben a fejtegetésekben van más zavarosság is. Kodolányi szemében a „szocializmus az állam megszüntetését jelenti” és ha nem is formulázza sehol határozottan, fejtegetéseiből világosan látható, hogy nem a szocialista fejlődés, az osztályok tényleges megszüntetésének eredményeként értékeli az állam „elhalását” (mint a marxisták), hanem a szocializmust egyszerűen azonosítja az állam „megszüntetésével” (mint az anarchisták). Mivel azonban ennek az anarchizmusnak ma nincs és nem lehet osztályalapja, mivel Kodolányi osztályalapja ugyanaz mint a fasisztáké, kritikái fenntartásai nem sokat segítenek rajta: sodródik feléjük, bár belátja tévedéseiket. Amint ellenállhatatlanul odasodródik minden intellektuál, aki ellenzékben van a mai kapitalista „kulturával”, anélkül, hogy a proletariátus világtörténeti szerepét meg tudná érteni, anélkül hogy — ennek a megértésnek folyamán — megáérvá tudná tenni a marxizmus, a dialektikus materializmus világnézetét.

Kodolányi tehát ide-oda ingadozik a legkülönbözőbb világnézetek közt és valahányszor ezeket a széthúzó felfogásokat egyesíteni akarja: eklektikussá válik. Ezzel, művészileg is, nagyot hanyatlik parasztregegyeihez képest.

Ott kezdjük, ahol Kodolányi, tudniillik az előszón. Ennél esetlenebb írást még nem olvastam. Ódon irodalomtörténeti frázisokkal arról enyeleg Kodolányi olvasójával, hogy próbáljon megfeszítve (!) gondolkodni, az író erre meg akarja tanítani, mert a realizmus korát éljük és ő realista író, de mégis egy bűbajos regény szórakoztató fejezetein keresztül fogja olvasóját eszméi világába magával ragadni. Majd fegyvert ragad és hadat üzen többek között a maradiságnak, ostobaságnak és nagyképűségnek! Mert pl. Kodolányi „forradalmi társadalomszemlélete” megállapítja, hogy eszméinek udvari szállítói, a természettudományok olyan eredményeket értek el az újabb időkben, amelyek miatt eddigi fogalmainkat, értékeléseinket revízió alá kell vennünk. Arra a meglepő megállapításra jut Kodolányi, hogy tizenöt évvel ezelőtt boldog, harmonikus életet élt az ember (!), meg kell tehát állapítanunk, hogy mik a harmónikus élet mai akadályai, még pedig pontos, racionális, „tehát realista” eszközökkel kell ezt megállapítanunk és

100% 1929. okt., 3. évf. 1. sz. 41-43.

ha ezt megtettük, akkor ismét szabad, harmonikus, természetes emberekké válhatunk. Nem hisszük, hogy az elnyomott emberiség nagy eposzának majdani megírója írhatna igéretesebb előljáró beszédet művéhez. A jámbor olvasó, már pedig Kodolányi a jámborság legmagasabb fokát tételezi fel olvasójáról, izgalommal kezdi tehát olvasni a regényt, amelytől írója bevezetése után útmutatást, gyógyító életszemléletet és társadalomtudományi bölcseséget remél.

A regény meséje igen egyszerű. „Festői“ jelenettel indul: két testvérbarát csendesen poroszkál a falu uccáján és in medias res, dialógus formájában elárulják az olvasónak, hogy egyazon leányba szerelmesek. A leányka bájai részletezettek és a testvérbarátok ősi, lovagias gesztussal egymást licitálják túl a nagylelkűségben, mindegyik a másik javára akar lemondani a boldogságról. Az egyik fiú, Gyurka, paraszti származású, parasztnak készülő, félművelt egyén, a másik, Ervin, dzsentri véru, úrnak induló, állítólag művészelkü és művelt egyén. Utóbbi sajátosságait addig hangoztatja Kodolányi, amíg az olvasó kénytelen kellelten el nem hiszi neki. Általában az író nem válogatós a művészi eszközökben, ha elhitetésről van szó. Pedig a regényíró még ma is abban különbözik a publicisztától vagy állatmese írótól, hogy vélt igazságait, életszemléletét a regény figuráinak jellemzése során igyekszik kidomborítani, minél plasztikusabban sikerül ez, annál jobb művész és minél maradandóbb ez a vélt igazság, annál tisztább ember az író. Kodolányi vélt igazsága meg életszemlélete nagyon zavaros valami; a dzsentri családot és a patriarkális falusi életet pokolra kívánja, kedvencét, Ervint azonban kiemeli ebből a pokolból, noha nem győzött meg arról, hogy egy szemernyivel is jobb ember lenne környezete típusainál. Ervin a regénynek az a hőse, aki szemmeláthatóan Kodolányi eszméit hirdeti. Ezek az eszmék semmiképpen sincsenek arányban a hős forradalmár hírével, amelyet Kodolányi mesterségesen költött Ervinről, mindössze bizonyos tagadó szellemet eredményeznek. Gyurka természetes egoizmusa a paraszti osztály nemzetépítő jelentőségét hivatott szimbolizálni. Babits Mihály „termékenyítően“ hatott Kodolányira és ez abból is kiténik, hogy a regényben csak kiszáradnak meg dzsentrik szerepelnek, nyilvánvalón azt akarja Kodolányi az olvasóval elhitetni, hogy ezekből áll a magyar falu társadalma. Valami népi moraj szerepel ugyan néha a regényben, a parasztok forradalom-várásáról is szó esik olykor, ezek azonban csak afféle dekoratív elemei a regénynek, jellemfestő, vagy cselekménybogozó erővel nem ruházta fel őket az író. Ervint kivéve, Kodolányi a regényben csak afféle homerosi állandó jelzőkkel operál, a regényben megforduló figurákat egy-egy sajátossággal ruházta fel, ezzel azután, mint homlokukra ragasztott cédulákkal, futkosnak a regényhosszat összevissza.

Művészi eszközei fogyatékosak és keverték. Ott, ahol érzi, hogy a dialógus vagy a cselekmény gyenge volt mondanivalójának kifejezésére, az analízishez nyúl és ezek az analitikus részek a regény legeggyűbb részletei. A hiba már ott kezdődik, hogy modern művész (már pedig Kodolányi annak vallja magát) bizonyos rendszerrel változtatja jellemfestő eszközeit. Vagy bebújik alakjaiba és belülről figyel, írja le a külső eseményeket is, tehát figuráival él, lát, tapasztal, élteti, láttatja, tapasztaltatja a külső világot; vagy felülmarad és felülről dirigálja, figyel a regény meséjét és akkor jogosan juttatja szóhoz időközönként önmagát is, mint a cselekmény etikai ellenőré, érdektelen megfigyelőjét; vagy dialógusokkal, tömegjelenetekkel és fokozottan drámai cselekménybogozással dolgozik és mint egy méhétől elszakadt szerves lényt, élteti, vibráltatja előttünk regényének világát, de maga mint író, szót nem kér, sőt ridegen tartózkodik az állásfoglalástól. Kodolányi világnézeti eklekticizmusa, mint a művészi eszközök eklekticizmusa jelentkezik. Hol bebújik Ervinbe és onnan kiabál az olvasóra, hol kibújik belőle és fejezetek élén papol; hol felemelkedik Gyurka fölé és onnan kíséri életét, hol meg dialógusokba kényszeríti és így acsarkodik az olvasóra.

A regényíró személytelensége ismeretlen fogalom Kodolányi János esztétikájában, ő valósággal ráhasal regényére és alakjaira, izgatottan nézője saját művének, minduntalan belekiabál a játékba. Itt kell kitérnünk Kodolányi János prózai stílusára, amely fokozatosan hanyatlík, szerkesztő és elemző készségének hanyatlásával párhuzamosan. Ilyeneket ír le.

A harang hangja... betöltötte a szélesen, lustán elterülő falut. Ervint viszont az egész dolognak csupán az érzelmi része érdekelte.

Ervin egész lelkét felforgatták ezek a szavak.

A hanyatló nap megragyogtatta a nyesett orgonasövényeket.

Ervin, aki a katolicizmustól kezdve (!) Platon utópiáján, Spinoza panteizmusán, Leibniz nomádelméletén, Kant abszolút kritícizmusán és Haeckel monizmusán keresztül átvirgódott minden filozófiai kátyun, hogy végül összekeverje Schopenhauert és a materializmust, ámulva figyelte ezeket az embereket. (Ez jellemzés akar lenni.)

Mikor Ervin ezt végiggondolta, keserű lett a szájaíze.

Irén egyedül ült a szobában, a kis, fehérfüggönyös ablak előtt, melyen beáramlott a szelíd esti hűvösség s kézimunkázott. (Az esti hűvösség kézimunkázott, vagy Irén?)

Egy régi ágyról így nyilatkozik Kodolányi: Olyan volt, mint valamely hajóroncs, melyet éveket át a víz és mikor már teljesen szétmállott, partra vetette. (El tudják most már képzelni, milyen volt az az ágy?)

... a köhögése úgy hangzik néha, mint a sírból jövő vád. (Nemde, ez is szemléltető hasonlat?!)

De még kopottabbak, tartalmatlanabbak azok a hasonlatok, amelyekkel Kodolányi természeti leírásait akarja élénkíteni. A holddal kapcsolatosan például a következőket sikerült megtudnunk: ... messze a láthatár peremén lassan emelkedett a hold megnyult lapja, mint vörös buborék. Tehát egyrészt megnyult lap, másrészt vörös buborék. Ez a két ellentétes kép egy mondatban szerepel, arról nem is szólva, hogy a „megnyult lap” kifejezés nem szemléltet semmit. Másutt viszont a teli hold felkeléséről milliószor leírt frázist így fejeli meg: ... már emelkedett a hold kerek fémlapja ...

A helyszűke akadályoz benne, hogy folytassam a példák felsorolását. Így is látszik azonban: Kodolányi nemcsak világnézetileg jutott kátyuba új regényével, de megfigyelő, kifejező és díszítő ereje is alaposan megsatnyult. Figurái között sem tud természetes emberi kapcsolatokat teremteni, mesterkél, kiagyalt viszonylatokat bogoz össze-vissza, az írásmódja minden, csak nem realiztikus.

Az olvasó, aki nemcsak fecsegést, hanem tanítást is vár a könyvtől, szánakozva ejti ki kezéből Kodolányi János új regényét. Ime, ide vezette útja a baranyai paraszt friss szemű ismerőjét ebbe a zűrzavaros, ebbe a feneketlen kátyuba. Zavaros, tehetetlen, sem magában, sem a világban eligazodni nem tudó kispolgárság levegője csap meg bennünket ebből a regényből, amely azzal az ígérennyel lép fel, hogy az októberi összeomlás előzményeit, legalább a falusiakat, élénk tárja. Kodolányi zavaros eklekticizmusa a regényben mint művészi tehetetlenség nyilvánul meg. És azon az úton, amelyen most megy, nem is fog soha megbirkózni ezzel a tehetetlenséggel.

FÁY ÁRPÁD

Légypapír . . .

Írta: Kodolányi János

Én csak azon csodálkozom, hogy az arzénos légy-papír hátrányára a nép még ma is túlnyomórészt a szerecsikamagot, pocamagot, beléndeket, bürköt részesíti előnyben. Holott a légypapír igen olcsó, mindenütt kapható s biztos hatású mérég...

Most, hogy a Tiszazugba bevonult a légypapírral a civilizáció, talán a nép inkább elbogyja a természetadta mérgeket s felhasználja a civilizáció sokkal praktikusabb és modernebb vívmányát. Elvégre a huszadik században vagyunk s miesoda anakronizmus lenne, ha egy feltékelny, vagy zsugori asszony ma is beléndékkel mérgezné meg az urát, ahelyett, hogy arzént alkalmazna, még pedig légypapírból kivonva. Elvégre ma már traktort használunk, műtrágyával trágyázunk, a mezőgazdaság körébe bevontuk a kémiát, úgyyszólván modernül üzemesítjük a természet munkáját, illik tehát felhagynunk a »fűben-fában van az orvosság!« népies elvével s ha egy kis arzénra van szükségük, hát könnyű akormelyik boltban utánanéznünk, ahelyett, hogy, mint ősaink, a mezőn kóborolnának mérég után. Lám, a légy-papír igen praktikusán beilleszthető úgy a fajnemésítés, mint az ökonomikus pénzgazdálkodás folyamatába...

Mondom, minden boltban pár fillért beszerezhető. Most már mindenki tudja, hogy a légypapír mire jó. Még a földön esúszó kisgyermek is, aki jobb biján eredményesen rúghat légypapírt, amikor az anyja a dolga után jár. A lúgkő igen kényelmetlen mérég, hogy mégis szeltében használták szerelmi gyilkosságok és öngyilkosságok céljából, sőt kisgyermekket is gyarkorta hajtogatták fel nagymosáskor, annak az volt az oka, hogy igen könnyen be volt szereszhető. De amióta egy rundelet megnehezítette a beszerezést, azóta kissé ritkábban használják. No, most kiderült, hogy mire jó a légypapír. Jummár egészen bizonyos, hogy légypapírban megindul a kereslet s búbánatos eselállányok vagy megcsalt proletárasszonyok előszeretettel fogják alkalmazni. Talán megalakul majd a légypapírkereslet is és emelni fogja az árakat. Négy fillér helyett öt vagy hat fillér lesz, ki tudja? *Kartal nélkül nem érne az egész semmit...*

Amíg majd azok az urak, akik a fürdőnadrágok hosszúságát fontos nemzeti kérdésnek tekintik, rá nem jönnek, hogy *est a borzalmas, arzéntartalmú holmit akárki, akárhol, potom pénzért s tetszőleges mennyiségben vásárolhatja és megfelelő adagolásban elkészítheti.* Amíg valakinek talán mégis eszébe nem jut, hogy hát hiszen minden falusi szatócs pultján kilószám található arzénos légypapír s valamiképpen el kéne tüntetni a mérget vagy legalább is tisztára a legyek számára élvezhető formában árusítani. Hogy erre a felismerésre majd csak akkor jutnak, amikor a légypapír-nak is anyja lesz az áldozata, mint a lúgkőnek?

Ezen már ne csodálkozzék senki, aki látta a légy-papír-rendszabályok vajúdását, vagy a rendőrök nyárcsókájának huzavonáját...

Vasárnap (Pesti Napló 1929. okt. 6. 227. n.) 2.

MS3

1929. Oct. 6

Sötétben

Irtta: Kodolányi János

Tíz éve nem láttuk egymást. Én alig ismertem, de ő rám mosolygott és köszönt.

— Nem tudod már, hogy ki vagyok? — nevetett. Irattáskáját a hóna alá fogta s melegen megrázta a kezemet.

— Megbocsáss... — dadogtam — de igazán... Az arcom nagyon ismerős...

És kutatni kezdtem emlékezetemben. Magas, sovány, nagyon fekete férfi, a szeme huncutul s fölényesen csillog, irattáskája arra vall, hogy valami irodában komoly dolgokkal foglalkozik.

— Én vagyok a Savanyu Gyurka, akit az iskolában »kókler«-nek csúfoltatok!

Olyan büszkén mondta ezt, amilyen büszkén katonák viselik mellükön a rég elfelejtett königráti csata ki-tüntetéseit.

Persze nagyon megörültem neki. Míg a villamos kanyargott velünk a városban, elbeszélgettünk a régi időről. Hol van ez, mi lett abból, igaz-e, hogy amaz meghalt, stb. Végül ki-rukkolt:

— Én mégis megnősültem, barátom, azóta. Két éve nős vagyok már.

— Sötétbeugrás. — mondtam neki. Nevetett.

— Nem is hiszem, mennyire igazad

van, pajtás. Én csakugyan a sötétbe ugrottam, de hála Istennek, egyelőre nincs semmi baj. Hallgasd meg.

S elmesélte a házassága történetét.

Még akkor az egyetemre jártam. Valami előadásra mentem el, délután, de szokásom szerint elkéstem. Hiszen tudod, hogy a legtipikusabb elkéső voltam már tíz évvel ezelőtt is! Bent a teremben már folyt az előadás. No, szép csendesen kinyitottam az ajtót s be akarok illanni, gondolom, majd hátul leülök valahol, hogy senkit se zavarjak. Éppen, amikor az ajtót kinyitottam, elalszik odabent a villany. Rövidzárlat. No, mindegy, annál jobb, legalább nem háborgatok senkit. Ott állok a világos ajtónyílásban s mikor belépek, balról, közvetlen közelből, suttygó hangot hallok:

— Ide, ide! Jöjjen, itt vagyok! Ösztönösen odatapogatózom s érzem, hogy puha s meleg kis női kéz fogja meg a kezemet s lehúz maga mellé, egy tűres székre.

— Már megint elkésőt! Mikor tudom rászoktatni, hogy pontos legyen? — hadarja sebesen, suttygva a női hang. Eközben sürgés-forgás ke-rekedik, sokan felugrálnak, az emberek zúgnak, mi lesz, sötét van, rövid-zárlat, itt-ott nevetgéltek, tréfákoz-

Magyarország 1929. október 6. 227. sz. 12-13.

1929 okt. 6.

tak, már ahogy ez szokott lenni, ha valahol váratlanul elalszik a lámpa. A sötétséget mindenki felhasználja arra, hogy szellemeskedjék, így a felelősséget senkinek sem kell vállalnia. Az én női hangom tovább folytatja heves szemrehányásait: — Mikor lesz magából végre rendes ember! — s közben szorongatja és simogatja a kezemet, talán azért, hogy meg ne sértődjem a szidásért.

— Bizony, — suttogom én is, — aligha lesz már belőlem rendes ember.

— Magának valami erélyes, jókezü feleségre lenne szüksége, az majd megnevelné magát — folytatja kedvesen. S egyre a kezemet szorongatja.

Lám, én nem olyan ember vagyok, aki sokáig eltűrné, hogy a kezét fogdossák és simogassák. Még most sem tudtam ugyan, ki az én kedves szomszédom, da a hangja, már ha ugyan a suttogást hangnak lehet nevezni, nagyon édes volt s mondom, a keze sima és puha, meleg, igazi jó baráti kéz. Ha ő olyan jó viszonyban van velem, isten neki, mondom, legyen jóban. Bizonyára gyakrabban látott már engem, mint én őt, más-ként honnét tudná, hogy rendetlen ember vagyok? De ha neki így is tetszem, annál jobb...

Én is visszasimogattam a kezét s ez láthatólag jól esett neki. Azaz nem láthatólag, mert hiszen látni még mindig nem lehetett, a sötétben mindenki várta a lámpákat, amelyek sehogysem akartak kigyulni. Hát visszasimogattam a kezét, sőt feljebb

is morészkedtem, a karján is végigcsuszattam a tenyeremet s végül elérkeztem a hajához. Éreztem, hogy sűrű, rövidronyírt haja van és szépen domborodó homloka.

— Jaj, vigyázz, még meglátja valaki, — suttogta s közelebb húzódott hozzám.

Megnyugtattam, igen halkán suttogva, hogy hiszen sötét van, nem látja? Nem, ő nem lát semmit. S nevetett. Erre szépen odahajoltam hozzá s átkaroltam a nyakát. Szép engedelmesen vállamra hajolt s a száját kínálta nekem. Kérlekszépen, én azt mondom, hogy olyan jól még nem esett soha senkinek a szája, mint akkor, amikor ott a sötétben elkezdtük egymás száját szívni és enni, de valósággal enni. Végül egészen elfelejtettem, hogy sötét van, mert fényes tűzkarikákat láttam s ahogy ujjaim tapintották a lány formáit, ahogy éreztem az illatát, ahogy izleltem a száját, egészen jól el tudtam képzelni őt és láttam sötétben is. Akkor jöttem rá, hogy az ember nemcsak a szemével lát, hanem a tapintásával, izlésével, szaglásával, sőt a bőre pórusaival is. Öt perc sem telt el, amióta beléptem a sötét terembe és máris egészen más emberré váltam. Úgy kívántam az ismeretlen lányt, úgy szerettem volna vele eggyé válni testben-lélekben, mint még soha életemben senkivel, kamaszkoromban sem.

— Te rossz fiú. — mondta aztán egészen ellágyulva s megsimogatta az arcomat — hát miért mutatkozol nálam olyan ritkán? Már írtam is neked, nem kaptad meg a levelemet!

— Nem én, — suttogtam őszinte ámulattal s hogy ne lopjuk az időt, megint csókolózni kezdtünk.

— Nem? — csodálkozott ő. — Hát ez igazan furcsa. Bizonyosan megkaptad, hiszen hogyan jöttél volna másképpen ide? Tudtad, hogy én itt várlak...

— Tudta az ördög!

— Ó, te drága! — nevetett és vadul magához szorított. — De jó pofa vagy! Hát szóval csak társadod. No jó. Mikor látogatsz meg?

— Nézd, ha nem lennék alkalmatlan, hát innél elmehetnék hozzád. — suttogtam én olyan örült izgalomban, hogy a szívemet minduntalan le kellett nyelnem.

— Igazán? Hát ráérsz? Nem kell elmenni a Betti néni temetésére?

— A Betti néni, szegény, — dadogtam megszorulva. — Nyugodjék békében. De én nem vagyok halott, sőt nagyon is eleve vagyok és így inkább menjünk hozzád...

— Szóval, előadás után együtt megyünk. Mondd, hogy érezted magad pénteken a moziban?

Én ugyan nem voltam pénteken moziban, de hát ez a legkevesebb. Úgy elkezdtem lelkesedni, hogy még te olyat nem is láttál. Egyre világosabb lett előttem, mennél tovább tartott a sötétség, hogy valakivel engem fatálisan összetévesztenek, de hát minék rontsam a kislány örömet, tudod, csak órá való tekintettel, tovább játszottam az inkognitoba bűt herceget.

Felyszer csak kigyúltak a lámpák. Akaratlanul is távolabb ültünk egymástól, a lány a haját igazgatta,

én meg néztem őt. Soha életemben nem láttam. S ő is rámnézett, nagy fekete szemét kerekre nyitotta s egészen elsápadt rémületében.

— Szent Isten! — sikoltotta halkán. — Hiszen ez nem is a Laci!

— Nem, mondtam én s udvariasan bemutatkoztam. — én Savanyu Jóska vagyok, egyébként kolléga s ne haragudjék, hogy nem volt szívem elrontani az illuzióit!

— Hát ez rettenetes... és én magával... borzasztó! Maga mégis csak szenttelen fickó, nem szégyenli magát, a sötétség leple alatt így visszaélni a helyzettel?

— Nézze. — mondtam — én a helyzettel csupán éltem és nem visszaéltem. S különben ki biztosítja magát, hogy nem tévesztetem-e én is össze valakivel?

— Úgy? Szóval, ha össze nem téveszt, hát le se ült volna mellém?

— S ha maga össze nem téveszt egy Laci nevezetű úrral, hát le sem ültet?

Igy veszekedtünk egész előadás alatt. Az a bizonyos úriember nem jelent meg, hogy szerzett jogait élvezze. Én meg ottmaradtam. Az előadásból nem hallottunk egy szót sem. Aztán hazakísértem s az uccán tovább pereltünk. S végül...

— Hát gratulálok, — mondtam én s melegen megráztam a barátom kezét.

— Gratulálhatsz is, mert világosan Isten uccse nem választottam volna ilyen jól. — mondta ő meglepődötten és leszállt a villamosról. A járása fejedelmien büszke és nyugodt volt, mint a belül vidám embereké.

1929. okt. 15.

157

Tizennégy júliusa. (*Emil Ludwig önyve.* Révai-kiadás.) — Politikusok ircképcsarnoká. Vagy talán még inkább íles, szinte vakító reflektor, amely végigsuhan Európa fővárosain, bevilágít a követségek, minisztériumok, királyi paloták szobáiba s élesen kiragyogtatja az emberek arcát, a titkos akták betűit, a bútorok és cirádák díszzeit. S tizenöt esztendő távolságának homályából előbukkannak mindazok, akik a világháború előidézésében, kirobbantásában, rendezésében tevékenykedtek. Az egész «nagy generáció», mely a háború előtti esztendőkből, tehát Európa úgynevezett «ragyogó korszakában» népek sorsát intézte.

Részben már elfeledett nevek ragyognak fel előttünk a reflektorfényben, fejek, amelyeket eddig vagy félreismerünk, vagy egyáltalában nem ismerünk. *Vilmos császár, Ferenc József, a cár, Poincaré, Carol román király...* Ezek az államfők. *Sir Edward Grey, Churchill, Bethman-Holweg, Lichnovsky herceg, Jagow, Berchtold gróf, Szaszonov, Tisza, Pasics...* És a katonák: *Moltke, Januskievics, Conrad von Hötzendorf...* Tisza mellett egy-két magyar nemes: *Szapáry* követ elegáns, kemény alakja, *Forgách, Méray* római követ. S a pokoli színjáték elején a deus ex machina elindítója: *Ferenc Ferdinánd* és felesége élesen, mesterien megrajzolt portréja.

Tizennégy júliusa. Az európai «egyensúly» egészen bizonytalan titkos szerződéseken, megállapodásokon nyugszik. Az erővonalak, ahogy *Ludwig* könyvében kidomborodnak, a következők: Oroszország aspirál a Földközi-tenger szorosaira, mert egyre rohamosabban fejlődő ipara és mezőgazdasági kivitel

Magy. 1929. okt. 15.

20. n. 542-544.

erre szükségszerűen ráutalja. Őrállója és hátvédje a Balkán felől Szerbia. Hogy pozícióját erősítse, igen szívesen látja a délszláv népek egyesülési törekvéseit. A Balkán felé irányul két nagyhatalom erővonala: Ausztria-Magyarország főként mezőgazdasági okokból egyre jobban megerősíti balkáni pozícióját annak ellenére, hogy Olaszország biztonsági okokból ezt mereven ellenzi és a két balkáni tartomány okkupációja után további támaszpontokat keres: a Szandsákokat és Albániát. A Monarchia háta mögött ott áll Németország bámulatosan kifejlesztett katonai erejével és mammutiparával. Ez az ipar szükségképpen szintén a Balkán és Előázsia felé kényszeríti a német erőket s így természetesen adódik a szövetség ténye Németország és a Monarchia között. Ez a két nagyhatalom tehát a Hármasszövetség tulajdonképpen magja és alapja. Mert *Olaszország csak papíron* (s azon is csak igen lazán) *tartozik ehhez a szövetséghez*, hiszen a Monarchia Balkán-politikája szöges ellentétben van úgy gazdasági, mint katonai érdekeivel. De nézzük az antantot: Németország körülkerítésére és megfojtására a következő érdekek állnak egymás mellé: Franciaország politikáját *Poincaré* a revans gondolatában vezeti. Szövetséges Oroszország, ami szintén természetes, ha meggondoljuk, hogy milyen érdekek terelik a Balkán felé. Anglia viszont csak egészen lazán tartozik a francia-orosz politika szövetségéhez, mert ha a német nagyipar veszélyeztetni is keleti érdekeit és gyarmatpiacát, ez még nem viszi szükségképpen háborúba. Aminthogy *Ludwig* könyvéből napnál világosabban ki is derül ez. Anglia semmiképpen nem óhajtott a háborút, külügyminisztere *Grey*, pacifista volt, az angol polgárság ipari és üzleti tevékenysége, valamint az ország élelmiszerral való ellátásának nehézsége egyenesen a háború ellen szól. S valóban, *Anglia csak akkor szánja el magát a beavatkozásra, amikor a német csapatok legázolják a semleges Belgiumot s ezzel a szigetország partvidékét veszélyeztetik!* Mindössze egy szóbeli ígéret az, mely őt a francia kormányhoz fűzi: *«Ha Franciaországot megtámadják, akkor Anglia hajlandó a segítségre tárgyalni».*

Ez volt hát a remekmű, amelyen 320 millió ember biztonsága nyugodott. Valójában a szövetségeknek ezt a komplikált halmazát csak *egy-két tucat ember ismerte*, aminthogy ugyanennyi kötötte és bogozta is. A népek háta mö-

gött folytak a készülődések, tárgyalások és Anglia az egyetlen, ahol lehetetlen volt, az angol alkotmány és tradíció szelleme miatt, a néptömegek nélkül politikát folytatni. Ellenben a Monarchia, Németország és Oroszország szuverén uralkodó kormányzása alatt állt, s az uralkodó üzenhetett háborút és köthetett békét a saját felelősségére, illetve felelőtlenységére. Franciaországban *Poincaré* igen ügyesen úgy lavírozott, hogy, kivált Jaurès halála után sikerült neki a tömegek szemét befogni.

A ma már ismert és közzétett diplomáciai aktákból kiviláglik, hogy a müncheni francia követnek igaza van, amikor ezt írja: *«Ugy látszik, hogy az az igen kisszámú egyéniség, aki a szerződéseket ismeri, azokat különbözőképpen magyarázza».* Megdöbbentő ez, ha elgondoljuk, hogy ezek a szerződések, sőt gyakran csak szóbeli megállapodások államok és embermilliók létét tették kockára!

Igen érdekes, hogy *Ferenc Ferdinánd* *Ludwig* megvilágításában milyen tisztán látta az összefüggéseket. Az ő terve az volt, hogy Ausztria-Csehország-Magyarország trialista megszervezésével és a délszlávok egyesítésével, valamint Erdély autonómiájával megakadályozza a birodalom szétronbanását. Ha ő trónra jut, akkor — a szerző szerint — *talán* sikerült volna kihúznia a délszláv aspirációk, valamint a román törekvések és Csehország vágyakozásainak a méregfogát. Igen tisztán állott ez a nagyszerű titkos politika előtte s a trónörökösnek meg kellett hálnia. *Gavrilo Princip*, ez a fiatal diák, teljes öntudattal és biztonsággal süthette el revolverét.

S most az az alternatíva állott a Monarchia előtt, hogy vagy lemond balkáni politikájáról s természetesen érdekeiről is, vagy fegyverrel próbálja azokat érvényesíteni. A pillanat «kedvezőnek» látszott: Szerbia a balkáni háborúban teljesen legyengült, eladósodott, tartalékaiból kifogyott. *Berchtold* gróf tehát (és a mi *Forgách* grófunk) elérkezettnek látta az időt a nyílt kiállásra. A Szerbiának szóló ultimátumot úgy szövegezték meg, — annak ellenére, hogy a gyilkosság összefüggéseinek kiderítésére kiküldött miniszteri tanácsos nem volt képes terhelő adatokat megállapítani a szerb kormányra — hogy az elfogadhatatlan legyen. Ha a szerb kormány elfogadja a Monarchia ultimátumában felállított követeléseket, ez annyit jelentett volna, hogy a tulaj-

don népe forradalommal kergeti el. Ennek ellenére *Pasics* válasza kielégítő volt. A király azonban nem akarta Szerbiát még a biztos diadal reményében sem megtámadni s ezért Ludwig adatai szerint *Berchtold* egyszerűen megmáskította az aktákat . . . Felmerül a kérdés: ha *Tisza* kijelenti, hogy ő *semmiképen nem megy bele a háborúba, mi történhetett volna?* Valószínűleg az, ami Belgiummal történt: Ausztria és Németország egyszerűen keresztülgázolt volna Magyarországon. Hogy ez miként esett volna a történelem mérlegébe, roppant érdekes probléma. *Tisza* azonban, noha eleinte ellenezte a háborút, végül is hajlandó volt Ausztria mellé állani, azzal a fenntartással, hogy *semiféle területhódításba nem egyezik bele.* Hogy *Tiszát* mi kényszerítette erre, ma még titok. S ezzel a Ballplatz iniciatívájára elindult a borzalmas gépezet. A hadüzenet aláírásakor *Ferenc József* így szólt: *«Ha már össze kell omlania a Monarchiának, vesszen el becsületesen».*

Sajnos, nincs helyünk rá, hogy ismertessük azokat a tömegmozgalmakat, amelyek különböző országokban a háború megakadályozását akarták elérni, valamint azokat a módokat és eszközöket, amelyeket a kormányok és a különböző országok sajtói alkalmaztak a tömegekkel szemben. Csak le kell szögeznünk: *Ludwig* könyvéből bárki meggyőződhetik arról, hogy a háborút *igenis elkerülhették volna Európa népei, ha nem egynéhány diplomata intézi sorukat jól párnázott ajtók mögött s hogy a háború egyesek alávalóságából, hatalmi tébolyából, perverz életszemléletéből csírázott ki, egyes csoportok, klikkek érdekeiből s nem a népek természetes ösztönéből!* Aki figyelemmel kíséri az okirathamisításnak azt a borzalmas sorozatát, amellyel a népek vezetőpolitikusi számtalan esetben bekötötték népeik szemét (*Ludwig* bőven közöl erre adatokat) s azt a jól kiszámított jelszórakétázást, amellyel végül is a katonai körök által elindított hadigépezetet fénybe burkolták, ökölbecsavarodik a keze és megsíratva a feldarabolt Magyarországot, megsíratva Európa kilencmillió halottját, tehetetlen átkot mond a háborúban sütkérezőkre. S ha meggondoljuk, hogy sokan azok közül, akik elindították a háborút, még csak nem is hitték abban s eleve lehetetlennek tartották a győzelmet — s ez nemcsak a középponti hatalmak diplomatáira érvényes, hanem egy-két orosz diplomatára is — tehetetlenül kell néznünk a gonoszságnak,

agylágyultságnak, vagy önzésnek immár emberfeletti példáit . . .

Hasznos könyv, rengeteg közkeletű félreértést oszlat el s hallatlanul érdekes könyv. Regény, egy egész kontinens államainak regénye. Egy hónap történetében egy évtized szenvedése, küzdelme, megaláztatása és reménytelensége zsúfolódik össze. Felhasználja a közzétett, vagy iratszokrányokban rögzített iratok, sürgönyök, akták minden fontosabbját, a történelemíró objektivitását és a zsurnaliszta eleveenségét, hajlékonyságát. Nem csodáljuk, hogy a könyv annyira elterjedt: a népek kíváncsian lesik a fellebbentett függönyök mögött rejlő valóságot s ki nem kíváncsi rá, hogy mit határoztak nélküle, de ellene?! S ha ezt a kíváncsiságot még olyan avatott tollú íróművész elégíti ki, amilyennek *Ludwig* bizonyult, akkor megérthetjük a könyv rendkívüli hatását. S *Ludwigot* minden elismerés megilleti azért, hogy német létére egyáltalában nem leplezi honfitársai bűneit, hanem megtartja velük szemben is a tudós objektivitását.

Mégis: nagy kár, hogy az éles reflektor csak egy-egy arcot világít meg és nem vet fényt a gazdasági *érdekek* szövvényére, amely a politikus-portrék háttéréül szolgálhatna. Tisztára individuális ábrázolómódszerét nem helyeselhetjük mindenütt, a könyv így *Rembrandt*-képhez hasonlít, amelynek sötétbarna háttéréből villanásszerűen válnak ki az arcok. Igaz viszont, hogy *Rembrandtnak* lenni sem egészen utolsó dolog . . .

Kodolányi János.

A gyermek halála

Irtó: Kodolányi János

I.

Süket köcön feküdt a gyermek
S az égre nézett esőndesen;
Az ég sötét volt, mint az élet
És oly sűrű, oly végtelen.
Süket körön nyugtatta búsan
Aranyzóka halott fejét
S a szörnyű város megkacagta
Villanyszemével szerteszét.

Az úton, áhitatlan úton,
Ki látta összeesni őt?
Az úton, áhitatlan úton
Oly sok bukik a cél előtt.
Az úton, a végtelen úton
Ki fogta vón a kis kezét?
Kemény a sors, kemény az ember,
Süket, hideg a környezet.

Megálltam és arcába néztem,
Ahogy nyugodtan ott feküdt;
Kicsiny keze vérrel borítva,
Ruhája sáros mindenütt.
Halálos boldog öleléssel
Patrombitál szorongatott — —
Hideg volt már a gyermek teste
S a játék is halott, halott.

II.

Oly ismerős volt,
Olyan szelíd
Ahogy kilátta
Kis kezét.

Homloka tiszta,
Arcu fehér,
Mint Baranyában a
Búzakenyér.

Hamarkihavadt
Kék szemc lág,
Mint Baranyában a
Búzaciróg.

A haja lággy volt,
Csillogó lággy haj,
Mint Baranyában
Az úrvalányhaj.

Ó hol is láttam
A gyermeket?
Szívembe márkolt
Bús döbbenet.

S hogy belnéztem
Úreyszemébe:
Arcomba rémlett
Enmagam képe.

III.

Felkaroltam őt szelíden, lággyan
S míg lecsüngött holtravált feje,
Teste súlyát alig bírta lábam,
Ahogy lússam lépkeltem vele.

Mint ha súlyos szírcemet cipelném,
Két karomban áru szívemet;
Úgy feküdt el mázsásan és lenyhent
A megtalált megpihent gyerek.

Szóltam hozzá: mért is nem maradtál
Messze-messze édes kis fiam?
Mit kerestél itt a bús falaknál,
Mit kerestél édes kis fiam?

Most az erdő sir utánad, sírnak
Mind a hársak és az orgonák;
Sírok én is, mert hiába hívlak,
Jég borítja mély szemed tarát.

Most hiába hívlak, mindhiába,
Szívedig szacám le nem hatott;
Halni jöttél harcok városába
S lettél mint az életem: halott.

Vasárnap (Pesti Napló 1929. okt. 20. 239. n.) 6.

1929 Oct. 20

101

Szívből — szívesen

Írta: Kodolányi János

Kis házban lakott az öreg Kamó a lányával, meglehetősen messze a falutól. Özvegy ember volt, a bajusza már deres, haja a homlokába fésülve, rendszeren kék vászonkötény volt előtte, hogy kinéjlje egyetlen bétköznapi ruháját. Komo bácsi úgynevezett földmunkás volt, napszámba járogatót, vasúti töltéseket hordott, nyáron elvétve aratót is. Háza akkora volt, mint egy gyufaskatulya. Mindössze két helyiségből állt: egy nappaliból, meg egy vendéglátó házból. Ez utóbbi le is volt padlózva, míg az elsőben állt a kenyérsütő kemence és a tűzhely.

De amilyen apró volt a ház, olyan rendes és tiszta. Mert Kamó bácsi lánya, a Julis, igen gondosan, szorgalmasan tartotta rendben. Tizenkilencéveske volt a lány, szép, délceg, karcsú s az olcsó perkálruha pompásan feszült a mellén és a csípőin. Járása dalolt, a feje hordása, ahogy így visszaemlékszem rá, emlékeztetett a régi olasz renegek Madonnáinak méltóságteljes és szelid egyszerűségére s ha dióbarna haja kibomlott a kendője alól, megdobogtatta a legcinikusabb férfi szívét is. Volt ugyan Juliska életének egy szomorú pontja: még tizenhétévesen is alig volt, amikor halott gyermeke született. De ezt nem emlegette senki, igaz, hogy nem is titkolta. Mint ahogy nem emlegeti az ember, ha kenyeret eszik.

úgy nem emlegette sem ő, sem az apja, hogy a nő férfival kell hogy éljen.

Gyakori vendég voltam akkoriban Kamó bácsinál. Esténként, amikor a munka befejeződött s Juliska letakarította az asztalról a vacsora maradékait, kiültünk a ház elé a padra s elnézgettük az alkonyat halvány színeiben úszó dombokat, a méltóságos nyárfákat és az égen uszáló fecskéket. Minden szóba került közöttünk. Kamó bácsi bölcs ember volt, higgadtan ítélte meg a politikát, a munkaviszonyokat, sorsában való mély megnyugvás ömlött el rajta s a csillagok kékes derengésében szinte mérhetetlenül magasról nézte a buta és javíthatatlan világ folyását. A lány ilyenkor ott üldögélt velünk, vagy elköszált a réten és meztelen lába harmatos volt a fűvektől. Magában énekelgetett is és ha tréfás megjegyzések estek, halkán, vidáman nevetett.

Egy este azt mondja nekem Kamó bácsi:

— Nézze fiatalúr, nekem hónap el köll menni vagy három napra hazulról. Ennyi ideig nem szoktam magára hagyni a házat, mert nagyon távol van a falutól s ha valami baj talál lenni, hát nincs aki segítségére legyen ennek a lánynak. Mit csináljak? Kire hagyjam most? Azt gondoltam, hogy megkérem a fiatalurat, ha ráérne, kigyűhethne ide addig, amíg én haza nem gyűvök. Ráér?

— Nézze Kamó bátyám, — mondtam én minden meglepetés nélkül — ami azt illeti, ráérnék, meg szívesen is tenném, de nem lenne megfelelőbb egy szomszéd?

— Idehíjjak én ki szomszédot? Kit? Férfiembert nem híjhatok, mer olyan ember ez a lány, hogy nem minden férfit tűr meg maga körül, aki meg maradhatna, azt nem híjhatom, mer nem ér rá. De maga olyan könyves ember, akinek mind-egy, hogy itt van-e vagy máshol. Idehozhatja a könyvét, papírját, tentám van, még jót is tenne az egészségének. — Isten tartsa!

Akkor már odaült Juliska is és kapacitálni kezdett:

— Bizony fiatalúr, az lenne a legjobb, ha maga gyűnne ki, mer én meg nem maradok: itt egymagamban, ezen az elhagyatott helyen.

— Aztán meg, ha a lányom odaadja magát, hát csak fogadja szívesen. — folytatta Kamó bácsi a legnagyobb megrökönyödésemre. — Szép is, egészséges is, nem is húz akármilyen férfiszhez. Itt lenne a helye fiatalúrnak a tiszta szobában, ha maga akarna lenni, hát lehetne maga...

— De csak nem gondolja, az Istenért, hogy én... Juliskát... — hebegtem pirosra gyűlva s kerestem a lány arcán is a szégyen pirosságát, ő azonban olyan nyugodt volt, mint máskor. — S aztán... Mit szólnának az emberek? Hírbehoznám a lányát... Még ha nem történnék semmi, akkor is...

— Úgyan hagyja már a fiatalúr! — kiáltott fel nevelve az öreg. — Hát azt hiszi, hogy miink szegény emberek a böcsületünket így horgyuk? Nem uram, a szívünkben, itt ni! — a szívére ütött. — Mondom, mi lenne, ha csakugyan úgy lenne is? Fogadja szívesen. De, ha nem, az se baj, de ne utasítsa vissza a kérésemet, mer akkor igazán nem tudom, hogyan csináljam.

Szabad ember voltam akkoriban, szabad és böcsületes. Elfogadtam a meghívást, hiszen olyan jó barátain voltak, miért ne legyek náluk egy-két napig, legalább jól kinyugszom magam, távol az emberektől. Hozok könyveket és olvasgatok. Bölcs elvonultságban foglalkozom önmagammal s az étellel. De eszemágában sem volt, hogy a helyzettel visszaéljek s megkönyvékezzem ezt a lányt, akit öreg barátom őrzésre rám bízott.

— Isten neki, nem bánom, — mondtam hosszú töprengés után. — De ha hírbe kerül a lány, engem ne okoljon érte.

— Attul ne fájjon a fiatalúr feje.

Kiköltöztem tehát Kamó bácsiék házába egy reggel. Köpönyeget vittem magammal, egy-két könyvet, papírt jegyzetek számára és egy ócska szalmakalapot a nap ellen. Kamó bácsi már elment. A lány éppen a baromfiakat etette az udvaron s megvallom, amikor kezet nyújtottam neki, egy kis furesza izgalom futkosott a hátamon. De rögtön elszegyeltem magam. Bementem a háza, körülnéztem a tiszta szobában. Itt fogok tanyázni két-három napig. Jó hűvös, csendes hely, valóságos barlang a pusztában, bölcsnek való, a levegője fáktól illatos, padlója frissen hófehérre sikálva, falai fehérek... Csakugyan pompás hely és a csönd... A csönd olyan, mint a halál csöndje, a boldog halálé, vidám, szinte muzsikál... A falon virágos tányérok, Bózsásak...

A legpompásabb egyetértésben éltünk ott a lánnyal. Egész nap a fűben hevertem egy fa alatt és néztem Juliska ide-oda lépegető alakját, meztelen lába csillogását a zöld fűben. Libákat hajtott, zöldségért ment, vizet húzott, félszemmel őt néztem, félszemmel a felhőket, amelyek fehér gomolyagokban úsztak el fölöttem. Csak a köny-

1929. október 27.

43

veimre nem hederítettem. Mit mondhattak volna
ők ebben az egyszerűségben?

Este vacsora után még sokáig elbeszélget-
tünk. Julist minden érdekelte, a gyarak, a regé-
nyek az emberek, az állatok, különösen Afrikaért
rajongott, arról sokat meséltem neki. Szinte meg-
feledkeztünk az időről. A nyitott ajtón behallat-
szott a tücsök egyhangú cirpélése, a távoli falu
kutyáinak ugatása, dőlt be a fű, virág és fáleve-
lek szaga s a szellő meglobogtatta a kis petró-
leumlámpát. Végre elálmosodtam és bementem a
tisztaszobába.

Az ágy meg volt vetve. Piroscsíkos vánkösök
duzzadtak, ragyogó tiszták és vászonszagúak. Az
ágy mellé szék volt készítve, rajta a könyvem ott
kinyitva, ahol délután abbahagytam — volna, ha
olvastam volna. Gyufa, gyertya, kis kék mázas-
korsóban víz és egy cifra pohár »Emlék Mária-
gyüdről« felirással.

Jóleső meleg simogatta a szívemet.

— Nem akar valamit a fiatalúr? Minden meg-
van? — kérdezte az ajtóban a lány.

— Nem, nem, semmi, igazán nagyon figyel-
mes. — szabadkozott. — De most jöjjezsakát.

Kezét fogtunk és betettem az ajtót.

Csakbamár-ágyban voltam, a nyitott ablakon
beragyogtak a csillagok. Könyvem után nyúl-
tam, amikor halkán nyílt az ajtó. Juliska volt.
Hajja már lebotva éjszakára. Ő maga frissen
mosdva. Mosolygott és félrehajtotta a fejét.

— Fiatalúr, — mondta szerényen és illedel-
mesen — nem haragszik meg, ha bejövök?

Ottmaradt nálam.

Három napig a legnagyobb boldogságban,
békében éltem. Soha nem éreztem azelőtt, sem
azután a harmóniának azt a megnyugtató zón-
gását a véreimben, amit akkor. Úgy, hogy ami-
kor harmadnap megköszöntem a vendéglátást és
elbúcsúztam tőlük, sirhatnékomból volt. Kamó bácsi
személtárára öleltem meg a lányt és hosszan
megcsókoltam, mintha hazulról kellett volna
örökre elmennem. Kikísértek mind a ketten a
gyalogúton és a lány még sokáig integetett utá-
nam...

Azután Szegedre kerültem s Kamó bácsit
nem láttam többet. De Juliskával találkoztam
egyszer az uccán s úgy megörültünk egymás-
nak, mint a testvérek. Ott az uccán megöleltük
és megcsókoltuk egymást és sokáig sétálgattunk,
elbeszélgettünk régi dolgokról. Azóta nem láttam

Pesti Napló

1929. október 27.

245. n. 33-34.

Az ifjuság és a munkások

Amikor „magyar ifjuság”-ról beszélünk, különösképen mindig a főiskolai, egyetemi ifjuságra gondolunk s a munkás és paraszttalagságot, az egész nép új generációjának egyetemességét csak kivételes esetekben foglaljuk a megjelölésbe. Ebben az eljárásunkban, mint első pillantásra is látható, tisztára osztályszempontok vezetnek bennünket. Amikor az ifjú intellektüelek táborát, mint „magyar ifjuságot” emlegetjük, ösztönösen is beleesünk abba a hibába, ami ellen a bankettasztaloktól a népgyűlés hordójáig, az egyetemi katedrától az újságírói székig és a templomi szószékig tiltakozni szoktak s ami ellen immár tiltakozni, — akár őszintén. akár hazugul — illik is. A tiltakozás azonban semmit sem változtat a lényegen!

Könnyebb érthetőség kedvéért tartsuk magunkat mi is nyilvánvalóan osztályszempontu elnevezéshez, értelmezzük az „ifjuság” kifejezést úgy, ahogy ma azt nálunk tulnyomórészben értelmezik s lássuk, hogy mit kell szem előtt tartania ennek az „ifjuságnak” a munkásokhoz való viszonyában.

A helyzet a következő:

Egyetemi és főiskolai ifjuságunk tulnyomórészt abból a bürokrataosztályból rekrutálódik, amelyet egyrésztől nyilvánvaló ferdítéssel „nemzetfenntartó elem”-nek, másrésztől pontosan s helyesen „államfenntartó osztály”-nak, ismét más oldalról „középosztály”-nak szoktak nevezni. Ez a bürokrata osztály a városok idegenajku településeiből, a Bach-korszak itt rekedt s „asszimilálódott” hivatalnokaiából, továbbá a negyvennyolcas forradalom után elszegényedett s birtokaiából kihullott nemesekből tevődik össze. Amikor hatvanhét után, az úgynevezett „amerikai tempóju fellendülés” éveiben a magyar rendiség maradványa, — a nagybirtokok, főpapság, — kompromisszumot kötött a kapitalizmussal, az új organizáció hálózatában ez az osztály lassanként összekalapálódott, ideológiájához gyurta a szabadfoglalkozásu intellektüelleket: ügyvédeket, orvosokat stb. is és ideológiailag homogén, műveltség dolgában is meglehetősen nivellálódott tömböt alkotott. Valóban, ezen a bürokrataosztályon nyugodott és nyugszik az Állam egész szervezete, minthogy *ennek az osztálynak a biztossága, jóléte-tekintélye, érvényesülése azon mulik, hogy milyen pontosan, szolgáltatászen s megbízhatóan áll rendelkezésére a tulajdonképeni államalkotó osztályoknak, tehát a nagybirtokos osztálynak és a kapitalista polgárságnak.*

Osztályállamban, mint amilyen Magyarország is, a hivatalnokokat nem a nép fosztja meg hivatali megbízatásuktól. Így a bürokrataosztály egész léte függ attól, hogy a hivatalokat ugyszólván maga az osztály adja át örökségképen a további generációnak. Ezért az egyetemi és főiskolai oktatás is elvesztette tulajdonképeni célját és hivatásának erkölcsi tartalmát akkor, amikor a „diploma” nem arra szolgál többé, hogy az egyetemi tanulmányok sikeréről csupán egyszerű bizonylat legyen, hanem arra, hogy páholybérlet legyen hivatalok elfoglalásánál és a bürokrataosztályhoz való tartozást dokumentálja. Holott az egyetemek eredeti célja és hivatása az volt, hogy ott komoly tudományos munka folyjék s mindazok, akik tudományos kutatás végzésére éreznek magukban hivatást és tehetséget, megtalálják a megfelelő munkahelyet és eszközöket. Nem, a bürokrata osztály továbbtenyésztésére immár kisajátították a tudományos kutatóintézeteket is, diploma megszerzése nem a tudományos munkára való rátermettséget bizonyítja, hanem a hivatalnoki „pálya” alapja. Tízszerezsen áll ez a jogakadémiákra, ezekre a hibrid és elavult intézetekre, amelyekben a magyar bürokrácia híres „joglényeit” tenyésztik . . .

A felsőbb iskolák tetemes anyagi befektetést is kívánnak azoktól, akik azokat látogatják. *A tőkebefektetés egy neme ez, a bürokrata apa egészen természetesen veszi, hogy fiát „taníttatja” „kenyeret ad a kezébe”, — kenyér alatt diploma értendő, diploma alatt pedig hivatal —, mint ahogy hozományt ad a lányának. Ez a tekintélyes tőkebefektetés lehetlenné teszi a munkás- és parasztosztályhoz tartozóknak, hogy egyetemet végezhessenek. Kedvezmények, ösztöndíjak, gyakran egészen nyíltan és szemérmetlenül is, az úgynevezett „középosztály” esélyeit javítgatják. Vajmi sűrűnyilásu rosta ez, amelyen alig-alig bujhat át egy munkásifjú, vagy parasztygyerek s ha mégis átbujik, ez az átbujás egyszersmind az osztályától való győkeres elszakadást is jelenti.*

Kell-e mondanom, hogy nincsenek és nem is lehetnek paraszt - s munkás-egyetemeink? Kell-e mondanom, hogy ilyen körülmények között az állam bürokrataosztálya úgy regenerálódik önmagából s az általa szolgált uralkodóosztályokból, mint ahogy a dinasztikák is mindig dinasztikákból házasodnak össze? Kell-e mondanom, hogy így semmi csodáltnivaló nincsen abban, ha az „ifjuság” megjelölés alatt mindig ez az ifjuság értetődik s hogy ez az ifjuság azután nemcsak szigoruan elkülönül a parasztságtól és munkásságtól, de azzal, különösen az utóbbival, *gyakorta ellenséges szembenállást tanusít?* Kell-e mondanom, hogy az így kitenyésztett bürokrata-réteg valóban lehet „államfenntartó” s valóban lehet „középosztály” is, olyan osztály tehát, amely sem termelőeszközzel nem rendelkezik, sem a termelésben részt nem vesz, de a néptől olyan messze van, mint Makó Jeruzsálemtől?!

*Új Magyar Föld
1929. oet.-dec.
L. n. 79-81*

A helyzet azonban a világháború lezajlása után alapjában kezd megváltozni. Nyilvánvalóvá lett, hogy a világháborúban egy termelési, kormányzási és ideológiai csőd jutott kifejezésre s hogy a népek sorsát maguknak a népeknek kell a kezükbe venniök, ha azt nem akarják, hogy osztályérdekek malomkövei között olajat üssenek a vérükből. A termelésben és a közigazgatásban új elvek érvényesülése csirázik. A háború szenvedései tudatosabbá tették a tömegek ösztönéletét, keményebbé, önállóbbá és világosabbá az ítélőképességét. A gőz és az elektromosság lehetővé teszi, hogy a termelés demokratizálását teremtik meg, míg a közigazgatás szociális tartalommal való átítatódása előbb-utóbb magával hozza azt, hogy a nép maga választja hivatalnokait és azoknak csupán akkor ad újabb megbízatást, ha feladatuknak megfelelőek. Ez pedig a bürokrácia lerombolását fogja jelenteni s egyben a bürokrata osztály megszűnését és a hivatalok továbbadogatását, vagy egész életre szóló megszállását is lehetetlenné teszi. A demokratizálódás és egyben modernizálódás következménye lesz ez. De vannak itt egyéb figyelemreméltó jelenségek is. Kinyilván a tömegek szeme, egyre többen és többen és többen akadnak, akik szorgalmasan tanulnak, kutafnak, vitatkoznak és művelődnek, minden iskola és hivatalos tanterv nélkül, *egészen a saját erejükre hagyatva*. A falusi gazdakörök erjesztő lombikok, amelyekben új életszemlélet, új kritikai szellem alakul. A gyárak, műhelyek cserével nevelik és alakítják a munkásifjúságot, a szakszervezetek könyvtárai, a testzőegyesületek kirándulásai, a szavalókórusok, az élő ujságok, a vitaestek, eszperantótársaságok stb. egyre újabb és újabb rajait bocsátják ki az elfogulatlan, bátor, nyílt

kemény és életerős ifjaknak. Ez az ifjúság nem bujt keresztül jóformán semmiféle hivatalos intézmény, vagy tanmenet rostáján, ezt az ifjúságot *a saját osztályán belül* nevelik az élet szükségletei s ez az ifjúság semmi egyebet nem tart szem előtt, mint az osztálya jólétét, szabadságát, boldogságát és életképességét. Ezek az ifjak *nem hullanak ki az osztályukból*: annak ideológiájában maradnak s azzal együtt élnek, erősödnek, növekednek, önmagukat, osztályukat is fejlesztve, erősítve. S ők, akár lassan s szépszerével, — mint például Angliában, — akár erőszakkal, ha másként nem megy, *de szükségszerűen, az élet törvényeinél fogva*, lefoglalják porlasztani a bürokráciát s önmaguk fogják önmagukat igazgatni.

Magyarország elszakított területein is vannak megszívlelendő folyamatok. A magyar kisebbség ifjúsága már nem abban az ideológiában növekedik fel, amelyben itt, az anyaországban nevelik az ifjakat. Történelmi tudatuk a nép kulturájára bővíül csupán s nem az Állam életformáira korlátozódik. Jobban magukra vannak hagyatva, minthogy körülöttük egy ellenséges érzületű államszervezet hálói bogozódnak. Apáik generációjától mélyebb s kiegyenlíthetlenebb szakadék választja el őket s minthogy tanulmányaikban nem érvényesül a „nemzeti állam” belső ellentmondást tartalmazó fikciója. analízisük nyitabb, szabadabb, kritikájuk elfogulatlanabb. Osztályhelyzetük a proletáriátushoz viszi őket közelebb s ezért a szegény néptől alig választja el őket egyéb, mint tanulmányaik sokfélesége. Arra is rákényszerültek, hogy több nyelven tanuljanak meg beszélni, sőt írni is és így jobban megismerkedhettek más népek kulturájával, ami arra a felismerésre vezetett, hogy a magyar és a szláv kulturák *érzelmi és etikai tartalma ugyanaz*. Ez a folyamat különösen a szlovenszkói ifjúság fejlődésében figyelhető meg.

Ezeket a szempontokat a magyarországi „ifjúsági” mozgalmak elől nem szabad sem eltagadni, sem elhazudni, sem elhamisítani. A termelés és közigazgatás demokratizálódása szükségszerűen fog következni világpolitikai és világgazdasági kényszerűségből. Ha a magyarországi „ifjúság” ragaszkodnék a mai osztályállam ideológiájához, az azt jelentené, hogy *nem képes szembenézni az élet realitásaival*, így az elkülönülés a parasztságtól és munkásságtól csak tragikusabb lesz. Nem a parasztságra s nem is a munkásságra lesz tragikus, ezek az osztályok egynéhány esztendő leforgása alatt elég erősek s egységesek lesznek arra, hogy sorsukat önmaguk intézzék, a bürokrata osztály ifjúsága ellenére is. Azonban tragikussá válik azoknak az ifju entellektüelleknek a számára, akik képességeiket, munkaerejüket nem óhajtják *a magyar osztály nélküli közösség* szolgálatába állítani, mert *gaudeamus gitur* hazafiaszkodása és a diploma birtoklásának osztálygőgje minden látásra, hallásra és ítélkezésre képtelenné s lustává teszi őket. S felettük bőven szerezhethet pótlást a munkásság és parasztság a maga céljainak: szabadságának, boldogságának, jólétének megvalósítására, a maga önzetlen szolgálatára entellektüelleket Magyarország elszakított területeinek ifjúságából.

Mert el fog következni az az idő, amikor nem lehet többé eredményes kóklerekedést folytatni olyanformán, hogy kényelmesen kimondjuk: „Hja, a munkásság nem magyar s nem nemzeti... Hja, a parasztság hazafias és békés, csupán a lázítók izgatják... Hja, mi a nyugati kultúra védőbástyája vagyunk, ha kell: a nyugati szocializmus ellen is... Hja, mi a tradíciókat és tekintélyeket tiszteljük s a mi dolgunk, hogy a tradíciók alatt mit értünk s kik a mi tekintélyeink... „S így tovább. Hanem ki kell mondani majd az A-t és a B-ét is, mert ez az életet fogja jelenteni, az alkotást, a közösségért való munkát és minden ember szabadságának örömét.

FUTÓTÚZ. Miről szól Kodolányi új regénye? A multról, a legkényesebb magyar multról: a háború utolsó hónapjairól és a forradalomról. De nem háborús regény (nem frontregény!) még olyan értelemben sem, mint Gläser Jahrgang 1902-je. A témája pedig ugyanaz: a hinterland, a magyar falu, amely nyomorog, parázslík, sugdolózik, keres, vádol, áhitozik a föld és béke után. A háború itt csak meszi rém (majdnem dekoráció!) amely sötéten és rejtelmesen ott van minden mögött, ami a hinterland nehéz életét mozgatja. De némán és személytelenül, mint az árnyék... Kodolányi azért választotta ezt a „történelmi” periódust, a „nagy időköt”, mert — tanítani akar. Amit a magyar írók elmulasztottak eddig: megmutatni, hogy hol az igazság? A mult igazsága, ami ma: szitén igazság. Az előszóban

bejelenti, hogy a „szabadság és az emberi harmónia ellenségeit” szeretné felkutatni. S sikerül neki? Nem nagyon... Mindenekelőtt a szabadsággal van baj. Milyen szabadság, melyik? Az, amelyikért Dózsa György, vagy Mateotti halt mártírhálát, vagy amelyikért Voldemaras lelkesedik? S az ellenség — ki az ellenség? S mikor „harmónikus” az élet, az ember élete? Akkor, ha alkalmazkodik ahhoz, aki (vagy ami) a társadalomban felül van, vagy ha ellene cselekszik: rebellis lesz? Kodolányitól ezekre a kérdésekre nem kapunk sehol tiszta és világos feleletet. Aki a regényben szereplő: úr, nagyparaszt, szegényember, hadifogoly, pantallós úrféle, valamennyivel szemben „objektív” marad. Ez azt jelenti, hogy senkinél (és semminél) nem árulja el, hogy: ez az, ez a szabadság, ez pedig az ellenség! Csak ott merész és határozott, ahol a falusi dzsentrit rajzolja meg osztályromlottságával, tehetetlenségével, parasztgyűlöletével. Ebben ragyogó kritika van — állásfoglalás. A többinél azonban... óvatos negativumok, felületes diagnózis, félmunka. (A regény főhőse mondja egyszer: „Látom, hogy mi nem jó csak azt nem látom mi jó”) A paraszt: Simon Gyurka egészen knuthamsuni szabású; erős, öntudatos, kemény és földszerető. Az úrral, a dzsentrivel szemben ő a feltörekvő erő, akit nem rontott meg a „kultúra”. A szeme tiszta és az útja egyenes: megy a föld felé, a több felé. Ez lenne az ideál, Kodolányi ideálja? Nem, erről szó sincs. Ez a paraszt is sokszor kap kellemetlen profilt. Általában, ami nem jó (ebből akkor bőven akadt) élesen rajzolódik ki a Futótűz lapjain. Ezzel szemben, ami jó (vagy jó lehetne) arról biztos képet nem kapunk. Az ellenséget pedig csak így lehetne felkutatni és — elpusztítani. S csak így lehetne levonni a tanulságot és tanúságot hívni a multat a ma ellen. Mindettől eltekintve a Futótűz kitűnő regény, a legjobb, amit az utóbbi időkben kiadtak. Kodolányi írói tehetsége (ahogy írni szokták) már kibontakozott, érett; politikailag, világnézeti szempontból még nem egész a Futótűz szerzője. Most járja a legveszedelmesebb ingoványokat — úgy érezzük: nem merül el bennük. (Budapest) **Harasztí Sándor**

*Korunk 1999. nov.,
11. sz. 839-840.*

1929. nov. 1.

DÉLIBÁB.

AMIKOR világosodik, megunom a kényelmetlen fekvést a hajó társalgójában s kiegyenesítve elgémberedett tagjaimat, elindulok a fedélzetre. Egész testemben didergek, itt a Dunán kegyetlenül hideg a nyári éjtszaka.

Elsétálok a második osztály előtt. Még halványan dereng odabent a lámpa, az ablakok el vannak függönyözve, de egy kis résen belesek: ott ül még a pap az asztal előtt s mereven nézi üres söröspoharát, most már nem beszél, inkább mintha ébren aludna. Pedig milyen választékosak voltak a gesztusai, amikor elmondta, hogy Pádua a legszebb városa a földnek... Vele szemközt ott horkol az állítólagos gyógyszerész is, aki most akar kivándorolni Olaszországba, mert azt mondják: Mussolininek szüksége van vegyészekre... Éjjel háromféle nyelven is magyarázta ezt a pápnek, most azonban hátravetett fejvel horkol, szája tátva mered a mennyezetre s a halvány lámpa olyan halotti színűre festi, mintha a Duna dermesztő fenekéről húzták volna ki. S a többiek is szanaszéjjel henteregnek kis hajószékeken, padokon, a legképtelenebb helyzetben, kitört nyakkal, kicsavart kézzel-lábbal, megnyaklott derékkal, tátogva, sárgán és zölden, hörgéshez hasonlóan hortyogva, mintha megcsúfolta és legázolta volna őket valamely ezeréves szellem. Csak ott, ahol a bejárat a gépházhoz vezetett, áll rendületlenül a yaskorlátnak dőlve és a sístergő vizet bámulva a szerelmespár, melyet éjtszaka többször figyeltem unalmamban, amikor nem tudván beszélni senkivel s megkötyagosodva az olvasástól, elténferegtem a hajón. Most csak a leány harisnyája fénylik a homályban, alakjuk összefolyik a szürkületben.

A gépek is unottan s fáradatlanul dolgoznak, a hatalmas acélrudak előre-hátra kapkodnak és dohog a hajó teste.

Felmegyek egy keskeny lépcsőn. Didergek. Leülök a korlát mellé. Alattam a hajó orrában egymáshoz bújik egy csapat diák s halkan beszélget, dudolgat. Ott a kémény tövében, a kazán felett meleg van, ideáramlik hozzám és körülfolly, szelíden, mint a simogatás. Milyen egyedül vagyok... Köröskörül a Csallóköz végtelen erdőségei. Évszázados fák burkolóznak a hajnal derengő ködébe, szinte kékek. A Duna szélesen terül el, két vége a hideg, ólomszínű látóhatárba vész. Az erdőt néha áradásos öblök szakítják meg, ahol pedig valami mellékfolyó ömlik a folyamba, ott sístereg a víz, habzik és áramlik és széles, titokzatos deltákat alkot. Keleten fényes csík húzódik az ég alján. Most sirályok kerekednek fel, lebegnek a víz felett, mint tovasodort fehér rongy-

Napkelet 1929. nov. 1. 21. n. 609-621.

darabok. Magányos madarak ezek, érzi az ember, hogy semmi szeretet nem tartja őket össze, vadak és szilajok, rátelepszének a hajótól felvert dagadó hullámokra és ringattatják magukat. Egyikük pláne a vízből kiálló száraz ágra ül s ott tollászkodik, a víz sodra ütemesen ringatja az ágot és fel-felcsap a madárig, de ő oda sem hederít. Nem úgy, mint a vadkacsák amott, a füzek és sásbokrok felett. Azok nagy csapatba verődve repülnek, rémült hápogással, nyakukat előrenyújtva és nehéz szárnyukkal szaporán s lomhán csapkodva, míg el nem tűnnek a vad áradások között.

Afrikai táj . . . Elhagyott, most is olyan, mint amilyen ezelőtt ezer esztendővel volt. Víz és erdő, sás és bokor, vadkacsa, gém, sirály, sehol egy csónak, sehol emberi hang, mozgás. De nem. Messze, jobbról, lassan előhúz egy csónak, két vége merevén felágaskodik a vízről, valaki ül benne s tempósan, igyekezet nélkül húzza az evezőket. Halász. Bennszülött. Ősöm, aki ezer évvel ezelőtt jött ide lóháton, leszállt, a lovat kicsapta legelni, ő maga csónakot vájt egy fatörzsből, halászkészséget font marha- és juhbélből s még most is itt él, egyedül, csendesen s halászik. A lova azóta felfordult, csontvázát fehérre mosta a zápor, kiszikkasztotta a fagy, ott hever valahol bent, az erdő mélyén egy tisztáson, vicsorgó s örökké vidám koponyával. Maga a halász örökéletű. Meghalt izvatopluk, jöttek és mentek a tatárok, lovaikat itátták a fekete sereg ratonái, jódliztak a labancok, multak évszázadok után évszázadok, őtt van most is, ősöm, a halász.

A hajó egyenletesen törtet felfelé, sustorog a víz, egyre jobban tékül és egyre kékebb és szelídebb az égboltozat. Felkerekednek a vadudak, a gém figyelmesen méregeti a víz sekélyesét a partok mellett, elhagyott, korhadt, rokkant vizimalom feketél amott, lapátjai meglltak, csak a játékos kis szélkerék forog rajta vidáman, hajdani molnások gyermekes mulatsága és öröli a szelet télen-nyáron, éjjel-nappal. megint némaság, elhagyatottság a kerek világon. Felkel a nap.

* * *

Az Ősi Város kikötőjében zajongás, tolongás, mindenki elkészíti somagjait, a hajóslegények kibontják a vastag drótköteleket, a hajórol, orra feltúrja a vizet, már dübörög a deszkapalló, a vaskorláltól bbenve menekül a leány és a férfi. Ragyog a napfény. Ragyognak a adonatúj paloták a parton és lelkendeznek az évszázados kis házak is nyári napfényben. Lám, senkit sem ismerek itt, soha senkit sem láttam ég, aki itt él. Milyen nevük van itt az utcáknak? Milyen színűek a villamosok? A hajón becsaptak a pénzváltásnál, most zsebembe dugom a zem és félve szorongatom kis pénzeimet: hátha ebédre sem lesz eleendő? Hátha még kocsira is kevés? Az a hatalmas természetű, hirtelenőke, tejbőrű német asszonyka azt mondta a reggelinél, hogy itt iszonyúága a kocsi. Pedig gyalog nem mehetek a bőröndömmel. Fent, az Ősiros dombon elterülő utcájában lakik az az író barátom, akit életem-

ben soha nem láttam — sőt, az igazat megvallva : akit soha nem is olvastam — s akihez most be fogok állítani. Gerincemen izgalom futkos. Felfedezem, hogy ez ugyanaz az izgalom, amellyel diákkoromban kiszálltam egy-egy ismeretlen városban vagy faluban, barangolásaim közben. Hát mégsem vagyok még annyira kiábrándult, elkeseredett, elfáradt ember! Maradt még bennem valami a régi gyerekből, aki mindenre kíváncsi volt s mindennek örült! Valósággal fellelkesülök ezen, nem érzem már fáradtnak magam, csak a pénzemet szorongatom, hátha nagyon kevés? A kocsis ki fog nevetni . . . Nem tudom azt sem, mennyi borraivalót adnak itt a kocsisnak és adnak-e egyáltalában? Talán ki sem nevet, hanem összeszid, botrányt csap, nem adja oda a bőröndömet, káromkodik, rendőrt hív . . . Talán meg sem fogom érteni, szlávul nagyon keveset tudok. Körülvesz a tömeg. Röhögnek rajtam. Ujjal mutogatnak rám : ez az a magyarországi csavargó, aki nem fizeti ki a kocsit . . . A rendőr bekísér. Értetlenül beszélek magyarul, németül, franciául, megpróbálok visszaemlékezni néhány orosz mondatra, amit még hadifoglyoktól tanultam a háború alatt . . . Hiába, gyanus vagyok, idegen, bezárnak, kihallgatnak, megvernek, elveszik az útlevelemet. Idegen világ ez, idegen emberek, mégsem vagyok én már olyan bátor, lelkes és őszinte gyerek, mint valamikor . . .

De semmi sem történik. Ülök az ócska konflisban, tapogatom a pénzemet. Arany felírások szikráznak a palotákon, idegen nyelvű cég-táblák. Modern épületek fehér falain ragyog a napfény, kis rozzant házak húzódnak meg a tövükben. Rendőr, kék ruhában, gummibottal. Nem néz rám, oda se hederít, sétál és báméskodik, játszik a gummibottal. Milyen rettegést, milyen gyávaságot neveltek belém tíz esztendő alatt! Csak ülne itt mellettem valaki a kocsiban, akit megkérdezhetnék, hogy micsoda bank ez itt, micsoda hivatal az amott, miféle templom ez, milyen szobor . . . A villamos szép zöld, mint a fű. Csodálatos színfolt a szürkék és fehérek síkjai között, kiragyog a lila árnyékokból. Békés asszonyok ballagnak szatyorral a karjukon. Biciklik siklanak, autók. Most már sokkal bátorságosabb minden. Emberek ezek, mindenütt egyformák. Talán a kocsis sem fog káromkodni, ha kevés lesz a pénzem. Szépen megmondom neki : Nézze, bocsásson meg, nincs több, de felírom a címét és még ma elküldöm a többit . . . Mosolyog, megemeli a sapkáját, barátságos ember, nem is fiatal már, vörös bajusza van s úgy gubbaszt a bakon, mint valaha az öreg pesti kocsisok. Néha suhint az ostorral, de nem üti a gebét, jószívű ember . . .

Szép, szép az élet, drága jó emberek, mind valamennyien, megölellek benneteket, ha nem értek is a nyelveteken, igen, téged is, te rokkant vénasszony, pedig az ábrázatod olyan, mint a birkáé, te erről nem tehetsz, téged is szeretlek! Jó emberek vagytok valamennyien! Szépék a dombok, a régi vár fent a hegyen olyan, mint a nagyapám, szigorú, rideg, de azért szeretem . . . Csak ülne itt mellettem egy szép kis leány, piros kalappal, kék ruhában, megfognám a kezét s elmonda-

nám neki, hogy nagyon szeretem ezt a várost, amelyet először láttam életemben és ezeket a házakat, a moderneket épen úgy, mint a régieket, a dombokat és a villákat a dombokon, a rendőrt, a konfliskocsist és a lovát. Megfognám a kezét s ő azonnal érezné, hogy a testvére vagyok s mindenkinek a testvére . . . Lám, a gyalogjárón az a kékruhás leány hogy rámnézett, még meg is fordult utánam, én is megfordulok, intek neki, csodálkozik és mosolyog, aztán íves lábaival továbbsiet. Bizonyosan töri a fejét, hogy ki lehetek s miért mosolygok, otthon is nevetni fog, sőt egy hét múlva is, ha eszébe jut ez az intés. No, öreg mama, neked is intek, ne nézz olyan mérgesen . . . De ő bosszusan csóválja a fejét, megsértődött, azt hiszi, hogy gúnyolódok.

A pénz elég. Sok is! Alig főgyott a készletem. A kocsis leszáll a bakról, leveszi a táskámat, köszön s csettint a nyelvvel. Most már tudom, miért vagyok olyan boldog! Ez a város épen olyan, mint az, amelyben diákoskodtam. Ugyanolyan keskeny, tiszta, kedves kis utcák. Hátha valami délibáb ez és én most megint a vidéki kisvárosban vagyok? Vagy az is megtörténhetett talán, hogy mindent álmodtam s most ébredtem fel? Hogy álom volt közben a háború, a felfordulás, a vizsgák és szekundák, a szerelmek, kétségbeesések, virrasztások, könyvek, írás, éhezés, hónapos szobák, család, gyerekek, adók, perek, újságcikkek, betegség, vándorlás . . . mindez álom volt? Hátha ez a konflis ugyanaz, amelyben apámmal mentem az állomásra, mint kis diák s épen haza akartam utazni vakációra, amikor valami furcsa rontás esett rám, elaludtam és félóra alatt, tíz perc alatt végigálmodtam tizennyolc esztendő történetét? Most aztán felébredtem és ugyanabban a városban vagyok, ugyanaz a test és lélek?

Jaj, nem, ez a kapu idegen, magam is idegen vagyok itt és ez az álom, ez, amikor ugyanannak érzem magamat, aki voltam . . .

* * *

Most, ahogy visszagondolok az egészre, csodálkozom: hát csak ennyi kell ahhoz, hogy az emberből kibontakozzék a jól elfojtott, eltemetett, eltagadott gyermekkor. Mindent olyan egynek látok, nem tudom megállapítani, hol van hát a határvonal, ahol megszűntem az lenni, aki ma vagyok s az lettem, aki valaha voltam. A hajón alakultam át? A kocsiban? Hol, hogyan? S milyen csodálatosan és különösen szövődik össze az emberben a régi énje és a mai.

Mert amikor ott ültem állítólagos barátom szobájában az ablaknál s vártam őt, megesküdtem volna rá, hogy saját régi diákszobámban ülök, az asztalon az én irataim hevernek szanaszét, az utcán pedig el fog libegni az a kis leány, akit Cukorbaba néven az egész iskola ismert. Nagyon boldog vagyok itt, ebben a kis szobában! Harmonikus, csodálatosan harmonikus vagyok.

Csak amikor belép egy magas, kissé hajlott, borotváltképmű, szürke ruhás úr az ajtón, akkor zökkenek vissza abba az énembe, amelyet olyan

könnyen s olyan vidáman el-elveszítetek, mint a kígyó a bőrét. Csak hát ez fordítva van : én az újat veszítem el minduntalan s a régit öltöm fel újra. A szürkeruhás úr összecsi a szemét s kényelmetlenül néz rám. Látom rajta, hogy nem szereti az idegeneket. Valamiért állandóan bűnösnek érezheti magát, hogy annyira fél ! Én szigoruan nézem, megfigyelem a mozdulatait. Ötvenéves, de többnek látszik. Valamikor szép szál ember volt, most pipogya, rokkant, keserű. Úgy áll a küszöbön, mintha támadást várna, de egészen bizonyos, hogy nem védekezne, ha rátámadnék, hanem elfutna. Szolgálélek. Az arca gyűrött, olyan, mintha kifacsarták volna, de a szemében sok naivság van és a szája körül jóság. Puhaság.

Szándékosan nem szólok semmit, hogy kényelmetlenebbé tegyem számára a dolgot. Végre észbekap s elmosolyodik. A nevemet mondja.

— Az vagyok — mondom nevetve s felállok.

— Mindjárt gondoltam, hogy ön az ! — kiált fel. Önnek szólít, pedig leveleinkben tegeztük egymást. — Hozta Isten. Szerencséje, hogy itthon talál, délután akartam elutazni Bécsbe.

Leülünk, egy csomagból körtét, barackot, zsemlyét szed elő, megkínál.

— Ma valószínűleg ez lesz az ebédünk — mondja — mert egy fillérem sincsen. Feleségem szánatóriumban van, a gyerekeimért is tartást kell fizetnem. De hát ön hogy áll pénz dolgában? Ejnye, most jut eszembe, hogy mi már összetegeződünk ! Szervusz, kedves barátom.

Engem a lap érdekel, amelynek a szerkesztőjéül felkértek. De ő csak beszél, beszél s észreveszem, hogy a szavak végét elnyújtja és leereszti, mintha rétest nyujtana belőlük. Ez rossz jel, gondolom, az ilyen emberek kétszínűek, ravaszok, álszók. Lágynak s engedékenynek akarja mutatni magát, pedig makacs és önző. Így figyelgetem. Ő faragja a körtét és sebesen eszik, mint a nyúl. Mohó, nehezen lakik jól. Ez nem fizikai éhség nála, hanem elnyomott belső életét akarja kielégíteni így. Megfontolandó. Lám, már nem is vagyok, aki voltam az imént : lelkes, kíváncsi, jóindulatú diák, már figyelem ezt az embert és könyörtelen vagyok vele szemben. Mintha az apám lenne . . .

Kiderül, hogy barátom, nevezzük Tapolczainak, rengeteget futkos, hogy soha rá nem ér, hogy nem olvas, nem ír, csak szerkeszt, levelez és adminisztrál, hogy délutánra randevuja van egy kávéházban egy hirdetői ügynökkel, de nem tudja melyik kávéházban, hogy egyszerre hét felé kell tépnie magát s az ő vállán nyugszik az Ósi Város legnagyobb lapjának s kiadványának minden gondja. Rossz jel, gondolom, az ilyen ember nagy hűhót csinál semmiért. De azért annyira bánt a magam lustasága, léha semmittevése, lézengése, hogy még rágyujtani is alig merek s szégyenlem magam, amért én kevesebbet levelezek, adminisztrálok, futkosok és csak épen, hogy írok.

— Nem nagyon érünk rá, kedves barátom — mondja Tapolczai és ide-oda futkos a szobában, kapkod az asztalán — rendet kéne már teremteni, de soha nem érek rá. Délután itt lesz a kisasszony és diktál-

nom ke-e-e-ell. Borzasztó. Még az a kritika sincs meg arról a könyvről, pedig fontos. Lennél szíves te diktálni majd egy kritikát, tudod, amelyet gondolsz, hiszen ismered a könyvet. Addig én elintézem az ügynököt. Helyes?

— Borzalmasan nyakamra érnek a dolgok — kezdi újra — mindent magam csinállok. Szét vagyok darabolva. Most elmegyünk ebédelni. Van pénzed?

Önkénytelenül zsebembe dugom a kezemet és védem a pénzt.

— Nincs — mondom — de hiszen most ettünk körtét, barackot, minek az ebéd? Én nem vagyok éhes.

— Borzalmasan éhes vagyok. Mi az a kis körte-e-e? Gyerünk barátom, ne légy stupid ember. Ezzel nekem nem imponálsz.

De maradok. Megnézi az óráját, fejéhez kap: Na, már megint nem érek rá ebédelni! Rémes! Magam végezek mindent. Most szaladok a kávéházba, csak azt nem tudom biztosan: melyik kávéház. Na, mind-egy. Szervusz. Egy óra múlva itt leszek.

Elrohan. A folyosóról visszajön s azt mondja: Most jut eszembe, nekem még sürgős leveleket kéne elintézni, igazán rémes, mennyire egyedül állok a dolgokka-a-al! Lecsapja az irattáskáját, kapkod az asztalon: Nem lehet itt megtalálni semmit, igazán itt az ideje, hogy segítsen valaki, mert egyedül nem győző-ő-öm. Na, itt kéne már lenni a kisasszonynak is, nem tudom, hol késik, megint nem intézünk el semmit. Pénzt is kéne keríteni. Rémes!

De az ajtó felett megszólalt a csengő s Tapolczai kiszalad. Biztosan a kisasszony. Csakugyan ő, a gépirólány. Alacsony, szinte kislány. Egyszerű világoskék ruha van rajta, fején piros kalap. Mennyire egyformán öltöznek a nők s mégis mennyire más mindegyik. Ez nem szép, de kedves, valóságos gyermek. Szép magas homloka van, haja egészen rövidre nyírva, ami csak fokozza arcának gyermekességét. Kékszemű. A szája kicsiny és ártatlanul fodros. Keze, mint a babáé. Ahogy bemutatkozik: Vilma vagyok, apró pukkedlit vág.

— Maga német? — kérdezem.

— Hogy találhatta ki? — mondja csodálkozva, mintha varázsló lennék s a szeme tágra nyílik.

— Ördögös ember ez, kedves kisasszony, mindent kitalá-á-ál! — nevet Tapolczai és sűrög-forog a szobában, látszik rajta: a kislánynak is imponálni akar a rengeteg dolgával.

— Ezt csak könnyű volt kitalálni — mondom én. — Rá van írva az arcára. Igazi kisvárosi, bennszülött német arc. Valami olyan, mint Werther Laurájának az arca. Vagy, mint ahogy a schilleri nőt elképze-
li az ember.

— Német vagyok — mondja szégyenkezve. — Igen, mi nagyon régen élünk itt, talán minden ősrünk itt lakott. Odahaza nem is beszélünk másként, csak németül. Mikor az iskolába beiratkoztam, még egy szót sem tudtam magyarul...

Kis csend támad a szobában.

— No, most nekem el kell menne-e-em, tudod, vár a kávéházban a hirdetési ügynök. Rohanok. Kedves barátom, hát te addig, amíg visszajövök, leszel szíves lediktálni a kisasszonynak azt a kritikát. Kedves kisasszony, ha lenne még ideje, írja meg azokat a leveleket, amiket mondtam. Most rohanok — beszél sebesen Tapolczai s ide-oda futkos a szobában, megáll, a homlokához kap: Mit is felejték itthon? Kihúzza az óráját, száját összecücsöríti: Ejnye, már ott is kellene lenne-e-e-em! Rémes! Kiszalad és elmegy.

* * *

Most hát én itt ülök a diványon és az írógép mellé letelepszik Vilma. Várakozón néz rám. Nekem pedig diktálnom kellene. Kényelmetlenül érzem magamat. Nézem a lányt. Milyen komoly, egész lényében van valami erőszakolt szerénység, valami félenk mozdulni-nemtudás. Kezét az ölébe ereszti.

— Nézze, Vilmácska — mondom — nekem igen kényelmetlen volt világeletemben a diktálás. Szívesebben írok magam. Üljön ide a diványra és olvasson valamit, én majd megpróbálok írni.

Csodálkozva nyitja rám a szemét:

— De hát miért?

— Minden munkáltatás között a diktálás a legmegalázóbb — folytatam én. — Mert ha diktálok, akkor maga nemcsak a fizikai munkáját bocsátja rendelkezésemre, hanem a szellemét is alárendeli nekem. Nem gondolhat egyébre, csak arra, amit én mondok. Akár bántja valami, akár örül valaminek, akár álmos, akár éhes, akár fáradt, akár friss, csak arra gondolhat, amit diktálok. Ez a legnagyobb rabszolgaság. Nem gondolja?

Vállat von: — Én már úgy megszoktam és azért kapok fizetést...

Mégis megpróbálok írni. Tudom, hogy mit akarok s hogyan akarom, de a géppel nem boldogulok. Egészen más típus, mint amin én szoktam írni és a betűk között vannak olyanok, amelyeket csak szláv szövegben használnak: ipszilonok ékezettel, cék kis háztetővel s egyebek. Minduntalan rosszat ütök és gyakran nem találok olyan betűt, amire szükségem lenne. Nagynehezen leírom a cikk címét, azonban máris ideges vagyok, érzem, hogy fullasztó meleg van a szobában, ámbár az ablakok nyitva vannak. Igazán bosszantó, ezt a cikket nekem kellene megírnom s most csak úgy kapjak bele?

— Nem megy — mondom bosszúsán és cigarettára gyujtok.

— No látja, majd mégis inkább csak én... Jó?

Olyan szolgálatkész, igazi anyatípus. Az ilyen nő csak szolgálni akar. Hirtelen erős vágyat érzek, hogy megsimogassam a haját ennek a komoly, fojtott életet élő, szerény, szelíd és áldozatkész gyermeknek, aki a lelkében régen nem gyermek már. De erőt veszek magamon s azonnal megállapítom, hogy csak ürügyet kerestem a testi közelségre.

Vilma visszaül s én elkezdek diktálni. Furcsa, bosszantóan szomorú és ideges vagyok. Micsoda ostobaság: két ember most látja egymást először életében s máris az úr és szolgál, a munkás és munkáltató viszonyába keveredik, ahelyett, hogy a legtermészetesebb, legősibb viszony állana elő közöttük: a férfinak a nőhöz való közeledése, kapcsolódása.

Rágom a cigarettát, fujkálom a füstöt, előveszem a ceruzámat és a diványra feküdve, arcokat rajzolok a padlón. Már nem is gondolok a cikkekre, Vilmára sem, egészen elmerülök a rajzolásba, mint régen, diákoromban, amikor nagyon szerettem arcokat rajzolgatni. Szakállas, szigorú öregúr feje bontakozik ki a padlón. A szeme hideg és szűrő, a homloka magas, redős, bajusza összefoly a szakállával és az orra úgynevezett római orr. Hirtelen feleszmélek és vizsgálgom: kihez is hasonlít ez a fej, amelyet én most egészen öntudatlanul, ösztönösen rajzoltam. Nem tudok rájönni. Végre halványan dereng bennem valami: ez az apám feje, az ő magas, szigorú homloka, erős orra, a szeme akkor szúrta így, ha beszélgetéseinkben nőről, vagy társadalomszemléletről esett szó. S lám a bajuszát azért rajzoltam ilyen hozontosra, azért rajzoltam ekkora éktelen szakállt is, (noha ő borotváltképű), hogy eszembe ne jusson, kit rajzolok... Lám, életem sötét pontja az apám, hiába nem láttam már majd egy évtizede, hiába felejtettem el úgyszólván teljesen, hiába élem a magam egészen más, különálló életét, ide is utánam jön, országhatárokon túl, száz és száz kilométereken túl, anélkül, hogy tudnám. Nagyon szomorú dolog ez...

Feltekintek: Vilma nyugodtan néz rám, keze az ölében, kis szája körül szomorkás mosoly játszik. Diktáljak? Megpróbálok. Diktálok egy mondatot. Gyorsan pattognak ujjai alatt az írógép billentyűi. Milyen ostobaságot diktáltam! Legjobb lesz kihúzni. Húzza csak ki, kedves Vilma, mondom, ez ostobaság.

— Sőt, nagyon is értelmes — mondja furcsálkodva.

— Csak húzza ki! Úgy. Most már sokkal jobban érzem magam. Azt mondta az előbb, hogy régi bennszülött német családból származik. Meséljen valamit magáról... Nincs érdekesebb dolog, mint megismerkedni egy ember életével...

Vállat von: — Ugyan mit beszélhetnék én magamról? Engem senki sem kérdezt még és senkit sem érdekelt az életem... — Elbiggyeszti a száját, hallgat, a cipője orrát nézi. — De igaz, mégis, az unokaöcsém az egyetlen, aki megszokott kérdezni... Hogy mit gondolok, mit csinálok... De az úgyszólván a testvérem, mert én is egyedül vagyok, neki sincs testvére és öt évig is együtt nevelkedtünk, hát úgy tekintem, mint a testvéretem...

— Hány éves az unokaöccse?

Az arca kiragyog, egészen átszellemül, látszik rajta, hogy most arról a lényről fog beszélni, aki a legdrágább neki, aki számára az ifjúságot, a szabadságot, az örömet és vidámságot jelenti.

— Tizenhatéves... De nagyon erős fiú, sokat sportol, képzelje, csónakon elment egészen Hamburgig két barátjával! Hamburgig csónakon! Akkor mindennap írt nekem és milyen tréfás leveleket! Össze-
gyűjtöttem a leveleit, van közöttük tizenhatoldalas is és némelyikben
valóságos filozófus. Nagyon okos fiú...

— Mi akar lenni?

— Izé... — S elpirul... — Naturwissenschaft... Nem tudom
magyarul...

— Természettudomány.

— Igen, igen, természettudomány! Az az ő eleme! De olvas filo-
zófiát is, már Kantot is olvassa.

Arra gondolok, hogy én is ilyen diák voltam, mint ez a tizenhat-
éves gimnázista. Elképzeltem őt: épen, hogy pelyhedzik a szakála,
szeme kék, haja világosbarna és hátra van fésülve, homloka olyan nyílt
és tiszta, mint azé a kis gépírólánnyé, a szája gyermekes és komoly, de ha
kell, szívből s harsányan tud nevetni! Vállára hátizsákot kapcsol, jól
megtömve mindenféle praktikus szerszámmal és ott van persze Kant is,
a vaskos *«Tiszta ész kritikája»*... Vállára veti az evezőt. Elbámulja a
hegyeket, erdőket, a csillogó vizet és rövid nadrágjából kibukkan mesz-
telen, erős térde...

Eh, megint ugyanazt a fejet rajzolgotom, mégiscsak diktálni
kellene már! Kedves Vilma, ne haragudjék, próbáljunk meg írni. Foly-
tassuk. Tehát: «Ez a regény a háború utáni magyar irodalom egyik
legjelentősebb alkotása...» Ostobaság! Jelentős eseménynek nevezek
egy kis szerelmi regényt! Talán mégsem egészen így áll a dolog? Most
hazudtam. Miért hazudtam?

— No és persze maga nagyon szereti az unokaöccsét? — kérde-
zem hirtelen s úgy várom a feleletét, mintha nagyon fontos lenne szá-
momra.

— Ó, nagyon! Nagyon szeretem! Az egyetlen ember, akit szere-
tek, az egyetlen! Olyan ő, mint a testvérem, én legalább így képzelem
el a testvéremet. Ha lenne, ilyen lenne. S milyen jókedvű! Engem Árvács-
kának nevez s mikor jön, mindig megkérdezi: No, Árvácska, hát mikor
virulsz már ki? Még mindig csak hervadozol? Mert én olyan egykedvű
vagyok...

— Nagyon ráillik az Árvácska elnevezés... Igaza van az unoka-
öccsének...

Milyen szentimentális! Törülmetszett német... — gondolom.

— Aztán elkezd tréfálni és addig nem nyugszik, amíg el nem
nevetem magam! Sokszor kergetőzik velem, futkos, bosszant, végül
akkora hancúrozást csap, hogy a mamám, aki beteg...

No lám, itt a beteg mama! Milyen egyforma a világon minden!

— Mi baja a mamának?

— A mama... Szegény, ő már régen beteg. S egyre betegebb.
Nagyon sok orvos megvizsgálta már, átvittük Bécsbe is, de egyik sem

tudja megállapítani, hogy mi baja. Különösen azóta, hogy elmúlt a háború és itt úgy megváltozott minden. Én akkor még kis lány voltam, második polgárista, de emlékszem, hogy szegény mama hirtelen megbetegedett és azóta nem is tud meggyógyulni. Sokszor arra gondoltam, hogy valami lelki bajának kell lenni... én nem értek hozzá, csak úgy érzem...

Nagyot sóhajt. Finom balkezevel elsimítja a homlokába hullott hajcsomót. Érdekes, a nők milyen biztosan megéreznek mindent. Világos, hogy a mama neurótikus, azóta beteg, mióta megváltozott körülötte a világ, vannak ilyen emberek. Belebetegszenek az életük megváltozásába.

— Van házuk? Szőlőjük is talán, valahol a hegyen?

Legyint. Ajka két csücske lebiggyed. Olyan puha és ártatlanul szomorú most a szája.

— Nekünk! Nincs nekünk semmink! A papám is elvesztette az állását, nincsen semmink. Épen azért vállaltam el ezt az állást, mégis valami kis kereset... Most már csak két hétre van pénzünk, azután... azután nem tudom, mi lesz...

— Ez minden jövedelmük? Ez, amit maga keres?

— Ez.

— És ebből akarnak maguk hárman megélni?

Vállat von.

— De hát ez borzasztó! Maga egyedül akarja fenntartani az apját, anyját?

Ismét vállat von. Mosolyog, látszik rajta, hogy maga sem hiszi, de muszáj hinnie. Mert e nélkül a hit nélkül mindnyájan öngyilkosok lehetnének.

— Papa már húsz éve belső munkatársa volt itt egy nagy lapnak. Politikai munkatársa és ő vezette a gazdasági rovatot is. Faktor volt, nem tudott magyarul. Német lapnál volt, ismeri — s egy nagy német lap címét mondja. — De amikor vége lett a háborúnak és kivonultak a magyarok, egészen más politikai irányban kellett volna dolgozni és a gazdasági élet is megváltozott és a papám ezt már úgysem bírta volna, felmondtak neki. Most már nincsen semmink. Mindent eladtunk, elfogyott a végkielégítés is, ó az már régen elfogyott, nincs már ékszerünk, porcellánunk, eladtuk az ezüst evőeszközöket is, aztán a kredencet, legutoljára a zongorát, amit a mamám nekem szánt, mert nagyon szeretek zongorázni... Kedves zeneszerzőm Beethoven, Bach meg Mozart. Most már csak nagyon ritkán zongorázok, de nem is érnék rá, mert reggel hatkor kelek és...

Hirtelen elpirul s elhallgat. Sürgetőleg nézek rá.

— Csak mondja, mondja, nagyon érdekel, hogy hogyan él! Ne szégyelje magát!

— Hát jó, ha érdekli... Hatkor kelek, kitakarítok, reggelit készítek, aztán bevásárolok, megfőzöm az ebédet, elmosogatok... De igazán, ez nem érdekelheti magát...

Mikor megnyugtatom, belemelegszik, kipirul az arca, látszik rajta, hogy én vagyok az első idegen, akinek beszámol az életéről. Milyen boldogító, édes érzés lehet neki, hogy egy idegen férfi előtt, akit most látott életében először, beszámolhat a hétköznapjairól! Milyen felszabadulás lehet, mennyi gátlás levetkőzését jelenti számára! Mint aki sokáig, sokáig gyalogolt éjjel-nappal, álmatlanul ugyanabban a ruhában s végre menedékházhoz ér, ott levetkőzhet és kinyújtózhat, szabad és természetes ember lehet, ledobálhatja magáról a nehéz bakancsokat, a fullasztó ruhákat és kesztyűket. Így vetkőzik le lélekben előttem s bár szégyenkezik egy kicsit, mégis hálás és boldog!

— Délután mama is, papa is lefekszik, papám olvas, rendesen az ujságokat böngészi, hogy mikor változik meg már minden, mamám meg regényeket olvas, mindig regényeket olvas, én meg eljövök ide s itt dolgozom néha este nyolcig is, akkor hazarohanok, csinállok hamar vacsorát és aztán este van. Este van... — ismétli önkénytelenül.

— És vasárnap elmegy a moziba?...

— Jaj, imádom Chaplint, imádom, de nem tudok rajta nevetni, ha nevetek is, könnyes a szemem! Nagyon ritkán láthatok Chaplin-filmet, mert a mamám nem enged moziba és igaza is van, mi nagyon szegények vagyunk...

— Akkor bizonyosan sokat olvas.

— Ááá, azt nem engedi a mamám, azt mondja, hogy az olvasás árt és nem is hasznos, azalatt, amíg egy könyvet elolvas az ember, hát egész csomó harisnyát meg lehet stoppolni. — Nevet. Ezen is tud nevetni! — Csak akkor vagyok igazán boldog, ha eljön az unokaöcsém, az a drága gyerek, akkor jókedvem van, ő mesél mindenről, nagyon okos, most is mesélt nekem valami Einsteinról és a relativitásról, olyan szép volt, arról magának fogalma sincsen. Olyan, mint valami nagyon-nagyon szép regény...

Ekkor a kis karkötő-órájára pillant s megrémül. Minden érzés olyan pontosan kifejeződik puha s ártatlan gyermekarcán, hogy olvasni lehet rajta. Mint a legtöbb emberén, aki szavakkal nem számolhat be magáról, mert esztendőkön át némaságra kényszerítik. De most láthatatlan korbács suhan meg a háta mögött, amiért beszélni mert és nem dolgozott. Szeme kerekre nyílik s rám bámul. Nevetek.

— Mindjárt itt lesz Tapolczai úr és mi nem dolgoztunk semmit! Csak beszéltünk, loptuk az időt!

— No jó, Tapolczai csak hadd lármázzon. Én most megismertem egy embert és ez többet ér, mintha megkritizáltam volna egy másik embert, akit nem ismerek.

Úgy nézünk most egymásra, mintha mindig ismertük volna egymást és ez boldoggá teszi Vilmát s valami könnyű, kellemes, sugaras érzéssel tölt el engem is. Minden ok nélkül mosolygunk egymáson, két összeesküvő, aki kijátszotta az egész világ jól szervezett terrorját és megmutatta a lelkét egymásnak.

— Hát akkor hamar diktálok valamit — mondom vidáman. — Most már látja, hogy nem akarom magát szolgálatomba hajtani és kihasználni a munkáját... Meg fogja bocsátani; ha diktálok, hiszen csak azért teszem, hogy a vén Tapolczai ne lármázzon magával, drága Vilma. Jó?

— Jó! — s vidáman nevet, megigazítja a ruháját, az írógéphez fordul és várakozón néz rám.

S most csakugyan gyorsan diktálok a kritikát. Nem feszélyez immár semmi, nevetek a mondataimon, hajt a rutin, értem annyira a mesterségemet, hogy csupa muszájból értelmes mondatokat mondjak egy könyvről, amelyet elég jónak tartok amúgy is. Az írógép pattog, Vilma kis gyermekkezei röpködnek a billentyűk felett, látszik, hogy ő is megkönnyebbülve dolgozik, boldogan és felszabadult szívvel, talán nem is hallja, hogy mit mondok, hogyan fűzöm a szavakat egymáshoz. A padlóra írt fejet stilizálgatom észrevétlenül, majd áthúzom egészen, bemázolom, fátyol mögé rejtem, eltűnik a kemény római sorsor, a rideg szakáll, a rejtegető bajusz, nevetgélek magamban, mert megfoghatatlan, érthetetlen vidámság kergetőzik a szívemben. S az összekuszált fej mellé másikat rajzolgotok, miközben sem a cikken, sem a rajzon nem gondolkozom semmit. Rajta kapom magam, hogy Vilma etonfrizurás gyermekfejét próbálok lerajzolni. Ugyan, ugyan, csóváltatom a fejemet, milyen régen voltál már diák s milyen régen rajzolgattad egy kislány finom profilját az iskolapadra, meg otthon az asztalodra, miközben unalmas ostobaságokon törted a fejed! De nem szégyenlem magam. Mégis csak jó volt gyermeknek lenni s az a legmegtisztítóbb érzés, ha az eltemetett gyermek feltámad egy-egy órácskára!

Kulcs zörög az előszobaaajtón s berohan Tapolczai. Irattáskáját az asztalra dobja, homloka izzadt, ő maga elnyúzott és bosszús.

— Na, az ördög vigye el, berohantam az egész váro-o-ost! Rémes ez, kedves barátom. Elmentem egy kávéházba, ott ültem egy órát, akkor jutott eszembe, hogy egészen más kávéházban adtunk egymásnak randevut, persze a város másik végébe-e-en. Szaladok oda, azt mondják, épen most ment el. Nosza, utána. Végignyargaltam az egész váro-o-ost, de persze, nem tudtam elcsípni. Rémes, hogy mindent magamnak kell végeznem-e-em...

Törölgeti a homlokát.

— Naaa, kedves barátom, hát ti szorgalmasak voltatok? Dolgoztatok?

Rámnéz, szeretnék a szemébe nevetni. Vilma épen rámkacsint, most egészen huncutul csillog a szeme, magában bizonyosan vén számárnak nevezi Tapolczait, már rájött a lázadás ízére...

Mondom, hogy mennyit dolgoztam. Megvan elégedve. Közben rakosgat az asztalon s arról beszél, hogy rendet kéne már csinálni, nem talál meg semmit. Összemosolygunk Vilmával. Tegnap még néhány száz kilométerre voltunk egymástól s azt sem tudtuk, hogy ilyen eton-

frizurás, kékszemű lány s ilyen sovány, borotváltképű férfi a világon van. S íme, összenevetünk ennek az öreg úrnak a háta mögött, mint két cinkos, akik évek óta együtt követik el a csínyeket . . .

Most azonban Tapolczai kezd diktálni. Száraz levelek peregnek ki ajkai közül, mint az őszi szélben lesodort falevelek, amelyekben már nincsen semmi élet, semmi frissesség. Már egész avarréteg borítja az íróasztalt. Én egy német folyóiratot forgatok végigheverve a dívánon, de a lap széle fölött állandóan Vilmát nézegetem, apróra vizsgálom az arcát, két ajka szögletén kicsiny gödrök vannak s a halántékán kis barna anyajegy, megkísérlem követni a gondolatait, érzéseit s úgy vélem, rám gondol ő is, mert néha a szeme sarkából felém pillant s ilyenkor alig észrevehetően elmosolyodik, de csak a szája csücske mozdul meg egy árnyalatnyira . . . Majd, amikor a levelekkel végeznek, Tapolczai megint az asztalhoz fut, rendez és közben szünet nélkül panaszkodik. Hogy itt a bűnügyi regénye is, amit pénzért csinál egy német kiadónak, most be akarják perelni, mert tartozik a regény végével, de a pénz is kéne, azért most azt kell írni . . . Vilma nagyot sóhajt s rám néz, pillantásában benne van, hogy : Ezért a regényért átkozom én el a munkámat, azért átkozom meg azt is, aki feltalálta az írógépet . . . Az én szemem pedig ezt üzeni neki : Gyere, menjünk innét, miért vagyunk emberek, ha annyi szabadságunk sincsen, hogy egy unalmas, kétségbeejtő bűnügyi regényt a faképnél hagyhassunk? Milyen békésen és szerelmesen mosolyog a délutáni napfény, lemegyünk a Dunapartra, nézzük a szorgalmas hajókat, a játszó gyermekeket, a parti fákat és a csillogó hullámokat . . . Az ő szeme hosszan rajtam felejtődik, látom, hogy megértett, de felel : Beteg az anyám, összetört ember az apám, két hétre van csak pénzünk, mit ér nekem, hogy a huszadik században élünk, hogy van repülőgép és rádió, automobil és film, én rabszolga vagyok és annyi hatalmam sincs az életem felett, hogy elmenjek veled a Dunapartra, amit megtehet egy vad néger, vagy indián . . .

Dühös vagyok. Felfedezem, hogy Tapolczai kétségbeejtően hasonlít egy iskolatársamhoz, akivel együtt laktam s aki állandóan megzavarta a munkámat. Hisz ez a Tapolczai nem is valami ötvenesztendős öreg író, aki nekem apám lehetne, ez egy zöld fickó, tele rosszindulattal s annyira ostoba, mint az öreg fejsze. Hisz nekem lakótársam ez az ember, azért diktál Vilmának, mert el akar készülni a holnapi leckéjével s egyedül nem menne semmire !

A ponyvaregény száraz, kimért mondatai peregnek az ajkáról. Nehézkesen, kínosan, izzadságszagosan. A gyilkosság már kiderült, három emberre gyanakszanak. Ki lesz az igazi gyilkos? Ez valóban idegfeszítő probléma. Lélektani magyarázatok következnek, nyilatkozik a kriminálpszichológus, a vizsgálóbíró, az ügyész . . . Tudat, tudatalatti . . . Az «én» a tudat mélységébe hull . . . A tudat az «én» mélységébe szakad . . . Borzalmas. Ezzel az emberrel akarok én lapot csinálni ! Ezzel, aki itt diktál nyakra-főre, ahelyett hogy kimenne a Dunapartra,

nézegetné a szorgalmas hajókat, a csillogó víz felett úszó füstöt, a nyári díszben ragyogó fákat, a hancurozó gyermekeket . . .

Nem bírom tovább. Ott kell hagynom a diákszobát, mint annyiszor, amikor belevették magukat a bölcseségre nem hajlamos társak. Veszem a kalapomat, botomat, indulok. Ezalatt Tapolczai valamit keres az asztalon s látom, hogy Vilma szomorúan néz rám, majd ceruzát vesz a kezébe s hamar ír valamit egy papírdarabra. Megnézem, ez van rajta : «Miért hagy itt? Kétségbeejtően unalmas ez a munka» ! Kutatón nézek az arcába. Lám, hát már egészen fellázadt ! Milyen egyszerűen megy ez. Fogom a ceruzát s a mondata alá írom : «Ej, Vilmácska, hol a régi, nem is oly régi alázatos engedelmesség? Ez lázadás !» Elolvassa az írást, vállat von, összeszorítja az ajkát s mereven a földre néz.

— Hétkor ! — mondom én önkéntlenségül, a küszöbön. Látom, megérti. Valóságos összeesküvés.

* * *

Hétig sétálok az utcákon. Figyelem az idegen város életét. Idegen város? Hol idegen, miért idegen? Csak egyre különösebb, de nem idegen ! Ezt a vidám sürgést-forgást, ezt a német beszédet, ezt az elevenséget, nyugalmat, tisztaságot és békét ismerem én, húszesztendővel ezelőtt már éltem itt, csak hogy jött egy rossz álom és elfelejtettem mindent . . . Budapest elsüllyedt a látóhatár peremén. A fáradt, ideges, dühös emberek, az enervált nők, a futkosók és lézengők . . . Minden, ami beteg és elkínzott : elmúlt előlem. A térségen álmosan sétálgat a rendőr. Amott két ember összeveszett, csehül kiabálnak egymásra, arcuk kivörösödik, csakhamar karójban állanak körülöttük a szájtatók. A rendőr odaballag, de csak arra vigyáz, hogy az emberek el ne állják a villamossíneket. Egy darabig nézem őket, megejt az illúzió, hogy diák vagyok és a városban iskolautáni sétámat végzem. Ósdi templomtoronyban megszólal a harang, épen olyan hangja van, mint annak a harangnak, amely gyerekkoromban szólt a szobámmal szemben a franciskánusoknál. Lám, eszembe jut, hogy abban a templomban akartam én örök hűséget esküdni egy tízéves kis lánynak, első szerelmemnek ! Izgalom fog el, végigbizzereg a hátamon : azóta sem csókolt meg senki úgy, mint ő, a barnahajú pajkos kis lány . . .

Visszakerülök az utcasarokra, idegesen várom Vilmát. Múlnak a negyedórák. Így vártam valamikor az utcasarkokon őt is, a legelsőt, így lestem, hogy mikor bukkan fel gömbölyű kis gyereklába és libegő piros hajszalagja a napfényben. Cigaretta s mindössze ez a cigaretta különböztet meg akkori énemtől.

Egyszer csak felbukkan a piros kalap és világoskék ruha a kapuban. Vilma. Megáll egy pillanatra és gyorsan körülnéz. Majd sebesen elindul felém s mosolyog. Úgy látszik, benne is bujkál valami reminiscencia, mert ideges a járása és az arca halványpiros.

— Hát megvárt? Jaj, nagyon unalmas volt, mondta is Tapolczai úr,

hogy tele van az írás hibával. Soha még ilyen nehezemre nem esett a munka!

Kezét a kezemben felejtí, nem néz rám, kapkod a szeme, de kis puha szája boldogan s gyerekesen mosolyog. Milyen kicsi lány, a vállamig ér s olyan törékeny és finom, mint egy porcellánfigura. Erős vágyat érzek, hogy átkaroljam a derekát s így menjek vele a csendes utcán lefelé, de szívembe üt a tudat, hogy nem vagyok már gyerek és mégis-csak furcsa lenne ez a bizalmaskodás, talán meg is ijeszteném ezt a fojtottan élő lelket. Elindulunk egymás mellett s ha nem fogjuk is egymás kezét, mégis érezzük, hogy összetartozunk s hogy ez az önkéntelen összetartozás örömmel tölt el mindkettőnk.

A Dunapart felé megyünk. Fűzöldre lakkozott villamosok futnak el mellettünk és piros autóbuszok. Már látszik a hajók füstje és balról méltóságosan emelkedik az egyetem barna épülete, aranyosan csillog rajta a felírás. Virágágyakban tűzpiros virágok illatoznak és a nyírott gyepp olyan, mint a perzsaszőnyeg. Leülünk egy padra, körülöttünk lármáznak, labdáznak és fogócskáznak a gyerekek, lányok sétálnak pávásan, délceg testük ütemesen ringatózik a napsütésben. Egy öreg bácsi botjával ábrákat rajzol a homokba. A napfény villog a Duna apró hullámain, egy kis hajó fürgén iparkodik a part felé, csónakok libegnek a fényben. S mi ülünk a padon.

— Meddig maradhat velem?

Karkötőórájára pillant, vállat von.

— Máskor haza szoktam menni már ilyenkor, a mamám nagyon félt, nekem nem szabad elmennem a strandra, mint más lánynak, én nem csónakázom, mint a barátnőim... Ilyenkor otthon szoktam lenni, ha már nincs dolgom Tapolczai úrnál, de ma este... — S megint rámnéz, elmosolyodik.

— Mindjárt lenyugszik a nap — mondom. Halvány ködök ereszkednek nyugaton a vízre s a nap aranypirosra festi a báránnyfelhőket. — Mit fog szólni a mamája, ha valaki meglátja itt velem és elmondja otthon?

— Talán nem lát meg senki... De azt sem bánom... Nem bánom! — Mintha megdöbbenne önmagán, kutatva bámul kis cipője orrára, száját összeszorítja és homlokán apró barázdák futnak össze. Aztán megint vállat von. Elmosolyodik.

— Csak az unokaöcsémmel érzem magam olyan jól, mint most magával. Nem is tudom, hogy lehet ez. Már amikor az ajtón beléptem és ott láttam magát Tapolczainál, olyan furcsa volt, mintha mindig ismertem volna, csak épen a nevét nem tudtam. Olyan ismerős volt az arca és olyan kedves... Nem, mit is beszélek! — kiált fel elpirulva és egymásra veti a lábait. — Ne értsen félre! Csak olyan érzés ez, mint amit valami kedves rokonával szemben érez az ember, mintha maga, mondjuk, az unokaöcsém testvére lenne, akit...

— Szóval: mintha a maga unokabátyja lennék.

— Igen, de azért van benne valami más is. Valami idegen. És épen ez az, amire kíváncsi vagyok. Maga olyan unokabátyám nekem, aki most született meg, ebben a pillanatban szinte, de én már régen ismerem magát, anélkül, hogy láttam volna . . . Mert eddig csak egy igazi barátom volt, az unokaöcsém : Erik. De most itt van maga is. Mondja — fordul felém hirtelen és kérőn —, úgy-e, ha elutazik, fog írni nekem, csak egy lapot, egy sort? Csak annyit : «Kedves Vilma, most magára gondolok és üdvözlöm.» Jó?

Nevetek. Annyira ismerem már ezeket a szavakat és mégis milyen melegséggel járják át a szívemet, mintha most hallanám először. Szinte azt is tudom, mi következik most. Milyen mondatok fognak születni. S amit ő most nekem mondott, tulajdonképpen burkolt vallomás. Nem is burkolt, csak az ő szemében vannak elburkolva a dolgok s ha megmondanám neki, megijedne és tiltakozna. De persze, írok majd, nem is levelezőlapot, hanem levelet, négy oldalasat s pontosan beszámolok arról, hogy mit csinálók s hogyan érzem magam. Ezek a levelek kissé humorosak, kissé kötekedők s ártatlanul érzelmesek lesznek, mint amilyeneket elvár az ilyen gyermekes, komoly, pesszimista és ábrándozó leány.

— Tudja, én csak három szót fogok írni magának — mondom aztán. — Annyit : «Kedves Vilmácska, üdvöзли . . .» S maga képzeletben tetszése szerint ki fogja tölni a helyet, ami a három szó közé esik. Maga megírja a levelet úgy, ahogy szeretné, hogy meg legyen írva.

— S mit írhatok majd a megszólítás és aláírás közé? — kérdi izgalommal s félszemmél rámnéz. Szaporán nyitogatja és csukja a kézitáskáját, gyűri a kesztyűjét. Amikor észreveszi, hogy figyelem a mozdulatait és jól meg is jegyzem magamnak, megint elpirul s zavartan mosolyog.

— Amit csak akar. Mindent, amit csak akar.

— Mégis? — teszi fel a kérdést, a «mégis»-t.

— Hát próbálgassa csak. Hadd lássuk.

Ez a kis játék izgalommal tölt el bennünket. Én élesen nézem az arcát, ő magába mélyed, de a szeme sarkából rám-rámpillant. Kezét öntudatlanul a kezemre teszi.

— No jó. — S nevetgél magában, izeg-mozog a padon. — Hát például ezt : «Kedves Vilma . . .»

— Vilmácska . . .

— «Vil . . . mácska . . . Már két hónapja, hogy találkoztunk és most végre eszembe jutott maga is. Szeretettel üdvöзли . . .»

— «Öleli és csókolja . . .»

(Vége köv.)

Kodolányi János.

1929. nov. 1.

Kodolányi János: Futótűz. Bernát Tibor kiadása. A könyv előtt előszó s az előszó után aránylag kellemes csalódás a könyv. Ami rossz ebben a regényben, arra az előszó nagyszerűen előkészít; hogy mégis jó emlékké tesszük le, Kodolányi tehetségének az érdeme: ez a tehetség nem értett egyet az előszóval. Megint egy frappáns bizonyíték, hogy az író bölcsebb, mint szándékai.

Mindenesetre örömmel vesszük tudomásul, hogy «a természettudományok oly eredményeket értek el az emberen kívüli s az emberen belüli világ vizsgálatában, hogy revízió alá kel venni fogalmainkat... Meg kell állapítanunk, hogy micsoda érdekek szönek bennünket össze vagy választanak szét, hogy mit is jelent az állam, a politika, a termelés, a vallás, a szerelem, az egészség és betegség, a kultúra és civilizáció, egyszóval mind az a fogalom, amellyel sokáig olyan zavarosan, hebehurgyán s gyermekeken dobálóztunk, mint a gyermek a színes labdákkal». A regénynek le kell mérnie «pontosan, racionális, tehát realista eszközökkel, hogy kik és mik az ember szabad, harmónikus életének ellenségei s miféle módon lehet és kell ezeket az ellenségeket elpusztítani». Ezt az utóbbi mondatot Kodolányi szedette dőlít betűkkel. Nyilván azt tartja a regény legfontosabb műfaji jegyének, hogy dezinficiál.

Majd kifejti, milyen lesz az ő dezinfektor-regénye. Mesét, viccet, trükköt nem ad, de meghív, «nézzünk meg egy falut, egy családot, egy-két parasztot, egy-két urat, szóval egy kicsiny magyar világot apróra s gondolkozzunk». «Ha most egy kicsit megfeszítve gondolkozunk, egész biztosan eljön az idő, hogy gyermekeink már kevesebbet töprenghetnek és többet nevethetnek». Azért ne rémüljünk meg! A gondolkozás altató szerét a regény ostyájában kapjuk. Sőt osztott porokat fogunk szedni; ahelyett, hogy egyszerre vétetné be, egy egész regényciklusra adagolja szét: a «magyar tizenöt év» regényét ígéri, egy új Rougeon-Maquartot. Ha kicsit unatkozunk is, de

komoly építő munkában veszünk részt, amelyhez ő mindenesetre szolid gerendákat szállít.

Nem tudom a természettudományok melyik ága az, amelyik ennyire sürgeti a fogalmak átalakítását. Ruthefort elmélete az anyag szerkezetéről, a belső szekréciós-tan vagy épen (hogy szíven találjunk egyeseket) a pszichoanalízis? Az a gyanunk, hogy e revízió mögött bizonyos ismeretterjesztő könyvek sugallata lappang s ép az az említett gyermekekesség, amely olyan könnyen labdázik a színes fogalmakkal. Flaubert agyoncitált patikusa, úgy látszik, elnyúhetetlen s az irodalomnak nincs olyan bebizonyosodott zsákutcája, amely meg ne találná a maga vállalkozóit. Nem szeretem úgynevezett irodalmi áramlatokba fullasztani az íróimat, de mit tegyek, ha ők maguk bandukolnak vissza a nyolcvanas évekig, hogy fejest ugorjanak a legrosszabb fajta patikus-naturalizmusba.

Igaza van Kodolányinak: a realizmus nem avult el; bizonyítja ezt az az apró adat, hogy Homerostól Tolsztojig minden nagy író élt vele. A szerkezet és a koncepció közeledhetett és távolodhatott az élet részletességétől, de az életszerű ábrázolás a legelvontabb látomásnak is művészi feltétele, amint azt a legelvontabb mű, Dante Színjátéka is bizonyítja. Ne rejtőzzünk azonban a realizmus köpenye alá, amikor a «pontos, racionális» mérőrúd kontár rőfjével fenyegetjük meg az irodalmat. Micsoda író az, aki azzal csalogatja az olvasót: szedd be az én regényem piluláját s az unokáid meggyógyulnak tőle. Az író nem nemzeti higiénikus s nem regénycsináló tudós. Az író önmaga titkainak a virágos fája; a százajkú természet egyik vallomása ő. A céljai vannak érte s nem ő a céljaiért. Remeke az emberiségnek s nem eszköze. Költő s nem orvos. S ha orvos akar lenni: legfőlebb javas.

Félek, hogy ez az előszó megint csak író és közönség bizonyos sajnálatos kongenialitására számít. A sajtón-nőtt író szól a sajtón-nőtt olvasóhoz. Én elfelejtem, hogy ti teljesen műveletlenek vagytok, de ti is higyjétek el

Napkelet 1929. nov. 1. 21. n. 625-628.

nekem, hogy megszületett a magyar Zola. Vagy inkább, hogy Zola nem is élt s ez az irodalom-tudomány-mis-más velünk kezdődik el.

Ki kételkedik benne, hogy ez ma jó számítás? Az előszó különben meg is vallja, hogy a közönség melyik rétegéből toboroz. Wallace és Dekobra idegfeszítő laposságait emlegeti s kér bennünket, hogy ne izguljunk, «vajjon a tetőtől-talpig magyar úr, a gróf feleségül veszi-e Melindát s a cipőpasztás dobozban, amelyet a nagy detektív kapott, ekrazit volt-e vagy praliné.» Mi, akik idáig kizárólag e két téma fókusz körül keringő műveket olvastunk, ügyebár parvenü örömmel veszszük tudomásul, hogy Kodolányi egy kultúr szinttel fölebb emel minket. A Dekobrárt már lenéző s egy nem létező magyar esztétikus sosemvolt elveit már lemosolygó olvasókon túl nem számíthatunk-e azoknak a rokon-táborára, akik a pontos racionális vádiratszerkesztőkkel már politikai idomíftottságuknál fogva is együtt éreznek. S ki tudja, fölfelé is meddig rezgeti meg a szíveket ez az előszó. Nem az irodalomra szabadított patikusok korát éljük-e? Nincsenek-e bátor elmeorvosaink, akik Ady körül is ellejtik a maguk schizoid-cikloid táncát... Bizony barátaim, elközelgett az idő, amikor az irodalmi szempontot kigyomláhatjuk az irodalomból!

Nem foglalkoztam volna ilyen hosszasan ezzel az előszóval, ha nem lenne nélkülözhetetlen ahhoz a pompás grimaszhoz, amelyet ebben a regényben a tehetség vág rád a bevallott szándék vállain át. E regény démon hősnője nem röhöggetett oly gúnyosat a naiv költő hősnő, mint Kodolányi sötét tehetsége azon a jámbor riporteren, aki a regény rivaldáján ágál.

A Futótűz tartalma röviden ez: Ervin, az ifjú költő, akit idáig elvált édesapja nevelt, az érettségi utáni nyarat anyja alföldi rokonainál tölti. A háború utolsó nyara ez. A csataterék hullabúze a kunsági faluig csap s összekeveredik a dzsentrifalusi család hullabúzéval. Az ifjú jár-ke, fulladozik ebben a környezetben, szerelmes is lesz, de akit szeret, az is csak festett hullá, haja illatával leplezi erkölcsi oszlása bűzeit. Konklúzió: az ifjúknak ki kell tépnie magát ebből a rohadt világból s a könyv utolsó lapjain csakugyan felrohan Pestre, bele a forradalomba.

A könyv előterében hárman állanak: a dzsentrifalusi származású, keskenyarcú,

entellektüelhajú szőke költő, a gimnáziumból kiharadt, szellesvállú barna parasztfiú s a gyönyörű tizenhétéves tündéralcás démon. Természetes, hogy a fiúk szerelmesek a démonba. Átjárnak hozzá a tanyára, egyik a fényes fogait, a másik az intellektusát villogtatja a kacér szőkeség előtt. A keskenyarcú költő nem bízik magában s darwinista alapon le akar mondani a barátja javára, de a kis Irén elcsípi őt, magához vonja a jászol szalmájába, majd megsejteti vele lelke sötét mélységeit s ugyancsak nem ő rajta mulik, hogy barátunk ismétlődő alkalmak során be nem téved vágyai paradicsomába. Az ifjú költőben azonban felüti fejét a higienikus; ki akarja kurálni a szőke demont egy eljövendő házasság számára. A regény végén persze kiderül, hogy az ő parasztfiú barátja, akinek a «reménytelen» szerelmén ő annyit kárörvendezett, azt teszi ezzel a leánnyal, ami tetszik s nem ő volt az első csábító. Pedig ezt az egészséges parasztfiút is megérinti az ábránd: hazavinni a leányt; de az egészséges ormánysági apa megírja neki: «hadd abba fiam az ilyen marhaságot, mint hogy te urilányt akarsz az én istállómba beállítani» s a fiú tudja, hogy az ő apja az ősparaszt, akinek mindig igaza van. Gyurka úgy heveri ki a demont, hogy átgázol rajta; a dzsentrifalusi költő, hogy megfut tőle.

Ez a vázlat is elég ahhoz, hogy hőseinket tisztán lássuk. A keskenyarcú költő, a fényesfogú paraszt s a tizenhétéves démon, azontúl, hogy lábrakapott szimbólumok, üres és hamis figurák is, akiknek még a nemzet higiéné sem veheti sok hasznát. Az ő dolgukban még vigasztaló epizód néhány szeretkezés leírása; itt legalább kora kamaszkorunk képzeletvilágát látjuk visszajárni. Annyira azonban egy regényen át se viszik ezek a hősök, hogy akár az ormánysági istálló, akár a pesti forradalom felé kedvünk szottyanyjék velük szökni.

Sőt az a különös — s ez Kodolányi tehetségének a grimasza — hogy a regény elolvasása után szívesebben maradok ebben a kunsági hullabúzában, akár ebben az örült dzsentrifalusi családban is, mint hogy a közhelyekből összevarrt költővel vagy a sztereotip paraszttal megfussak közülük. Kodolányi purifikálni akar. Ir egy előszót s beleragaszt a regényébe néhány ismert matrikát, akik hivatalból undorodnak a rokonaitól vagy röhögnek a «szegény hajdemákok»-on. Kodolányi tehetsége

azonban ép azt a hullabűzt szomjazza, amelytől a hősei fintorognak. A reménytelen kicsinyesség, tehetetlen nyomorúság ennek a tehetségnek az igazi eleme. Ha «a magyar tizenöt év» ciklusának sikerülne eloszlatnia azt a hullabűzt, amelyet ebből az országból ki akar szellőztetni, újból be kellene eresztetni, hogy Kodolányi regényt írhasson...

Mit csinál a naturalista hős? A naturalista hős sétál. Miért sétál? Hogy az élet minden borzalma rákenődhessek. A mi regényhősünk is sétál s akármi-lyen unalmasan viselkedik e séták alatt, az emberek, akikkel találkozik, megrendítők. Minél nyomorultabbak, annál megrendítőbbek.

Itt van mindjárt Ilus, a költő tüdőbajos anyja. Sínylődik, amióta az urától elvált s züllő, eladósodott családjában egy tiszta karinthiai szanatóriumról álmodik. A fiát szereti, de tehetetlen előtte. A szenvedés letiltja a mosolyát; a beteg ember gyötört tartózkodása görcsbe rántja a simogatásra nyúló kezét. Giza, a huga, vén leány, aki festőnőnek készült, de özvegy anyja ide kényszerítette maga mellé. Az ő akaratára az abrinc ezen a széteső ganéjhordón; ő fut zsidótól zsidóig, ő néz a birtokbérlő körmére, pöröl a munkásokkal, rágalmaz és pironkodik s közben majd elveszti az esztét. Mind a két leány az anyja áldozata. Ez az asszony a regény egyik legjobb alakja. Résztvevő gerjesztő siránkozásával terrorizálta a gyermekeit, szinte felfalta őket a tehetetlenségével nővé falánkságában. Van ennek a Pavlovichnének egy harmadik leánya: Margit. Ezt hozzáerőltették Szabadoshoz, egy semmi emberhez, akiből az apósa csinált urat. Ez a leány rétingben szökött haza a lakodalma éjtszakáján, azóta szenvedélyesen gyűlöli az urát, az meg az ő mély sértődést takaró cinizmusával hecceli, ugratja őt. Ennek a két embernek a gyűlöletéből született a rosszlábú, férfias, nyomorékságáért az egész világot gyűlölő Julcsa. Ez a megható torz, női Kalibán, a regény igazi géniusza. Kivágott paprikába szerelmeslevelet rejt s azt dobja be az ideálja ablakán; nem bír az anyja lábára nézni, mert tőle örökölte az övét s a forradalom éjtszakáján, visszaemlékezve unokaöccse szavaira, hogy a forradalom visszatérés a természeteshez, elmegy a főjegyzőhöz, fölkinálja neki magát s amikor az elküldi őt, annyi ereje marad, hogy hazavánszorogjon, ott leveti magát, vág, zúz, kitér rajta az elmebaj.

Ez a Pavlovich-család nem az a «realitás», amelyet Kodolányi ígér. Igazán nem «pontos, racionális» mérés ilyennek mutatni be egy familiát, amely egy osztályt jelent. Ezek az alakok mégis igazak. Megvan a garanciájuk a tehetségben. Valószínűtlenségük egy magasabb igazságot fejez ki: a világképét. Ember és ember borzalmas összekapaszkodásának a víziója ez. Gyötres és gyötörttség fogaskerekei járatták benne iszonyú óraművéket. A «róka fogta csuka, csuka fogta róka, varga fogta mindakettő» meséjének a vargája Kodolányi. Egy sötét képzelet dantei gyűrűjét látod. Az egyik a másik inába harap, a második egy harmadikat ütleget s a harmadik az elsőbe akasztja karmait. Ez a falu nincs. Ez a család nincs. Nincs is értelme a purifikációnak, amely ilyen kritikán alapul. Mert amit itt láttunk: nem az élet; ez Kodolányi. Az ő lelke vetül így az életre s ez az őszinte rávetülés a mi kellemes csalódásunk.

Annak, aki a Futótűzet írta, kár volt egy országjavító zsurnalisztát fogadni maga mellé. Persze, úgy tanulta, hogy az írónak a maga társadalomkritikáját egy szabadabb, harmonikusabb élet szolgálatába kell állítania. De mit csinál, ha lelked erőt közt egy sincs, amely ebben a megtisztulásban hinne s szándékos vállalt erőszakoltság? Vannak nagy gyakorlati szellemek, akikben az élet mint a dolgok kijavítható szóttese jelentkezik. Csakhogy ennek a gyakorlati szellemnek a szemléletig nyúlik a gyökere. Kritikája sosem tragikus. Nemcsak az előszóban döng a hit, megmutatkozik abban, ahogy az élet apró tényeit forgatja. Kodolányinál azonban ennek az organikus, szemléletbe rögzített élethitnek a nyoma sincs meg. Érdemes megfigyelni, hogy kongatja az ő idealista hőse szájában a szót s milyen rábizonyító realizmussal beszélt egy-egy rohadt mellékalakot. Mennyire nem bírja lelki materiával az önmegváltás folyamatait s mily megdöbbentően győzi megfigyeléssel az élet ellen írt vádiratát. Miféle szabad és harmonikus életet mutatsz be te az embereknek, amikor benned ennek a harmóniának a csirája sincs meg? Miféle forradalomba küldöd a te hősedet, amikor ez a te magyar falud, függetlenül dzsentritől, Alföldtől, paraszttól, maga az élet, ahogy teneked megmutatkozott.

Van ennek a regénynek egy igen szép jelenete. Ervin, a költő, ott ül a beteg anyja ágya szélén. Előző nap azt vágta

a szemébe, hogy csalódott benne s az asszony most odaszóltja a fiát és bocsánatát kéri. Igaz, hogy itt minden rossz; neki fáj is, hogy a fia csalódott benne, de azért mégis jó, hogy itt volt; váltott vele őt-hat komoly szót s ha meghal, mégis másképp fog emlékezni rá, mint a többiek. A fiú szomorúan és szégyenkezve nézi az anyját s szeretné valahogy jóvátenni, amit az élet vétett ellene. Meg kellene simogatni, ő azonban képtelen rá; legyőzhetetlen gátlás tartja vissza az anyja érintésétől.

En azt hiszem, ezt a gátlást áttörni: ez volna Ervin igazi forradalma. Félek, hogy akármerre megyünk, lényegében ugyanezt a «magyar falut» mutatja az élet. Itt nincs mentség! Föl kell robbantani a világot, vagy el kell lágyulni előtte. A kíméletlen látáshoz emberibb ellágyulás; az erősen prózáiró tehetségéhez fegyelmezettebb művészizés: ezt kívánom a Futótűz írójának.

Németh László.

Ideál

Irta: Kodolányi János

Ahogy a segédjegyző, bizonyos Kender ur, a bájos ismeretlen zongorajátékát hallgatta; már több volt normális hallgatásnál. Beszédes hallgatás volt az. Rendesen akkor szólalt meg a bájos ismeretlen játéka, amikor Kender ur befejezte az ebédet jegyző uram asztalánál, ahol némi fizetés fejében ebédet és vacsorát is élvezett. Akkor szólalt meg a szívet zsongító zongora. A szomszédban bizonyára még nem telepedtek asztalhoz ilyenkor, mert hiszen csak egyszerű dolgozó emberek szokása a pontos déli ebédelés, Kender ur bájos ismeretlenje pedig bizonyára előkelő hölgy volt.

A segédjegyző, mint minden segédjegyző a világon, erősen hajlott a romantikára, szentimentálisnak és lágy-szívűnek is bátran volt nevezhető s így a vad s lázongó, száguldó Chopin-műveitek valósággal felforgatták lelki egyensúlyát. Még soha életében nem hallott ilyet. Ahogy az ismeretlen nő erőteljes és mégis finom érzékeny ujjai belemarkoltak a billentyűkbe, ahogy megviharzott és végigsodort a hangok zuhataga Kender ur gerincén, ahogy megrázta lelke mélyét s a keserű tüdővézes zseni rettenetes művészete játékosan-pajkosan, de halálos hidegen s forrón is egyszerre mind rázuhogott, az a kínos gyönyörűség soha nem álmodott ocaánja volt. Kender ur meggörnyedten könykölt a tornác párkányára s rágta cigarettáját. Homlokát tenyerébe szorította, szemét a földre szegezte s hallgatta, hallgatta óraszám a váltakozó, kábitó muzsikát, elmerengett s álmodo-

zott anélkül, hogy tudta volna: min... Csak akkor rezzent fel bárgyu elmerültségéből, amikor befejeződött a furcsa, magányos koncert s Kender ur érezte, hogy fáj a gerince, kiszáradt a torka, káprázik a szeme s a halántékán kétfelől olyan nyomás kinozza, mintha ráhengerítették volna a világot.

— Nem tudja, főnök ur, izé... elég jól játszanak itt a szomszédban, — próbált érdeklődni Kender ur a főnökénél a bájos ismeretlen kiléte iránt.

— Mna, igen, persze... Az asszony-nép ráér az ilyesmire. Nincs gondja, se politika, se a kenyér megszerzése nem aggasztja, hát persze... Klimpiroznak.

A segédjegyzőt annyira lesujtotta a főnöke lekicsinylő nyilatkozata a szomszédból hangzó mennyei zenéről, hogy dühében már-már odavágott valami górombaságot. Hogy: na, nem csoda, mérl olyan rósszak a magyar utak, az adó-kivetés sem ok nélkül igazságtalan s így tovább, hiszen a közigazgatási funkcionáriusok oly műveletlenek, mint a ludak... De hát csak visszafojtotta keserű lázongását s valami fájó-fájó szomorúság, részvét, vagy együttérzés éledt, rügyeztetett benne, fájó rokonérzés a bájos ismeretlen iránt, aki a kőfalon túl órákat tölt egy szoba négy fala között egyedül, vékony, finom ujjait démonian siklatja a fehér s fekete billentyűk során, szemét félig lehunyja, tiszta arca elmereng a halott lángész eleven szenvedélyein s míg zengő idegein fáj, fáj a szerelem, vágy, epedés, a zengő hurokon harsog, dübörög, viharzik és tombol Chopin fájdalomja és szenvedése... S egyedül, egyedül viharzanak le benne ezek a magasztos, felsőbbrendű érzelmek, nem érti meg senki s nem tudja, hogy ő, aki mindennap órákig hallgatja

Magyarország 1929. nov. 7. 253. n. 2-3.

1929. nov. 7.

s magábefogadja a hangok legkisebbi két is, a nűánszok leghalkabbját is, mennyire együttlérez vele s mennyire rokona a társlalanságban. Kender ur nagy, cikornyás, fellengő aláírásokat kanyarított a marhapasszusok alá, poétikus, finom, rajzos aláírást, szerette volna kiönteni a társlalanság bánatát.

Hogy láthatná csak egyszer is a bájos ismeretlent? Hogy köszönhetné meg csak egy szóval is a földöntuli gyönyörűséget, amelyben részesíti? Irjon neki? Valahogy így kellene. Megírni mindent őszintén. Az értelem, megértés, okosság, komoly élmények, szenvedélyek és világgosság hölgyének. Rajongó, őszinte, igaz levélben megköszönni mindent, mindent...

A következő nap még habozott ugyan, de a zongora bűvös viharai után úgy érezte, végképp belécsapott a szenvedélyek tüzsugara. Felgyújtotta lelkét s hatalmas lobogással tölt be mindent, elhamvasztván a kicsinyes szempontokat s tépelődéseket. S Kender ur szétrágtatta tollát s megírta élete legszebb levelét s egyetlen lírai költeményét.

— Én csak egészen egyszerű, szerény kis hivatalnokember vagyok, — írta többek között levelében — iskoláimat nem minden nehézség nélkül végeztem el s azt a csekély műveltséget, amelyet sikerült megszereznem, meleg szívemmel támasztom alá. Jőmagam is társlalannak érzem magam ebben a sekélyes faluban, amelyben megélhetésem sorshajója vetett. Pillanatra sem tudtam magam lealacsonyítani a mindennapi élet prózai sivatagába. Mennyire meglepett, mennyire felkavart s mondhatnám, lelkem mélyéig megrendített az a tapasztalás, hogy szivgazdagsággal nem állok egyedül ebben a faluban. En-

gedje meg, Asszonyom, hogy tudassam Önnel azt a hatást, melyet bennem mindennapi zongorajátéka előidézett. Az Ön istennői ujjainak érintésére kibujtak szívemből mindazok a nemes érzelmek, amelyekről azt hittem, hogy a passzusok, adóívek s anyakönyvi kivonatok teljesen és végképpen eltemették, molesztárba fullasztották s immár halottan és hervadtan várják a késői nap hiábavaló sugarait. Feltámadtam, Asszonyom s ezt Önnek köszönhetem. Ember vagyok, érzem, hogy több és különb, mint azok, akik körülöttem tülekszenek. Köszönöm Önnek, áldja meg érte az Isten hófehér ujjait, melyekkel a szívemet megillette, a gyengéd, mély szemét, melyekkel lelkembe lopta álmait s a lelkét, amellyel megálmodta azokat az álmokat, amelyek a zeneszerző keblét dagasztották. Ön az én egyetlen jótévőm ebben a kiellenségben s ezt meg kell Önnek mondanom, ha megbántom is vele. De Ön nem sértődik meg, sokkal jobb és okosabb — érzem. Fel tudja fogni egy szegény, magános fiatalember helyzetét és érzelmeit, melyek tiszták, mint az Alpeselek hava.

S így tovább.

Nagyon szép volt a levél s mikor az ismeretlen hölgyhöz átküldte címzés nélkül a kisbíróval, nyugodnak, de csodálatosan meglisztultnak is érezte magát. Mintha azoknak az Alpeseknek csucsára ült volna fel, amelyekről olyan szép és eredeti hasonlatot remekelt, amelyeket sohasem látott. Világos, feszült, vibráló, de hatalmasan tiszta és magános volt körülötte minden.

Csak legalább a nevét tudná az ismeretlennek. De a láthatatlan lakót nem ismerte a kisbíró sem, csak annyit tudott, hogy...

Azt mondta, hogy öreg és csunya...

De talán az anyjával tévesztette össze. Vagy a nagynénjével.

Mikor visszajött a kisbiró, Kender ur szíve a torkában vert. Válasz jött lelkes soraira. Izgatottan, remegő szájjal bámult a hegyes betűkre.

— Együttérzése jólesik, köszönöm, látogasson meg, ha a zenét annyira szereti. Julia.

Ez volt a levélben.

A segédjegyző attól fogva néma megvetéssel kezelte főnökét. Már jóelőre fürdött a magasrendű szellemek találkozásának izgalmaiban, tiszta gyönyörében. S amikor kikefélt zsakettjében, nagy esetekre tartogatott manzsettáival s a szivarzsebben kis selyemkendővel pont déli tizenkét órakor becsöngetett a szomszédban, úgy érezte, élete megkoronázásához érkezett. Még sincs egyedül. Mégis a legkülönb. Arca fehér volt, szeme ragyogott, mint a részegeké.

A szobaleány bevezette a szőnyeges szalonba s némi várakozás előzte meg a pillanatot. Minden olyan ünnepélyes, olyan jelentőségteljes volt, minden olyan... kozmikus sűrítettségű... a képek a butorozva kiadott szobában, a felnyitott öreg, fekete zongora... a kottacsomók szétzilált halmai. A szőnyegek. A függönyök néma csüngése...

Belépett Julia.

Kedvesen mosolygott s előreálló sárga fogai, mint valami rettentő tragikus vi-csorgás, szörnyedtek a férfire. Lapos deszkamellén két sor csipke vonaglott az idős hölgy benső hevétől. Orra arisztokratikus volt, tulságosan is az, cson-tos, kemény, karvalyorr. S kiégett re-

ménytelen szemében a várvavárt férfi késői epedése horgadt...

Kender ur elsápadt. Dadogott néhány szót s összegörnyedve ült a bizonytalan puffon.

— Anyyira szereti a zenét? Igazán? Kedves volt, amiket irt. Oly jól esett végre egy emberi, meleg érzelem, ki se mondhatom magának... Mit szeret, mondja? Jaj, én imádom Chopint. Tudja, betege vagyok. Oly epedő, oly édes és mégis oly szenvedélyes...

Kender ur toroka kiszikkadt. Ugy érezte, kegyetlenül arculcsapta a sors. Ez lenne az a bájos muzsikáló, ez? Ez a férfievő, sárgafogu dajna? Ez a rettenetes, kiszáradt csutak? Ez?

A hölgy azonban nem vett észre semmit. Már le is telepedett a zongorához, csontos ujjával már turkált a kották között, már felütötte a lapokat s már végig is futott a billentyűkön. Kender ur fájdalmas dühvel hunyta le a szemét s felzugtak Chopin első taktusai a csattogó, csicsergő, dörgő, zuhogó és viharzó menüetthangok. S a férfi mellére ejtett fejjel hallgatta. Aztán elfelejtett mindent. Már csak a zene oceanja létezett számára, a fájdalomorkán és szenvedélyvihar... S lehunytt szempillája mögött megjelent a szépséges asszony, karcsu, finom, érzéki alak, hajladozó dereka, kemény elefántcsontmelle s félrehajtott bájos, szomorú, szenvedélyes feje... A hosszú szempillák alatt megbujt a szenvedélytől szikrázó nedves, kék szeme...

Kender ur elfelejtette az iménti képet s hallgatott, áhitatosan, átszellemülten és boldogan hallgatott... Csak éppen a szemét nem nyithatta ki.

Egy a milliók közül

Jánosnak hívták őt is, mint a többit ezen a nehéz földön, de ez nem is fontos. Hiszen a parasztoknak nevük sincs, csak számok ők az adókönyvben, meg a katonaságnál. János — János, egyik olyan mint a másik . . . A mi Jánosunk arca is olyan volt, mint a többi Jánosé: bozontos bajusszal, szőrrel benőtt, barna, csontos ábrázat. Kissé görnyedt váll, durva, rozsdaszínű csizmák a lábán. Megfontolt lassujárásu ember volt János. Igaz, hogy a kenyere javát megette, ha ugyan volt java annak a kenyérnek és az is igaz, hogy nagyon sok baj érte Jánost az utóbbi időben. De azért a nyugodtsága mégis inkább erőt mint halált jelentett.

Mindössze egy hold földje volt Jánosnak a Vár alatt a hegyoldalon. Buzát nem igen lehetett belé vetni, inkább csak krumplit, kendert termelgetett rajta. A buzát úgy szerezte meg, hogy a nagyobb lányával aratást vállalt, a kisebbet meg elszerezte a szomszéd nagybirtokra sommásnak. Így aztán apránként összekerült valahogy az a kis buza, ami a kenyérhez kellett. Hiszen a fiu is elszegődött egy távoli uradalomba grófhhoz és az ott pusztítja a kenyeret nem az apjánál . . . Arra hát nincs gond, de nem is lenne illő, mert már tizennégy éves a fiu.

János a háboruban persze katona volt, öreg népfölkelő. Máig is nyomja a lelkét az a szörnyű két év, amit ott töltött. Néha éjjelente ma is fel felriad álmából, maga sem tudja: miért, hiszen a lelkiismerete tiszta, nem vétett ő a légynek sem, s a fegyvert is úgy kényszerítették a vállára. Igaz, nagy nehezen felmentették a szolgálat alól, de el kellett szegődnie a grófhhoz az erdőre fadöngetőnek. Egész télen gyűjtögette a hegyekben a nagy szálfákat, forgatta a villogó fejszét s hallgatta a kiroppanó faóriások mennydörgésszerű robaját. Mi bért

Parasztok Lapja 1929. nov. 10.

1. évf. 1. sz. 12-14.

190

kapott ezért a munkáért az uradalomtól? . . . Hát nem ele-
gendő, hogy felmentették a hadiszolgálat alól?!

Nos, egy lezuhanó fa sudara derékon legyintette egyszer,
ugy, hogy végignyult a havon és moccani sem tudott. Az atya-
fiak szedték fel és hazavitték nagy óvatosan, ágybafektették.
A javasasszony alig alig tudott belőle megint embert fabrikálni,
azóta is feldagad a feje, ha kissé hosszan kell lehajolnia. Mint-
hogy nem igen tud írni-olvasni, hát a betegségét sem igen
firtathatta könyvekből. Megelégedett azzal, hogy tudott járni,
tenni-venni, szegény embernek hasztalan az orvos, pátika s el-
érhetetlen távol van tőle a kórház, hát még a fürdő.

De egy haszna mégis volt a legyintésnek: most már bi-
zonyos, hogy nem lesz többé katona. Az viszont rosszul esett
neki, hogy az uraság egy fillér segítséget sem adott. Node vég-
re meggyógyult, ugy ahogy. Csak a szive fájt néha csöndesen,
mert egész életében minden álma, kívánsága csak az volt, hogy
bár lenne neki két-három hold földdel többecskeje, a fiu is
hadd lehetne otthon és öregségére ő is hadd ehetnék egy ki-
csit fehérebb kenyeret, hadd telne ki jobban az adó, hiszen
most is a téli tüzelőjét kellett eladnia, hogy az adót ki tudja
fizetni és a büntetéssel is tartozik még, amit a jegyző ur ve-
tett ki rá, mert a fiu egy vasárnap nem volt leventegyakor-
iaton. Fáradt volt szegény gyerek, egész héten dolgozott; ci-
pőt, ruhát sem szaggathat, ha nincs és hát vasárnap a sárban
hasaljon, törje-tépje magát?! . . .

János felesége összetört öregasszony volt. Sovány képén
sok ránc, a rongyos kendője alatt bizalmatlanul csillogtak ki-
égett szemei. Évek óta állandóan fázott. Nyolc gyereket szült
erre a nehéz világra, nyolcat! Ötöt eltemetett közülük. Néha
édes bus énekeket zengett az orrán keresztül. Mostanában
egyre csak azt hangoztatta, hogy hamarosan meghal, érzi a
halálát . . . János ilyenkor legyintett. De csendes nyugalmát
nem zavarta meg a jóslat. Az a remény, hogy tán mégis sike-
rülni fog egy kis földecskéhez jutni és nyomorusága enyhülni
fog elhomályosította a halál gondolatát. Hallott valamit arról,
hogy földosztás lesz, hogy földet kell adni a földnélkülieknek
a nagy urasági birtokokból, de főképp a hadviselteknek . . .
János nem igen hitte a dolgot, mert életében sokat csalódott.
Node, hátha mégis csoda történik! Egyszer a szegénynek is
jut tán valami jó?!

Egy nap összeírták a jegyzői irodában azokat, akik földet
akarnának. János is odabállagott az ünneplő ruhájában, tiszta
csizmájában s felíratta az igényét. Aztán elaludt a dolog, be-
szélték, hogy a gróf se, meg a püspök se akarja engedni a
földet.

Tavasszal meghalt az asszony. Pontosan azon a napon,
amikor Jánosnak átadták a félhold földet. A szegény asszony

nem érhetette meg, de talán sirt volna is ha megtudja, hogy ez lett a csodából s ez is drága pénzért! János könnyezett is meg nem is. S a temetés után, amikor az üres kis oduban magára maradt, valami furcsán összefacsarodott benne . . . Lassan leült a felesége helyére a kemence sarkára s elnézte a két malacot, amely előmászott az ágy alól és a csizmáját döfögette. A maszatos kis ablakon besütött a tavaszi nap . . .

Sóhajtott s ki indult az uccára. A faluból ki a földre. S megállt a parcellácska végén. Végre kapott hát földet! Akkorát, mint egy sirhely . . . és a lelke mélyén sajtó keserű érzés vett erőt, majd daconan fölkapta fejét és nekilendült nagy léptekkel vissza a falu felé . . .

Kodolányi János

Naplótöredék

Irtai: Kodolányi János

Sokáig abban a hitben voltam, hogy az úgynevezett sárga veszedelem az ázsiai mongol faj előretörése lenne, így nem is jelentett volna semmi veszedelmet, mert hiszen az ő civilizációjuk is emberi s magasrendű, csak formában különbözik a miénktől s éppen úgy szeret az ő szívük is, éppen úgy szoptatnak az anyáik, éppen úgy kórházba viszik a beteget s hajlékot adnak a hajléktalannak, mint édes hazám civilizációja. Azonban... akkor derült ki a tévedés, amikor már mindennek vége volt. Amikor...

Beszálltam Budapesten a Keleti pályaudvaron a Pusztanagypéntek felé induló vonatba s táskámat elhelyezve a hálóban, magam az ablakhoz telepedtem s ujságot akartam olvasni. Azonban több éjszakai virrasztás nehezedett szempillámra, a s hetük összefutottak előttem, fejem elnehezedett s ölembé ejtve a lapot: elszunnyadtam. A kocsik még üres volt. Félálomban hallottam, amint különös hadaró beszéd hullámozott körülöttem s az utasok ellepték az üléseket. Nyugodtan aludtam tovább, az alkonyat is leszállóban volt s a vonat végül elindulván, ütemes ringással futott ki a nagy magyar pusztaságba. Hirtelen különös vonító, dühös kutyaugatásszerű csaholás ütötte meg fülemet.

— Farkaskutya — gondoltam örömmel, mert nagyon szeretem az állatot, különösen a farkaskutya emberi jóságát és értelmét. Körülnéztem, hágy merre van a bizonyára szép példány és...

És megdermedtem, szemem kitért s azt hittem, a téboly környékez... Úgy, amint bizonyára másokkal is történt, amikor először látták meg ezeket a szörnyű pofákat...

Velem szemben sovány, fekete zakóba öltözött férfi ült s kifelé fordítva képét az alkonyatba, a hatalmas vörös korongként felkelő hold misztikus tükrébe ugaott... Ugaott, igen, akkor még meglepődtem ezen s ereimben és csontjaimban iszonyat fűrészelt. A férfinak sárga, feketével sávozott sakálfeje volt. Kinyújtotta csillogó orrát az ablakon s hosszan, panaszosan, valami csontigvágó földöntúli dühvel vonított s a köröskörül némán pilléző pusztaságból távolról, alig hallhatóan, hasonló elnyújtott, a kutyaéhoz hasonló, de attól mégis különböző vinnyogás, vonítás felelt.

Kétségtelen volt, hogy velem szemben a vasúti kocsiban, az úrnak ezerkilencszázhuszonkilencedik évében sakál ült fekete zakóban, elég kopott, de úriemberre valló zakóban, nyakkendője fekete, fehér a fülei között és útisapka, mancsán

kesztyű, éppen úgy, mint jómagam, vagy akárki más. Újból megdörzsöltem a szememet és körülnéztem. A vasúti kocsiban csak egymagam voltam normális fehér és magyar ember, a többi mind egytől-egyig a szomszédomhoz hasonló sakálfejú, ismeretlen fajú nép. Asszonyok is. Ezek a legutóbbi bécsi és párizsi divat szerint voltak öltözve, nem üvöltöttek ki az ablakon, hanem összebújva halk duruzsolással beszélgettek, nyilván toalettekről és házasságtörésekről. A férfiak között (már akik férfiruhában voltak), minden rendű népség akadt. Kétségtelen volt számomra, hogy amennyiben meg nem örültem, valóra vált egyes böles férfiak, költők és politikusok félelme: a sakálok csakugyan aláaknázták az egész kontinenst és már édes hazánkban is feltörték a föld alól barlangjaikból egy adott jelre, jól kidolgozott tervek szerint. Akkor még kételkedhettem benne s nem hittem azoknak, akik a sakálok kiszülődését legalább tíz évre tették. Most már hittem.

Közben az ujsághoz kaptam és szemem megakadt az öklömnyi betükön: »A sakálok egységes támadással megszállták a postát, parlamentet, az állomásokat és az egyetemeket... A sakálok előnyomulása a külvárosok felé. A sakálok elfogták és börtönbe vetették a lapok szerkesztőit, már csak olyan lapok szerkesztőjeiben folyik a munka, amelyekben eddig is sakálok ültek... Újabb csapatok törtek elő az aknából, Francia és Németországban is...«

Efféle címek ordítózták a sakálok diadalmas puccsát az európai civilizáció ellen. Elejtettem az ujságot, amely bizonyára az utolsó emberi ujság volt. Rémülten szemembe húztam a kalapomat, hogy fel ne ismerjenek, rettegésem határtalan volt. Mi lesz családommal, mi lesz honfitársaimmal, a gyermekeimmel, az asszonyokkal, mi lesz az egész országgal? Most már tudom, akkor még nem tudtam, csak vergődtem a kérdések és feleletek között. Az üvöltő sakál pedig elhallgatott, úgy látszik, ez volt az estéli imádsága, új erővel indult meg a beszélgetés. Szomszédjához fordult, egy idősebb borotváltképi sakálhoz s dörmögő, lelkes hangon magyarázta:

— Kérem, ha nem lehet másképpen, hát fegyverrel. Az európai kultúra hegemoniája fegyvereken nyugszik, puskákkal és gránátokkal tartják fenn. Franciaország lakossága évente egymillióval csökken, a miénk évente ötmillióval növekedik. Világos tehát, hogy mi vagyunk a felsőbbrendűek, a teremtes koronái. Itt nem szabad humanizmust, megértést, békét s szeretetet hirdetni. Marhaság. A szelidség nem vezet eredményre. Irtani, ahol lehet!

A borotvált nyakába nyomta sárga-fekete to-

Pesti Napló 1929. nov. 13. 258. sz. 2.

káját, két vastag pofája kiduzzadt s apró szeméből sárgán kigyózott ki valami irtózatos vérszívó, irigy és cinikus tűz, valami, amit láttam már entbernél is, de ilyen szörnyű és állati vérengzéssel még soha.

— Persze, persze — harsogta a győztesek biztonságával a hangjában s meglátszott rajta, hogy még talán érettségije is van. — A puskapor és a szurony. Ki kell irtani mindenkit, aki nem fekete-sárga. A belüket kitaposni. A sírjaikat feldúlui. Csak ez az egy mód van. Mérgező gázok és gránát.

Most egy sakálhölgy szólalt meg a kocsis egyik sarkában. Miközben manikűrözött mancsaival megigazgatta bubifrizúrás üstökét s ajkára a kivicsorgó szemfogak környékére egy csipet rúzsot kent és a legbájosabb mosollyal kacsiutott sárga szemével egy rikító egyenruhás sakálra.

— Hallottam, hogy új aknavetőt találtak fel, amely egyszerre egy egész várost el tud árasztani gázokkal s megöli a legöregebb embert épúgy, mint a csecsemőt a pólyában. Igaz ez? Ez lenne a legpompásabb találmány.

Emlékszem, hogy rémülten iszkoltam ki a kosziból. Mintha gerincembe kést akarnának ütni, úgy menekültem. A vonat éppen állomásra ért, leugrottam róla s menekültem ki, a falu felé. Azonban akkor láttam, hogy a vonatot fogadó hivatalnoknak is sárga sakálfeje van, csak karjára húzta az emberek piros jelzőszalagját. Távolabb azonban egy sovány baktort láttam, az ember volt... Nyilván megtartották a szolgálai munkák végzésére.

Emlékszem, hogy összeszorult a szívem, amikor világossá vált előttem, hogy a sakálok terve megvalósult, terror és halál nehezedik embertársaimra s jól eltakartam az arcomat, hogy fel ne ismerjenek. Volt rá okom: egy fehér embert éppen előttem téptek szét pusztá körmükkel és agyaraikkal az állomás előtt, mert lopni akart egy falat kenyeret az éléskraktárból. »Nem szégyelled magad, ilyen erkölcstelen vagy, még lopni sem átalasz?!« — ordították közben.

Aztán gyalog vágtam neki a síkságnak s megállás nélkül bandukoltam erdőkön, árkok fenekén, bokrok tövében, amíg csak haza nem értem. Most emlékirataimon dolgozom. Körülöttem a néma erdőség, amelyben őzek és félenk nyulak tanyáznak, kedves rókák, mind szelídek és barátaim. Egyetlen vigaszom az imádság, emlékirataim és az a reményesség, hogy nem fedeznek fel s nem visznek vérpadra, hanem békés öregségben halok meg. Isten akaratában megnyugodva és elfáradva a földművelésben és a sajtököpiülésben. Gyermekeimnek pedig nem is említem, hogy sakálok földjén élünk, hadd higgyék, hogy csak erdő van, virágok vannak és felhők az örök égen.

DÉLIBÁB.

(Folyt. és vége.)

HOSSZAN, megdöbbenve rámnéz. Kutat a szemem mélyén. Én mosolyogva, keményen nézek vissza, mintha véletlenül és ártatlanul mondtam volna azt, amit mondtam.

— Az imént azt mondta, kedves Vilma, hogy engem rokonának tekint. Majdnem a testvérének. Hát akkor csak szabad ilyet írnom?

— Szabad... magának szabad... — mondja olyan nehezen, mintha a lélekzete el akarna fulladni, hálásan rámnéz. — Istenem, — folytatja akadozva, nehezen — mikor gondoltam volna én arra, hogy valaki így fog beszélni velem? Én egészen el vagyok zárva a világtól, az élettől... Énrám úgy vigyáztak mindig odahaza, hogy még a szél se érhesse... Az én anyám — most elsősorban mondja «anyám»-nak «mama» helyett — olyan féltékeny rám, még a könyvektől is elzár. Nekem sohasem volt egyetlen barátom az unokaöcsémén kívül, én Eriket tekintettem az egyetlen testvérnek...

— Miért mondja mult időben?!

— Mert... mert most már nem így van. Most jött maga és én egészen...

Elhallgat és én nem zavarom. Hadd nézegesse a virágokat, a játszó gyermekeket, az aranypiros felhőket, hadd merengjen el az egész életén, amely most, tudom, elvonul a szemei előtt kora gyermekségétől kezdve egészen eddig a pillanatig, ahogy itt ülünk együtt a padon... Hadd lássa meg önmagát, a rabságát, hadd érezze az élet követelését a szívében, minden porcikájában, hadd ütközzék benne össze a természet szava és a szülei rabtartó parancsa. Hadd ébredjen önmaga tudatára és próbáljon dönteni önmaga magáról...

A nap leereszkedik a Dunába, végigszikrázik, végigvillog utolsó sugara a vizen. A város halkán zsong és a gyerekek hazafelé készülődnek.

Mi ülünk némán és elmerengve egymás mellett és észre sem vesszük, hogy a kezünk összeér és ujjaink önkéntelenül játszadoznak egymással, simogatják egymást.

— De most már talán haza kell mennie, Vilmácska — mondom halkán s tudom, hogy mit fog válaszolni.

Azt mondja: — Nem bánom, még maradok... — S vállat von, sóhajt. — Olyan boldog vagyok, azt sem tudom, miért. Csak úgy érzem, hogy mégis csak szép az élet és jó élni! Mintha minden baj elmúlna fölöttem és egyszerre megváltozott volna a sorsom...

Napkelet 1929. nov. 15. 22. sz. 671-687.

1929. nov. 15. 125

— És ki fog vacsorát készíteni a beteg mamának?! — kérdem gúnyosan.

A kis barázdák ismét megjelennek a homlokán. Sokáig erősen gondolkodik, szája összepréselődik s keményen lebiggyed a csücske. Megrázza a fejét, kalapját leveszi, megsimítja etonfrizuráját s egyenesen rámnéz.

— Nézze, a mamám beteg, úgy-e... és a papám is egészen képtelen az életre már... De hát szabad azért teljesen elzárni valakit, aki fiatal, az élettől? Ha én mindig csak rájuk gondolok és csak velük törődöm, akkor... akkor... mi lesz az én életemmel?! Hát mondja, nem lehetetlen ez így?! Én már egészen életűnt voltam. Talán azért, hogy ne is kívánjam az életet, hogy meggyűlöljem, megutáljam s ne fájjon, hogy annyira egyedül vagyok s annyira...

— Rabszolga.

— Rabszolga?! — Rámnéz megdöbbenve, fejét lehajtja és halkán mondja: — Rabszolga. Maga mindig megtalálja azt a szót, ami először megijeszti az embert, azután rájön, hogy úgy van...

— Mától fogva — folytatja halkán és komolyan, mintha gyónna — mától fogva vagy kettős életet kell élnem, egyet a szüleim számára, egyet a magam számára, vagy el kell pusztulnom. Nézze, én huszonkét éves vagyok. És soha, soha semmi...

Két apró könnycsepp gördül le az arcán. Előveszem a zsebkendőmet s egyszerűen, nyugodtan letörölöm. Rámnéz, a szeme különösen csillog, megragadja a csuklómat s megszorítja, aztán könnyein keresztül mosolyog.

— Igen, maga férjhez fog menni — mondom csitítólag, mintha gyermeknek mesélnék. — Nagyon szerelmes lesz valakibe, férjhez megy, lesz egy kis otthona, kézimunkákkal fogja díszíteni, lesznek virágai is, lesz zongorája. Estéként a kilencedik szimfóniát fogja játszani, meg Mozart A-dur szonátáját...

— Az A-dur szonátát! Ismeri?

— Azt a hatalmas, heroikus tételt, a zárótételt úgy fogja játszani, mintha a zongorából gladiátorok kelnének ki, vagy arkangyalok és harognák az élet diadalát, az optimizmust, a természet szépségét, az egészséget és erőt. Gyermekek játszanak a szőnyegen...

— Nem, nem, lehetetlen, hiszen én minderről már lemondtam!

— Én pedig elmegyek magukhoz vacsorára, ha erre járok és hallgatom a játékát s végül azt fogom mondani: «Emlékszik, kedves Vilma, amikor együtt ültünk egy padon a Duna partján, a nap már lenyugodott, csend volt, harangoztak a tornyokban, én pedig arról beszéltem magának, hogy az élet szép és hatalmas, hogy maga szerelmes lesz és gyermekei lesznek, otthona lesz, virágok lesznek a szobájában» s maga akkor azt mondja: «Nem hittem el, de belül, a lelkem mélyén igazat adtam magának és tudtam, hogy a mamámnak meg kell halnia... a papámnak is meg kell halnia»...

Ránézek és meghökkenek. Vilma halásápadt, szeme kerekre-nyitva mered rám és ajka reszket.

— Nem, nem! — szinte sikolt. — Az Istenért, ne beszéljen! Én azt nem élném túl! Hallgasson!

Elhallgatok és rágyujtok egy cigarettára. Tudom, szinte látom, hogy mi megy végbe benne, egy pillanatig várom is, hogy rémületében felugorjon és elfusson innét, a tulajdon vágyai és érzései elől... De aztán halkan, szinte összetörve megszólal:

— Pedig egyszer csakugyan meg kell halniok... És én annyiszor álmodtam már, hogy meghalt a mamám, vagy a papám s ott feküdtek a koporsóban és én rájuk borultam és sírtam s ott volt velem olyankor mindig Erik is és fogta a kezemet... Egyszer meg fognak halni...

Hallgatok. Te szegény kis madárka, hányszor kívántad már öntudatlanul, hogy bár halnának meg a szüleid, mert azt hiszed, hogy miattuk nem tudsz élni! De ha ezt most megmondanám neked, elfutnál, leborulnál az anyád lába elé és sírnál és holnap talán belevetnéd magad a Dunába a nagy vashídról és azt sem tudnád: miért...

— Hány óra? — kérdem.

— Szent Isten! — kiált fel rémülten, az óráját nézi, már félhomály van, egészen ráhajol a kis órára. Aztán felugrik, kapkodja a táskáját, kesztyűjét, nevetnem kell rajta.

— Mért nevet? — kérdi mosolyogva, de a két ránc nem tűnik el a homlokáról. Lóbálja a kalapját idegességében.

— Na, gyerünk — mondom és karját a karom alá húzom. Most megint vidám, ámbár aggódik a szülei miatt. Karomba kapaszkodik, mosolyog s felnéz rám. Elindulunk a város belseje felé.

* * *

Este éjfélig nem tudok aludni. A vacsora, melyet egy kis kocsmában ettem, rossz volt. Tapolczai Bécsbe készül reggel, most futkos a dolgai után s még nem jött haza. Fekszem az ágyon, cigarettázom, a nyitott ablakon bevilágít az utcai lámpa, utánozza a holdat. A félhomályban fehéren ködlenek a papírok az asztalon, egy pohár víz opálosan csillog és az ablak kilincsére akasztott tavaszi kabátom olyan, mint egy akasztott ember. Egyik cigarettát a másik után szívom s folyton Vilmára gondolok. Látom magam előtt gyermekes kis alakját, finom etonfrizurás fejét, puha mosolyát és kék szemét, kezemen szinte érzem a keze simaságát. Ideges vagyok, szeretném megsimogatni a haját, hosszan megcsókolni a száját, szeretném, szeretném... Szeretnék szerelmes lenni! De minduntalan felülkerekedik bennem az író és kegyetlenül s kíméletlenül boncolom őt, az ártatlan kislányt, bele akarok hatolni a gondolataiba, cselekedeteibe, ámbár terhemre van. Milyen jó lenne közvetlen ösztönösséggel közeledni az emberekhez és nem kutatni minduntalan a lelkük titkait! Milyen jó lenne gyereknek lenni, mindent az érzésen át szemlélni, milyen jó lenne, ha az elmúlt húsz esztendő

nem havazta volna be fagyos tudományával a gyerek őszinte ösztöneit...

Éjfél után nagy robajjal megjön Tapolczai. Már ahogy belép s felcsavarja a villanyt, ellenállhatatlan gyűlöletet érzek iránta. Miért gyűlölöm, noha nem bántott? Micsoda eltakart érzések kelnek életre bennem s löknek ellenséges irányba? Csak nem vagyok rá féltékeny, erre a savanyú, kiábrándult, érzéstelen vénemberre? A deres hajára, ráncos képére, összecsuicsörített, keserű szájára, örökké rohanó s az életét örökké «rendezni» akaró, de örökké zürzavaros egyéniségére? Hazájából kitaszított s oda örökké visszavágyó, rejtett emlékeken élősködő szűk kis szívére?

— Na, még nem alszo-o-ol? — kérdi s megáll a szoba közepén a lámpa alatt. Kedves barátom, vártalak, hogy majd velem jössz vacsorázni, de nem jöttél. Vacsoráztá-á-ál? Én rémesen éhes vagyok, nem tud kielégíteni a vendéglői koszt. Holnap megyek Bécsbe-e-e, el kell hoznom a kliséket, az is pénzbe kerül. Szerencsére kaptam ma kölcsön valakitől-6-6l...

Bár elhatározom, hogy nagyon kedves és barátságos leszek hozzá csak azért is, nem tudok felelni semmit. Nézem, fejem alá hajtott karonom feküdvé, ahogy ott áll a lámpa alatt és hatalmas zsebeiből körtét szed elő, faragja a bicskájával s szaporán falja.

— Nem akarsz körtét? Nem? Jó, kérlek... Baj, hogy Bécsbe kell mennem, mert megint nem tárgyalhatjuk le a dolgokat... Valahogy nagyon összecsaptak fölöttem e dolgo-o-ok... De holnap este okvetlen itthon leszek és akkor mindent megbeszélünk. No, most aludjunk, barátom. Olyan fáradt vagyok, alig alszom naponta két-három órá-á-át, ez így nem mehe-e-et! Ezt nem bírja emberi szervezet, ebbe belepusztulok.

Úgy érzem, hozzá kell vágnom valamit. Tudom, az ilyen emberek, mihelyt a párnára teszik a fejüket, úgy alusznak, mint a terméskő. Ezek állandóan futnak, rendezkednek, szerveznek, tárgyalnak, cselekszenek s mégsem csinálnak semmit. Az ilyen ember tövig lekoptatja a lábát, semmire sem ér rá, az élet mellett úgy szalad el, mint vonat a kis órházak előtt s nem lát meg belőle semmit. Az ilyen ember tele van teóriákkal, de soha nem cselekszik ösztönösen és soha nem érez semmit, a rohanás vágyán kívül. Hová rohan ez a Tapolczai? Mi a célja? Mit akar? Mit akar megfogni, elérni, hatalmába keríteni, beteljesíteni? Rendet akar, mindent «rendezni» akar...

— Talán azért megbeszélhetnénk már, hogy milyen viszonyban leszek én a lappal — mondom csendes gyűlölettel. — Aztán írásba foglalhatnánk...

— Hát ráérek? Te látod, mennyi dolgom van. Levezés, regény, mindent magamnak kell csinálnom... Reggel hatkor felkelek, elutazom, hát aludni is ke-e-ell. Majd holnap, hiszen este visszajövök.

Bekattantja a kést, vetkőzik, ágyba dől. Eloltja a lámpát. Figye-

lem : dörmög magában, de már a következő pillanatban alszik is. Beszél álmában, nem értem, hogy mit. S az órák mulnak, nem tudok aludni, ágyam forró. Felkelek, odaülök az ablakpárkányra, nézem a kihalt, csendes, sötét utcát. Az ablakkal szemben ég a lámpa, lepkék keringenek körülötte. Messziről egyenletes lépéseket hallok : jön a rendőr, fantasztikusan megnő az árnya, épen olyan sötétkék, mint amilyen az egyenruhája, lapos tányérsapkáján fénylik a sárga villanyfény, hátán összeteszi a kezét s játszik a gummibotjával. Peckesen lépdél, hallom, valami csendes szlovák népdalt dudolgat magában. Aztán eltűnik az utcasarkon.

Mintha várnék valakit, vagy valamit. Mintha lesném, hogy az utcasarkon felbukkan a kis Cukorbaba alakja, végigillet az utcán s bemegy a szomszédházba. Mintha várnám, hogy jön Vilma. Mért is nem jön? Bizonyosan nem tud aludni, rám gondol és visszacsengenek fülében a szavak, amelyeket váltottunk egymással. Bizonyosan most is látja a Dunapartot, a csillogó vizet és az aranypiros fényben lenyugvó napot. De ha ő sem tud aludni, mint ahogy én nem tudok, mért nem jön ide? Vagy mért nem megyek oda én, hát ennyi szabadsága sincsen az embernek? Hát nem mindennél több az, hogy két ember, aki eddig sok száz kilométerre élt egymástól, találkozott és közli egymással a lelkét? A legintimebb érzéseit? Hát szabad ezt meggátolni?

Hideg van, fázom, az órák lassan mulnak, hallom a toronyóra ütéseit, amint elkonganak az éjtszakában, lehullanak, mint óriási érett gyümölcsök. Mély csend van és olyan egyedül vagyok. Csak már virradna. Vajjon holnap mit fog mesélni magáról Vilma? Holnap? Hiszen holnap vasárnap lesz és ő nem is jöhet el, munkaszünet van . . .

Bosszúsan, idegesen visszafekszem az ágyba és fáradtan elalszom. Lassan ringatnak a Duna hullámai, ködszerűen omlanak, ringanak körülöttem, a hajógépek egyenletesen dobognak, majd úgy érzem, a szívem halk, ritmikus dobogását vélem a hajógép hangjának. Ágyam hol felemelkedik, hol oldalra dől, milyen csodálatos ringás ez, olyan, mint mikor csónakkal valamely nagy hajó hullámverésébe megy az ember s hol magasra felemelkedik, hol alásiklik . . . S a hajó korlátja mellett ott ül Vilma és mosolyog, vállat von s azt mondja : «Nem törődöm többet a szüleimmel, most magával megyek, veled, és előttem az élet !»

Reggel van, mire magamhoz térek s az ablakon ferdén besüt a nap. Tapolczainak se híre, se hamva, eltűnt, valahol Bécs felé robot már . . .

* * *

Az egész városban előmlik a vasárnap ünnepi hangulata. Hosszú sorban ájtatos apácák vonulnak az ablak alatt. Kezüket összetéve a mellükön, fehér vászonkendőik villognak a fekete posztóruhán. Lányok sietnek délcegen templomba, imakönyvüket szorongatják és szaporán fecsegnek. Az ablak elé ülök és francia, meg német folyóiratokat böngészek, még jó, hogy találtam néhányat Tapolczai szűkös könyvtárában.

Most át fogom olvasni a délelőttöt, aztán elmegyek ebédelni, de délután? Mit csináljak délután? Nem ismerek senkit Vilmán kívül és dolgom sincsen sehhol.

A délelőtt valahogy elmúlik. Beülök a vendéglőbe, rettenetesen rossz sört iszom, hallgatom az emberek háromnyelvű beszélgetéseit, valahogy elhúzó az időt. Fogadásokat kötök önmagammal: fogadjunk, hogy Vilma délután egész egyszerűen eljön hozzád? Nem, nem jön, ennyire még nem lázadt fel. Igazad van, szeretne eljönni, hiányzol neki, most az egész életét kiöntené előtted, elfojtott, elnyomított életét, de nem mer. Nem, nincs igazad. Fogadjunk, hogy mégis eljön. Szégyelné a gyávaságát. Tudja, hogy várod . . .

Hazasietek. Odaülök az ablakhoz, megpróbálok olvasni, de nem sikerül. Várok, várok. Most fog megszólalni a csengő az ajtó felett. Nem szól. Most jön valaki az utcán, apró cipői kopognak, előbb talán idejön az ablakhoz s megnézi, itthon vagyok-e. Vilma jön . . . Vilma, Vilmácska, Vilmuska, kisgyerek, ártatlan kislány . . . Nem ő az . . .

Már rettenetesen ideges vagyok. Megpróbálok füttyörészni, az A-dur szonátát füttyülöm, ha jön, meg fogja hallani s örül majd. Nem jön. Olvasok, de roppant unalmas a cikk, a német jóvátételi szállításokról szól, de akármilyen fontos ez nekem, mégsem kell. Vilma kell. Hát nem tudja, hogy várom s olyan egyedül vagyok s annyira távol mindentől és mindenkitől, mint valaha, húszesztendővel ezelőtt?!

Négy óra.

Fél öt.

Ha ötkor sem jön, elmegyek hozzá én. Mit bánom, akármit gondol, akárhogy fogad a beteg maga, meg a talajtvesztett papa. Csak megvárom, hogy öt óra legyen, hátha addig eljön, bizonyosan nem ér rá.

Öt óra. No, most már szedem a kalapomat, botomat, ha jön is, útközben találkozom vele. Gyalog fogok menni, ő is gyalog jár, takarékoságból. Bezárom az ajtót s elindulok.

Persze nem találkozom vele sehhol. Odaérek a kétemeletes csinos ház elé, nézem a kapualjban a lakók névsorát. Második emelet. Hahozva állok az ajtó előtt. Csengessek? Hátha nincs is itthon? Hátha azóta már megbánt mindent, megrémült és mégis beletörődik abba az érzelmi rabságba, amelyben gyermekkorától óta él s amelyben csak az unokaöccse jelent néha friss levegőt? Meg szokott az történni azokkal, akik túlságosan elnyomott ösztönéletet élnek, hogy a felszabadulás extázisában már-már elmennek a végső pontig, de azután megrémülnek a saját szabadságuktól és visszatérnek végkép a megszokott rabságba. Mert én a szabadságot, az önállóságot, a független felelősséget jelentem a számára.

Már szinte visszafordulok az ajtóból, de valaki megy fel a lépcsőn, egy álmos, kövér nő és elszégyenlem magam. Még utóbb tolvajnak néz, akit megzavart a munkájában. Becsöngetek.

Bámulatos hamar nyílik az ajtó. Maga Vilma nyit ajtót. Meg-

hökkenve néz rám, mintha nem akarna hinni a szemének. Mintha kísértetet látna.

— Mi az, miért lepődik meg annyira? Talán azt akarja mondani, hogy menjek el, de nem meri? — kérdezem nevetve s érzem, hogy csakugyan van valami Vilma tekintetében ebből a kívánságból.

— Jaj nem, nem, dehogynem! — s kissé erőltetve nevet. — Hiszen vártam...

— Tudom, hogy várt. Én is vártam. Miért nem jött?

— Tudja, hogy vártam? Honnét tudja? S látja, igaza van, egész nap magára gondoltam és beszéltem is magáról a mamámnak, már bosszankodott is ezért... S arra gondoltam, hogy elmegyek magához, hiszen mondhattam volna, hogy Tapolczai úr berendelt vasárnapra, de aztán... Mégsem mertem...

Fogjuk egymás kezét s mosolyogva nézünk egymásra. Az előszoba homályos, csak az ajtó üvegén szűrődik be világosság. Egy szekrény áll az előszobában, meg egy fogas. És a lakásban olyan csend van, mintha nem lenne otthon senki.

— Egyedül van? — kérdem s akaratlanul is megremeg a hangom.

— Nem, nem vagyok — mondja sebesen és zavartan. Mintha egy pillanatra felém akarna hajolni, de aztán zavartan elveszi a kezét s előre megy. — Jöjjön be, mutatkozzon be a szüleimnek. Nagyon fognak örülni. Jöjjön.

Tágas fogadószobába lépünk. Kopott szőnyeg borítja a padlót, látszik rajta, hogy jóminőségű, de már igen-igen régi. A fal mellett ugyan csak ódon diófa könyvszekrény áll, hosszú üvegajtóval s kívül is polcokkal, amelyeken az obligát német lexikon díszel. Amodább pamlag, hímezett dívánvankosokkal, fölötte rossz olajnyomat, amely svájci tájat ábrázol, de már szinte a felismerhetetlenségig fakó és barna, a tó inkább látszik festékestálnak, mint víztükörnek. Faragott íróasztal az ablak mellett, magas polcain valami régi német író összes munkái zöld kötésben. S egy hintaszék. Imitt-amott kis támlanélküli székek, amelyeket «puff»-nak szoktak nevezni német felnőtt nyárspolgárok. Megsárgult csipkefüggönyök lógnak az ablakokon. Látszik, hogy ez a szoba valamikor ebédlő volt, de a bútorokat eladták s a megmaradtakból fogadószobát alakítottak. A másik szobába vezető ajtó be van téve, odabentről halk, izgatott és gyors suttogás hallatszik bécsi dialektusban.

Állok a szoba közepén s zavartan nézem a sürgő-forgó lányt. Vilma nagy izgalommal tologatja a puffokat, látszik, hogy kényelmes helyet akar keresni nekem. Pirospettyes háziruha van rajta és fehér kötény, rendkívül kedves benne, sőt ingerlő így háziasan, szobában, sokkal kívánatosabb és egyénibb, mint az utcán, ahol a nagy térségben, magas házak között, vakító fényben és erős színek mezőiben elvész. Most úgy érzem, hogy amikor tegnap este sétáltam vele, egy kissé szánalomraméltónak s gyengének éreztem, itt azonban teljesen kibontakozik házias, meleg, intím egyénisége, mintha ezt a kopott, szegényes és

1929. nov. 15.

201

tompavilágítású környezetet egy művész hozzákomponálta volna az alakjához.

— Talán ideülne a díványra, vagy a hintaszékbe inkább? Ahol kényelmesebb. Rögtön szólok a szüleimnek, nagyon fognak örülni... Igazán kedves, hogy eljött. Nálunk minden olyan szegényes, de ne törődjön vele. Ne nézze a képeket, magának bizonyosan szebb képei vannak, ezek olyan régiak, már színük sincsen. Az ott a mamám volt tizenhétéves korában, azt nézi?

Kis bekeretezett fotográfia lóg a falon, csakugyan azt néztem. Óriási sonkajjakban, nyakigérő szoros blúzban díszelgő hölgyet ábrázol, darázsderekán feszül a ruha, olyan, mintha vonalzóval rajzolták volna. Csak a képe kerek, a homloka, szeme, szája, mintha hasonlítana Vilmához. Aztán az egyik párnára nézek, nagy gonddal hímezett német mondás van rajta: «*A Ruah will i habn!*» Ez bizonyára a humort képviseli a családban...

Nem tudok szólni semmit, idegesítenek az ismeretlenek a másik szobában. Pillanatra sem szűnik a gyors, izgatott fecsegés, mintha kalitkában fecsegőhangú madarakat tartogatnának. A sárgarigónak van néha ilyen fecsegő, csevetelő hangja, amikor elhagyja a füttyöt. De meg idegen helyen az ember csak ül rosszkedvűen, kényszeredetten s ha kipréseli is az agyvelejét, mégsem jut eszébe egyetlen értelmes mondat.

Vilma is érzi ezt, mert, hogy palástolja, besurran a másik szobába, ott beszél valamit ő is bécsi dialektusban, majd hirtelen kijön újra s mosolyog: Mindjárt jönnek, csak rendbehozzák magukat. Aztán leül a puffra s néz rám, én is rá s mosolygunk mind a ketten s tudom, egyet gondolunk: milyen jó lenne, ha csak kettesben lehetnénk.

Végre elhal odabent a szóbeszéd s nyílik az ajtó. Lassú, méltóság-
teljes, szigorú hölgy lép ki tetőtől-talpig fekete selyemben, nyakán csont-
láncon fekete lornyon függ, ősz haja magas toronyban a fejére van hal-
mozva. Megáll, szúrón rámnéz, álla kemény, orra makacs és erős, erő-
sebb, mint a fotográfián. Alakja első pillanatra úgy hat, mintha nagyon
magas és nagyon csontos, szinte férfias lenne, pedig kicsinytermetű és
sovány. Felugrom, udvariasan meghajlok s bemutatkozom. Biccent,
kiszámított nyájassággal csókra nyújtja felém a kezét s nagyon meg-
rökönyödik, amikor én nem csókolok kezét, hanem az új szokás szerint
csak megfogom s megrázom, mintha férfit üdvözölnék.

— Tudja, mamám, ő az a kitűnő író, akinek a cikkét tegnap én gépeltem és akiről beszéltem is magának — mondja szokatlanul gyorsan Vilma, németül, dialektusban.

Alig esünk át az üdvözlésen, belép Vilma apja is. Fekete ruhában, de kitaposott cügoscipőben, ami első pillantásra is komikusan szánal-
massá teszi. Szinte alig tudom levenni a szememet ezekről a hatalmas,
vastagtalpú, szánalmas cügoscipőkről. S szeretném megsimogatni az
alacsony, zömök úriember kopasz fejét. Szíves mosollyal közeledik felém,
előrenyújtja a kezét s mosolyog. Gyermeki, tiszta, de ijesztően szomorú

a mosolya. Örvendek, örvendek, mondja németül, tessék helyet foglalni, érezze jól magát minálunk... Dohányzik? Nekem csak olyan közönséges dohányom van, mióta... Elhallgat s kínos csend támad, zavartan nézünk egymásra, mindnyájan egyet gondolunk; a politikai változás ránknehezedik... Szinte látom, hogy az öreg úr most egyszerre belezuhant a düh, gyűlölet, bosszúvágy ragadós pocsolójába, amely betölti egész valóját, befoly a szemén, eltömi a száját, nem tud beszélni, lélekezni is csak alig s amellet fél, hogy én elítélem őt ezért. Pedig megértem, hogy akinek az életét gyökerestül facsarta ki a vihar s beledöntötte ebbe a mocsárba, nem is érezhet másként.

— Nur lass es — mondja szigorúan s óvatosan az öregasszony s teletepedvén mellém a pamlagra, lornyonja láncával játszik. Bárhogy titkolja érzelmeit, a szeme szűrőn s ellenségesen tűz rám, mintha én okoztam volna minden tragédiát Európában.

— Was, was, Mucikám? — motyog az öreg úr.

A hölgy csak legyint. Mérhetetlen lemondás és lenézés van ebben a legyintésben, felfedezem rögtön, hogy az asszony szánalomra méltó, tehetetlen figurának tartja az urát és egész életét elrontott s helyrehozhatatlan, toldozott-foldozott takarónak érzi, amit nem tud lerázni magáról s ami immár szinte megfullasztja. Az öreg úr üresen, gyermekien mosolyog, de a szeme elborul. Nagyon bűnösnek érezheti magát a feleségével szemben. Minden rezdülése, gesztusa, arckifejezése a könyörgő rabszolgára emlékeztet.

Stereotip kérdések következnek az öreg hölgy részéről. Olyanok, amelyeneket udvariassági látogatások alkalmával szoktak feltenni jól-nevelt úriemberek. Hogy honnét jövök, meddig maradok, ismerék-e valakit a városban s mikor én hasonló kimért feleleteket adok hasonló udvariasságon és érzésmentesen, Vilma próbálja meg egy kissé felhigítani és kedvessé tenni a beszélgetést. Nagy lelkesedéssel beszél a cikkéről, az udvariasságomról és szívességemről, arról, hogy milyen nehezen tudtam beletörődni abba, hogy neki diktáljak. Az asszony sokáig nézi, kutató szeme a lány veséig hatol s erre Vilma zavarba jön, elpirul, mosolyog s felém fordulva, hogy anyja pillantását elkerülje, megkérdi, dolgozom-e valamin mostanában.

Figyelem őket. A levegő feszült, hideg és nehéz. De sikerült kívül-helyezkednem s most már a megfigyelő biztos pozíciójában ülve egészen jól érzem magam. Rejtett gesztusokat, hanglejtéseket, pillantásokat próbálok közös szálra fűzni s összeállítani belőlük három ember életét. Az öreg úr cigarettát csavar valami rossz fekete dohányból, rágyújt s pöfékel. Közben állandóan mosolyog, mint azok az emberek, akik rosszul hallanak s amit hallanak is, rosszul értik meg.

A beszélgetés döcög.

Mondok valamit magamról. Végre elérkezünk a kényes ponthoz: milyenek az árak Magyarországon. Ezt az öreg úr azonnal meghallja, felémfordul s egyre növekvő izgalommal hallgatja tárgyilagos, de óvatos

szavaimat. Nem akarom felkelteni a fájdalmaikat! De ez a szándékom nem sikerül. Mert Vilma apja egyre jobban elvörösödik, kezében félelmesen reszket a cigaretta, erőszakkal nyeli vissza magába a szavakat s a gyűlöletet. Végre kitör:

— Engem itten tönkretettek. Egész életemben becsületesen dolgoztam és kivették a számból a falatot. Ki gondolta volna, hogy ennyire megváltozzék minden? S olyan egyszerre? Én megmaradtam tisztességes magyarnak, mindezt németül mondja, én nem adtam fel az elveimet, én hű maradtam a hazámhoz és az lett a jutalmam... hogy a családommal nyomorgok... Mert én nem tettem úgy, mint néhány ügyvéd, meg bíró, én nem maradtam meg a jó, zsírós pozíciómban!

— De uram — próbálok csillapítani — hiszen az ügyvéd itt is épen úgy a védencét védi, mint akárhol. És a bíró itt is épen úgy ítél tolvajok, gyilkosok és sikkasztók felett. Ez nem jelenti a magyarság feladását...

Most úgy néz rám, mint a gyilkosra. Nem hederít a feleségére, aki az állatszeli pillantásaival próbálja megfékezni. Teljesen előnti a harag és hebegve beszél, kezével nagyokat kanyarít a levegőbe:

— Nem jelenti? De igenis jelenti! Ezt az államot negligálni kell, szabotálni kell, egy ujjal sem szabad benne dolgozni, senkinek, érte, senkinek! Még a kőművesnek sem szabad dolgoznia, a levélhordónak is meg kellett volna tagadni a levelek széthordását! Semmit ennek az államnak, semmit! De ők miért nem tudnak úgy, mint én éhezni, fázni, mért fogadják el a kenyeret idegen kézből? Mert mindenki becstelen áruló, gazember és én egyedül maradtam a tisztességgel, uram! Egyedül! Most gondolkozhatom rajta, hogy miért voltam én tisztességes!

Mit szólnak erre vajjon? Igaza van és nincs is igaza. Most mindenkit vádol s mindenkit maga mellett szeretne látni a nyomorúság iszapjában. Igazolni akarja magát. A tehetetlenségét, vénségét, életképtelenségét. S mindezt, jól látom, főként a felesége előtt.

— Te csak hallgass — mondja mérhetetlen keserőséggel a hölgy és arca eltorzul, utálat s megvetés ül ki rá. — Te egész életedben a készhez ültél s mikor magadnak kellett volna megteremtened valamit, csak topogtál és kelleltlenkedtél. Mit szídsz te másokat? Azok megkeresik a kenyerüket s nem ábrándoznak azon, hogy jön egyszer egy hadsereg és visszacsinál mindent, ahogy régen volt. Csak te hallgass.

Vilma rémülten nézeget hol az anyjára, hol az apjára, hol rám. Mint a madár, várja a csapda csattanását, hogy összecsapjon felette.

— Talán megkínálnánk a vendéget valamivel? — kérdi félénken, halkán.

Ijedten szabadkozom. Hogy nem vagyok éhes, nem szoktam uzsonnázni, az egészségem sem valami jó...

— Maga csak ne panaszkodjék — szól rám rendreutasítón s vádlón az öreg hölgy. — Maga még fiatal...

De Vilma nem hallgat rám, kiszalad a szobából. Bizonyosan boldog, mert megkínálhat valamivel, de még boldogabb, hogy kimehet.

Amíg odakint van, a hangulat türhetetlenné válik, nem merek szólni, minduntalan a két beteg ember kitörésétől rettegek. Az asszony sóhajtgat, az öreg úr megint kínál a dohányával s mosolyog, mint a gyermek. Megkönnyebbülök, amikor Vilma kis vajaskenyerekkel és zöldpaprikával tér vissza.

Arról beszélek, hogy ez a város mennyire emlékeztet a diák koromra, beszélek az emlékeimről, egy családról, ahol épen így uzsonnázgattam vajaskenyeret és zöldpaprikát s ahol épen ilyen kedves kislány-barátom volt. Így valahogy átvergődöttünk az evésen. Még maradok néhány percig, azután búcsúzom. A hölgy megint csókra nyújtja a kezét s én megint megrázom, az öreg úr ki akar kísélni az utcáig, de ennek sikerült elejét vennem. Így csak Vilma kísér ki s ennek nagyon örülök.

Az előszobában megállunk egy kicsit. Fogom a kezét és szomorúan nézek rá. Különös szomorúság ez rajtam, Isten tudja, miért s hogyan telepedett rám. De Vilma, úglátszik, jobban megérti, mint én magam, mert suttogva így szól:

— Miért jött el?!

— Jó, hogy eljöttem — válaszolom — most egészben megismertem magát és az életét...

Kis szünet. Vilma a cipője orrát nézi.

— Vilma — mondom hirtelen s szinte akaratlanul — maga itt elpusztul. Beteg élet ez. Hagyja itt őket!

Sáppadtan néz rám, látom, hogy eltaláltam a titkos, régi vágyát, amitől ő maga is fél. Lassan ingatja a fejét s mintegy önmagának suttogja: Nem lehet... nem lehet...

— Mindent lehet — folytatom haragosan. — Az ember életösztöne életet követel és nem pusztulást. Szabadságot és nem lemondást. Ha azonnal el nem tud szakadni a szüleitől, testébe, lelkébe, csontja velejébe szívódik ez a rettenetes rothadás, ez a megfertőzött élet. Akkor, ha bármint akarna is, nem tudna többet megmenekülni. Egészség, szabadság, öröm, munka, optimizmus, ez az, amit az ember ösztöne meg akar és meg is tud valósítani. Ne tegye tönkre magát!

— Sokat töprengtem ezen és magának igaza van... — feleli szomorúan s cipőjével láthatatlan ábrákat rajzol a parketre. — De sajnálom őket... Már egyszer elhatároztam, hogy átmegegyek Magyarországra és megpróbálok élni a magam erejéből s a magam felelősségére, keresek állást, bérelek hónaposzobát... De a szüleim...

— Hát nem lehet sehogy? Nem lehet ezen változtatni?

— Vilma! Vilma! — halljuk belülről az öregasszony kiáltását.

— Ja, ich komm sofort! — kiált vissza Vilma és suttogva hozzáteszi: — Látja, már hív... Mindig hív... Isten vele. — S megint megfogja, megszorítja a kezemet.

— Én nem eresztetem el. Így nem lehet — mondom keményen — jöjjön, ne hagyjuk félbe a beszélgetést, én még együtt akarok maradni magával. Jön?

— Gondolkodik. Aztán vállat von s mosolyogva rámnéz: Jó.

— Leme gyünk a lépcsőn, ki az utcára. Egy darabig hallgatunk.

— Látja — mondom — most nem hajtott az anyja hívására, most szépen kilépett az ajtón, elindult velem. Hát nem lehet így? Hiszen az ember szabadnak született, mint minden lény a világon, hát miért nem mehet el maga, miért nem élheti a maga életét? Miért a szülei elavult, megkorhadt életét éli maga? ! Úgy kell tennie, mint ahogy most: *ki kell lépni az ajtón s el kell indulni egyedül.*

— Ki kell lépni és elindulni . . .

— Nézze, én holnap elutazom — mondom egyre hevesebben. — Nekem Tapolcaiból elég ennyi. Én őbenne nem bízom és nem is erőltetem tovább a dolgot. Ha ma este visszajön Bécsből, megmondom ezt neki. Nem segítem ezt a zavaros, dilettáns, céltalan embert. Vilma, jöjjön velem. Együtt utazunk hajón Pestre . . .

— Az nagyon jó lenne . . . És van is nekem Pesten egy rokonom, az első hetekben annál lehetnék — mondja lelkesen, kipirul, rámnéz és egész testében szinte vibrál az izgalom. — Maga holnap utazik és én elkísérném. Milyen szép lenne, életemben az első igazán szép dolog! De...

— Semmi de. Vagy, vagy. Tökélje el magát és menjünk.

— Össze is kell pakkolnom . . .

— Csak a legszükségesebb holmit hozza. A többi majd elküldik.

— És a szüleim . . . hiszen csak két hétre van pénzük!

— Hát így nem lehet. Ha maga az ő fejükkel gondolkozik, az ő szemükkel lát, az ő szívükkel érez, akkor maga halott! Hát csak nem hagynak éhenhalni két öregembert ekkora városban? S maga Pestről segítheti őket, ha sikerül a terve!

— Igaz . . . Van itt rokonunk, de azok nem törődnek velünk . . . Erik szülei . . .

— S mit gondol, ha maga nem adja nekik a vérét, mint valami pelikán, hát ők azonnal meghalnak? Hát lehet ennyire egy gyenge gyermekre építeni két öregember életét? Lehet ennyire önző egy anya vagy apa, elzárhatja a gyermekét teljesen az élettől? Hiszen a fecske is szabadjára engedi a fiát, ha megnőtt a szárnya, hagyja, hogy repüljön!

— Igaz, igaz, a fecske is! Csak én nem, én nem!

— Nos? Jön? Nekem van jegyem, magának váltok. Van útlevele?

— Még akkor váltottam, amikor egyszer meglátogattam a pesti rokonokat.

— Vízumot én holnap reggel szérzek. És jön.

— Megyek — mondja keményen, csupa izgalomban — magával elmegyek . . .

Már az utcasarkon vagyunk, de nem megy vissza. Megáll, tétovázik, aztán felveti a fejét s elindul. — Nem megyek még vissza — mondja — elkísérem magát, én most magában bízom, mert érzem, hogy igaza van. Mondja, maga is így tett?

Elmesélek néhány epizódot az életemből. Hogy én is így hagytam

oda mindent, így álltam a magam lábára, a magam felelősségére s így élek úgyszólván gyerekkorom óta. S hogy erre büszke vagyok s ez az én erőm és biztonságom. Pirulva hallgat, úgyszólván rátapad szemével a szememre, nagy elhatározások születnek benne, egész lelke fel van dülva, leszakadtak benne a gátak s most zuhog, ömlik és árad benne a feltart-hatatlan életakarát.

— Ez a szabadság, így kell cselekednie a szabad embernek — fejezem be a beszélgetést s akkor vesszük észre, hogy otthon vagyok. Előveszem az ajtókulcsot s ránézek.

— Most hazamegy?

— Igen . . . nem, nem megyek. Itt maradok magánál egy kicsit, ha nem akar dolgozni . . . Vagy ha akar, diktáljon nekem.

— Nem — mondom — várja a mamája. Meg van rémülve. Félti magát, meg akarja tartani . . .

— Majd hazamegyek később — feleli pirosan s nem állja a tekintetemet. Belép az ajtón. Leül az írógép elé, gondolkozik, homlokán megint összefutnak a kis redők. Odamegyek hozzá, megsimogatom a fejét, kisleányos, etonfrizurás fejét. Ő hagyja. Felnéz reám s halálosan komoly az arca, de komolyságában boldog és sugárzó.

— Maga két nap alatt felfordította az egész életemet. Maga mindent megváltoztatott bennem. Én biztos voltam benne, hogy az életem már meg nem változhat s most egészen más vagyok, mint aki ezelőtt két nappal voltam . . . Hogy lehet így megváltozni?

— Csodálkozik rajta? Mindaz, amit most úgy csodál, megvolt magában már előbb is, régóta elgondolta maga mindezt, de nem tudott róla. Gyakran megjelentek álmában ezek az érzések, vágyak, de elburkolta maga elől. Félt tőlük. S most aztán megmutatkozott a maga igazi, való énje és csodálkozik.

Olyan tisztán látom ezt a leányt, mint egy térképet. Látom a lelke útvesztőit, titkos szakadékait, el-elbujó folyamait, minden zegét-zugát. S tudom, most várja, kívánja s akarja, hogy két kezem közé fogjam az arcát s szájoncsókoljam, retteg és követelőzik . . . De nem teszem. Nem szabad, nem lehet. Ne kösse hozzám a szabadságát, ne legyen én most az, aki a csapdát összezsapom felette, tanuljon meg repülni, tudjon szabad lenni . . . Pedig olyan tiszta, sugárzó a homloka, olyan ártatlan kék s mély a szeme, olyan puha és kedves az arca, gyermekes a szája, úgy pirul és izzik . . . Nem lehet.

— Most menjen — mondom komolyan — holnap találkozunk a hajóállomáson.

— Igen. Majd Erik megszerzi a vízumot — feleli, még egyszer hosszan kezétfog és lassan, vontatottan elindul az ajtó felé.

* * *

Tapolczai nem jön. Az esti hajónak meg kellett már érkeznie s ő nincs itt. A vonattal sem érkezik. Leszáll az este, nem megyek vacso-

rázni, ülök és gondolkozom. Vilmára gondolok, az egész történetre, mely itt két nap alatt lepergett, a szüleire, az egész városra. Besötétedik, egyik cigarettát a másik után szívom el, majd lámpát gyujtok és elrendezem a kofferemet. Holnap utazom . . . Vilmával. Semmi megdöbbenést, csodálkozást nem érzek. Ennek így kell lennie. Sőt büszke vagyok, hogy felszabadítottam egy emberi lelket! Most mit csinál Vilma? Titokban készül az útra, rám gondol, szerelmes, de ezt nem tudja, ne is tudja meg, csak akkor, amikor már elmúlt . . . Lesüti a szemét az anyja előtt, kínosan néz az apjára. Talán elsúgja Eriknek, hogy mire készül, az örökké vándorló, hegyet járó fiú lelkesen hallgatja. Helyesel neki. Szerencsét kíván . . .

Összeszámolom a pénzemet. Van hajójegyem, elég lesz hazáig. Tapolczainak pedig levelet írok. Papírt teszek az írógépbe, kopogom a betűket lassacskán: *«Kedves Barátom, én téged képtelennek tartalak arra, hogy valamilyen feladatot megoldj, mert te zavaros, tisztulatlan és céltalan ember vagy. Ne haragudj ezért rám, én szívesebben csinálom a dolgomat egyedül, mint olyanokkal, akik nincsenek tisztában a terveikkel, céljaikkal. Minthogy nem jöttél haza, — te sohasem tudod, mit mikor és hogyan akarsz csinálni — így köszönöm meg a vendéglátást és búcsúzom el tőled»*. Mikor megvagyok, borítékba teszem a levelet, megcímezem s a lámpa alá állítom. Aztán az ablakhoz ülök és hajnalig nézem a néma utcát, a sétáló rendőrt és a magányosan álldogáló és a semmibe belevilágító lámpát. . .

* * *

Másnap sietek a hajóállomásra. Az indulásig még van félóra. Vilmának már itt kellene lennie, de késik. Talán nem jön? Megtorpant? Nem meri végigcsinálni a tervét? Nem, nem vagyok ilyen rossz emberismerő, Vilma jönni fog, ő már nem térhet vissza! Már jön is, ott csillog a világoskék ruha és a piros kalap. De tévedek, mégsem ő az. Mennyi világoskék ruha és piros kalap van a városokban! Addig elintéztam az útlelvizsgálatot és lepecsételtetem a jegyemet. Tülekszem a tolongásban, bukdácsolok az útbaállított csomagokban, megcsodálok egy hórihorgas osztrák nőt, akinek bajusza van s egy alacsony kövéret, aki felpiperázta magát rettentő sok szalaggal, kalapja fantasztikus alkotás — száz évig hevert valahol — arca képtelenül ki van festve és a haja a vállát veri, arca ellenben olyan, mint egy hadvezéré. Nevetgélek magamban. Mindenki magán viseli a láncait, csak nem látja. Még páváskodik is vele.

Most már rendben van a jegy, az útlevél, Vilma nincs még itt. Keresem mindenütt, nézem a partot. Egyszer csak valaki a vállamra teszi a kezét. Megfordulok: Vilma.

De persze hogy nem láthattam meg messziről. Vadonatúj gyászruha van rajta, fátyolos kis kalap a fején, melyet apró fekete gyöngyök díszítenek és a szeme vörös és kisírt. Azt hiszem, rosszul látok.

— Vilma, maga az? Mi történt?!

— Jöjjön, álljunk oda a sarokba — mondja szomorúan és elindul. A sarokban sem szól még sokáig, csak néz rám, szeme könnyes, arca meghúzódott és sápadt.

— Mi történt? Mondja már, drága Vilma? Mi baj?

Végre megszólal. Szája remeg és vonaglik, fogával a kesztyűjét tépi.

— Eriket... az unokaöcsémet, akit úgy szerettem... tegnap elgázolta a vonat...

S kibuggyan a könnye.

— Lehetetlen! — mondom ostobán a megdöbbenéstől. — Hogy történt? Beszéljen!

— Nagyon nehéz elmondani... Mikor maga nálunk volt, tudja, délután, de épen akkor, ő a barátaival kiment az erdő felé... és rettenetes... jaj, rettenetes...

Válla megrándul, maga elé néz, de elfojtja a sírást.

— Jöjjön, menjünk a hajóhíd felé, ott nincsenek ennyien — mondom és megfogom a karját. Elindulunk, odakint egy hatalmas diófa alá ülünk a padra és nézzük a csillogó vizet.

— Hát jött a gyorsvonat... Csak egy hete jár arra, most épült a pálya nemrég... Ő meg átugrott a sorompón és a barátai kiabáltak, hogy jön a vonat, jön a vonat... De ő csak állt és nevetett, állt a sínek között és nevetett... S látta a vonatot, szembenézett vele. Ordítottak rá, be akartak ugrani hozzá, hogy elrántásák... de akkor odaért a vonat és elkapta... elkapta Eriket és a teste...

Most rettenetes, irtózkodó zokogás rázza meg. Zsebkezdőjébe teszi az arcát, válla vonaglik, egész teste összegörnyed. Én ülök és hallgatok. Mit szólhatnék, mit lehet ilyenkor szólni? Mit mondhat ilyenkor az ember egy gyászruhás leánynak, aki úgyszólván a testvérét veszette el?

Hirtelen felvillan bennem egy kérdés:

— Mikor beszélt vele utoljára?

— Tegnap... tegnap ebéd után. Eljött és hívott kirándulni, de a mamám nem engedett el... meg aztán, hiszen tudja, én vártam is magát, vagy el akartam menni magához, hiszen tudja! És még magáról beszéltem neki, mondtam, hogy szeretnék magával együtt lenni... És elmondtam neki, hogy maga milyen jó és kedves és hogy miket beszélgettünk délután, mikor maga diktált nekem... S akkor ő elment. De hát hogy lehet ez, hogy valaki lássa a vonatot és hallja, hogy kiabálnak neki és csak áll, csak áll a sínek között és nem tud elmozdulni onnét s csak nevet!... Hogy egészen megbénuljon ottan és hagyja, hogy a vonat rárohanjon... Rettenetes, érthetetlen!

Kissé erőt vesz magán, megtörli a szemét, bámul a vízre. Nézegeti a készülő utasokat, a hajóslegényeket, akik előszedik a vastag drótköteleket, de mindebből nem lát semmit. Egyre a rettenetes kép forog előtte: a hegyeselejű mozdony rárohan Erikre, a vidám, okos és kedves fiúra, az egyetlen emberre, aki őt megérti és akit ő szeret, a kerek

összecsavarják ruganyos és fiatal testét s hurcolják a talpfákon, vére pirosra festi a töltést és a küllőket . . .

— Csak állt, állt a sínek között és nem tudott elmozdulni. Látták, hogy nevet, de nem úgy nevetett, mint máskor, mert ő el akart ugrani, csak nem bírt . . .

Sokáig hallgatunk. Bennem is összefacsarodik valami, bár hidegen próbálok magyarázni a tragédiát. Eszembe jut, hogy egyszer engem is majd elgázolt egy autó a parlament előtt, mert csak nevettem és álltam az úttesten s közben érthetetlen borzalom és kéj bizsergett végig rajtam. Ha egy barátom el nem ránt, baj történt volna. Utána magam sem értetem a dolgot.

— Jön a hajó — mondja csendesen Vilma és karomra teszi a kezét. — Maga most elmegy. Engem talán nem is lát többet, talán eszébe sem jutok. Nem baj, az én életemnek úgysis vége, nem lehet változtatni rajta. Engem mindig furdalni fog a vád, hogy segíthettem volna Eriken, ha vele megyek kirándulásra és nem maradok otthon. Hogy miattam halt meg . . . Mit ér most már minden? Ezzel a hajóval kellett volna nekem is elutaznom — folytatja kis szünet multán s elnézi, hogy a hajó hogy siklik a part felé, ferdén, küszködve a víz sodrával, két vastag kéménye ontja a füstöt és fedélzetén tolonganak az emberek. — Ezzel a hajóval mehettem volna. De látja, ilyen az én sorsom.

Könnyesen mosolyog, ajka két csücske lebiggyed, vállat von s szemét elfutja a könny.

Nem tudok szólni. A csapda összecsapódott a madár felett, most már hiába minden, soha nem fog többé repülni, megadja magát, meggyűlöli a szépséget, az égboltozatot, a fákat és a hegyeket, rettegve gondol majd arra, hogy egyszer kívánta a csókot és el akart kísérni egy embert a hajón. Ezen nem lehet többé változtatni.

A hajót kikötötték. Rendőr áll a hídhöz, az emberek búcsúzkodnak, zsvajognak. A napfény vakítóan csillog a hullámokon és a Dunára néző egyetemi épület aranybetűin. Szorgalmasan csikorog egy daru és emeli, ejti a csomagokat, ládákat a hajóba. Karja értelmesen forog. Be kell szállni.

— Isten vele, Vilma — mondom s megfogom a kezét. — Azért ne felejtse el . . .

— Isten vele — mondja halkán, megszorítja a kezemet, rámnéz, szemét előnti a könny, aztán, még mielőtt megakadályozhatnám, hirtelen lehajlik és megcsókolja a kezemet. Elfut, felszalad a part lépcsőin és hátra sem nézve megy, megy a város felé. Fekete alakja hamar eltűnik az emberek között.

* * *

Nézem, ahogy az Ősi Város házai elmerülnek a távolban, már csak a gyárkémények látszanak füstszalagjaikkal, mint integető fekete zseb-kendők, lobognak a csendes szélben. Elvész a távolban a vashíd is, már

csak halvány ködök látszanak a városból, mint távoli, elvesző délibáb-foszlányok. A hajó reng és dohog, hatalmas hullámbarázdát hasít a kék vízből s a hullámokon szabad sirályok ringatóznak. Elémúsznak az erdők, az áradásos öblök, gémekek szállanak a partok felett, csend van köröskörül, víz és égboltozat és erdő.

A kihalt vidék olyan, mintha valami afrikai hatalmas folyamon úsznánk s az sem lepne meg, ha a parton zsiráfok lohólnának hosszú sorban, vagy egy viziló hemperegne a sás között.

De ez is illúzió és délibáb. Mint a gyermekkor és talán a szabadság is, vagy mint az a város, amelyből nem látszik már semmi, annyira elmerült a vízbe, égboltozatba és ködbe.

A sibói bölény. Nyíró József regénye. (Athenaeum-kiadás.) A regényben két probléma vetődik fel. Egyik ez: *Wesselényi* Miklós elvesztvén édesanyját, az egyetlen lelket, amelyhez hozzá volt nőve, beleszeret *Nemes Zsuzsa* grófnőbe, *II. József* császár kedvesébe, de ebből a szerelemből menekülni szeretne. Feleségül vesz egy tisztalelkű, hősívű lányt, *Cserey Annát*. Énjének végzetes kettőssége azonban tragikus konfliktusba sodorja, mert sem a grófnő képét nem tudja kielégteni magából, sem a feleségétől nem tud elszakadni, de viszont hű sem tud maradni hozzá. Igen érdekes, izgató lélektani bonyodalom ez, amely rendkívül hálás anyag egy modern író kezében, aki tud bánni az analízis eszközeivel. Felfedni a rejtett szálakat, amelyek a hős lelkét megholt anyjához kötik, kibogozni a grófnő iránt való végzetes szerelem indokait és a feleséggel szemben elfoglalt helyzet kettősségét, izig-vérig írói feladat.

A másik probléma: *Wesselényi* anarchikus jellem, aki a rendiségből kinőve semmiképp sem tud beleilleszkedni sem *II. József* felvilágosult abszolutizmusába, sem semmiféle olyan szociális közösségbe, amely az egyéniség beolvadását követeli meg. Ennek a majdnem reneszansz-alaknak a küzdelme a társadalmi renddel, amely őt minduntalan nivellálni akarja, szintén modern író-nak teremtett feladat.

Nyíró József regénye elején azt a problémát állítja elénk, amelyet elsőben említettem. De csakhamar kiderül, hogy nem tudatosan látja meg a kérdés lényegét, hanem úgyszólván ösztönösen

érzi csak s ezért a tézisek és antitézisek megfogalmazása is inkább vázlatos, halavány, elmosódó. S valóban alig halad a regény egynéhány fejezetnyit, máris elejteti a felvetett kérdéseket és átcsap a probléma másik ágába, hogy azt is csupán megpendítse, halaványan felvázolja anélkül, hogy a gyökeréig hatolna. Mert meg lehetett volna tenni azt is, hogy a két problémát összekapcsolja az író, ebben az esetben a regény szerelmi része csak magyarázatul, aláfestésül szolgálhatna a szociális konfliktus kifejtéséhez és megoldásához. Így azonban a regény első részében *Wesselényi* szerelmi konfliktusa bukkan elénk meg, lehetősen primitív formában, a másik részében pedig szociális konfliktusa éppen olyan primitíven, öntudatlanul. S maga ez a szociális konfliktus is úgyszólván azért vetődik fel, hogy az író-nak alkalma legyen elmondani szimbolikus próféciáit és megjegyzéseit az erdélyi életről és Erdély hivatásáról.

Mint a téma jelzéséből is kiténik, elsősorban analitikus elmére van itt szükség, aki a lélektani problémák egész rengetegében biztosan el tud igazodni, ki tudja választani a fontosat és jellegzeteset és el tudja hanyagolni az esetlegest és nem általánost. Ez vonatkozik *Wesselényinek* úgy a szerelmi, mint a szociális konfliktusára. *Meg kell tudni találni a kettő közötti összefüggéseket is és meg kell tudni építeni a hidat a hős vagy hősök egyéni élete és koruk élete között.* *Nyíró* azonban ezt a feladatot, nyilvánvalóan analitikus eszközeinek a híján, nem tudta megoldani. A regény egész folyamatát szintetikus képekben látja, tehát novellisztikusan. Már pedig a regény nem novellák összeláncolt sorozata, a regény formája egészen más szemléleti módot követel meg, mint a novella. Alakjai is novellisztikusan állanak elénk s még így is kifogásolhatók itt-ott, mert *Nyíró* előszeretettel alkalmaz kliséket. *Wesselényi* alakja maga is klisé: a szertelen, indulatos, ámde tiszta és mindenekfelett becsületes, őszinte magyar úr kliséje. *Nemes Zsuzsa*, a szép, temperamentumos, hódító szirén, látnivaló, hogy ő képviseli a regényben az úgynevezett «tiszttalan szerelem» komplexumát, míg *Cserey Anna* a liliomtisztaságú, jó, vallásos, önfeláldozó és mindent megbocsátó feleség kliséje. A németek plundrások, nyámnyilák és nyafogók; a magyar urak isznak, esznek, ordítznak, lovat hajszolnak, hazafiaskodnak és kedélyeskednek. Szinte meglep bennün-

Nyíró József 1929. nov. 15. 22. 7. 701-703.

ket, hogy figuráikban *Nyirő* itt-ott keserű kritikát gyakorol a szájaló hazafiság és a Bécs felé való hajlongás felett. Maga az elbeszélő hang is jól ismert melódiák klisévonalait ébreszti bennünk: néhol jókaiszerűen hetyke, fölényes, joviális, néhol érzelmes, ellágyuló, majd meg gyermekesen naiv, mint a derék, feledhetetlen *Benedek Elek* ifjúsági regényeinek hangja... Mintha — *Dosztojevszkit, Hamsunt* nem is említve — a mai irodalomnak nem is élének olyan alakjai, mint *Gide, Stefan Zweig, Thomas Mann*; mintha a szociológia, a történelemkutatás, a lélektan nem haladt volna át olyan állomásokon, amelyek elhatározó fontosságúak a modern írás szempontjából. Mindezt csalódva s leverten állapítja meg a kritikus, mert *Nyirő József* novellái őszinte várakozást ébresztettek benne kétkötetes regénye iránt. Ahol pedig sikerül az írónak igazán megragadni a figyelmet, az maradék nélkül a novellista érdeme. Ilyen önálló s úgyszólván a regényből baj nélkül kiemelhető fejezet az, amelyben *József* császár megláncoltatja magát a *brünni* kazamatában, hogy képet alkothasson magának a rabok szenvedéseiről. Ez valóban szép és mesteri — novella, üdítően válik ki a regény vontatott, érzelgős, minduntalan tájképekbe merevülő szürkeségéből és naivul rajzolt alakjainak tehetetlen váltakozásából s az «erdélyieskedésből»...

Nem, meg kell mondanunk végre, hogy ennek az érzelmes erdélyieskedésnek semmi komoly értelme nincsen. Egy regény nem válik erdélyivé, ha annak hőse *Wesselényi Miklós* báró s ha a hátslovak *Sibórol Kolozsvárra, Kisbaconba* vagy *Gyalura* vágatnak. Az sem tesz egy regényt erdélyivé, ha itt-ott szomorkás eszme-futtatásokat szövíünk bele a magyar nyelv sorsáról vagy a jobbágy szegénységéről. Ellenben erdélyivé teszi az alkotást a szemlélet erdélyisége, fajisága, a nyelv magyar tisztasága és kemény, racionális logikája, olyasmi tehát, amit *Nyirő* nyelvében ezúttal sajnálatosan nélkülöztünk. Mezőkövesdi kézimunka ez, amelynek stereotíp rajza és színezése immár messze esik a nép eredeti fantáziájától és őszinteségétől. Amde hol vannak azok az erdélyi írások, amelyek megmutatják nekünk a mai székely vagy magyar, vagy akár oláh paraszt életét, a mai városokat, mai diákokat, papokat, munkásokat, katonákat, a tíz év óta úgyszólván elsüllyedt világot?

Hol van az a modern magyar, vagy nem bánom: «erdélyi» író, aki a mai tudomány eszközeivel ássa bele magát a problémák egymásra torlódott rétegeibe s igazi mai és magyar író tud lenni szemléletében és nyelvében? Hol van a regény, amely robog velünk a mai vonatokon, mai városokon és vásárokon át Nagyváradtól Jassyig?

Nem kézimunkára van most szükségünk, hanem eleven, megmásíthatatlan és világos realitásokra. Mert a magyar élet soha jobban, mint ma, az irodalom területén folyik, él, ütközik és árad s ma sokkal nagyobb és károsabb hazugság, mint valaha is volt, hogy az író célja a «szép, mely érdek nélkül tetszik».

Kodolányi János.

Kati bucsut vesz

Irta Kodolányi János

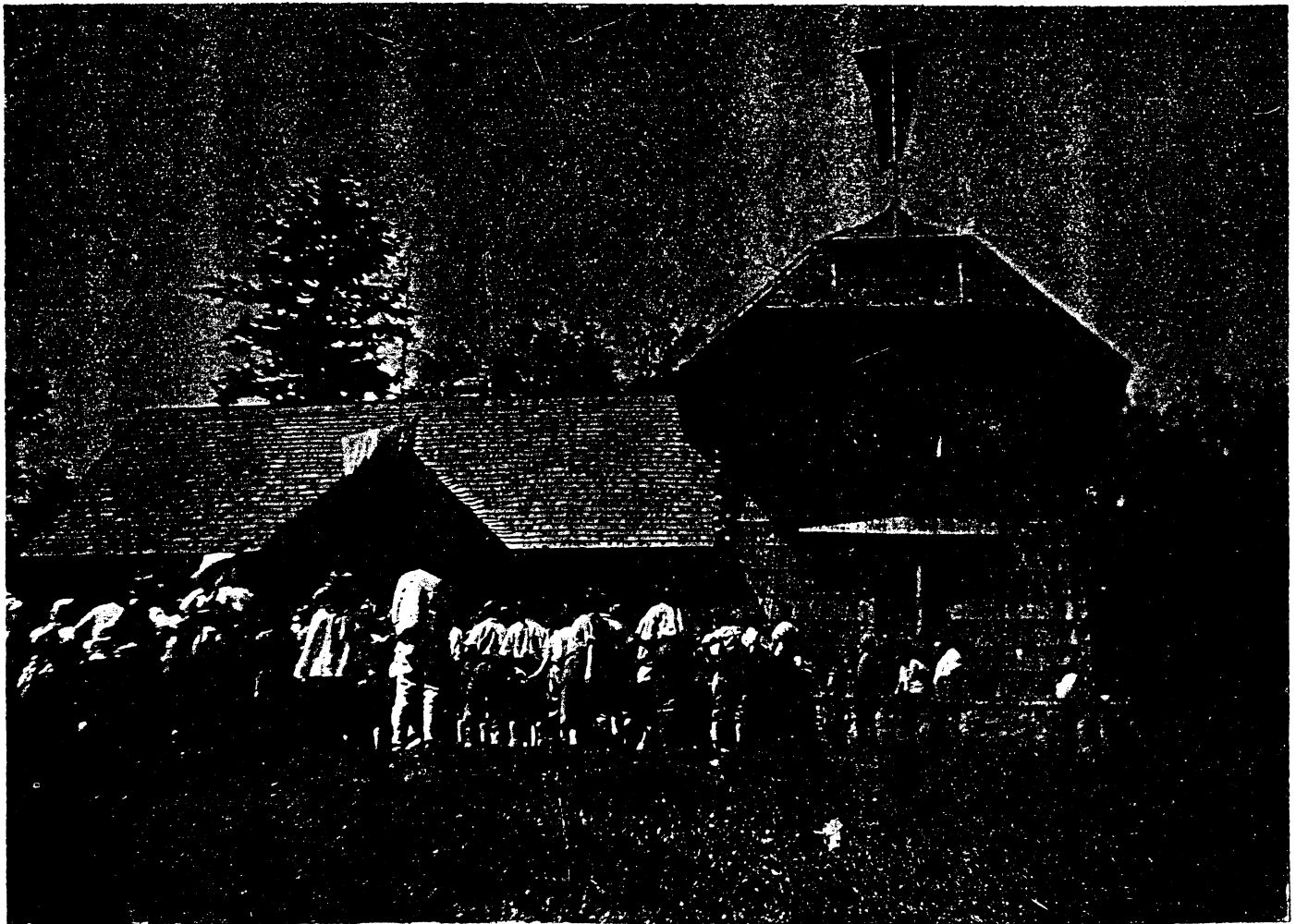
A nagyságos asszony gyűrűi olyan félelmetesen ragyogtak, amikor fehér karjait a hajához emelte s a szeme is olyan rettenetesen értelmes volt, szinte a vesébe látott vele, pedig nagyon szelidnek látszott s hosszú szempillái alól meleg-barnán mosolygott, mint az érett gesztenye a meghasadt burok közül. Virágos pongyolája alatt kedvesen bujtak meg ruganyos idomai s lába kicsiny cipőben szinte kacagott, sőt a cipő is olyan finom volt, olyan pókhálószerűen vékony és könnyűpiros, hogy Katinak még az ujjá hegyére is bajosan ment volna fel és még ott is rongygyá szakadt volna. De mégis mindezek ellenére volt valami a nagyságos asszonyban, ami Katit nyugtalanította, ami őt ösztönösen félt, ami bizalmatlanná tette... Kati ezt nem tudta volna megmagyarázni magának, inkább konokul le-sütötte a szemét és hallgatott, alig lehetett kihuzni belőle egy-két szót. Aztán a konyha ragyogó rézedényei is olyan idegenül villogtak a falakon, s a polcok ragyogó fehérre surolt deszkái, a tűzhely nikkalgombjai és korlátja... Valóságos masina volt ez a tűzhely, komoly, imponáló, fekete. Kati elgondolta, hogy itt lesz az ő izzadságos munkájának a színhelye, ebben a konyhában fogja immár leélni napjait, mert itt az ősz, otthon sok a kenyérpusztító, rossz volt a termés s mostohaapja, akinék öt gyereke van s az ő anyját

is harmadmagával vette el tavaly, kijelentette, hogy nem győzi a naplopókat kenyérrrel... Kati hát ezután itt fogja surolni, mosogatni, smirglizni és vixolni a konyha gyönyörű rideg berendezését, ennek a szép nagyságos asszonynak a felügyelete alatt, aki olyan szeliden szól hozzá s olyan meleg-barna a szeme s mégis van benne valami nyugtalanító és félelmetes.

— Hát aztán voltál már valahol? — kérdezte a nagyságos asszony zengő hangon, igen leereszkedő nyájassággal.

Kati csak a kötényét gyűrögette, sápadozott, majd a kendője csücskét huzogálta, amely amugy is eltakarta ke-rek arcát és alacsony komlokát, mintha gyilkolt volna s nem akar senki képébe nézni. Kati sváb volt, sváb és a nógrádi hegyek közt ringatták bölcsőjét, tömpe, vastag orra azonban tót apára vallott, aki valahol megrabolta Kati anyjának szerelmét s hűtlenül elhagyta azután. Egyáltalán Kati képe olyannak látszott, mintha előlről alapo-san és csúnyán beletenyereáltak volna és minden laposra nyomódott rajta. Laposra és széjjel. A hallgatása is olyan volt, mintha belényomták volna alacsony és lapos homlo-kába a válaszokat.

— Felelj hát, fiam, — szólt szigorúan a nagyságos

A Karpathenverein Lajos-menházának augusztus 18-iki avatási ünnepélyén leplezték le néhai Konrády Lajos kanonok emlékművét.

asszony s olyan magasról nézett rá, úgy megvillantotta gyűrűi pompáját, mintha a Dunasor egész kivilágított lámpafüzérét hordta volna az ujján, nyakán és karján. Szolgáltál valahol? Zsidónál? Jobb népeknél? Mert nálunk nem esznek kósert, mi nem csináljuk. Vagy szolgált már olyan helyen?

— Ne... nem... — hebegte Kati alig hallhatóan.

— Hát hol voltál? — firtatta a nagyságos asszony, hol tegezve, hol magázva Katit, nyilván mert nem tudta, milyen a szellemi nivója.

— Csak egyszer... izé... Pesten az apámmal... egy napig...

S Kati szemében, mely hasonlatos volt a réten legelő birka szelid szeméhez, kigyult egy percre a csodálatos város ragyogásának némi halvány visszfénye, azonban rövidesen ki hunyt.

— Szeretem az olyan lányt, fiam, akit még nem rontottak el. Téged még lehet tanítani. Lehet vezetni. Nem raffinirozott ki még az egész világot. Majd betanítlak. Reggel fél hatkor felkelsz, érted, fiam, addig kialhatod magad, kipucolod a cipőket, befűtesz a hálóban, tüzet raksz a konyhán, fölteszed a reggelit, elmész...

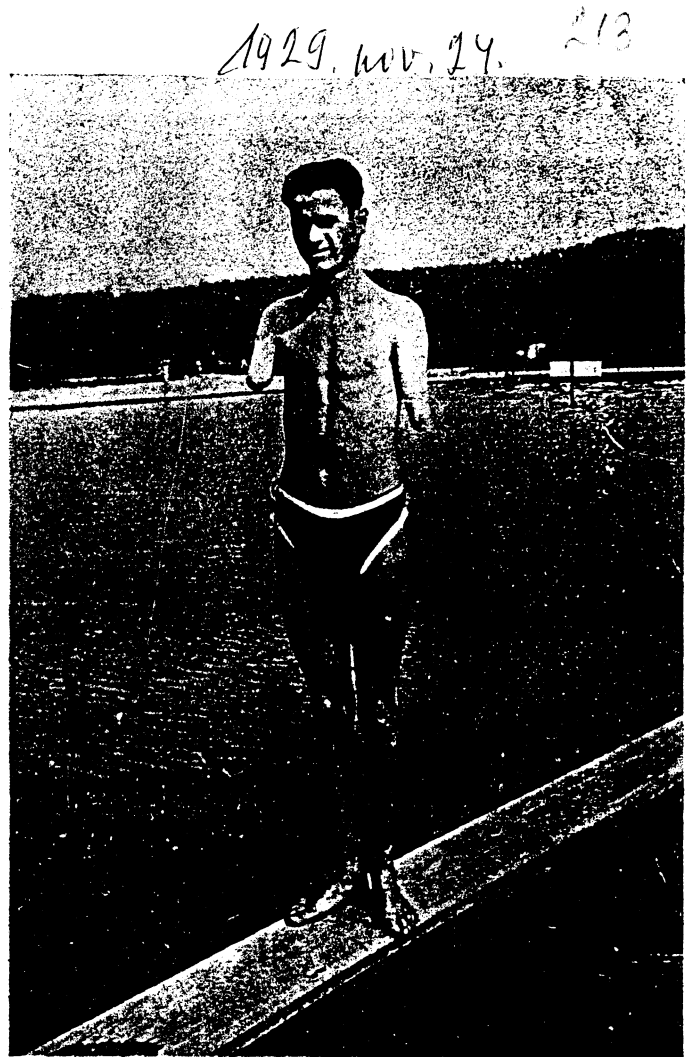
S a nagyságos asszony hosszú-hosszu litániát mondott el a reggeltől estig elvégzendő teendők, kötelességek soráról, szegény Kati meg csak hümmögött, rázta a fejét s nem hallott, nem értett az egészből semmit, csak annyit látott, hogy most már ez a szép nő fog neki parancsolni életrehalálra és nem látja az otthoni dombokat, hanem ezeket a csillogó edényeket, nem hallja a mostohaapja nyersen rekedten hangzó káromkodásait, a megszokott szidást, hanem a nagyságos ur meg a nagyságos asszony kemény parancsait, nem vackol le esténként a szalmazsákra a sarokbar, hanem a cselédszoba előkelő ágyában fog feküdni s paplannal takarózik...

— Este még aprófát kell csinálni, érted, hogy reggel legyen a fűtéshez... Aztán engem úgy kell szólítani, hogy nagyságos asszony, érted, az urat meg nagyságos urnak... — fejezte be a szép asszony s ezt már jól az eszébe véste Kati, a fát meg a titulust, mivelhogy ezt legutoljára mondta a nagyságos asszony s erre mégis csak azt kellett felelni, hogy:

— Igen... — mert a bátorsága már alig pislogott egy kicsit.

Katit azonban a könnyek özönvize öntötte el már az első este, mikor az urék vacsoráztak odabent, ő egy kis széken üldögélt a tüzhely előtt. Katinak egyáltalában semmi érzéke nem volt a szép konyhaedények, a vakító polcok iránt, nem ejtette ámulatba a cselédszoba sok kényelmes és tiszta berendezése sem, pedig az csakugyan olyan volt majdnem, mint egy uri szobáé. Katit mindez inkább nyugtalanította, zavarta, megrendítette, mint elbájolta. Akárhova nézett: villogó, ragyogó tisztaság, rend, előkelőség, hideg ésszerűség és gondosság, mint abban a kórházban, ahol egyszer az anyja feküdt régen s ő meglátogatta. Kati lehorgasztotta fejét, hallgatta a tüzhely duruzsolását, könnyein keresztül nézegette a köténye pettyeit, meg-megrázta a fejébujára gyömböszölt kontyot, szivta az orrát, furcsa vinnyogás szakadt fel néha laposra szorított melléből s esze is bizony nem tudott más gondolatokra szabadulni, mint az elcsöndesedett nógrádi falura, az anyja szikkadt, ráncos árnyékalakjára s mostohaapja káromkodó, rekedt zavára. Milyen messze vannak tőle ezek a kedves dolgok! Látja-e még valaha őket? Nem éri-e valami szörnyű pusztulás valamennyit őnélkül?

Végül is a nagy retentő busulásban, ami hamar erőt vett rajta akkor is, ha nem beszélhetett s itt igazán nem volt kívül szót váltani, de álmos teste is a szalmazsák után kívánczolt, sőt, amikor elérkezett a halaszthatatlan lefekvés ideje, egyenesen borzadva nézte fehér vánkosait, piros

Fritz Bongratz, német uszó, futó, ugró és korcsolyázó-bajnok, akinek mindkét karja amputálva van, most kapta meg a német sport-érdemkeresztet.

„Dél”. M. A. Bazovsky rajza.

Magyar szüret. (Pályamü.)

paplanát s a villanylámpa hideg fényét... Irtózatos félelemmel bujt bele ruhástul az idegen ágyba, a borzasztóan uri ágyba, mintha a pokol tüzébe feküdt volna, a hideg tűzbe... Lefeküdt egy gomolyagba, mint a macska, fejére húzta a takarót, a lámpát nem oltotta el és félt iszonyuan. Mitől?

Nem tudta, csak félt, az élettől, a haláltól, az egyedüllétől, a szellemektől, az idegen falaktól s a tisztaságtól, a büntől, amit a nagyságán is látott s ami itt leordított minden tárgyról, amit ő „urasságnak” nevezett, mi pedig észnek, civilizációnak...

Tudniillik nem tudott imádkozni sem, csak sirt, sirt s a régi szalmazsák annyira csábította, hogy egyszercsak elhátározta: elszökik. S ebben nem talált semmi különöset. Tán nem is foglalta szavakba. Csak a vágy nőtt benne. Mint ahogy az állat bög az elhagyott istálló után s ha kinyílik a kapu: elindul gondolkodás nélkül egyenesen haza.

Mikor másnap este Kati titokban összeszedte még ki sem bontott cökmőkját s az ajtó felé indult, egyszerre elállt könnyeinek bő özönvize és szinte melege volt a boldogságtól. Eszébe sem jutott, hogy valakit becsap. Ő nem mérlegelte a cselekedeteit, csak tett, vagy nem tett. Nem is szégyelte magát, nem érezte, hogy gyáva, hogy ostoba,

hogy hazug... Azt-se, hogy a sötét országuton h futni talán félelmesebb, mint lefeküdni a puha, fehér ba s betakarózni a piros paplannal. Ehelyett ösztö: surrant arra, amerre nem világított a konyhából kiszó lampafény s futott, futott a kapu felé...

Ugy érezte, most a jóistenke mosolyog rá és ki totta feje fölé a kezét, minden baj ellen.

A nagyságos asszony pedig...

Egyszercsak leisklott keze a kapu kilincseről. S megdermedt...

A nagyságos asszony holnap látni fogja, hogy ő készített aprófát!

Pillanatig sem habozott. Mintha nagy bűn terhel lelkét, amit jóvá kell tennie, Kati lehajtott fejjel vissz dult, odament az ölfá mellé, kiválogatta az alkalmas : rabokat, megkereste a fejszét, egyik fát a másik után kére téve, gondosan vágta az aprófát. A konyhaabl kiszűrődő lampafény sárga világosságában...

Kis batyuja a földön hevert s a gondos munk még a szája is tátva maradt, a nyála is kicsurrant. S is jutott eszébe a szökés addig, amíg egy rakás gyuj meg nem győzte arról, hogy immár semmi teher nem n ja a lelkét s eleget tett a parancsnak...

VASARNAP

A PESTI NAPLÓ

HETI MELLÉKLETE

A nazarénus

Elbeszélés — Irta: Kodolányi János

A nazarénus olyan gyenge volt, láza annyira fütötte, hogy alig tudott menni. Egy pillanatig tanácstalanul állt egyhelyben, nem tudta, merre menjen most már, ami a háta mögött volt, az végkép és örökre lezárult mindenestől, előtte pedig ott várakozott a biztos halál, ismeretlen, de immár nem borzalmas alakjában. Gyöngye lábai mégis elindultak, ment a faluvég felé, ki a szülőhelyből, ahol annyira fölösleges volt az ő erőtlen, púpos alakja és érthetetlen papolása. Ahogy ment, néha-néha elővette a köhögés, ilyenkor forgott vele a napfényes ucca, szemét könny, homlokát veríték öntötte el s a kiköpött vért mohón itta fel a vérivő föld. Aztán lassan tovább ballagott, mel- lén összehúzta a vékony kabátját és sóhajtott.

— Csak mielőbb megnyugodhatnék a te kez- zedben, — mondta suttogva önmagának. S a ha- lál, mint jóleső, boldog nyugalom tűnt fel most előtte, a végtelen zsidbasztó fáradtságban. Egy pillanatra keserűséget érzett a lelke mélyén azok iránt, akik kiverték az útszélre, de akkor megpil- lautotta a kutyájukat, aki boldog futással szalad- tának s körülugrálta. Erre felülkerekedett benne a jószág, mosolyogva visszatért, szeretettel simo- gatta meg a fekete lompos kutyát s csöndesen be- szélt hozzá:

— Hát csak utánam gyüjté. Buksikám... Te csak mégis szeretsz engem... Éregy szépen visz- sza, osztán emlékezz meg rólam... Éregy hát...

De, ahogy tovább ment, a kutya csak követte s barna szemével föl-fölpislogott rá.

Egy kerítéstelen udvaron át lement a kertek felé. A ház régi, kopott talpas ház volt, az öreg szép szülő háza, udvarát felverte a gyom, istállója, szinje bedől, a zsuptetőt verébhad húzta szét, egyike volt a pusztuló, kiveszett ormánsági fészeknek. Miközben Nagy János áthaladt a kihalt udvaron, eszébe jutottak gyermekkori emlékei és gondolatai a kivesző családkról, az a megma- gyarázhatatlan szomorúság, ami kis kora óta elfogta, valhányszor ilyen házakat látott, most is ránehedezett a lelkére s szeme elsötétült. A szüntelen nyomába kullogó fekete kutyához for- dult s gondolatait megint csak kiöntötte előtte:

— Így van-e, Buksi kutyám, — szólt reked- ten — máhónap ilyen ház lesz a mi házunk is... nem lesz mér ugatni, biza...

Egy-egy szót vetve a kutyának, fáradtan, lerokkadni akarón ment lefelé, ahol a fák sárga koronái aranylottak.

— Nem bánom, mer én tiszta vagyok... En- gém nem érhet most má baj, csak az örök verra- dnt öröme... Mindön jó van, Buksi kutyám, anyámat megrékatom egy kicsit... apám majd

elfeled... A község peg... örömmel megyök El belüle... A falu bolondja...

A kertek alá értek. Messze el lehetett látni a fatörzsek között, a nap bágyadtan sütött át a ko- paszdó ágakon. Alma- és barackfák sárga-piros lombjai ragyogtak köröskörül, az ágak között gyümölcs mosolygott s a szél egy-egy mozdulá- sára szelid keringéssel hullottak a fonnyadt fale- velek. Már beköltözött néhány cinke meg ökor- szem, ezek finom zörgések közepette ugráltak a bokrokban. Ellenben egy kimagasló diófa csupas felső ágait kavargó varjúcsapat lepte meg, szinte feketedett fölük a fa, amint verekedve, károgva üttek rá és lebbentek fel néha róla.

Sárga levélréteg fődte a gyeget is. Olyan puha lépés: esett rajta, mint a szönyegen. Nagy János lassú lépései még jobban meglássúdtak, a csend, melyet csak a levél zörgése, a varjak károgása s olykor-olykor a saját köhögése zavart csupán, a bágyadt őszi napfény szelid melege a sárga és piros színek sok-sok változata nyugodt, megbé- kélt álmodozásba ringatta. Mintha nem is azokon a nyomokon járna, melyeket magányos szemlélő- dései, elmélkedései alkalmával gyakran elkese- redve, lázongva és gyűlölködve taposott. Egynek érezte most magát mindennel. Jót-rosszat átölelő szeretet töltötte el, így, közvetlenül a kikerülhe- tetlen halál-előtt nagy öröm nyugalma szállta meg s mély, barna szemében a boldogság könnye ragyogott.

— Falu bolondja... mégis én vagyok a bol- dog... — mondta a kutyának, de az már nem törődött a kiáradó szavakkal, elcsatangolt a jól ismert helyen és vidáman kapart egy vakondok- fészket.

A kert végébe ért, a faluszélén elhúzódo dülő- útra. Teljesen kifáradt. Roskadozva ment az ősl, hatalmas, kidőlt tölgyfához, ahol azelőtt is nagyon szeretett üldögeálni csendes, forró nyári napokon. Az óriási törzs mohlepten, ágak nélkül hevert a gazos partszélen, szilánkos tövén még most is meglátszottak a villámcsapás üszkös nyomal. A beteg legény kimerülve vergődött át a gazon s lassan, nyögve leült a faderékra. Most megint elfogta a köhögés, rázta, mintha a tüdejét akarta volna kiszakítani mindenestől, a vér ellepte kes- keny ajkát, halántékán és tordére nyomott kezoin vastagra feszültek az erek. Szédült és szeretett volna lefeküdni, tiszta ágyba, esendesen és örökre. Egy pillanatra eszébe jutott az anyja, látta, amint alacsony, gömbölyű alakja ide-oda surran a szobában s fehér biklája ütemesen veri meztelen lábikráit. Olyan jól esett volna most, ha megsi- mogatja homlokát, megkérdezi, hogy nehéz-e

nalál. Aztán fáradtan, pihégyve nézett végig a földeken. Jobbról a keresztulakban elterülő falu tölts vége látszott, aranyárga és lángvörös gyümölcsfák közül kiféherlelt egy-egy pityvar oszlópa. Messze az országút húzódott szürkén, szántások, száraz, letördelt kukoricasorok váltakoztak egymással, balról a Nyároskert zöld gyep-táblája mosolygott s a hosszú nyárfák hervadt levelei lelkendeztek a suttógó szélben. Mélységes csend, vasárnap déli elhagyottság borult az ősz haldoklásában sápadó vidékre. A nap szeliden, gyengéd melegséggel szórta sugarait a beteg legény görnyedő alakjára, meztelen fejére. Két karjával lassan-lassan a kidőlt fa szilánkos tuskójára borult, szemére álom szállt s a csendben és magányban kimerülten elaludt...

A nap erősen nyugovóra hajolt már, hosszúra nőtték a szétszórt vadkörte és őserdőköl itmaradt tölgyfák. Bágyadt rézvörös sávok húzódtak át a földeken, messze halványan kéklettek a szlavón hegyek. Harapós őszi szél suhant át a kukorica és burgonyatáblákon, végig megkavarta a kertek sárga fakoronáit, megzörgette a málna- és ribizli-bokrokat. A varjak fekete falkákban rekedt káro-gással vonultak át a tájon. Esteledett.

A nazarénus lassan bontakozott ki a kábult álomból. Megmerévtél tagjai erőtlenül nyújtóztak. Elcinté nem tudta, hol van, aztán eszébe jutott minden, arcát felemelte s ekkor látta, hogy nincs egyedül. A fatörzsön Mária ült maga alá húzott telt lábikrákkal, fekete kendőben didergő vállakkal, halványkék áttört kebel takarta lenvászón bikliját, nagyrozás vasárnapi selyemköténye ki-virult az esti napfényben. Mikor felébredt, a lány feléje fordította tágszemű, szabályos barna arcát. Egymásra néztek s Mária csak nagynehezen tudta megdöbbenését elnyomni, ahogy a legény nagy, égő szemeit, beesett arcát látta. A kisső hajlott orr most olyan ridegen és komoran emelkedett ki a meghúzódtott arevonások közül, hogy szinte féltelmetes volt. S a mosoly is, mely a lány láttára szeliden csillant meg vértelen, keskeny ajka szög-leteiben, a legény utolsó örömét adta hírül.

— Hát te meg ett vagy? — mosolygott a naza-rénus. — Együttel búcsúzni, he?

— Mér nem mégy má haza, János? Hideg van ede kívül. Ergye. — Aggódott érte Mária s kö-nyörögve nuszolta a szemével.

Ő legyintett.

— Maj haza mék. Mast igön jól érzöm maga-mat, mint aki úgy megkönnyebbütem. A köhögés se bánti úgy a mejemet... Tán ehős is vagyok... De azért csak maraggyunk ett, nem igön tok menni... Meg nem is akarok...

Nagyon gyengének látszott és didergett. Ősz-zehúta sovány nyakán a kabátot, elrövedezett messze-messze a szeme s a rézvörös napfény meg-csillámlott síma, fekete haján.

Mária aggódva tette kezét a karjára.

— Ergye. — könnyörgött — ne késértad az Is-tent. Nem is kellett volna kigyünnöd mamá! Igön beteg vagy te ahon, hogy ett üdögéj. Gyüjji hát maj én segítök...

Főállt, derekát kiegyenesítette, ringó esipőjéről szélesen hullott alá a térdigérő halványkék-virá-gos kebel. Megsimította sötétlila, pirosrozás se-lyemkötényét.

— Ujj le, — mondta a nazarénus esendesen s csak nehéz erőlködéssel, zihálva tudott lélekzetet venni, hangja teljesen elszintelenült. — Még sze-retnék neköd egyet-máat mondani... Ujj le...

Mária leült. Szétbontotta fekete berliner ken-dőjét, Jánosra akarta teríteni.

— Hát legalább ezt... Őszlán maj csak érded gyün anyád...

— Hadd, — mosolygott a legény — neküm nem kee sümmi... Ha gyünnék, ha nem, az má nem számos... Lá, mér a kutya is elhagyott...

Egy darabig hallgatagon gondolkozott, aztán fakó szával lassan hullani kezdtek megit.

— Azt akarem mondani, hogy megne feledköz-z arú, amit hallottá tülem. Nem tuttam elmöndani mindönt, mer magam se régön tom, amit tok. Hogy ez az élet csak véka, amék el akari rejteni a velágosságot... de a vékát nekünk magunknak kee féreállítani... Megemléközé, hogy az Őr te benned lakozik és te vagy az út, igazság és az élet... Ojan legyön a te életöd, hogy el ne rejti-hesse benne az Urat és ojan legyön a te halálod, mint a találkozás ünnepe...

Megpihent. A lány figyelmesen, mély komoly-sággal nyitotta rá kék szemeit s elmerült a legény ragyogó barna szemének mindjobban fel-gyülő fanatikus tüzébe.

— Sok rosszat mondanak rád az embörök, — folytatta megint János — kikövezék az utadat, tuskés a nyelvük és megverte őket a pénz vak-sága... de te azért szeresd őket... Megemléközé róllam, engöm gyerkőc koromtu üttek-dobtak, de mast mégis megláttam őket és nincs gyűlölet ben-nem erántik. Mer a halálba az elsők utósók lesz-nek, az utósók meg elsők...

Köhögés tört rá, a vér kiserkedt a száján, de nem is vett már róla tudomást. Önkéntelen, meg-szokott mozdulattal törölte száját a kabát ujjába, arcára ismét kiült a mélység s boldogság nyu-galma, szeme égett, ahogy végighordozta az alko-nyat színeiben úszó tájon.

Mindkeitten elmerengtek a vidék esti szépsé-gén. Sokáig nagy-nagy esend vette körül őket, csak a varjak károgtak ritkuló csapatokban. Mária akkor is a messzeségbe bámult, amikor Nagy Já-nos ismét megszólalt:

— És én mamá utójára nézőm a velágot... Hánszor szerettem vóna, ha nem kéne ett hanni: De mamá látom a mulandóságot...

Csak most rezzent össze a lány arra, amit János mondott.

— Nem kee neköd így beszéni! — kiáltott fel szomorúan. — Meggyógyesz te még! Nem nyugó-szol te meg ejen hama!

János mosolyogva legyintett. Nagyon gyöngé volt, alig tudta tartani magát a fatörzsön, de bol-dog nyugalma szeliden ömlött el rajta.

— Mária, minek a hazugság neköm? Ojan jó érzöm magamat, ojan könnyű a testöm, vidám a lelköm... — Nem mondom, van ezér, amit sajná-lok — mondta egy kis szomorúsággal és szemét a lány szabályos arcára vetette. Szeme sarkában egy könnyesepp csillogott, átszellemült sovány vonásain lobogott az elragadtatás. Mária csak nézte, nézte ezt az embert s nem tudta elhinni, hogy talán mire a nap lemegy, hidegen, némán és mozdulatlanul fog feküdni az avaron. Mégis csak tovább vigasztalta:

— Látod, János, én tudtam, ki vagy, én meg-értöttelek... én mindég hitöt teszök rád mindönki előtt...

— Igaz, igaz... — felelte kínos köhögését le-gyűrve. — Igaz. Te igön-igön jó vótál hozzám. Lehet, hogy tán csak szánakoztá rajtam. Csak szépeteni akartad az életömet. Te tudod, te dögöd...

— Nem, nem! — vágott közbe hevesen a szo-morú lány. — Ne beszélj ejent! Én tegöd...

— Jó, jó. A te dögöd, mennyire értötted mer az életömet... En... En... köszönöm a jósa-god... Tán ha nem leszök, lassan-lassan kimen a fejedből...

— Nem, nem! Sase men kil!

Kezét János karjára tette, kék szemét előn-tötte a könny. Fogadkozása hevesen tört elő a lel-kéből.

— Sase feledöm el!... Mindég eszömbé leszöd! Fönverágozom a sirodát...

János mosolygott. Szemét fáradtan lehúnyta s nehezen emelte meg a kezét.

— A hőtákat temessék el a hőták — suttógtá fakó hangon.

Szótlamul üttek sokáig. Mária összefogott

kezeit a térde közé szorította, szomorúan nézte maga előtt a fűvet. Arcát lágyan világította meg a hanyatló nap. Himzett pupusán egy hosszú bronzhátú bogár mászott fürgén, a nyárból itt maradt késői hírmondó. János pedig lehúnyt szemmel, mozdulatlanul ült, mint a szobor. Majd rettenetes köhögés rohanta meg. Szinte szinte elfulladt bele. Meggörnyedt, vonaglott, verejték és könny úszott sovány, kipirult arcán, csapzott fekete haja a homlokába hullott, csontos kezeit göresösen szorította a térdére. A határba pedig lassan-lassan sötétlila ködsávok ereszkedtek, a nap fénye elfakult, óriási barna szörnyetegekké nőttek a fák s az elhagyatott földek siváran színtelenedtek bele az alkonyatba.

— Fektesse le — mondta halkan s megtörülte véres száját. — Így a födre ni, osztán hadd vessem a hátamat a göcsnek...

Mári felngrott, emelte a nehéz testet. Betakargatta kendőjével s leült mellé a földre. Formás lábszárai kilátszottak a bikla alól, egyik térde gömbölyűen mosolygott az avar között. Dédelgető szomorúságában nem vette észre. Lágyan törölgette János homlokát, riadt szemő aggódva leste a kimerült arcot.

— Hogy jobb? Hogy tegyelek, he? Így jó lesz? — kérdezgette szüntelenül.

János bólintott. Félre feküdt, félre ült, hátát a faderékhoz támasztotta, beesett melle sipolt és zihált. Csontos jobbkezevel legyintett, kinyitotta a szemét s belebámult a ködök mögé már félre leereszkedett napba.

A lány szája vonaglott, kék szemét újra meg újra előntötte a könny, végigfolyt szabályos barna arcán, feje lecsuklott, egész testét rázta a mélyes, keserű zokogás. Most látta Jánost igazán a maga valóságában, most szerette volna megtartani az élet számára, a maga számára, hogy becéző gondoskodással vehesse körül, óvja és meléngesse, hallgassa a szavait. Mindezt érezte, de nem tudta volna szavakba foglalni! Csak ráborult, fejtét odaszorította annak hegyes és kemény térdreire és zokogott keservesen.

A nazarénus lassan nyitotta ki szemét, arcát csodálkozva fordította a zokogó lány felé. Tág szemmel nézte egy darabig, hideg kezén érezte a léfelvő meleg könnyeket, térdén az odanyomott puha arcot. Látta a sirástól meg-megrázkódó lány izmos derekát, a fehér bikla alól kibújt formás lábszárát, haja vastagbarna fonatban kigyózott végig a hátán s lekonyult a gyepré. Sokáig nézte így felülről, mozdulatlanul. Forróság öntötte el a belsejét, mélyes, ragaszkodás fogta el egyetlen barátja iránt s torkát összeszorította valami.

— Mária! — mondta rekedten s balkezét a lány fejére tette. — Mária! Te sírsz...

Mári nem válaszolt. Most már hangosan tört fel a zokogása, göresösen fogta át meleg karjaival a legény-térdét s a csukló sirás ijesztő komorsággal verte fel a csendes határ.

— Mária! — szólt megint elfogódva Nagy János. — Ne sírgyá, Mária...

— János!... János!... — tört fel a lányból kétségbeesetten. — János!...

Ismét némaság terült rájuk. A nazarénus előrehajtott arccal nézte Mária, szomorúság és szeretet tükröződött rajta, balkeze önkéntelenül simogatta a lány puha, sima baját s nem tudott szólni. A nap lehanyvult, csak lila és rézvörös ködsávok maradtak utána, hűvös szél seprert végig a földeken és a kerten, a Nyáros-kert magas nyárfái zúgtak. Nagy folt varjú vonult rendetlen csapatban a rezula felé. S a hangos zokogás végődött tovább.

Végre meglut megszólalt János.

— Mária, ne rójj! Ernye haza szeiben... Haggya engöm most ett. Az én sorsom azt, hogy ett érgyön a halál, egyedü cymagamba.

— Nem! Nem! — kiáltott fel Mária. — Nem hallak! Nem hallak ett!...

— Az én sorsom ez, ne tedd mássá. — folytatta halkan. — Haggya ett. En nem félök... Erős vagyok!... Erős vagyok... — ismételte makacsul s körülnézett a tájon. Ahogy a nap lement, egyszerre sivar, rideg és pusztá lett a vidék, a köd kezdett leereszkedni és gonoszul süvöltött a szél a kopaszodó faágak között.

— Mit hagyok én ett! — susogta hosszabb hallgatás után s tovább simogatta a lány fejét. — Sömmit. Kilépek a börtönből... és elmarad tüleim a rabság... Levetöm a betegséget... a lázt, a mocskot, az üldöztetést, az értetlenséget... nem leszök botránykú a botránykozóknak... könnyű ez neköm.

Az est lassan és hidegen ereszkedett rájuk. János meg-megszakította szavait, mély szeméző szomorúság borult néha. A lány zokogott tovább és nem nézet' rá.

— Nem vótak barátim, nem vót testvéröm... Nem vót szeretöm, gyerökim nincsenek... Ami az embört edehúzi, nem vót meg neköm az életbe... Nem csókót meg sönki sose... Sönkié se vótam, te sírsz csak Mária, te se engöm sira-tel... magadér sírsz...

Most fölemelte Mária könnyben úszó arcát, az est homályában csillogó kék szeme kétségbeesetten kereste János szemét. A szók szakadozottan csuklottak fel lelkéből.

— János!... János!... — tördelte. — Te nem halsz meg... Nem igaz, te nem halsz meg! Tégöd nem tesznek a földbe!... Kigyüssz még ede más-kor is! Beszész neköm a szeretetrü, meg az életürü!... kigyüssz ede hozzám, beszélöd a fákat meg az állatokat... János! Jánoskám!... Ne hagygyál ett engöm!...

Újra a legény térdére fektette arcát, izmos karcsu teste vonaglott, a könnyek átnedvesítették a legény pantallóját. Az döbbsent csodálkozással nézte. Torkában ismét érezte a forróságot. Kezét levette a lány fejéről s csak most tudta meg, hogy rajta volt. Hirtelen megcsapta a sima haj-illata, fájdalmasan metszett a lelkébe, egyszerre érezte, hogy a térdén puha asszonyarc fekszik, asszony dereka vonaglik előtte s a formás, izmos, kedves láb, az avar között asszonyláb, a Mária lába. Asszonysírás vergődik a csendben, öt siratja Mária Mária... A forróság előntötte egész belsejét, mintha új életre pezsdült volna a vére. Mária! Mária! — esendült fel a lelke mélyén s csodálatosan megröndült egész valójában. Ismeretlen érzés volt ez, erősen, fájdalmasan, de mégis jól-ésoen markolta át a lelkét. Mikor ismét a síró lányra nézett, mintha nem is az előbbi lányt látta volna. Lassan-lassan valami új távolság merült fel Mária alakja mögött, szavai, mozdulatai, pillantása, hangja új tartalmat és szint nyert, amit eddig nem vett észre. Fölényes erőt érzett magában, felülről, végtelen szeretettel és gyöngédséggel nézte a lány kedves alakját, ereiből eltűnt a közeledő halál dermedtsége, nem volt most púpos, beteg és esendő... Kezét lassan, akaratlan, a vakmerőség remegő tudatában tette ismét a puha feire.

— Mária! Mária! — mondta halkan, de nem tudott mást mondani, ebben érezte gondolatal egyedül érthető és megfelelő kifejezési formáját. — Mária!...

Ekkor hirtelen lecsapott rá a betegség tudata. Köhönt néhánnyat, kabátja ujját végighúzta a száján s érezte rajta a vért. Összerázkódott, riadtan bámult maga elé, mint akinek az arcába csaptak. Kezei elszibbadtak, a szél dermesztően metszett rajta végig.

— Mária! — szólt rekedten. — Mi lesz most má?...

— Nem halsz meg, János, nem halsz meg. Sirt föl hozzá a lány s arca reményt és lemondást

tükrözött egyszerre. — En nem engediek, János, nem hallak. Haza segítlek... Magam főzők dialévelfördöt... Apólok éjjel-nappal... Összemenyünk lakni, nem ütnek-dobnak ezután... Nem verhet ki sönki a kert alá... Jó lesz? Ugy-e jó lesz, he? Meggyógyosz te még, meglátod... Osz-tán együtt legyünk és szeressünk egymást!... Ugy-e, János, Jánoskám?!... Ugy-e? Szójj má.

Majd, hogy a nazarénus dermedten, sötét arc-al bammult meg most is maga elé, tovább siránko-zott, beszelt es könyörgött.

— Jaj, mér is nem marattá otthon! Mér is nem tuttunk má elébb összekerüni!... Mér nem töröttem veled má eddig! Jaj Istenöm, Istenöm, nem lenné ett mamá ni... Ki lesz má ezután, ha te nem leszol? Há lesz a te szemöd, ha behunyod? Gyüjj, én segítök, emennyünk haza...

Főállt, János hóna alá nyúlt, emelte volna, de a legény még se mozdult, csak szomorúan legyintett egyet s nézte, nézte a lányt, mintha most látná először s magával akarná vimni emlékül az útra. Nézte sima gesztenyeszín haját, könnyes kék szemét, lehajtott hosszúkás arcát nézte és remegő finom száját, domború mellét és csipőjéről aláhulló rövid ruháját simogatta a szemével, alásiklott a lábaira s hímzett papucsaról ismét visszatért a szeme... Most nagyon meg-nézte a lányt. Hidegülő kezét a térdére nyugtatta s így nézte csendben. Eszébe jutott a nővére, látta, amint dühös mozdulattal a sarokba vágja aranyláncát s úgy érezte, hogy jó lenne a világ minden aranyát erre a jó, erre a szép, erre a sze-rető lányra akasztani... Barna nyakára láncot, kerek esuklóira karperecet, rövid ujjára gyűrűt, puha hajára esillogó fejéket s ő odaaggatná mind, amit erős karjával szerezne, amit a búzáért kapna... De lélekezete elakadt, dermesztő fagy simította végig a testét, feje le akart esni, szemei előtt kétszeres homály, a kéttós esthomály takarta el a könnyesarcú lányt. Kezét ökölbe szorította, fölemelte fejét s világosan látta, mindennek a végét.

Elhomályosodtak a rótszinű ködsávok, elné-multak a variak, hideg est boruit a tájra. Zúgtak a jegenyék a szélben. Falevelek zörögtek körös-körül. S Nagy Jánost siváran vette körül az is-meretlen halál előérzete s a nyár, az élet, a tájak, a serény munka ezer látott, eleven színes emléke, az örökre eltűnő szerelem melegsége, Mária sok-sok alakban, amint ül a törzsön és elmerengő szemmel figyel, amint jön a gyümölcsfák alatt és színes kötényén vibrál az árnyék és napfény, amint kerek fateknőből baromfit etet a kút mel-lett, kenyeret szel az asztalnál, fehér emlőjéből gyermeket szoptat... És aztán látta maga előtt sírni keservesen és gyámoltalanul s hallotta a szavát:

— János! Ne haggyál ett János! Jaj, Iste-nöm, szeréts meg hát, ne vedd magadhoz!...

De a nazarénus hátrahajította fejét a fatörzsre s a sötétülő eget nézte. Arcán vonaglott a belső tusakodás, elnyúló testén a megállni nem tudó élet.

— Istenöm. — mondta halkán s levegő után nyitogatta a száját — de nehéz a te körösztöd.

Majd minden erejét összeszedv., fölemelte a fejét, ökölbe gyúrte karjait, térdét felhúzta s nagy kiáltásra nyitotta a száját, de csak rekedt hörgés szakadt ki belőle.

— Éni akarok!... Éni akarok!... — tördelte halkán, feje hátraesett, szemei az égre szereződ-tek, karja, lábszára elernyed, melle nem mozdult többé, meghalt.

Köröskörül besötétedett a tájék, ködös derengésben úsztak a földek és fűjt a szél. A fák zúgá-sában elyegyült Mária esukló sírása, alakja egy sötét foltnak látszott, amint a fatörzsön ülve le-fogta a halott üveges szemét.

S Z E M L E

FIATAL MAGYAR KÖLTŐK SEREGSZEMLÉJE

Néhány esztendővel ezelőtt úgy látszott, mintha nagy fellendülés következne be a magyarországi irodalom életében. A forradalom elbukása után a polgárság pillanatnyilag megerősödött s erélyesen hozzálátott, hogy pozícióit politikailag is, gazdaságilag is kulturálisan is megerősítse. A „magyar reneszansz” jelszavának hangztatásával indult a polgárság ebbe a küzdelembe. Egyre-másra erősödtek meg, támadtak új életre, vagy alakultak sajtóorgánumok, amelyek anyagi erőforrásaikat különböző kapitalista érdekcsoportokból, erkölcsi tartalmukat pedig az érdekeiknél fogva konzervatív polgári osztályok tömegeiből, az úgynevezett közvéleményből merítették. Az a meggondolatlan hit kapott lábra, hogy túl vagyunk minden bajon, most már csak a „romok eltakarítása és az építés” következhet. Ez a hit optimizmussal töltötte el a polgári osztályokat s optimizmusuk meglátározott a szellemi élet területein is.

Megindult az infláció. A gazdasági inflációval egyidejűleg holmi szellemi infláció is. Repült a papírpénz, a tőzsdén dühöngött a játék, paloták és villák épültek, könnyen szerzett pénzek változtak részint épületekké, részint nyomdafestékké. A felületes szemlélő szíve csakugyan örvendezhetett. A látszat valóban az volt, hogy a polgári rend, az osztálytársadalom gazdasági és politikai rendje végkép megerősödött, a „társadalom békére és munkára vágyik”. A proletáriátus elnyúlva hevert, végkép elvesztve energiáját és letargikusan adva át magát a minden mindegy érzésének. Vezérei részint rabságban, részint emigrációban szétzüllesztve, szervezetei felbomolva, sajtója dadogásra kényszerítve, — a polgári társadalomnak valóban semmitől sem kellett tartania s a biztonság érzése hatalmasan megduzzadt benne.

Ebben az időben kezdtek visszatérni a polgári lapok a háború előtti nivóra. Elérkezettnek látták az időt, hogy közösségüknek „szellemi táplálékkal” is szolgáljanak s míg éveken át csak egy-két prononszirozott irodalmi folyóirat adott hangot az „irodalom” ügyének, most a napilapok szinte rávetették magukat az irodalomra. Néhányan észrevették, hogy bármennyire visszatért is a társadalom a régi alapokra, valami mégis változott, valami újat mégis vár a lélek a háború utáni időktől s hogy ez a valami új egyelőre az írók munkáin keresztül jelentkezhet. Felnőtt az új generáció, amely alig pelyhedző bajusszal vonult be a háborúba és fejletlen vállain szóltalanul cipelte a hátizsákot és a fegyvert, lez a generáció most beszélni akar. Félni nem kell tőle, hiszen a polgári rend oly véglegesen megszilárdult, hogy még a fiatalok sem mernek semmi „felforgatót” gondolni, éppen úgy „békére és munkára” vágnak, mint az egész társadalom, beleértve még a tökéletesen elnyomorított proletáriátust is. Azonkívül az új írók felfedezése és szóhozjuttatása még jó üzletnek is látszott. Ezek a lapok, amelyek mindent a profiton keresztül látnak, úgy érezték, hogy egyrészt erkölcsi tőkét gyűjthetnek akkor, amikor a „magyar reneszansz” mozgal-

Korunk 1929. dec., 12. sz. 910-914.

amát új írók lanszirozásával erősítik, másrészt ebből a lanszirozásból az életre kapó könyvkiadó-tőke is leszopogathatja a maga kamatait.

Mikes Lajosé az érdem, hogy az idők változását megérezte és abból a fiatal írók számára annyi előnyt biztosított, amennyit csak lehetett. Ő adta ki a jelszót, hogy a fiatalokat össze kell fogni, portálni, erősíteni, támogatni kell őket, éjt nappallá téve olvasta kézírataikat, programot dolgozott ki az irodalmi élet fellendítésére s a programnak a kivételét ő maga vette a kezébe. Minden kritikus között ő látta a legtisztábban az idők jeleit, ő ismerte fel úgyszólván egyedül, hogy a nagy „magyar reneszánsz” csak átmeneti állapot, aminthogy nem is lehet egyéb, mert az ország egyik társadalmi osztályának a problémáit sem fogta meg gyökerében és egyiket sem tudja ennél fogva megoldani. Ő látta egyedül, hogy itt csupán pillanatnyi konjunktúráról van szó, az osztálytársadalom pillanatnyi megerősödéséről s abban a pillanatban, amikor a dolgozó rétegek kiábrándulnak az ellenforradalom jelszavaiból, amikor a problémák megoldatlansága kielezi az osztályok közötti ellentéteket, a nagy optimizmus, halleluja és biztonságérzés elszáll, mint a füst.

A többi lap kénytelen-kelletlen utánakullogott Mikes kezdeményezésének. Ez volt az az idő, amikor fiatalnak lenni kitérítés volt és büszkeség, amikor írni nemcsak azért lehetett, mert megfizették, hanem azért is, mert a biztonságérzésében duzzadó rendszer szépirodalmi területen cenzurát úgyszólván alig alkalmazott.

Új hangokat hallottunk akkoriban. Igaz, ezek a hangok tulnyomórészt polgári származású írók ajkairól hangzottak el, de olyanokérol, akiket a történelmi események átélése, a sok szenvedés, meghasonlás, harc nyiltakká tett és bátrakká a problémák felismerésében. Olyanokérol, akiket osztályuk ideológiájáról többé-kevésbé lesodortak ezek az átélések. De volt közöttük nem egy, aki egészen „alulról jött”, — mint mondani szokták —, vagy olyan, aki egészen megtalálta a maga helyét és elhivatottságát. Meg kell kockáztatnunk azt az észrevételt, hogy a napfényre került fiatalok között úgyszólván alig volt olyan, aki minden fenntartás nélkül polgári ideológiában fészkelte volna s művei harmónikusán azt fejezték volna ki. Ebből is látszik, hogy a meghasonlás szakadékát csak elleplezni sikerült, de áthidalni nem.

Vázoljunk fel ide néhány emlékeztető vonást. Sárközi György, a legpolgáribb lírikus, *Angyalok harca* című kötetében mutatja ezt a meghasonlást. Nála tisztán esztétikai és vallási síkon játszódik le a polgári ideológia válsága. Szabó Lőrinc *Kalibán* című könyve a racionalizmus tagadása és áhitozás a bukolikus örömök, a természet őszintesége és az ösztönélet gátlástalan harmóniája felé. Erdélyi József, származásánál fogva földmunkásproletár, a mezőkön élő és robotoló cselédnép szemléletét, természetérzését, primitív miszticizmusát s ösztönösségét próbálja beleerőszakolni a polgári ideológia kényszerzubbonyába, — eredménytelenül. Fodor József klasszikusokon nőtt formáit veti szét a romantika, a szabad ember pogány életszeretete. Versei ezt az ellentétes feszültséget fogják össze s próbálják kiegyensúlyozni. Illyés Gyula és Simon Andor csak később jött, akkor, amikor az osztálytársadalom biztonsága már megingott és merőben új helyzet állott elő. A prózaírók közül Illyés Endre mutatja legszembetűnőbben a meghasonlást. Célki-

tüzései egy új társadalmi harmónia felé sodorják, ám eszközei és életszemlélete tipikusan esztétikai, úgy, mint Sárközinél. Pap Károly elfordítja szemét úgyszólván az élet minden társadalmi vonatkozásától, individuálisan rajzol embereket, akik belső meghasonlottságukban a misztikum és a tragikomikus talajtalanság levegőjében állanak. Kőrös Andor megpróbálja teljesen magáévá tenni a polgári ideológiát, de az élete realitásai minduntalan lesodorják erről a biztosnak látszó alapról s ekkor, kétségbeesésében, önmagán követ el erőszakot, mintegy önmagát terrorizálván annak elfogadására, aminek korszerűtlenségét az élet napról-napra nyilvánvalóbbá teszi. S így tovább, a példákban talán elég is ennyi.

Mondottuk, hogy a „nagy magyar reneszansz” semmiféle problémát nem fogott meg gyökerében, sőt a problémák egyszerű eltagadásával kísérelte meg a saját életrealitásának igazolását. Rövid idő alatt kitűnt, azonban, hogy egy-két kapitalista csoport és annak érdekszférája került csak nyeregbe s ez bár nem vált egyelőre tudatossá, ösztönösen mégis érezhető volt. Ekkor a polgári társadalom egyre erőszakosabb eszközökhöz volt kénytelen nyúlni, hogy a saját biztonságát növelje, mert hiszen az orruknál fogva vezetett tömegek egyre jobban elvesztették hitüket s optimizmusukat. A meghasonlások szakadéka egyre nőtt. S nőttek a gazdasági és következőképpen politikai meghasonlások is, az eresztek recsegték, itt is, ott is betódult a tengervíz a hajóba. S bár a sajtó még mindegyre harsogta, harangozta és szirénázta a maga szólamaait „társadalmi békéről” és „alkotómunkáról”, az elnyomott tömegek öntudata világosodni kezdett. Mint ahogy az egyén lelkében nem lehet a tudat alá tartósan visszaszorítani ösztönös vágyakat, anélkül, hogy azok a tudatba akár kerülőúton is bele ne furakodjanak, vagy erőszakosan fel ne törjenek, a polgári társadalom egész erkölcsi és fizikai kényszere, minden gátlása és cenzurája nem tehetné nemlétezővé a dolgozó osztályok szabadságvágyát, új, egészséges, el nem nyomott élet utáni áhítóját. Immár megszűnt a biztonság duzzadó gögje. Ezzel egyidejűleg a sajtó is, amely valaha olyan nagy hűhóval próbálgatta a „háború utáni” irodalmat, félárbóca eresztette zászlaját. Eleinte csak különböző enyhe megkötések jöttek: „a közönséget nem érdekli a paraszt, a föld, a szegény ember és a szegényszag, kérjük, ne legyen erotikus, ne legyen túlerős” ésatöbbi. „Mi ugyan korántsem akarjuk az íróiszabadságot korlátozni, de a közönség...” — mondták. A társadalmi, gazdasági és erkölcsi cenzura kényszerzubbonya egyre szorosabbra húzódott az író körül. A politikában ugyanekkor a félfasizmus és a féldiktatura rendezkedett be a tömegek nyomása ellen, egyre erősödött a mindenfajta egyházak klérusainak befolyása. Vajjon a polgári társadalmi rend egy visszanyeri most már biztonságát és optimizmusát? Nem. Egyre többen és többen lesznek azok, akiket a kapitalista és feudális érdekcsoportok úgy gazdaságilag, mint politikailag elnyomni kénytelenek s ma már szinte az intellektuális foglalkozású emberek is olyan elnyomatás alatt állnak, noha egyelőre nem akarják bevallani, mint a proletáriátus. Elképzelhetetlen korlátozásoknak van alávetve úgyszólván mindenki lelkiélete, aki a szabad mozgást nem tudja vagy pénzzel, vagy hatalommal biztosítani. Ez a helyzetkép tökéletesen megegyezik a cárizmus idején számtalan orosz író által pontosan felrajzolt és analizált képpel. S mert a problémák gyö-

keres megragadása és megoldása el sem képzelhető másként, mint az osztálytársadalom feladásával, a termelési rend megváltoztatásával, a bizonytalanság s ezzel együtt a biztonság mesterséges erőszakolása csak nőni fog.

Milyen hangokat csal ki ez a helyzet az új íróból? Immár szigorúan két csoportra oszthatjuk őket: vannak, akik mindent félretéve a mulattatásra, a bajok elfeledtetésére gondolnak, mondván, hogy „az ember felejtetni akar”. Ezekkel nem sok dolgunk van. Ők azok, akik a haldokló ágya mellett golyókat dobálnak s ezt a csepürágást a haldoklóval megfizettetik. A másik csoportba tartoznak azok az írók, akik valóban komolyan veszik az életüket. Ezek egy része feneketlen nihilizmusba esett, mert úgy érzi, hogy „semmit sem érdemes kezdeni”. Nihilizmusuk csak a polgári ideológia teljes csődjét fejezi ki. Szabó Lőrinc, aki a Sátán műremekei című kötetében megkísérli még a harc hirdetését, az elnyomottak harcát a szabadságért, elhallgat s ha fr is, verseit a fiókjába zárja. „Nem lehet kivándorolni, tehát szellemileg vándorolok ki” — mondja. Sárközi György esztétikai és vallási meghasonlása a Váltott lélekkel kötetben válik teljessé, ezután felhagy a lírával és a történelmi regényhez menekül. Azt cselekszi tehát, amit előtte Móricz Zsigmond cselekedett s amit az erdélyi írók is cselekedtek úgy szólnán kivétel nélkül. Erdélyi József képzőművészettel szeretne foglalkozni, új kötetete, Az utolsó királyság, kétségbeesett próbálkozás a paraszti életszemlélet teljes meghódításáért. De mert költészetét nem tudja hozzákapcsolni a proletáriátus felszabadulási mozgalmához, röviden szólván: idegen neki a gyárak népe s azok hitében nem hisz, másrészt megcsömörlött a polgári ideológiától, visszavonult magányába. Fodor József újabb versei, amelyeket kéziratban olvastam, az ősz lemondó szomorúságával, az örömtelen élet hiábavalóságával foglalkoznak, régi pogánysága fásult rezignációba hull, az „ugyis hiába minden” kilátástalan szomorúságába. A prózaírók hitetlenül írják tárcáikat a szerkesztő urak receptje szerint, vagy lemásolják régi írásaikat, amelyek néha máris megdőbentő anakronizmusként hatnak. Pap Károly Jézus alakját formálja hónapok óta s egyéni szomorúságait, fájdalmait és letargiáját megpróbálja ezen az úton feloldani s kiegyensúlyozni. Nyilvánvaló a nihil végig, mindenütt, s ez a nihil nem egyéb, mint a pusztulását érző osztálytársadalom halálösztönének jelentkezése.

Az idő megérett arra, hogy új társadalmi osztály vegye kezébe a magyar sors irányítását és hangot adjon az új társadalmi rend ideológiájának. Erre vannak is jelek az irodalomban. A háború utáni generáció sorából Illyés Gyula és Simon Andor érkezik komoly és impozáns hangszerelésű lírával. Illyés Gyula faluról jött ember, aki Erdélyi József tiszta, primitív természetszemléletével lát, ámde egyéniségébe már szervesen bele tudja építeni az új társadalmi rend ideológiáját. Költő, aki már majdnem beletartozik a proletáriátusba, annak vágyait érzi, annak a céljait tűzi ki, ember, aki elnyomottságából nemcsak fel akar szabadulni, de hisz is a felszabadulás lehetőségében. Simon Andor a primitív ember ösztönösségével lát és énekel, mint a szabad világ szabad vándora, mint hamsuni lélek, aki minden gátlást levetkőzött.* Villámszerűen meglátott és érzékelt képei azt a szabad, vidám, harcos és erős kiállást sugározzák, amellyel a költő mindent vállal. Az út a faluból, a mezőkről is

akadálytalanul megjárta a város felé, az ösztönélet szabadságát ő is össze tudta egyeztetni a modern ember tudatosságával. S hányan vannak még, akik most forranak és teljesednek ki? Pákozdy Ferenc az elnyomott gyárimunkás érzéseit szólaltatja meg kissé még programmszerűen, de halatlan őszinteséggel. Ha eszközeit gazdagítani tudja, szép munkát végez még. S azok, akik ma névtelenek s a maguk pénzén kinyomtatott füzetekben próbálgatják a helyes lépéseket? Kétségtelenül sok bennük a zavarosság, az ügyetlenség, gyakran a hang erősségét tekintik még a mű erősségének, de az új fiatalság itt van és itt is marad.

A proletáriátus új generációja most indul a harcba és hittel indul, optimizmussal, egészséges erővel. Még várni kell, amíg hangja maradéktalanul annak a tömegnek a hangja lesz, amely tudatalatti vágyait, érzéseit most kezdi tudatossá tenni. De az kétségtelen, hogy a polgári társadalom új generációja hamuba ült, megszakgatta aruháit és keserű szájjal fojtja vissza magába kétségbeesését, mint az a társadalom, amelynek részese. Ha lesz közöttük olyan, aki nyilván felismeri helyzetét és ösztönös erőfeszítéssel rá tud lépni a helyes útra, csak nyereség lesz az épülő magyar kultúra számára. De amelyik úgy érzi, hogy a „lelki kivándorlás” az egyedüli mód, amely a relatív nyugalmat és harmóniát biztosíthatja, — menthetetlenül elvész a polgári társadalom számára éppúgy, mint mindnyájunk számára.
(Budapest)

Kodolányi János

Futótűz: ez a háborútól elfáradt emberiség forradalombahajlása és mint egész speciális és lokális jelenség, a kisbirtokos magyar zsentri-osztály széthullása, a magyar paraszt diadalmas felébredésének előszele. E három közül az első, épen mert univerzális probléma, nagy irodalmat hozott létre az egész világon, a második, mint szűkebb jelentőségű, igen sok magyar író foglalkoztatott eddig (Móricz Zsigmond, Szabó Dezső többek között) a harmadik mint probléma is teljesen újkeletű s a radikális antiszemitizmus ifjú táborának, a Bartha Miklós Társaságnak jel-szava.

Kodolányi János új regénye problémájában és világnézetében ebből a három szálból tevődik össze. A negyedik szál magának a regénynek a meséje, a keret. Világnézetben óriási szakadék választ el Kodolányitól. Ugy, hogy a parasztság hajnalára vonatkozó részletekre, helyesebben utalásokra, nem is szándékozom rátérni. Márcsak azért nem, mert Kodolányi is, hogy ez a kezdeti stádiumban lévő probléma ködszerű elképzelésnek megadásáról le ne szálljon, csak melléleg, trükkötlenül elnagyoltságban érinti. A főproblémát azonban, a zsentri-középosztály szétszűllési folyamatát oly mesteri készséggel és találóan festi meg, mint előtte senki. Kodolányi bevezetőjében a realista regény mellett tör lándzsát, de regényében szerencsére tulmegy ezen az elméleti hitvalláson és a legkegyetlenebb materializmussal elemzi a felvetett témát. Szabó Dezső is, Móricz is inkább lelki és elvi okokban keresték és látták a zsentriség sülyedésének előidézőjét, Kodolányi kérlelhetetlen következetességgel az anyagi züllésből indul ki és abból vezet le minden erkölcsi és lelki folyamatot. A tételt így lehetne felállítani: az uralkodó osztály morális értékét és súlyát anyagi körülményei determinálják. Vagyis mihelyt ezek az anyagi körülmények rosszak lesznek, az illető osztály elveszti az erkölcsi és lelki gyeplőt mások felett és önmaga felett is. Kodolányi zsentri hőseiben is már csak a kétségbeesett osztálygögg él és a civódás tartja a lelket. Kicsinyesség, intrika, rosszindulat és aljasság. A paraszt örüljön, hogy él és ezen az alapon kutyakötelessége szívességet tenni, pl. kölcsönt adni. Nem ad? Tolvaj, utolsó gazember! Ez a logika csak egy züllő osztály erkölcsstanában lelhető fel.

Nagyjában és egészében Kodolányi mondanivalójának lényege az, hogy a kisbirtokos középosztály széthullása, amelynek kezdete a forradalommal egybeesik, egyben előszele az új, paraszti világréndre épülő társadalom kialakulásának. Ez ugyan nincs ilyen pregnánsan kifejezve,

de utalásai és tendenciája félreérthetetlenül ide-mutatnak. Mindezek felett lehet és kell vitatkozni, de ennek a regény értékelése szempontjából nincs különös jelentősége.

A regény meséje: szerelmi történet, szerelmi háromszög, ha úgy tetszik: a paraszt fizikai fölénye szemben az intellektuel szellemi fölényével és a cél: egy intellektualitásból és erotikából összetett lény. Szerencsére Kodolányiban van annyi izlés, hogy ezt a szerelmi bonyodalmat nem viszi a kétségesnek nem tekinthető végkifejlésig, idejében abbahagyja és biztosítja magának a befejezetlenség hálás poenjét. Mindamellett ez a keret nem nevezhető tulságosan szerencsésnek és bizonyos fokig mesteremberi rutinalanságot árul el.

De emellett a szépirodalmi hibája mellett a Futótűz jelentős és értékes írás marad társadalmi és emberi szempontból egyaránt és nem vitás, hogy ez utóbbi két szempont a lényegesebb. Különösen, hogy az új magyar irodalom sok ügyes szépíró, de kevés egész embert mutatott fel eddig.

Tamássi György.

Korhász 1929. dec.,
L. 10-11.

Kodolányi János: Futótűz regény. Budapest, 1929, Széchenyi könyvkereskedés.

Regény hős nélkül, mint ahogy hőstelen kis merészségek láncolata maga az élet. Keresztmetszete a hétköznapoknak, melyek sodrában minden ember görbedt vállakkal hordja keresztjét.

A háború utolsó hónapjai ezek; messze a frontharcoktól és hadakozva mégis . . . Élni kell egy látszólag rendés, de eltorzult életet, mintha valami kaján gnóm rosszul öntött tükréből cikázott volna ez a vonagló világ.

Valahogy mogszorul a levegő; egy pusztuló rendszer sodródik a kikerülhetetlenek: „Zsákutcá felé rohan az élet.” — Jaj, nincsen kifelé vezető út; az emberek egymást kémlelik gyanakodó szemmel; így halmozódik a keserűség napról napra, míg egyszer új káosszá fogja szétdobálni az Állam megroskadt épületét.

. . . S ott vergődik a zsákutcában a tehetetleneknek, az elmúlásra ítéteknek szomorú csapata; terheltek és idegesek; életük illúzió s az illúziók széthullása végzetes csapás sorsukra: az örültet és beteg rajongót, a századok alvásától álmosakat és kimerült álmotalanokat elsöpri az új lázak lehelete.

Nem sajnáljuk őket, mert sorsuk betellett, de nagy, nagy részvéttel hajlunk a paraszt felé, kinek izzadtságából új jövő reménye sugárzik. Ők is szenvedtek, de egészségesek; ép az idegzetük, s még tudnak akarni; az idő az ő hajnalukat rorátézza, mert belőlük csap ki a hit futótűze, mely átrohan a behamvazott lelkeken.

Kezdeté nincs, vége nincs: egy darab élet ez a regény. Meséje nincs, vagy, vagy csak alig: egy darab idő hőmpölyög előttünk. Hősei nincsenek, csak emberei, s ezek megvertjei az örök emberi fájdalomnak. Bántják egymást, pedig karjuk ölelésre tárul. Gyűlölik egymást, s nincs erejük széjjel szakadni. De a zsákutcában lehullanak az álarcok. Úr lesz az ősi emberi önzés, s ez az atómokra válás pecsételi meg a jövő sorsát: a kulisszák összedőlnek, s a széttiport életek fölött tűz csap ki a rothadásból, hogy egyformán porrá égjen minden szenny és minden kincs. Kitér a forradalom.

Budapest, (Eötvös Kollégium)

Vajtluczky János

A mi Lapunk
1929. dec., 12. n.

242.

Kicsi dolgok

Írta: Kodolányi János

Barátom, a fiatal református pap, lényelmesen végighevort a pamla-
gon s cigarettára gyújtott. Finom,
lányos arca volt a papnak, szőke
fürtjei, kék szeme s ehhez a törekeny
lélekhez csakugyan nőies, törekeny
és pedáns külső járult: vékony, so-
vány kezét ragyogó kézlelk karvezet-
ték, finom kék zakkóján porszem se
látszott s kifogástalan gondtal volt
vásárlva. A forradalom óta szokatlan
gond és finomság, fehérség és tisztá-
ság egy intelligens ember külsején.
Észkétá, süngeszt mondok magam-
ban kissé megvetőn s hallgatok apró
megfigyeléseit az élet kicsi dolgai-
ról.

— Különös dolog az az egyenlőség,
— mondja lassan s elmélázva — én
nem tudom megérteni s megszokni
az egyenlőség gondolatát. Pedig hát
pap volnék, olyan, amilyen, ha nem
is hamisíthatlan kálomista, vastag-
nyakú tiszteletes, de mégis »Kálvin
szírtlelke játszott velem« is és az
evangéliumi kereszténységet vallom.
De itt van egy kis eset: még rajongó
éveimben elhatároztam, hogy nem te-
szek különbséget úr és szolga, cseléd
és gazda között, együtt fogok élni,
étkezni a cseléddel, odaültem az
asztalomhoz, ráveszem a feleségemet
is, hogy a családba tartozónak te-
kintse, már amint az ember el szokta
határozni az ilyesmit fanatikus em-
berjavító és emberszerető korában.
Hiszen tudod, már otthon a szüleim
csak mint bolsevistát, meg amarohis-
tát emlegettek s néha komoly össze-
zördülésem volt velük emiatt, hiszen
nem tudták, mit beszéltek. Én csak
fanatikus, azt mondhatnám, dog-
matikus voltam a kereszténységnek
»mindent abból, és azaz akartam
magyarázni, azért akartam csele-
kedni, oda akartam visszavezetni.
Hiszen azért is lettem pap! Hiszen
megtettem, hogy odakint a konyhán
azt magyaráztam a cselédnek, hogy
kőbe és az apámé között semmi kü-
lönbség nincs. Ő is olyan fontos sze-
mély, mint az anyám. Olyan érték-

A kocsis mellé odaültem a bakra s
fejtegettem, hogy ő meg az apám tel-
jesen egyenrangú emberek, semmi
különbség nincs köztük, csak a fog-
lalkozás, apám épp úgy lehetne ko-
csis, vagy uccaseprő a diplomájával,
ősi kutyabőrrel, mint ahogy a ko-
csis lehetne helyette jegyző. Vagy
akármi. S nem tudtam megérteni,
mért tűri el az öreg kocsis a tege-
zést, avagy miért nem tegezi vissza
bátran az öregemet, mint ahogy in-
telligens barátai teszik. Persze a ca-
ládóm fölbőszült ezeken a dolgokon.
A cselédnek is, a kocsinak is tetszett
az én oktatásom, de nem akartak
hinni benne. Végül is abban állapod-
tunk meg otthon, hogy majd a ma-
gam portáján érvényesítem eszméim-
et, meggyőződésemet, ők azonban
nem tűrik, hogy akár egy jöttányi-
val is hozzájárulhassak a társadalmi
rend megbontásához, a civilizáció
fölbőrlését nem tűrik, semmiféle
kötveges lázításnak helye nincs az
ő családjukban és így tovább. Gon-
dolhatod. Na jó. Csakhamar azután
magam is családot alapítottam, a
feleségemet ismered: szerény, egy-
szerű asszony, aki csak mosolyog
ugyan az én bogaraimon, azonban
híven az intencióim szerint cselek-
szik, csupa kedves engedelmesség-
ből.

— Persze, nem kevésbé jó kereszt-
énynek tartja magát, mint én. Val-
leces is, amennyire csak vallásos le-
het valaki, persze egészen máskép,
mint a katolikus nő. De a fene látta
az ilyen vallásosságot, estőnkint ol-
vassék ezek a biblijájukat, amit már
az iskolában megtanultak könyv nél-
kül, de ezükbe se jut, hogy követke-
zetesek legyenek hozzá! Azért az asz-
szonykának nehezére esett eleinte
letlenni egy asztalhoz a cseléddel. Mert
oda terítetttem vele magának is az
asztal végére, mingvánt első nap s
magyaráztam neki okosan, hogy
ő semmivel se áll alacsonyabban ná-
lunk, emberi méltósága megköveteli,
hogy teljesen olyan elbánásban része-

Magyarország 1929. dec. 1. 274. n. 13.

süljön, mint közülünk akarmelyik, mindemből megilleti őt is az, ami minket s teljesen független és szabad lény. Értéke annyi, mint az enyém, avagy a gazdaasszonyáé. Nohát. A mi Marinkát ez kellemetlenül érintette, lapos homloka mögött mintha fölgyúlt volna a rettegés: ha én szabad és független ember vagyok s nem fognak nekem parancsolni, mi lesz velem, ki lesz értem felelős? De hát sokkal ostobább volt, sokkal szimplább, sokkal inkább ösztönlény, semhogy világosan megfogalmazta volna a gondolatait és véleményeit az életéről és a világról. Hallgasd csak, ha unalmas is ez neked! Később bizony megbátorodott. Meg ő! Ahogy megszokta az egyenlőségi helyzetet, ahogy még egy meséskönyvet is elővashatott a polcomon talált gyerekkori könyvek közül s a dolgot is parancs nélkül, önállóan kellett elvégeznie, feleségem nem hordta le, csupán figyelmeztette néha, ahogy hízótt s gömbölyödött s terült lapos, lóthacoltott rackó képe, úgy folyt széjjel az egyenlősége is. Nem tudta fegyelmelni magát. Állandóan álmosnak látszott, feje bedagadt, lapos, ferdemetszésű szemei úgy összenőttek, mint a háromnapos macskakölykök... Meghűlyült. Elfelejtett minden munkát. Nem hozott mosdóvizet, nem terített, nem mosta ki a ruhát... Hallgasd csak, ha unalmas is. A feleségem napról-napra panszkodott rá. Mérgelődött, dolgozott és türt, várta, hogy mi lesz ebből. Mari már a nevét se értette, legalább valószínű, vagy teljesen megsüketült; ha szóltunk neki, egyszerűen nem hallotta. Irtózatos volt. És nem mosakodott. Nem tisztálkodott. Eleinte tisztességesen ette az ételt, utóbb már türhetetlenül csámcsogott, majszolt, rágódott s turkált, nem lehetett elnézni. Néha majd felrobbantam. Békesség, mondtam magamnak, majd kifejlik az igazi ember belőle, kifinomul, megérzi a tisztaságot és rendet az életben s aszerint cselekszik... De hát az étvágyunk parazse tükéletesen elmúlt az első kánál után s feleségem szenvedés képét evangéliumi, teisztáji és rousseau-i idézetekkel takartam el... Azonban akkor, amikor vasárnapként éjjelig táncolt a kocsmában, meztelen

ment s éjfélkor járt haza, viszont a feje teljesen beadagadt minden értelmű gondolat elől s szánalom volt nézni lusta, kihízott, bárgyú s álmos formátlanságát, hallgatni vontatott, uborkafanyarságú énekeit, amelyeket tótul vonított egész nap s az ember bicskája kinyílt a fanyarságra, a feleségem könyörgésre fogta a dolgot:

— Fiacskám, én már nem birom ez a dolgot, megszököm a mamához, ha tovább is a te lehetetlen módszereddel kell bánnom s én igazán nem vagyok erre képes, nézz ide, már csont megbőr vagyok, kifordul a számból a falat s engem nevet az egész világ, én ehhez nem vagyok szokva s már egyáltalán nem használhatom a lányt...

— Magam is láttam, hogy legalább ebben az utóbbiban igazán van a feleségemnek s lelkiismereti furdalással és logikai szaltonfortulékkal, de megkönnyebbültem adtam meg a belc-egyezést egy alapos és kiadós valódi szidásra. Feleségem majd megfojtott örömben. Meghalt volna, ha nem szidhatja össze istenigazában azt a tudófejű gyámoltalant.

— Hát, hallgasd csak, mihelyt a tisztességes szidását megkapta s az asztaltól kitelepítették a konyhába, az én tót rackóm egészen kivilágosodott. Elkezdett rendesen dolgozni. Uborkahangú vonítás csak mosogató s közben hallatszott, akkor is szép felvidéki tót szerelmes gajdolástást művelt. Néhány nap múlva nem volt annyira álmos, a feje se látszott annyira dagadtnak... Erzsékségebb volt, mint azelőtt. Jókédeve visszatért s az addig mogorva, valógató, stbét...

— Jó-jó. — azóltam közebe s mosolyogtam a jó fiú asszonyos pontosságú eselédhistoriáján — azóta nem pazel egy asztalnál vele s azzal vado-
lod magad, hogy messze csöppentél a krisztusi szeretet kereszténységé-
től!

— Nem, — felelt nyugodtan s másik cigarettára gyújtott — képzaid csak, egészen fölújultam lelkiileg. Megkönnyebbültem! Mintha tiszta lenne körülöttem minden, ami azelőtt láthatatlanul piszkos volt, a levegő, az élel...

„Ne nézze meg!...”

A villamos békésen halad a Lonyay utcán. A kalauz kínálja a jegyeket, a vezető indulót ver ki a csengőn, az utasok tereferdnek, újságot olvasnak, kibámulnak. Egyszerre erős, türelmetlen csongatás, kiabálás, a villamos erőset zökken, reccogást hallunk... Mindenki felugrál a helyéről.

— Mi történt, mi az, mi baj! — hangzik össze-vissza a kiáltás.

A gyalogjárón hamarosan összeverődnek az emberek. Mi is felugrálunk a villamosról. Sáppadtan telak-ezik közöttünk a kalauz, a vezető ösztönösen kezéberagadta a motor indítókulcsát s azzal tör utat magának. Igazi tumultus.

Mert a villamos zseniálisan kiagyalt mentődéskájác alatt feketeruhás, őszhajú öregasszony fekszik, akinek a fejét úgy szőlván teljesen összeronesolta a deszka és szoknyája felesavarodott a kerékre. Az összerobbent tömegben áhitatos, szörnyülködő moraj fut végig. Borzalmas is az ilyen összeronesolt emberi test. Hideg fut végig az ember gerincén, ha látja. Szegény öregasszony bizonyosan rettentően vigyázott mindig az utcán, óvatosan körültekintgetett, még a gyermekkocsitól is félt talán... És ha száz méterről látott küzeledni valamely lassacskán cammogó teherkocsit, hát olyan lélekszakadva szedte kajla, nehéz lábait, hogy még a szíve is hangosan vert tőle. Hogy történetet mégis, hogy most a villamos kerekei alá esett? Talán vágyakozott már a halálra vagy elmerengett első szereimén, amely ezelőtt ötven esztendővel viralt ki a szívében, valamikor az ásatag »békéidőben!« Isten tudja. Most nem dobog többé a szíve, őcska fekete ünneplője elszakadt, tollas fejdíszje összetört és belekeverte a reccogó deszka szétfolyó agyvelejébe.

Figyelem az embereket. A főrlak odafurakodnak, némán s hosszasan bámulnak rá, aztán körülnéznek s odébbmennek. A gyermekek irtóztva szemlélik, nem tudnak elszakadni a látványtól, összeharapják a szájukat és halkán sóhajtanak: »Jé, meghalt egy öregasszony.« S az asszonyok elfelejtik, hogy cakkkerrel a karjukon hazafelé iparkodtak, mért a férjük már türelmetlen, hogy a boltban van dolguk, hogy a csaléd összetörte a poharat, tolonganak a gyűrűben és mereven nézik a halottat. Csillog a szemük és borzalomtól pirul, meg sáppad az arcuk. Egymáshoz fordulnak, ismeretlen asszonyok, rémüldözve beszélnek, egy autó is megáll s a benne ülő hölgy azonnal kérdéseket intéz a körben álló asszonyokhoz: »Hogy történt, az Istenért!« S variálják a történetet, elmondják ugyanazt újra és újra s mindig másként, most már csakugyan nem lehet tudni semmit! S odafordulnak azokhoz, akik éppen most érkeznek a színhelyre: »Jaj, meg ne nézze!«

Meg ne nézze, meg ne nézze, — hangzik körül az újonjűtt asszonymnak azonnal utat engednek. tudván, hogy úgys megnezi... Meg ne nézze, — suttogják és kiáltják borzadozva — egészen összelört a feje, rémet! És nézik a holtat, akinek a teste körül alibitanukat szimatol a kalauz, meg a vezető, ceruzával a kezében, hogy felírja a tanuk címét. Akit a rendőr hosszan vizsgálgat... Akiért már elindultak a mentők...

Jaj, oda ne menjon, lelkem, meg ne nézzel! S nézik, nézik szent áhitattal, reszkő borzalommal és szívük megrett a szeszéio gyermekek örömenek mézövol...

Kodolányi János

Vasárnap (Pesti Napló 1919. dec. 1. 274. sz.) 2.

1919, dec. 1.

239

Katajev: A sikkasztók. (Regény, *Athenaeum* kiadás.) *Katajev*ről tudni kell, hogy a fiatal orosz írógenerációhoz tartozik, műveit minden európai nyelvre lefordították, darabjait a moszkvai *Művészszínház* játssza s mint újságíró és filmszcenárium-készítő igen jelentős pozíciót foglal el hazájában. Most megjelent műve egész Európában ismertté tette a nevét s a regényt Oroszországban szíltében-hosszában olvassák.

Katajev meg is érdemli a kivételes érdeklődést. *A sikkasztók* című regénye elárulja egyrészt azt, hogy egyszerű mestereknél, — *Gogol*nál, *Goncsarov*nál —, tanult, másrészt, hogy ezeknek a mestereknek valóban méltó tanítványa.

A Szovjetunió állami gyáraiban mód nélkül elszaporodnak a sikkasztások. A lapok tele vannak fantasztikus esetekkel, lehetetlenül nagy és lehetetlenül kicsiny összegeket emelnek el a hivatalnokok. Epen azt meséli egy állami tröszt öreg, becsületben megrokkant könyvelőjének a szemtelen hivatalos szolgálja, hogy az éjjel ugyanabban az épületben egy hivatalból zsákokban hordták el a rézpénzt s itt az ideje, hogy náluk is megtörténjen a kötelező sikkasztás, hisz «ügyszem lehet elkerülni». Epen aznap vesznek fel az állami bankból tizenkétezer rubelt. A hivataloszlaga addig üldözi a könyvelőt, meg a pénztárost, míg maguk sem tudják hogyan s miért, hozzányúlnak a hivatalos pénzhez. Először leisszák magukat, azután összekerülnek két utcai nővel s végül elindulnak Leningrádba, hogy megkóstolják az élet mézét. Leningrádból falura utaznak s csakhamar elfogy a pénz, azt sem tudják hogyan. Milyen tehetségtelen, ártatlan sikkasztó ez az öreg, régi világból való könyvelő s ez a paraszti származású pénztáros! Úgy folyik ki ujjai között a pénz, hogy még csak egy kabátot sem vesznek maguknak, a pénztáros még azt a gitárt sem vásárolja meg, amire hosszú ideje áhítozik, nyúlós, rideg novemberi esőben átvándorolnak sok ezer versztát dideregve, félig részegen, rossz ruhában s tizenkétezer rubellel a zsebükben. Nem látták a Kaukázust, nem voltak Krimben, harmadosztályon utaztak, bundapálinkát ittak, poloskás gar-

niban laktak s a pénzt mégis elverték. Még a sikkasztásban is stílustalanok, nincs fantáziájuk, nincs bennük lendület. Két primitív gyermek, akik rosszkodásból, úgyszólván véletlenül emelik el a pénzt s abból semmi hasznuk sincsen.

Katajev erre a sovány, egyszerű szerkezetre sok, bámulatos elevenségű s frissességű részletmegfigyelést, aperszüt, vidámságot és szeretetet rak. Néhány éles, precíz fotográfiában elvonultatja előttünk a mai Oroszország nappali s éjszakai életét. A vigasztalanul hulló novemberi eső fátyolán át Moszkva, Leningrád, a vidéki város és a falu képeit villogtatja fel. Sehol nem alkalmaz kliséket, sehol fel nem használ egyetlen kényelmes, vagy megszokott vonalat, foltot. Figuráit a groteszk oldalukról fogja meg, ámde végtelen szeretettel, megbocsátással és szívből jövő szelídséggel. Ahol kissé csipősebb is, ott is a szeretet szólal meg benne. Bátor és jelzőiben itt-ott a nyereség szókimondó, de fegyelmetten megmarad a koncepciója keretei között. Nem analizál, ámde szintetikus ereje ragyogóan érezteti velünk az emberek lelkiállapotait épen úgy, mint a dolgok misztikus életét. Keményen megmarkolt, minden ízében tökéletesen megmunkált s összeillesztett mű, egy szót nem lehetne kihagyni belőle s egyetlen szó hozzátennivaló sincsen.

Számunkra, akik a Szovjetunió életéről csak torz képeket kapunk, különösen érdekes és izgató az a millió, amelyben *Katajev* figurái: hivatalnokok, pincérek, kurtizánok, katonák, kocsisok, hordárok, parasztok, mérnökök, könyvügynökök, szóval a nép minden rétegének jellemző képviselői mozognak. Egy kis résen át bepillant-hatunk abba a világba, amely hermetikusan el van zárva tőlünk s *Katajev* regénye rendkívül finom s tökéletes kamera obszkura, melynek lencséje az író objektív szeme. Igazi, gyermekes öröm tölti el a szemlélt, olyan öröm, amelyet csak verbéli művész tud felébreszteni az egyénien meglátott valóság visszatükröztesével. A külföldről vagonszám behordott «irodalmi alkotások» sivár tömegében, az enervált, rafináltan borsozott tömegművek áradatában fellélekzik az ember *Katajev* őszinteségétől, üdeségétől, nyíltságától, emberségétől, igénytelen előkelőségétől s természetességétől.

A regényt egy kis elbeszélés egészíti ki, eleven kép az orosz munkás életéről.

Amit még meg kell dicsérnünk, az a fordítás zamatos magyarossága. *Sárközi* György azok közé a ritka fordítók közé tartozik, akik nem felől-harmadából dobálják össze a magyar szöveget, hanem minden mondatot megmunkálnak s hű tolmácsai akarnak lenni az írónak. *Sárközi* tisztességesen megtanult magyarul, fordítása semmit sem sikkaszt el az eredeti mű üdeségéből, jelzői világítanak, mondatai behízelt harmóniával zengenek, igazi költő tolmácsol itt igazi költőt. Ritka öröm ez, hiszen maholnap ott tartunk, hogy a magyar fordításokat el sem lehet olvasni felháborodás és gyötrellem nélkül.

Kodolányi János.

Napkelet 1929. dec. 15.
23. n. 781-782.

1929. dec. 22

Atöröklés

Szó, ami szó, a nyomott gazdasági helyzet kissé meglátszott már rajtunk. Feleségem állandóan sírt, hogy »maholnap nem tudok mit felvenni, nincs már egyetlen rongyom...« Mit csináljak? Azzal vigasztaltam magam, hogy mi lenne, ha mi férfiak is így jajgatnánk: »Maholnap nincs mit felvennem, nem mehetek a munkám után« s elmennénk valamelyik lap »Férfi« rovatának szerkesztőjéhez s ott el-sírnánk a »férfisors« mostohaságát, vár-ván, hogy »letöröljék« könnyeinket.

Most azonban mi történt? Hát az történt, hogy feleségem örömköltésekkel rohant be a szobába, éppen amikor az adó-ívetem töltöttem ki.

— Meg vagyok mentve! Meg vagyok mentve!

— Na és ki az életmentő?
— Itt a »Modern divat« című lap s ebben van egy cikk. Olvasd.

Elolvastam s felragyogott az arcom. »Asszony, meg vagyunk mentve!« — üvöltöttem és ezúttal a feleségem nyakába borultam...

Azután ez történt: Feleségemmel együtt nekiestünk a szekrény fiókjának és tartalmát kiborítottuk a padlóra. Ebben a fiókban tartottuk az örökségemet: hetvenöt-éves nagyanyám ünneplő ruháit. Ott otta a por, meg a penész, időnként a feleségem kegyeletből kiakasztotta őket szelőlőzni és behintette naftalinnal. Volt közöttük mindenféle ócska lom. Uszályos selyemruha vagy harminc kilós súlyban s mindentéle maslikkal, rojtokkal felteremtettéve. Miderék, amelyek kebeltől majdnem térdig összehúzóhatik a női testet és a természet formátlanúsága helyébe valami csodálatos természetellenességet varázsolnak. Kötött harisnyák tucatszám. Térdem ahi és barchet nadrágok. Csak beléjük kell lépni. S fátyolok mindenféle színben, méregzöldtől feketéig.

Feleségemmel örömpeszeve turkáltunk a holmi között. Aztán rajta. Gyepünk, flam, öltözz fel. Olyan divatos leszel, hogy na! Rögtön mehetsz is a Váci uccába kó-zóni...

Az asszony belebujt a miderbe. Fúásra soványított termetét alaposan összefacsar-tuk. En még a talpamat is nekivettem szegénynök, amikor meghúztam a zsinegeket. Feleségem boldogan nyögött. Kidőlt egy kissé a száma, de a fátyol majd meg-akadályozza, hogy ki is essék. Majd meg-lehetősen kínosan, de azért boldogan, be-

lépett a barchetnadrágba... Nehezen moz-gott, mert a sportok kissé elkényesztették, de se baj, majd belenevelődik. Ráadtam a ruhát. Öröm volt nézni. Néhányat lépett benne s a padló máris fényes volt a szok-nyasúrolástól. (El lehet bocsátani a cselé-det, tiszta megtakarítás!) Mondjam, ne mondjam? Alig két óra alatt feleségem olyan modern, elegáns, ragyogóan divatos hölgygé vált, hogy magam is beleszeret-tem volna, ha nem félnék a szerelemtől.

— Szervusz, most megsétáltatom az új ruhámat! — mondta ragyogva s eltávozott. Büszkén néztem utána. Mégis nagy do-log az, ha az ember felesége boldog — s még csak pénzbe sem kerül. Ezután min-den sokkal modernebbül s mégis erköl-csösebben megy majd nálunk. Feleségem nem fog evezni, nem fog tornázni, nem táncol s nem fogja másolni a kézirat-al-mat. Ehelyett pamutharianyákat köt ide-haza. Estruth Natália műveit olvassa s néhanapján ellátogat egy csésze kávéra a Magyar Irónők Klubjába is. A férfiak sem mo'eszálják az uccán. En is nyugod-tabb leszek...

Este hallottam, hogy az Angol-Amerikai Bank elnökgazgatójának a felesége nyilt uccán megpukkadt, mert nem volt olyan elegáns, mint az én feleségem, egy kis vacak írónak a felesége...

Nagyanyám fekete fejkötős portréja előtt boldogan üeltem meg az asszonyt, annyi idő óta e'öszür voltam igazán boldog és könnyűszívű. Aztán elővettem Fáy And-rás összes műveit, hogy megtanuljak én is végre korszerűen gondolkodni és írni.

Kodolányi János

*Magyarország 1929.
dec. 22. 1929. 12. 22.*

Osztályöltösködés

Jóévig csak neveltünk rajta. Legyintettünk már-már belegyújtunk ebbe, hogy az igaz forradalmat ezáltal a nők vizik diadala, felszabadítván magukat a gondolkodás gátlásai alól a kiharcolt egyenrangúságukat a politikai és gazdasági életben éppen úgy, mint a szerelemben. Mi férfiak, akiknek a szabadságát annyira meggyújtották a háború óta, megöltünk és örvendeztünk, voltak közöttünk olyanok is, akik hovatovább tisztelni kezdték a nő szellemi bátorságát s föltre taksálták a férfiakat...

Persze, hiszen a nő helyét foglalt a gyári gépek mellett, a kereskedők pultjainál, a hivatalok írógépeinél, sőt itt-ott tekintélyes pozíciót szerzett a gyógyítás és a jogszolgáltatás területein is. S ez kezdett meglátszani rajta. Igaz, hogy nem volt mindenütt örvendés a nőknek ez az előrelépe, hiszen olykor máskor veszedelmesen lerombolta a férfimunka bérért, sőt, ami az iradalmat illeti, hát a pozíciószerezés immár invázióvá alakult... No de mindegy. Mi férfiak elhittük, hogy a nő most már végkép elhatározta, hogy nem alárendeltje és szolgája, hanem élet- és munkatársa kíván lenni a férfinak s bármennyi hátrányt jelentett is az számára, férfiak számára, mégis örültünk neki, mert közelebb vitt mindnyájunkat az osztályok elmosódásához, a demokráciához. Az átmeneti állapot keserűségeit és ferdeségeit megbocsátottuk...

S most mi történik? A lapok, folyóiratok tele vannak az új divat beharangozásával. Nemrég megjelent a fátyol, ezen csak mosolyogtunk. Azután a félhosszú haj... Isten neki, legyen, ez még nem kényes a nem. Csillag Anna sörénye. Majd a kabátok alól kezdtek mindjobban kilógni

a szoknyacsüngők. Itt is egy hosszú rongy, ott is, oldól is, oldalt is, mintha valaki rálépett volna a ruhára s az leszakadozott volna. S most végre szint vallottak a hölgyek: itt a halcsontfűző és a hosszú ruha.

Hát gratulálok, hölgyeim, a forradalmukhoz! A szabad szellemükhöz, a célkitűzéseikhez, az iekolai képességekükhöz, a férfival egyenrangú szerepükhöz a munkában és a közéletben! Engedjék meg, hogy a közös munka, a szabadságoszmán, az osztályelmosódások, a tömegtermelés, a Zepelinek és villamosvasutak korában gratuláljak önöknek a halcsonthoz, a fátyolhoz és a hosszú ruhához. Most aztán görnyedhetnek önök az írógép előtt, a pultok mögött, hurcolhatják a vizes szalfalt szennyét haza, a lakásukba és tiporlathatják a szoknyájukat a zsúfolt villamosok lépcsőin... Helyes így válnak aztán önök istenigazában a férfival egyenrangú munkatársakká!

Vagy talán az új divat, amelyet ujjongva üdvözlöl a férfi és nő-Mussolinik egész serege, csupán egy bizonyos osztály ruházata lesz? Azé az osztályé, amely nem dolgozik együtt a férfival a mindennapi kenyérért? Akkor pláne fogadják gratulációmát, hölgyeim, ime, önök osztruházkodást kreálnak, ingyszerű modern ruhát, bubifejet és fátyoltalan arcot a dolgozó nők és halcsontot, uszályt a tétlenek számára. Megvalósítják a nők külön osztálydivatját. Hát ez különösen szép és modern dolog. Dúskálhatnak rá...

Kár, hogy meghalt szegény Mollère... Milyen pompásan kirárolhatná most önöket, a hipokrizisükkal, szükségüsitésükkel, hiúságukkal együtt... Szerencsésük önöknek, hogy meghalt, mi férfiak sokkal inkább rabszolgái vagyunk a robotunknak és önök között — nincs Mollère!

Kodolányi János

Magyarország 1929. dec. 29., 296. sz. 4.

Látogatás

Irtó: Kodolányi János

Elhatározta, hogy meglátogatja az asszonyt, aki azelőtt a szeretője volt.

Mikor felment a jól ösmert lépcsőkön, nem érzett semmi meghiúsítást. Pedig hányszor szaladt fel sietve, félénken és izgatottan! Most nem érzett semmit, csak kíváncsiságot.

Megnyomta a csengőt. Az ajtó kinyílt, maga az asszony engedte be.

— Kezét csókolom...

— Jé, te vagy? — kiáltott fel a nő egy kis örömmel, olyan egyszerűen, mintha csak egy nappal előbb látták volna egymást s mintha nem szakítottak volna olyan páratlan durvasággal és nemtörődomséggel, amilyenről soha nem mert álmodni. Azelőtt ő volt, aki a férfit, ha megúnta, egy vállrándítással lerázta magáról s aztán kegyelgyönyörködött benne, hogy jár még utána. Most elhagyták úgy, hogy egy megbeszélte randevóra nem ment a férfi és többé nem is kereste fel soha.

A szobában irtózatosszerű rendetlenség volt. Szeretdohált harisnyák, újságok, kézimunkák, ruhák hevertek a padlón és a bútorokon szanaszét. A férfi kellemetlenül érezte magát a rendetlenség láttán.

— Új le, — mondta nevetve az asszony. S egy szelet csokoládét tett elé: — Mással nem kínálhatlak meg.

Most jobban megnézte. Fején fantasztikus kendő volt turbánalakban összecsevarva. Tollbólya is volt a turbánban. S a nő meghízott, akkor

olyan kuresú dereka egybeomlott a csipőivel, melle nagyobb volt, nem olyan lányos, mint akkor nyáron. S az arca keresztül-kasul volt szántva mély árkokkal, a kiábrándulás és cinizmus keserű ráncáival. Megesúnyult, megvénült.

— Hat mit csinálsz? Hogy élsz? — kérdezte a nő túlságos hangosan.

— Úgy, mint azelőtt. Sokat dolgozom.

— En nagyon vígán élek, — dicsekedett a nő s illetlenül felkuporodott a dívánra, hogy a combja térden felül jóval kilátszott. — Az a lecke, amit maga adott nekem, jó lecke volt. Most már nem hiszek senkinek. Akkor kétségbe voltam esve, belebetegedtem, vérig sértettél, elbántál velem. De használt. Most már nem adom olesón magamat.

— Nagyon helyes.

Es az asszony úgy viselkedett, mint egy kockott. Hangosan beszélt, szinte kiabálva; fején rezgett a kendőbe tűzött toll. Mint jól betanult gondokát, verklizte a szavakat:

— Te voltál a gyűjteményemben a legfantasztikusabb, legexotikusabb alak! Furcsa ember vagy nagyon. Nem is értelek én téged. De amire megtanítottál, azt jól tudom. Most egy egyetemi tanár udvarol nekem, már a csókolózásig eljutottunk, de drágán adom magam, perzsaszőnyegeteket akarok, új bútorokat, szép lakást, gazdagságot, most már ésszel élek és csak magamat szeretem.

— Magát szereti a pénzen keresztül?

De érezte, hogy nem ítélné meg, mert valamelyest, ha véletlenül is, része van abban, hogy ez a naiv, jószívű és hajlékony nő eddig jutott.

— Mit csinál az ura?

Pesti Napló (Vasárnap) 1929. dec. 29. 296. n. 33.

↑ Itt már rosz!

— Nem tudom, már nem vagyunk együtt.

A kötelező perceket a férfi azért nem minden érdeklődés nélkül ülte ki. Csodálkozva figyelte a nőt, akit annyira szeretett, hogy elülről akarta kezdeni az életét a kedvéért.

— Azért szép volt veled a Hűvösvölgyben, a Zugligetben, — mondta esendesebben az asszony s kissé elérzékenyült az emlékektől. — A szentjánosbogarak, a távoli muzsika, emlékszel? Szép volt. Na, de már nem csinálnak újra senkivel. Ti... férfiak... utállak benneteket! — s nevetett. — Csak arra vagytok jók, hogy kizsákmányoljon, akinek van esze s akit szerettek. Megtanultam. A lecke, amit tőled kaptam, jó volt. Ezért még halás is vagyok neked.

Mikor a férfi búcsúzóul kezét nyújtott neki, a nő megkérdezte:

— De azért jóbarátok maradunk?

— Most már nincs senimi akadály, — nevetett a férfi. — Most már nem vagyok szerelmes...

— Hát akkor a viszontlátásra! — kiáltotta az asszony s megcsókolta a férfi arcát. Aztán odatartotta az övét is csókra. De a férfi úgy tett, mintha nem venné észre, olyan távol volt tőle, úgy nézte csak, mint valami érdekes automatát. Nem csókolta meg. Udvariisan meghajolt és elment.

A lépcsőházban mosolygott önmagán. Nincs értelme a szemrehányásnak. Ő akkor szerette a amikor nem szerette többé, szakított vele. Hogy ez egyszer megalázták az asszonyt és erkölcsileg végkép elbukott, ki tehet róla? Ha ő küldte volna el s nem az asszonyt ő, akkor bizonyára aljnarrádt volna ebben a dologban. S így mégis jobb.

1929

VÁNDORMADÁR

ÍRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

Ősz volt, nyúlós, november, amikor Juli, kis batyuját cipelve mendegélt az ismeretlen város komor uccáin. Nem tudta merre menjen, hová menjen, csak azt tudta, hogy otthon a falujában a lelkére kötötték: menjen szolgálni. Akárhová, akármerre, csak ne maradjon a testvére, meg a sógora nyakán télire, amikor nincs munka, de enni azért kell, akármilyen szegény is az ember. Ingyen azonban nem lehet etetni senkit, ha nincs is apja, ha meghalt is az anyja. Ezt igazán nem kívánhatja még egy árva sem.

Itt ódöngött hát a városban s ment, kezében a batyuval. Sokráncú szoknyája csatagos volt az esőtől, ő maga szomorú ebben az idegenségben. Így került egy házba, ahol megfogadták eselédnek.

*

Juli boldog volt. Az egyszerű lelkek boldogságával volt boldog: nem kellett hajnalban kelnie, nem gorombáskodtak vele, ennivalót kapott bőven, minden nap volt hús, azután sütemény, még torta is, adtak neki narancsot, az ágy puha volt s a konyha jó meleg. Egész nap vidáman dolgozott az asszonyával, játszott a gyerekekkel, jókedvű volt, dalolgatott, vasárnaponként elment egyik barátnőjéhez, vagy az jött el hozzá s ilyenkor elsírdogáltak együtt. Annus a faluját siratta, Juli meg az anyját, aki két éve meghalt. Szép élet volt ez, nem volt tele gondokkal, nem bántotta senki.

*

Az asszonyát nagyon szerette. A gyerekek becézték, a kislány ölegette, csókolta s ő is nagyon szerette őket. A kisfiú okoska volt, szerette a mesét, a falusi nótákat, a kislány pedig puha, mint a kalács s olyan édesen selypített.

*

Az Est Hármaskönyve 1930.

II. kötet 116 - 121.

Tavaszfelé a városbeli lányok sugdolózni kezdek. Össze-
bujtak vasárnap délután a konyhában s ha az asszony közéjük
ment, zavartan elhallgattak.

— Az Annus áprilisba hazamén, — ujságolta este Juli. —
Menyasszony lesz, a bérít összerakta, azon tartják az eljegy-
zést. Ott lesz a fél falu, megessznek, megisznak mindent, amit az
Annus keresett.

— Hát maga nem kívánkozik haza? — kérdezte az asszony s
éles kék szemével úgy ránézett Julira, hogy az kénytelen volt
elfordítani a szemét.

Aztán egyenesen az asszonya szemébe nézett és mosolygott:

— Dehogy menek, isten ments! Mit keresnek otthon? Nincs
nekem senkim... Apám, szegény, régen meghalt, isten nyug-
tassa, de olyan részeges volt, mindig verte anyámat. Vérig
verte. Volt otthon egy vas piszkafa...

— Tán inkább piszkavas!

— Igen, igen, piszkavas, azzal úgy ütötte a fejét, hogy gyak-
ran betört. Szegény anyámnak sokat kellett tűrni.

— Hát a többiek?

— Tizennégy testvérem vót, azokból meghalt tizenkettő...
Csak egy bátyám, meg egy nővérem él. Nyáron a nővéremnél
voltam, egész nyáron arattam nekik, meg a kertben dolgoztam,
aztán a téli keresetemet is kölcsönkérték, máig sem adták meg.
Örököltem négy hód földet, azt az árvaszék nekik adta bérbe,
fizetnek is érte nyócvan pengőt évenként, azt az árvaszék ke-
zeli. De az is kevés, mindenemet elhúzzák-vonnyák. Csak raj-
tam élösködnek. Isten ments, hogy én hazamenjek, majd ha
férhez menek, csak akkor. Mit keressek én ott?!

*

Mikor az első hóvirágcsokrok megjelentek az uccán s a
tavaszi nap aranyos fénye először szórta tele az uccákat, meg-
jelent a házban egy sovány, szikár, görnyedt és alázatos asz-
szonyszemély. Hegyes volt az orra, a szeme kicsi s mélyen bent-
ült koránráncos arcában, szoknyája százáncú volt, mint Julié.
Halkan s alázatosan köszönt, szaporán szétpillantgatott a
konyhában s azt mondta, hogy ő a Juli nővére.

— Vásárolni jöttem, — mondta éneklő hangon s nagyon
szelíd volt — de ebben a városban nem ösmerem ki magamat.
Hát hiába jártam, mondok, meglátogatom a Julit. Látom jó
helyen van, mindig is írja. No csak becsüljék is meg, hiszen
annyi a rossz gazda.

Házikolbászt hozott ajándékba, meg egy darab széles sza-
lonnát.

— Fogyasszák egészséggel, — mondta halálos-komolyan,
mikor a kendőből kicsavargatta az ajándékot. — Jaj, de drága,
szép kis gyerekek! Kislány? Kisfiú? Jöjjenek 'de, drágám, a
nénihez! Van ám nekem is négy, négy bizony, egy meghalt, de
a többiek olyanok, mint a vas! Sokan mondják is, egy ilyen
beteges asszonynak, mint amilyen én vagyok, hogy lehetnek

— Fogyasszák egészséggel, — mondta haldios komolyan

olyan erős gyerekei. Mert én nagyon beteges vagyok, rön-gyennyel is vizsgáltak a kór-házban, a tudóm is gyöngé...

S elmesélte a türelmes háziak-nak minden baját-gondját, a multat és a jövőt. Ottmaradt ebéden, ottmaradt vacsorán, végül megkérte Juli asszonyát, engedje meg, hogy ott is alud-jék, mert úgysem tud már hazautazni.

*

— Ez a nővérem rettenetes asszony, — mesélte el Juli, amikor szó került a látogató-ról főzés közben. — Ez a leg-borzasztóbb valamennyi roko-nyom között. Megesett lányko-rában, aztán elvette egy nyug-díjjas csendőr. Jaj, az mindég veri, üti, mert az egy rendes ember, a sógor! Nem tűr el neki semmi komizságot. Az első gyerekeit megölte a nővé-rem... Megölte...

— Borzasztó! — rémült el az asszony s a kisfiú is tágra-

nyitott szemmel hallgatta Juli beszédét.

— Egészen az apámra fajzott. Beteg volt a kisfia, akkor volt éppen hatéves s feküdt az ágyba s a sógor, a kisgyermek mostohaapja, éppen hazajött Vácról. A gyerek sopánkodni kez-dett: apám! apám! adjon cukrot! A sopánkodás, meg hogy a gyerek beteg volt, annyira megharagította a nővéremet, hogy kirántotta a kisfiút az ágyból és földhözcsapta...

Borzadt csendben képzelték el a szerencsétlen kisfiú kín-zását. Beteg volt... A saját anyja földhöz verte...

— Behozták ide a kórházba, de még ott is az orvosoknak ki kellett dobni a nénémet, mert úgy beszélt szegény kisgyerekekkel: ne bögj már! — azt mondja — Ne bögj, fattyú! tartsd a pofádat!

— No és a kórházban meghalt?

— Igen, meghalt. Valami belső szakadás érte. De akkor is azt mondta a nővérem: az kellett neki, minek gyűtt a világra a fattyú!

— S ezzel az asszonnyal él együtt egy férfi!

— Pedig hányszor kést fog most is valamelyik gyerekére! Ez egy rettenetes asszony, nem tudnék vele többet együtt lenni, ha fizetne is...

*

Julinak ajánlott levelet hozott a posta. Reszkető kézzel forgatta, nem merte kibontani. Szeme elmeredt a réműlettől, szájszéle reszketett.

— Olvassa föl a nagyságos asszony, én nem merem, — hebegte sápadtan. — Ajánlott levél! Hátha valami haláltörténet! Az asszony felmetszette a levelet s olvasni kezdte. Az első sorokat átfutotta közömbösen, de aztán elpirult és szája fanyarul lebiggyedt.

— Na ez gyönyörű! Hallgassa csak, mit ír a maga nővére.

Kedves Julka!

Nagyon örülök, hogy úgy gondolkod, ahogyan írtad mer csak hejeselem aszt, ahogy írtad azér van a főkapitányság, hogy följelencsed őket. Ha nem adnátki a bérédet akkor feljelencsed őket. Ha nem akarnak el engedni akkor meny a főkapitányság azér van ot bejencsed, a fizetésed ugysis nagyon kevés követeljed száztizenhat pengőt s abot ne engedgy! Az a cipő, amit karácsonykor atak, nem ér semit. A pénzedet jól dukjad el mer nehogyel lopják a gazdád csak vigyáz magadra Julka mer ha a nagyságos urtul bajba kerüsz sehol nem kelesz akkor nem lesz becsületed sehol meg nem fogadnak férhe se mehetc. Azér van a Főkapitányság hogy bejelencs ha valamit akarnak. Csak gyere mer én nagyon beteges vagyok és kelene valami segítség mer magam nem győzőm a kerbe is. Hát csak gyere a vonatná tizenötödik várak.

Juli sirt. Keblére nyomta a kezét, úgy fogadkozott:

— Ne legyek boldog soha ebbe az életbe, ha én valamit is panasztam volna neki! Mindent magától írt és nem akarok hozzá menni, ahoz a gyilkoshoz! Most van pénzem, kellene neki, meg a segítség, aztán összel megint kikerget, hogy menjek szolgálni. Inkább ittmaradok.

Mindenki fel volt bősülve a levél miatt.

— Főkapitányság?! — ordította az úr s járkált dühében. — Hát ingyen dolgoztatok én valakit, hát bántok én valakit? Hát nem úgy bánok én a cselédeimmal, mintha a barátaim lennének? Mintha a családomhoz tartoznának?

— Most mit fog neki írni? — kérdezté az asszony.

— Nem írok semmit. Mit is írhatnék? Hadd várja csak a választ, — mondta Juli kiméletlenül.

— Szóval: marad. Jól van.

— Hogy maradhatnék, — dadogta halkán s egészen elfehéredve a lány — mikor azt írja, hogy menjek?

Mindenkinek leesett az álla.

— Hát ilyen szolgalelek maga? Hát nincs magában egy szikra emberség?

— Mégis... Mikor megírja, hogy melyik vonatnál vár...

— De csak a pénze kell! A munkája kell a nyárra s amellett nem is keres!

— Igaz... De a legkedvesebb nővérem...
 — Hiszen meggyilkolta a kisfiát! Es kiszipolyozta magát!
 — Azt írja, hogy vár... De azért én nem írok neki! Egy szót se!

Az asszony legyintett. Undorodás fogta el.

— Főkapitányság?! — ordította az úr s járkált dühében

Másnap reggel az úr megkérdezte Julit:

- Na hát írt a nővérenek?
- Tessék? — mondta a lány s megállt kimeredt szemmel.
- Írt-e a nővérenek?
- Mit írtam volna, nagyságos úr?
- Szóval, nem írt.
- Mit írtam volna?
- Maga hazudik.

Juli elsápadt. Ajka reszketni kezdett.

— De azért nem adom fel a levelet, — suttogta s szeméből gyűlölet csapott ki, gyűlölet, melynek eredetéről nem tudott, valahonnét a jobbágyság idejéből nyujtotta ki körmeit ez a gyűlölet s fogta meg a tizennyolc éves lány szívét. Az asszony és az úr összenézett.

- Miért hazudik, mondja?

— Az az egy levél, — vonogatta a vállát Juli — az semmi...
 — Nem a levél... de a hazugság!

Juli nem felelt.

Pillantása kimeredt az ablakon s látszott rajta, hogy nem lát s nem hall semmit.

Két hét múlva összeszókolta a gyerekeket, bekötözte a batyuját s gyorsan lépegett végig a kis kerten. Mint a vándormadár, amikor nekifut a repülésnek, megfoghatatlan örületben, idegenné válva ott, ahol a telet, a kegyetlen telet kihúzta s meghízott s megerősödött.

Elment.

Doggyászbiztosítás

Európai Aru- és Doggyászbiztosító Részvénytársaság kész kötvényei kaphatók az összes állomásokon és utazási irodákban

A NIVEA-CREME NAPPALI ÉS ÉJJELI KRÉM EGYBEN

Nappal megóvja bőrét a zord idő káros behatásaitól. Ellenében a zsíros Coldkrémekkel, teljesen behatol a bőrébe, anélkül azonban, hogy a legkisebb fényt hagyna maga után. Ezenfelül igen alkalmas puder alá, amennyiben megakadályozza a pórusok előtömését a puder által; a puder jobban tapad a bőrön és általa könnyebben eltávolítható. — Éjjelen át működik a bőrovó cucerit, amely csak a Nivea-Cremében van meg. táplálja a bőrt, megfiatalítja, erősíti és ápolva a szöveteket.

P. Beiersdorf & Co. A.-G.
 magyarországi vezérképvis.,
 Budapest V., Rudolf rakp. 10

KODOLÁNYI JÁNOS: *Az indexkönyvecskéről*

Ugy látom, hogy a háború utáni magyar iskola több korszakalkotó ujtással biztosítja a magyar állampolgárok testi-lelki nevelésének a sikerét. Ilyen ujtás az úgynevezett „indexkönyvecske“ is. Az indexkönyv afféle kis füzet, amelyben megtalálható az iskola fegyelmi szabályzata, továbbá néhány, a tantárgyakkal rovatokra osztott lap, ebbe írják a tanár urak a konferencia eredményét és aztán vagy egy ívnyi szépen vonalozott üres oldal, a szülők számára irandó közléseknek. Az egész kis füzet valami „bakter a mellényzebben“, hogy a tanuló valami-képpen el ne feledkezzék soha a fegyelmi szabályzatról, az intésekről és rovasokról, hogy ott legyen állandóan a szíve fölött s figyelmeztesse őt arra, hogy az iskola szeme szigorú, mindent lát és mindent megtorol a paragrafus. Ez bizonyára azért van így, mert az átkozott Nyugaton másként van. Azért van így, hogy az istentelen modern pedagógia be ne férközzék valahogy a mi iskolánkba, holmi szabadságvágygal, sőt szabadossággal mételyezvén a nemzet virágát...

Illene itt egy kis elmefuttatást rendezni az iskola céljáról, a nevelés valóban modern módszeré-

ről, az új német, francia, amerikai nevelési kísérletekről, de hát maradjunk most szigorúan a riport keretein belül. Elég, ha néhány szemelvényt mutatunk be *egy hetedik-es gimnazista indexkönyvéből*, s mindenki maga megmagyarázhatja, hogy *miért olyan gyámoltalanok manapság az ifjak, miért képtelenek az önálló munkára és kutatásra s miért tekintik a tanulást szükséges rosszznak, miért kerülnek oly kevés ambícióval az egyetemre*. Hiszen napról-napra hallhatunk panaszokat, hogy sok érettségizett diák, amikor felveszik az egyetemre, jóformán alig tud írni s inkább hangos hecceken töri a fejét, mint a tudományos búvárkodáson...

S ne tévesszük szem elől, hogy egy hetedik-es gimnazista már komoly férfi, aki az élet minden realitását megérti, aki már kell, hogy tisztában legyen önmagával, a hivatásával, akinek meglehetősen érett, kiforrott tervei kell, hogy legyenek a jövőjét illetőleg.

Itt van rögtön egy bejegyzés, melyet az osztályfőnök úr írt. Ezt a bejegyzést persze odahaza láttamoztatni kell a szülővel:

„X. Y. nem viseli magát komolyan az iskolában. Sokat nevetgél és zavarja a tanítást.“

Továbbá:

A Joll 1929. jún. 9. 8. sz. 42-44.

„X. Y-t megintettem és megdorgáltam, mert kergetőzés közben nekiszaladt M. tanár úrnak.“

S íme egy remek bejegyzés:

„X. Y. a félév végén kevésbé szabályszerű jegyet kap a magaviseletből, mert nagyjaink iránt nem tanúsított kegyelet...“

Nos, itt van a modern magyar pedagógia! Egy tizenhét éves ifjú nevetgél s erről jelentés megy a szülőnek! Egy tizenhét éves ifjú véletlenül nekiszalad egy tanárnak a folyosón s erről rögtön írásban értesítik a szülőket! Ez már csak példás együttműködése az iskolának az otthonnal? Igaz, hogy régebben efféle kisdéd ügyekkel nem foglalkoztak a tanár urak ilyen hallatlan komolysággal s mindnyájunkkal megtörtént, hogy valamelyik tanár úrral összeütközött a folyosón, de hát akkoriban még nem jöttek rá, hogy a tekintélytisztelet a legfontosabb dolog a világon. No és a hazánk nagyjai iránt tanúsított „kegyelet“. Ki magyarázza meg, hogy miként kell „kegyeletet tanúsítani“ hazánk nagyjai iránt?! Mikor a „kegyelet“ szót hallom, eszembe jutnak a temetkezési vállalatok, feketébe öltözött embereikkel, akiknek arcán csak úgy borong a kegyelet, a fekete csótáros lovak és a vállalat igazgatójának reszketeg hangja. Ez tán a „kegyelet“? Ez a külső máz, ez a fekete csótár és munda? Ilyen képmutató „kegyeletre“ akarják szorítani az ifjú, tizenhét éves, életkedvtől és otpimizmustól pirosképzű férfit? *Osztályfőnöki intéssel?*

No de itt van a legmulatságosabb bejegyzés:

„Tudomásul vettem, — írja a tanuló anyja — hogy az egész osztály másodfokú igazgatói megrovást kapott, mert nem nevezte meg azt, aki óra előtt nyávogott.“

Nos, a gimnázium hetedik osztályában valaki nyávogott! Borzalmas cselekedet. S mert az osztályban van annyi becsületérzés, hogy az efféle kis csiny szerzőjét nem árulja be, hogy nem denunció, nem spionkodik, hát az egész osztály „másodfokú igazgatói megrovást“ kap...

Én nem is tudom hirtelenében, hogy lehet eligazodni a büntetések eme labirintusában... Intés, megrovás, osztályfőnöki megrovás, igazgatói megrovás, elsőfokú, másodfokú, talán harmadfokú megrovás osztálykönyvi megrovás és isten a tudója, még hány büntetés... Mintha azt az irdatlan sok miniszteri rendeletet olvasná az ember, amely mind *valamilyen büntetés kilátásba helyezésével végződik*... Mintha annak a társadalomnak a tükröképét látná az ember ebben a kis indexkönyvben, amelyben mindenki bűnösnek érzi magát, mert bűnösnek tekintik s úgy kezelik...

Ez pedig a legborzalmasabb destrukció.

De hogy milyen hangot ütnek meg ma a pedagógusok a növédekkel szemben, arra álljon itt egy elrettentő példa. Az indexkönyvbe az osztályfőnök úr a következőket írja:

„Nem emlékszem rá, hogy egyhamar akadt volna tanuló, aki egyszer kimondott parancsoknak mert volna nem engedelmeskedni. X. Y. merészelt... Ezuttal megelégszem ezzel a figyelmzettéssel, de nem ajánlom, hogy még egyszer meg merje tenni...“

Ebből megtudjuk, hogy a nevelés tulajdonképpen: parancsok vak végrehajtása. Eddig másként tudtuk s mivelünk másként is értelmeztették a pedagógus urak (akiket többnyire szerettünk). „Merészelt“, így nem beszéltek mivelünk hetedikes korunkban s azt a tanárt, aki ilyen modorban bánt velünk, a direktor szelíden figyelmeztette, hogy elvégre emberek és nem gépek vagyunk, értelmünk és akaratunk van. Öreg tanáraink csak úgy, mint a fiatalok úriemberként bántak velünk, akár tehetségesek voltunk, akár nem, akár szimpatikusak, akár nem. De ez az új hang, ez régebben ismeretlen valami volt, s ha kimondta is valaki a „merészelt“ szót, *le már aligha írta volna*...

Befejezésül ideírjuk azt a paszuszusát az indexkönyvnek, amelyben az osztályfőnök úr magát a

szülőt oktatja ki a tekintélyek tiszteletére és az iskolai rendre. A hetedikes gimnazista anyja, — kulturált, intelligens asszony — a következő írásművet kellett, hogy aláírja:

„Tudomásul vettem, hogy az iskola házirendje értelmében az emeletre menni csak az igazgató úr írásos engedelmével szabad és hogy a tanár urakat csak a szülők értekező szobájában szabad megvárni, a folyosókon tartózkodni tilos, továbbá, hogy a tanár urakat megbeszélésre nem szóbeli üzenettel, hanem a folyosón levő altisztek kezébe adott írással lehet kérni. Az íráson feljegyzendő, hogy N. N. tanár urat kéri X. Y. tanuló édesanyja...“

Nos, a szülőnek „nem szabad“ írásos, igazgatói engedély nélkül felmenni az emeletre. Nem valami kaszárnya emeletére, hanem annak az iskolának emeletére, amelyben a gyermekét nevelik! A tanár urakat „nem szabad“ a folyosón megvárni. Írásban kell kérni kihallgatást a tanár uraktól! Kérvényben, melyet az „altiszt kezébe“ kell adni. A kezébe! S aztán a kabinetirodában kell megvárni az audienciát! No, szegény szülő, te eddig azt hitted, hogy az otthon és az iskola tulajdonképpen egymást kiegészítő helye a nevelésnek, a gyermek munkájának. Most tanuld meg, hogy az iskola „elsősorban fegyelmez“. Úgy ám, még pedig

nemcsak a diákot, hanem a szülőt is fegyelmezi. S az iskolában is van ám bürokrácia, mert mi is lenne a pedagógiával, ha a gyermek anyja a folyosón várna, nem írna cédulát és nem adná azt az altiszt „kezébe“, hanem egyszerűen beköszönne, mint régebben még szokásos volt, hogy aszongya: „Jónapot kívánok, kedves tanár úr, hogy van? Eljöttem, hogy érdeklődjem a fiam felől.“ S a tanár úr kedvesen karonfogná a kendős nénikét, vagy a selyemruhás hölgyet és sétálgatván vele egy kissé a kertben, vagy, — apage Satanas! — folyosón, elbeszélgetne a fiúról, no meg a nehéz életről és egyebekről, amint az illik, s amint az régebben volt is...

Kétségbe vagyok esve, ha arra gondolok, hogy gyermekeim ebbe a büróba, ebbe a fegyelmezési központba fognak járni, ahol tilos a „nevetgélés“, ahol nem szabad ezt és tilos azt és ahol „parancsolni“ fognak reggeltől estig és ellenőrizni és büntetni...

A kultuszminiszter nagy elragadtatással beszélt a németországi iskolákról és a német iskolaprogramról. Vajjon nem olyasmit forgat elméjében, hogy a mi iskolánk szellemét kissé közelebb kéne hozni a modern pszichológia eredményeihez? Ha igen, akkor csak mentől hamarabb, lehetőleg még ma, mert ebből így egyre nagyobb bajok lesznek...

A boldogok szigete

Budapest nevezetességei közt van egy, melynek a Baedeker-írók nem szenteltek annyi figyelmet, amennyit megérdemelt volna: a Margitsziget. Nem mintha nem ismernék üde levegőjét, szép kilátását, majesztozus tölgyeit, melyek alatt Arany János „szeretett pihenni“ s méla romjait, melyek Ady Endrének „vallották a titkot“ Szent Margit királynéanyról. De nem méltatták kellő figyelemre azt az egészen speciális, magyar jellegzetességét, hogy a főváros középpontjába ékelt sziget létere pénzbüntetés terhe alatt tilos oda

bármely egyszerű fővárosi vagy vidéki polgárnak betennie a lábát. A Tuillériák kertje is van olyan arisztokratikus múltú hely, mint a Margitsziget, a Burg udvara s a schönbrunni park is van, a Parc Monceau is van — mégsem félti sem a város, sem az ország azoknak az embereknek jelenlététől, kik történetesen nem tudnak fizetni. Sem a Tuillériák parkját, sem a schönbrunni parkot nem rezerválják a lovaspólo és az agyaggalamblovésznet számára. Csak nálunk sujtják forgalmi adóval a levegőt.

KODOLÁNYI JÁNOS: *Új Magyarország felé*

I.

Hogy tíz esztendővel a háború s a forradalmak lezajlása s több évvel az úgynevezett földreform befejezése után valami mégis csak történt Magyarországon s bármilyen vidám lubickolásban éljenek is fent s bármilyen halálós csend terüljön az országra lent, a lelkekben hatalmas forrongás, átalakulás folyik, azt bizonyítják a legutóbb megjelent írások. Oláh György romantikus riportsorozata „Hárommillió koldús“ címmel keltett nagy s megérdemelt feltűnést, a folyóiratokban, lapokban cikkek jelennek meg s mind a falu, a föld, a parasztság problémáival foglalkozik. Vitaestéken ez a kérdés tölti be a programot. A parlamentben Meskó Zoltán „megkondítja a vészharangot“ s bejelenti az agrárszocializmus terjedését. Az évekkel ezelőtt még annyira félénk hangok egyre erősödnek, egyre több oldalról hallatszik a gyenge s tétova cirpelés, de ezek a hangok lassanként hatalmas kardallá ötelkeznek össze, a magyar föld, a falu, a parasztság életét követelő kardalává, mint nyári éjjelen a tücsökhang a pusztán. A forradalom leveretése után kezd újult tehetetlenségéből, narkózsából ébredezni az önálló gondolkodás, az életkövetelte igények kezdenek hangot adni magukról, az ellenforradalom beteg optimizmusa után a realitásokkal számoló optimizmus terjed lépcsről-lépésre, az az optimizmus, amely a maga erejére, a maga itéletére, a maga tapasztalatára utalva csak a magaválasztotta utat akarja követni. Nagy erő kell ahhoz, hogy valaki a bajok összefüggéseit könyörtelenül felismerje, az okok kutatásában lépcsről-lépésre merjen haladni akkor is, ha beidegzett előítéletek, reminiscenciák, ideológiák állják útját s ha pláne ezek az akadályok egy megkövült társadalmi, gazdasági s morális rend szikláival vannak alátámasztva. Ha igaz, amit Nietzsche mond, hogy: az igazságtalanság gyávaság, akkor kétszeresen igaz ez Magyarországon. S ha az igazság keresésében egyre több és több becsületes szándék találkozik az utóbbi idők folyamán, akkor csak örülnünk kell, mert szünőben van a gyávaság gyengesége s pesszimizmusa s növekedőben a realitások felismerésének bátor optimizmusa.

Hogy a földkérdés magyar lét vagy nemlét kérdésének tengelye, azt bizonyítja még ma is, hogy a baloldal a földkérdés megítélésében valóban találkozik a jobboldallal. Persze vannak, akik megrémülnek, (mint Meskó Zoltán is,) a réműletnek pregnáns kifejezését láttam egy cikkben, amelyet Oláh György könyvének megjelenése után írt a Pesti Napló ápr. 21-i számába Serényi Gusztáv, „Játék a földdel“ címmel. „Ezt a kis darab abroszt, ezt a nekünk még meghagyott magyar földet ne húzzák kétfelé, mert ha egyik oldalon húzza a jobb szélsőség, a másik oldalon belekapaszkodik a bal és ha sokáig feszíti ez a két erő, akkor majd kettéhasad az abrosz! A mostani bajok kétszeresen megkövetelik a közbéke megóvását, mert ha a nemzet asztaláról lerángatják az abroszt, az abrosszal együtt lehullhat róla a tápláló kenyér is“, — írja. Ha pedig eltekintünk a fatális „abrosz“-hasonlattól, továbbá attól a csekély s lényegtelen elhanyagolástól, amelyben a valóban meglevő hárommillió koldúst részesíti, akiknek ezen az abroszon nem jut kenyér akkor sem, ha nem húzzák bal- vagy jobbfelé, úgyszintén attól a tévedéstől is, hogy kétfelé húzzák az abroszt, holott az igazság az, hogy úgy a bal, mint a jobboldal egyesült erővel csak egyfelé húzza, nevezetesen a latifundiumok, mammutbirtokosok, egyházak oldaláról a hárommillió koldústömeg felé, maga a felismerés, hogy a földkérdés fontosságában egyaránt találkozott a jobboldal a baloldallal, igaz.

Mit jelent ez a praktikus értelmezésben? Nem kevesebbet, mint hogy a háború után egész Európában lezajlott forradalmi mozgalmak s a szociális ideológia felszabadította az olyan egész valójukban kon-

U. Toll 1929. jún. 16. 9. n. 19-22.

zservatív, nacionalista, vallásos, félénk lelkeket is, mint amilyen volt a dzscentri Oláh György is vagy Zsilinszky Endre, (aki valamikor mereven szemben állt Achim Andrással, a parasztszocialistával), avagy a Bartha Miklós Társaságban tömörült ifjú entellektüellek egész serege, akik nemrég még az egyetem retrográd érdekekért lelkesedtek. Jelenti azt, hogy ma már ők is tudomásul vették az osztályállam létezését, az osztályok között hal lappangó, hol nyílt ellentéteket, felismerték a magyar nép osztálytagozódásából adódó problémákat, hogy gondolkozásukban érzelmi motorikus tényezők helyett úrrá vált a gazdasági tényezők objektív vizsgálatának bátorsága s ezzel a felismeréssel bevonult a magyar közéletbe az a hárommillió koldús és vele a szociális probléma, amelybe hárommilliónak a rabszolgasorsa züllése sodorta az egész országot.

Amikor Oláh György, a gyökeres, nemes, konzervatív, vallásos ember kimondja azt, hogy osztályharc van s ebben a harcban a hárommillió koldús mellé kell állani, a kapitalizmus egész rendszerével szemben, éppen a becsületesen értelmezett magyar nacionalizmusért s annak a jegyében, akkor a modern város találkozott a modern magyar faluval. Amikor Milotay István, a konzervatív s testül-lelkestül keresztény s magyar publicista megírja a „Két út” című cikket s felfedezi az Alföld minden nyomorúságát, bűzét, szennyét, baját, kuldússágát s elgázoltságát az „Alföldi levelek”-ben, amikor világosan állítja fel a két lehetőséget: a törvényes, progresszív békés földosztást, vagy a forradalmi, fegyveres osztályfelkeléssel kierőszakolt földreformot, — akkor nincs többé jobboldal és nincs baloldal, akkor csak arról lehet már vitatkozni, hogy kik rakják le az új Magyarország alapjait: milyen módszerrel, a célok — azonosak.

Nincsenek tehát elvetélt, eredménytelen forradalmak. Időelőtti forradalmak vannak. Mert a forradalom nem más, mint az idejétmúlt ideológiák, gazdasági s politikai életkeretek elfojtásai alól való felszabadulás, olyan keretek lerázása, amelyek többé nem felelnek meg a fejlődött emberi szellemnek, a haladottabb igényeknek, az egészségesebb s szabadabb élet követelményeinek. Már pedig kétségtelen, hogy sem a természettudományos világszemlélet, sem a haladó lélekkutatás eredményei, sem a modern civilizációval együttjáró termelési módszerek, sem a mai európai életnivó nem tűrik tovább azokat a középkori, primitív, egy egészen más életsíkon mozgó emberhez szabott kereteket, amelyek között ma a magyar nép óriási tömegei élnek. Az októberi forradalom lehetett egy háborús elfojtás erőszakos lezárása, lehetett elhamarkodott, éretlen, korai s így pillanatnyilag lehetett eredménytelen is, de hogy utána egészen másként gondolkoznak úgy az egyesek, mint a tömegek, hogy rengeteg előítéletet rombolt le, hogy elősegítette a gazdasági realitások objektív vizsgálatának, ha csak a vágyát is a tömegekben, hogy elindította egy új, modernebb, szabadabb, a tudományok eredményeivel jobban számoló, az ember testi-lelki egészségét jobban megkövetelő s annak kielégítésére, biztosítására irányuló életforma megvalósulását, hogy, — noha ennek látható s hallható jelei egyelőre, alig vannak, — felszabadította a szabad kritika, a gátlásmentes mérlegelés zsilipjeit, az kétségtelen. Még az úgynevezett középosztály, a bürokrata réteg is, amely, állítólag, minden forradalmi törekvéssel szemben intakt, legalább azokon az érintkezési pontokon, ahol a néppel keveredik, egészen új szemmel nézi a dolgokat. Ha a „nép” és a „vezető osztályok” közötti szakadék itt-ott kezd beomlani, azt nem csupán a „középosztály” elproletarizálódásának kell tulajdonítanunk, mint inkább annak a micématelepként munkáló s az egész társadalmat utítató szellemnek, amely Angliában kormányra juttatta a Labour Partyt, amely egész Németország, Dánia, Svédország, Belgium, Ausztria, Franciaország arculatát megváltoztatta, amelyből Mussolini nőtt, (hogy miként, az most nem tartozik ide), amely a horvát parasztpárt mozgá-

maít mozgatta, amely elindította a román névteleneket a hegyekből és falvakból. Hogy ez a szellem a földgömb minden pontján más arculatot mutat, hogy másként nyilvánul meg Kantonban, Indiában, Jáva szigetén, Londonban stb., az természetes. Hiszen mindenütt más és más fajok, más és más temperamentumok szürik meg, más és más történelmi múltba és földrajzi, kulturális, civilizációs jelenbe szívódik, más és más gazdasági adottságokkal, pszichével találkozik, a tömegléleknek más és más elfojtásait szabadítja fel. De ez a szellem gyökerében mindenütt ugyanaz: a természet vizsgálata tudományos módszerekkel és eszközökkel, a természet törvényeinek megállapítása, az emberek helyének körvonalozása a természetben tudományos alapon, az emberi élet követelményeinek racionális megszabása s azok kielégítésére szolgáló módok kutatása, leszögezése, az emberek legnagyobb tömegének szabadsághoz s testi-lelki egészséghez juttatása, a technikai civilizáció kiterjesztése a tömegekre stb. A gőzgépnek, a szövőgépnek feltalálása, az elektromosság felfedezése, a darwini fejlődéstudományok bebizonyítása szükségképpen kellett, hogy a mai szocializmushoz vezessen. Lord Bacon nem csak az empirizmus, de a szocializmus csirája is. De ha a természettudományok gyakorlati következménye lett a tudományos, gazdasági szocializmus, Freud, Jung, Adler pszichológiai kutatásai lehetővé tették a lélekműködések természettudományos megmagyarázását, új értelmezést adtak a cselekedeteknek, átalakították a morál fogalmát, az esztétikát, felállították az egészségeslelkű ember karakterisztikonjait s lélektani érvekkel támasztották alá a szocialis együttélés gazdasági s társadalmi követeléseit, lélektani módszerekkel definiálták a szabadság, a munka, a család, a nevelés stb. fogalmait, amelyek oly zűrzavarosak voltak már, hogy minden kókler s minden demagóg szabadon dobálózhatott velük. Így az ember vált az élet központjává minden vonatkozásban s többé nem lehet az emberrel szemben felhozni külön gazdasági, politikai, osztály, rendi, hábarús, stb. érdekeket és semmiféle partikuláris, vagy embertől elvonatkoztatott érdeket. Tulajdonképpen az történt tehát, amit Rousseau követelt s amit a primitív ember valóban élt is, megtörtént a természethez való visszatérés, mégpedig nem a barlangi visszatérés formájában, hanem a tudomány, civilizáció, kultúra tudatos felhasználása útján.

Nos, ebből a világfolyamatsból Magyarországot kirekeszteni nemcsak hogy nem „szabad”, de nem is lehet. S hogy Meskó Zoltán „megkondítja a vészharangot”, mindenkit figyelmeztetvén az agrárszocializmusra, hogy Vass József egy beszédében bejelenti a kapitalizmus megnyirbálásának szükségességét, hogy Grieger Miklós a szocialisták tapsai közben mond beszédet a szociális állam kötelességeiről, hogy Haller István a magántulajdon szentségének új értelmezését kívánja, hogy Milotay az arisztokrácia s a nagybirtok elé két utat állít, hogy Oláh György eszehozi erővel festi a földművelők elnyomottságát, hogy a magyar intelligencia konzervatív, keresztény s fajilag magyar rétegei tanulmányozzák a magyar osztályállam tarthatatlan nyomorúságait, betegségeit, a magyar tömegek elkorcsosítását, kulturális, civilizációs elgáncsoltságát, az bizonyítja, hogy az agrárszocializmus már itt is van, akárminni rémüldözzenek is az OMGE, vagy a GYOSZ érdekszférái. Mégpedig azért agrárszocializmus, mert Magyarország agrárállam s a magyar néptömegek csak a szocializmusnak ezzel a formájával emelhetők ki a koldúséletről.

Világos tehát, hogy a magyar intelligencia elérkezett oda, hol az orosz intelligencia állott a jobbágyfelszabadítás után.

Ez pedig a háború s a forradalmak után elkerülhetetlen volt.

A falu s a falusi nép életviszonyait, szükségleteit, állapotát, munkáját, tagozottságát immár csak egy módszerrel vizsgálhatjuk tehát objektíven: a szociológia tudományos módszerével. Elsősorban

tályszerpontböt való elhelyezkedését kell tanulmányoznunk a falu emberének.

Ha az állam mai formáját olyan piramisnak fogjuk fel, amely alul a magántulajdonnal, illetve termelőeszközzel nem rendelkező néprétegekre nehezedik, felül pedig azoknak a keveseknek egyre kisebbedő rétegeiben csúcsosodik ki, amelyek a termelőeszközökkel rendelkeznek, rögtön láthatóvá válik, hogy a legalul levő rétegek hordják az egész piramis csúcsát s egyszersmind azoknak alávetve a legborzalmasabb fizikai, valamint pszichika elfojtásoknak is. Mennél magasabbra megyünk a piramis csúcsa felé, annál kisebb az elnyomás és elfojtás, annál több a szabad mozgás lehetősége. S ez a hasonlat kétszeresen jó a magyar állapotok érzékeltetésére, mert a legalsó rétegek valóban oda vannak nyomva, préselve a földhöz, hiszen kispasztorok és földmunkások.

Ugyanilyen piramis maga a falu is. Azt lehetne mondani, hogy ezer és ezer ilyen piramis ékelődik össze egy gigászi piramissá, amelynek csúcsát tizenhat olyan földbirtoktest alkotja, melynek felosztása esetén minden egyes földnélkülire egy hold föld jutna. Azokban a cikkekben, amelyeket a magyar falu osztályairól s az osztályok életéről A Toll-ban írni szándékozom, ezeket az egyes kis piramisokat akarom alkotókőveire szétszedni, hogy világosan álljon előttünk az egész földprobléma s annak a magyar nagyiparral s bankokráciával való összefüggése. Legelőször szólni fogok az intelligenciáról, azután a földbirtokosról, a nagyiparasztról, a középparasztról, a törpebirtokosról, végül a földmunkás-proletariátusról. Mert elérkezett az ideje annak, hogy a fogalmakat népszerű formában tisztázzuk s így egyengessük az útját annak az új Magyarországnak, amely minden állampolgár gazdasági és politikai szabadságát, a civilizációhoz való egészséges kapcsolódását, a magyar kultúra kiépítésében való részvételét, a legteljesebb testi és lelki harmóniáját biztosítja s beilleszti őt abba a modern életformába, amelyben majd minden nép minden igényét kielégítheti, anélkül, hogy egymás rovására tenné. A fogalmak tisztázása pedig sohasem volt annyira fontos, mint ma, amikor tág tér nyílt a zavarosban halászóknak, a fezőröknek, a strébereknek és demagógoknak, az ájtatos cinikusoknak, a hazafiság kisajáttóinak, a bornírt álliberálisoknak és áldemokratáknak s a magyar földön szanaszét hemzsegő „eszme“-kalandoroknak. Amiben nincs is semmi csodálnivaló. Mert noha az igazságtalanság gyávaság, ma gyávának lenni sokszor nemcsak dicséretes, tizenhárompróbás hazafiúi és keresztényi erény, hanem egyszersmind az egyetlen rentábilis üzlet is.

KODOLÁNYI JÁNOS: *Új Magyarország felé*

II.

TÖRTÉNELMI OSZTÁLYOK elnevezéssel szokták ma, az áldemokrácia korában, nevezni az arisztokráciát, a főpapságot (ezt ugyan ritkábban), valamint az úgynevezett középosztályt. Ez utóbbit ugyan nem teljes joggal s csak fogalomzavar következtében, mert a feudálizmus korában középosztály nem volt, csak köznemesség, de, úgylátszik, a magát középosztálynak nevező társadalmi réteg, tehát főként a beamterek, immár szintén történelmi súlyt tulajdonítanak maguknak.

Miért történelmi osztály? Azért, mert ezer éven át ők „csinálták a történelmet“. Hogy történelmet csinálni nem lehet, ellenben politikát igenis lehet, az szintén csak fogalomzavar következtében nem vált még mindenki számára evidens igazsággá. S miért „csinálták“ a történelmet az úgynevezett történelmi osztályok? Bizonyára nem azért, mert a nem történelmi osztályok, tehát a polgárság és parasztság egyhangú határozattal vagy szerződéssel megbízták őket a történelemcsinálás felelősségteljes munkájával, míg ők a mindennapi robot keserves, ám cseppet sem felelősségteljes munkájával vannak elfoglalva, hanem mert a feudálizmus osztálytagozódása lehetővé is tette, meg szükségessé is a „történelemcsinálást“.

Ezeknek az osztályoknak a „történelem előtt való felelőssége“, amelyre még ma is olyan meghatóan hivatkozik egy-egy gróf a parlamentben, csak fikció tehát, annál is inkább, mert a történelmi vezetős szerepre nem született osztályok soha őket felelősségre nem vonhatták.

A mai magyar intelligencia mindazonáltal szívesen kiterjeszti a „történelmi osztály“ elnevezést mindenkire, akit ma kaputos ember és az ország igazságában részesül, de legfőként szereti alkalmazni azokra, akik nagyobb földbirtok-magántulajdonnal rendelkeznek.

A mi intelligenciánk származásánál s összetételénél fogva szinte egyedül áll az európai népek intelligenciái között. Egy része, az arisztokrácia, azokból tevődik össze, akik itten különböző felkelések, polgárháborúk, vallásháborúk folyamán érdemeikért földbirtokokat kaptak. Ma már nem kell hosszasan magyarázni, hogy ezek az elemek miért voltak túlnyomórészt idegenek s melyek voltak azok a szolgálatok, amelyek óriási földbirtok-jutalomban részesültek. Tudjuk, hogy a föld elosztása idegen származásúak között már István király idejében megkezdődtek, amikor a pogány-nemzeti lázadások szükségessé tették a nyugati keresztény lovagok behívását a szintén nyugatról jött keresztény papság védelmére. Folytatódott ez az idegenbetelepítés az évszázadok folyamán olyan nagy mértékben, hogy semmi más nemzet történelmében nincs rá példa. Szinte napjainkig követhetjük a bevándorolt, betelepített idegen családok hosszú sorát s az utolsó földbirtokot úgyszólván tegnap adományozták a „történelemcsinálás“ jutalmaképpen.

Itt van azután a köznemesség. Ennek nagyrésze, zöme, született magyar, azoknak a szabadosoknak leszármazottja, akik a feudális társadalmi rend megalapozásával nem jutottak jobbágyorsóba. Hogy miként történt a magyar nemzet szétválasztása jobbágygyá és szabaddá, az most nem tartozik ide. Tény azonban az, hogy a köznemesség igen-igen nagyrésze magyar származású. Nem mondható ez már a városi polgárságra. A magyar még évszázadokkal ezelőtt nem volt városalapító nép (sőt még ma sem az). Városainkat jobbra betelepített szászok, svábok, olaszok építették s fejlesztették ki, minthogy Nyugaton már ezelőtt ezer évvel is magasfokú városkultúra virágzott.

A Toll 1929. június 30. II. n. 24-28.

A polgárságból fejlődött intelligencia tehát nagyrészen ma sem magyar származású.

Itt van aztán a jobbágyság. Tudjuk, hogy jobbágyi sorból nem lehetett tanulás révén felvergődni a nemesség, főnemesség soraiba. A jobbágnak nem volt szabad tanulnia s még az 1791-i erdélyi országgyűlés közoktatási bizottsága is kimondja (s ne feledjük, hogy ez II. József felvilágosult uralkodása után történt): A társadalom elveivel ellenkezik, hogy mesterségre alkalmas polgári származású gyermekeket hasznot nem hajtó dolgokkal foglaljunk le! S hát akkor a jobbágyivadékok taníttatása milyen lehetetlen volt, ha a polgárokkal is így bántak el. Csupán a nemes tanulhatott, mert, mint a fent jelzett bizottság mondja: „Ezek között nincs egy sem, aki, ha gyenge tehetségű is, legalább nagyobb uraknak szolgálatában hasznos ne lehetne“.

Ilyenformán a nép zöméből: a parasztságból nem rekrutálódhatott egy intelligens, a népet ismerő s azzal együttérző réteg, csupán azokból az idegen származású arisztokrata-családokból, valamint a köznemességből s itt-ott a városi polgárságból, amelynek módjában állott a művelődés.

Ennek tetejébe még az idegen nyelvek használata is hallatlanul elválasztotta a gazdaságilag, társadalmilag, erkölcsileg elnyomott néptömegeket a „történelemcsináló“ osztályoktól. A társalgási és diplomáciai nyelv szinte a múlt század közepéig a latin volt. Ezenfelül a városi polgárság még nemrég is többnyire németül beszélt. A Habsburg-politika következtében a német nyelv a magyar népnyelv kárára igen előkelő pozícióba emelkedett. Magyarul csak az beszélt, „aki káromkodott vagy trágyát hordott“. A népköltészet, a mese, közmondás, a nép kútúrájának tehát szinte egész óriási anyaga olyan áthatóhatatlan rostan akadt meg a felsőbb osztályok latinjában, németjében s olyan mérhetetlen messzeségben maradt el a nemzeti kultúrával semmit sem törődő s osztálypolitikában, osztályérdekek védelmében meddő energiákat pocékoló felsőbb osztályoktól, hogy annak keserű következményeit még ma is viseljük.

Kézenfekvő tehát, hogy a magyar intelligencia, amely a fent vázolt osztályokból szűrődött le, ma is meglehetősen távol áll úgy érzelmi, mint érdekek-szempontról a dolgozó néptől. Hiszen egy társadalmi réteg, amelybe nem szívódott fel szervesen a nép kultúrája, amely állandóan külföldi: olasz, német, francia kultúráramlatokat követett az idegen dinasztiák uralma alatt, amely nem a saját országának népkultúráját: dalát, költészetét, filozófiáját, iparművészetét stb. fejlesztette ki s idomította szervesen a nemzetközi áramlatokhoz, amely még nyelvében is értetlenül állott a nép tömegeivel szemben s amely gazdasági érdekeinek bevehetetlen várát építette ki ezenfelül s magának a népnek gazdasági követelményeivel csak olyankor került szembe, ha a pogány-, Dózsa-, Tokaji-, kuruc- stb. felkeléseket, a negyvennyolc előtti s negyvennyolcas parasztlázadásokat kellett eltiporni, nem is forrhatott össze testtel-lélekkal a nemzet széles néptömegeivel. Amikor azután megindult a Széll Kálmán-féle dzsentrimentés, amikor a kiegyezés utáni álliberális és áldemokrata korszakban mentették a feudálizmusból, ami menthető, ez a szakadék semmiképpen sem volt áthidalható. A néptől elszakadva élő, uralkodó s osztályérdek-politikát folytató intelligencia azután csak tartalékokat gyűjtött a Bach-korszakból ittrekedt s „asszimilálódott“ német, morva, cseh bürokratakból s ha Jókai az „Új földesúrban“ olyan könnyeztető módon asszimiláltatta is Ankerschmidt lovag urat, a valóságban ez nem volt egészen így, legfeljebb annyiban, hogy Ankerschmidthez hasonlóan igen sok lovag úr szerzett tekintélyes birtokokat a rebellis magyar paraszt földjeiből.

Már most itt áll előttünk egy magyar intelligencia, amely nem a

népből fejlődött, hanem a legkülönbözőbb nemzetiségekből verődött össze, tisztára osztályérdekek alapján és a magyar nemzeti kultúrához éppen annyi köze volt, mint ama Gellért püspöknek, aki elrendelte a magyar „virágénekek“ kipusztítását, eltiltotta azok dalolását, a magyar táncok táncolását, magyar játékok játszását, mintahogy tüzzel-vassal beletörték a magyarságot egy olyan gazdasági, társadalmi, morális, kulturális életformába, amelytől az szíve-lelke egész szerkezeténél fogva undorodott s amelyben soha meg nem találta a nyugalmát és fejlődési lehetőségét.

A negyvennyolcas forradalom bukása után azután sokat átmentettek ebből a szellemből, ebből a kevert álkultúrából s nem utolsósorban a valaha feudális osztályok politikai s gazdasági előnyeiből s az azokat körülbástyázó morális rendszerből is.

Ki csodálkozzék tehát azon a minden nemzet szemében mérhetetlen abszurdumon, hogy a magyar intelligencia egyik kimagasló alakja, egyetemi professzor, hivatásos „műtész“, a katedrán a magyar irodalom okfatója, annak ismertetője, kutatója, Császár Elemér például „Irodalmunk nemzeti jelleme“ című, világos nappal megjelent s bárki által olvasható könyvében olyasmir ír, hogy: „faji érzés és úri fölfogás a magyar irodalom lelkiségének legmélyebben fekvő rétegei“. Ebben a zavaros, korlátolt, infantilis-fogalmazású és rögzítés meghatározásban benne van az a szellem, amely a magyar intelligenciát jellemzi. Benne van a néppel való kapcsolatának egész tartalma s ez a tartalom csak annyi, amennyi ebben a mondatban van. Benne van az „Úr-magyar“, földbirtok-országghatáros, kaszinó-kultúrás, körvadászatos lelki tartalma. Benne van az, hogy a magyar: „úr“ és hogy tehát az „úr“ magyar, benne van, hogy az a magyar, aki „úr“... Soha tisztábban s jellegzetesebben meg nem állapították még a magyar intelligencia mentalitását, mint ebben a zavaros és kicsinyes mondatban.

Persze, a háború sok mindent összekevert, így ennek az osztálynak a tanár- és katonasági is. Az egész Európában végbement gigászi méretű tömegmozgalmak elkeverték az intelligenciát a néppel s a népet az intelligenciával. A demokrácia szelleme nélkül is olyan kényszerdemokrácia valósult meg a lövészárkok saráiban, tetveiben és éhezéseiben, amelyről senki sem álmodott. S a nép is megtanult nyitott szemmel nézni, megtanult bátran gondolkozni, jobbágyszempontjait elmosták a goromba forradalmak. Ennek következtében ma már bizonyos jeleit látjuk egy valóban modern intelligencia kialakulásának, amely nem az itt vázolt történelmi szellem egyenes továbbfolytatását kívánja, hanem össze akar forrni a néppel, vissza akar oda térni, mert sok közülük már onnét is vétetett. Ezen a rétegen már alig fog valamit az az „úri“ típus-elképzelés, amely Császár Elemér mondatát általános filozófiai s irodalomtörténeti pretenzióval ruházta fel. Az új irodalom, amely Ady Endrével indult el és szervesen kapcsolódik a negyvennyolcas forradalom ideológiai alapjaiba s azt óhajtja betetőzni, Móricz Zsigmond diadalra juttatott parasztjával folytatódott s a háború utáni generáció nemzeti-szociális irodalmában fog kiteljesedni, kezd egyre erősebben beleszívódni az intelligencia fiatalabb rétegeibe. Bartók, Kodály muzsikája mint egy új korszak ezerszentes dala harsog ennek az egyelőre kicsiny rétegnek az ajkán. S ezt a réteget szigorúan el is kell különítenünk attól a nagy és tehetetlen tömegtől, amely, mint mondtuk, „történelmi osztály“ elnevezéssel illeti magát.

Pedig minden megtörtént a „középosztály megmentésére“, ami csak osztályállamban történhet. Éveken keresztül visszhangzott mind a két nemzetgyűlés, úgyszintén a parlament is a középosztály nyomorától, ujságok megmérhetetlen súlyú papírbálákat nyomtattak tele a cipőtalpaló bíróról, a ruhát foltozó államtitkárnéról, a cselédek tar-

tani nem tudó s saját puha kezével mosó pénzügyi tanácsosnéról, a sorsát és szatyrát néma büszkeséggel hordozó „úriasszonyról”, a szemérmes szegényről, akinek valamikor tizenöt szobás lakása volt s most egy szoba-konyhás odúban kénytelen meghúzódni stb. Pedig ezek az úriemberek mind ellenálltak a forradalmak csábításainak. Mind némán viselték a sorsukat, ugyanakkor, amikor a váci szövőgyárban húszfőléres órabérért dolgoztak a nők s az épületállványokon faluról feljött koldusparasztok könyörögtek malterhordási munkáért. Külön ösztöndíjakat létesítettek „középosztálybeli” tanulók számára, ugyanakkor, amikor sem parasztok, sem munkások számára nem létesültek ösztöndíjak. A parlamentben néhány paraszton és munkáson kívül egy agrárországhoz igazán furcsa módon középosztálybeliek, sőt hivatalnokok ülnek. S bár igaz, hogy a „középosztály” sokakat szenvedett a háborúban, azonban semmivel sem szenvedett kevesebbet a munkás, a parasztosztály sem s egy bizonyos vonalon alul a magyar társadalom tagjai demokratikusan megosztották a nyomorúságban. Még ma is divat a „középosztály” nyomorúságát emlegetni valami szenvedő, szentimentális romantika pózában, pedig objektíven le kell szögeznünk, hogy az állami kenyér biztosabb minden más kenyérnél, az állami nyugdíj többet jelent, mint a Társadalombiztosító Intézet aggkori biztosítása és az állami gyárak „nyugbére”, hogy azok, akik a kényszerű Bélista jégverését elkerülték, sokkal biztosabb pozícióban ülnek, mint akármelyik más dolgozó rétege a társadalomnak. Az viszont történelmi szempontból elkerülhetetlennek látszik, hogy a „középosztály” egy bizonyos rétege, az, amely nincs állami szolgálatban, sem tőkével nem rendelkezik, lassanként, de annál bizonyosabban elproletarizálódik, ezt a réteget azonban már nem számíthatjuk a „középosztályhoz”, ez a réteg proletár a szónak gazdaságtudományi értelmében s előbb-utóbb ideológiailag is leválik az „úri középosztályról”.

Az intelligencia tehát azon az úton van ma, hogy úgy gazdasági-lag, mint ideológiailag kettészakad, annak ellenére, hogy ma határozott középosztályvédelem van. Egy része végleg elhelyezkedik az osztályállam biztos bűrőiben és politikai, gazdasági pozícióiban — ide tartozik az orvosok és tanárok nagy része is, valamint a posta, vasút stb. alkalmazottai; — más részük — s ez a töredék ma az osztálytalanság tragikus helyzetében kallódik s pusztul — nem képes új ideológiát teremteni magának, nem tudja felvenni a modern gazdasági és államélet eszméit, ez teng egy darabig, amíg a teljes züllés nem mossa, amíg részint aggkori gyengeségben, részint tragikus meghasonlásban el nem vész, — és bizony ide tartozik nagyrésze azoknak, akik a békekötés után kénytelenek voltak elhagyni pozíciójukat, hazájukat; — egy nagy része, főként a fiatalabb elem, amely már könnyebben abszorbeálja az új idők eszméit, könnyebben vonja le a háború utáni gazdasági és politikai élet követelményeit, új orientáció után néz. Ez a réteg ütközik meg már ma is azzal a legelsővel, melyet fentebb említettünk s ez a réteg iparkodik egy új szociális és nemzeti állam alapjait lerakni. Jövője csak ennek van s ennek is csak olyan mértékben, amilyen mértékben fel tudja szívni magába a mindjobban feltörő parasztság és munkásság vágyait, érzéseit, kulturális kívánalmait és kultúrájának szellemét.

Mert az idők változásával egyre erőteljesebben jelentkezik az az intelligencia, amely a műhelyek gépei mellett nevelődött, tömegmozgalmakban erősödött, szántóföldeken barangolt, tanyák mécsvilágánál okoskodott, lövészárkokban idegen emberekkel vitatkozott, fogóságban oroszokkal, franciákkal, olaszokkal dolgozott, nyelveket tanult meg és ezer meg ezer kilométeres területek ujságát és szenciacióit itta fel. Ez az intelligencia itt van, noha semmiféle oklevele nincsen s mert harcban született és harcban edződött, a realitások iránt

hallatlanul fogékony, erőteljes és szívós és sokkal jobban megérti a saját osztályát (ami pedig maga a tulajdonképpeni dolgozó ország), mint az úriak és történelminek nevezett intelligencia. Az úriosztály fiatal generációja és ez az új réteg pedig össze fog forrni előbb-utóbb, gazdasági és történelmi kényszerűségek erejénél fogva.

Első hó. E.	Jan.1.
A parasztasszony és a csizma. K.	Jan.5.
Férges a gesztenye. K.	Jan.6.
A nyul. E.	Jan.16.
Visszatérés. E.	Jan.20.
Egyedül. K.	Jan.22.
Kedves nyolcas! K.	Jan.22.
Uccai idill. K.	Jan.23.
Első csók. E.	Jan.-febr.
Este, szélben. E.	Febr.17.
A beteg város. K.	Febr.23.
Nincs is hideg, bácsi... K.	Febr.24.
Fizetési meghagyás. E.	Febr.26.
A szedegető asszony. K.	Febr.26.
Tűz után. K.	Márc.24.
A tehén. E.	Márc.24.
Bodó Béla: K.J.: Két leányarc	Márc.29.
Ez az asszony! K.	Apr.4.
Az író mint pártember. Ir.	Apr.6.
Rab Gusztáv: Két leányarc. K.J. könyve	Apr.7.
Várkonyi Titusz: K.J.: Két leányarc	Apr.7.
Panasz - mások nevében. K.	Apr.16.
A sors. E.	Apr.21.
Ma sem tud megbocsátani. E.	Apr.23.
"Csak diszkréten, kedves kollégáma..." Néhány apróság Cholnoky Lászlóról	Apr.27.
A kötelességteljesítés áldozata, K.	Apr.28.
Emlék. E.	Máj.9.
Zápor. K.	Máj.17.

Emlékek. E.	Máj.19.
Tűnő ifjúság. E.	Jun.2.
A szegény liba. K.	Jun.2.
Kamaszok a tavaszban. E.	Jun.8.
Buta fiatalember. E.	Jun.16.
Csavargók. Knut Hamsun regénye.	Jun.16.
/Braun Soma/ Dr.B.S.: K.J. Két lányarc	Jun.21.
Korunk lelke Móricz Zsigmondban	Jun.29.
A Magyar ifjúság tükre. Tan.	Jul.
Fábián Déniel: Megjegyzések "A magyar ifj.tükre	Aug.
Böbék Soma bucsuja. E.	Jul.1-15.
Tanulmányut. K.	Jul.6.
Szigeten. E.	Jul.7.
Nemzetiségi kérdés. K.	Jul.7.
Az eladott férfi. E.	Jul.14.
Vasuti kaland. E.	Jul.16.
Szabadság. E.	Jul.17.
Édes bürokrácia. K.	Jul.21.
Kivatem a szerencsésjét. K.	Jul.28.
Igy is lehet... K.	Jul.31.
A falu szociális viszonyai. Tan.	Jul.-szept.
Az európai élet és Knut Hamsun. Tan.	Aug.1-15.
Gyilkosság. E.	Aug.3.
A teherhodó automata. K.	Aug.11.
Jószivü ember. E.	Aug.13.
Vidéki csend. K.	Aug.25.
A teherautó automata élete. K.	Aug.25.
A tavasz csókja. E.	Aug.25/31.
Botrány. E.	Aug.27.
Ady Endrét kitömik. Ir.	Szept.

Szepesi Zoltán: K. új regénye /Futótűz/	Szept.
A kisebbségi magyarok harca. Tan.	Szept.
Tuka hideg és nyugodt. Kis képek a nagy perről	Szept.1.
Botrány. E.	Szept.2.
Asszonyok... E.	Szept.4.
Pillanatképek a mai Pozsonyról. Rip.	Szept.8.
T.: Beküldött könyvek. K.J.: Szakadékok	Szept.15.
Erettségi tételek. K.	Szept.29.
Köszötöm a testvért. K.	Okt.
Fáy Arpád: K.J. új regénye /Futótűz/	Okt.
Légyipapír. K.	Okt.6.
Sötétben. E.	Okt.6.
Tizennégy juliusa. Emil Ludwig könyve	Okt.15.
A gyermek halála. V.	Okt.20.
Szívből - szívesen. E.	Okt.27.
Az ifjúság és a munkások. Tan.	Okt.-dec.
Haraszti Sándor: Futótűz.	Nov.
Délibáb. E.	Nov.1.
Németh László: K.J. Futótűz	Nov.1.
Ideál. E.	Nov.7.
Egy a milliók közül. K.	Nov.10.
Naplótöredék. E.	Nov.13.
Délibáb. E.	Nov.15.
A sibói bölény. Nyirő József regénye.	Nov.15.
Kati bucsut vesz. E.	Nov.24.
A nazarénus. E.	Nov.24.
Fiatalkor magyar költők szemléje. Ir	Dec.
Tamássi György: K.J.: Futótűz	Dec.
Vojticzky János: K.J.: Futótűz	Dec.

Kicsi dolgok. E.	Dec.1.
"Ne nézze meg!"...	Dec.1.
Katajev: A sikkasztók. k.	Dec.15.
Atöröklés K.	Dec.22.
Osztályöltözködés. K.	Dec.29.
Látogatás. E.	Dec.29.
Vándormadár. E.	1928